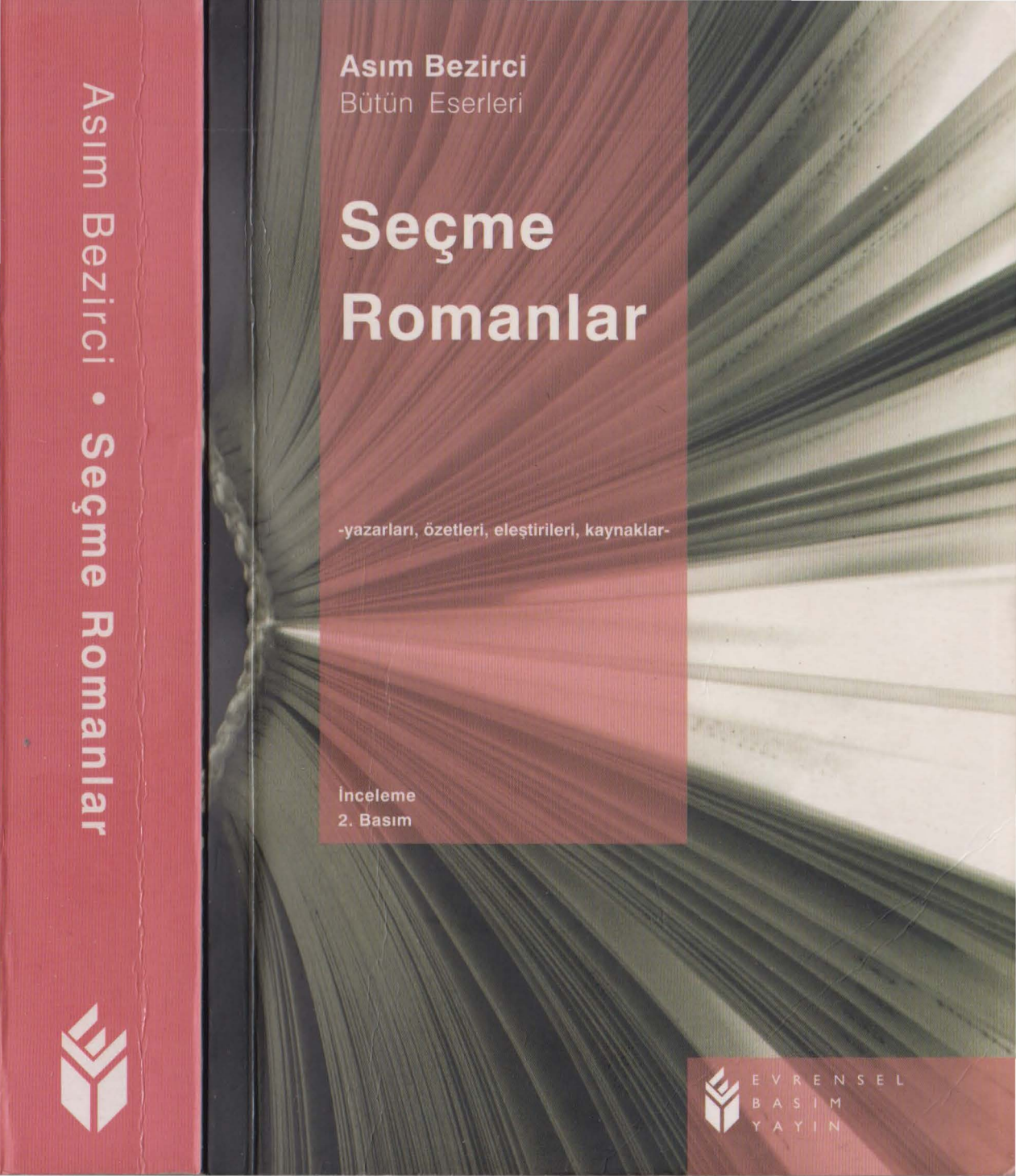
Asım Bezirci • Seçme Romanlar

Asım Bezirci
Bütün Eserleri

Seçme Romanlar

-yazarları, özetleri, eleştirileri, kaynaklar-

İnceleme
2. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Birinci Basım 1973 (Hür Yayınevi)
İkinci Basım 1980 (Yeni Dünya Yayınları)
Üçüncü Basım 1983 (Varlık Yayınları)
Dördüncü Basım : 1990 (Kaya Yayınları)

Asım Bezirci
Refika Taner

Seçme Romanlar

–yazarları, roman özetleri,
eleştiriler, kaynaklar–

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Eskişehir Mah. Dolapdere Cad.
Karabatak Sok. No: 31
Şişli / İstanbul
Tel: 0212 247 65 17 (pbx)
Faks: 0212 247 24 61
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın – 80

SEÇME ROMANLAR
–yazarları, roman özetleri,
eleştiriler, kaynaklar–

Asım Bezirci
Refika Taner

Genel Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Kapak Uygulama
Bahar Eroğlu

Evrensel Basım Yayın'da
Birinci Basım: Nisan 1997
İkinci Basım: Ocak 2008

ISBN 978-975-6525-43-2

© Evrensel Basım Yayın, 1994

Baskı
Ezgi Matbaası
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme -Yenibosna / İSTANBUL
Tel: 0212 452 23 02 - 654 94 18 e-posta: ezgimatbaa@mynet.com

SEÇME ROMANLAR

–yazarları, roman özetleri,
eleştiriler, kaynaklar–

ASIM BEZİRCİ'NİN BÜTÜN ESERLERİNİ YAYINLARKEN...

Edebiyat tarihçisi, eleştirmen, çevirmen ve yazar Asım Bezirci, yetmişi aşkın kitaba imza atmıştır. Bir karınca çalışkanlığı ile ve ince bir sabırla ortaya çıkardığı eserler, kültür dünyamıza yapılmış büyük katkının ifadesidir. Ancak onun katkısını, eserleriyle sınırlı görmek yanılgı olur. Bezirci, eserleri ve çevirilerinin yanı sıra, büyük bir emek vererek başta Nâzım Hikmet olmak üzere, birçok önemli şair ve edebiyatçının eserlerini derleyip basıma hazırlamıştır. Bezirci'nin imza attığı eserler, sahip oldukları zengin içerikleriyle olduğu kadar, Bezirci'nin savunduğu ve geliştirmeye çalıştığı araştırma ve eleştiri yönteminin uygulanmasının örnekleri olmaları bakımından da dikkatle değerlendirilecek niteliktedir. Bezirci'nin katkısını, araştırma ve eleştiri yöntemini kitlelere tanıtmayı bir kültür görevi olarak benimseyen Evrensel Basım Yayın, Asım Bezirci'nin çeviri ve telif bütün eserlerini yayınlıyor.

EVRENSEL BASIM YAYIN'DA YAYINLANANLAR

Eserleri

Bilimden Yana (1963, 4. basım 1995)
Orhan Veli (1967, 10. basım 2003)
Nurullah Ataç (1968, 2. basım 1998)
İkinci Yeni Olayı (1974, 5. basım 2003)
Sabahattin Ali (1974, 5. basım 1997)
Sosyalizme Doğru (1975, 3. basım 1996)
Nâzım Hikmet (1975, 5. basım 2002)
Orhan Kemal (1977, 5. basım 2003)
Halk ve Sosyalizm İçin Kültür ve Edebiyat (1979, 3. basım 1997)
1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz (1980, 2. basım 2003)
Seçme Hikâyeler (1981, 4. basım 1997)
Abdülhak Hâmit (1982, 5. basım 2000)
Pir Sultan (1986, 5. basım 2003)
Halkımızın Diliyle Barış (1986, 3. basım 1996)
Şairlerimizin Diliyle Barış (1987, 2. basım 1999)
Türk-Yunan Dostluk ve Barış Şiirleri (1987, 3. basım 2000)

Temele Gül Dikenler (1993, 2. basım 1997)
Güle Dil Verenler (1993, 2. basım 1998)
Nezihe Meriç (1. basım 1999)
Dünden Bugüne Türk Şiiri
(1968, gözden geçirilmiş 2. basım [Kemal Özer'in katkısıyla] 2002)

Çevirileri

Felsefe, Bilim ve Din, *M. Cachin-R. Maublanc* (1992)
Diderot, *André Cresson* (1994)
Halkın Ekmeği (A. Kadir'le birlikte), (1995)
Sosyalizm ve Edebiyat, *Anatoli Lunaçarski* (1998)
Edebiyat Bahçesinde (1992, 1. basım 1998)
Sosyalist Açıdan Toplum, Sanat ve Eleştiri,
G. Plehanov-J. Fréville, (1963, 1. basım 1999)
Demokrasi, Barış, Sosyalizm, *Jean Jaurés* (1966)

DİĞER ESERLERİ

Abdülhak Hâmit'in "Târık Yahut Endülüs Fethi" (1966)
Ahmet Haşim (1967)
Metin Eloğlu (1971)

DİĞER ÇEVİRİLERİ

Üç Hikâye, *Gustave Flaubert* (1955)
Belâlı Yer, *Erskine Caldwell* (1954)
Varoluşçuluk, *J. P. Sartre* (1961)
Seçme Şiirler, *P. Eluard* (A. Kadir'le), (1972)
Yeni Roman, *Alain Robbe-Grillet*, (1981)

İÇİNDEKİLER

BIR ÇIFT SÖZ, *R. Taner-A. Bezirci* 11
İNTİBAH, *Nâmık Kemal* 15
FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ, *Ahmet Mithat* 22
ARABA SEVDASI, *Recâizâde Mahmut Ekrem* 28
TAAŞŞUK-I TAL'AT VE FİTNAT, *Şemsettin Sâmi* 33
SERGÜZEŞT, *Sâmi Paşazâde Sezâi* 37
ZEHRA, *Nâbizâde Nâzım* 43
KÜÇÜK PAŞA, *Ebubekir Hâzım* 49
MÜREBBİYE, *Hüseyin Rahmi Gürpınar* 55
MAÎ VE SİYAH, *Halit Ziya Uşaklıgil* 62
EYLÜL, *Mehmet Rauf* 68
AYAŞLI VE KİRACILARI, *Memduh Şevket Esendal* 73
SINEKLI BAKKAL, *Halide Edip Adıvar* 78
FAHİM BEY VE BİZ, *Abdülhak Şinasi Hisar* 84
ÜÇ İSTANBUL, *Mithat Cemal Kuntay* 89
SIYAH GÖZLER, *Cemil Süleyman* 95
AGANTA BURİNA BURİNATA, *Halikarnas Balıkçısı* 99
DİKMEN YILDIZI, *Aka Gündüz* 105
SÜRGÜN, *Refik Halit Karay* 109
YABAN, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* 114
ÇALIKUŞU, *Reşat Nuri Güntekin* 120
ÇİNGENELER, *Osman Cemal Kaygılı* 125
ÇULLUK, *Mahmut Yesari* 130
SULTAN HAMİT DÜŞERKEN, *Nahit Sırrı Örik* 134
ÇIKRIKLAR DURUNCA, *Sadri Ertem* 141
9'UNCU HARİCİYE KOĞUŞU, *Peyami Safa* 147
SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ, *A. Hamdi Tanpınar* 152
YAŞAMAK GÜZEL ŞEY BE KARDEŞİM, *Nâzım Hikmet* 158
ANKARA MAHPUSU, *Suat Derviş* 166
KAYIP ARANIYOR, *Sait Faik Abasıyanık* 170
KUYUCAKLI YUSUF, *Sabahattin Ali* 176
SINIF ARKADAŞLARI, *Cevdet Kudret* 182
VAR OLMAK, *Ilhan Tarus* 189
KARA TOPRAK, *Reşat Enis (Aygen)* 194
SAVAŞ VE AÇLAR, *Hasan İzzettin Dinamo* 199

KELLECİ MEMET, *Kemal Tahir* 204
CEMO, *Kemal Bilbaşar* 209
KARADENİZ KIYICIĞINDA, *Rıfat Ilgaz* 214
BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE, *Orhan Kemal* 220
BİR KADININ PENCERESİNDEN, *Oktay Rifat* 226
ZÜBÜK, *Aziz Nesin* 233
ÜÇ YIRMİDÖRT SAAT, *Peride Celâl* 240
AYLAKLAR, *Melih Cevdet Anday* 248
BİR ÇİFT ÖKÜZ, *Samim Kocagöz* 254
BORDAMIZA VURAN DENİZ, *Orhan Hançerlioğlu* 259
ACI LOKMA, *Fahri Erdinç* 263
İBİŞ'İN RÜYASI, *Tarık Buğra* 270
LİNÇ, *Kerim Korcan* 275
CİNSEL OYUN, *Mehmet Seyda* 280
BİR GÜN TEK BAŞINA, *Vedat Türkali* 286
TÜTÜN ZAMANI (ZELİŞ), *Necati Cumalı* 294
AYLAK ADAM, *Yusuf Atılgan* 300
İNCE MEMED, *Yaşar Kemal* 306
SUÇUMUZ İNSAN OLMAK, *Oktay Akbal* 312
YILKI ATI, *Abbas Sayar* 318
YABANCILAR, *Kemal Bekir* 324
KURTLAR SOFRASI, *Attilâ İlhan* 328
KORSAN ÇIKMAZI, *Nezihe Meriç* 335
BÜYÜK GÖZALTI, *Çetin Altan* 341
SARI TRAKTÖR, *Talip Apaydın* 348
GREVDEN SONRA, *Hakkı Özkan* 354
GÜLLÜCE'Yİ SEL ALDI, *Yusuf Ziya Bahadınlı* 359
YUKARIŞEHİR, *Şemsettin Ünlü* 363
YALNIZLAR, *Erhan Bener* 370
BİR OLAYIN BAŞLANGICI, *Muzaffer Buyrukçu* 377
KAPLUMBAĞALAR, *Fakir Baykurt* 383
FİKRİMİN İNCE GÜLÜ, *Adalet Ağaoğlu* 388
KANLI DERENİN KURTLARI, *Dursun Akçam* 395
DENİZİN KANI, *Tarık Dursun K.* 400

HACİZLİ TOPRAK, *Cengiz Tuncer* 405
ASYA, *Demirtaş Ceyhun* 410
TUTUNAMAYANLAR, *Oğuz Atay* 415
PANSİYON HUZUR, *İrfan Yalçın* 420
YARALISIN, *Erdal Öz* 427
O, *Ferit Edgü* 433
ACI PARA, *Erol Toy* 441
ŞAFAK, *Sevgi Soysal* 446
ALİ ALİ, *Hasan Kıyafet* 451
KAÇIŞ, *Ayla Kutlu* 457
GURBET YAVRUM, *Aysel Özakın* 463
MAHMUDO İLE HAZEL, *Ömer Polat* 469
YARIN... YARIN..., *Pınar Kür* 474
ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GÜNLERİ, *Tezer Özlü Kıral* 482
ACININ ASKERLERİ, *Burhan Günel* 488
İSSİZLİĞİN ORTASINDA, *Mehmet Eroğlu* 496
CEHENNEM KRALİÇESİ, *Selim İleri* 502
KARDELEN, *Öner Yağcı* 509
SESSİZ EV, *Orhan Pamuk* 514
KAHRAMANLAR ÖLMELİ, *Ahmet Yurdakul* 520
SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM, *Latife Tekin* 526

KAYNAKÇA 533
- Sözlükler/Ansiklopediler 535
- Edebiyat Tarihleri 535
- Antolojiler 536
- Öbür Kitaplar 536
- Dergilerin Roman Özel Sayıları/Bölümleri 539
- Yıllıklar 540
- Dergi ve Gazetelerde Çıkmış Yazılar 541
- Soruşturmalar 552
- Açık Oturumlar/Söyleşiler 553

BASINDA YANKILAR 555

BİR ÇİFT SÖZ

Seçme Romanlar'ın ilk basımı ummadığımız bir ilgiyle karşılandı: Birçok yazarın övgüsünü kazandı. Bu arada eleştirilere de uğradı; ikinci, üçüncü ve dördüncü basımı hazırlarken bunlardan yararlandık. Eksikleri gidererek kitabı geliştirmeye çalıştık. Nitekim, ikinci basıma on altı, üçüncü basıma altı ve dördüncü basıma dokuz roman daha eklenmiş, bazı romanlar çıkarılmış ya da değiştirilmiş, bazılarının ise 'yargı' kesimleri yeni parçalarla zenginleştirilmiş, "kaynakça" bölümleri genişletilmiştir.

* * *

Seçme Romanlar Nâmık Kemal'in *İntibah*'ı ile başlayıp Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'ü ile sona ermektedir. Böylece, Tanzimat'tan günümüze kadar Türk romanının belirli bir ölçüde hem evrim çizgisi gösterilmiş, hem de en güzel/önemli ürünleri tanıtılmış olmaktadır. Seçilen her roman bölümü yazarın 'yaşamı, eserleri' ile kitaba ilişkin 'özet, yargı, kaynak' başlıklı dilimlere ayrılmıştır. Bunlarda önce yazar üstüne bilgi verilmekte, eserlerinin –türlerine ve yayım tarihlerine göre– dökümü yapılmakta, romanın şimdiye dek kaç kez basıldığı belirtilmektedir. Sonra sözkonusu romanın özeti çıkarılmaktadır. Ardından, 'yargı' kesiminde (varsa) yazarın açıklaması verilmekte ve romanını değişik açılardan çözümleyen, değerlendiren çeşitli eleştirilerden birbirini açan ya da bütünleyen parçalar aktarılmaktadır. Ayrıca, yargıların sonunda, sözü edilen romanla, kitabın sonunda ise Türk romanıyla ilgili geniş birer 'kaynakça' sunulmaktadır.

Bütün bunların yalnızca öğrenciler değil, romansever okurları, hatta öğretmenler ile eleştirmenleri ve yazarları da ilgilendireceğini, onlara da yararı dokunacağını umuyoruz.

Kimi eleştirmenler *Seçme Romanlar*'ın öğrencileri 'kopyacılığa' götüreceğini ileri sürdüler. Bunun doğruluğuna inanmıyoruz. Çünkü tüm öğrenciler, sanıldığı gibi, tembel ya da kurnaz; öğretmenler ise onları anlayamayacak kadar aptal ya da bilgisiz değildir. Kaldı ki, öğretmenin *Seçme Romanlar*'da bulunmayan kitapları ödev olarak vermesiyle de sözü geçen sakınca önlenebilir. *Seçme Romanlar* bir yazarı tanıma, romanını anlayıp yorumlama ve özetleyip yargılama yolunda bir 'yöntem' ve 'örnek' getirmekte, bir çeşit 'kılavuz' olmayı amaçlamaktadır. Kuşkusuz, dileyenler, bu kılavuzu öbür yazarlar ile romanlarına da uygulayabilirler.

Seçme Romanlar'ı yakından inceleyenler, tek görüşlü ve dar açılı antolojiler ile edebiyat tarihlerinin dışına çıkmaya ve kalıplaşmış beğenileri, kireçleşmiş önyargıları; ufkumuzu genişletecek yeni görüşlerle, değişik yorumlarla aşmaya çalıştığımızı ayırt etmişlerdir. Yine de merak edenler oluyor:

– Ölçütünüz nedir?

Çok sorulduğundan kısaca açıklamamız gerekiyor: Romanları 'öznel' ve 'despotik' olmayan 'nesnel' ve 'demokratik' bir tutumla seçerken özellikle şu ölçütlere yaslandık: Sözkonusu eserin estetik bakımdan güzel olması ve edebiyat tarihi açısından önem taşıması.

Gerçi bu ölçütlerin her ikisine birden uygun düşen romanları genellikle yeğ tuttuk. Ama bazı romanlar için ölçütlerden birinin ağır basmasını da yeterli saydık. Örneğin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun en güzel romanı belki *Kiralık Konak*'tır. Öyleyken biz *Yaban*'ı seçtik. Çünkü *Yaban*, aydın ve köylü (halk) uyumsuzluğunu ilk kez ele alan ve dolayısıyla edebiyat tarihi açısından önem taşıyan bir romandır (üstelik, dokunduğu sorun da hâlâ güncelliğini korumaktadır). Talip Apaydın'ın en güzel romanı da belki *Sarı Traktör* değildir, ama insan (köylü) ile makine ilişkisi ilk kez bu eserde ilginç bir anlayışla işlendiğinden, biz, onu seçtik. Bunun gibi, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mâi ve Siyah*, Halide Edip'in *Sinekli Bakkal*, Yaşar Ke-

mal'in *İnce Memed* romanlarını seçerken de birinci ölçütten çok ikincisine ya da her ikisiyle de çelişmeyen başka ölçütlere dayandık.

Bu ölçütleri temel almak, hem geçmişe sırt çevirmemizi, hem de geleceğe kapalı kalmamızı önledi. Değerli bazı eski ürünler gibi bazı yeni ürünlere de açık olmamızı sağladı. Özellikle gençlere yakınlık göstermemizi gerekli kıldı. Öyleyken, tezcanlı davranmaktan sakındık. İlk eserleriyle başarı kazanmış da olsalar, kimi genç romancılar konusunda –daha değerli ürünleri seçme olanağımızın artması için– umutla biraz beklemeyi uygun gördük.

"Niçin falan romanı değil de filanı seçtiniz?" diye bize soru yöneltecek lerin bütün bunları göz önünde tutmalarını dileriz.

Ayrıca, 'seçme' ve 'beğenme' ediminin her zaman tartışmaya açık olduğunu da belirtmek isteriz. Bundan ötürü, bize karşı, başka romanları seçip değişik bir yöntemle tanıtacak kimseler çıkarsa, edebiyatımız adına sevinç duyarız.

Asım Bezirci
Refika Taner

İNTİBAH

Nâmık Kemal

YAŞAMI

Nâmık Kemal, 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da doğdu. Çocukluğunu dedesi Abdüllâtif Paşa'nın yanında geçirdi. Özel öğrenim gördü. Dedesiyle birlikte Kars'a, Sofya'ya gitti. Sofya'da şiir yazmaya, Fransızca öğrenmeye başladı, on altı yaşında evlendi. 1857'de İstanbul'a geldi. 1863'te Tercüme Odası'na girdi. Orada Şinasi ile tanıştı. Onun etkisiyle Batı edebiyatını öğrenmeye yöneldi. Tasvir-i Efkâr'da yazmaya koyuldu. 1865'te Şinasi Paris'e gidince, gazetenin yönetimini üzerine aldı. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne girdi. 1867'de Ziya Paşa'yla Paris'e kaçtı. Oradan Londra'ya geçti. 1868'de Hürriyet gazetesini kurdu. Gazete, Nâmık Kemal'in "Garaz Maraz" başlıklı yazısından ötürü dört ay kapatıldı. Bu sırada oynanan *Vatan Yahut Silistre*'yi halk coşkuyla karşıladı. Bununla ilgili olarak İbret'te yayımlanan yazı dolayısıyla Nâmık Kemal, 1873'te Kıbrıs'a sürüldü. Otuz sekiz ay Magosa kalesinde hapis yattı. Birçok eserini orada yazdı. Abdülaziz tahttan indirilince, salıverildi (1876). Fakat Abdülhamit'e sunulan bir jurnal yüzünden tekrar tutuklandı, aklandıysa da kurtulamadı. Midilli adasına sürüldü (1877). Ardından, oranın mutasarrıflığına atandı (1879). Daha sonra da Rodos (1884) ve Sakız (1887) mutasarrıflığına verildi. 2 Aralık 1888'de Sakız'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *İntibah* (1874), *Cezmi* (1880). – Şiir: *Divan, Nâmık Kemal/Hayatı ve Şiirleri* (Derleyen: Sadettin Nüzhet Ergün, 1933). – Oyun: *Vatan Yahut Silistre* (1875), *Zavallı Çocuk*

(1873), *Akif Bey* (1874), *Gülnihal* (1875), *Celâlettin Harzemşah* (1875), *Rüya* (1887), *Kara Belâ* (1910). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Tarih-i Harâbat* (1886), *Takip* (1886), *Kemal Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu* (1887), *Mukadime-i Celal* (1888), *Renan Müdafaanâmesi* (1908). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Hususi Mektuplarına Göre Nâmık Kemal ve Abdülhak Hâmit* (Derleyen: Feyziye A. Tansel, 1949), *Nâmık Kemal'in Hususi Mektupları* (Derleyen: Feyziye A. Tansel, 3 cilt, 1967-73). – Yaşamöyküsü/Biyografi/Tanıtma: *Selahaddin-i Eyyubi* (1964), *Yavuz Sultan Selim* (1968). – Antoloji/Kronik: *Evrak-ı Perişan* (1871), *Bârika-i Zafer* (1872), *Devr-i İstilâ* (1873), *Silistre Muhasarası* (1873), *Kanije* (1874), *Osmanlı Tarihi Mukaddemesi* (1889), *Osmanlı Tarihi* (1908), *Büyük İslâm Tarihi* (1975).

ÖZET

Zengin bir aile çocuğu olan Ali Bey, çok iyi eğitim görmüş, kibar, ama toy bir gençtir. Gösterişi sever, bol para harcar. Bir gün Çamlıca'da gezerken Mehpeyker adında güzel, fettan bir kadınla tanışır, ona âşık olur. Oysa kadın çoktan kötü yola düşmüştür. Ünlüdür.

Ali Bey, o günden sonra yemeden içmeden kesilir, işini, annesini ihmal eder. Tek derdi her gün Çamlıca'ya gidip sevdiği kadını görmektir.

Annesi durumu öğrenir. Oğlunu kurtarmak için hemen evine Dilâşûb adında temiz, güzel bir cariye satın alır. Fakat kızın kendini sevdirme çabaları boşa gider. Ali Bey'in gözü kimseyi görmez.

Bir gün yine Mehpeyker'i görmek için giderse de evinde bulamaz. Çevreden edindiği bilgiler kendisini altüst eder: Sevdiği kadının bir fahişe olduğunu öğrenir. Şaşkın ve üzgün, evine döner. Dilâşûb onu yatıştırır, avutur. Ali Bey kendisini özveriyle seven cariyeye gitgide bağlanır. Sonra da onunla evlenir.

Öte yandan, Mehpeyker olanları duyar. Bırakılmak ağrına gider, kıskançlığa kapılır. Gururunu kurtarmak için elinden gelen

kötülüğü esirgemez. Dedikodu çıkarıp çevreye yayarak, Dilâşûb'un da kendisine ihanet ettiğini ona duyurur. Ali Bey iradesi zayıf bir kimsedir. Söylentilere inanarak karısını azarlayıp döver. Bununla da yetinmez, bir esirciye satar. Oysa esirci, Mehpeyker'in adamıdır. Dilâşûb'u alıp doğruca ona götürür. O da sermaye olarak onu her gece bir başka erkeğe peşkeş çeker.

Başına gelenler Ali Bey'i yatağa düşürür. Bu arada annesi de üzüntüden göçer. Öyleyken, Mehpeyker'in kini hâlâ sönmemiş, tersine, iyice alevlenmiştir. Çünkü, eski dostunun kendine dönmesi için yaptığı girişimler ilgisizlik ve hatta aşağılanmayla karşılanmıştır. Mehpeyker'in onuru kırılmıştır. Bu yüzden öç almaya karar verir. Bir tuzak kurarak Ali Bey'i öldürtmeyi tasarlar. Bir gün onu bir eğlenceye çağırır. Neyse ki Dilâşûb durumu bir rastlantıyla öğrenir, binbir güçlükle kocasına haber iletir. Ali Bey inanmaz, ama eğlenceye gidince haberin doğru olduğunu anlar. Bir fırsatını bularak pencereden kaçar. Dilâşûb eşinin paltosuna sarınarak olayın geçeceği odaya girer, orada uyuyakalır. Karanlıkta, kiralık katil içeri dalar, Ali Bey'in yerine yanlışlıkla Dilâşûb'u bıçaklar.

Ali Bey ise kaçtıktan sonra boş durmamış, doğru polise giderek durumu anlatmıştır. Eve baskın yapınca Dilâşûb'u kanlar içinde yatarken bulurlar. Tam o sıra Mehpeyker gülerek içeri girer. Çok üzülen ve kızan Ali Bey'in gözü döner. Yerdeki bıçağı kaparak hınçla üzerine atılır. Mehpeyker'i öldürür. Yanındaki güvenlik görevlilerine teslim olur. Hapse düşer, orada hastalanır. Bir süre sonra da kahır ve acıdan ölür.

YARGI

"Bu eserin mevzuu ve kahramanları hayattan alınmakla beraber, mübalâğalarla tasvir edilmiş ve romantik bir şekle sokulmuştur. Eserde hâkim olan vak'alardır. Vak'aları birbirine bağlayan sebepler iyice izah edilmemiş ve icap eden tahliller de yapılmamıştır. Bununla beraber, o günkü hayata uygun olan birçok yerleri vardır. Tasvir ettiği bazı levhalar ve vak'alar, o za-

manki cemiyet hayatının bazı köşelerini aydınlatır. Tabii bugünkü roman tekniğini bu eserde aramaya lüzum yoktur. Muharrir, vak'aları gelişigüzel sıralamış, hattâ ara yerde kendisinden bahsetmeyi bile ihmal etmemiştir." (Agâh Sırrı Levend)

"Bu romanın üçte ikisi (145 sayfadan 93'ü) bir psikoloji romanı anlayışıyla işlenmiştir. (...) Ama birdenbire 93. sayfadan sonra, psikoloji romanı ya da hiç değilse duygusal roman niteliği taşıma amacı güden bu kitap, son bölümünde tutarsız serüven ve melodram romanı oluverir. Ali Bey'in Mehpeyker'le arasının açılmasından sonra şaşırtıcı sıralamaları, yığılışları, rastlantılarıyla yapıtın psikoloji niteliğini bozar. (...) Sözünü ettiğimiz kopuştan sonra hikâyenin gelişimi gülünç olmaya başlar; sonuna doğru olaylara bolca melodram karışır ve yaşantının olağan ayrıntılarından kopulur. (...) Nâmık Kemal roman kişilerine Türk anlatım türünde o güne dek karşılaşılmayan boyutlar vermek istemiştir. (...) Kişisinin ruhsal durum betimlemelerinin aşağı yukarı hepsinde Nâmık Kemal içinde bulunduğu çevreyi de betimler." (Güzin Dino)

"Hülâsa kitapta bütün bir terbiyenin, eski geleneklerin arasından bir nevi reel hayata doğru gitmek arzusu vardır. Baş tarafta yaşanmış vehmini verecek bazı kısımlar –bilhassa Çamlıca'daki tesadüf ve Mehpeyker'in evi gibi– bulunsa bile hiçbir ihsasın kendi verimleriyle ve doğrudan doğruya gelmediği gibi, hiçbir müşahade bizim için hayatın bir kenarını aydınlatmaz. Denebilir ki eserin bütün yükünü iki âlemin orta yerinde kalmış zihnin kendisi yüklenir. İşte bu hususiyeti, bir yığın alışkanlığın arasından bu konuşmadır ki bizim için *İntibah*'ı üzerinde durulması lâzım gelen bir eser yapar." (Ahmet Hamdi Tanpınar)

"Şahısların psikolojisini tahlil, realiteye yer veriş bakımından *İntibah*, Nâmık Kemal'in bütün eserlerine üstündür, denilebilir. (...) Şayanı dikkat olan cihet, diğer eserlerinde umumiyetle sabit karakterler yaratan Kemal'in bu eserinde terbiyeye, dış hadiselerin insanları değiştirmesine, ruhi oluşlara mühim bir yer ayırmasıdır. (...) Şahısların portreleri oldukça canlıdır. (...) Nâmık Kemal *İntibah*'la edebiyatımıza dış alemin tasvirini sokuyor. Fakat

bu tasvirler henüz reel değildirler. (...) Bunlardan başka müellif kahramanlarına karşı bitaraf değildir, kötü için daima kötü, iyi için daima iyi sıfatlar kullanır." (Mehmet Kaplan)

"1- Eser bugün lüzumsuz gördüğümüz uzun bir tasvirle başlar. 2- Her kısım veya parçanın veya pasajın başı muhakkak bir beyitle başlamıştır. 3- Eserin sonunda, romanın bitmek mecburiyeti, yalnız böyle olurmuş gibi, kahramanlar ölür. 4- Eserde müdahale vardır; İzahlar çoktur, kari ile yüz yüze gelmelere tesadüf edilir (malûmdur ki, yukarıda bahsetmiştik ki, orasını görseniz gibi) sözler çoktur. 5- Lisan o vakte nazaran gayet tabii olarak Arapça ve Acemce terkiplerle süslüdür. 6- İzahlar çok uzundur; hatta romandan uzaklaşıldığı bile görülür. 7- Şahıslar, o zamanın hayatından alınmıştır. Âdet ve vak'alar da hakeza; fakat şahıslarda Kemal'vari mübalâğalar da görünmez değil. 8- Vak'alar çoktur. Hadiseler tespih dizisi gibi yan yana, fakat izahat yerinde değil. 9- Tahlil çok az. 10- O zamanki hayata uygun yerleri çok var. 11- Tasvirler ve levhalar romantik. 12- Bugünkü roman tekniği ve telâkkisi yok. 13- Bahar, mehtap, Çamlıca tasvirleri beyhude romanı uzatıyor. 14- Eserin eşhas kanevası Madam O Kamelya'ya benziyor (...) 15- Romanın mevzuu tek hatlı. 16- Bazı mantık hataları var..." (Baha Dürder)

"*İntibah*'ta vak'a son derece basittir. Yazar, bunu bilerek yaptığını ifade etmiştir. (...) Bu haliyle ve olayların gelişme temposuyla *İntibah*'ın *La Dame aux Camelias ve Manon Lescaut*'yu hatırlattığında bütün tenkitçiler birleşirler. Nâmık Kemal konuyu adapte etmiştir denilebilir. (...) Nâmık Kemal'de mekân fikri yoktur. Çamlıca gerçek hüviyetiyle tanıtılmadığı gibi, Ali Bey'in evi, kalem odaları, Abdullah Efendi'nin evi, romanın sonundaki bağ evi de gerçek birer mekân değildir. *İntibah*'ta tiplerden ziyade taraflar vardır, hatta iyilikle kötülük çatışması vardır demek daha doğru olur. Mehpeyker ve Abdullah Efendi kötüler tarafını ve kötülüğü, Fatma Hanım, Dilâşûb, Atıf Bey de iyiler tarafını teşkil ederler. Nâmık Kemal iyilikle ahlâklı olmayı aynı şey olarak düşünür. Bu iki tarafa dahil olan şahısların hepsi statik birer kahramandırlar. Romanın başından sonuna kadar değiş-

mezler. (...) Yazarın her romancı gibi seçim yaptığı, taraf tuttuğu, meselâ, Dilâşûb'u sevdiği her satırında bellidir. (...) *İntibah* tezli bir roman sayılabilir. Eserin finalindeki 'meşhurdur ki son pişmanlık fayda vermez' cümlesi bu romanı yazdıran ana fikirdir. (...) *İntibah*'taki tasvirler düşünce olarak yenidir. Nâmık Kemal, Mehpeyker'in odasını ve elbiselerini tasvir ederken dikkatli ve realisttir. (...) Tabiat tasvirlerinde ise son derece başarısızdır. (...) Nâmık Kemal'in eserleri içinde dili en sade ve anlaşılır olanlardan birisi *İntibah*'tır. (...) Bu eserde kadın ilk defa sosyal bir varlık olarak ele alınmıştır." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

"*İntibah*, sanatkârca yazılmak istenmesine karşın, herhangi bir sanatçının asla duyumsayamayacağı tutucu değerlendirişlerle dolup taşar. (...) Nâmık Kemal ihtilalci değil, İslamlığın temel ilkeleri çerçevesinde bir düzelticidir. (...) Böylelikle romanı da, yeniyi değil, eskinin düzeltilmesini öngörmüştür. (...) Bu roman, asıl anlatmak, hatta bağışlatmak istediği düşkün bir kadına, Mehpeyker'e kamelya sunamamış bir yazarın elinden çıkmıştır desek, abartıya kaçmış olmayız. (...) *İntibah*, ele aldığı tutkulu zaman zaman da sapkın, çarpık, ayrıksı kişileri savunamamış, savunmak bir yana, gerçekliğiyle dile getirememiş, belki de daima var olan dağınık kamuoyunun değerlerine yenilmiş bir yazarın boşa harcanmış çabasıdır. (...) Biz, *İntibah*'ta tutucu bir toplumun kimileyin sayısız insani yetenekler taşıyan bir şairi nasıl hırpalayabileceğini romanın dışındaki bir serüven gibi izleriz." (Selim İleri)

KAYNAK

İsmail Habip (*Edebî Yeniliğimiz*, 1931), Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri, Tanzimat Edebiyatı*, 1934), Mustafa Nihat Özön (*Türkçe'de Roman*, 1936), Baha Dürder (*Nâmık Kemal'in Romanları*, 1940), Mehmet Kaplan, (*Nâmık Kemal*, 1948), Ahmet Hamdi Tanpınar (*XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 1949/*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Ahmet Kabaklı

(*Türk Edebiyatı II*, 1966), Kenan Akyüz (*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1965), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları*, 1970/*Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1972), Hikmet Dizdaroğlu (*Nâmık Kemal*, 1977), Şemsettin Kutlu (*Başlangıcından Günümüze Kadar Türk Romanları*, 1976), Şükran Kurdakul (*Nâmık Kemal*, 1977), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi*, 1978, c. II/*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Güzin Dino (*Türk Romanının Doğuşu*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Selim İleri (Yazı, 1979, s. 4-5/*Düşünce ve Duyarlık*, 1982), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983).

FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ

AHMET MİTHAT

YAŞAMI

Ahmet Mithat, 1844'te İstanbul'da Tophane'de doğdu. 1861'de ağabeyi ile Niş'e gitti. Orada 1863'te Niş Rüşdiyesi'ni bitirdi. Rusçuk'ta Mektubi Kalemi'ne girdi. Dıragan Efendi'den Fransızca öğrendi. Tuna Valisi Mithat Paşa'dan yardım gördü, Tuna gazetesinde yazmaya başladı. Mithat Paşa'yla 1869'da Bağdat'a giderek Zevra gazetesini yönetti. Yeni kurulan Mekteb-i Sanayi öğrencileri için 1874'te *Hâce-i Evvel* ile *Kıssadan Hisse* adlı kitaplarını yazıp bastırdı. 1871 baharında İstanbul'a döndü. Ceride-i Askeriye gazetesine başyazar oldu. Dağarcık dergisini çıkardı. 1872'de gündelik Devir gazetesini kurdu. Fakat bir açık mektubu yüzünden gazete kapatıldı. Ardından, çıkardığı Bedir gazetesi de aynı akıbete uğradı. Bunun üzerine bir süre gazeteciliği bıraktı. 1873'te Kırkambar dergisini yayımlamaya başladı. Aynı yıl Mart ayında Rodos'a sürüldü. Abdülaziz'in düşmesiyle 1876 Haziranında İstanbul'a geldi. 1878'de Tercüman-ı Hakikat gazetesini çıkardı, saraydan yardım gördü. 1908'den sonra Darülfünun'da genel tarih, felsefe tarihi ve dinler tarihi okuttu. Ücretsiz çalıştığı Darüşşafaka'da nöbetçi bulunduğu sırada, 28 Aralık 1912'de kalp sektesinden öldü.

ESERLERİ

Roman: *Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrâr* (1874), *Hüseyin Fellah* (1875), *Dünyaya İkinci Geliş* (1875), *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* (1875), *Karı Koca Masalı* (1875), *Paris'te Bir*

Türk (1876), *Süleyman Musuli* (1877), *Çengi* (1877), *Yeryüzünde Bir Melek* (1878), *Henüz On Yedi Yaşında* (1880), *Dürdâne Hanım* (1881), *Karnaval* (1881), *Vah* (1882), *Acaib-i Âlem* (1882), *Cellat* (1884), *Esrâr-i Cinayet* (1884), *Haydut Montari* (1887), *Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr* (1887), *Amerika Doktorları* (1888), *Gürcü Kızı Yahut İntikam* (1888), *Müşâhedat* (1890), *Papazdaki Esrâr* (1890), *Hayal ve Hakikat* (1891), *Ahmet Metin ve Şirzâd* (1891), *Taaffüf* (1895), *Gönüllü* (1896), *Eski Mektuplar* (1897), *Jön Türk* (1908). – Hikâye: *Hâce-i Evvel* (1869), *Kıssadan Hisse* (1870), *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye Hikemiyatının Ahkamını Tasvir* (1871), *Letaif-i Rivâyât* (25 cilt, 1870-95), *Esaret* (1870), *Diplomalı Kız* (1890), *Yeniçeriler* (Hazırlayan: M. Nihat Özön, 1942), *Obur* (Hazırlayan: Ali Ertan-Baha Dürder, 1945). – Oyun: *Açık Baş* (1874), *Ahz-ı Sâr* (1874), *Çerkes Özdenleri* (1883), *Facia Yahut Siyavuş* (1883). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Ekonomi Politik* (1878), *Lübdetü'l-Halayık* (1878), *Kâinat* (1881), *Nevm ve Hâlât-ı Nevm* (1881), *Çocuk, Melekât-i Uzviye ve Ruhiyesi* (1889), *Beşir Fuat* (1898), *Hall'ül-Ukad* (1890). – Günce/Anı/Gezi: *Menfâ* (1876), *Tarih-i Umumi* (1878), *Avrupa'da Bir Cevelân* (1889). – Antoloji/Kronik: *Ürs-i İnkılab I-II* (1877).

ÖZET

Mustafa Merakî Efendi evlidir. Bir kızı, bir oğlu vardır. Oldukça zengindir. Alafrangalığa özenir. Bunu da çocuklarını temiz ve şık giydirmekle başardığına inanır. Fakat, eğitimlerine gereken önemi vermez. Çocukların öğrendikleri her şey yüzeyde kalır. Oğlu Felâtun Bey de babasına benzer. O da yarı buçuk Fransızcasıyla, şık giyimiyle, yabancı aileler arasında bulunmakla, lüks eğlence yerlerine gitmekle Batılılaştığını sanır.

Öte yandan, Râkım Efendi bir kavasın oğludur. Küçükken babası ölür. Kendisini annesi ile dadısı Fedai büyütür. Annesi de ölünce, büsbütün dadının eline kalır. Fedai hizmetçilik yaparak, şuna buna çamaşır yıkayarak onu büyütür. Verdiği terbiye Râ-

kım'ın ciddi, sorumluluğunu bilen, ekmeğini taştan çıkaran bir insan olmasını sağlar. Ayrıca, Râkım da kendi kendini yetiştirir. Fransızca öğrenir. Bir dairede kâtiplik yapmaya başlar. İşine olan bağlılığı, çevresine olan saygısı kısa zamanda yükselmesine yardım eder. Boş zamanlarında yabancı ailelere Türkçe dersleri verir.

Felâtun Bey ise zamanını eğlence ve içki evlerinde geçirir. Babası onu bir daireye kâtip olarak yerleştirmiştir, ama o haftada ancak bir gün işe gidebilir. Saatleri doludur. Her gün terzileri, ayakkabıcıları dolaşır. Tanıdıklarını ziyaret eder.

Bir gün babası ölür. Felâtun Bey'e yüklü bir miras kalır. Bu arada İtalyan olan bir oyuncu kadınla tanışır. Parasını onunla har vurup harman savurur. Kısa zamanda servetini bitirir. Alacaklılar kapıya dayanınca şaşkına döner. Neyse ki bir baba dostu yardımına koşar. Ona uzak bir şehirde iş bulur. Felâtun Bey, utanç ve pişmanlık içinde, gizlice İstanbul'dan ayrılır.

Râkım Efendi durmadan çalışır. Düzenli ve tutumludur. Kazandığı parayı hak etmek ister. Bir gün evine küçük bir cariye alır. Canan'ı gücü yettiğince eğitir. Müzik dersleri verir, yabancı dil öğretir. Evdeki dadı da ona ev işlerini gösterir. Küçük cariye yavaş yavaş büyür; güzel bir kız olur. Râkım Efendi, Canan'ın kendisini sevdiğini anlar. O da ona karşı duygusuz değildir. Sonunda evlenirler. Çektikleri sıkıntılar kısa zamanda mutluluğa dönüşür.

YARGI

"Eser, Avrupa uygarlığı çevresine girmeye başlayan Türkiye'de bu yeni uygarlığı hazmedemeyerek türemeye başlayan züppe tipini anlatmaktadır. Felâtun Bey Avrupa uygarlığının yalnız kabuğunu görmüş, Avrupalı'nın yalnız süs ve giyiniş tarafını taklit etmiştir. Yazar, bu tipi daha iyi canlandırabilmek için, Felâtun Bey'in karşısına, Avrupa uygarlığının kültür yanını hazmetmiş olan Râkım Efendi tipini çıkarmıştır." (Cevdet Kudret)

"*Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanı, Ahmet Mithat'ın eserleri arasında özel bir yer alır. Tanzimat'la ortaya çıkan gösteriş alafrangalığının, konak mirasının, rahat hayatlar içinde yetişmiş,

sınavdan geçmemiş yüksek zümre beyzadelerinin bir örneği olan Felâtun Bey; Ahmet Mithat'ın kalemiyle bütün yanlarından didiklenir. Halktan gelen yazar, haksız başlangıçlardan yola çıkan ve hazır olanaklardan yararlanan, hınç duyduğu zengin çocuğunun adım adım yıkılışını gösterir, her fırsatı kullanarak onu gülünç durumlara düşürür. Bir otobiyografi roman niteliğini de taşıyan eserde Râkım Efendi, hemen hemen Ahmet Mithat'ın kendi yetişme yollarından gelir. (...) Roman, hep açık bir şekilde Râkım'ın zaferiyle okuma ve öğrenim yoluyla iş ve kazanç sağlayarak sınıf değiştiren, zenginleşen, burjuvalaşan Râkım'ın zaferiyle biter." (Rauf Mutluay)

"Ahmet Mithat, hikâye ve romanlarında kendisini gizlemez, arada bir vak'anın yürüyüşünü keserek okuyucuya hitap eder, anlatılan şey hakkında sual sorar ve kendi düşüncesini bildirir; eseri, okuyucularla böyle konuşa konuşa devam ettirir. (...) Bu tarz, meddahların hikâye anlatma usulüdür. (...) Hikâye ve romanlardaki kişilere karşı yazarın tarafsız kalması, onlar hakkındaki sevgi, acıma, nefret vs. gibi duygularını belli etmemesi lâzımdır. Yukarıdaki parçada ise, yazarın vak'a kahramanları hakkındaki duygularını gizlememiş olduğunu örneklerle görebilirsiniz." (Abdurrahman Nisari)

"...Felâtun Bey bu yüzeysel Batılılaşmanın karikatürleşmiş bir tipidir. Ruhsal yönden ele alacak olursak bu kişinin iç yaşantısı olmadığını görürüz. Onun sadece gülünç, kısaca açıklanmış, abartılmış aksaklıklarını biliriz. Buna karşın Râkım Efendi de erdemleri abartılmış bir tiptir. Dengelidir, bilgedir, ölçülüdür ve bunlar bize örnek olacak olay ve davranışlarla anlatılmıştır." (Güzin Dino)

"*Felâtun Bey ile Râkım Efendi*, o zamanlarda gazete ve bilhassa mizah gazetelerinde yer alan züppe tipin tenkit ve hicivlerinden biri. (...) Sonraları Hüseyin Rahmi *Şık*, Recaizade Ekrem *Araba Sevdası*, gene Hüseyin Rahmi *Şıpsevdi*, Ömer Seyfettin *Efruz Bey* ile bu tipin devir devir örneklerini vermişlerdir. (...) Kitap, çok tabii ki, büyük bir tarafgirlikle yazılmıştır. Belli ki Ahmet Mithat, Felâtun Beyi hiç sevmiyor ve Râkım'ı çok seviyor. Bunu belli etmek için birincide fazla gaddar oluyor, ikincide fazla şefkatli." (Mustafa Nihat Özön)

"Bu romanı ilginç saymamın iki nedeni var. Birincisi, Batılılaşma sorununu alafranga züppe tipini sergileyerek ele alırken, Türk romanında uzun yıllar kullanılan bu tipi ilk işleyen roman olması. (...) *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*'yi ilginç bulmamın ikinci nedeni, Batılılaşma sorununun Türk romanının kişilerini, kuruluşunu belirlemekte nasıl bir rol oynadığına, aşırı da olsa (daha doğrusu aşırılığından ötürü) iyi bir örnek olması. (...) Yazarın gerçek amacı züppe tipiyle alay etmektir diyemeyiz, çünkü züppenin kılık kıyafetini, alafrangalığa özenti davranışlarını, gülünçlüğünü ortaya koymak amacı ikinci planda kalır romanda. Ahmet Mithat'ın ortaya koyduğu temel karşılık Felâtun Bey ile Râkım Efendi'nin temsil ettikleri tembellik ve israf ile çalışkanlık ve tutumluluk arasındadır. Yazarın gözünde Batılılaşmanın beraberinde getirdiği tüketim ekonomisine kendini kaptıranlara en iyi örnek, Batılı olmayı çok şık giyinmek, Beyoğlu'nda eğlenmek ve gösteriş yapmak olarak anlayan züppe tipi olduğu için, romanda müsrif adam, aynı zamanda alafranga züppeyi temsil eden Felâtun olur. Ahmet Mithat, Batılılaşmayı yanlış anlayan Felâtun Bey'in karşısına doğru anlayan Râkım Efendi'yi koyarak, kendisi için az çok ideal sayabileceğimiz bir Osmanlı efendisi çizer. Romanda Felâtun'dan çok üstünde durulan Râkım Efendi para işlerinde dikkatli, çalışarak para kazanan, fakirken durumunu düzeltebilen adamdır. Râkım'ın biraz da Ahmet Mithat'ın kendisi olduğunu unutmayalım. (...) Felâtun'da yazarın gözüne batan, alafranga tüketim biçimidir; onun Batılılaşmayı yüzeysel bir taklitçilik şeklinde almasını fazla vurgulamaz. Ahmet Mithat'ın kendisi de Batı'nın özellikle maddi alandaki başarısına hayrandı ve Batı'ya dönük bir yanı vardı. Ancak Osmanlı İslam uygarlığının değerlerine de bağlıydı." (Berna Moran)

"Batılılaşma sürecinin başında ortaya çıkan alafranga züppe tipi dendi mi ilk akla gelen roman, *Felâtun Bey ile Râkım Efendi*'dir. Felâtun Bey yanlış bir Batılılaşma anlayışının, tüketime yönelik bir Batılılaşma anlayışının örneği; Râkım Efendi ise Ahmet Mithat Efendi'nin özlediği, bunun için de idealize ettiği Osmanlı efendisi örneği. (...) Ahmet Mithat Efendi Batı hayranlığının alıp

yürüdüğü bir dönemde, bu hayranlığa bir tepki olarak yaratmış Râkım Efendi tipini. (...) Görülüyor ki Ahmet Mithat Efendi, Batılılaşmaya karşı tepki olarak bir Osmanlı tipi yaratırken tamamiyle kapitalizmin değer yargılarına bağlı kalmış. (...) Ahmet Mithat Efendi yer yer ortaoyununun sözcük oyunlarından yararlanıyor. Sözgelimi Felâtun Bey 'kafe ole' der, uşağı bunu 'karyola' anlar. Sık sık romanın gidişini durdurup söze karışıyor. (...) Ahmet Mithat Efendi'de çevre betimlemesi yok." (Fethi Naci)

KAYNAK

Mustafa Nihat Özön (*Türkçede Roman*, 1936), Mustafa Baydar (*Ahmet Mithat*, 1954), Abdurrahman Nisarî (*Metinli Türk Edebiyatı II-III*, 1955), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Rauf Mutluay (*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, 1970), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları*, 1970), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri I*, 1974), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi II*, 1978), Güzin Dino (*Türk Romanının Doğuşu*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Berna Moran (*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 1983), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Şevket Rado (*Ahmet Mithat Efendi*, 1986).

ARABA SEVDASI

Recâizâde Mahmut Ekrem

YAŞAMI

Recâizâde Mahmut Ekrem, 1 Mart 1847'de İstanbul'da Vaniköy'de doğdu. 1862'de Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi'ne girdi. Orada Nâmık Kemal ve başka ilerici gençlerle tanıştı. Sonra Vakit, Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikat ve Terakki gazetelerinde yazmaya başladı. Nâmık Kemal 1867'de Avrupa'ya kaçınca, Tasvir-i Efkâr'ı ona bıraktı. 1880-87 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye ile Mekteb-i Sultani'de edebiyat öğretmenliği yaptı. 1895'te eski öğrencisi Tevfik Fikret'i Servet-i Fünun dergisinin başına getirdi. Yenilikçi gençlere yol gösterdi. Edebiyat-ı Cedide'cileri destekledi. Eski edebiyatı tutanlarla tartışmalara girdi. 1901'de Servet-i Fünun kapatılınca, Meşrutiyet'e kadar sustu. 1908 sonlarına doğru birkaç ay Evkaf ve Maarif Nazırlığı'nda bulundu. Meclis-i Âyan üyeliğine seçildi. 31 Ocak 1914'te bu görevde iken Şişli'deki evinde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Araba Sevdası* (1896). – Hikâye: *Saime* (1888), *Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi* (1890), *Şemsa* (1895). – Şiir: *Nağme-i Seher* (1871), *Yadigâr-ı Şebâb* (1873), *Zemzeme* (3 cilt, 1883-85), *Tefekkür* (1888), *Pejmürde* (1893), *Nejat Ekrem* (2 cilt, 1910-11), *Nefrin* (1914). – Oyun: *Afife Anjelik* (1870), *Atala Yahut Amerika Vahşileri* (1873), *Vuslat Yahut Süreksiz Sevinç* (1874), *Çok Bilen Çok Yanılır* (1914). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Tâlim-i Edebiyat* (1879), *Takdir-i Elhân* (1883), *Takrizât* (1888), *Kudemâdan Birkaç Şair* (1888).

ÖZET

Bihruz Bey bir Osmanlı paşasının oğludur. Evde özel hocalardan yarım yamalak bir eğitim görmüştür. Alafrangalığa özenir, süsü, gösterişi sever. Şık giyinir. Şımarık, sorumsuz bir gençtir. Her fırsatta az buçuk bildiği Fransızcasıyla terziler, ayakkabıcılar ve garsonlarla konuşur. Böylece, Batılı olduğunu sanır.

Devrin pahalı eğlence yerlerinde arabasıyla piyasa yapar. Bir gün Çamlıca tepesine çıkar. Güzel bir arabada sarışın, kibar görünüşlü bir kız görür. Hemen ona âşık olur. Ertesi hafta yine oraya gider. Binbir özenle yazdığı mektubu kızın arabasına atar. Fakat, o günden sonra onu bir daha göremez. Yemeden içmeden kesilir, zayıflar, işini, annesini ihmal eder. Arkadaşlarından Keşfi Bey aşkını öğrenir. Ona kızın öldüğünü, ailesini yakından tanıdığını, bir de ablası bulunduğunu söyler. Bihruz Bey bu yalana inanır.

Aradan günler geçer, Bihruz Bey'in aşkı yavaş yavaş küllenir. Şehzadebaşı'nda dolaşırken, tutulduğu kıza rastlar. Fakat onun sevgilisi değil, ablası olduğunu düşünür. Güçlükle kadının yanına yaklaşır, üzüntüsünü bildirir, kızkardeşine olan aşkından söz eder. Mezarının yerini sorar. Kadın güler. Bihruz Bey'e onunla nerede karşılaştığını açıklar ve kızkardeşi bulunmadığını söyler. Alaylı kahkahalar atar. Bihruz Bey düştüğü kötü durumdan kurtulmak ister. Fakat pot üstüne pot kırarak daha gülünç olur. Utançtan kıpkırmızı kesilir. Sonra, bir yolunu bularak oradan sıvışır.

YARGI

"Eserde, Batılılaşmayı hazmedemeyen züppe tipi yerilmiştir. Romanın kahramanı Bihruz Bey, birçok noktalarda, Ahmet Mithat'ın Felâtun Bey'ine benzemektedir. Vak'ası 1869 yılında geçen eser, gözlemlere dayanılarak, realist bir yöntemle yazılmıştır." (Cevdet Kudret)

"Recâizâde Ekrem'in *Araba Sevdası* romanı, yalın bir realist metodla ele alınmış değildir ve doğrudan doğruya realistlere bağlanma iddiasında da değildir, fakat kuruluşu, mevzuu, tipleri, psi-

kolojik tahlilleri, tasvirleri bakımından Türk realist romanına önemli bir örnek teşkil edecek mahiyettedir." (Güzin Dino)

"Recâizâde Ekrem'in *Araba Sevdası* gibi tam bir müşahade mahsulü ve realist ölçüde bir romanı yazabilmesi her zaman için çözülmeye ihtiyacı olacak muammalardandır. Vak'anın geçiş zamanının muharririn gençlik zamanına rastlamış olması, Recâizâde'nin bir gençlik hâtıra ve müşahadesini canlandırmış olması ihtimalini hatıra getirebilir." (Mustafa Nihat Özön)

"Romanda mevzu basit, şahıslar çok az olmakla beraber, mevcut şahısları hakiki mevcudiyetleriyle bize tanıtmaya çok muvaffak olmuştur. Ekrem Bey'in başka yazılarındaki üslubunda görülen tekellüf, bu romanın üslubunda görülmez. Alafrangalığa özenen bir gencin gülünç hayatını tasvir ederken çok hakiki sahneler meydana getirmeye muvaffak olmuştur." (Agâh Sırrı Levend)

"Muharrir oldukça zengin ve beyinsiz bir delikanlının geçirdiği bir aşk macerası etrafında günün terbiye meseleleri, hususi ders veren ecnebiler, alafrangalık merakı gibi devrin içtimai dertlerini toplar. Yalnız kitabın bir kusuru vardır; o da Ekrem Bey'in hiç yapamayacağı işe, hiciv ve mizaha merak etmesidir. Bu yüzden üslubu beyhude yere ağırlaşır ve roman hızını kaybeder." (Ahmet Hamdi Tanpınar)

"... Romanda gerek vak'a, gerekse karakterler tamamiyle tabii ve yerlidir. Karakterlerin ve olayların tasvirinde realizme son derece sadık kalınmış ve Türk romanında 1880'den sonra yer almaya başlamış olan realist eğilime başarılı bir örnek kazandırılmıştır. Ancak, eserin yazılmış olduğu sırada yayımlanmamış olması ve hatta tamamiyle romantik karakterdeki iki hikâyesinin (*Muhsin Bey, Şemsa*) daha önce yayımlanmış bulunması, yazarın bu yönünden tanınmasına imkan bırakmadığı gibi, realizmin Türk romanında yerleşmesinde de tesirli olamamıştır." (Kenan Akyüz)

"Ekrem Bey'in romancılık sahasındaki en önemli eseri *Araba Sevdası*'dır. Gerçi muharrir bu eserini yazdığı zaman artık Türk romancılığı oldukça gelişme göstermişti. (...) Avrupalılaşmayı yanlış anlayan ve aile servetini bu yanlış anlayışa ve kaba sevda macerala-

rına kurban eden bir zihniyeti hiciv için yazılmış olan bu romanın üslup ve teknik bakımlarından zayıf olduğunda şüphe yoktur. Fakat buna mukabil eser, Abdülhamit devri İstanbulu'nun hayatını canlandırıp cahil paşazade tiplerini kuvvetle yaşatan, mesirelerini, eğlencelerini ve zevk hususiyetlerini gösteren bir eserdir. Bu bakımdan realizm hareketlerini kuvvetlendirdiği gibi, Türk romancılığı tarihinde de özel bir değer kazanmıştır." (Hıfzı Tevfik Gönensay)

"*Araba Sevdası*, Osmanlı-Türk toplumunun, Batılılaşma sürecindeki kültür çarpıklığını eleştirmek amacıyla yazılmıştır. Olumsuz tipler, olumlu tiplerin yanında, hep bu amaçla sergilenmek, gösterilmek istenmiştir. Bu amacın kökeninde ise, Doğu değerlerini, Osmanlı-Türk toplumunun geleneksel değerlerini korumak kaygısı yatar. Böylece, yüzeysel Doğu-Batı çelişkisi geliştirilmeye çalışılırken, bir çeşit Doğu şovenizmi boyutunda, her türlü yeniliğe ve değişmeye karşı bir tavır oluşturulur. Ahmet Mithat'ın Râkım Efendi olumlu tipinde ve Recâizâde'nin Bihruz Bey olumsuz tipinin arkasında hep bu yaklaşımın niteliklerini bulmak mümkündür. (...) *Araba Sevdası*, romantizmin kalıntılarından büyük ölçüde arınmış, gerçekçi bir romandır. (...) Romanda betimleme (tasvir) unsuru içerikle uyum içindedir. Çok az fazlalık özelliği gösterir. Sade ve abartmadan uzak betimlemelerdir bunlar. Roman anlatımında, üçüncü kişi boyutunda, nesnel bir anlatım sözkonusudur. Olaylar kendi nesnel süreçleriyle akıp giderler. Gene nesnel akıntılarıyla birbirlerine bağlanırlar, sağlam ve tutarlı bir örgü yapısı oluştururlar. (...) *Araba Sevdası*, çağının yapısı içinde, gerçekten başarılı, gerçekçi bir roman örneğidir. Romanı roman yapan özelliklerin birçoğunu kendinde barındırmaktadır." (Gürsen Topses)

"Recâizâde, Bihruz Bey'de bir alafranga züppe tipini canlandırırken, ilk kez, bu tipin iç dünyasını da vermeye çalışıyor. Bihruz Bey'i yalnız giyimiyle kuşamıyla değil duygularıyla, düşünceleriyle de betimlemeye çalışıyor. Bunun için o zamana kadar edebiyatımızda görülmeyen yeni teknikleri kullanıyor. Gerçekçi betimlemeler, iç monolog ve giderek bilinç akışı tekniği." (Fethi Naci)

"*Araba Sevdası* yazarının *İntibah*'a birçok şey borçlu olduğu söylenebilir. (...) Nâmık Kemal ahlâkçı, Recâizâde Ekrem tenkitçi-

dir. Nâmık Kemal bir tezi isbat etmek arzusundadır. Bununla aileyi, cemiyeti ve belki de devleti kurtarmak gayesi güder. Recâizâde ise bir 'vakıa'yı tesbit etmekle yetinir. Onun bu tespitinde bir fotoğraf makinası tarafsızlığı vardır denilebilir. Belki de *Araba Sevdası*'ndaki realizmin en önemli unsuru, Recâizâde'nin bu tutumudur. (...) Şiirlerinde romantik bir şair olan Recâizâde'nin *Araba Sevdası*'nda ulaştığı realizm dikkat çekicidir. (...) Zaman fikri Recâizâde'de güçlüdür. Her hadisenin gününü, saatini büyük bir itinayla belirtir. Gerilim seviyesi düşüktür. Başından sonuna kadar hadiseler monoton bir seviyede seyreder. (...) Romanda başarılı bir taraf varsa o da tasvirlerinin canlılığı ve gerçekçiliğidir. (...) *Araba Sevdası*'nın bir diğer önemli yanı da tarih açısından değeridir. O günün (1860-1890 yılları) cemiyet (eğlence, iş, aile) hayatı hakkında bilgi vermesi, bazı değer hükümlerini ortaya koymasıdır." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

KAYNAK

İsmail Habip Sevük (*Edebi Yeniliğimiz*, 1936), Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri, Tanzimat Edebiyatı*, 1934), Mustafa Nihat Özön (*Araba Sevdası, Recâi-zâde Ekrem*, 1940), Hıfzı Tevfik Gönensay (*Türk Edebiyatı Tarihi*, 1945), Güzin Dino (*Türkiye Mecmuası*, cilt XI, 1954), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Kenan Akyüz (*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1965), Enver Naci Gökşen (Türk Dili, 1.7.1964), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları, 1970/Tanzimat Dönemi Türk Edebiyat Antolojisi*, 1972), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri*, 1974, c. II), H. Fethi Gözler (*Edebiyat Akımları Yardımcısı*, 1976, c. II), Berna Moran (Birikim, Mayıs 1977), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi*, 1978, c. II/*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Gürsen Topses (Türkiye Yazıları, Ekim 1980), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983), Berna Moran (*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 1983), Öner Kemal (Cumhuriyet-Katalog, Kasım 1985).

TAAŞŞUK-I TAL'AT VE FİTNAT

ŞEMSETTİN SÂMİ

YAŞAMI

Şemsettin Sâmi, Yanya ilinin Ergiri Sancağı'na bağlı Pirmedi ilçesinde Dağlı bucağının merkezi olan Fraşer'de 1 Haziran 1850'de doğdu. 1868'de Zosimes Rum Lisesi'ni bitirdi. Grekçe, Fransızca, İtalyanca öğrendi. 1871'de İstanbul'a gelerek Matbuat Kalemi'ne girdi. Ebüzziya'nın Siraç gazetesinde çalıştıktan sonra, 1873'te Hadika gazetesine geçti. Hadika kapatılınca, 1874'te Trablusgrap'taki Vilâyet gazetesinin başına getirildi. Dokuz ay sonra İstanbul'a döndü. Dört sayı kadar Muharrir gazetesini, ardından Sabah gazetesini çıkardı. 1878'de Tercüman-ı Şark gazetesinde çalıştı. 1879'da Aile, 1880'de Hafta dergilerini kurdu. 1881'de Teftiş-i Askerî Komisyonu Kâtipliği'ne atandı. 18 Haziran 1904'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat* (1872). – Oyun: *Seyyid Yahya* (1875), *Besâ, Yahut Ahde Vefâ* (1875), *Gâve* (1876). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Letâif* (1883), *Esatir* (1879), *İnsan* (1879), *Yer* (1879), *Gök* (1879), *Kadınlar* (1879), *Lisân* (1886), *Tasrifât-ı Arabiye* (1887), *Nev Usül Sarf-ı Türkî* (1891), *Küçük Elifbe* (1894), *Tetkikat-ı Arabiye* (1901). – Sözlük: *Kamûs-ı Fransevi* (2 cilt, 1882), *Kamûs-ı A'lâm* (c. I-VI, 1889), *Kamûs-ı Türkî* (2 cilt, 1900).

ÖZET

Fitnat üvey baba elinde büyür. Çünkü asıl babası, annesi (Zekiye Hanım) kendisine gebe iken, karısından ayrılmıştır. Annesi bir başkasıyla (Hacı Mustafa) evlenmiştir. Birkaç yıl sonra da ölmüştür.

Tal'at da küçük yaşta babasından öksüz kalmış, annesinin (Saliha Hanım) elinde büyümüştür. Daireye gidip gelirken, Hacı Mustafa'nın dükkânına uğrar. Dükkânın üstündeki evin cumbasında Fitnat'ı görür, âşık olur. Kız da ona tutulur. Hacı, kızı hiç sokağa bırakmadığından, Tal'at çarşaf giyerek eve girer. Fitnat'la tanışıp konuşur. Fakat, bir süre sonra, Hacı, kızı Ali Bey adında bir zenginle evlendirir. Fitnat kocasına teslim olmaz. Bir çakıyla kendini öldürür. Ali Bey, kızın boynuna annesinin muska diye taktığı mektubu okuyunca, onun öz kızı olduğunu anlar. Çıldırır ve altı ay içinde ölür. Durumu öğrenen Tal'at da üzüntüden ölür.

YARGI

"... Görülüyor ki eser, bizim o zamanki içtimai hayatımızın tesettür ve görmeden kız almak gibi kötü itiyatlarının vereceği feci akıbetlere karşı fikirleri ikaz edici bir kabiliyettedir. Romantik devrinin icabı ve müellifin ilk kalem tecrübesi olması yüzünden hikâyede hakikatten ziyade hayale kayan bir eda varsa da kullanılan lisan ve vak'aların tertibi, şahısların canlandırılması noktasından eser, hem kendi zamanındakilere, hem de kendisinden epeyce sonra yazılmış olan emsaline hakikaten fâiktir. Eserin en büyük meziyeti şahısların hep kendi seviye ve şivelerine göre konuşmalarıdır." (İsmail Habip)

"... Olayın kuruluşunda tesadüfe önemli bir yer verilmiştir. (...) Yazar, eserde kendi kişiliğini gizleyememiştir. İkide bir okuyucuya seslenmiş, onlara olayın yürüyüşü üzerine bilgi vermiş, anlaşılmayacağını sandığı noktaları açıklamış, kendi düşüncelerini bildirmiş; böylece eseri, –daha önce Ahmet Mithat'ta gördüğümüz üzere– okuyucularla konuşa konuşa yürütmüş, okuyucuları sanki okuyucu gibi değil de meddah hikâyesi dinleyen kişiler gibi almıştır. (...) Yabancı sözcük ve dil kurallarına yer verilmekle birlikte, eser, genel olarak süssüz bir anlatımla ve o zamana göre sade sayılabilecek bir dille yazılmış; özellikle kişilerin konuşmalarında konuşma dili kullanılmaya çalışılmış." (Cevdet Kudret)

Görüldüğü gibi, konusunu gerçek hayattan alarak toplumun başlıca sorunlarına değinen bu eser, romantik bir karakter

taşımaktadır. Dil ve deyiş bakımından kusurlu olmak ve büyük bir sanat değeri taşımamakla birlikte, tiplerin canlandırılması, kişilerin kendi ağızlarına göre konuşturulması yönünden oldukça başarılıdır." (Agâh Sırrı Levend)

"... Konunun bu özeti de gösteriyor ki *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat* romantik romanın bütün özelliklerini taşımaktadır. Eserin iskeleti rastlantılara dayanmaktadır. Romancı, olayları istediği biçimde geliştirmek için rastlantılardan sonuna değin yararlanmış, daha doğrusu onları kendisi bulmuştur. (...) Olayları hikâye etmedeki basitliğe karşılık, kişilerin konuşmalarını yansıtmadaki başarısı, romanın en güçlü yanlarından biridir. Kişiler, kültür düzeylerine uygun biçimde konuşmaktadırlar. Arap Dadı'nın konuşmalarında ise, şive taklidi esas tutulmuştur. Şemsettin Sami'nin bu tutumu, bilinçlidir: O, yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılmasından yanadır. (...) Ama, acemilik yüzünden, roman tekniğine aykırı durumlarla da karşılaşıyoruz: Romanın ortalarında, sonucun ne olacağını romancı haber veriyor! Gelişmenin tamamlandığı bir sırada romanın nasıl biteceği, roman kahramanlarını bekleyen 'akıbet'i öğreniyoruz. (...) Romanın anılmaya değer iki özelliği de anlatımdaki düzgünlük ve dilinin sadeliğidir. Geleneği olmayan bir alanda böylesine tutarlı bir anlatım övülmeye değer." (Hikmet Dizaroğlu)

"... 1873 yılı başında fasikül halinde neşrine başlanan *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat* adlı romanı, *Hasan Mellâh*'tan önce geldiği için, Türkçe'de ilk roman olarak düşünülebilir. Romantik bir aşk mâcerasını anlatan ve devrin 'Milli Roman' anlayışına da uygun bulunan bu roman, gerek teknik ve gerekse karakter tahlilleri bakımından, çok basit bir durumdadır. Ayrıca, yazarın Türkçe'ye henüz hâkim bulunamadığı da kolaylıkla görülebilir." (Kenan Akyüz)

"*Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*, Türk romancılığının ilk deneme ürünlerinden biridir. Eserin konusu birbirine kavuşamayan iki gencin acıklı hikâyesidir. Koyu bir melodram havası taşıyan romanın belirli bir özelliği bulunmamakla beraber, zamanının bazı sosyal davranışlarını oldukça başarılı bir şekilde yansıtması ve dilinin duruluğu dikkate değer bir karakter taşımaktadır. Babalığı

tarafından zengin bir yaşlıya verilmek istenen Fitnat intihar eder. Bunu gören Tal'at dayanamaz; ölür ve bilmeksizin, kendi öz kızıyla evlenmek üzere bulunan yaşlı zengin de çıldırıp kendini öldürür." (Şemsettin Kutlu)

"... Şemsettin Sami, kocakarı masalı geleneğinden kurtulamamış bir okura roman yazdığını çok iyi biliyordu. Gelgelelim, bir yazar, bir romancı olarak o geleneğin baskısını da bir türlü alt edemiyordu. Dolayısıyla sürükleyicilik, gerilim, rahat okunurluk gibi yazış (anlatış) özelliklerini öngörmüş, fakat roman yerine bir ucube ortaya çıkarmıştı. (...) Bu roman her bakımdan bir geçiş dönemi sarsıntısı gibidir. Yazarın meddah hikâyelerinden, kocakarı masalından, halk öykücülüğünden öte bir yazınsal gerçeklik ve dirimsellik aramış olduğu yadsınamaz. Şemsettin Sâmi, dilci olması nedeniyle, bu gerçeklik ve dirimsellik arayışını, söyleyişte billurlaştırmıştır." (Selim İleri)

KAYNAK

Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri, Tanzimat Edebiyatı*, 1934/*Şemsettin Sami*, 1969), İsmail Habip (*Edebi Yeniliğimiz*, 1936), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Sedit Yüksel (*Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat'a önsöz*, 1964), Kenan Akyüz (*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1965), Hikmet Dizdaroğlu (Türk Dili, Nisan 1967), Rauf Mutluay (*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, 1970), Şemsettin Kutlu (*Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1972/*Başlangıcından Günümüze Kadar Türk Romanları*, 1976), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi*, 1978, c. II), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Selim İleri (Gösteri, Ağustos 1981), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Robert P. Finn (*Türk Romanı*, 1984).

SERGÜZEŞT

Sâmi Paşazâde Sezâi

YAŞAMI

Sâmi Paşazâde Sezâi, 1860'ta İstanbul'da doğdu. 1880'de Mektubî Kalemi'ne memur oldu. Babasının ölümünden sonra 1881'de Londra elçiliği ikinci kâtipliğine atandı. 1885'te istifa ederek İstanbul'a döndü. İstişare Odası'na muavin oldu. 1889'da *Sergüzeşt* romanını yayımladı. Romanda esirlik temini işlediği için Saray'ca mimlendi, göz hapsine alındı. Bunun üzerine, 1901'de Paris'e kaçtı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi. Meşrutiyet ilan edilince, 1908'de İstanbul'a geldi. 1909'da Madrid elçiliğine atandı. Dünya Savaşı patlayınca, 1914'te İsviçre'ye geçti. Mütareke döneminde emekliye ayrıldı. Sâmi Paşazâde Sezâi'de Nâmık Kemal'lerin romantik etkileri görülmekle birlikte gerçekçiliğe doğru bir yöneliş de görülür. Bu bakımdan o, romantizmle gerçekçilik arasında bir köprü kurar. 26 Nisan 1936'da İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Sergüzeşt* (1889). – Hikâye: *Küçük Şeyler* (1892). – Oyun: *Sir* (1887). – Günce/Anı/Gezi: *Rümûz-ül Edeb* (1898). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *İclâl* (1924).

ÖZET

Kafkasya'nın bir köyünde Dilber adında küçük bir kız, esircilerin eline düşer. İstanbul'a getirilir. Dokuz yaşındaki güzel kız, Mustafa Efendi adında bir memura satılır. Evin hanımı serttir,

kötü huyludur. Dilber'e çok cefa eder. Kızcağız bütün ağır işleri yüklenir, gücünün üstünde çalışır. Öyleyken sık sık dövülmekten, aşağılanmaktan kurtulamaz.

Mustafa Efendi Erzurum'a bağlı bir ilçeye atanır. Dilber'i götürmek istemediğinden bir esirciye satar. Dilber sıkıntılı yıllar geçirir. Ona müzik, okuma, ev işleri öğretilir. Ardından, satılır. Bir paşa konağına düşer.

Asaf Paşa'nın ailesi görgülü ve bilgilidir. Evde dengeli bir hava vardır. Dilber burasını çok sever, ilk kez rahat eder. Ailenin oğlu Celâl, Avrupa'da okumuş, resim çalışmış, kültürlü ve yakışıklı bir gençtir. Dilber'i model olarak kullanır. İki genç zamanla birbirlerine yakınlık duyarlar. Sevişirler. Anne, baba durumu sezince telaşa kapılırlar. Oğullarının haberi olmadan kızı, bir esirciye satarak konaktan uzaklaştırırlar. Celâl olup bitenleri öğrenince üzüntüden yatağa düşer.

Dilber'in yeni sahibi Mısırlı bir zengindir. Kızı haremine kapamak amacındadır. Bunun için onu Mısır'a götürür.

Genç kız hareme girmek istemediğinden üst katta karanlık bir odaya kapatılır. Harem ağası Cevher kıza acır, onu kurtarıp İstanbul'a kaçırmak ister. Geceyarısı odaya ip atarak yukarı tırmanır. Önce Dilber'i aşağı indirir. Arkadan kendisi de inerken dengesini kaybeder, düşerek ölür. Dilber yalnız ve çaresiz kalır. Tek başına İstanbul'a gidemeyeceğini anlar. Kendini Nil ırmağına atarak intihar eder.

YARGI

"Sezâi Bey ilk defa *Sergüzeşt* ile bazı hakiki hayatımızın bir cephesini göstermeye çalışmış ve bazı yerlerinde müşahade ve tetkike dayanan tasvirler yapmaya özenmiştir. Eski devirdeki esir ve cariye hayatının acıklı safhalarını gösteren bu eserde, tipler canlıdır. (...) Tabii, kusurlar yok değildir. Böyle olmakla beraber teknik itibariyle o zaman için muvaffak bir eser sayılabilir." (Agâh Sırrı Levend)

"*Sergüzeşt*'te, Türk romancılığının romantizmden realizme geçişi açıkça görülmektedir. Fakat eserde henüz her iki okulun özel-

likleri de vardır. Sezâi, bir yandan Batı edebiyatında tanıdığı realistlerin yöntemini benimsemiş, bir yandan da Nâmık Kemal'in üslubunun etkisinden daha kurtulamamıştır. (...) Vak'a bir gözlem ürünüdür: Sâmi Paşazâde, kendi babasının konağında gördüğü birçok esir kadınları yakından tanımış, kitabını ondan sonra yazmıştır. İnsanların davranışları ve duyguları mübalâğa ile anlatılmamıştır. Özellikle ruh çözümlemeleri çok tabiidir. Tasvirler, çok defa, bir süs olsun diye değil, vak'anın geçtiği çevreyi tanıtmak ve o çevre içinde yetişen ruh hallerini daha canlı anlatabilmek amacıyla yapılmıştır. Günlük hayatla ilgili vak'aların hikâyesinde ve konuşmalarda üslup ve dil çok sade ve tabiidir." (Cevdet Kudret)

Vak'asını bir paşanın oğlu ile bir cariyenin aşk macerasından alan *Sergüzeşt*; artık kapanmak üzere olan bir devrin cariyeli, köleli büyük konak hayatının Türk romanındaki en başarılı örneğidir. (...) Daha önce Ahmet Mithat tarafından kullanılmış olmasına rağmen, kölelik teması *Sergüzeşt*'te çok daha başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Gerek karakter ve gerekse mekân tasvirlerinde romancı, genellikle, realisttir. Fakat, romanda, yer yer romantik bir atmosfer de göze çarpar. Bu hali ile eser, romantizmden realizme geçişin romandaki ilk denemesi olarak kabul edilebilir. Esirlere yapılan kötü muamelenin yabancısı olan yazar, yukarıda işaret edildiği gibi, Dilber'in konağına gelmeden önceki ıstıraplı hayatı ile *Sefiller*'deki Cosette (Kozet)'in çocukluk hayatı arasında sıkı bir yakınlık kurmuştur. *Sergüzeşt*'in dilinde tam bir istikrar yoktur. Birçok yazılarında Türkçe'nin Arap ve Acem kelimelerinden temizlenmesine taraftar olduğunu söyleyen yazarın, bilhassa tasvir ve tahlillerde Türkçe'den uzaklaştığı görülür. Üslupta Nâmık Kemal'e uymasına rağmen, üslubun yer yer sarsıldığı ve çok itinasız bir üslup izlenimi uyandırdığı da bir gerçektir." (Kenan Akyüz)

"Eser, muharririn yakından görüp tanıdığı konak hayatını ve konak hayatında esaslı bir yeri olan halayık tipini mevzu yapmaktadır. Bu mevzu, gerçi yeni değildir. Sezâi Bey'den önce Ahmet Mithat Efendi, Ekrem Bey ve daha bazı muharrirler bu mevzua temas etmişlerdir. Fakat bu konuyu ilk önce bir roman çerçevesi içi-

ne alan Sezâi Bey'dir. Bundan başka *Sergüzeşt*'te o devrin konak hayatını ve konak psikolojisini canlandıran realist tasvirler, vak'anın başlıca şahsiyetlerine ve bilhassa Dilber'e ait güzel tahliller de vardır. Bu bakımlardan *Sergüzeşt*'i edebi romancılığımızda ileri bir adım saymak tabiidir. Bununla beraber, eserin roman tekniği bakımından esaslı kusurları, zaman zaman romantizme kaçan tarafları ve bazı ruhi tahlillerde iptidai kalmış cihetleri olduğunu da unutmamalıdır." (Hıfzı Tevfik Gönensay)

"*Sergüzeşt* romanı baştan sona kadar ezilen, satılan, oradan oraya sürüklenen zavallı Dilber ile, onu ezen, korurken bile hakir gören zengin tabaka arasındaki tezata dayanır. Romanı okurken kendimizi yazar ile beraber Dilber'in yanında hissederiz, onu sever ve ona acırız. Bu bakımdan, son asır Türk edebiyat tarihinde mühim bir merhale teşkil eden eserin, zamanı aşan ve bugüne de hitap eden beşeri ve sosyal bir mahiyeti vardır. Duygu ve intibalarını sanatkârane bir üslupla anlatan Sâmi Paşazâde Sezâi'nin bilhassa mekân tasvirleri ile bazı tahlili cümleleri, yapı bakımından yüklü, ağır ve karışıktır. Başka yerlerde yazar, sentaksına fazla itina etmemiştir." (Mehmet Kaplan)

"Sezâi Bey, romanında, zaman zaman kendini tutamaz ve olayların gidişine, kişilere karışır, duygularını açıklar. (...) Bunları o dönem romanları için olağan karşılamak gerek. Ama romanın bir yerinde zamanın züppelerinden söz ederken birden konu dışına çıkar ve eleştirmenlere veryansın eder. (...) Sezâi Bey betimlemeye çok meraklı. Ne var ki betimlemeye başlayınca, kötü anlamında, edebiyat yapıyor. (...)

Bütün bunlar, Sezâi Bey'in kafasının 'Batılılaşma' konusunda oldukça bulanık olduğunu gösteriyor. Gene de, Tanzimat dönemi konak hayatı hakkında ilginç gözlemler, 'ikballi beylerle hanımların' düşünüş biçimi ve yaşayışı hakkında gerçekçi saptamalar taşıyan *Sergüzeşt* bugün de okunabilir; yazınsal açıdan değilse de sosyolojik açıdan ilginçliğini sürdürüyor. Sezâi Bey o dönemde yapabileceğini yapmış: Tanıdığı, bildiği bir çevreyi yazmakla yetinmiş. Dünyası 'konak'tan ibaret olan, konağın dışından habersiz olan bir yazar başka ne yapabilirdi?" (Fethi Naci)

"*Sergüzeşt* tezli bir romandır. (...) Yazar bu romanda iki ana düşünceyi ortaya koymak istemiştir. Bunlar: 1. Esir ticaretinin bir vahşet ve 2. İnsanların, insan olarak eşit olduğu şeklinde özetlenebilir. (...) Romanın birinci derecede önemli kahramanı Dilber, başarılı bir şekilde tasvir edildiği için canlı bir tiptir. (...) Celâl Bey de başarılı bir şekilde tasvir edilmiştir. (...) *Sergüzeşt*, konusu, kuruluşu, tipleri, tasvirleri, yazarının zaman ve mekân anlayışı ile Türk edebiyatının ilk realist romanıdır. Konusu gerçek hayattan alınmıştır. Esir ticareti, sosyal sınıflar arasındaki dengesizlik, terbiye meselesi, geleneklerin sosyal hayata tesirleri romanın başlıca unsurlarıdır. (...) Roman boyunca tabiatla insan ruhu arasında ilişki kurulmuştur. (...) Bu arada yazarın arada bir çocuk, insan, aşk, aile, terbiye gibi konularda şahsi fikirlerini söylediğini görüyoruz. (...) *Sergüzeşt*'in dili ve üslubu, *İntibah*'a göre daha sade ve tabiidir." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

"Roman, dönemin yaygın teması tutsaklık, kölelik kurumuna bir karşı koyuştur. Yazılışında kişisel gözlemlerin payı büyük olduğundan, *Sergüzeşt*, Tanzimat romanının belki de en inandırıcı düzeni içinde erir, şekil değiştirir. Yazar, bütün bir konak düzenine ilk köklü eleştiriyi getirir. (...) Gelgelelim Sâmi Paşazâde Sezâi, demokrasi özleminde gerçekçi kalamaz. Gözlemciliğin ötesinde bir çaba gütmemiştir. Dilber'in ilkgençlik yılları, Celâl'in konağına gelinceye kadar geçen zaman, birçok edebiyat tarihçimizin ortak yargısına göre, Hugo'yu ve *Sefiller*'i anımsatır. (...) Ne ki, kişileri gözlemeyi, kişileri bireysel serüvenleri çerçevesinde ele almayı, toplumsal olguları zihinsel yoldan yansıtmayı öngören yazar, yapıtını ancak bu uygulayımla –tıpkı *Aşk-ı Memnu*'da olduğu gibi– inandırıcı kılabilmiştir. Dilber kuşkusuz bir ayrıksıdır, ama yazınsal gerçekliği su götürmez. (...) Sâmi Paşazâde Sezâi, romanında Tanzimat'ın hemen bütün yazarları gibi varlığını ayrıca belirtir, okura uyarılarda bulunur, kimileyin de konunun dışına çıkarak bambaşka şeylerden söz açar. Ama yine de bu söy masal geleneğimize dayalı uygulayımlar elden geldiğince azaltılmıştır. Özellikle büyük konak yaşamasında yazar, artık kendini saklamayı başarabilmiştir." (Selim İleri)

KAYNAK

Ahmet İhsan (*Ümran*, 1888, c. 1, sf. 21), Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri, Tanzimat Edebiyatı*, 1934), Halit Fahri Ozansoy (*Servet-i Fünun*, 1936, c. LXXIX, sf. 207-386/1936, c. LXXX, sf. 272-386) İsmail Habip Sevük (*Tanzimat Devri Edebiyatı*, 1940), Hıfzı Tevfik Gönensay (*Türk Edebiyatı Tarihi*, 1945), A. Ferhan Oğuzhan (*Sâmipaşazâde Sezâi Bey'in Sergüzeşt İsimli Romanında Gerçekçiliğin Payı*, 1954), Kenan Akyüz (*Türk Dili*, 1.4.1956/*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1965), Zahir Güvemli (*Büyük Romanlar*, 1961), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Ahmet Kabaklı (*Türk Edebiyatı II*, 1966), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları*, 1970/*Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1972), Rauf Mutluay (*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, 1970), Mehmet Kaplan (*Sergüzeşt*'in 1972 tarihli basımına önsöz), Behçet Kemal Çağlar–Ekrem Yirmibeşin (*Türk Edebiyatı III*, 1972), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri*, 1974, c. I, sf. 692), H. Fethi Gözler (*Edebiyat Akımları Yardımcısı II*, 1976), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi, II*, 1978/*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Selim İleri (Yazko Edebiyat, Ocak 1981, Mart 1983/Gösteri, Ağustos 1981), Fethi Naci (Gösteri, Temmuz 1982), Niyazi Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983).

ZEHRA

NÂBİZÂDE NÂZIM

YAŞAMI

Nâbizâde Nâzım, Tanzimat'ın dikkate değer yazarlarındandır. 1862'de İstanbul'da doğdu. 1885'te ilk eserini (*Heves Ettim*) yayımladı. 1886'da Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni bitirdi. Bir süre askeri okullarda öğretmenlik yaptı, Genelkurmay'da çalıştı. 1891'de Servet-i Fünun dergisinde uzun hikâyeleriyle göründü. Gerçekçi edebiyatımızın ilk öncülerinden biri oldu. Bir ara Suriye'ye gidip geldi. Kemik veremine yakalandı. Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde tedavi gördüyse de iyileşemedi. 5 Ağustos 1893'te hastanede öldü. Ünlü romanı *Zehra*, ölümünden sonra 1895'te Servet-i Fünun'da tefrika edildi.

ESERLERİ

Roman: *Zehra* (1896). – Hikâye: *Yadigârlarım* (1886), *Zavallı Kız* (1890), *Bir Hatıra* (1890), *Karabibik* (1890, "Hikâyeler"in içinde, 1961), *Sevda* (1891), *Hâlâ Güzel* (1891), *Hasba* (1891), *Seyyie-i Tesamuh* (1892), *Bahtiyar mıdırlar?* (?), *Hikâyeler* (Derleyen: Aziz Behiç Serengil, 1961). – Şiir: *Heves Ettim* (1885). – Oyun: *Hoşnişin* (1890).

ÖZET

Zehra zengin bir aile kızıdır. Küçük yaşta annesini yitirir. Sevgi ve şefkatten yoksun kalır. Bu yüzden sinirli, kıskanç ve geçimsizdir. Her şeye öfkelenir. Büyüyünce, babası onu işyerinde kâtip olarak çalıştırdığı Suphi ile evlendirir. Zehra bir süre kocasıyla iyi

geçinir. Sonra eski huyları depreşir. Eşini herkesten kıskanır, durmadan onu rahatsız eder.

Suphi'nin annesi, ev işlerine yardımcı olmak üzere, Hüsnücemal adında güzel bir cariye alır. Bu durum Zehra'yı iyice çileden çıkarır. Karısından bıkan ve bunalan Suphi bu kez Hüsnücemal'e bağlanır, sonra da onunla evlenir. Ayrı bir eve taşınırlar. Zehra'nın babası ölünce Suphi onu boşar.

Zehra öç almak için bir Rum kadınını Suphi'ye musallat eder. Yosma Ürani kısa zamanda amacına ulaşır. Suphi'yi kandırır, kendisine bağlar. Suphi'nin gözü artık Hüsnücemal'i görmez, aklı Ürani'dedir. Bu yüzden, varını yoğunu ona yedirir. Sonunda iflas eder. Bunun üzerine Ürani ona sırt çevirir. Hüsnücemal üzüntüsünden intihar eder. Suphi tulumbacılığa kadar düşer. Öyleyken Ürani'yi unutamaz. Sevgilisinin başka bir erkekle yaşadığını duyunca tepesi atar. Gizlice onları izler ve ikisini de yakalayıp öldürür. Fakat kanıt yetersizliğinden kurtulur. Trablusgarp'a sürgün edilir.

Bu arada Zehra, Suphi'nin kâtibi Muhsin ile evlenmiştir, ama mutlu değildir. Yeni kocası bir süre sonra ölür. Zehra yalnız kalır. Ayrıca, Suphi'nin başına gelenleri de öğrenince sinirleri büsbütün bozulur. Çünkü, için için, hâlâ onu sevmektedir. Bir gün sokakta giderken, bir dilenci kadının ansızın düşerek öldüğünü görür. Dikkatle bakınca Suphi'nin annesi olduğunu anlar. Kendini tutamaz, kadının üstüne kapanarak ağlar. Ardından, hastalanıp yatağa düşer. Bir ay kadar ateşler içinde yatar, sonra da ölür.

YARGI

Vakıa bu eserde, bazı hisler oldukça maharetle tahlil edilmiş, bazı tasvirler muvaffak sayılacak derecede iyice yapılmıştır. Fakat umumiyeti itibariyle, vak'aların birbiriyle olan rabıtası çok zayıf olduğu gibi, teknik itibariyle de çok kusurlu, adeta acemicedir. (...) Buna mukabil, o zamanki hayatın bazı köşelerini aydınlatan ciheti, oldukça kuvvetli sayılan müşahade ve tetkike dayanır. Mamafih bu hususta da fazla mübalağaya kaçmamak icap eder." (Agâh Sırrı Levend)

"... *Zehra* hem edebiyat tarihi itibariyle, hem bizatihi kıymetlidir. Tarihen kıymeti, bu eserin romantizmden ilk kurtulan roman olmasıdır. Bizatihi kıymeti de üslubun sade, ifadenin diri ve tasvir ettiği tiplerin canlı oluşundandır. Roman, saadeti aile yuvası dışında aramanın getireceği hüsranı hikâye eder." (İsmail Habip)

"... Eserde tasvir edilen çevreleri yazmadan önce, yazarın oraları incelediği ve birtakım notlar aldığı bilinmektedir. (...) Yazar, kendinden önce yetişenlerden ayrı, yeni bir edebiyat çığırı tutmuş olmakla birlikte, Nâmık Kemal etkisinden kendisini büsbütün kurtarabilmiş değildir. (...) Bu yoldaki tabiat tasvirlerinde dil, yabancı sözcük ve dil kurallarıyla alabildiğine yüklü, üslup da çok yapmacıklı ve süslüdür. (...) Kişi tasvirlerinde de yer yer Nâmık Kemal etkisi açıkça görülmektedir. (...) Günlük hayatın anlatıldığı yerlerde herhangi bir üslup kaygısı gözetilmemiş; hele kimi yerlerde, geçmiş zaman kipi okuyucuya usanç verecek kadar çok kullanılmıştır." (Cevdet Kudret)

"Görülebileceği gibi *Zehra* tek çizgili, sade konulu bir romandır. Tanzimat sonrası İstanbulu'nda herhangi bir Türk ailesinin hikâyesidir. Ama yazar bu sade konu ile o günün Türk ailesinin bütün sosyal karakterini canlandırmayı bilmiştir. Romanın ortalarına kadar bu sosyal tema ilk plandadır. Ondan sonra aşk, kin, intikam gibi duyguların zorlamasıyla roman tam beşeri bir çerçeve içerisine girer. O günlerin İstanbul-Beyoğlu hayatının; eğlenceyle, sefahatle bir insanın günden güne sefil bir hayata doğru ağır ağır düşüşünün realist bir hikâyesidir. Artık o günlerin İstanbulu'nun sosyal, o günlerin toplumunun din içi ve din dışı realiteleri bu kısımdan öteye romanın sürüp gitmesi için esaslı bir temel olarak ele alınmıştır. (...) İşte, asıl bizim üzerinde durmak istediğimiz nokta budur. Nâbizâde'nin bu romanıyla o yoldaki eserler içerisinde ilk realist romanı verebilmiş olmasıdır. Çünkü biliyoruz ki *Zehra*'nın yazıldığı günlere kadar romancılığımız pek ilkel, pek yalınkat görüşlerin, anlayışların yankılandığı bir alandı." (Aziz Behiç Serengil)

"... Fakat yazar, asıl başarısını *Zehra*'da gösterir. Büyük hikâyedeki denemelerinden sonra romana geçen ve büyük bir gözlem

ve araştırma gücüne sahip bulunan Nâzım, bir kıskançlık temasına oturtulmuş olan vak'ayı ve olayların geçtiği çevreleri tam bir realizmle tasviri başardığı gibi, karakterlerin tasvir ve tahlilinde de aynı başarıyı gösterir. Romandaki psikolojik tahliller bilhassa kıskançlık psikolojisinin geliştirilmesi ve ayrıca bazı sosyal çevrelerin tanıtılması dikkate değer bir itina ile yapılmıştır. Bu bakımdan *Zehra*, Türkçe'de ilk psikolojik roman denemesi olarak da kabul edilebilir. Yalnız, devrin genel eğiliminden gelme bir alışkanlıkla, vak'ada entrik unsuruna fazla yer verilmiş ve sonuç çok trajik bir şekilde düzenlenmiştir. Her hali ile modern bir roman anlayışına eriştiğini gösteren romancı, üslup bakımından Nâmık Kemal'in izindedir. Dilde de, Farsça ve Arapça kelimelerden ve tamlamalardan mümkün olduğu kadar uzaklaşarak, ortalama bir vokabüler kurabilmiştir." (Kenan Akyüz)

Zehra'nın burjuva ahlâk kurallarını savunucu, doğrulayıcı, pekiştirici serüveni, romanı baştan sona yanlış yola saptırır. Alışılmış, yinelenmiş yargılar *Zehra*'yı bizde gerçekçiliğin başlatıcısı sayarlar. Herhalde, Avrupalı gerçekçiliğimizin. Çünkü Zehra'nın dramı, Batı burjuva kadınının dramıdır. Soylu İstanbulluya bile yabancıdır." (Naci Çelik)

"Nâbizâde Nâzım'ı, zamanın öteki romancılarından ayıran taraf şudur: O, Fransız realist ve natüralist akımlarını ilgi ile incelemiş, özelliklerini kavramış sonra da o yolda yazmanın daha başarılı olacağına inanarak kalemine yön vermiştir. *Zehra*'dan beş yıl önce yayımlanan *Karabibik* adlı uzun hikâyesinin baş tarafında, roman anlayışını ve izlediği metodu açıklamıştır. (...) Kahramanların karakterleriyle hareketleri arasında da çelişme vardır. (...)

Roman, melodramatik bir şekilde sona eriyor. (...) Romancı, romanın akışını durdurmaktan, müdahaleler yapmaktan, olayların gelişme şeklini hissettirmekten de çekinmiyor." (Hikmet Dizdaroğlu)

"*Zehra*, geçen yüzyılın bir orta tabaka ailesini irdeleyerek çatısını kurar. İlk bölümlerde psikolojiye açıktır, ama, daha çok toplumsalı anlatmak istediğini düşünürüz yazarın. Toplum yaşamından, belli bir sınıfın dış dünyasından kesitler verilecektir san-

ki. Hele dolantı öğesinin karşımıza çıkabileceğini hiç ummayız. Oysa romanın ikinci yarısı bütünüyle psikolojiye, bu psikoloji toplumsal temele oturtulamadığından da onun ilkel dolantılarına yöneliktir. Yine de bir kadının (insanın diyebiliriz) duygu dünyası, geçen yüzyılın Osmanlı toplumundaki baskı sorunları çerçevesinde bütünlenir. Zehra'yı kıskanç yapan, biraz da toplumun birey üzerindeki baskılarıdır. Nâbizâde Nâzım bunu anlatmaz, yalnızca biz duyumsarız: Yapıtın natüralizme en çok yaklaşan tavrı da bu gizidir.

Zehra'nın abartık, acıklı sonu da bu romanın bir başka talihsizliğidir. (...) Zehra, kıskançlığıyla çok değişik, bizim romanımızda o güne dek nesnelliği içinde işlenmemiş bir psikolojinin insanıdır. Kötülükle iyiliği kutuplarda yaşaması, tutkuyla nefreti eriyikte taşıması, benliğinin herhangi bir insana, daha doğru bir deyişle insanın iç dünyasına denk düşebilecek iniş-çıkışları, onu, bütün yapıt boyunca unutulmaz kılar." (Selim İleri)

"Tekrar *Zehra*'ya dönecek olursak, gerçekçi bir roman olduğu yolundaki görüşün yanlışlığı, kimi bölümlerde görülen kısmen gerçekçi yüzeysel öğelerin, romanın bütününde var kabul edilmesidir diyebiliriz. Oysa bu kısmi öğeler, romanı gerçekçi bir roman yapmaya yetmemektedir. Bir kere, anlatılanların gerçekten olmuş olması bile, romanın gerçekçi olduğu anlamına gelmez. Gerçekçilik; bir tavır, yazarın hayat karşısında takındığı genel ve kendi içinde tutarlı bir tavırdır. Ancak bütünde sözkonusu edilebilir; eğer bütünü belirleyen ilke değilse, romanın gerçekçiliğinden söz edemeyiz. (...) Bu çeşit bir gerçekçilik, özünde belli bir eleştiriyi taşır. Toplumsal koşulların nesnel bir anlatımını amaçlar. Gerçekçiliğin bu çeşidini eleştirirken, nesnel koşullar olarak kabul ettiği şeylerin değişebileceğini göstermemesi sözkonusu edilebilir. Ne var ki, *Zehra* için böyle bir gerçekçilikten de söz edilemez. Bu romandaki olaylar, kişiler ve mekân hiçbir zaman tutarlı bir bütün değildir. Her şeyi rastlantılar etkiler. Romanı bu rastlantılar geliştirir. Kişilerin bir bilinçliliği, etkinliği yoktur (yalnız Ürani bu çizginin dışındadır diyebiliriz). Şu halde Nâbizâde, bilinçli olarak natüralizmi uygulamaya çalışmış, ama

toplumundan aldığı bilinç buna elvermediği için amacına ulaşamamıştır." (Ahmet Eken)

KAYNAK

Mahmut Sadık (Servet-i Fünun, 1311, no. 254), Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri, Tanzimat Edebiyatı*, 1934), Hikmet Dizdaroğlu (Türk Dili, 1.7.1955), Aziz Behiç Serengil (*Zehra*, 1960 basımına önsöz), Kenan Akyüz (*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1965), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Ahmet Kabaklı (*Türk Edebiyatı III*, 1966), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları*, 1970/*Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1972), Naci Çelik (*Romanda Hesaplaşma*, 1971), Ahmet Eken (Birikim, Haziran 1975), Seyit Kemal Karaalioğlu, (*Türk Edebiyatı Tarihi II*, 1978/*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Selim İleri (Cumhuriyet, 10.9.1977/*Düşünce ve Duyarlık*, 1982), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Robert P. Finn (*Türk Romanı*, 1984).

KÜÇÜK PAŞA

Ebubekir Hâzım Tepeyran

YAŞAMI

Ebubekir Hâzım Tepeyran, 1864'te Niğde'de doğdu. Musul, Manastır, Bağdat, Sivas, Ankara, Hicaz, Beyrut, Bursa valiliklerinde bulundu. Mütareke döneminde Dahiliye Nazırı oldu. Kuvayi Milliye'ye yardım ettiği gerekçesiyle 1920'de tutuklandı. Kürek cezasına çarptırıldı. Kurtuluş'tan sonra Sivas ve Trabzon'da valilik yaptı. 1936-46 yılları arasında Niğde Milletvekili seçildi. 1947'de İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Küçük Paşa* (1910). – Hikâye: *Eski Şeyler* (1910). – Günce/Anı/Gezi: *Zalimane Bir İdam Hükmü* (1946), *Canlı Tarihler* (1947), *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları* (1982).

ÖZET

Niğde'nin bir köyünden Keleşoğlu Ali askere çağrılır. Kur'ada İstanbul'u çeker. Orada hemşehrisi Kâmil ile karşılaşır. Kâmil, Sadrazam Suat Paşa'nın yanında çalışmaktadır. İki arkadaş oturup dertleşirler. Ali karısının doğurmak üzere olduğunu söyler. Bunu duyan Kâmil, Paşa'nın kardeşi Albay Dilaver'in eşi Nüzhet Hanımın da bu günlerde doğuracağını, güçlü kuvvetli bir sütanne aradıklarını bildirir. Durum Paşa'ya iletilir ve Ali'nin karısı Selime konağa getirilir.

Selime kendi oğlu Salih'i haftada iki gün, Paşa'nın yeğeni Haldun'u ise her gün iki kez emzirir. Haldun konuşmaya başlayınca,

Suat Paşa'ya "Paşababa" der. Selime'nin oğlu Salih de aynı şeyi yapınca, Paşa'nın karısı bundan hoşlanmaz. Üstelik, Salih'i de sevmez. Paşa ise, kendi çocuğu olmadığı için, bütün sevgisini bu iki yavruya vermiştir.

Selime konakta Anadolu şivesi, saflığı ve temizliğiyle kendini sevdirir. Ali, ayda bir konağa gelerek onu görür.

Paşa, evladı yerine koyduğu Salih'in okuması için bir Fransız mürebbiye tutar. Fakat bir görevle Anadolu'ya gidince, karısı, çocuğun eğitimini baltalar, mürebbiyeyi kendi yanına alır.

Aradan iki yılı aşkın bir zaman geçer. Paşa sağlığı bozulduğundan İstanbul'a gelir. Teskere alan Ali ile karısı Selime, oğullarını bırakarak, köylerine dönerler. Ali İstanbul'dan aldığı imzasız bir mektuptan Selime'nin birisiyle ilişkisi olduğunu öğrenir, onu boşar, bir başkasıyla evlenir. Selime ortada kalır. Sonunda yakın köyden bir adama varır. Hastalığı gittikçe ilerleyen Paşa bir süre sonra ölür. Salih arkasız kalır, evlatlık kimliği uşaklığa dönüşür. Naime Hanım hiç sevmediği bu oğlanı köyüne göndermekte gecikmez.

Salih köye gelince, kendisini, öz annesi yerine üvey annesi Haççа karşılar. Köyü umduğu gibi bulamayan çocuk, bir de üvey anasının itip kakmasına göğüs germek zorunda kalır. Babası Ali yeniden askere gidince, analığı bütün hıncını Salih'ten çıkarır. Bir kış gecesi, öksürerek kendisini uyutmadığını bahane eder, onu tekmeyle dışarı atar.

Salih, bu soğuk ve karlı havada üşür. Çürük sağlığı daha da bozulur. Üvey anasının baskısından usanmıştır. Nicedir köyden kaçınayı düşünmektedir. Son olay üzerine kararını verir. İmamın ahırında sabahladıktan sonra yola çıkmayı kurar.

Öte yandan, Paşa'nın eşi Naime Hanım kocası ölünce bir genç le evlenmiştir. Gebe kalmış, beş aylık bir çocuğunu düşürmüş, yedi aylık bir çocuğunu da ölü doğurmuştur. Olanlardan pek üzgündür. Bir gün düşünde eski kocasını görür. Salih'e yaptığı haksızlıktan ötürü Paşa onu azarlar. Aynı gece Salih'i de düşünde görür. Karlı, tipili bir yerde birtakım hayvanlarla boğuşan çocukcağız, sonunda yere yuvarlanarak hareketsiz kalır. Naime Hanım korkuyla uyanır. Yaptıklarından pişman olmuştur. Hemen Salih'in

geri getirilmesini kocasından ister. Telgraflarına gelen cevapta, üç gün önce geceleyin Salih'i kurtların parçaladığı yazılıdır...

YARGI

"... Köylülerin hayatını, âdet ve duygularını yakından bilen bir kimse kudretiyle dar ve neşesiz bir hayatı, edebiyatımızda benzeri pek az bulunan bir müşahade ve tahlil ile tasvir etmiştir. Romanın bu kuvvetli inşası yer yer ve zaman zaman, muharririn kendini tutamayarak, bulunduğu uzun idare hayatından alınma itiyatlarla layıha tarzında kaydettiği istibdat idaresi kötülükleri ve zulüm tasvirleri yüzünden ahengini kaybetmektedir. Eserin bu zayıf noktaları bir tarafa bırakıldığı takdirde, tasvirlerdeki kuvvet ve kahramanların hayat ve hadiseleri görüşlerini anlatmaktaki gayrişahsilik o zamana kadar edebiyatımızda görülmedik bir tarzdır." (Mustafa Nihat Özön)

"... *Küçük Paşa*, edebiyatımızda, *Karabibik*'ten sonra köye yönelen ikinci eserdir. Orta Anadolu'nun –belki Niğde'nin– yoksul köylerinden birinin yaşama koşulları, bir ana ile oğulun başından geçenlerin çevresinde verilmiştir. (...) Bunlar dışında, gerek çevrenin ve olayların anlatılışı, gerek kişilerin ruh hallerinin çözümlenmesi bakımlarından eserde, yer yer, gerçekten başarılı noktalar vardır. Fakat bütünüyle, *Karabibik*'teki başarıya ulaşılabilmiş değildir. Dil bakımından, baştan sona kadar ikilik göze çarpmaktadır: Edebiyat-ı Cedide devrinde yetişen ve o devirde yazmaya başlayan Ebubekir Hâzım, kendi ağzından anlattığı yerlerde yabancı sözcük ve dil kurallarını çok kullanmış, onlar dışında, halkın, özellikle köylülerin konuşmalarını kendi dilleriyle vermeye çalışmıştır." (Cevdet Kudret)

"... Roman tekniği bakımından eksiğine karşılık eser, çevrenin ve olayların anlatılışı, kişilerin ruh durumlarının çözümlenmesi ve konu bakımından 'köy romancılığıyla' yeni ve sayılı kilometre taşlarından biridir. Burada ilgimizi çeken konulardan biri de, Nâbizâde Nâzım'ın edebiyata, özgün (orijinal) ve gerçekçi bir roman verme kaygısına karşılık, Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın, Anadolu

köylüsünün çektiklerinin hiç olmazsa ilk ağızda söylenmesi gerekenleri vermek istemesidir. Böylece o, roman yazmış olmaktan çok; aydınlara, köy ve köylü konusunda bir 'muhtıra' vermek ister." (Mehmet Bayrak)

"*Küçük Paşa*'ya gelinceye değin yayımlanan romanlarda genel olarak İstanbul'da, özel olarak da İstanbul'un varsıl çevrelerinde geçen olaylar konu edinilmiş ve anlatılmıştır. (...) İlk kez bu romanda konağın dışına taşıldığına, Anadolu halkının yaşambiçiminin kaba, ama keskin çizgilerle yansıtılmaya çalışıldığına tanık oluyoruz. (...) Ona gelinceye değin yayımlanan romanların insan kadrosu beyefendi-hanımefendi-hizmetçi üçlüsünden oluşuyordu. İlk kez *Küçük Paşa* ile Anadolu insanı romanımıza girmiştir. (...) Tepeyran yalnızca yaşam biçimleriyle değil, değer yargılarıyla da birbirinden uzak, aralarında derin uçurumlar bulunan iki toplumsal kesimle yüz yüze getiriyor bizi. Bir yanda yazgısıyla baş başa bırakılmış köy, diğer yanda bolluk içerisinde yüzen konak. (...) Yazarının amacı gereği *Küçük Paşa*, gerçekçi bir roman. Ancak doğalcılığın (natüralizmin) sınırları içerisinde kalan bir gerçekçilik bu. Gerçekliğin görünen yönlerini vermekten ileri gidememiş Tepeyran. Köyün gübresini, köyün kışını, yağır eşeklerin titreyişini, köylülerin kış hayatını, hayvanların ve insanların çektiğini vermeyi başarmakla birlikte, kırsal kesim insanının ruhsallığına ve onu besleyen etkenlere açılamamış. Dahası var: Üretim ilişkilerine eğilmediği, çelişkiyi konakla köy arasına koyduğu, köyün kendi içindeki çelişkileri göremediği için de toplumsal ortamı belirginleştirememiş. (...) Öze ilişkin yeniliklerle oranlanabilecek bir biçim başarısı gösterememiş. Bunun en önemli nedeni, *Küçük Paşa*'nın sanatsal kaygılardan çok, toplumsal kaygılarla yazılmış olması. (...) Sürecin rastlantılarla kurulması, zamanın doğrusallığından kaynaklanan kopukluklar, betimlerin işlevsel açıdan ele alınmamasından ileri gelen tempo düşüklükleri ve anlamın kesintiye uğraması." (Mehmet Ergün)

"Ebubekir Hâzım'ın sözü edilmeye değer bir köy romanının yazarı oluşunda taşrada yetişmiş, taşrada görev yapmış olmasının payı vardır. *Küçük Paşa* romanı Orta Anadolu'nun yoksul bir kö-

yünün yaşantısını sergiler. Orada anlatılanların pek çoğu Ebubekir Hâzım'ın doğup yetiştiği Niğde'nin ve yörelerinin verdiği gözlemlerle beslenmiştir.

Küçük Paşa'da bir köylü çocuğunun İstanbul'da bir paşa konağına getirilen anasıyla birlikte geçici bir süre güzel günler yaşayıp köyüne geri gönderilişi ve buradaki çetin yaşam koşulları ortasında ölüme sürüklenişi, köy insanının çilelerini, köy sorunlarını somut biçimde canlandırmaktadır: Her yıl köylüden alınan ağır yol vergisi, vergi ödeyemeyecek kadar yoksul olanların yollarda güneş altında aç susuz çalıştırılmaları, okulsuz köyde bir köşeye yığılmış tabutların yanı başında üç-beş çocuğun derme çatma öğrenim görmesi, köylünün hastalıktan kırılması, köylünün haklarını adalet organının korumaktan uzak kalışı, uzak cephelerde kan dökmeye itilen Anadolu insanının kendi toprağında mutlu olamayışı... Romanda anlatılan serüveni kuşatan sert gerçeklerdir." (Konur Ertop)

"*Küçük Paşa*'yı okunmaya değer kılan tek yanı, Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın yirminci yüzyılın başındaki Türk köyü ve Türk köylüsü üzerine gözlemleridir. Tepeyran bu gözlemleri büyük bir açık yüreklilikle dile getirir. Bu arada bürokrasiye de eleştiriler yöneltir. Köy toplumsal gerçekliğini bütün ayrıntılarıyla (ev içlerine varıncaya kadar) veren romanda köy insanlarının psikolojik gerçekliği yoktur. Köylülerin konuşmalarını köylü ağzıyla vermek ilginç bir çaba, ama bu çaba fazla bir şey katmıyor romana." (Fethi Naci)

KAYNAK

Samim Kocagöz, (Servet-i Fünun, 1940, c. LXXXVIII, sf. 2295), Mustafa Nihat Özön (*Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 1941), Gündüz Akıncı (*Türk Romanında Köye Doğru*, 1961), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Oktay Akbal (*Günlerde*, 1967), Mehmet Bayrak (Yansıma, Kasım 1972), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri*, 1974, c. II), Konur Ertop (Cumhuriyet, 4.6.1977), Seyit Kemal Karaalioğlu

(*Türk Edebiyatı Tarihi III*, 1979/*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Mehmet Ergün (Yazko Edebiyat, Mayıs 1982), Oktay Akbal (Cumhuriyet, 6.12.1984), H. Altunyay (Sanat Rehberi, Mart 1986).

MÜREBBİYE

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

YAŞAMI

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 17 Ağustos 1864'te İstanbul'da Ayazpaşa'da doğdu. Adliye Nezareti Umur-i Cezaiye Kalemi'nde memur oldu, oradan Nafia Nezareti Tercüme Kalemi'ne atandı. Meşrutiyet'in ilanına değin burada çalıştı. 1908'de ayrılarak Güllâbi ve (Ahmet Rasim'le) Boşboğaz adlı bir mizah gazetesi çıkardı. Yaşamını yazılarıyla kazanmaya uğraştı. 1914-18 yılları arasında İkdam gazetesinde tiyatro eleştirileri yazdı. 1924'te Son Telgraf'ta tefrika edilen *Ben Deli miyim?* adlı eseri kovuşturmaya uğradı. Fakat yargılama, aklanmayla sonuçlandı. 1936'da Kütahya Milletvekili oldu. 1943'te Heybeliada'daki köşküne çekildi. Hiç evlenmedi. 8 Mart 1944'te orada öldü.

ESERLERİ

Roman: *Şık* (1889), *İffet* (1896), *Mutallâka* (*Evlât Hatırı*, 1897), *Mürebbiye* (1897), *Bir Muâdele-i Sevda* (1899, *Aşk Bataği* adıyla, 1982), *Metres* (1900), *Tesadüf* (1900), *Nimetşinas* (1902), *Şıpsevdi* (1911), *Sevda Peşinde* (1911), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (1912), *Gulyabani* (1912), *Cadı* (1912), *Hakka Sığındık* (1919), *Toraman* (1919), *Hayattan Sayfalar* (1919), *Son Arzu* (1922), *Tebessüm-i Elem* (*Acı Gülüş*, 1923), *Cehennemlik* (1924), *Efsuncu Baba* (1924), *Meyhanede Hanımlar* (1925), *Ben Deli miyim?* (1925), *Billur Kalp* (1926), *Tutuşmuş Gönüller* (1926), *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?* adıyla, 1984), *Muhabbet Tılsımı* (1928), *Mezarından Kalkan Şehit* (1928), *Kokotlar Mektebi*

(1928), *Şeytan İşi* (1933), *Utanmaz Adam* (1934), *Eşkıya İninde* (1935), *Kesik Baş* (1942), *Gönül Bir Yeldeğirmenidir, Sevda Öğütür* (1943), *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?* (1945), *Dirilen İskelet* (1946), *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?* (1949), *Kaderin Cilvesi* (1964), *Deli Filozof* (1964), *Can Pazarı* (1968), *İnsanlar Maymun mu?* (1968), *Namuslu Kokotlar* (1973).

– Hikâye: *Kadınlar Vaizi* (1920), *Namusla Açlık Meselesi* (1933), *İki Hödüğün Seyahati* (1933), *Katil Buse* (1933, *Öldüren Öpücük* adıyla, 1979), *Tünelden İlk Çıkış* (1934), *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943), *Eti Senin Kemiği Benim* (1963). – Oyun: *Hazan Bülbülü* (1916), *Kadın Erkekleşince* (1933), *Tokuşan Kafalar* (1973). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Şekâvet-i Edebiye* (1913), *Cadı Çarpıyor* (1913), *Zamane Münekkitlerine Cevap* (1913), *Sanat ve Edebiyat* (Derleyen: Abdullah Tanrınınkulu, 1979).

ÖZET

Dehri Efendi oldukça zengindir. Gelenek ve göreneklere bağlıdır. Yalısında kızı Melahat, damadı Sadri ve oğlu Şem'i ile sakin bir yaşam sürmektedir. Şem'i bir gün, okuldan dönünce, eve bir mürebbiye alındığını öğrenir. Dehri Efendi'nin bir cariyeden olan iki çocuğu (Nezahat ile Vahip) bundan böyle mürebbiye Anjel'den ders alacaklardır.

Anjel Paris'te doğmuştur. Babasının kim olduğu bilinmemektedir. Annesi gibi, kendisi de babasız bir çocuk doğurmuştur. Bir rastlantı sonucu tanıştığı bir tüccarla İstanbul'a gelmiştir. Geniş görüşlü, serbest davranışlı, fettan bir kadındır. Bundan ötürü, konaktaki koyu taassup havası Anjel'i sıkar. Kendine eğlence aramaya başlar, bulmakta da gecikmez. O devrin görenekleri dolayısıyla erkeklerle kadınlar arasında kaç-göç vardır. Bu yüzden, evin erkekleri, karşılarında her konuyu açık saçık konuşabilen bu kadına ilk günden abayı yakarlar.

Matmazel Anjel önce Şem'i'yi geceleri odasına kabul eder. Ardından damat Sadri, Kambur Amca sırayla eğlence kervanına katılırlar. Kahya Edâ Kadın, bir süredir sofadaki lambanın gece er-

kenden söndüğünü, evde birtakım gizli işlerin döndüğünü sezer, olanları izlemeye başlar.

Bir gece sıranın kendisinde olduğunu sanan Kambur Amca, sofada ansızın kahya kadını görür. Kaçacak zaman yoktur. Sofada duran kadife örtülü masanın altına atar kendini. Atar ama, kafası birisiyle toslaşır, canı yanar. Kahya kuşkulanarak odaları gözden geçirir. Boş olduklarını görünce işi anlar. Hemen kuşağıyla Anjel'in kapı tokmaklarını birbirine bağlar. Gider, evin büyük efendisini çağırır. Amacı suçluları yakalatmaktır. Fakat Anjel'in kapısı açılınca odayı boş bulurlar. Kahya iftiracı durumuna düşer ve işinden kovulur.

Öte yandan, mürebbiyeye pek tutkun olan Şem'i, Anjel'in kendisini aldattığını anlar. Kıskançlıktan deliye döner. Bir gece enişte-si ile amcasını evin koruluğuna çağırır, bir temiz döver. Bir başka gece de aşçıbaşı Tosun'a susuz rakı içirerek iyice sarhoş eder, bütün bildiklerini söyletir. Konakta artık herkes birbirini kollamaktadır. Özellikle aşçıbaşı Tosun, Anjel'in penceresine bakan ağaçtan her gece büyük bir tutkuyla olanları gözetler.

Şem'i bu duruma dayanamaz, öç almaya karar verir. Hazırlığını yapar, bir gece belinde hançeri, Anjel'in kapısına dayanır. Kapıyı gündüzden gevşettiği için kolayca açılır. Amacı mürebbiyeyi öldürmektir. Ondan sonra kendisi de intihar edecektir. Anjel yarı çıplak, korkudan titremektedir. Odada kimse yoktur. Şem'i her yanı arar. Sıra aynalı dolaba gelir. Fakat dolap kilitlidir, anahtarı Anjel'dedir. Şem'i kilidi açmasını ister, mürebbiye diretir. Bunun üzerine Şem'i kendini kaybeder. Öfkeyle dolaba saldırır. Kapıyı açınca şaşkınlıktan düşüp bayılır. Karşısında ak saçları ile babası Dehri Efendi durmaktadır!

YARGI

"*Mürebbiye*, natüralist bir eserdir. Memleket çocuklarının eğitilmesini, ne olduğu belirsiz yabancı mürebbiyeler eline bırakmanın doğuracağı kötü sonuçlar gösterilmek istenmiştir." (Cevdet Kudret)

"Birçoklarının sanılarının tersine bu roman, yabancı mürebbiyelere verilen aşırı ve yanlış değerin yaratacağı eğitim bozukluğunu göstermek iddiasında değildir, ne de alafrangalık düşkünlüğünün eleştirisinde. (...) Hüseyin Rahmi'nin asıl dileği, bu aşksız erkekler kümesinin içinde cinsellik açlığından doğan çatışmaları göstermektir. (...) Bu romanıyla ünü yaygınlaşan Hüseyin Rahmi; artık hiç bırakmayacağı imparatorluk ailesini, onun yıkılışını hazırlayan çürük ilişkileri, bolluk ve rahatlık içinde kendiliğinden azan cinsiyet içgüdüsüyle kadın-erkek ilişkilerinin çeşitli çirkinliklerini, kalıplaşan tipler ve yaşama biçimleri içinde saptamış olur." (Rauf Mutluay)

Yabancı mürebbiyelerin, bilhassa ahlâkı şüpheli bulunanların fena tesirlerini göstermek maksadıyla yazıldığına hükmolunabilecek olan bu eserde bu gaye, diğer teferruat ve o teferruattan bazı kuvvetli kısımlar içinde kaybolup gitmiştir. (...) Kitabın dörtte birine yakın bir kısmını da, gerek mevzu ile alakaları, gerekse şahısların karakterlerini göstermek hususundaki münasebetleri güçlükle bulunabilecek vak'alar; meselâ Anjel'in Paris'teki âşıklarından biriyle tabii çocuklara dair olan ve Dehri Efendi ile Sadri'nin mantarları hakkındaki konuşmaları, Dehri Efendi'nin kahya kadın ile Moliére'in bir sahnesini oynamaları teşkil eder." (Mustafa Nihat Özön)

"*Mürebbiye*, muhitimizde hali vakti biraz müreffeh olanların, çocuklarını terbiye için ecnebi ve çoğu Beyoğlu levantenlerinden mürekkep müteredddi mahlûkları, mürebbiye namıyla evlerine almalarından husule gelen vahim neticeleri hikâye eder. (...) *Mürebbiye*'de müellif bize Ahmet Mithat Efendi'nin yaptığı gibi yer yer vak'ayı bırakarak birçok malumat verir. Meselâ Moliére'in komedilerini, onlardan kıymeti ve cihana şamil ehemmiyeti uzun uzadıya anlatır. Şimdi bize hata gibi gelen noktalar o zaman, karilerini (okurlarını) tenvir etmek itibariyle faydalı idi. Düşünmeli ki müellif Halit Ziya filan gibi, mahdut güzide sınıfa hitap etmiyor, onun bir kitle teşkil eden karileri geniş halk tabakası içindedir." (İsmail Habip)

"Hüseyin Rahmi'nin çok tanınmış romanıdır. Bu romanda da o devirlerdeki konak hayatı, bu konaklardaki mürebbiyeler, bunlardan kurnaz ve ahlâkı zayıf olanların o konağın içinde oynadığı roller göz önünde tutularak böyle bir konak ve böyle bir mürebbiye ele alınmış bulunmaktadır. Bu romanda Dehri Efendi adı altında Ahmet Vefik Paşa'nın tasvir edilmekte olduğu da söylenir." (Murat Uraz)

"İlk dönemi olarak kabul edilen 1881-1901 yıllarının en başarılı romanı *Mürebbiye* ise, Hüseyin Rahmi'nin sanatında ilk önemli aşama sayılmıştır. Babasından kalan serveti değerlendirmesini bilmediği için 'vezir konağı debdebesinde' bir hayat sürebilen Dehri Efendi ailesinin sergilendiği bu romanda yine alafranga düşkünlüğü ve Batı'dan gelen her şeyin Doğu'da büyük önem verilerek karşılanışı anlatılırken, Osmanlı erkeğinin cinsel bunalımları da ortaya konur." (Şükran Kurdakul)

"*Mürebbiye* bizde Tanzimat'tan beri işlenen yanlış Batılılaşmanın önemli bir cephesini aydınlatır: Konak ve yalılara mürebbiye diye alınan yabancı kadınların Türk ahlâk ve âdetlerine aykırı davranışlarını ve aile içindeki tahripkâr vasıflarını alaturka-alafranga zıtlığı içinde dikkatlere sunar. Okuyucuyu mevcut insan potansiyelimiz ile Batı'dan alabildiklerimiz arasında mukayeseye zorlarken nasıl bir aydın, nasıl bir ahlâk, nasıl bir eğitim ve hatta nasıl bir Batılılaşma gibi çeşitli soruları da cevaplamaya çalışır. (...) Hüseyin Rahmi bir yalıya doldurduğu farklı konumlardaki insanların, ama gerçekte kapalı bir toplumun iç dünyasına mürebbiye Anjel vasıtasıyla ayna tutar. (...) Anjel, yer yer Zola'nın *Nana*'sının hüviyetine bürünür. (...) Hüseyin Rahmi, bu arada natüralizme, Batı romancılığına dair bol bol nutuk vermeyi de ihmal etmez. (...) Natüralist bir dikkatle kaleme aldığı *Mürebbiye* romanında Tanzimat sonrası Türk toplumunun çeşitli sorunlarını tartışmaya açar; çevresinde gördüklerini alaycı bir üslupla ve biraz da mizah çeşnisi katarak dikkatle sunar. Romanımızda ilk defa görülen bu realist terbiye ona, Maupassant'dan gelmektedir. Fakat o, Maupassant'ın aksine, olayı mekân-insan ilişkisi üzerine kuracağı yerde dikkatlerini roman ki-

şileri üzerinde yoğunlaştırır. Ancak bunda fazla derinliğe indiği söylenemez." (Osman Gündüz)

"*Mürebbiye*, romancılığımızın nitelikli ürünlerinden biri. Hüseyin Rahmi'nin ilk yapıtları arasında yer alıyor. 1897 yılında İkdam gazetesinde tefrika edilirken ilgi görmeye başlamış, yazarına ününü kazandıran bir roman olmuştur. Romanda birçok motif, tema, yazarın ilerde geliştireceği büyük çerçeveyi belirler. Eski tip ailelerin, aşçılı vekilharçlı büyük evlerin yerel çizgilerini gösterir. Kahramanlarını yakından kavramış, onların niteliklerini neyin canlandıracağını iyi kestirmiştir. Toplumumuzun usta bir gözlemcisidir. Öte yandan gülmecenin gizini iyi kavramıştır. (...)

Mürebbiye'de bir Boğaziçi yalısı, arka tarafında uzanan korusuyla bugün artık tarihin malı olan doğal çevresiyle canlandırılıyor. Böyle bir yalıyı örneğin Abdülhak Şinasi Hisar büsbütün ayrı bir doğa, insan, tarih ve uygarlık çizgileriyle anlatacaktır. Hüseyin Rahmi geçen yüzyılın sonunda dikkatimizi hiç belli etmeden yanlış Batılılaşma sorunu üzerine çekmiştir. Anjel'in Paris yaşamı, Dersaadet'e sürüklenen yosmanın yardımını gördüğü Fransız ailesi, ahlâk değerlerine yan çizen, kendi dışında kalan dünyaya sömürme iştahasıyla yönelen uygar dünyanın olumsuz yanlarını tanıtır. Dehri Efendi'nin bilim, sanat sevgisinin yöneldiği Batı ise, uygarlığın yüz akı olan değerleri önümüze açar: Efendinin kitaplığında Corneille, Moliére, Racine, Voltaire'in heykelleri karşımıza çıkar. Atlaslar, kitaplar, sözlükler karşımıza yayılır. Halk romancısı, insanlığın ortak değerlerini süzüp çıkararak okuruna tanıtıp öğretmeye koyulur." (Konur Ertop)

KAYNAK

Hüseyin Rahmi Gürpınar (*Sanat ve Edebiyat*, derleyen A. Tanrınınkulu, 1979), İsmail Habip Sevük (*Edebi Yeniliğimiz*, 1936), Pertev N. Boratav (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, c. III, sf. 2, 1945), Suat Hızarcı (*H. R. Gürpınar*, 1953), Zahir Güvemli (*Büyük Romanlar*, 1961), Mustafa Nihat Özön (*H. R. Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalaalar*,

1945), Agâh Sırrı Levend (*H. R. Gürpınar*, 1964), Hilmi Yücebaş (*Bütün Cepheleriyle H. R. Gürpınar*, 1964), Satı Erişenler (Dost, Mart 1964-Ocak 1965), Muzaffer Gökmen (*Gürpınar Bibliyografyası*, 1966), Ahmet Kabaklı (*Türk Edebiyatı III*, 1969), Rauf Mutluay (Papirüs, Mart-Nisan 1969), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri II*, 1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı I*, 1976), Konur Ertop (Milliyet Sanat, 1.8.1984, "Mürebbiye" eki), Osman Gündüz (Türk Dili, Nisan 1988).

MAÎ VE SİYAH

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL

YAŞAMI

Halit Ziya Uşaklıgil, 1867'de İstanbul'da Eyüp'te doğdu. 1884'te arkadaşlarıyla Nevruz gazetesini çıkardı. Burada çeviriler yayımladı. Bir süre İzmir Rüşdiyesi'nde Fransızca öğretmenliği ile Osmanlı Bankası muhasipliğini yaptı. Arkadaşı Tevfik Nevzat'la 1886'da Hizmet ve Ahenk gazetelerini kurdu. Bunlarda ilk hikâye, roman ve *Mensur Şiirler*'i basıldı. 1889'da amcasıyla Paris Sergisi'ne gitti. Döndükten sonra izlenimlerini Vakit ve Hizmet gazetelerinde yayımladı. İzmir İdadisi'nde Türk Edebiyatı okuttu. 1896'da Edebiyat-ı Cedide topluluğuna katıldı. 1901'de kapatılıncaya değin Servet-i Fünun dergisine yazılar, hikâyeler, romanlar (*Maî ve Siyah, Aşk-ı Memnu, Kırık Hayatlar*) verdi. İkdam gazetesinde küçük hikâyeler yazdı. 1908'e kadar sustu. Meşrutiyet'in ilanından sonra Darülfünun'da Garp Edebiyatı Tarihi ile Hikmet-i Bedayi okuttu. 1909'da Mâbeyn Başkâtipliği'ne getirildi. 1912'de yine Darülfünun'a döndü. 1913'te görevle Paris'e, 1915'te Almanya'ya gidip geldi. Bir daha da resmi görev almadı. Yeşilköy'deki evine çekilerek kendini tümüyle edebiyata, eserlerine verdi. 27 Mart 1945'te öldü.

ESERLERİ

Roman: *Sefile* (1886), *Nemide* (1889), *Bir Ölünün Defteri* (1890), *Ferdi ve Şürekâsı* (1894, *Ferdi ve Ortakları* adıyla, 1994), *Maî ve Siyah* (1895), *Kırık Hayatlar* (1924), *Aşk-ı Memnu* (1925, *Yasak Aşk* adıyla, 1996), *Nesl-i Ahir* (1990). – Hikâye: *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* (1889), *Bir İzdivacın Tarih-i Muâşakası*

(1889), *Nakil* (1892), *Heyhat* (1894), *Bu muydu?* (1894), *Küçük Fıkralar* (1896), *Bir Yazın Tarihi* (1898), *Solgun Demet* (1901), *Bir Şir-i Hayal* (1911, *Bir Hayal Şiiri* adıyla, 1992), *Sepette Bulunmuş* (1920), *Bir Hikâye-i Sevda* (1922, *Bir Aşk Hikâyesi* adıyla, 1987), *Hepsinden Acı* (1934), *Aşka Dair* (1935), *Onu Beklerken* (1935), *İhtiyar Dost* (1939), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950). – Şiir: *Mensur Şiirler* (1889). – Oyun: *Kâbus* (1918), *Füruzan* (Uyarlama, 1918), *Fare* (Uyarlama, 1918). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Fransız Edebiyatının Numune ve Tarihi* (1885), *Hikâye ve Temaşa* (1891), *Yunan Edebiyatı* (1912), *Latin Edebiyatı* (1912), *Alman Tarih-i Edebiyatı* (1912), *Fransız Tarih-i Edebiyatı* (1912), *Kenarda Kalmış* (1924), *Sanata Dair* (c. I-IV, 1938). – Günce/Anı/Gezi: *Kırk Yıl* (c. I-V, 1936; c. VI, 1969), *Saray ve Ötesi* (c. I-II-III, 1940-42), *Bir Acı Hikâye* (1942). – Tüm Eserleri: *Tüm Eserleri* (Derleyen: Nevzat Kızılcan, 1973).

ÖZET

Ahmet Cemil Mülkiye'de okur. Babası öldüğü için annesi ve kız kardeşine o bakar. Akşamları, okuldan sonra, kitapçılara polisiye hikâyeler çevirir. Aslında edebiyatı sever, bu tür işler onu açmaz. Ama geçinebilmek için çalışmak zorundadır.

Ayrıca, zengin aile çocuklarına özel dersler verir. Onların türlü kaprisleri, şımarık tavırları kendisini sıkar. Çaresizlik içinde kıvranır. Arkadaşları, Mir'at-ı Şuun gazetesine başvurmasını öğütler. Gazeteye bir roman çeviricisi aranmaktadır. Ahmet Cemil, işe başlar, durumu biraz düzelir. Bu arada Mülkiye sınavlarına da girerek okulu bitirir. Amacı edebiyat alanında üne ermektir. Bunun için, boş zamanlarında özenle bir esere çalışır. Tatlı hülyalar kurar.

Gazetenin başyazarı Ali Şekip ile okuldan arkadaşı Hüseyin Nazmi, onun en sevdiği kişilerdir. Ahmet Cemil, Hüseyin Nazmi'nin kız kardeşi Lamia'yı bir kez görmüş ve gönlünü kaptırmıştır.

Bir gün gazetenin sahibi ölür. Yerine oğlu Vehbi Efendi geçer. Ahmet Cemil'in kız kardeşi ile evlenir. Sonuç hiç de iç açıcı değil-

dir. Kaba ve bencil bir adam olan Vehbi Efendi sık sık karısını döver. Bir keresinde karnına tekme atar. Kadın hastalanır ve çocuğunu düşürür. Ahmet Cemil dayanamaz, kız kardeşini evine getirir. Ona özenle bakar, fakat kadıncağız çok hırpalandığından bir süre sonra ölür. Vehbi Efendi de Ahmet Cemil'i gazeteden kovar.

Zengin bir ailenin oğlu olan Hüseyin Nazmi, dışişlerinde iyi bir görev alarak Avrupa'ya gitmeye hazırlanır. Her zaman oturdukları kahvede arkadaşına bu müjdeyi verir. Ayrıca, kız kardeşi Lamia'nın da bir subayla nişanlandığını söyler. Lamia'yı içten içe seven Ahmet Cemil bu habere çok üzülür. Çünkü onunla evlenmeyi tasarlamaktadır.

Bütün bu acı olaylar Ahmet Cemil'i sarsar. Yıkılmasına yol açar. Üzerine titrediği eserini bir bunalım anında ocağa atıp yakar. Gereken makamlara başvurarak uzak bir yerde kaymakamlık alır. Annesiyle İstanbul'dan ayrılır.

YARGI

"O zamanın hayatından, idaresinden, memlekette teneffüs edilen zehirle dolu havadan muzdarip, mariz bir genç, hülâsa devrin bütün hayalperest yeni nesli gibi bir bedbaht tasvir etmek istedim ki, ruhunun bütün acılarını haykırsın, coşkun bir delilikle çırpınsın ve bütün emelleri parmaklarının arasından kaçan gölgeler gibi silinip uçunca, o da gidip kendisini ölmek için saklanan biri gibi, karanlık bir köşeye atsın. Bu gençte bir aşk yıldızı, bir de sanat hülyası olacaktı ve bunların arasında bir sarhoş gibi yıkıla yıkıla, o duvardan bu duvara çarpa çarpa geçip gidecek, nihayet bir kovukta sinip can verecekti. Maî hülyalar içinde yaşamak için yaratılmışken siyah bir uçuruma yuvarlanacaktı." (Halit Ziya Uşaklıgil)

"*Maî ve Siyah*'ın tuhaf bir tecellisi var. Eserde, ikinci, üçüncü derecede ehemmiyet verilen şahıslar canlı, asıl yaşatılmasına ehemmiyet verilen Ahmet Cemil ölüdür! Diğer tâli şahıslar, müellif tarafından kendilerine fazla ehemmiyet verilmediği, fazla süslenmedikleri için hayatta kalmışlar, halbuki asıl vak'anın kahramanı, kendisine çok dikkat edilirken, her şeyi iyi görünsün diye

her tarafına süs, ziya verilirken hayattaki çehresini kaybeyliyor: *Maî ve Siyah*, realizm ile romantizmin halita olduğu bir eserdir. Kahramana bakarken ayağı topraktan alınmış, muallâkta, bulutlar arasında bir şair; diğer eşhasa bakarken Babıâli kaldırımlarında gezinen canlı kimseler görüyoruz. Topraktaki insanlar, buluttaki insanla konuşuyor: *Maî ve Siyah*, asıl işte bu levhanın romanıdır!" (İsmail Habip)

"... Eser ana çizgileriyle realist olmakla birlikte, asıl kahraman Ahmet Cemil romantiktir. Ahmet Cemil hiç kuşkusuz bir insan olarak tasvir edilmiştir, bu yüzden biraz sönüktür, onun yanındaki öbür insanlara ise, yazar, imtiyazlı bir işlem yapmadığı içindir ki, onlar daha canlıdırlar. (...) Yazar, romantizmin etkisiyle, kimi yerlerde kendi kişiliğini gizlememiş, hatta bir yerde eserin kahramanına seslenmiştir. Eserin kimi vak'alarında Ahmet Mithat'ın *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* romanının izleri vardır (bu etkiyi, çocukluğunda Ahmet Mithat'ın romanlarını çok okuması ile yorumlayabiliriz)." (Cevdet Kudret)

Tarihimizin belli bir devrinde, aydın orta sınıfın hayatı, bu hayatın tezatları, terbiye ayrılıkları, hasretleri, yeisleri, ümitleri bu kitapta az çok vardır. Fakat unutmamalı ki, *Maî ve Siyah*, bir sanat çevresini anlatır ve bu çevre, mektep, matbaa, kitapçı dükkânı, Babıâli caddesi arasındadır. (...) Bence *Maî ve Siyah*, bize esaslı bir maceramızı verir. Kitaba bulunacak asıl kusur, bu ideal iştiyâkını çok dar bir çevrede ele alması ve yüzde kalmasıdır." (Ahmet Hamdi Tanpınar)

"Romancı derin ruh tahlillerini çok defa Ahmet Cemil üzerinde yapar. Bunlar oldukça uzundur, ama sıkıcı ve yorucu değildir. Tam aksi, eserde hayran olunacak şey, yazarın tahlil kudretidir. (...) Dış tasvirler pek az, ama öz... (...) Romanda muhaverelerin seyrek oluşu göze çarpmaktadır. Ahmet Cemil'in konuşmaları ara sıra bir tirad etkisi yapıyor. Ağır ve üsluplu söz söylüyor. Genel olarak kahramanlarının çoğu, uzun uzun cümlelerle konuşmasını seviyorlar. (...) Romanın dil ve üslubuna gelince, bunun pek akıcı olmadığı söylenebilir. (...) Her şeye rağmen *Maî ve Siyah* kuvvetli bir ruh romanıdır. Eser, pek haklı olarak, yazarına roman sa-

natımızda ön mevkii sağlamıştır. (...) Bazı dil sakatlıkları affedilirse, üslubunda güzellik, zenginlik, ahenk, sanat bulunabilir. Romana özellik ve üstünlük veren şey de budur." (Türker Acaroğlu)

Uşaklıgil, romanında bütün olayları, kişileri, tabiatı hep Ahmet Cemil'in gözüyle anlattığına göre *Maî ve Siyah*, romantik bir tipin gerçekçi bir çizimidir diyebiliriz. Dilekleriyle gücünü iyi hesaplayamayan bir çeşit şehir Don Kişot'unun ilk hayatı." (Rauf Mutluay)

"*Maî ve Siyah*'ın belirgin özellikleri şöyle saptanabilir: 1- Geniş bir yaşam kesitine açılmamasına karşın konuların geçtiği çevre ve insanlar gerçeğe aykırı değildir. Yazar; okul, basımevi, gazete, kitabevlerinden oluşan Babıâli'yi gerçek niteliklerinden saptırmadan vermeye çalışır. 2- Kişilerin çiziminde, görünen yönlerinin belirtilmesinden çok, karakterleri ve iç dünyalarının yansıtılması eğilimi ağır basar. 3- Önem verdiği kişileri uzun ruhsal çözümlemeler yaparak yansıtmayı amaçlar. 'Diyalog'a ender olarak rastlanır. Onlar da genellikle uzundur. Doğal konuşma durumlarını aşarlar. 4- Yer yer Halit Ziya'nın Mensur Şiirler'inde görülen şâiranelik egemen olmasına karşılık betimlemelerde yansıtılmak istenen çevrelerin gerçeğinden uzaklaşılmaz. 5- Kimi bölümlerde Ahmet Cemil'in uzun konuşmaları dil, üslup, şiir konularında gereksiz görülebilecek bilgilerle donatılmalarına karşın, yazar, romanın akışını bozacak ayrıntılara girmekten çekinir. 6- 1938'den sonraki basımlarında, dili, yazar tarafından sadeleştirilmeden önce ikili, üçlü tamlamalar pek çoktur." (Şükran Kurdakul)

KAYNAK

Halit Ziya Uşaklıgil (*Kırk Yıl*, 1936), Mehmet Rauf (Servet-i Fünun, 1897, c. XIV, s. 344/Servet-i Fünun, 1898, c. XIV, s. 357/Servet-i Fünun, 1899, c. XVIII, s. 445), İsmail Habip (*Edebi Yeniliğimiz*, 1936), Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri*, *Servet-i Fünun Edebiyatı*, 1937), Nurullah Ataç (Haber-Akşam Postası, 15.6.1938), H. Z. Uşaklıgil (Ulus, 5.9.1943), Türker Acaroğlu (Yücel, 1.5.1945), Lütfullah Sami Akalın (H. Z. Uşak-

lıgil, 1953), Cemil Yener (*Bir Romancının Dünyası ve Romanlarındaki Dünya*, 1959), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Olcay Önertoy (*H. Z. Uşaklıgil, Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri*, 1965), Ahmet Hamdi Tanpınar (*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969), Rauf Mutluay (Dost, Kasım 1961/XIX. *Yüzyıl Türk Edebiyatı*, 1970), Mehmet Kaplan (*Maî ve Siyah Romanının Üslubu Hakkında*, 1971), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri II*, 1974), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı I*, 1976), Cemil Yener (*Halit Ziya Uşaklıgil*, 1974, sf. 43-46), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi II*, 1978), Selim İleri (*Uzun Bir Kışın Siyah Günleri*, 1981), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983).

EYLÜL

MEHMET RAUF

YAŞAMI

Mehmet Rauf, soyca Kütahyalıdır. 1875'te İstanbul'da doğdu. 1893'te Heybeliada Bahriye Mektebi'ni bitirdi. 1896'da Edebiyat-ı Cedide topluluğuna katıldı. 1900'de ünlü *Eylül* romanını yayımladı. Servet-i Fünun dergisi kapatılınca, 1908'e kadar herhangi bir yayımda bulunmadı. Meşrutiyet'ten sonra Bahriye'den ayrıldı. Yaşamını yazarlıkla kazanmaya çalıştı. Süs, Mehasin, Nevsal adlı kadın dergilerini çıkardı. Bir süre İzmir'de ticaretle uğraştı. Mehmet Rauf, eserlerinde genellikle aşk ve kadın konusunu bireysel açıdan ele aldı. Kişilerini daha çok varlıklı kimseler arasından seçti. Ruhsal çözümlemelere ağırlık verdi. Bu yolda Halit Ziya Uşaklıgil ile Paul Bourget'den etkilendi. 23 Aralık 1931'de İstanbul'da yoksulluk içinde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Eylül* (1900), *Ferdâ-yi Garam* (1913), *Genç Kız Kalbi* (1914), *Karanfil ve Yasemin* (1924), *Yara* (1925), *Böğürtlen* (1926), *Define* (1927), *Son Yıldız* (1927), *Cariha* (1927), *Kan Damlası* (1928), *Halâs* (1929). – Hikâye: *İhtizar* (1909), *Âşıkane* (1909), *Son Emel* (1913), *Hanımlar Arasında* (1914), *Bir Aşkın Tarihi* (1915), *Kadın İsterse* (1919), *Üç Hikâye* (1919), *Pervaneler Gibi* (1920), *İlk Temas, İlk Zevk* (1923), *Aşk Kadını* (1923), *Gözlerin Aşkı* (1924), *Eski Aşk Geceleri* (1927). – Şiir: *Siyah İnciler* (1901). – Oyun: *Pençe* (1909), *Cidal* (1911), *Yağmurdan Doluya* (1919), *Sansar* (1920).

ÖZET

Suat ile Süreyya beş yıldır evlidirler. Çok iyi anlaşmaktadırlar. Fakat memur olan Süreyya'nın kazancı rahat yaşamaları için yeterli değildir. Oysa, babasının durumu iyidir, ama onlara pek yardım etmez. Ailenin büyüğü sayıldığından yazları, kayınbabanın çiftlik bozması evinde kalırlar. Ne var ki, yıllar geçtikçe genç karı koca bu ıssız evden sıkılmaya başlarlar. Suat babasına gizlice mektup yazar. Deniz kıyısında bir yalı kiralayacak kadar para ister. Babası kızını kırmaz, parayı gönderir.

Süreyya'nın bir arkadaşı vardır; Necip. Aynı zamanda akrabasıdır. Sık sık arkadaşını görmeye gelir. Karı koca ondan pek hoşlanırlar.

O yaz, Boğaziçi'nde güzel bir yalı kiralanır. Akrabaların dedikodusundan ve kıskanç bakışlarından kurtulan karı koca mutludurlar. Süreyya her gün kayıkla balığa çıkar. Necip, Suat'a arkadaşlık eder. Baş başa kaldıklarında Suat piyano çalar, Necip ilgiyle dinler. Arada bir söyleşip dertleşirler. Gittikçe birbirlerine yaklaşırlar. Sonunda Necip onu sevdiğini sezer, kendini tutmaya, duygularını gizlemeye çalışır. Dostuna ihanet etmek ona ağır gelir. Kaldı ki Suat da son derece temiz, dürüst bir eştir.

Gelgelelim, Süreyya'nın kız kardeşi olan ve Necip'e eğilim duyan Hacer, onun yalıya sık sık gidişini kıskanarak dedikodu konusu yapar. Bunun üzerine Necip gidiş gelişlerini seyreltir. Durumu dadısından öğrenen Suat çok üzülür, ama sesini çıkarmaz.

Necip bir ara tifoya yakalanır, yatağa düşer. Hastalığı sırasında Suat'ı ve ondan çaldığı eldiveni sayıklar. Hacer bunu duyar ve hastayı görmeye gelen Suat'a iletir. Suat pek utanır, onu içten içe sevdiğini anlar.

Necip yavaş yavaş iyileşir. Süreyya'nın sürekli çağrısıyla, nekahetini geçirmek üzere yalıya gider. Yalnız kaldıkları bir gün, bitkin bir durumda, sevgisini itiraf eder. Suat şaşırır, ne diyeceğini bilemez.

Aile kışın konağa taşınır. Artık, iki sevgili, eskisi gibi birbirlerini sık göremezler. İkisi de mutsuzluk ve bunalım içindedir. Necip'in de konakta bulunduğu bir sırada yangın çıkar. Herkes kor-

kuyla dışarı fırlar. Fakat Suat içerde kalır. Çağırmalara karşılık vermez. Necip tasayla alevlerin içine dalar, amacı sevdiği kadını kurtarmaktır. O sıra birdenbire tavan üstüne yıkılır. Suat'la birlikte yanarlar. Temiz aşklarını küllere gömerler.

YARGI

"*Eylül* çok sade bir aşk macerası içinde, kahramanların ruhunda yaşayan kararsızlıkları tereddütleri, ümit veya ümitsizlikleri uzun uzadıya tahlil eder. (...) *Eylül*'ü, kendi vadisinde yazılan ilk ve muvaffak bir eser olarak kaydetmek doğru olur. Hakikatte romanın iki esaslı kahramanı olan Suat'la Necip'in aşkı kuvvetli olarak tasvir edilmiş ve ruhlarında geçen tereddütler ve kararsızlıklar, psikolojik bir romana yakışacak veçhile ustaca tahlil edilmiştir. Diğer tipler de canlı sayılır." (Agâh Sırrı Levend)

"İşte *Eylül*'ün konusu bu kadar sadedir. Fakat muharrir, bu sade mevzu üzerinde pek çok durmuş, bilhassa Suat'la Necip'in ruhi tahlilleriyle sözü uzata uzata, bu basit konudan koskoca bir roman çıkarmaya muvaffak olmuştur. Bu ruhi tahlillerde pek isabetli taraflar bulunmakla beraber, vak'anın durgunluğu dolayısıyla *Eylül* biraz da can sıkıcı bir mahiyet almış gibidir." (Hıfzı Tevfik Gönensay)

Gerçekten, Rauf'un romanlarındaki esas muhtevayı ferdin iç hayatı kurar. Bundan, bütün bu romanların daha çok psikolojik roman çeşidine sokulabilecekleri sonucuna varmak güçtür. Temalarının genellikle ferdi bir karakter taşımalarına rağmen, onun, romanları içinde psikolojik roman tarzına konulabilecek bir tek eseri vardır: *Eylül*. *Eylül*, gerçekten, Türk romanının bu tarzdaki en başarılı örneğidir. Rauf'un romanlarında vak'a, psikolojik muhtevanın hacmine uygun olarak, bazen basit ve ağır, bazen de karışık ve hareketlidir. Vak'anın basitliği ve aksiyonunun azlığı, psikolojik muhteva bakımından çok yüklü olan *Eylül*'de son kerteye yükselmiştir. Bu eserde, aynı sebeple, şahıs kadrosu da dar tutulmuş ve böylece psikolojik tahlillerin istenilen genişlik ve derinlikte yapılabilmesi sağlanmıştır. *Eylül*'de, bu tahlillerin yapılı-

şında kullanılan metot, kahramanların bir olaydan önceki veya sonraki psikolojik durumlarını açıklamak şeklinde olduğu ve tahliller çoğunlukla uzun pasajlar halinde verildikleri için, aksiyonun sık sık kesilmesi ile karşılaşılır. Bu metot hatası bir yana bırakılacak olursa, psikolojik tahlillerin son derece başarılı olduklarını kabul etmek gerekir. Roman da, bütün cazibesini bu başarıdan almaktadır." (Kenan Akyüz)

Paul Bourget etkisindeki Mehmet Rauf, *Eylül*'de olayları çok yavaş gelişen bir sonsuz üçgende Suat-Süreyya-Necip ilişkisini işler. Hepsi zengin kadrolu yüksek zümre çevrelerinde geçecek roman ve hikâyelerinin bu en başarılı başlangıcı, tek konunun dışına çıkınayıp yoğunlaştığı için edebiyatımızın ilk psikolojik romanı sayılır. Bir yerde doğrudur da." (Rauf Mutluay)

"*Eylül*, bir ruh çözümlemesi romanıdır. Edebiyatımızda, bu yolda yazılmış eserlerin başarılı ilk örneği sayılmaktadır. Vak'ası 'yok' denecek kadar basittir. Üslup, Halit Ziya'nın üslubundan daha sade ve daha özentisizdir." (Cevdet Kudret)

"*Eylül*'de ilk dikkati çeken şey, şahısların azlığı, olayın basitliği ve kahramanların yaşadığı hayatın sadeliğidir. Bir akraba romanı olan *Eylül*'de vak'a Necip, Suat ve Süreyya arasında geçer. Bu özellikler yazara kahramanların ruhi hayatını başarılı bir şekilde tahlil etme imkanını sağlar. Bu açıdan başarıya ulaşan roman, 'Türkçe'nin en güzel psikolojik romanı' şöhretini kazanır. (...) Romanda hareket son derece azdır. Kısa dönüşlerle Suat'ın ve Necip'in daha önceki yaşayışlarına yer verilmekle birlikte, romanda zaman 'reel'dir. Ve olaylar dört mevsim içinde, yani Nisan ayında başlayarak Mart ayında tamamlanır. Mekân da zamana paralel olarak verilmiştir ve gerçektir. (...) *Eylül*'de tabiata geniş yer verilmiştir. Romanın adı, yazarın daha başından itibaren tabiata olan ilgisini gösterir. Deniz ve Boğaziçi gerçek ve güzel bir şekilde tasvir edilir. Romanda tabiat ile insan iç içedir. Suat sararıp dökülen, çürüyen yapraklarda kendi hayatının akıbetini görür. (...) Tipler canlıdır. Romancı bunu teferruata önem vermesine borçludur. Özellikle Suat'ın dış görünüşüne ve ellerine önem ve-

rilmiştir. Yazar son derece ince bir dikkatle müzik, piyano, el arasında münasebet kurmuştur. (...) *Eylül* romanında hareket az, olduğu için fiiller az, tasvirler çok olduğu için sıfatlar çok kullanılmıştır. Bu sıfatlar ve bu sıfatlarla yapılan benzetmeler yeni ve orijinaldir. (...) Mehmet Rauf büyük bir üslupçudur. O, *Eylül* romanında psikolojik durumun en iyi ifadesi için dilin bütün imkânlarını kullanmıştır." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

"Türk edebiyatının 'ilk psikolojik romanı' olarak tanınır. Mehmet Rauf ilk romanında, yeni bir tür deneyen genç bir yazardan beklenecek acemiliklere pek az düşmüş, 'tahlil' romanına iyi bir örnek vermiştir. (...) *Eylül* gerek biçim, gerekse içerik bakımından çağına göre ileri özellikleri olan bir eserdir. Yukarıda saydığım teknik yenilikleri ve yazış ustalığından başka, Mehmet Rauf, aşk ve evlilik konusunda da bazı yeni şeyler söylemektedir. Necip ile Suat'ın gayrimeşru aşklarını hoşgörmek, hatta yüceltmekle, evliliğin kuramsal ve ahlâki görünümüne karşı kişisel ve duygusal yanını vurgulamaktadır." (Murat Belge)

KAYNAK

Hüseyin Cahit (Servet-i Fünun, 1901, c. XXI, s. 531), Mustafa Nihat Özön (*Sanat ve Edebiyat*, 18.1.1974), Agâh Sırrı Levend (*Edebiyat Tarihi Dersleri, Servet-i Fünun Edebiyatı*, 1937), Hıfzı Tevfik Gönensay (*Türk Edebiyatı Tarihi*, 1945), L. Sami Akalın (*Mehmet Rauf*, 1953), Hikmet Dizdaroğlu (Varlık, 1.9.1957), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, 1965), Kenan Akyüz (*Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 1965), Rauf Mutluay (*XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, 1970), Murat Belge (Halkın Dostları, Ekim 1970), Baha Dürder (*Roman Anlayışı*, 1971), Behçet Kemal Çağlar-Ekrem Yirmibeşin (*Türk Edebiyatı III*, 1972), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri*, 1974, c. II), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanları*, 1983).

AYAŞLI VE KİRACILARI

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

YAŞAMI

Memduh Şevket Esendal (M.Ş.E.), 29 Mart 1883'te Çorlu'da doğdu. Öğrenimini yarım bıraktı. Kendi kendini yetiştirdi. Fransızca, Rusça ve Farsça'yı öğrendi. 1906'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi. 1908'de Meşrutiyet ilan edilince müfettişlik göreviyle Rumeli ve Anadolu'yu dolaştı. 1907-12 yılları arasında Çorlu'da toprak işleriyle uğraştı. Balkan Savaşı patlayınca İstanbul'a geldi. Mütareke döneminde kovuşturmaya uğradı. Büyük Millet Meclisi kurulunca Ankara'ya geçti. Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Kabataş ve Galatasaray liselerinde öğretmenlik yaptı. 1925'te Halk ve Meslek gazetelerini kurdu. 1925-38 yılları arasında İran, Afganistan ve Rusya'da elçiliklerde bulundu. Önce Elazığ, sonra Bilecik Milletvekili ve 1941'de CHP Genel Sekreteri oldu. 1945'te kendi isteğiyle bu görevinden ayrıldı. 16 Mart 1952'de Ankara'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Ayaşlı ve Kiracıları* (1934), *Vassaf Bey* (1983), *Miras* (Meslek gazetesinde tefrika, 1925). – Hikâye: *Hikâyeler* (Birinci Kitap 1946, *Otlakçı* adıyla, 1958, *Temiz Sevgiler* adıyla, 2 cilt, 1995), *Hikâyeler* (İkinci Kitap 1946, *Mendil Altında* adıyla, 1958), *Sahan Külbastısı* (1983), *Veysel Çavuş* (1984), *Bir Kucak Çiçek* (1984), *İhtiyar Çilingir* (1984), *Hava Parası* (1984), *Bizim Nesibe* (1985), *Kelepir* (1986), *Gödeli Mehmet* (1986), *Güllüce Bağları Yolunda* (1992), *Gönül Kaçanı Kovalar* (1993). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Tahran Mektupları* (1996). – Tüm Eserleri: *Bütün Eserleri* (Derleyen: Muzaffer Uyguner, 14 cilt, 1983-84).

ÖZET

Ayaşlı İbrahim Efendi eşkıyalık, zaptiye çavuşluğu, arzuhalcilik, otelcilik gibi türlü işlere girmiş bir adamdır. Bir ara hapse de düşmüştür. Şimdi ucuza aldığı dokuz odalı dairesini ayrı ayrı ailelere kiraya vererek geçinmektedir. Otelcilikten deneyimi olduğundan kiracıları iyi yönetir. Katın mutfak, banyo ve tuvaleti ortak kullanılır. Kiracılar, ister istemez, içli dışlı olurlar.

Haki Bey ile Turan Hanım sık sık kavga ederler. Turan Hanım, bütün kiracıları kumara alıştırarak paralarını sızdırmaya çalışır.

İskender Bey fabrikatör olduğunu söyler, ama uyuşturucu maddeler satar, bundan ötürü sık sık başı polisle derde girer.

Hasan Bey, eskiden büyük bir çiftliğin sahibidir. Şimdi, her şeyini yitirmiştir. Yaşlanmıştır. Geçmişini unutmak için sık sık içer, umutsuzluk onu günden güne tüketir.

Şefik Bey, eskiden konsolos olduğunu söyler. Görevli bulunduğu günlerde adı bazı kötü işlere karışır. Erken emekliye çıkarılır. Ama, memuriyeti sırasında epeyce para yapmıştır. Pisliğinden, cimriliğinden dolayı başta hizmetçi Halide olmak üzere bütün kiracılar ondan iğrenirler.

Odun ve kömür satıcısı Abdulkerim Bey, Buharalıdır. Karısı ve sinirli, gürültücü bir çocuğu vardır. Çocuklarının dengesiz ve şımarık davranışlarından ötürü aile, öteki kiracılarla kavgalıdır.

Ev sahibi İbrahim Efendi ise, üvey kızı Faika, damadı şoför Fuat, Fuat'ın felçli annesi ile bir odada oturur.

Ayaşlı'nın kiracılarının değişik kişilikleri vardır. Aralarında bir de banka memuru bulunur. Evin içinde geçen olayları, dedikoduları anı biçiminde bize yansıtan odur.

Birbirleriyle iyi kötü geçinip giden bu insanlar, bir süre sonra yavaş yavaş dağılmaya başlarlar.

Önce, öteden beri çevresini beğenmeyen, gözü yüksek sosyetede olan Turan Hanım, durumunu düzeltince başka bir eve taşınır. Şefik Bey bilinmeyen nedenlerle öldürülür. Hasan Bey felç olur. İskender Bey tutuklanır. Böylece, kiracılar, teker teker evden ayrılırlar. Evde mal sahibi ile yakınları kalır. Fakat Ayaşlı İbrahim Efendi de bir gün hastalanarak ölür. Geriye kalan kızı da başka yere taşınır.

YARGI

"... *Ayaşlı ve Kiracıları* daha çok bir roman denemesidir. Bu denemede Ayaşlı ile kiracıları arasındaki çoğu zaman gizli kalan mücadelenin çok süratli bir tablosu çizilmiştir. Kusuru yoktur denemez. Belki tam bir bütünlükten mahrumdur, eksik, yarım kalmış bir hal dikkatimizi çeker. Ama o bile devrine göre yeni sayılır. Yapısı dayanıklıdır, dili az çok parlak, hiç olmazsa sadedir. Bu dil daha sonraki hikâyelerinde büsbütün arınmış, sevdiğimiz Türkçe olmuştur." (Şahap Sıtkı)

"...M.Ş.E., hikâyelerinde olduğu gibi, bu romanında da, alışılmışın dışında yepyeni bir teknik kullanmış; belli bir kişinin bir tek macerası yerine, bir çevre içindeki birçok kişilerin maceralarını hep bir arada yürüterek, o çevrenin kesitini vermiştir." (Cevdet Kudret)

Bu roman cumhuriyetten hemen sonraki yılların Ankara'sında bir apartmanın ayrı ayrı kiraya verilen dokuz odasında yaşayan türlü kişilerin bir mevsimlik toplu hayatlarının ve ayrı sürdükleri kaderlerinin gerçekçi gözle, sadelik ve içtenlikle, rahat, oyunsuz ve temiz bir dil kullanılarak anlatılmış hikâyesidir." (Konur Ertop)

Başkent Ankara'nın kurtuluş yıllarında, bir evin türlü tabaka, meslek ve meşrepte kişilerini anlatan bu roman, hem bir sosyal yergi hem de töre romanı niteliğindedir. Bir alay orta halli kişinin serüvenlerini teker teker anlatan ve bu olayları hafif ilintilerle birbirine bağlayan bu roman, çatısı itibariyle uzun bir hikâye gibi kurulmuştur." (Ahmet Kabaklı)

Ve nihayet tam bir tabiilik: Tabiiliği mevzuun akışı, işlenişi, tiplerin intihabı ve dil bakımından ele alıyoruz. Yeni Türk romanları içinde eserine böyle bir tabiilik vermeye pek az müellif muvaffak olabilmiştir. Bu hem mevzuun işlenişi, hem de hakikate uygunluğu bakımındandır demiştik. (...) Romanda, realizmin desteği olan müşahade ön safta yer almıştır. (...) Hemen kaydedelim ki, romanın, kuru bir müşahade yığını olmadığı aşikârdır. Basit gibi görünüveren hâdiseler ustalıkla tertiplenmiş, muhavereler tam bir mükemmeliyet içinde serpiştirilmiş, mevzu akışı temin

olunmuş ve bu arada realizmden hiçbir şey kaybedilmemeye gayret edilmiştir." (Selahaddin Tuncer)

"M.Ş.E. aydınlık bir anlatıcıdır. Öykülerinde de *Ayaşlı ve Kiracıları*'nda da anlattığı haksızlıklar, acılar, hüzünler üstüne bir ışık düşer, yüreğinizin burkulmasını hafifletir. (...)

Böylece, yıkılmış bir imparatorluktan genç bir cumhuriyete yanlışıyla, doğrusuyla devralan insan mozayiğini çizerken, yaşamış ya da yaşayabilecek hiçbir tipi dışarda bırakmamaya çalışır. Bu tiplerin bazıları romanın yazıldığı yıllarda kalmışsa da büyük bir bölümü yaşarlığını korumaktadır." (Sennur Sezer)

"Esendal bu romanında Ankara'nın kuruluş yıllarında, yıkılan bir düzenden yeni bir toplum düzenine geçmenin sarsıntıları arasında bocalayan 'küçük adam'ların kişiliklerinde ve yaşamlarında beliren yeni özellikler üzerinde duruyor. (...) Bütün romanda, bir koridorun iki yanına sıralanmış odalarda yaşayan bir kalabalığı, rahat bir anlatışla, duru bir dille, dolambaçlı tahlillere sapmadan en basit bir anlatma ile tanıtıyor. (...) Bu kadar kalabalık bir romanı, açılıp kapanan olaylar, konuşmalar, münasebetlerin gelişmeleri içinde kapı önünde sohbet edercesine külfetsiz, konuşuyormuşçasına alıp götürüşünde ancak ustalarda görülebilecek bir sadelik ve rahatlık var. Esendal'ın bizim insanlarımızı sathi bir müşahade ile tanımadığı, onları, bugüne kadar alıp getiren tarihi-sosyal oluşlarıyla izlediğini gösteren bir derinlik, bütün bu rahat anlatışın altında kendini duyuruyor. (...) Esendal'ın hikâyelerinde de görülen, çürüyen ve dökülenle, fışkıran ve gelişen yeni güçleri ve kişileri bir arada veriş, hastalıkla kurtuluşu yan yana tasvir ediş, bu romanda da vardır." (Tahir Alangu)

"Roman, 'Yeni yapılmış bir büyük apartmanın dokuz odalı bir bölüğünde oturuyoruz. Bu bölüğü Ayaşlı İbrahim Efendi adında biri tutmuş, isteyenlere oda oda kiraya veriyor' tümceleriyle başlıyor. Memduh Şevket, bu odalarda oturan insanları anlatarak, bize o yılların Ankara'sından toplumsal bir kesit sunuyor. İnsanların, özellikle 'küçük insanlar'ın yaşamlarını, değer yargılarındaki değişmeleri gösteriyor; düzene değilse de bürokrasiye yönelik eleştiriler getiriyor. (...) *Ayaşlı ve Kiracıları*'nın en önemli özelliği dili. Memduh

Şevket Esendal'ın, 1934 yılında, böylesine temiz bir Türkçe'yle roman yazması bir başarı sayılmalı. Sözü hiç uzatmıyor. Telgraf yazar gibi yazıyor romanı. Kısa tümceleri sık sık kullanıyor ve bunda çok başarılı. Anlattığı kişilere çok yanlı bakmaya çalışıyor. Bu bakımdan, özellikle Ayaşlı'yı anlatırken başarılı; iyi yanlarını da, kötü yanlarını da ustalıkla belirtiyor. Kimi insanların düşünme biçimini sadece konuşmalarla çok iyi veriyor." (Fethi Naci)

KAYNAK

Selâhaddin Tuncer (İstanbul, 1.7.1994), Şahap Sıtkı (*Seçilmiş Hikâyeler dergisi*, 1952), Tahir Alangu (Kim, 12.9.1958/*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman I*, 1959), Konur Ertop (Türk Dili, Temmuz 1964), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Ahmet Kabaklı (*Türk Edebiyatı III*, 1969), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları*, 1970), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Sennur Sezer (Yazko Edebiyat, Haziran 1983), Muzaffer Uyguner (Kıyı, Ağustos 1987/Yazko Somut, 29.7.1983), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

SİNEKLİ BAKKAL

Halide Edip Adıvar

YAŞAMI

Halide Edip Adıvar, 1882'de İstanbul'da Beşiktaş'ta doğdu. İstanbul işgale uğrayınca, kocasıyla birlikte 1920'de Anadolu'ya geçti. Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Cumhuriyetin ilanından sonra, Halk Partisi'yle ihtilafa düştüğünden, eşiyle Avrupa'ya göçtü. 1939'da Atatürk'ün ölümünden sonra, yurda döndü. 1940-50 ve 1954-64 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı okuttu. 1950-54 döneminde Demokrat Parti listesinden İzmir Milletvekili seçildi. Halide Edip Adıvar, 1908-19 arasında Tanin gazetesi ile Musavver Muhit, Şehbal, Resimli Kitap, Büyük Mecmua ve Resimli Roman dergilerinde Halide Salih imzasıyla yazılar, romanlar, hikâyeler yayımladı. Sonra asıl adıyla çeşitli gazete (Akşam, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni İstanbul vb.) ve dergilerde (Yedigün, Hayat vb.) göründü. 1942'de *Sinekli Bakkal* ile CHP Roman Mükafatı'nı kazandı. 9 Ocak 1964 tarihinde Cerrahpaşa Hastanesi'nde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Seviye Talip* (1909), *Heyula* (1909), *Raik'in Annesi* (1910), *Handan* (1912), *Yeni Turan* (1912), *Son Eseri* (1912), *Mev'ud Hüküm* (1918), *Ateşten Gömlek* (1922), *Kalp Ağrısı* (1924), *Vurun Kahpeye* (1926), *Zeyno'nun Oğlu* (1928), *Sinekli Bakkal* (1936), *Yolpalas Cinayeti* (1937, "Son Eseri"yle birlikte, 1988), *Tatarcık* (1939), *Sonsuz Panayır* (1946), *Döner Ayna* (1954), *Akile Hanım Sokağı* (1958), *Kerim Usta'nın Oğlu* (1958), *Sevda Sokağı Komedyası* (1959), *Çaresiz* (1961), *Hayat Parçaları*

(1963). – Hikâye: *Harap Mabetler* (1911), *Dağa Çıkan Kurt* (1922). – Oyun: *Kenan Çobanları* (1918), *Maske ve Ruh* (1922). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Talim ve Terbiye* (1911), *Türkiye Batı'ya Bakıyor* (İngilizce, 1930), *Türkiye'de Doğu-Batı Çatışması* (İngilizce, 1935), *Hindistan'ın İçinde* (İngilizce, 1937), *İngiliz Edebiyatı Tarihi* (3 cilt, 1940-49), *Edebiyatta Tercümenin Rolü* (1944), *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesisleri* (1955), *Abdülhak Adıvar* (1956). – Günce/Anı/Gezi: *Türk'ün Ateşle İmtihanı* (1962), *Mor Salkımlı Ev* (1963). – Fıkra/Makale/Anlatı: *İzmir'den Bursa'ya* (F. R. Atay, M. A. Us ve Y. K. Karaosmanoğlu'yla, 1922).

ÖZET

Abdülhamit döneminde, İstanbul'un arka semtlerinden birinde, Sinekli Bakkal mahallesinin ünlü imamı ile kızı Emine arasında bir anlaşmazlık çıkar. Emine, Kız Tevfik adındaki genci sevmektedir. Babasının direnmesine karşın evlenirler. Babası kızını reddeder. Tevfik'in belirli bir işi yoktur, ara sıra ortaoyunlarında zenne rolünde görünür. Fırsat buldukça da karagöz oynatır.

Emine kocasının işini beğenmez, ona baskı yaparak bir bakkal dükkânı açtırır. Sıkıntılı günler geçirirler. Çevrenin de kışkırtmasıyla, anlaşamayan karı koca ayrılırlar. Emine, babasının evine döner, bir süre sonra da bir kız doğurur. Adını Rabia koyarlar.

İmam kızını bağışlar, torununu yetiştirmeyi üzerine alır. Rabia sıkı bir din eğitiminden geçer. Sesi güzeldir. Hafız olarak camilerde, konaklarda dolaşır. Ünü gittikçe yayılır. Bir gün onu dinleyen Zaptiye Nâzırı Selim Paşa'nın karısı pek beğenir. Konaklarına çağırır. Selim Paşa kızdaki yeteneği görür. Ona musiki dersi vermesi için mevlevi dervişi Vehbi Dede ile İtalyan sanatçısı Peregrini'yi hoca olarak tutar. Rabia, Peregrini'den çok hoşlanır.

Rabia gitgide büyür. Dedesinin kötü telkinlerine karşın babasını görmek ister. Bir gün dükkânına gider, babasıyla tanışır, onu sever. Sık sık dükkâna uğrar, işlere yardım eder. Dedesi bunu duyunca torununa "ya annen, ya baban" diye dayatır. Kız, babasını yeğ tutar. Onunla dükkânın üstündeki odaya yerleşirler.

Selim Paşa'nın oğlu Hilmi Bey aydın, "hürriyetçi" bir gençtir. Dış basını izler. Fransız postanesinden kendisine yabancı dergi ve gazeteler gelir. Fakat iş duyulunca postaneye gidemez olur. Padişahın emriyle yabancı postanelere Müslümanların girmesi yasaklanır. Buna da çare bulan Hilmi Bey, Kız Tevfik'i kadın kıyafetiyle postaneye gönderir. Tevfik gazeteleri bir süre oradan alır. Gelgelelim, kendisinden hoşlanmayan kayınbaba durumu sezer. Hemen ihbar ederek onu yakalatır. Selim Paşa bu olaya çok kızmıştır. Padişaha yaranmak için oğlunun sürgün edilmesini buyurur. Hilmi Bey ile Kız Tevfik, Şam'a sürülürler. Yalnız kalan Rabia babasının dükkânını işletir. Kendisini seven ve din değiştiren Peregrini ile evlenir. Bir oğulları olur, mutludurlar. Aradan birkaç yıl geçer. Rabia babasının ve arkadaşlarının geleceğini öğrenir. 1908'de Meşrutiyet ilan edilmiş, sürgüne gönderilenler halkın gözünde birer kahraman olmuşlardır. Geri dönenler büyük bir törenle karşılanır, omuzlarda taşınırlar. Kız Tevfik de gelenlerin arasındadır. Fakat iyice yaşlanmıştır. Yapılan karşılamadan da şaşırır. Kızının evine gidip de torununu görünce duygulanır. Sevinçten gözyaşlarını tutamaz.

YARGI

"... *Sinekli Bakkal* bir 'töre romanı'dır. Eserde Aksaray'ın Sinekli Bakkal semti ve o semtin çevresinde II. Abdülhamit devri Türkiye'sinin toplumsal durumu ele alınmıştır. (...) Hüseyin Rahmi'nin romanlarında o kadar rahatlıkla ve ustalıkla anlatılan bütün o mahalle kadınları, tulumbacılar, yobaz imamlar vb. burada pek de yerine oturmamış, biraz da göstermelik olarak esere iliştirilmiş gibi durmaktadır. Eserin temeli mistik bir görüş üzerine kurulmuştur." (Cevdet Kudret)

"... Bu bakımdan roman, eski ahlâk ve adaletleri tasvir ederek o zamanki cemiyet hayatının içyüzünü göstermesi itibariyle kendi vadisinde bir roman de moeurs'dür. (...) İşaret ettiğim bu noktalara rağmen, asıl tasvir ettiği eski hayatın canlılığı, uzun araştırmalarla elde edilmesi zaruri olan zenginliği ve kuvvetli realizmi

taşıması bakımından roman, herhalde muvaffak bir eserdir." (Agâh Sırrı Levend)

"... Burada tam anlamıyla kahraman bile yok; olaylarla sürüklenen insanlar var. Bu roman, bütünüyle muhteşem bir tutarsızlık gösteriyor. İçindeki insanlar, hatta en önemlileri bile, bir roman kahramanı için duyacağımız ilgiyi uyandırmadan zaman zaman görünüp kayboluyorlar. (...) Romandaki kişiler varlıklarını kendi kendilerine haklı kılacak güçte değiller. Çoğu, bizde, olayların gelişi gerektirdiği için oradaymışlar duygusunu uyandırıyorlar." (Orhan Burian)

Burada da Halide Edip, o eski tutumunun bağışlanmaz yanlışına düşmüş. Rabia'nın çocukluğuna kendi olgun yaş bilincini yerleştirmiş, kendisinin ancak elli yaşlar sınırında ulaşabildiği karşıt kaynaklar bileşimini Rabia'nın genç kişiliğinde toplamıştır. Önemli bir dönemler karışıklığı. (...) Ama *Sinekli Bakkal*'daki mahalle, sadece bir dekordur; cansız, kuru, eksik. Halide Edip, bu mahallede yaşamamıştır; mahallenin ruhunu bilmez. (...) Yazar, mahalleyi, bu canlı çevreyi merkez yapmak istediği halde, ilgisi hep onun dışına taşar. Romanda gözümüzde canlanan yerler de asıl buralarıdır. (...) Böylece *Sinekli Bakkal*, sanıldığı kadar toplumsal bir roman olmaz; tabii toplumcu hiç değildir. Tek tek insanlar vardır. (...) *Sinekli Bakkal*'da halk yoktur; halkın gerçeği yoktur." (Rauf Mutluay)

"Roman iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısmın ana teması Abdülhamit'in istibdat idaresi karşısında ayaklanıp devrim yapmanın doğru olup olmayacağı sorunudur. (...) Adıvar'a göre amaç iyi de olsa, zorbalığı yıkmak da olsa, şiddete başvurmak yanlıştı. Devrime değil, evrime inanır. Hilmi de giriştikleri işin nelere mal olduğunu görünce daha ilk aşamada fikirlerini değiştirir, Vehbi Dede'nin felsefesini benimser ve vazgeçer devrimcilikten. (...) Romanın son sayfaları, beklenen rejim değişikliğinin istenen sonuçları vermeyeceğini göstermek için yazılmıştır. (...) Ne yapmalı öyleyse? Anlaşılan, yapılacak tek şey kadere boyun eğmek, Tanrı'ya güvenmek. Yazar bu görüşü Vehbi Dede'nin izinde doğru yolu bulan Selim Paşa'nın ağzından dinletir bize. (...) Doğrusu, bir Do-

ğu ile Batı bileşiminin sözkonusu edildiğini sanmıyorum. Romanda Batı uygarlığının değerlerine pek değinilmemiş, sadece çok sesli musikinin değeri üzerinde belirsiz bazı şeyler söylenmiştir. (...) Bunun dışında, Doğu-Batı bileşiminden çok, Doğu'nun Batı'ya manevi üstünlüğü görülür. (...) Tezli romanın bir tehlikesi, yazarı, kişiler arasındaki ilişkiyi, olayları tezin doğrultusunda zorlamaya itmesidir. Adıvar da bu tehlikeyi savuşturamamış. Hissediyoruz ki, olaylar yazarın kafasındaki bir görüşü dile getirmek için tertiplenmekte ve Rabia ile Peregrini de yazarın tezi gereği sevişitirilip evlendirilmektedir. Kısacası, olayların ilk yarıdaki doğal gelişimi, çatışmaların yarattığı gerilim ve dramatik sahneler ikinci yarıda silinip giderken Rabia ile Peregrini arasındaki zorlama ve yapay ilişkinin gelişimine bırakınca, roman hızını ve canlılığını kaybediyor." (Berna Moran)

"Halide Edip bütün romanlarında olduğu gibi bu eserinde de kahramanı bir kadın olarak seçmiş ve bütün diğer çehreleri bu kadının şahsiyetini tebarüz ettirmek maksadıyla sahneye çıkarmıştır. *Sinekli Bakkal* Türk romancılığında teknik itibariyle yeni bir tecrübe sayılabilir. Mevzu etrafında birçok şahsiyetler aynı sıra dahilinde yer almışlardır. (...) Fakat romanın bu yeniliği aynı zamanda büyük zaafını teşkil etmektedir. Çünkü başta Rabia olmak üzere bu şahsiyetler kafi bir tahlil ve inşaya tabi tutulmamışlardır. Hiçbir tip tam bir bütün olarak yaratılamamıştır. Ruhi tezadlar yerine yarım adamlar karşısında kalmış bulunuyoruz. (...) *Sinekli Bakkal*, büyük bir çerçeve içinde yarım kalmış taslak halinde bir resim gibidir. Bu yarım kalış şahsiyetlerde olduğu kadar vak'alarda ve vak'aların teselsülünde de vardır. (...) Hadiseler ve vak'alar yan yana sathi münasebetlerle getirilmişlerdir. (...) Devirlerin psikolojisi birçok şahsiyetlerin hayatlarıyla anlatılmak istenmiş ve bunda muvaffak olunamamıştır." (Samet Ağaoğlu)

"Ayrıca, çok sıkı bir din eğitiminden geçmiş Rabia'nın önemli bir 'iç hesaplaşma' geçirmeden Peregrini ile evlenivermesi hiç inandırıcı değil. Halide Edip romancılığını, düşüncelerinin yanında ikinci plana itmekten çekinmiyor. Halide Edip'in asıl amacı, sevdiği bir sokağı ve insanlarını anlatmak; bir Batı-Doğu bileşimini

araştırmak; Jön Türkler'e şöyle bir değinip geçiyor. (...) *Sinekli Bakkal* sıradan bir roman. (...) Bir sokağın insanlarını dışardan ve yüzeyden betimleme, modası geçmiş idealizmi (Vehbi Dede şöyle diyor: Tevfik kağıt parçalarını yaşatırken, fikrin maddeye ne kadar hakim olduğunu düşündün mü? Fikir gidince insan da kağıt gibi cansız, manasız oluyor. sf. 76), mistik düşünceleri yeni ve olumlu bir şeymiş gibi ileri sürme, kötü bir Türkçe." (Fethi Naci)

KAYNAK

Orhan Burian (Yücel, Eylül 1937), Yaşar Nabi (Ülkü, 1937, s. 53). Agâh Sırrı Levend (Yeni Türk, 1937, c. IV, s. 51/*Eserler ve Şahsiyetler*, 1940), Baha Dürder (*Halide Edip*, 1940), Behice Boran (Yurt ve Dünya, 1.5.1941), Vecdi Bürün (Çınaraltı, 20.6.1942), Çaloğlu (Yürüyüş, 25.3.1943), Samet Ağaoğlu (Yücel, 1942, s. 85-86-87), Bedii Arbel (İstanbul, 15.2.1944), Zahir Güvemli (*Büyük Romanlar*, 1961), Rauf Mutluay (Türk Dili, 1.4.1964), Orhan Burian (*Denemeler, Eleştiriler*, 1964), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Muzaffer Uyguner (*H. E. Adıvar*, 1968), Şemsettin Kutlu (*Türk Romanları*, 1970), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı*, 1976), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri*, 1974, c. II), Nazan Güntürkün (*Halide Edip'le Adım Adım*, 1974), İnci Engünün (*Halide Edip'in Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Berna Moran (*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 1983), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı I*, 1987).

FAHİM BEY VE BİZ

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

YAŞAMI

Abdülhak Şinasi Hisar, 1883'te İstanbul'da Rumelihisarı'nda doğdu. 1905'te Mekteb-i Sultani'yi bitirerek Paris'e gitti. Ecole Libre des Sciences Politiques'te (Siyasal Bilgiler Okulu) öğrenim gördü. Marcel Proust ile Maurice Barrés'in eserlerini okudu, etkisinde kaldı. 1908'de, Meşrutiyet'in ilanından sonra, yurda döndü. 1921'de Dergâh dergisinde "Kitaplar ve Muharrirler" başlığıyla eleştiriler yayımlayarak yazarlığa başladı. Ardından Yarın dergisi ile İleri ve Medeniyet gazetesinde şiirleri ve yazılarıyla göründü. 1924'ten 1926'ya kadar Reji İdaresi'nde çalıştı. Balkan Birliği Cemiyeti'nde umumi kâtiplik (1928-31), Hariciye Vekaleti'nde müşavirlik (1931-46) görevlerinde bulundu. Varlık, Ağaç dergileri ile Dünya gazetesinde yazdı. 1942'de *Fahim Bey ve Biz* adlı eseriyle CHP Roman ve Hikâye Mükafatı'nda üçüncülüğü kazandı. 3 Mayıs 1963'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Fahim Bey ve Biz* (1941), *Çamlıca'daki Enişte*miz (1944), *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* (1952). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *İstanbul ve Pierre Loti* (1958), *Yahya Kemal'e Veda* (1959), *Ahmet Haşim, Şiiri ve Hayatı* (1963). – Günce/Anı/Gezi: *Boğaziçi Mektupları* (1943), *Boğaziçi Yalıları* (1944), *Geçmiş Zaman Köşkleri* (1956). – Antoloji/Kronik: *Aşk İmiş Her Ne Var Alemde* (1955), *Geçmiş Zaman Fıkraları* (1958).

ÖZET

Fahim Bey son derece temiz yürekli bir insandır. Romantikliği, içine kapanıklığı ve hayal gücünün yüksekliği, çevresinde eğlence konusu olur. En yakın arkadaşları bile onun bulutlarda gezdiğini söyler. Elindeki küçük fırsatları kullanarak büyük işler çevirmeye heves eder, ama her seferinde yenilir. Kafasında güzel, dürüst bir dünya kurmuş olan Fahim Bey, çevresiyle bir türlü uyuşamaz. Bazıları onun deli, bazıları aptal, bazıları ise sinsi, hayalci olduğunu söyler.

Fahim Bey, Bursa eşrafından bir ailenin çocuğudur. İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde okur. Babıâli'de ücretsiz çalışır. Babası, oğlunun bir an önce iş sahibi olmasını diler. Parasız olan Fahim Bey, durumunu babasından gizlemek için büyük bir konak kiralar. Ama içine koyacak eşyası yoktur. Sabahları erken kalkarak boş odalarda keman çalar.

Bu arada Fahim Bey Londra elçiliği üçüncü kâtipliğine atanır. Yeni görevini gözünde büyütür. Londra'nın ünlü bir terzisine giderek, bir elçilik kâtibinin nasıl giyinmesi gerektiğini sorar ve gereken şeylerin hazırlanmasını ister. Birkaç gün sonra elçiliğe büyük bir paket gelir. İçinde çeşit çeşit, renk renk elbiseler vardır. Arkadan da kabarık bir fatura gönderilir. Fahim Bey'in bu faturayı, Londra'da kaldığı sürece ödeyemediğini söylerler. Günlük elbise yaptıramadığı için, protokollük elbiseleri yerli yersiz giyerek, herkesin gülümsemesine yol açar.

1908'de Meşrutiyet ilan edilince Fahim Bey görevinden ayrılır. Yurda döner. Saffet Hanım'la evlenir. Amacı Bursa'ya yerleşmek, yıllardır kafasında kurduğu pamuk işini ele almaktır. Kendisine sermaye verecek kişiler arar. Fakat onu gören paralı açıkgözler bu suskun, pısırık ve hayalci adamla ortak olmaya yanaşmazlar.

Fahim Bey yıllardır hayalinde yaşattığı işleri bir düzene koymak, hiç değilse onları defterlere geçirmek için Galata'da bir yazıhane tutar. Bütün gün didinir, ama ne iş yaptığını kimse bilmez. Bir süre sonra kirayı ödeyemez. Yazıhaneyi boşaltmak zorunda kalır. Boş odada bulunan dosyalardan, Fahim Bey'in hayali işleri öğrenilir. Kimi güler, kimi "bu adam sahiden deli" der, kimi de "zavallı" diye acınır.

Yazıhanesindeki işinden de olan Fahim Bey, boş kalınca hastalanır. Artık yaşlanmıştır. Tasarladığı hiçbir şeyi gerçekleştirememiştir. Yaşama ve insanlara kırgın olarak bir gün ölüp gider.

YARGI

"Vaktiyle Flaubert'e "Madame Bovary kimdir?" diye sorulunca "Madame Bovary benim" demiş. Ben de Fahim Bey, Ali Nizami Bey ve hatta Çamlıca'daki Eniştemiz için de "benim" diyebilirim... Fakat bunlar hayatımda görmüş olduğum adamlardır. Bunları hikâye şeklinde anlatırken isimlerini, hatta hayatlarının bazı kısımlarını, hatta yaşadıkları mahalleleri istediğim şekilde değiştirmişimdir. Ben hikâye yazdım, tarihi hatıra yazmadım. İkisinin arasında büyük fark vardır." (Abdülhak Şinasi Hisar)

Ona şüphesiz ki, bir roman diyemezdik. Hatta bildiğimiz şeklinde bir hikâye bile değildi; bununla beraber bu kitabı metodla yapılmış bir röportaj veya anket addetmek büyük fârika ve zenginliklerini adeta inkar etmek olacaktı. Bu hususiyetlerin başında, Abdülhak Şinasi'nin hülyası gelir. Bugünkü edebiyatı yakından takip edenler, bu hülyayı ve onun ömrün büyük hakikatlerinin çok defa herkes için boş duran tasını zaman zaman dolduran lezzetli ve büyülü içkisini gâyet iyi bilirler." (Ahmet Hamdi Tanpınar)

"Eserde, tek bir gerçeği herkesin başka başka gördüğü düşüncesi üzerinde durulmuştur. Nitekim, Fahim Bey, ortada bir gerçektir, fakat bunu herkes kendisine göre görmektedir." (Cevdet Kudret)

"Özgürlük ve bilincin bulunmadığı yerde olay da olmaz: Ne romansal, ne de gerçek. Çözümlenecek sorun yoktur kitapta, acı çeken ya da acı veren aşk yoktur, ya da ölecek bir beden. Taşıllaşmış edimsizliğin üzerine bir denizanası gibi uzanmış tek şey vardır: Hisar'ın geveze bilinci. Büyük bir gönül rahatlığıyla kullanıyorum geveze sözcüğünü. Bitmez tükenmez betimlemeler yapan Hisar, aforizmalar da sıkıştırır ara yerlere, ama insani ya da gayriinsani olanı somutlayamaz hiçbir kez." (Ahmet Oktay)

"Bu kitap (kabında hikâye olduğu iddia ediliyor) hayatta muvaffak olmamış bir adamı mevzu olarak alan muvaffakiyetsiz bir eserdir. (...) Dilinin çok güzel olduğunu söylemişlerdir. Hemen her sayfada mütemadiyen tekrarlanan 'mış, muş'lar son derece sıkıcı. (...) Eser adeta aruzla yapılmış gibi. Bir deve yürüyüşü ahengini veriyor. (...) Muharrir... tekrar coşup beşer müdrikesi hakkında on bir sayfa daha felsefi sualler soruyor. Zahmet edip de bir iki ilmi eser okusaydı bu kadar muazzam sandığı bu gibi meselelerin yeri bile olmadığını görürdü." (Niyazi Berkes)

"... Köylü, halk veya külhanbey ağzı taklidinin bir maharet sayıldığı devrimizde Abdülhak Şinasi, dili bazen bir musiki, bazen bir masal, bazen bir dua, bazen yüksek ve asil bir hitabet, bazen bir hikmet, bazen kutsal bir metin eda ve üslubu ile kullanıyor. (...) Gerçekle değil hayali ile teselli bulmak, hatta hülyayı hakikate tercih etmek şarklı zihniyetin ta kendisidir. A.Ş. Hisar, Fahim Bey'i müdafaa ederken hülyaya biraz fazla değer veriyor. Ben şahsen Fahim Bey'de olduğu gibi, insanı gerçekten ayıran hülyanın fert ve cemiyet için zararlı olduğuna kaniim." (Mehmet Kaplan)

"... Onunkisi, taze değil geçkin bir duyarlık, özgün değil basmakalıp bir felsefedir. Duyusal yaşantının benzersiz, ince anlarını değil, en genel, en orta malı anlarını yakalar. (...) Gelgelelim, Hisar –ya da anlatıcı– kendi çağının ve sınıfının gerçeklerini evrensel doğrular olarak kabullenmiş. Bu gerçekler üzüyor onu; onların dışında bir gerçeklik kavrayamadığı için de dünya görüşü ister istemez karamsar oluyor." (Murat Belge)

KAYNAK

Abdülhak Şinasi Hisar (Varlık, 15.1.1961), Niyazi Berkes (Yurt ve Dünya, 1.11.1941), Cevdet Kudret (Varlık, 15.10.1941), Fazıl Ahmet Aykaç (Yücel, 1.10.1941), Hüsamettin Bozok, (Ses, 1.11.1941), Ömer Faruk Toprak (İnkilâpçı Gençlik, 29.11.1941), Fahri Ecevit (Yücel, 1.3.1942), Vecdi Bürün (Çınaraltı, 19.9.1942), Mehmed Kaplan (İstanbul, 1.9.1955), Satı Erişenler (Dost, 1.7.1963), Ahmet Oktay (Papirüs, Aralık 1966), Cevdet

Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Samih Emre (Yön, 23.9.1966), Murat Belge (Yeni Dergi, Nisan 1968), Ahmet Hamdi Tanpınar (*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri*, 1974, c. II), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı*, 1976), Mehmet Kaplan (*Edebiyatımızın İçinden*, 1978), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi III*, 1979), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983), Haldun Taner, Doğan Hızlan (Milliyet Sanat "Fahim Bey ve Biz" eki, 1.9.1984), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

ÜÇ İSTANBUL

Mithat Cemal Kuntay

YAŞAMI

Mihtat Cemal Kuntay, 1885'te İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Aksaray'da Mekteb-i Osmani'de yaptı. Altı ay kadar Galata'da Alman Mektebi'nde okudu. Vefa İdadisi ile Mekteb-i Hukuk'u bitirdi. Üstün başarısı dolayısıyla Hukuk'ta öğretmen yardımcılığıyla görevlendirildi. Sınavla Adliye Nezareti Kalem-i Mahsus birinci sınıf kâtibi oldu. Aynı Kalem'in müdür yardımcılığına yükseldi. Birinci Hukuk Mahkemesi üyeliğine atandı. Sonra, buradan kendi isteğiyle ayrılarak Beyoğlu Dördüncü Noterliği'ne geçti. Mithat Cemal Kuntay yurt, ulus konulu destansı kahramanlık şiirleriyle tanındı. Bunlardan bir bölüğünü *Türk'ün Şehnamesinden* adlı kitapta topladı. Şiirleri Resimli Kitap, Güneş, Damla, Çınaraltı dergilerinde çıktı. Mehmet Akif'le Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen şiirler yazdı. 30 Mart 1956'da İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Üç İstanbul* (1928). – Şiir: *Türk'ün Şehnamesinden* (1945). – Oyun: *Kemal* (1912), *28 Kânun-ı Evvel* (1918). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Hitabet ve Münazara Dersleri* (1913), *Hitabet Dersleri* (1914). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Mehmet Akif* (1939), *Nâmık Kemal* (2 cilt, 1944-49), *İstiklâl Şairi Mehmet Akif* (1944), *Sarıklı İhtilalci Ali Suavi* (1946).

ÖZET

Üç İstanbul'da elliye yakın kişi vardır. Ama asıl konu şu üç kahraman arasında geçer: Adnan, Süheyla, Belkis. Romanda Ab-

dülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinde İstanbul'un durumu yansıtılır.

Adnan, 93 Osmanlı-Rus savaşında şehit düşen miralay Salim Bey'in oğludur. İstanbul'da Aksaray semtinde hastalıklı annesiyle yoksul bir yaşam sürmektedir. Darüşşafaka'yı bitirmiş, Mekteb-i Hukuk'a girmiştir. Edebiyata düşkündür. Özellikle Namık Kemal'i beğenir. Yazar olmayı kurar. Bir yandan öğrenimini sürdürürken bir yandan da çalışarak annesine bakar. Saraydan Hidayet'in aracılığıyla Maliye Nazırı'nın kızı Süheyla'ya özel edebiyat dersi verir. Süheyla dürüst, az konuşan, başı örtülü, geleneklere bağlı bir kızdır. Bu yüzden Adnan önceleri onu pek alaturka bulur, beğenmez. Fakat zamanla öğrencisinin Fransızca bildiğini, klasikleri okuduğunu anlayınca şaşırır. Kızın değeri gözünde büyür. Onunla evlenmeyi düşünür. Süheyla da Adnan'dan hoşlanmaktadır.

Bu sırada Adnan yine Hidayet'in yardımıyla yeni bir öğrenci bulur: Erkan-ı Harp Müşiri'nin kızı Belkis. Bu; kibar, modern, güzel, kültürlü bir kadındır. Miralay Hüsrev'le evlidir. Adnan kısa zamanda Belkis'e âşık olur. Süheyla'yı küçümsemeye başlar, onun evlenme teklifini karşılıksız bırakır. Alafrangalığa, asilzadeliğe özenir. Belkis'in Avrupa'da staj gören kocası yurda döner. Hüsrev çok yakışıklı bir adamdır. Adnan, onun karısını sevmediğini öğrenince sevinir. Bir ara İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girer. Fakat gizli Cemiyet'le ilişkisi duyulunca tutuklanır, Trablus'a sürgün gönderilir.

1908'de Meşrutiyet ilan edilince, Adnan, İstanbul'a gelir. İttihatçıların gözde adamlarından biri olur. Avukatlığa başlar. Gitgide ün ve para kazanır. Zengin olur. Belkis evlendiğinden beri bir türlü anlaşamadığı kocasından ayrılır. Adnan hemen ona evlenme teklifinde bulunur. Babası sürgüne gönderilen ve para sıkıntısı çeken Belkis kabul eder. Evlenirler. Gelgelelim, evlilikleri iyi gitmez. Çünkü, Adnan'la karısı arasında sınıf ayrımı vardır. Adnan bu ayrımı gidermek için Şişli'de bir konak tutar, içini antika eşya ile donatır. Öyleyken, Belkis'in gözünde, küçük eski 'Tarih Hocası' olmaktan kurtulamaz. Üstelik, Mütareke dönemine girince İttihat ve Terakki'nin egemenliği sona erer, Adnan'ın da yıldızı kararmaya başlar. Gitgide yoksullaşır, itibar ve kuvveti azalır. Bu arada

Belkis bir Rus prensine tutulur. Parası için evlendiği Adnan'dan boşanır. Fakat Prens de parasızdır ve morfin kullanmaktadır. Sık sık Belkis'i dövmektedir. Sonunda, Belkis ondan da ayrılır. Amerika'ya gider. Orada iş bulamaz aç kalır. Sinirleri bozulur. Umutsuzluğa kapılarak havagazıyla intihar eder.

Adnan, Mütareke günlerinde bir süre saklanır, İngilizlerin elinden kurtulur. İttihatçılar Malta'dan salıverilince o da ortaya çıkar. Yeniden avukatlığa başlar, fakat hiç müşteri bulamaz. Sıkıntıya düşer. Tam bu sırada Süheyla ona dost elini uzatır. Adnan, hâlâ kendisini seven ve yıllarca bekleyen Süheyla ile evlenir. Süheyla'nın konağına yerleşir. Evin masraflarını karısı karşılar. Adnan'ın artık yıldızı sönmüştür. Eski tanıdıkları, koltuklayıcıları ona yüz çevirmiş, yalnız kalmıştır. Avukatlığı da iyi gitmemektedir. Bu durum Adnan'ı derinden yaralar, verem olmasına yol açar. Hastalığı yavaş yavaş ilerler. Annesi gibi o da bir gün veremden ölür.

YARGI

"Mithat Cemal burada, bazı romanların tek parçadan ibaret, eğilmez bükülmez, bir makina gibi dimdik yaşar sun'i mahlûklarından ayrılarak hayata daha sokuluyor, insan psikolojisine daha sadık, canlı tasvirler yapıyor. (...) Herhalde Mithat Cemal bizi uydurma bir dünya içinde cansız mahlûkat ile ülfetten kurtararak hakiki hayat içine atmak için bütün kabiliyetini göstermiş ve evvelâ bundan dolayı teşekkürlerimize ve tebriklerimize hak kazanmıştır. (...) Mithat Cemal psikoloji bakımından doğru olmaya çok ehemmiyet vermiştir. Bunda tamamiyle muvaffak olduğunu memnuniyetle görüyorum." (Hüseyin Cahit)

"... Burada 'Abdülhamit devri', 'İttihatçılar zamanı' ve 'Mütareke devri'nden bahsedildiği, romanın kahramanı olan Adnan bu üç devirde yaşadığı için esere *Üç İstanbul* denilmiştir. İsminden de anlaşılıyor ki müellif, eserdeki şahsa ve vak'adan ziyade o şahıslar ve vak'alar vesilesiyle İstanbul'un o üç devreye ait muhiti ve içtimai hususiyetlerine ehemmiyet vermiştir. Bu haliyle eser, klâsik hüviyetli bir romandan ziyade, esprilerle süslü seri halinde birer

tablo gibidir, eseri öyle bir solukta değil, üzerinde dura dura ve tadına vara vara okumak icap eder." (İsmail Habip)

"... Eserde, bir kişinin çevresinde kümelenmiş olaylar ve türlü tipler yoluyla üç devrin toplumsal yapısı çizilmek istenmiş. İmparatorluğun bu çöküş yıllarında toplumun özellikle üst kat insanlarının korkunç ahlâk bozukluğu gösterilmeye çalışılmıştır. Şu var ki, yazar, ne olayları, ne de kişileri bir roman çatısı içinde toplamakta başarıya ulaşmış sayılamaz. (...) Türlü türlü olaylar ve kişiler, eserin içine tıklım tıklım doldurulmuş; ancak, kitaba bir roman kılığı verebilmek için, bunlar, pek de inandırıcı olmayan birtakım zoraki bağlarla birbirlerine bağlanmaya çalışılmıştır. O kadar ki, sözü edilen olayların ve kişilerin birçoğu çıkartılıp atılsa, eserin yapısında hiçbir aksama olmayacaktır. (...) Bütün bunlara rağmen, eser, Osmanlı devletinin son yarım yüzyılının havasını vermeye çalışması bakımından dikkate değer." (Cevdet Kudret)

"Saltanat Türkiye'sinin son yılları esaslı sarsıntılar içinde üç devre ayrılmıştır: Abdülhamit devri, İttihatçılar zamanı ve Mütareke devri. *Üç İstanbul*, bu üç devrin psikolojik hususiyetlerine, bir tarihçi sadakati ile bağlanarak kaleme alınmıştır. Romanın başlıca kahramanı olan Adnan, her devrin kalıbına girmesini bilmiş, karakteristik bir tiptir. Saltanatın ve İttihatçıların en gizli hususiyetlerine vakıf olduğu anlaşılan Mithat Cemal, süslü ve espirili bir üslubun akışında, sayısız vak'aları birbirine, hiç belli etmeden eklemesini bilmiş, bazı vesikalara istinat eden hadiseleri olgun bir idrâk seviyesinde inceleyerek bu uzun romanı vücuda getirmiştir. *Üç İstanbul*, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme sebeplerini gerçekten bitaraf bir zihniyetle izah eden nadir bir kitaptır." (Ömer Faruk Toprak)

"... Emekçi halk yoktur onda, olsa olsa 'fakir insanlar', acınacak insanlar vardır. Mithat Cemal, çürüyen toplumun içinde serpilip gelişmekte olanı göremez. (...) İnsan gerçeğine de, toplum gerçeğine de çok kişisel, çok keyfine göre bir açıdan bakan, yanlış değerlendirmeler yapan Mithat Cemal'e rağmen, *Üç İstanbul*, insan gerçeğini de, toplum gerçeğini de başarılı bir biçimde yansı-

tır. Temeldeki sebeplere inemeyişi, gerçeklere bilimsel bilgiyle beslenen bir görüş açısından yaklaşamayışı pek o kadar önemli görünmez. Önemli olan, Mithat Cemal'in görgü tanıklığıdır; bildiklerini anlatmasıdır. Roman, Mithat Cemal'e rağmen başarılıdır; onun o çok önem verdiği süslü ifadeler olmasaydı belki daha da başarılı olacaktı. (...) *Üç İstanbul*'da o pek ilkel tesadüfler, durmadan veremden ölmeler, kaldırılan cenazeler, gereksiz ayrıntılar, süslü ifadeler, vecize ve paradoks çabaları romanın güçsüz yanları. Ama bunlara rağmen, üç ayrı dönemin toplum gerçeğini yansıtması, Adnan'la Belkis gibi unutulmaz iki roman kişisi yaratması bakımından Mithat Cemal'in bu romanı bugün de ilgiyle okunmaktadır." (Fethi Naci)

"Mithat Cemal, bir yandan 'Vatan Hisleri' gibi epik manzumeler yazarak ideolojik tarih görüşünün duygusal ve idealist yorumlarını getirirken, öte yandan tarihin, bilimsel değil ama, tanıklığa dayanan ampirik ve gerçekçi bir irdelemesine girişir. Mithat Cemal, *Üç İstanbul*'da, yakın tarihimizi bir tür kısaltılmış kronik biçimde romanlaştırmış olsa bile, bu durum, romanın tanıklık ettiği gerçeklerin tarihselliğini zedelemez. (...) *Üç İstanbul*'da Osmanlı İmparatorluğu'nun birbirini izleyen üç döneminin (İstibdat, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinin) birey ve toplum kesitlerinde ortaya çıkardığı çöküşün niteliğini, ancak romanı, tarih bilincimizdeki dönüşümün gerektirdiği bu 'yeniden okuma'yla kavrayabiliriz." (Hilmi Yavuz)

KAYNAK

İsmail Habip (*Edebi Yeniliğimiz*, 1936), Hüseyin Cahit (*Fikir Hareketleri*, 15.5.1938, 21.5.1938), Ahmet Bedi (Akşam, 18.9.1938), Vecdi Bürün (Çınaraltı, 19.12.1942), Ömer Faruk Toprak (Yürüyüş, 5.11.1942), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Fethi Naci (*On Türk Romanı*, 1971), Rauf Mutluay (*Bende Yaşayanlar*, 1977/Cumhuriyet, 18.4.1976), Hilmi Yavuz (*Roman Kavramı ve Türk Romanı*, 1976/Politika, 2.4.1976), Rauf Mutluay (*"Üç İstanbul"a Önsöz*,

1976), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Erol Çankaya (Yazko Edebiyat, Mayıs 1983), Oktay Akbal (Cumhuriyet, 26.2.1984), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

SİYAH GÖZLER

CEMİL SÜLEYMAN

YAŞAMI

Cemil Süleyman, Fecr-i Âti topluluğunun önde gelen yazarlarındandır. 1886'da İstanbul'da doğdu. Tıbbiyeyi bitirdi. 1909'da Dar-ül Muallimin'de (Öğretmen Okulu) öğretmenliğe başladı. Servet-i Fünun, Aşiyan ve Güneş dergilerinde hikâyeler yayımladı. 1912'de Karantina İdaresi'ne geçti. Balkan ve Birinci Dünya savaşlarına katıldı. Kurtuluş Savaşı sırasında Antalya'da hekimlik yaptı. Çanakkale ve Samsun'da sağlık müdürlüğünde, İstanbul'da Devlet Denizyolları'nda çalıştı. 1940'ta öldü.

ESERLERİ

Roman: *İnhizam* (1905), *Kadın Ruhu* (1910), *Siyah Gözler* (1911). – Hikâye: *Timsâl-i Aşk* (1909), *Ukde* (1909).

ÖZET

Kocasının erken ölümü genç kadın için bir yıkım olur. Acı olayın üstünden on yıl geçmiş, yaşı otuza varmıştır. Öyleyken o hâlâ mutsuzdur, hâlâ duruma alışamamıştır. Beykoz'daki evinde hizmetçisi ve aşçısıyla yalnız yaşamaktadır...

Hava almak, sıkıntısını dağıtmak için ara sıra Beykoz çayırında gezmeye çıkar. Bir gün yirmi iki yaşlarında bir gencin peşine takıldığını görür. Ondan hoşlanır, özellikle 'kara gözler'ini pek sever. Fakat ilişki kurmaktan çekinir. Onunla evlenmesi tehlikelidir. Ayrıca, çevrenin tutucu gözü de üstündedir. Bu yüzden kendini tutar, duygularını yenmeye çalışır. Ama uzun süre dayana-

maz. Yıllardır bastırdığı cinsel tutkuları üste çıkar. Ateş bacayı sarmıştır artık. Uzaktan bakışmaları, mektuplaşmaya dönüşür. Sonra da karanlıkta gizlice buluşmalar başlar. Günler geçtikçe ilişkileri de sıkılaşır. Birlikte arabayla kır gezisine çıkılır, ayışığında dolaşılır.

Delikanlı bir gün geceleyin eve geleceğini söyler. Kadın şaşırır, karşı çıkamaz. Ama eve dönünce de korkuya kapılır. Komşular görürse mahvolacaktır! Yüreği coşkuyla çarparak bekler. Saatler ilerledikçe tedirginliği artar. Pencereden bakar. Köşeden çıkan bir gölge kapıya doğru yaklaşır. Kadın, 'Git'! diye bağırmak isterse de duyulmaktan çekinir. Yavaşça aşağı iner, titreyerek sürgüyü açar...

Kadın, bir yandan çok mutludur, ama öbür yandan da kaygılıdır. Aradaki yaş ayrımı dolayısıyla sevgilisi ilerde kendisini bırakacaktır. Bunu düşündükçe kuşkusu çoğalır. Delikanlının bir kızla ilgilendiğini duyunca sarsılır. Eve seyrek gelmeye başlayınca da kıskançlık nöbetleri geçirir. Bunalımı, kızgınlığı gitgide yoğunlaşır. Sonunda dengesini yitirir. Enikonu çıldırmıştır. Bir gece, eve aldığı genç adamı yatağında uyurken boğarak öldürür.

YARGI

"Hikâyelerinde olduğu gibi romanlarında da Cemil Süleyman'ın gerek dil ve anlatım, gerek ele alınan çevreler ve konular bakımından Edebiyat-ı Cedide'nin, özellikle Mehmet Rauf'un etkisi altında olduğu görülür.

Cümle içinde aynı sözcüklerin tekrarlanması ah, oh gibi ünlemlere düşkünlük gösterilmesi, kimi zaman cümlelerin yarım bırakılması, anlatımın bir örneklikten kurtarılması için çoklukla fiil kiplerinin değiştirilmesi ya da fiillerin başa alınması gibi üslup özellikleri hep Edebiyat-ı Cedide'den aktarılmıştır. (...) Edebiyat-ı Cedide'nin Ahmet Hikmet gibi üçüncü sınıf yazarlarının özellikle düşkünlük gösterdiği 'şairanelik'ten de ara sıra kendini kurtaramamıştır. (...) Bu eser, on yıl yalnız yaşayan dul bir kadının bunalımlarının, cinsel tutkularının, korkularının yer yer başarıyla incelen-

mesi; Beykoz çayırındaki akşam gezmeleri gibi yerli sahnelerin yansıtılması bakımından dikkate değer." (Cevdet Kudret)

"*Siyah Gözler* romanı, Beykoz çayırına bakan evlerin birinde mutsuz bir yalnızlık hayatı süren genç bir dulun, –dünyada bağlandığı tek ümit– sevgilisini, geceleri binbir korkuyla eve aldığı genci, bir çıldırma anında boğuşunu anlatır. Özellikle bu eserinde dilinin, çağdaşlarına göre sadeliği, kaç göç devirlerinde seven kadın ruhunu başarıyla verişi, dikkate değer." (Behçet Necatigil)

"Ne ki, Osmanlı Türk toplumundaki kadının –erkeğin de– cinsel yaşamı müthiş baskılar altındadır. *Siyah Gözler* bu baskının kaygılarını, kederlerini yüklenir. Burada kadın salt iç duygular odağından değerlendirilmez artık. Etiyle kemiğiyle kimi gereksinimlerini dışavurmaktadır. Etin çağrısına kulak tıkayamayız...

Cemil Süleyman saygın deneyine girişirken şiirsel kalmayı öngörür. Böylelikle, cinsellik gibisinden o dönem için yasak bir kavramı, romanda atmosfer kurarak irdeler. (...) *Siyah Gözler*, ardında *Eylül* mirasını bulmakla birlikte, daha gerçekçi yönsemeler içerdiğinden, romanımızın ilk 'modern' ruh çözümleme yapıtı sayılabilir. Gerçi yazar, anlatımda, duyguların ve düşüncelerin aktarımında yer yer gereksiz ve inandırıcı olmaktan uzak abartılara başvurmuştur. Yine de konunun düz çizgisi, rastlantılara hiç yer vermeyiş, sorunun tutumlu bir dikkatle deşilmesi, romanı modern kılmaktadır. (...) Özetinden de anlaşılacağı gibi, yazarın biçim ve anlatımında o günlerin Servet-i Fünun rüzgârı esmektedir. Bir yandan da, Cemil Süleyman, etin çağrısını öne çıkardığı için gündeşlerinden ayrılır: Apayrı bir yolda yürümüştür. Dahası, tek tük romanları saymazsak, *Siyah Gözler*'e yakın romanlar yazılmamış, bu yapıt da hasıraltı edilmiştir." (Selim İleri)

"Dul kadın, siyah gözlü delikanlıyı boğarak öldürür. Bu, simgesel anlamıyla bir kötü niyeti öldürmeye ne kadar yakındır. Cemil Süleyman'ı böyle bir roman yazmaya iten, kuşkusuz, duyarlıktı. Roman bir aşk öyküsünü dile getirir görünse de, art tasarımda geleneksel ahlâk ve toplumsal töreyle ödeşmeyi öngörüyordu. Delikanlının kendisini sevdiği ve aradığı günlerde, genç kadın, ona 'sahip olunacak bir mal' gözüyle bakmamıştı. Bu bakış, genç

kadının kendisinin bir 'cinsel araç' olarak 'kullanıldığının' bilincine varmasıyla peydahlanacaktı. Burada kötülük, iki taraflı işliyor, bir yandan da romancının değerlendirişiyle tersyüz ediliyordu. Yine de burada, bunca özel aşk öyküsünde biz, toplumsal yaşamda aksayanın ne olduğunu, o günlere ve 'bize' özgü konformizmi açık seçik yakalayabiliyoruz. Gelgelelim, *Siyah Gözler*'in cesur girişimi tek başına kaldı." (Selim İleri)

KAYNAK

Rauf Mutluay (*Çağdaş Türk Edebiyatı*, 1973), Cevdet Kudret (*Edebiyatımızda Hikâye ve Roman I*, 1977), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 1978), Selim İleri (Oluşum, Haziran 1979/Yazko Edebiyat, Eylül 1981/*Düşünce ve Duyarlık*, 1982).

AGANTA BURİNA BURİNATA

Halikarnas Balıkçısı

YAŞAMI

Halikarnas Balıkçısı (asıl adıyla Cevat Şakir Kabaağaçlı), 1886'da İstanbul'da doğdu. 1904'te Robert Kolej'i, 1908'de Oxford Üniversitesi'ni bitirdi. Türkiye'ye dönünce İnci, Resimli Hafta, Resimli Ay dergilerinde ilk yazılarını yayımladı. Resimli Gazete'de çıkan asker kaçaklarıyla ilgili bir hikâyesi dolayısıyla, 1924'te üç yıl Bodrum'da kalebentliğe hüküm giydi. Cezasının yarısını çektikten sonra affedilmesine karşın Bodrum'dan ayrılmadı, oraya yerleşti. Balıkçılık, süngercilik, meyvecilik, rehberlik gibi işler yaptı. 1939'da ilk hikâye kitabını (*Ege Kıyılarından*), 1946'da ilk romanını (*Aganta Burina Burinata*) çıkardı. Servet-i Fünun, Yeni Ufuklar, Yeditepe dergileri ile Cumhuriyet, Yeni İstanbul, Demokrat İzmir gazetelerinde yazdı. 1971'de Kültür Bakanlığı Devlet Kültür Armağanı'nı aldı. 13 Ekim 1973'te İzmir'de öldü.

ESERLERİ

Roman: *Aganta Burina Burinata* (1945), *Ötelerin Çocuğu* (1950), *Uluç Reis* (1962), *Deniz Gurbetçileri* (1969, *Turgut Reis* adıyla, 1995), *Bulamaç* (1996). – Hikâye: *Ege Kıyılarından* (1939), *Merhaba Akdeniz* (1947), *Egenin Dibi* (1951), *Yaşasın Deniz* (1954), *Gülen Ada* (1957), *Ege'den* (Önceki hikâyelerden seçmelerle, 1972), *Gençlik Denizlerinde* (1973), *Parmak Damgası* (1986), *Dalgıçlar* (1991), *Ege'den Denize Bırakılmış Bir Çiçek* (1993). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Anadolu Efsaneleri* (1954), *Anadolu Tanrıları* (1954), *Anadolu'nun Sesi* (1971), *Merhaba Anadolu* (1971), *Hey Koca Yurt* (1972), *Düşün Yazıları* (1981), *Altıncı Kıta Akdeniz* (1982), *Sonsuzluk Sessiz Büyür* (1983), *Çi-*

çeklerin Düğünü (1991), *Arşipal* (1992, 1995). – Günce/Anı/Gezi: *Mavi Sürgün* (1961).

ÖZET

Süleyman Kaptan epeydir suskundur, hiç gülmez. O gün küçük oğlunu yanına alarak Milas'ta bakkal Fehmi'yi görmeye gider. Ona kardeşi Davut'un denizde öldüğünü anlatır. Denizciliğin soya çekmek gibi bir şey olduğunu söyler.

Davut daha önce çobanlık yapmış, birdenbire denizci olmaya karar vermiştir. Süleyman bunları anlatırken, oğlu hem onları dinler, hem de büyüyünce babası ve amcası gibi denizci olmayı kurar. Oysa babası her fırsatta denizin kötülüklerinden söz açarak, tutkusunu köreltmeye çalışır. Sonunda, onu Kirpi Halil'in yanına çırak verir. Halil de eskiden denizci imiş. Yelken direğinden düşerek sakatlanmış. Şimdi ayakkabı tamiriyle uğraşır, ama işini sevmez. Deniz özlemi gün geçtikçe içinde büyümüştür. Bu özlemle çırağına denizcilik dersleri verir. Mahmut onu sevinçle dinler.

Süleyman Kaptan, oğluna verilen dersleri öğrenince, hemen çıraklıktan alır. Komşu kızı Fatma da aynı sınıftadır. İki arkadaş iyi anlaşırlar. Boş zamanlarında kayık yaparlar. Fatma, sık sık babasıyla balığa çıkar. Mahmut heveslenir. Süleyman Kaptan'a yalvararak izin alır. Bir gece birlikte yola çıkarlar. Fakat ağlar kayalara takıldığı için, az balık tutabilirler. Ertesi gün küçük denizci izin almadan Fatmalarla gider. Fırtınaya yakalanırlar. Zorlu bir gece geçirirler. Güçbela Bodrum'a dönerler.

Mahmut'un bir amcası daha vardır: Hakkı Reis. Cimri, huysuz ve suratsız bir adamdır. Kimse aç kalmadıkça onun yanında çalışmak istemez. Tayfalarının canını çıkarır.

Mahmut bütün bunları bilir, ama çaresiz, amcasına gider. Yalvarır, "Beni kayığına al, çok çalışırım" der. Hakkı Reis, ağabeyi Süleyman'dan çekinir. Ona sormadan almak istemez.

Öte yandan, Fatma da arkadaşına yardım olsun diye, Mahmut'un annesine gider, "Oğlunuz denizci olmazsa canına kıyacak, haberiniz olsun!" diyerek onu korkutur. Kadıncağız o gece kocasının gönlünü yapar. Aslında Süleyman da oğlunu denizden koparamayacağını anlamıştır.

Küçük tayfa gerekli kağıtlarını Liman Dairesi'nde yaptırarak Hakkı Reis'in kayığına yerleşir. Arı gibi çalışır. O direkten öbürüne inip çıkar. Bir gün fırtına patlar. Kayığın çevresini dev hortumlar sarar. Gökyüzü kararır, tayfalar yelkenleri bağlarlar. Hepsi ecel terleri dökerler. Mahmut ise işin ciddiyetinden habersizdir. Her şeye ilgiyle bakar. Böyle bir fırtınayı ilk kez görmektedir. Neyse ki fırtına uzun sürmez. İzmir Kordonu'na demir atarlar. Orada Mahmut annesinden mektup alır. Babasının iki gün önce denizde kaybolduğunu yazmaktadır.

Aradan günler geçer. Yine sefere çıkılır. Güvertede kuru fasulye pişiren Mazlum'u, amcası, yemeğe çok yağ koydu diye döver. Mahmut dayanamaz, amcasının üstüne atılır. Bu olaydan dolayı başka kayığa geçer. Çok çalıştığı halde ne kendine bir şey alabilir, ne de yoksul annesine iyi bakabilir. Bir süre sonra yaşlı kadın ölür. Mahmut tek başına kalır. Uzun ve çileli yıllar geçirir. Ölüm tehlikeleri, sık sık kayık değiştirmek, yabancı ülkelere gitmek onu iyice pişirir. Birkaç yıl bir gemide ateşçi olarak çalışır. Bir ara memleketine dönmek ister. Amacı, çocukluk arkadaşı Fatma'yla evlenmektir. Fakat umduğu gibi bulamaz Bodrum'u. Çoğu tanıdıklar ölmüştür. Fatma'ya, "Senin için geldim, evleneceğiz," der. Genç kız yüzünü açar. O güzel yüz, yara izleriyle dolmuştur. Üstelik, bir gözü de akmıştır. Babasıyla balığa çıktığı bir gece düşmanlarının attığı saçma kurşunlarıyla bu duruma gelmiştir. Mahmut üzülür. Ertesi gün Fatma'nın bilinmeyen bir yere gittiğini duyar. Eski bir tanıdık, kızını ona vermek istediğini söyler. Geniş toprakları, portakal bahçeleri vardır. Tek kızı olduğu için Mahmut'un denizden vazgeçmesini şart koşar. Birlikte toprakları işleteceklerdir. Genç adam epeydir denizden yılmıştır. Teklifi kabul eder. Evlenirler. Yavaş yavaş toprak işlerini öğrenir. Üç yıl bu yaşama severek katlanır. Sonra, yine deniz özlemi depreşir. Karısı Ayşe niyetini sezer. Ağlar, yalvarır, ama boşuna...

Bir gün Mahmut, kumsalda uzanarak hayallere dalar. O sıra tayfalar yeni bir kayığı denize indirirler. Coşkuyla "Aganta Burina Burinata" diye bağırırlar. Mahmut birden şahlanmış gibi yerinden fırlar. Aynı anda kayığın iplerine takılarak başını yere vuran bir tayfa denize düşer. Mahmut hemen suya atlar, baygın tay-

fayı kurtarır. Ama, kaderi de o anda çizilir: Deniz onu saçlarından yakalamıştır. Artık kaçamayacağını anlar. Varını yoğunu karısına bırakır. Bir daha dönmemek üzere denizlere yelken açar.

YARGI

"... Deniz sevgisini ve özlemini anlatan bu roman, yayımlandığı zaman –belki de konusunun yeniliği yüzünden– oldukça geniş bir ilgi ile karşılanmış; yazarın edebiyatçılar çevresi dışında, halk arasında da tanınmasını sağlamıştır. Eser, Halikarnas Balıkçısı'nın sürgünden sonra ikinci kez gidip yerleştiği ve kendisini denizciliğe verdiği Bodrum'da yazılmıştır." (Cevdet Kudret)

"... Halikarnas Balıkçısı'nın kitap biçiminde yayınlanmış iki de romanı vardır. Ölüleri, dirileriyle, balıkçıları, açık deniz gemicilerinin yaşayışlarını anlatan *Aganta Burina Burinata* (1946), Halikarnas Balıkçısı'nın en iyi eseridir. Bilinen roman ölçülerine uygun, mekân içinde, bütün zaman içinde genişliğine ve derinliğine işlenmiş, kişileri konuya göre kademelendirilmiş, muvazeneli bir kuruluşu yok. Burada eserin asıl kişisi 'deniz'dir, tabiat ortasındaki muhteşem ve mitolojik varlığı ile 'Ege Denizi'. Kişiler, denizi anlatmak için birer bahanedir; deniz her şeyin üstünde varlığını duyurur. Rüzgârın, denizin üstünde yaşayanların hallerini anlatırken olduğu kadar hiçbir yerde kılı kırk yararcasına itinalı değildir. Karaya ait konularda sıkıntılı, tez canlıdır. Ama denizin gece, gündüz, fırtınalı, sakin hallerindeki güzelliği tasvir ederken, yazarın; insanları da, meselelerini de ikinci plana bırakışını bazen haklı buluyoruz. Kıyı insanlarının bütün ilgileri denizdedir. (...) Duru, itinalı bir Türkçe'yle yazdığı söylenemez. Birçoğu baskı hatalarına yorulsa bile, yer yer bozuk bir Türkçe ile yazdığı belli olur. Ama bu çetrefil dille yazarken duyduğu coşkunluğu, konunun benliğini sarmasından gelen tutkunluğu çok uygun biçimde ifade edilmiştir." (Tahir Alangu)

"Halikarnas Balıkçısı'nın *Aganta Burina Burinata* adlı romanı da bizi Akdeniz'in, Ege'nin, Marmara'nın nimetleriyle geçinmek isteyen denizcilerin fırtınalı ve renkli muhitinde yaşatıyor. (...) Romanın mevzuu çok basittir. (...) Yüzde yüz yerli tipler, sanatkâr bir ressamın, bir kömür parçasıyla duvara çizdiği portreler gibi basit,

kuvvetli; fakat süsten uzaktır. Ama hakikatin ta kendisidir. (...) Hele, pek orijinal ve pek bakir bir ifade ile deniz ve deniz insanlarını, toprak ve toprak adamlarını tanımamız yerli eser hasreti çeken okurlarda muhteşem bir sevinç uyandırıyor. (...) Bu roman, deniz edebiyatımızın baş köşesinde her zaman artan bir değer taşıyacaktır." (Asım Sarp)

"*Aganta Burina Burinata*, bir Bodrumlunun deniz aşkını, deniz tutkusunu anlatır. Sadece bunu değil tabii: Deniz emekçilerinin çileli yaşamlarını da. (...) Roman yapısı bakımından güçsüz bir eser. Romandan çok, bir meddahın anlattığı bir uzun hikâyeye benziyor. Kişiler belirgin değil. Birey olarak denizcilerden çok, deniz emekçilerinin genel yaşamları, çileli ekmek kavgaları var. 'Özgürlüğün mavi yurdu' açık deniz, bütün romana damgasını vuruyor. Ve bu deniz tutkusu, *Aganta Burina Burinata*'yı tatlı tatlı okunan bir eser haline getiriyor." (Fethi Naci)

"Yayımlanan ilk roman, *Aganta Burina Burinata*, epey önce yayımlanmış olan bir öyküler kitabından izler taşır: Ege kıyılarından (1939). Burada, yukarıdan beri sözünü ettiğimiz deniz-kara diyaloğu Mahmut'un kişiliğinde yoğunlaştırılmış, trajik niteliğini bir bakıma kararsızlıktan alan bir öyküde verilir.

Mahmut, bütün soyu denizlerde yok olmuş bir çocuktur. Bütün engellemelere karşın sonunda denizin çağrısına uyar, tayfalık yapar. Yıllarca denizde kaldıktan sonra, denizin getirdiği felâketlerden yılar, karaya döner, evlenir ve bir süre toprağa bağlanır. Ama bu bağlanma her bakımdan cılız ve yapmacıktır. Çünkü bu diyalogda kara kutbunu Mahmut'un karısı Ayşe ile özdeş olarak görürüz. Bundan başka Ayşe, bir toprak ağasının kızı olmak yanında, Balıkçı'nın gerek yazar, gerekse insan olarak hiç sevmediğini bildiğimiz 'paraya düşkünlük, çıkarcılık' gibi özelliklerle donatılmıştır. Bu konuda yazarın önyargılı, kişilerine özgürlük tanımayan bir tutum içinde olduğunu söylemek hiç yanlış olmaz. Balıkçı'nın roman ve öyküleri bu tür örneklerle doludur." (A. Refik Yoksulabakan)

"Halikarnas Balıkçısı hemen bütün yapıtlarında olduğu gibi bu yapıtında da halka gitmiş, halkın yüreğinden kendini söylemiş.

Halk katmanında uzak bir özgürlüğün serüvenini dile getirmiş. Sevgiyle örülü gerçekleri sergilemiş. Betikteki ağlatılar yüreğimizi deşiyor, bir yerlerimizi kanatıyor. Burada yapıtın birincil kişisi Mahmut, kendi yaşamöyküsünü anlatır, anlatırken de bir çağın belli bir dilimini koyar ortaya. (...)

Romanda, Bodrum ve yöresinin kişileri kaynaşır. Tümü de soluk alan kişiler, bu toprağın gerçek insanları. (...) Halkın deneyleri, halkbilimin verileri romana ayrı bir güç ve canlılık katmakta. Özellikle deniz ve toprak üzerine halkımızın derin bir kültür birikimi var. Bunu yapıtta yer yer görmekteyiz. (...)

Romanı bitirince soruyorum kendime. Balıkçı tükenir mi? Yanıtı, hemen hayır! Çünkü onda; çağların silemeyeceği, zamanların söndüremeyeceği bir güzellik var. O, Ege ve Akdeniz'in konuşan dilidir. Sıcak peteğine ölümsüzlüğün, sevginin balını doldurmuştur. Anadolu'nun, güneşli engin suların türküsüdür Balıkçı. Onun meyveleri, insanın, denizin, güneşin şiirleri sonsuz bir mavi zamana doğru uzanıyor." (M. Güner Demiray)

KAYNAK

Asım Sarp (Gün, 10.4.1946), Vecdi Bürün (Vakit, 14.7.1946), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman II*, 1965), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Dost dergisi (Halikarnas Balıkçısı özel sayısı, Haziran 1971), Mehmet H. Doğan (*Tekrarın Tekrarı*, 1972/*Birikime Dayanmak*, 1979), Orhan Veli (*Sanat ve Edebiyat Dünyamız*, 1982), Selim İleri (*Çağdaşlık Sorunları*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Refik Yoksulabakan (Yazko Edebiyat, Aralık 1981), Hidayet Karakuş (Dönemeç, Haziran 1982), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), M. Güner Demiray (Yazko Somut, 14.10.1983), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı III*, 1990).

DİKMEN YILDIZI

AKA GÜNDÜZ

YAŞAMI

Aka Gündüz, 1886'da Selanik'te Katerina'da doğdu. İlköğrenimini Serez ve Selanik'te bitirdi. İstanbul Galatasaray İdadisi ile Edirne ve Kuleli Askeri idadilerinde okudu. Harbiye'ye girdi. İkinci sınıfta iken hastalandı, ayrılıp Paris'e gitti. Orada da hastalandı, öğrenimini yarıda bırakarak İstanbul'a döndü. II. Abdülhamit yönetimince Selanik'e sürgün gönderildi. 1908'de Hareket Ordusu'na katılarak İstanbul'a geldi. 1919'da İstanbul işgal edilince, Malta'ya sürüldü. 1932-46 yılları arasında Ankara Milletvekili seçildi. Aka Gündüz yazarlığa şiirle başladı. İlk şiiri 1900'de Mecmuayı Edebiye'de basıldı. Sonra, Çocuk Bahçesi (1905), Genç Kalemler (1911) dergilerinde yazdı. Milli Edebiyat akımını benimsedi. Çeşitli gazete ve dergilerde birçok yazı (şiir, hikâye, roman, fıkra) yayımladı. 7 Kasım 1958'de Ankara'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Dikmen Yıldızı* (1928), *Odun Kokusu* (1928), *Tango* (1928), *Bir Şoförün Defteri* (1928), *İki Süngü Arasında* (1929), *Üvey Ana* (1933), *Aşkın Temizi* (1937), *Zekeriya Sofrası* (1938), *Çapraz Delikanlı* (1938), *Hicran* (1938), *Giderayak* (1939), *Mezar Kazıcılar* (1939), *Yayla Kızı* (1940), *Eğer Aşk* (1946), *Bir Kızın Masalı* (1956). – Hikâye: *Türk Kalbi* (1913), *Kurbağacık* (1919), *Bu Toprağın Kızları* (1927), *Hayattan Hikâyeler* (1928). – Şiir: *Bozgun* (1913). – Oyun: *Muhterem Katil* (1914), *Yarım Osman* (1933), *Mavi Yıldırım* (1934).

ÖZET

Yıldız, İzmir'in tanınmış ailelerinden birinin kızıdır. Yüzbaşı Murat'la nişanlıdır. Kurtuluş Savaşı başlayınca Murat cepheye gönderilir. Yıldız da orduya katılır. Cephe gerisinde çok yararlı işler görür.

Aşırı duyarlığı olan Yıldız birden ruhsal bir bunalım geçirir. Ankara Savcısı'na başvurur. Daha önce Murat'la bir gece geçirdiğini, sonra ikiz çocuk doğurduğunu, şimdi ailesinin kendisini akrabalarından biriyle evlendirmek istediğini, çocuklardan birini babası Kâmil Bey ile aile doktorunun birlik olarak öldürdüklerini, kucağındaki tek kalan yavrusunu da öldürmeyi tasarladıklarını söyler. Murat'ın cephede değil, babasının eliyle öldürüldüğünü ileri sürer.

Ertesi gün savcı olaya el koyacakken, Yıldız'ın babası Kâmil Bey ile aile doktoru savcılığa gelirler. Kızın hasta olduğunu söylerler. Anlatılanlar gerçek değildir. Bir tek gerçek varsa, o da Murat'la Yıldız'ın birbirlerini çok sevdikleridir.

Murat'ın ölüm haberini alınca, Yıldız şok geçirmiştir. Savcının kararsız davranışı, Kamil Bey'i olayı ispatlamaya götürür. Bitişik odada bekleyen Yıldız'ın kucağındaki bebeğin yüzünü açmasını savcıdan ister. Öbür odaya geçerler, çocuğun yüzü açılınca, bunun bir taşbebek olduğu görülür.

Artık savcı ile Kâmil Bey, aile doktoru ile Murat'ın babası elbirliğiyle Yıldız'ı tedavi edeceklerdir. İlk iş, genç kızı Ankara'dan uzaklaştırmak ve Çankırı dolaylarında seyahate çıkarmak olur. Yıldız ise yalnızca savcıya güvenmekte, çevresindeki tüm yakınlarına kuşkuyla bakmaktadır.

Savcı sık sık Yıldız'a mektup yazar, telkinle onu iyileştirmeye çalışır. Kızın zamanla iyileştiğini gören Murat'ın babası bir gün Yıldız'a önemli bir açıklamada bulunur: Murat ölmemiştir, gizli bir görevle düşman saflarına gönderilmiş, duyulmasın diye adı ölüye çıkarılmıştır.

Büsbütün iyileşen genç kadın Ankara'ya, ailesinin yanına döner. Bu sırada Büyük Taarruz zaferle sonuçlanır. Murat'ın babası ile Yıldız, onu bulmak için İzmir'e giderler. Murat'a gizli görevi ve-

ren komutana çıkarlar. Komutan, Murat'ın gerçekten öldüğünü söyler. Sonra bir paket uzatır. İçinde Murat'ın özel eşyaları vardır.

Elleri titreyen Yıldız paketi almak üzere uzanır. Fakat paket düşerek dağılır. Etrafa düğün davetiyeleri saçılır. Komutan büyük bir mutlulukla, Murat'ın ölmediğini, bitişik odada kendilerini beklediğini açıklar.

Odaya koşarlar. Gerçekten de Murat, sapasağlam oradadır. Artık bütün acılar sona ermiştir. İki sevgili gözyaşlarıyla birbirlerine sarılırlar.

YARGI

"Mevzumun mahiyetini tasnif ederim, hareketleri kendim tanzim eder ve hedefim olan tezi-bulmak için kariimi (okurumu) tabii bir seyir içinde daima onun meçhulü kalan neticeye götürmeye çalışırım. Tiplerimde realist olmakla beraber, itiraf edeyim ki biraz da idealistim. En çok sevdiğim eserlerim *Dikmen Yıldızı* ile *Sarı Zeybek*'tir." (Aka Gündüz)

"Romanda; kızı evvela Müddeimumiye götürerek esrarlı bir cinayet tecessüsiyle karii, yüz kırk sahife kadar oyalamak ve merak içinde bırakmak gibi mahirane tahkiye oyunları var. Ankara'nın o zamanki hususiyetlerini gösteren kuvvetli sahifeler var, maceraya hakikat hissini vermek için hünerler var." (İsmail Habip)

"Roman, akli muvazenesi bozulan genç bir kızın hasta melekesinin yarattığı hezeyanlar üzerine kuruluyor. (...) Görülüyor ki, olay, Yıldız'ın şahsi mesele ve ıstıraplarının tasviridir. Milli Mücadele'ye kalben bağlı Yıldız'ın Murat'a duyduğu sevgisinin vesile verip yarattığı ruhi depresyon ve ıstırapların tasviri. (...) Kaldı ki, Yıldız'ın bu derece Milli Mücadele Ankara'sı içerisinde bulunuşu, çevre ve kişiler üzerinde birkaç tespitle yetinilmiş, önemli birçok çizgileri eksik, birkaç yetersiz imaj çizmekten öte, olaya bir şey de kazandırmamıştır." (Aytekin Yakar)

"Kurtuluş Savaşı'nı irdelemiş romanların bir bölüğü eleştirel gerçekçiliğe yönelikken, bir bölüğü de olaya aşırı duygusal açıdan

bakmıştır. Aka Gündüz'ün *Dikmen Yıldızı* ikinci öbekten bir roman... Zaten Aka Gündüz'ün yazarlık çizgisi böyle bir yolda sürmüştür. Yazar; akıcı, canlı bir konuşma diliyle en önemli sorunları, temelde sulandırmış, yoğunluktan uzaklaştırmıştır. (...)

Görülüyor ki romanın örgüsü çok zayıf, hatta saçmalıklarla doludur. Aka Gündüz, Mustafa Kemal'i konuştururken, Yıldız'la Zübeyde Hanım arasında bir dostluk bağı kurarken iyice masalsı bir havaya bürünür. (...) *Dikmen Yıldızı* türünden romanların niçin yazıldığını kestirmek güç. Bir siyasal değişimin yerleşmesi için, önderlerin sevilmesini hazırlayacak yapıtların kotarılmasını çok doğal karşılıyorum da; etiyle, kanıyla var olan bu kişilerin peri masallarından çıkma kimliklere büründürülmesini hiç anlayamıyorum." (Selim İleri)

KAYNAK

Sadettin Nüzhet Ergun (*Aka Gündüz*, 1937), İsmail Habip (*Edebi Yeniliğimiz*, 1940), Hilmi Yücebaş (*Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz*, 1959), Aytekin Yakar (*Türk Romanında Milli Mücadele*, 1973), Selim İleri (Türk Dili, Temmuz 1976), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

SÜRGÜN

Refik Halit Karay

YAŞAMI

Refik Halit Karay, 15 Mart 1888'de İstanbul'da doğdu. 1907'de Mekteb-i Hukuk'a girdi. Bir yandan da Maliye Nezareti'nde kâtiplik yaptı. 1908'de Meşrutiyet'in ilanıyla okulu da, kâtipliği de bıraktı. Önce, Servet-i Fünun dergisinde, sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesinde çalıştı. Fecr-i Âti topluluğuna katıldı. 1909'da Son Havadis gazetesini çıkardı. Kalem dergisinde mizah yazıları basıldı. Cem dergisine başyazar oldu. İttihat ve Terakki Fırkası'nı yeren yazıları dolayısıyla 1913'te Sinop'a sürüldü. Daha sonra Çorum, Ankara ve Bilecik'te geçen sürgün dönemi, 1918'de Ziya Gökalp'in çabalarıyla son buldu. 1918'de İstanbul'a dönünce Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliğine başladı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na girdi. 1919'da PTT Umum Müdürlüğü'ne atandı. Vakit, Tasvir-i Efkâr, Sabah, Alemdar, Peyam-ı Sabah gazetelerinde yazılar yazdı. 1922'de Aydede adlı bir mizah dergisi kurdu. Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan yazılarından ötürü "Yüzellilikler" arasına sokuldu. İstanbul'dan ayrılmak zorunda bırakıldı. Beyrut ve Halep'te on beş yıl sürgünde kaldı. Halep'te yayınlanan Doğru Yol (1924) ve Vahdet (1928) gazetelerinde çalıştı. Af kanunuyla 1938'de yurda döndü. Yeniden gazeteciliğe başladı. 1948'de Aydede dergisini çıkardı. 18 Temmuz 1965'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *İstanbul'un İçyüzü* (1920), *Çete* (1939), *Sürgün* (1941), *Anahtar* (1947), *Nilgün* (3 cilt, 1950), *Bu Bizim Hayatımız* (1950), *Dişi Örümcek* (1953), *Bugünün Saraylısı* (1954), *İki*

Cisimli Kadın (1955), *İki Bin Yılın Sevgilisi* (1955), *Kadınlar Tekkesi I-II* (1956), *Karlı Dağdaki Ateş* (1956), *Dört Yapraklı Yonca* (1957), *Sonuncu Kadeh* (1965), *Yerini Seven Fidan* (1977), *Ayın Ondördü* (1980), *Yüzen Bahçe* (1981), *Ekmek Elden Su Gölden* (1985). – Hikâye: *Memleket Hikâyeleri* (1919), *Yezidin Kızı* (1932), *Gurbet Hikâyeleri* (1940, *Yeraltında Dünya Var* adıyla, 1953). – Oyun: *Kanije Müdafaası* (1909), *Deli* (1939). – Günce/Anı/Gezi: *Minelbâd İlelmihrab* (1964), *Üç Nesil Üç Hayat* (1943), *Bir Ömür Boyunca* (1990). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Sakın Aldanma, İnanma, Kanma* (1915), *Kirpinin Dedikleri* (1916), *Ago Paşa'nın Hatıratı* (1918), *Guguklu Saat* (1922), *Tanıdıklarım* (1922). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Kendi Yazılarıyla Refik Halid* (1948). – Antoloji/Kronik: *Ay Peşinde* (1918), *Bir İçim Su* (1931), *Bir Avuç Saçma* (1939), *İlk Adım* (1941), *Tanrı'ya Şikâyet* (1944).

ÖZET

Alaydan yetişme yüzbaşı Hilmi Efendi'yi önce emekliye ayırırlar, ardından Beyrut'a sürgün ederler. Vaktiyle Sivas'lı bir komiserle tartışmıştır. Bu kötü yürekli ve kıskanç adam yükselip de zenginleşince, Hilmi Efendi'den öcünü alır: Mevkiini kullanarak onu sürgün ettirir.

Hilmi Efendi, Beyrut'ta bir süre şaşkın şaşkın dolaşır. Ne iş tutacağını bilemez. Aklı hep İstanbul'da karısı ile kızındadır. Bunalımlı bir gününde eski tanıdığı Çopur Abdi'yle karşılaşır. Abdi onu, kendisinin kaldığı bir medreseye yerleştirir. Medresede başka sürgünlerle tanışır. Gazoz satıcılığı yaparak geçimini sağlar. Bir süre sonra medrese arkadaşlarıyla politika tartışmalarına girer. Kavga ederek oradan ayrılır. Bogos Ağa adlı İstanbul'lu bir Ermeni'nin yardımıyla rençberliğe başlar. Fakat sinirleri günden güne bozulur. Bu yüzden hiçbir işte dikiş tutturamaz. Bu arada İstanbul'dan Kâni adında birinden para gelir. Hilmi Efendi şaşırır. Mektupla karısından sorar, çünkü bu isimde birini tanımamaktadır. Gelen cevaptan kesin bir şey öğrenemez. İyice sıkıldığını anlayan Bogos, onu Osmanlı Şehzadesi Kemalettin Bey'le tanıştırır, konağında vekilharçlığa yerleştirir.

Kemalettin Bey çok zengindir. Ama başıboş ve eli açıktır. Savurganlığı yüzünden bir gün iflas eder, ailesiyle Mısır'a kaçar. Hilmi Efendi, aç kalmamak için, yine iş arar. Şam'a geçer. Orada da kendisi gibi işsiz sürgünler vardır. Gözlüklü İhsan adlı biriyle arkadaş olur. İhsan bir gizli haberalma örgütünde görevlidir. Hilmi Efendi epeydir karısından haber alamamaktadır. İhsan'dan yardım ister. Birkaç gün sonra İhsan durumu öğrenir: Hilmi Efendi'nin karısı Tevhide Hanım, Doğu Karahisar'a gitmiştir. Kızı Seher ise Kâni adında bir gezgin tiyatrocu ile metres oturmaktadır. Hilmi Efendi bunu duyunca yıkılır, günlerce kendine gelemez. Birdenbire yaşlanır.

Eski bir Osmanlı Şehzadesi onu Hindistan'a götürür, kendisine yaver yapar. Gelgelelim, bu iş de Hilmi Efendi'yi avutmaz. Ayrılarak Suriye'ye gider. Orada İrfan Bey'le arkadaş olur. Kısa zamanda birbirlerini severler. Aile durumlarını birbirlerine anlatarak dertleşirler. İşlerini yoluna koymak üzere İrfan Bey Halep'e gider. Eğlenceyi sevdiğinden bir gece kulübüne girer. Orada şarkıcı Nevber'le tanışır. Sevişirler. Günden güne onunla ilişkisini sıklaştırır. Bir gün kadın ona yaşamını anlatır. İrfan Bey onun Hilmi Efendi'nin kızı Seher olduğunu anlar. Bu durumdan utanç ve üzüntü duyar. Hilmi Efendi'nin de Halep'e geleceğini düşününce telaşlanır. Hemen yol hazırlığını yaparak İstanbul'a kaçar.

Hilmi Efendi ise Suriye'li bir devlet adamının yardımıyla Şam'dan Halep'e gelir. Orada bir tanıdıktan İrfan Bey'in serüvenini öğrenir. Arkadaşını baştan çıkaran kadını merak eder. Zengin bir grupla eğlence yerine gider. Oyuncu Nevber sahneye çıkar. Hilmi Efendi kızını görünce yere yıkılır. Programı bitince Hilmi Efendi'nin birlikte geldiği zengin adamın yanına varır. Onun konuğu olur. Otele giderler. Bol bol içip eğlenirler. Nevber bir odada sevinçle şarkı söylerken, babası öbür odada sessizce can verir.

YARGI

"... *Sürgün*, realist Türk romancılığının ciddi başarılarından biridir. *Sürgün*, Osmanlı sultanlarının, çocuklarıyla birlikte yurt-

dışına sürülen siyaset kurbanlarının üstün bir roman dili ve roman mimarisiyle örülmüş macerasıdır." (Nihad Sami Banarlı)

"Birkaç satırla hülasa ettiğim hikâyenin güzelliği, cazibesi anlatış tarzında ve teferruatındadır. Evvelâ Beyrut, Lübnan, Şam ve Halep'in iklimi, havası, sokakları ve halkı o kadar iyi tasvir edilmiş ki, okuyucu kendisini tamamiyle o muhitin içinde hissediyor. Tabiat levhaları da şair bir ressamın fırçasından çıkmış denebilir. *Sürgün*'deki şahıslar canlıdır. Hemen hepsi göz önünde tecessüm ediyor. (...) *Sürgün*, romanda aranılan diğer mühim vasfı da taşıyor: Okuyucunun dikkat ve merakını, maharetle tesbit olunmuş gerilemeler ve atlamalarla uyanık tutuyor (kitabın ilk yetmiş sayfası biraz sıkıcı ve bazı tesadüfler biraz sun'i olmakla beraber). *Sürgün*, son otuz senelik roman neşriyatımız içinde Türk edebiyatına girmeye layık görülebilen dört beş kitaptan biridir." (İzzet Melih)

"Alaylı bir yüzbaşının sürüldüğü Beyrut'taki yaşamını konu alan *Sürgün*'ün de hem tekniği, hem kişilerin canlılığı ve yan olayların inandırıcılığı yönlerinden, Refik Halit'in romanları arasında önemli bir yeri vardır. Yazar, bu eserindeki yıkılma öncesi bir düzenin kokuşmuşluğunu, değer çöküşlerini yansıtırken değişik sınıf ve tabakaların yaşamlarını sergiler. Romanın kahramanı Hilmi Efendi, olayların gelişimi içinde –yalnızlığın, para sıkıntısının, memleket özleminin, geçici umarların, umutsuzluğun direncinde açtığı yaraları– ustalıkla yaşatılır. Öteki kişiler, özellikle bekâr odalarında yaşayan sürgünler ve Osmanlı Şehzadesi Kemalettin Bey çevresi aynı canlılıkla verilirler. Yazarın çevreyi, kişilerin bu hallerinden soyutlamadan yansıtmada üstün bir başarı düzeyine ulaştığı görülür. (...) Dil yalın, anlatım canlı ve sürükleyicidir. Yer yer değişik benzetilere rastlanır. (...) Yer yer "mensur şiir" düzeyinde parçalar, kişilerin duyarlılıklarını yansıtır." (Şükran Kurdakul)

"... Bununla beraber bu romandaki tiplerin, diğerleri gibi hayali olmadığı halde, hakikatte yaşamış ve isimleri, işleri, vak'aları –belli edilmeyecek derecede değiştirilmiş– canlı şahıslar olduğunu kabul etmek lazımdır. Onun için bu romanla, aynı zamanda bir tarih kaydedilmiş bulunuyor. Sürgünlerden bir kısmı öyle ya-

şamıştır. Bu tipler, eserin göze çarpan noktalarını teşkil eder. Kuvvetli bir psikolojik tahlil vardır. Lisan ise cidden, bütün diğer eserlerinin üstüne çıkan bir tekâmül göstermiştir." (Hikmet Münir Ebci)

Muharrir, o düşkün, biçare insanların hayatını, yeislerini, kavgalarını, hüsran ve ümitlerini tasvir ve tahlilde cidden harikulade bir kudret göstermiştir. Bütün eserlerinde olduğu kadar Refik Halit, bu kitabında da hayatı, bütün istihzası ve ıstırabı ile, dilim dilim şerhetmekte, bizi bir tebessümden bir ruh neş'esine, bir hazdan bir acıya sürüklemesini bilmektedir. Ne ruh istihaleleri, ne tenevvüler, ne levhalar ve ne tipler! Bilhassa Hilmi Efendi tipi, Duhamel'in Salavin'i gibi edebiyat tarihinde unutulmaz bir hatıra olarak kalacaktır!" (Halit Fahri Ozansoy)

KAYNAK

Suat Derviş (Yeni Edebiyat, 1.4.1941), İzzet Melih (Akşam, 23.4.1941), Hikmet Münir Ebci (*Kendi Yazılarıyla Refik Halit*, 1943), Nihad Sami Banarlı (*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 1948). Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı I*, 1976), İzzet Melih (*Refik Halit Karay*, 1984).

YABAN

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

YAŞAMI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 27 Mart 1889'da Kahire'de doğdu. 1909'da İstanbul'da Fecr-i Âti topluluğuna katıldı. 1909-23 yılları arasında ilkin Ümit ve Servet-i Fünun'da, ardından Musavver Muhit, Resimli Kitap, Rübap, Yeni Mecmua, Türk Yurdu, Dergâh dergilerinde hikâyeler, düzyazı şiirler, denemeler yayımladı. Peyam (1915), İkdam (1916-23) gazetelerinde yazdı. 1916-17 döneminde Üsküdar İdadisi'nde felsefe ve edebiyat okuttu. Mütareke yıllarında İkdam ve Dergâh'taki yazılarıyla Kurtuluş Savaşı'na arka çıktı. Zaferden sonra Mardin (1923-31) ve Manisa (1931-34) Milletvekili seçildi. Tiran, Prag, La Haye ve Bern elçiliklerinde bulundu. 1942'de *Yaban*'la CHP Roman Ödülü ikinciliğini kazandı. 1961'de Kurucu Meclis üyesi oldu. 1961-65 döneminde yine Manisa Milletvekili seçildi. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yukarıda adı belirtilen yayın organlarının dışında, Hakimiyet-i Milliye, Milliyet, Cumhuriyet, Ulus, Yeni İstanbul, Tercüman gazeteleri ile Varlık, Kadro, Hayat, Meydan vb. dergilerde yazılar, romanlar, anılar yayımladı. 13 Aralık 1974'te Ankara'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Kiralık Konak* (1922), *Nur Baba* (1922), *Hüküm Gecesi* (1927), *Sodom ve Gomore* (1928), *Yaban* (1932), *Ankara* (1934), *Bir Sürgün* (1937), *Panorama* (2 cilt, 1953-54), *Hep O Şarkı* (1956). – Şiir: *Erenlerin Bağından* (1922), *Okun Ucundan* (1940). – Oyun: *Nirvana* (1909), *Tiyatro Eserleri* (Toplu basım,

1983). – Günce/Anı/Gezi: *Atatürk* (1946), *Zoraki Diplomat* (1955), *Anamın Kitabı* (1957), *Vatan Yolunda* (1958), *Politikada 45 Yıl* (1968), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* (1969). – Fıkra/Makale/Anlatı: *İzmir'den Bursa'ya* (H. E. Adıvar, F. R. Atay ve M. A. Us'la, 1922), *Kadınlık ve Kadınlarımız* (1923), *Seçme Yazılar* (F. R. Atay ve R. E. Ünaydın'la, 1928), *Ergenekon* (2 cilt, 1929), *Alp Dağlarından ve Miss Chalfrin'in Albümünden* (1942). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Ahmet Haşim* (1934).

ÖZET

Ahmet Celâl otuz beş yaşındadır. Bir paşanın oğludur. Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katılır. Kolunu kaybederek geri döner. Artık savaşamadığı için çok üzgündür. İstanbul işgal edilince, emir eri Mehmet Ali'nin köyüne gider. Şehirden her gün gazete getirterek coşkuyla savaşı izler. Fırsat buldukça köylülere durumun önemini anlatır. Köylüler ağalarına bağlıdırlar. Onun yalan yanlış sözlerinin etkisiyle Ahmet Celâl'i dinlemezler. Aralarına da almazlar. Onu "yaban" diye nitelerler. Bu duruma üzülen genç subay, bunalım geçirir. Yalnızdır. Hava almak için gezmeye çıktığı bir gün köyün güzel kızı Emine'yi görür, âşık olur. Onunla evlenmek isterse de reddedilir. Çünkü köylülerin gözünde o bir "yaban ve çolak"tır.

Öte yandan, Yunanlılar köyleri yağmalar, ateşe verir, halka işkence ederler. Bir gün Ahmet Celâl'in bulunduğu köye girerler. Köylüler kaçarak dereye gizlenirler. Savaşmak istemedikleri gibi, Mustafa Kemal'i de Yunan'a saldırmakla suçlarlar. Düşman onları kolaylıkla bulur, yakalayıp köy meydanında öldürür. Ahmet Celâl ile Emine de vardır aralarında. Genç subay bir ara karışıklıktan yararlanarak Emine'nin elini tutar, birlikte koşmaya başlarlar. Düşman ateş açar, ikisi de yaralanır. Zorlukla köyün mezarlığına ulaşırlar. Orada sabaha kadar beklerler. Ertesi gün yola çıkacaklardır. Fakat Emine yürüyecek halde değildir, yarası ağırdır. Ahmet Celâl yazdığı bir defteri kızın eline sıkıştırır. Bilinmeyen bir geleceğe doğru umutsuzca yürür gider.

YARGI

"Bu romanda, yıllar yılı yüzüstü bırakılmış olan köylü ile aydın arasındaki uçurum gösterilmek istenmiştir. Romanda belirtildiğine göre, şehirden gelmiş her aydın, köylü için bir 'yaban'dır. (...) Eserin birçok yerinde –yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere– köylü-aydın ilişkisi üzerine, roman sınırını aşıp makale sınırına giren ve yazarın kişiliğini açıkça ortaya koyan sahifeler vardır. Yazarın deyimiyle, 'hikâyeyi bölük pörçük eden bu feryadımsı hutbeler' ve 'bu çeşit tiradlarla *Yaban*'ın hemen her tarafı tıklım tıklım doludur.' Bu tutum, realist bir eserde, roman tekniği bakımından bağışlanamayacak önemli bir kusurdur." (Cevdet Kudret)

"Yakup Kadri'nin 1932'de yazdığı *Yaban*'da olaylar, adı verilmeyen bir köyde geçer. Romanı okuyunca bu köyün Sivrihisar'ın kuzeyinden geçen Porsuk çayı kıyısında bir Anadolu köyü olduğunu öğreniriz. Romana göre köyün Kurtuluş Savaşı sırasında başlayan öyküsü Sakarya savaşlarıyla birlikte sona erer. Yazar, her bakımdan ihmal edilmiş bu köyü, aydın saydığı bir yedek subayın köyde geçirdiği birkaç yılın gözlemleriyle bize tanıtmaya çalışır. (...) Yakup Kadri'nin bize tanıttığı, 1920'lerdeki harap köyün, yoksul ve çaresiz köyün durumundan sorumlu olan aydınlar değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim felsefesi ve insan anlayışıdır. (...) Köy ve köylü, ağa-imam-muhtar üçlüsünün insafına bırakılmıştır. Sultanlar için köy, sadece vergi ve asker veren bir kaynaktı. (...) Monarşik ve teokratik yönetim sistemlerinde durum daima aynıdır." (Niyazi Akı)

"*Yaban* bizi ilk olarak, bir köye gerçekten sokmayı başarmıştır. Yüzbaşı A. Celâl'in benliğinde birbirine zincirlenen, parça parça tablolar, bize bir köy çevresini yansıtıyor. Edebiyatımızda *Yaban*'la *Vurun Kahpeye*'den önce, birçok köylere, kasabalara girmiştik. Ama, hepsinde, köyden, kasabadan sadece kuru bir dekorun ruhsuz iskeleti vardı. *Yaban*'da köylüyü ruhuyla, hayat felsefesiyle canlanmış buluyoruz. Bu büyük bir başarıdır. (...) Yakup Kadri, son zamanlarda gerçekçiliğe fazla kaymaktadır. *Yaban* bu konuda yarı yarıya bir başarıdır. Yarı yarıya diyorum, çünkü, henüz öznellikten kurutulamamış, nesnel olamamıştır." (Vedat Günyol)

"Çok başarılı tasvirlerin yer yer *Erenlerin Bağı*'nı hatırlatan ateşli, coşkun bölümlerin ve keskin ruh tahlillerinin bulunduğu eser, dünya edebiyat âleminin de dikkatini çekti. Önce Max Schultz tarafından Almanca'ya, sonra Alessadra Scalero tarafından *Terra Madrigua* adıyla 1941'de İtalyanca'ya çevrildi." (Ferhan Oğuzkan)

"*Yaban*, tok sözlü dostun sözlerindeki gerçek merhametle dolu ve merhametin bizzat kendisidir. Onu, romantizmin hayal ve his aleminde yetişmiş, bu alemin pembe ufuklarına, soluk benizli narin kızlarına veya sinema perdeleri kahramanlarının hep happy end ile tatlıya bağlanan maceralarına alışmış olanlar, bir de ne acıklı bir madunluk duygusu içinde çalkalandıklarını fark edemeyen demagoglar anlamadı." (Nasuhi Baydar)

Eser, Milli Mücadele'deki köyü, menfi ve müspet (daha fazla menfi) tarafları ile karşımıza getiren, Türk köylüsü, belki biraz fazla realist konuşturulmuş. Fakat o mücadelede psikolojiye ait en ufak teferruat ihmal edilmemiştir. Çatlak ve sabırlı dudakları, güneşten yanmış uzun çehresi ve rengini atmış saçları ile köylü, bu toprak kavgasının içinde yabancı istilaya karşı nefret ve kin ile dolu olduğu halde. Türk cemiyetinin bir parçası olmak dolayısıyla bu bakımsız köyde, memleketin geçirdiği iktisadi ve sosyal ilerleyişin tabii bir neticesi olarak doğmakta ve gitgide şekilleşmekte olan memlekete bağlanma şuuru, kendisini niçin daha varlıklı gösteremiyordu? *Yaban*, bu suale müspet bir cevap vermekten uzak kalmış gibi görünüyor." (Ömer Faruk Toprak)

Türk okumuşu ile Türk köylüsü arasındaki güç kapatılır uçurumun söze dönüşmesidir Yaban kavramı. Ancak romanda eksen-sorun, Ahmet Celâl'in 'kutsal, vazgeçilmez bir hızla' çektiği işkence değil, Türk halkının köylü ve okumuş sınıfları arasına 'yaban' uçurumunu kimin yerleştirdiğidir. Köylü değildir bu. Ahmet Celâl midir? O, romanda yer yer kendini (okumuşlar sınıfını) suçlamaktan geri kalmıyor. Gene de bütün davranışıyla, uçurumun temelinde Ahmet Celâl gibilerinin değil, onları da (okumuşları da) sömüren bir düzenin, o düzen sürdürücülerinin yattığı yansıyor." (Yüksel Pazarkaya)

"1- Yazar, romanda köy insanının kendi ilişkilerini ve toplumsal olaylar karşısındaki tavrını işlerken, genellikle inandırıcı olabilmiştir. Bunda, ortaya koyduğu günlük olayların sunuluşu kadar, olayla ilgili kişilerin çizimindeki başarının da payı vardır. (...) 2- Köylünün Ahmet Celâl karşısındaki tavrı işlenirken de yazarın başvurduğu yan olaylar aynı inandırıcılık düzeyinde görünebilir. Ne ki Ahmet Celâl'in uyuşma yolları ararkenki umarsızlığı, acıları, yılgınlığı, isyanları yer yer bu niteliği yitirir; Yakup Kadri'nin, tarihin o dönemindeki köylüyü ve aydını yargılaması biçimine dönüşür. Bu da genellikle romanın birçok bölümlerine makale havası veren parçaların girmesine yol açar. 3- *Yaban*'da şive taklidi yapılmadığı zaman daha doğal görünen 'diyalog'lar kullanılır; bunlarda kişilerin iç dünyalarının belirtilme amacından çok, durum ve günlük olayların yansıtılması gözetilir. 4- Ahmet Celâl'in katılamadığı Kurtuluş Savaşı karşısındaki duyarlığı, anılarına, dünya görüşüne bağlı olarak verilirken, bireysel durumları, yalnızlığı, içine kapanışı dengeli ruhsal çözümlerle yansıtılır." (Şükran Kurdakul)

"*Yaban*, realist bir eserdir. Yer yer romanın gerilim seviyesi düşer, onun yerini, yazarın devlet adamlığı şahsiyetini açıkça belli eden küçük makaleler alır. Aslında onun aydını ele alışı gerçeğe uygundur. Ahmet Celâl'i kendisini kurtarma sevdasında olan bir insan olarak gösterir. Romancıya göre okumuş insan; tabiat, yabancı muhit ve savaş karşısında korkaktır. Ahmet Celâl'deki karakter zaafı da dikkat çekicidir. Nitekim o, vatanın kendisine ihtiyacı olduğu iki fırsatta da bu şansını kullanmaz ve kaçar. İkinci kaçışında sevdiği kadını da arkasında ve yaralı olarak bırakır. Gerçek de olsa, bu tek taraflılık, cumhuriyet dönemi köy romanları için talihsiz bir başlangıçtır. (...)

Köylüler, Ahmet Celâl'e nasıl 'yaban' diyorlarsa, o da köylüyü 'kaba, bayağı ve sefil bir külçe' olarak görür. Savaşın dışında kalmış bir aydın; cahil, bencil ve aydın düşmanı bir köylü sınıfı. Yazar, her iki tarafı da aynı sert ifade ile suçlar. Fakat aydınlar için hükmü daha katıdır ve daha insafsızdır. (...)

Yaban romanı üç önemli tip üzerine kurulmuştur: Aydın sınıfı temsil eden Ahmet Celâl, din adamlarını temsil eden Şeyh Yusuf

ve köy zenginini (ağayı) temsil eden Salih Ağa... Romanın bu kuruluşu, edebiyat ve roman tarihimiz açısından son derece önemlidir. Çünkü bu aydın/din adamı/ağa üçgeni yarım asırlık köy romanımızın temelini teşkil eder." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

KAYNAK

Kâzım Nami Duru (Ülkü, 1933, s. 3), Vedat Nedim (Kadro, 1933, s. 16), Şevket Süreyya (Kadro, 1933, s. 18), Hüseyin Cahit (*Fikir Hareketleri*, 1934, sf. 55), Nasuhi Baydar (Yücel, 1.3.1942), İsmail H. Sevük (Cumhuriyet, 1940, s. 5704, 5715), Suat Derviş (Yeni Edebiyat, 5.10.1940), Lütfü Bornovalı (Hareket, 1.12.1942), Vecdi Bürün (Çınaraltı, 1942, s. 49), Ömer Faruk Toprak (Yürüyüş, 5.11.1942), Necdet Bingöl (*Y. Kadri'nin Beş Romanında Fransız Realist ve Natüralistlerinin Tesirleri*, 1944), Rauf Mutluay (Dost, 1.10.1961), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Niyazi Akı (*Y. Kadri Karaosmanoğlu*, 1960/Cumhuriyet Çerçeve, Kasım 1988), Vedat Günyol (*Dile Gelseler*, 1966), Yüksel Pazarkaya (Varlık, 1.10.1968), Adnan Binyazar ("Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Konuşma", Varlık, Nisan 1972), Behçet Kemal Çağlar–Ekrem Yirmibeşin (*Türk Edebiyatı II*, 1972), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Oktay Akbal (Cumhuriyet, 12.3.1977), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Türk Edebiyatı Tarihi III*, 1979/*Özetli–Örnekli Türk Romanları*, 1983), Aytekin Yakar (*Türk Romanında Milli Mücadele*, 1973), Atillâ Özkırımlı ("Yaban Üzerine", 1977), Selim İleri (Türk Dili, Temmuz 1976), Oktay Akbal (*Temmuz Serçesi*, 1978), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Berna Moran (Çağdaş Eleştiri, Nisan 1982), Önay Sezer (Çağdaş Eleştiri, Eylül 1982; Yazko Somut, 6.5.1983), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983), Berna Moran (*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 1983).

ÇALIKUŞU

Reşat Nuri Güntekin

YAŞAMI

Reşat Nuri Güntekin, 25 Kasım 1889'da İstanbul'da doğdu. 1912'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1918-19 yılları arasında Şair, Büyük Mecmua ve Nedim dergilerinde hikâyeleri basıldı. 1922'de *Çalıkuşu* romanı, Vakit gazetesinde yayımlandı. Bunların dışında birçok illerde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1927'de Milli Eğitim Müfettişliği'ne getirildi. On iki yıl sonra, Çanakkale Milletvekili oldu. Ardından, tekrar müfettişliğe döndü, 1947'de Başmüfettişliğe yükseldi. Aynı yıl Memleket adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Kültür Ataşesi ve Öğrenci Müfettişi olarak Paris'e gönderildi. 1945'te 65 yaşında emekliye ayrılarak Türkiye'ye döndü. Akciğer kanserine tutuldu. Tedavi için gittiği Londra'da, 7 Aralık 1959'da öldü.

ESERLERİ

(Reşat Nuri Güntekin'in hikâye, roman, oyun, eleştiri, anı, çeviri vb. türlerinde verdiği eserlerin sayısı yüzü aşar.)

Roman: *Çalıkuşu* (1922), *Gizli El* (1924), *Damga* (1924), *Dudaktan Kalbe* (1925), *Akşam Güneşi* (1926), *Bir Kadın Düşmanı* (1927), *Yeşil Gece* (1928), *Acımak* (1928), *Yaprak Dökümü* (1930), *Kızılcık Dalları* (1932), *Gökyüzü* (1935), *Eski Hastalık* (1938), *Ateş Gecesi* (1942), *Değirmen* (1944), *Miskinler Tekkesi* (1946), *Harabelerin Çiçeği* (1953), *Kavak Yelleri* (1961), *Son Sığınak* (1961), *Kan Davası* (1962). – Hikâye: *Gençlik ve Güzellik* (1919), *Eski Ahbap* (1919), *Roçild Bey* (1919), *Tanrı Misafiri* (1927), *Sönmüş Yıldızlar* (1928), *Leylâ ile Mecnun* (1928), *Olağan*

İşler (1930). – Oyun: *Hançer* (1920), *Eski Rüya* (1922), *Ümidin Güneşi* (1924), *Gazeteci Düşmanı* (*Şemsiye Hırsızı* ve *İhtiyar Serseri*'yle birlikte, 1925), *Taş Parçası* (1926), *Hülleci* (1926), *Bir Köy Hocası* (1928), *Babür Şah'ın Seccadesi* (1931), *Bir Kır Eğlencesi* (1931), *Ümit Mektebinde* (1931), *Felâket Karşısında* (*Gözdağı* ve *Eski Borç*'la birlikte, 1931), *İstiklâl* (1933), *Vergi Hırsızı* (1933), *Bir Yağmur Gecesi* (1943), *Balıkesir Muhasebecisi* (1953), *Yaprak Dökümü* (1953), *Tanrıdağı Ziyafeti* (1955), *Eski Şarkı* (1971). – Günce/Anı/Gezi: *Anadolu Notları* (2 cilt, 1936). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Türk Kıraatı* (1930), *Tiyatro ile İlgili Makaleleri* (Derleyen: K. Yavuz, 1976). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Dil ve Edebiyat-İbsen* (1930). – Sözlük: *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu* (İ. H. Danişmend, A. S. Delilbaşlı ve N. Ataç'la, 1935).

ÖZET

Feride öksüz bir kızdır. Küçük yaşta anasını babasını kaybeder. Teyzesinin yanına gelir. Bir Fransız okuluna yatılı verilir. Zeki, başarılı ve afacandır. Okulda yaramazlığıyla ün salar, bu yüzden hocaları ona "Çalıkuşu" adını takarlar.

Bütün tatillerini teyzesinin evinde geçirir. Büyüyünce çok güzel bir kız olur. Teyzenin oğlu Kâmuran bu hayat dolu kızı için için sever. Bir süre sonra sevgisine karşılık görür. Teyze de bu durumu istediği için hemen nişanlanırlar. Bir gün bir kadın gelerek Feride'ye "Kâmuran'ın Münevver adında hasta bir kızla ilişkisi bulunduğunu ve onunla evleneceğine söz verdiğini" açıklar. Bunu da mektuplarla kanıtlar.

Feride bunu duyunca, evden kaçar. Yaşlı sütninesinin yanına sığınır. Ardından Bakanlığa başvurarak öğretmen olur. Anadolu'nun birçok köylerini dolaşır. Güzelliği her gittiği yerde başına dert açar. Bu yüzden sık sık yer değiştirir. Zeyniler köyünde doktor Hayrullah Bey'le tanışır. Ayrılırlar. Aradan yıllar geçer. Bir gün Kuşadası'nda yeniden karşılaşırlar.

Hayrullah Bey bekâr, yaşlı, sevimli, dürüst bir adamdır. Feride'yi kızı gibi sever. Arkadaşlıkları dedikodu doğurunca, ikisi de

güç durumda kalır. Bunu önlemek için nikâhlanırlar. Fakat eskisi gibi baba-kız olarak dostça yaşarlar. Feride anı defteri tutar. Bir gün onu yitirir. Defteri Hayrullah Bey bulur. Merak edip okur. Kızın hâlâ Kâmuran'ı sevdiğini öğrenir. Defteri saklar. Hastalanınca, Feride'ye bir paket bırakır. Ancak öldükten sonra teyzesine vermek üzere ondan söz alır. Bir süre sonra da ölür. Feride paketi teyzesine götürür. Birkaç gün kalıp görevine dönecektir. Kâmuran onun ayrılmasını beklemeden paketi açar. Bütün gece defteri okur, her şeyi öğrenir. Feride'yi bir daha bırakmamaya karar verir. Ertesi gün Kuşadası'na gidecek olan Feride'nin arabasında oturur. Feride gelince kapıyı açar ve onu kucaklar. Kararını açıklar. Kız bir iki direnirse de, sonra kendini bırakıverir. Evlenirler.

YARGI

Eserin yayımlandığı yıllarda gördüğü bu büyük ilginin nedenlerinden biri, her sınıf halkın anlayabileceği günlük konuşma diliyle yazılmış olmasıdır. (...) Eserin çok hareketli oluşu ve bol maceralarla örülmüş bulunması da, okuyucuyu çeken nedenlerden biri sayılabilir. Daha önce değindiğimiz üzere, duygusallığı kimi sanat çevrelerince bir suçmuş gibi ileriye sürülen *Çalıkuşu*; bir yandan da, edebiyatımızda realizme yol açıcı eserlerin başında gelmekte ve kendi yapısı içinde birtakım toplumsal sorunlara dokunmaktadır. (...) Eser, ana çizgileriyle, kaybettiği sevginin yerini doldurmak için hayatını Anadolu insanına ve çocuğuna adayan ülkücü bir genç kızın hikâyesidir." (Cevdet Kudret)

Buna rağmen, roman hakikaten hissi idi. Ve genç kız psikolojisini, ferdi saadet meselesini bir çıkmaza götürüyordu. Reşat bu çıkmazı öbür romanlarında düz cadde haline getirdiyse bile, ona bir yığın tünel açtı. Hatta kendisine başka yollar aradı. Ferdi saadet hakkında daima fedakârlık hissini yüklenmekle beraber, daha muvazeneli düşünen kahramanlar yarattı. Bununla beraber hareket noktası gene *Çalıkuşu*'dur. Eserlerin mihverini yapan şeylerin hemen hemen hepsi bu kitapta vardır. Çocuk, bilhassa kim-

sesiz çocuk, evlat edinme, nesil ve terbiye anlaşmazlığı, mektep ve onunla kurtuluş." (Ahmet Hamdi Tanpınar)

Çok rağbet gören ve üç dört defa tab'edilmek gibi bizim matbuat hayatımız için nadir bir mazhariyete eren *Çalıkuşu*; bu cazibesini, basit ve münevver, iki nevi tabakanın dahi ihtiyacına cevap verecek şekilde güzelliği câmi olmasına medyundur. O, ne sadece yüksek tabakaya mıhlandı, ne de kendine rağbet için sadece alt tabakanın içine bağdaş kurdu. O alt'ın anlayacağı bir vuzuhla, üst'ün beğeneceği bir inceliği birleştirdi. Geniş mevceli şöhreti buradan geliyor. (...) Romanın asıl meziyeti bize Anadolu'nun birçok beldelerini ve halkını hayatta olduğu gibi, fakat zübde edilmiş bir hakikat halinde yaşatmasıdır. Roman en büyük füsununu işte bu hayatilikten aldı." (İsmail Habip)

"Romanı bitirdiğimiz zaman bizde yerleşen ilk ve umumi kanaat, bu eserin o zamana kadar yazılmış romanlar arasında 'değişik' bir şey olduğudur. Bu değişiklik, romanın hemen hemen her unsurunda kolaylıkla müşahade edilebilir. (...) Lehinde olan kuvvetli bir müşahadenin neticelerini, hepsi de aramızda yaşayan çok çeşitli ve iyi çizilmiş birçok tipleri (...) de ekleyince, *Çalıkuşu*'nun uyandırdığı geniş ilgiyi anlamak daha da kolaylaşır. Hep iyi yönlerini sayıp döktüğümüz *Çalıkuşu*'nun hiçbir kusuru yok mudur? (...) En mühimi, şüphesiz ki, roman tekniği bakımından taşıdığı muvanesizliktir. Bunun başlıca sebebi de, piyesten çevirme olmasıdır." (Kenan Akyüz)

Her dem taze üslubu, ülkücü ve iyimser dünya görüşü, diri ve sevimli kahramanlarıyla bu roman; milli kurtuluş çağı ve ilk cumhuriyet gençlerinin rüyası, ideali olmuş ve yazarına onbinleri aşan okuyucu kitlesi kazandırmıştır. (...) Bu nitelikleriyle *Çalıkuşu*, yoksul Anadolu'yu yükseltip kalkındırmak isteyen, yeni okumuşlar nesline öncü ve sembol olmuştur." (Ahmet Kabaklı)

Reşat Nuri *Çalıkuşu*'nda, kendinde devrinin bazı önemli toplum eğilimlerini toplamış yeni bir kadın tipi yaratmak istemiştir. Eserin başlıca konusu, yeni insanın, yeni kadının oluşumudur." (İbrahim Tatarlı-Rıza Mollof)

"*Çalıkuşu*'nun bu kadar önemsenmesini, büyük bir okuyucu kitlesini etkilemesini üç nedene bağlayabiliriz: Birincisi, Anadolu'nun sorunlarına bilinçli olarak eğilen ilk roman oluşudur. İkincisi, özellikle genç kızları uzun süre etkileyen Feride, üçüncüsü de dil ve anlatımdaki rahatlıktır. (...)

Gerçi yazı dilini konuşma diline yaklaştırma çabaları ulusal bir edebiyatın oluşmasında temel sayılarak Milli Edebiyat akımının ilk yıllarında başlamıştır. Bu hareketi başlatan Ömer Seyfettin ve onu izleyenler, dili bu yönden geliştirmişlerse de Reşat Nuri, *Çalıkuşu*'nda onları büyük ölçüde aşmıştır." (Olcay Önertoy)

KAYNAK

Reşat Nuri Güntekin (Yedigün, 1937, c. X, s. 251), Feridun Timur (Servet-i Fünun, s. 2017), Fevzi Lütfi (Dergâh, 1922, c. II, s. 21), Hasan Ali Yücel (Cumhuriyet, 17.12.1956), Nurullah Ataç (Haber, 8.12.1937), Kenan Akyüz (Hisar, 1956, s. 75), Nezihe Araz (Havadis, 8.12.1956), Kenan Akyüz (Hisar, 1956, s. 75), Hasan Ali Yücel (Cumhuriyet, 17.12.1956), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (İkdam, 25.3.1922/Tercüman, 14.12.1956), Zahir Güvemli (*Büyük Romanlar*, 1961), Hüsamettin Bozok (Yeditepe, 31.10.1962), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Muzaffer Uyguner (*R. N. Güntekin*, 1967), İ. Tatarlı–R. Mollof (*Marksist Açıdan Türk Romanı*, 1969), Ahmet Hamdi Tanpınar (*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969), İbrahim Zeki Burdurlu (*Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*, 1971), Behçet Kemal Çağlar-Ekrem Yirmibeşin (*Türk Edebiyatı II*, 1972), Olcay Önertoy (*Reşat Nuri Güntekin*, 1979), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli–Örnekli Türk Romanları*, 1983), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı I*, 1976), Mahir Ünlü–Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı I*, 1987).

ÇİNGENELER

Osman Cemal Kaygılı

YAŞAMI

Osman Cemal Kaygılı, 1890'da İstanbul'da doğdu. 1906'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye'de memur olarak çalıştı. 1909'da Kıtaat-ı Fenniye kalemine geçti. 1913'te Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikastla ilgili sayılarak Sinop'a sürüldü. 1917'de hastalanarak İstanbul'a geldi. 1918'de emekliye çıkarıldı. 1925-45 yılları arasında çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. İlk yazıları Eşek, Karagöz, Şebap, Alay, Aydede, Güleryüz dergilerinde yayımlandı (1919-23). 1921'de Ayine adlı bir mizah dergisi çıkardı. Alemdar, İkdam, Sabah, Akşam, Cumhuriyet, Son Saat, Yenigün, Haber, Hakikat, Son Posta, Son Telgraf gazetelerinde göründü. 9 Ocak 1945'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Çingeneler* (1939), *Bekri Mustafa* (1944), *Aygır Fatma* (1944). – Hikâye: *Eşkıya Güzeli* (1925), *Sandalım Geliyor Varda* (1938). – Oyun: *Üfürükçü* (1940). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *İstanbul'da Semâî Kahveleri ve Meydan Şairleri* (1937).

ÖZET

İrfan orta halli bir ailenin oğludur. Az bir öğrenim görmüştür. Müziğe düşkündür, biraz keman çalar. Duyguludur. Değişik şeyleri sever. Topkapı'ya yakın, babasından kalan bir evde, annesiyle oturmaktadır.

Bir gün Topkapı surlarında Çingeneleri görmeye gider. Onların açık saçık konuşmaları, içten davranışları, çalgıları ve oyunla-

rı genç adamı etkiler. Çingenelerin yaşamını incelemeye koyulur. Onların tiryakisi olur. Aralarına girer. Üstelik, Nazlı adında, orta yaşlı, dul bir kadına da gönlünü kaptırır. Bir arkadaşı İrfan'ı Çingenelerden vazgeçirmeye uğraşır, ama başaramaz. Hattâ, bu yüzden İrfan'la kavga eder. Araları açılır.

Nazlı bir gün ortadan kaybolur. Komşuları nereye gittiğini bilmezler. İrfan İstanbul'u altüst eder, bütün Çingene barınaklarını arar, fakat onu bulamaz.

Aradan aylar geçer. İrfan, Nazlı'ya Erenköy'de rastlar. Annesinin karşı çıkmasına aldırmadan onu evine getirir. Bir süre birlikte yaşarlar. Nazlı sıkılır, alıştığı özgür havayı arar. İlk fırsatta da kaçıp gider.

Nazlı'nın obasından Etem, İrfan'a gelir. Gülizar adındaki Çingenenin kendisine âşık olduğunu söyler. İrfan, Çingenelere o denli alışmıştır ki, Nazlı'yı yitirdiğine göre, bu kadına yanaşmakta bir sakınca görmez. Gelgelelim, Gülizar öbür Çingene kadınlara benzemez. Paraya düşkündür. Konuşması güzel, davranışı incedir. Bundan ötürü, çevresinde bir yığın belalısı vardır. Öyleyken İrfan onunla yaşamaktan çekinmez. Ama bu da uzun sürmez.

Bir gün Çingenelerin yaşamını merakla izleyen Reha Bey'le tanışır. Reha Bey onu şarkıcı Çakır Emine'yle tanıştırır. Gülizar gibi onun da belalısı çoktur. Nitekim, bir gece İrfan meyhanede Emine'yi seven külhanbeyi Suphi ile karşılaşır. İstemeden kavgaya tutuşur. Suphi'nin bıçak çektiğini görür. Sandalyeyi kaparak onu öldürür. Tutuklanır. On iki yıl hapis yatar. Çıktığında annesi ölmüştür. Artık ne dostu, ne de düşmanı kalmıştır. Hepsi yok olmuştur.

İrfan kahvelerde keman çalarak ekmek parasını çıkarır. Bir kahvede eskiden kavga ederek ayrıldığı arkadaşını görür. Hapiste tuttuğu anı defterini ona verir ve ortadan kaybolur.

YARGI

"... Osman Cemal Kaygılı'nın üç büyük romanından biri *Çingeneler* ismini taşır. Realizmin kuvvetli bir eseri olduğuna şüphe yoktur. Bunu yazmak için uzun yıllar Çingenelerin arasına girerek ve

onlarla dost olarak yaptığı incelemelere ne kadar hayran kalsanız, Émile Zola gibi yer yer realizmi taşarak natüralizme yaklaşan bir eser vücuda getirmek için çektiği mihnete daha çok acırsınız." (Halit Fahri Ozansoy)

Osman Cemal, Topçular'daki evinin çevresinde oturan Çingenelerden başlayarak İstanbul civarındaki göçebe çergelerine kadar uzanıyor; dillerine, yaşayışlarına, törelerine kadar inerek edebiyatımızın bu en dikkate değer eserini hazırlıyor. Batı anlayışında roman ölçülerine pek uygun olmamakla, anlatışında, bölümler arasındaki bağlantılarda, kişiler arasındaki ilgilerde, gerçekçi yola uygun sağlam bir yapıya erişememekle beraber yine de bu roman, içinde anlatılanların doğruluğu ve kişilerin canlılığı yüzünden büyük bir değer taşımaktadır." (Tahir Alangu)

"... Şu var ki, çoğu zaman ana vak'anın gelişmesinde etkisi bulunmayan bu gözlemler ve olaylar dizisi ile tıklım tıklım doldurulmuş olan eser, yer yer, roman bütünlüğünden çıkmakta, bir röportaj derlemesi gibi görünmektedir." (Cevdet Kudret)

"Osman Cemal'in *Çingeneler*'i muhakkak bir şaheserdir. (...) Osman Cemal'in bu kitabı için 'röportaj kokuyor', demişlerdi. Kokladım, mis gibi bir şaheser, bir hakiki roman d'avantür (avantür romanı) kokuyor. Fazla olarak bir de hakiki bir örf ve âdet romanı. Bu iki janrı birleştirerek bize Türk edebiyatının en güzel eserini veren Osman Cemal'le beni okuyanlar birer tane o kitaptan edinerek hayran olsunlar." (Sait Faik)

"Bir eserin gerçekten bir şaheser olup olmadığı ancak zamanla anlaşılır; fakat zarar yok, Sait Faik'in o romanı beğenmekte, sevmekte haklı olduğuna ben de kaniyim. (...) O romanda, bilhassa ilk kısımda, pek nadir eserlerde tesadüf olunur bir şiir havası vardır. Bazen perişanlığı bile bizi hayran eder." (Nurullah Ataç)

"Romanları sözkonusu olunca, *Çingeneler* ilk sırayı alır. Osman Cemal Kaygılı adıyla Çingeneler özdeşleşmiştir. *Çingeneler* onun en güçlü, en başarılı romanıdır. Ancak, bu roman, gereğinden çok abartılmış, nerede ise 'başyapıt' katına yüceltilmiştir. Dengeli bir eleştiri, gerçeğin hiç de öyle olmadığını ortaya koyar. (...) Kaygılı,

romanında, oba Çingenelerinden yola çıkarak, göçer ve yerleşik Çingenelerin yaşamlarını, törelerini, gelenek ve göreneklerini konu edinmiştir. Müzik düşkünü İrfan'ın 'esmer, narin, tirşe gözlü' bir oba çingenesi kıza, Nazlı'ya, daha sonra da Sulukule'li Çakır Emine'ye tutuluşu, romanın eksenini oluşturur. Aslında bu bir 'vesile'dir. Amaç, İrfan'ın serüveninden yararlanarak Çingeneleri belgesel bir yapı içinde tanıtmaktır. Romanın en başarılı yanı da budur. Yoksa, roman tekniği bakımından, *Çingeneler* çok fire verir. Örgensel bir bütünlük yoktur. İstediğiniz sayfaları çıkarabilirsiniz, bu çıkarma, romanda bir eksikliğe yol açmaz. Roman, yan yana getirilmiş tabloların yığışması gibidir. Romanı kurtaran, romancının gözlemleri ve betimlemeleridir. Bunlar, *Çingeneler*'i belgesellik katına ulaştırır, bir 'töre romanı' ortaya çıkar. *Çingeneler*'in 1942 Cumhuriyet Halk Fırkası Roman Yarışması'nda derece alması, gerçekçiliği ve belgeselliğinden ötürü olsa gerek." (Hikmet Dizdaroğlu)

"En önemli eseri sayılan *Çingeneler* romanında ise Osman Cemal, daha değişik bir kişilik göstermiştir. Yine çok güçlü gözlem yeteneğine bağlı olarak ele aldığı kişilerle birlikte İstanbul çevresinin tüm canlılığı ile sergilendiği *Çingeneler*'de, geleneksel roman kurallarına uygunluk sözkonusu değildir. Kişilerle ana olay arasında bağlantılar yakıştırma izleniminden kurtulamazlar. Yan olaylar belli bir plan doğrultusunda geliştirilmediği için roman dağınıktır. Gerçekçilerde görmeye alıştığımız ölçülülük yerine, özellikle romanın başkişisi olan İrfan'ın anı defterine dayanan ikinci bölümde büsbütün kural dışına çıkılır.

Ne ki, Osman Cemal, yaşamlarını yansıttığı insanlar gibi, kendini özgürce bıraktığı sayfalarda duyarlığına kapılıp giderken –özene bezene bu kurallara uyma çabası gösterilen birçok romanda rastladığımız– bir anlatım zenginliğiyle 'olağanüstü' kapılarına ulaşmıştır." (Şükran Kurdakul)

KAYNAK

Sait Faik (Vakit, 23.6.1939), Nurullah Ataç (Varlık, 15.7.1939), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman I*, 1959), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Ro-*

man II, 1967), Ömer Faruk Toprak (*Duman ve Alev*, 1968), Halit Fahri Ozansoy (*Edebiyatçılar Çevremde*, 1970), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri II*, 1974), Turgut Tan (Yeni Ortam, 7.10.1973), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Hikmet Dizdaroğlu (Sanat, Şubat 1980/*Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı* 1981, sf. 813), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983).

ÇULLUK

MAHMUT YESARİ

YAŞAMI

Mahmut Yesari, 5 Mayıs 1895'te İstanbul'da doğdu. 1914'te Sanayi-i Nefise Mektebi'ne (Güzel Sanatlar Akademisi) girdi. Fakat, Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine, yedek subay olarak Çanakkale'ye gönderildi. Savaş bitince İstanbul'a döndü. 1918'de Diken dergisinde karikatürler çizmeye başladı. 1919'da Fransızca'dan uyarladığı (adapte ettiği) 'Fidan Zehra' adlı oyunu Nedim dergisinde yayımladı. 1921'de Yarın dergisinde tiyatro eleştirisi yazdı. 1923'te Reşat Nuri ile Kelebek dergisini çıkardı. Cumhuriyet döneminde, başta Yedigün olmak üzere, çeşitli dergi ve gazetelerde çalıştı. Yaşamını kalemiyle kazandı. 16 Ağustos 1945'te İstanbul'da Yakacık Sanatoryumu'nda öldü.

ESERLERİ

Roman: *Çoban Yıldızı* (1925), *Çulluk* (1927), *Pervin Abla* (1927), *Ak Saçlı Genç Kız* (1928), *Geceleyin Sokaklar* (1929), *Bağrıyanık Ömer* (1930), *Kırlangıçlar* (1930), *Su Sinekleri* (1932), *Bahçemde Bir Gül Açtı* (1932), *Sevda İhtikârı* (1932), *Ölünün Gözleri* (1933), *Tipi Dindi* (1933), *Aşk Yarışı* (1934), *Kalbimin Suçu* (1934), *Bir Kadın Geçti* (1934), *Kanlı Sır* (1935), *Yakut Yüzük* (1937), *Dağ Rüzgârları* (1939), *Sağanak Altında* (1943), *Bir Aşk Uçurumu* (1943), *Gece Yürüyüşü* (1944). –Hikâye: *Yakacık Mektupları* (1938). –Oyun: *Sürtük* (1937), *Hanife Teyze Hizmetçi Arıyor* (1939), *Serseri* (1964).

ÖZET

Murat tütün işçisidir. İstanbul'un Cibali semtinde Reji fabrikasında çalışmaktadır. Genç ve yakışıklıdır. İşçi kızların gözü üzerindedir. Öyleyken o yalnızca Münevver'le ilgilenir, yalnızca ondan hoşlanır. Çünkü Münevver köydeki nişanlısı Esma'ya çok benzer. Bundan ötürü Murat öteki kızlara pek yüz vermez. Onlar da alttan alta onun ayağını kaydırmaya uğraşırlar. Aralarından birinin dostu olan Aziz'i kışkırtırlar. Aziz bir gün bıçağını çekerek üstüne yürüyünce, Murat onu bir güzel döver. Fakat fabrikada olay çıkardığından işten atılır. Bir süre ötede beride dolaşır. Babasının çağrısına uyarak köyüne gider. Münevver buna çok üzülür. Epey onun yolunu bekler, ses çıkmayınca bir başka işçiyle evlenir.

* * *

Köyde Esma'nın babası ölmüş, kız da dayısı Kara Yusuf'un yanına sığınmıştır. Murat'ın babasıyla Esma'nın dayısının arası açıktır. Bu yüzden Kara Yusuf gençlerin evlenmelerine karşı çıkar, kızı vermeye yanaşmaz. Esma'yı delicesine seven Murat için artık tek çıkar yol kalmıştır: Nişanlısını kaçırmak. Günlerce kafasında bunu kurar. Bir düğün gecesi Esma'yı atına bindirerek kaçırır. Silahlı adamlar peşine düşerler. Attıkları kurşunlarla Murat yaralanır. Aldırmaz. Biraz gittikten sonra ormana dalarak izini kaybettirir. Issız bir yerde dinlenmek için durur. Esma'yı attan indirmeye çalışır. Kız tasa, korku ve yorgunluktan bitkin düşmüştür. Üstelik, göğüs darlığı da çekmektedir. Çok dayanamaz. Tıpkı, bir su çulluğu gibi, sessiz ve onurlu ölüverir.

Murat acı ve üzüntüden ne yapacağını bilemez. Omuzuyla ayağından yaralanmıştır. Kan içinde hastaneye yatırılır, tedavi edilir. Fakat tam iyileşemez, sakat kalır. Hastaneden çıkınca köyüne dönmeye katlanamaz. Orada hep Esma'yı ve başından geçenleri anarak yaşamak istemez. Bağrına taş basarak İstanbul'un yolunu tutar.

YARGI

"Roman yazmak için, önce görmek gerekir: Hayatı, insanları ve tabiatı inceleyerek görmek... Bir roman ne kadar hayalden olursa olsun, olay bulutlarda geçmeyecektir. Kişiler gözle görünen birer hayal olmayacaktır: Oradaki insanlar maddi hayatın dışında manevi hayat yaşamayacaklardır. (...) Olay kahramanlarının, kahramanların etrafındaki tiplerin, ne kadar hayalden olsalar, gene hayatla ilgisi olması gerektir. (...) Romanlarındaki tiplerin hemen hepsi hayattan alınmadır. Kimileri öldü, kimileri yaşıyor. Onlar –romanlarımdaki tipler– küçük değişiklikler yaptığım için üzerlerine alınmazlar. (...) *Çulluk*'un başlangıcındaki avcılar gerçektir. (...) Gene *Çulluk*'taki Reji fabrikasını yazmak için, bir hafta Reji'de işçilik ettim." (Mahmut Yesari)

"Mahmut Yesari, konularını günlük yaşayıştan alan realist bir halk romancısıdır. Roman yazarlarının gözlemlerden yararlanması gerektiği kanısındadır. (...) Bütün eserlerinde vak'aya önem vermiş, zaman zaman duygusallığa kaçmış, kimi eserlerinde yer yer toplum sorunlarına da değinmiştir. Gözleme önem vermesinin bir sonucu olarak açık, sade bir dille yazmıştır. (...) *Çulluk*, yazarın en ünlü romanıdır. Olaylar, İstanbul'da bir tütün fabrikasında (birinci bölüm) ve adı verilmeyen bir Anadolu köyünde (ikinci bölüm) geçer. Eser, o devirde (1927) hemen hiç değinilmeyen fabrika ve pek az değinilen köy çevrelerini ele alması bakımından dikkate değer." (Cevdet Kudret)

"Roman, Orhan Kemal'den çok önce, fabrika işçilerinin çalışma biçimlerini göstermesiyle de ayrı bir önem taşıyor." (Behçet Necatigil)

"*Çulluk*'ta büyük kentin romana yansıtılan işyerleri (tütün fabrikası, basımevleri) başarıyla çizilmiştir. Dil yalın, diyaloglar doğal, anlatım akıcı ve canlıdır. Yer yer küçük rastlantılarla toplumun önemli gerçekleri yansıtılmaya çalışılır. (...) Uzun çözümlemelere gitmeden kişilerin iç dünyalarını konunun gereği ölçüsünde vermeye özen gösterir Mahmut Yesari. İnsanı, çevre koşulları içinde yansıtırken yukarıda okuduğumuz parçada geçen 'cilâlı tahta' gibi eş-

ya ilişkilerini göz önünde tutar, insanı eşyadan soyutlamaz." (Şükran Kurdakul)

"Mahmut Yesari, kelimenin tam manasıyla, popüler bir romancıdır. Halit Ziya Uşaklıgil'in okuyucusu da, Peyami Safa'yı anlayan da onda kendi zevk ölçüsüne uygun bir şey bulabilir. O, her sınıf okuyucuya hitap eder. Romanlarının belkemiği vak'alardır. (...) Vak'anın mihveri aşktır. (...) Roman tekniğine pek önem vermez; buna ayıracak vakti yoktur. Öyle ki, vak'aları şu veya bu şekilde tertiplemek, kişileri azaltıp çoğaltmak, istediğiniz bölümü aradan çıkarmak roman yapısında bir aksaklık meydana getirmez. Olaylar o kadar bağlantısız, kişiler romanın yapısına o kadar az bağlıdırlar. Artık ne olacaksa bir an önce olsun diyecek kadar okuyucunun sabrını tüketen sayfalarla karşılaşırsınız. Meselâ *Çulluk*'un birinci kısmında can sıkıntısına kapılmamak imkânsızdır. O ne çok içki ve meyhane alemi öyle! İçki kokusunun her sayfaya sindiğini hissedersiniz adeta. (...) Mahmut Yesari, sosyal meselelerimize ışık tutan eserler de vermiştir. Zaten toplumla ilişiğini hiçbir zaman kesmeyen, kendini hayatın iniş çıkışlarına terk eden romancı, haliyle bu yönelişi yapacaktı. (...) Onun asıl yaşayan tarafı, dilidir. (...) İlk hikâyelerinden son eserine kadar duru bir dille yazmıştır. Özentiye, süse yer vermemiş, sanat göstermek hevesine kapılmamıştır." (Hikmet Dizdaroğlu)

KAYNAK

Mahmut Yesari (Türk Dili, Temmuz 1964/*Baha Dürder, Roman Anlayışı*, 1971), Hikmet Dizdaroğlu (Varlık, 1.8.1955), Cevdet Kudret (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

SULTAN HAMİT DÜŞERKEN

NAHİT SIRRI ÖRİK

YAŞAMI

Nahit Sırrı Örik, 22 Mayıs 1895'te İstanbul'da doğdu. Galatasaray Sultanisi'nde okudu. 1915-1923 yılları arasında Tiflis, Paris, Viyana, Berlin, Roma ve Kopenhag'da bulundu. Avrupa'dan dönünce Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı'nda çevirmenlik, gazetelerde yazarlık yaptı. Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaştı. Gazete ve dergilerde değişik türlerde yazılar yayımladı. 18 Ocak 1960'ta İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Eve Düşen Yıldırım* (1934), *Kıskanmak* (1946), *Sultan Hamit Düşerken* (1957), *Yıldız Olmak Kolay mı?* (1996). – Hikâye: *Kırmızı ve Siyah* (1929), *Sanatkârlar* (1932), *Eski Resimler* (1933), *Turnede Bir Artist Öldürüldü* (1995). – Oyun: *Sönmeyen Ateş* (1933), *Muharrir* (1934), *Oyuncular* (1938), *Alınyazısı* (1952). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Edebiyat ve Sanat Bahisleri* (1933), *Tarihi Çevreler Etrafında* (1933), *Roman ve Hikâye* (1933), *Hayat ve Kitaplar* (1946). – Günce/Anı/Gezi: *Anadolu* (1939), *Bir Edirne Seyahatnamesi* (1941), *Kayseri-Kırşehir-Kastamonu* (1955), *Eski Zaman Kadınları Arasında* (1958).

ÖZET

Sultan Hamit, saltanatının otuz ikinci yılına gelmiştir. Fakat çetin ve tükenmez sorunlarla iyice yorulmuş, yıpranmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde baskıcı yönetimine karşı kıpırdanmalar,

ayaklanmalar başgöstermiştir. 1876'da tahta çıkınca, Mithat Paşa'yı uzaklaştırarak yürürlükten kaldırdığı Kanûn-i Esasi'nin (Anayasa) yeniden uygulamaya konulması istenmektedir. Rumeli'nde bu uğurda başlatılan hareket gitgide yayılmaktadır. Tehlike büyüyüp yaklaşmaktadır. Umudu, bekleyecek zamanı kalmamıştır. Bunun üzerine, Arap İzzet Paşa'nın da önerisiyle, İkinci Abdülhamit, Meşrutiyet'i kabul eder. Meclis-i Mebusan'ın oluşması için yakında seçimlere gidilecektir. Sabahtan beri toplantı halinde bulunan Heyet-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) da padişahın bu kararını uygun görür.

Toplantının dağılmasıyla Vezir Mehmet Şehabettin Paşa geç vakitte Yıldız Sarayı'ndan ayrılır. Kupa arabasına binerek Rumelihisarı'ndaki yalısına varır. Çok yaşlı ve yorgun olduğundan arabada biraz uyur. Köşkte karısı İzzet Hanım ile kızı Nimet onu tasayla karşılarlar. Paşa, odasında kızıyla konuşur, kısaca durumu açıkladıktan sonra yatar. İkindiye doğru uyanır. Nimet'in getirdiği gazeteleri merakla okur.

Abdülhamit'in kararı büyük yankılar yaratır. Dükkânlara bayraklar asılır. Sokaklarda gösteriler düzenlenir. Genel af çıkarılması, bazı vekillerin değiştirilmesi istenir. Meclis-i Vükelâ her gün toplanarak olup bitenleri görüşür. Şehabettin Paşa ile karısı ve kızı ise durumu kaygıyla izlerler. Nimet, babasına istifa etmesini salık verir. Böylece, geleceğini güvence altına almış olacaktır (nitekim, kimi vekiller de bunu hesaplayarak çekilmişlerdir). Gerçi Paşa buna yanaşmaz, beklemeyi doğru bulur, ama vezirlikten uzaklaştırılabileceğini de düşünmekten kendini alamaz. Ayrıca, kızının Abdüllatif Paşa'nın oğlu Sedat Bey'le nişanlı oluşunun getireceği sakıncaları da korkuyla zihninden geçirir. Çünkü Abdüllatif Paşa padişahın adamıdır, nişan da sarayın dileğiyle yapılmıştır, gazetelerde her gün onu kötüleyen yazılar çıkmaktadır.

Şehabettin Paşa eve geldiğinde kızının nişanı bıraktığını öğrenerek rahatlar. Nimet odasına çekilerek kapıyı kapamıştır. Üzgündür, ama yapacak başka şey de yoktur. Azledilmiş bir kaynata ve geleceği kararmış bir koca istemez. Gece uyuyamaz. Sabahleyin erken gazeteleri okurken babasıyla ilgili bir yazı görür. Paşa'nın iyice yaşlandığı, Babıâli'ye gidip gelirken arabasında uyukladığı ve

artık çekilmesi gerektiği belirtiliyordu. Birkaç gün sonra da Paşa yeni kurulan kabinenin dışında bırakılmıştı. Böylece, altmış beş yıllık devlet hizmeti sona ermiş oluyordu. Öyleyken, gazetelerin sataşması bitmemişti. Örneğin, gündelik Servet-i Fünun'da ağır bir eleştiri çıkmıştı. Paşa'nın maliye nazırı iken imzaladığı üç borçlanma anlaşması dolayısıyla yabancılardan epeyce komisyon aldığı öne sürülüyordu. Pek üzülüp öfkelenen Paşa bir yalanlama yazar. Nimet, yanına Çeşmifelek kalfayı da alarak gazeteye gider. Orada Binbaşı Şefik Bey'le görüşür. Onun yardım ve ilgisini sağlar. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı Şefik Bey, Nimet'e, bu zeki ve güzel kıza büyük bir hayranlık ve sevgi duyar. Onunla evlenmeyi kurar.

Şehabettin Paşa kendisini koruyan Şefik Bey'i yalıya yemeğe çağırır. Baş başa konuşurlar. Kalkacağı sırada Paşa ona mücevherli bir tabaka sunar. Fakat binbaşı almaz. Aradan birkaç ay geçer. Bir gün Şefik Bey, Paşa'yı görmeye gelir. Nimet'e âşık olduğunu, onunla evlenmek istediğini açıklar. Paşa kızına danışır. Nimet buna şu koşulla razı olur: Babası ayan meclisine girer ve Şefik Bey de askerlikten ayrılarak mebus olursa...

Koşullardan ikisi de zamanla gerçekleşir. Meclislerin toplanmasını izleyen haftada görkemli bir düğün yapılır. Şefik Bey konağa içgüveyi girer. Bir süre sonra Şehabettin Paşa, Maliye Encümeni'nde görevi başında kalp durmasından ölür. Tantanalı bir cenaze töreniyle Sultan Mahmut türbesinin bahçesine gömülür. İki yıl önce düzenlediği vasiyetnamesinden bütün emlâkını kızına bıraktığı öğrenilir. İzzet Hanım buna pek üzülür, ama elinden bir şey gelmez. Nimet, yıllardır annesiyle gizlice sevişiğini bildiği kâhya Hilmi Efendi'yi köşkten kovar...

İttihat ve Terakki ile Sadrazam Kamil Paşa arasındaki uyuşmazlık gittikçe büyür. Askerler padişahın bu eski adamını uzaklaştırmanın yollarını ararlar. Mecliste açılan bir gensoru ile güvenoyu alamayan Kâmil Paşa düşürülür. Yerini Hüseyin Hilmi Paşa alır.

Nimet buna sevinir. Kocasının bu yoldaki çabasını öne sürerek yeni hükümette kendisine görev verilmesini bekler. Şefik Bey karısının bu düşüncesini önce soğuk karşılar. Fakat sonradan benimser. Bir gece gizlice Hilmi Paşa'yı görmeye gider. Ağır hasta

olan İttihatçı Refik Bey'in yerine kendisinin getirilmesini diler. Fakat Hilmi Paşa adliye nezaretine ancak bu meslekle ilgili birinin atanmasının uygun düşeceğini anlatır. Şefik Bey'in kızması üzerine, yumuşak bir sesle, ilerde kabinede doğacak boşluk ve değişikliklerde dileğini göz önünde tutacağını bildirir. Bunu bir çeşit vaat sayan Şefik Bey, karısının isteğini gerçekleştirmenin mutluluğuyla sadrazamın yanından ayrılır.

Refik Bey bir hafta içinde ölür. Hilmi Paşa İttihatçıların başlarından Talât ve Rahmi beyleri katına çağırıp konuşur. Bu arada Şefik Bey'in gelişinden de söz açar. Onların bundan haberdar olmadığını, üstelik böyle bir şeyi de doğru bulmadıklarını anlar. Kabinede değişiklik yapmadığı gibi, adliye nezaretine de Nâzım Paşa'yı önerir. Bunu Nimet'in getirdiği gazeteden öğrenen Şefik Bey öfkelenir. Karısının da kışkırtmasıyla doğruca İttihatçıların merkezine gider. Arkadaşlarına çıkışır. Fakat hepsi de onu haksız bularak ayıplar, eleştirirler.

Kapıyı çarparak ayrılan Şefik Bey olup bitenleri karısına anlatır. Nimet, sakin ve sabırlı olmasını öğütler.

31 Mart 1909'da askerlerin bir bölüğü ile gericiler, İttihatçılara karşı ayaklanırlar. Yakaladıkları bazı subayları öldürürler. Hüseyin Hilmi Paşa istifa eder. Talât, Rahmi ve Cavit beyler kaçarlar. Yeni kabineyi kurmayı üstlenen Tevfik Paşa, dahiliye nazırlığını Şefik Bey'e verir. Nimet hanım buna pek sevinir, artık bir nazır karısı olmuştur.

Selanik'e kaçan İttihatçılar orada bir ordu oluştururlar. Amaçları, İstanbul'a yürüyerek gericileri ezmek, padişahı tahttan indirmekti. Hareket Ordusu'nun başında Mahmut Şevket Paşa bulunuyordu. Şefik Bey karısının önerisiyle Sultan Hamit'le görüşür. İstanbul'a saldıracak orduyu yenebilmesi için bahriye ve harbiye nazırlıklarının kendisine verilmesini rica eder. Fakat padişah bunu doğru bulmaz. Meşrutiyet'e bağlı kalmak ve işi oluruna bırakmak kararındadır. Nimet Hanım bunu öğrenince, kocasının hemen tavır değiştirerek Abdülhamit'e cephe almasını öne sürer. Şefik Bey, karısıyla seviştikten sonra, geceleyin konaktan ayrılır. Hareket Ordusu'yla birleşmeye gider. Nimet, yalnız kalınca, yanlış bir karar verdiklerini düşünerek gelecekten korkar. Sabahleyin

erkenden değerli eşyasını toplar, dadısının kızıyla evden kaçar. Rus elçiliğine sığınır. Bir gemiyle Odessa'ya ulaşır.

Şefik Bey ise Ayastafanos'ta yakalanıp tutuklanır. Padişahla yaptığı haince konuşma öğrenilmiştir. Gazeteler yakında yargılanacağını yazarlar...

YARGI

"Nahit Sırrı Örik'in *Sultan Hamit Düşerken* adlı eserini bir rastlantı sonucunda okuyunca üç kişinin büyük ölçüde etkisi altında kaldım. Bunlardan biri 83 yaşındaki Mehmet Şehabettin Paşa idi. Sultan Aziz zamanından beri politikanın içinde üç kez maliye nazırlığı yapmış, Sultan Hamit'in vezirlerinden biri. Romancı bu kişinin doymak bilmez isteklerini, iyi belirtmişti. Öteki kişi Nimet Hanım, yani Mehmet Şehabettin Paşa'nın kızı idi. Saraya, saltanata, çıkarlarına sonuna dek bağlı, sınıfının insanı. Üçüncü kişi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelen yöneticisi Binbaşı Şefik Bey'di. Batı'ya dönük, sorunlarını çözümleyememiş, yarı aydın bürokrat tipidir. Burada şunu açıklamak gerekir: Üç kez maliye bakanlığı, bir kez de evkaf nazırlığı ve daha önce de, çeşitli valiliklerde bulunmuş, bir Mehmet Şehabettin Paşa ile İttihat ve Terakki'nin ileri gelen yöneticisi Binbaşı Şefik Bey'i tarih yazmıyor. Ancak romanda, tarihin yazdığı kişiler de yer alıyor.

Balzac, nasıl ki, tutucu, krala bağlı bir yazar olmasına karşın çağının toplumsal sorunlarını ve kişi-toplum ilişkilerini ustalıkla sağlam bir yazarın şaşmaz yorumlarıyla saptayabilmiş ise, 1908 İkinci Meşrutiyet devrimini ele alan Nahit Sırrı Örik de bu romanında Türk toplumuna aynı açıdan bakmasını bilmiş.

Her zaman söylenir; yazar bildiği, yakından tanıdığı, deneyleriyle yaşadığı, bir çevreyi kuşkusuz yanlışlara düşmeden anlatır. Ne var ki, Örik bunu yaparken edebiyatımızda ciddiye alınmamayı göze almak pahasına geçersiz bir dil kullanmış." (Kemal Bekir)

"İşte bu bağlamda, örneğin, Nahit Sırrı Örik'in *Sultan Hamit Düşerken* adlı romanının, bugünün somut tarih öncesini

içermesi ölçüsünden gerçek bir tarihsel roman olduğunu söyleyebiliriz sanıyorum. *Sultan Hamit Düşerken*'in tarihselliği, onun Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü oluşturan politik ve toplumsal koşulları soyut ve kuramsal olarak temellendirmesinden ileri gelmiyor. Kuşkusuz, romanın, içinde geliştiği tarihsel bağlam budur. Ama Nahit Sırrı Örik, II. Meşrutiyet'in ilanından Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişine kadar uzanan tarihsel kesitteki toplumsal ve siyasal gelişmeleri, tıpkı Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ında yaptığı gibi roman karakterlerinin bilincinde meydana getirdiği dönüşümlerin içine yerleştiriyor; bu dönüşümlerin bireyin duygu ve deneylerindeki biçimlenişini öne çıkarıyor. Mehmet Şehabettin Paşa'nın, bir İttihat ve Terakki hükümeti olasılığından duyduğu korku ve tedirginliğinin karşısına Paşa'nın, bu tehlike savuşturulduktan sonraki iktidar tutkusunu koyarak, bu duygusal dönüşümü, ülkedeki nesnel, politik ve tarihsel koşulların dönüşümünü temellendirmekte kullanıyor. Burada soyut bir çözümleme değil, somut bir temellendirme vardır. Nahit Sırrı, toplumsal ve politik düşünümlerin çok hızlı ve dengesiz bir gelişme gösterdiği bu tarihsel dönemi, Mehmet Şehabettin Paşa, Nimet ve Binbaşı Şefik Bey'in birer tarihsel özne (sujet) olarak gösterdikleri somut etkinliklerde, onların duygu, davranış, düşünce ve edimlerinde ortaya koyuyor. Bu politik dönüşüm yoğunluğu içinde Mehmet Şehabettin Paşa'nın kızı Nimet'in bir 'roman karakteri' olmaktan çıkıp bir 'roman tipi'ne doğru geliştiğine de tanık oluyoruz. Bu, Nahit Sırrı Örik romanının gerçekten büyük, bir tarihsel roman olduğunun en belirgin özelliği.

Nahit Sırrı Örik'in *Sultan Hamit Düşerken*'ini çözümlerken, romanın somut bireysel tarihler üzerine kurulduğunu, belirli bir dönemde yaşanan nesnel ve toplumsal dönüşümlerin bu somut bireysel tarihler, romanının kapsadığı tarihsel dönem (II. Meşrutiyet'in ilânından Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi arasındaki dönem) içindeki dönüşümlerin ideolojik yapısını da ortaya koyuyor. Nahit Sırrı Örik, roman kişilerinin somut bireysel tarihleri ile soyut ve nesnel ideolojik yapıları birbiriyle bütünleştirerek dinamik bir düzenleme kuruyor. Somut bireysel tarihi oluşturan in-

sansal ilişkilerin, bu soyut ideolojik yapılarla belirlendiğini gösteriyor. Böylece romanda, somut olanla soyut olan, dinamik bir bütünlük kazanıyor." (Hilmi Yavuz)

"Nahit Sırrı Örik'in tutumu, İkinci Meşrutiyet'ten, İttihat ve Terakki'den, Sultan Hamit'ten söz açan öteki romancıların tutumlarına hiç mi hiç benzemiyor: İttihat ve Terakki'nin zorbalığına karşı çıkıyorlardı o romancılar; ama hiçbirinin aklından 31 Mart'ı sevimli göstermek ya da Sultan Hamit'i tutmak geçmiyordu; oysa Nahit Sırrı Örik'in gönlü de, kafası da Sultan Hamit'ten yana. Ne var ki Balzac'ın kralcı oluşu toplumsal gerçekliği nesnel gelişmesi içinde vermesine nasıl engel olmamışsa Nahit Sırrı'nın Sultan Hamit'ten yana olması da toplumumuzun belirli bir tarihsel kesitini bütün gerçekliğiyle yansıtmasına engel olmamış." (Fethi Naci)

"Roman, 1908'de İttihat ve Terakki'nin baskısı sonucu II. Meşrutiyet'in ilânıyla başlayan Meşrutiyet yıllarında geçer. Olaylar Meşrutiyet'in ilânının getirdiği özgürlük havası içinde sadrazam olma heveslisi bir paşanın aile çevresinde gelişir. Romanda Meşrutiyet yıllarının üst kademesindeki ailelerin yaşayışı, gelenekleri, köşkleri, yalıları anlatılır. Bir övgü ya da yergiye yer verilmeden nesnel bir biçimde yansıtılan olaylar ve verilen bilgi, yazarın tarihe olan merakının sonucu edindiği yakın tarihimizle ilgili bilgilerin derinliğini gösterir." (Olcay Önertoy)

KAYNAK

Kemal Bekir (Papirüs, Haziran 1968, s. 24/Yeni Ortam, 31.1.1976), Recep Bilginer (Politika, 16.3.1976), Hilmi Yavuz (Yeni Ortam, 27.2.1976, 5.3.1976/Milliyet Sanat, 16.7.1976, s. 193/*Roman Kavramı ve Türk Romanı*, 1977), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

ÇIKRIKLAR DURUNCA

SADRİ ERTEM

YAŞAMI

Sadri Ertem 1898'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Askeri Rüşdiyesi'yle İstanbul Sultanisi'nde okudu. Tercüman-ı Hakikat ve Tanin gazetelerinde ilk yazılarını yayımladı. Genç Yolcular ile Ümit dergilerindeyse ilk hikâyeleri basıldı. 1920'de Darülfünun Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünü bitirdi. Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katıldı. Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya geçti. Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazetelerinin yazıişleri müdürlüğünde çalıştı. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1924'te Son Telgraf gazetesine başyazar oldu. Muhalefette bulunduğu için gazetesi kapatıldı, kendisi İstiklâl Mahkemesi'ne verildiyse de aklandı. Sonra 1927-43 yılları arasında, Güneş, Resimli Ay, Servet-i Fünun, Yedigün ve Varlık dergileriyle Resimli Gazete, Son Dakika ve Vakit (Kurun) gazetelerinde göründü. İstanbul'un çeşitli okullarında ve Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'yle Polis Okulu'nda öğretmenlik yaptı. Matbuat Umum Müdürlüğü'nde danışmanlıkla görevlendirildi. 1939'da Kütahya'dan milletvekili seçildi. 12 Kasım 1943'te Ankara'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Çıkrıklar Durunca* (1930), *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1933), *Düşkünler* (1935), *Yol Arkadaşları* (1945). – Hikâye: *Silindir Şapka Giyen Köylü* (1933), *Bacayı İndir Bacayı Kaldır* (1933), *Korku* (1934), *Bay Virgül* (1935), *Bir Şehrin Ruhu* (1938). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Türk İnkılabının Karakterleri* (1933), *Modern Avrupa İktisat Tarihi* (1934), *Hibe* (1934), *Po-*

litika Felsefesi (1935), *Fikir ve Sanat* (1938), *Avrupa'nın İskeleti* (1940), *Propaganda I-II* (1941-42). – Günce/Anı/Gezi: *Bir Vagon Penceresinden* (1934), *Ankara-Bükreş* (1937).

ÖZET

Olaylar padişahlık çağında, bir Alevi köyünde geçer. Adaköylü Hasan ile Hatice birbirlerini severler. Hasan birkaç yıl gurbete çıkar. Bu arada Hatice evlendirilir. Hasan döner. Sevgilisini çeşmede görür. Konuşurlar. Sonra birlikte köyden kaçarlar. Köylüler peşlerine düşerlerse de yakalayamazlar. Âşıklar iki gün yol yürürler. Aç ve yorgun düşerler. Sonunda, döne dolaşa köylerine varırlar. Dergâh'a sığınarak karınlarını doyururlar. Sıddıkzade, Hatice'yi dere kenarında yakalayarak tekme tokat döver. Hatice yatağa düşer ve bir gün ölür.

Sıddıkzade, köyün ağasıdır. Kurnaz ve çıkarcı, çapkın ve zorbadır. Vaktiyle Hatice'ye asılmış, yüz bulamayınca öfkelenmiş ve kızcağızın yüzünü bıçağıyla çizmiştir. Şimdi de dere kenarında yalnız yakalayınca kıyasıya dövmüştür. Kimse ona bir şey yapamamaktadır. Çünkü, hükümette adamları vardır, vilâyet ve belediye meclislerinde üyedir. Ayrıca, bir büyük dükkânın da sahibidir. Köylülerden tiftik, yün alır, karşılığında öteberi verir. Fakat son zamanlarda yün almaktan vazgeçer. Çünkü İstanbul'dan yün isteyen tüccarın siparişi yıldan yıla azalır. Bundan ötürü, Sıddıkzade dükkânında Avrupa'dan gelme ucuz fabrika dokumaları satmaya başlar. Bu iş daha kârlıdır.

Hasan, Dergâh'ın sürüsüne çobanlık eder. Sevgilisinin ölümüyle çok sarsılmıştır. Kırlarda ağıtlar söyleyip dolaşır. Sıddıkzade'ye derin bir kin duyar.

O yıl köylüler yine Sıddıkzade'ye başvururlar, fakat yünlerini satamazlar. Bunun üzerine, bir kurul seçerek İstanbul'a gönderirler. Artık yünlerini orada satacaklardır. Kurulda Hasan da vardır. İstanbul'a gelince epey dolaşır, aranırlar. Sonunda, dokumacılar loncasının başkanına rastlarlar. Başkan, Hasan'a bütün ülkenin ucuz Avrupa malları karşısında bunalım geçirdiğini, çıkrıkların durduğunu, köylülerin kentlere akın ettiğini anlatır.

Hasan köylülerinin yanına döner. Durumu açıklar. Savaşmaktan başka çare yoktur. Fakat köylüler hükümetle, Sıddıkzade'yle uğraşmaktan çekinirler.

Sıddıkzade artık, fabrika eşyası satan bir tüccar olmuştur. Köylülerden tiftik satın almaz. Fakat borçlarına karşılık ellerindeki tiftiklere haciz koydurur. Köylülerin ağlayıp sızlanmasına aldırmaz. Ticaretini yürütebilmek için çevredeki çıkrıkların, tezgâhların durması gerekmektedir. Gitgide yoksullaşan köylüler yavaş yavaş bu gerçeği görmeye ve Hasan'a hak vermeye başlarlar. Dergâh'a yanaşırlar. Şeyh Dudu Hatun onlara, çıkrıkları durduranın mahvolacağını söyler. Dergâh'ın da tiftiklerine Sıddıkzade'nin el koyması köylüleri kızdırır. Bir kurul (Hızırlar Heyeti) oluşturulur. Köylüler fabrika dokuması giymemeye ant içerler. Sıddıkzade bunu duyunca öfkelenir. Sünnileri, imamların yardımıyla kışkırtmaya çalışır. Bu arada Batılılaşmayı ve şehirli tüccarı tutan vali, çıkrıkların durmasını buyurur. Bunu protesto için hükümet konağı önünde toplanan köylü kadınlar dipçik ve kırbaçla dağıtılır. Yerli dokuma satışı yasaklanır. Bir gün zaptiyeler kaçak dokuma götüren silahlı bir kervanı kovalarlar, fakat çarpışmada bozguna uğrarlar.

Sıddıkzade, köylülere bedava Avrupa malı kumaş, bez dağıtır. Amacı halkı alıştırmaktır. Bunu duyan Adaköylü kurul üyeleri ellerindeki fabrika imalatı eşya ve elbiselerin yakılmasına karar verirler. Fabrika malları Dergâh'ın önünde törenle yakılır. Sıddıkzade buna karşı softaların yardımıyla valiyi kışkırtır. Adaköy'deki Alevilere karşı harekete geçilmesini söyler. Bunu öğrenen köylüler daha önce davranırlar. Eski eşkıyalardan Pazvantoğlu'nun kumandasında önce Devrek'i basarlar. Vergileri kaldırırlar. Halk sevinir. Birçok eşkıya ile mahpuslar da onlara katılırlar. Pazvantoğlu, Devrek'ten sonra Mengen'i işgal eder. Olaylar İstanbul'dan duyulur. Bolu'ya hükümet kuvvetleri gönderilir. Pazvantoğlu kuvvetlerin çokluğunu görünce korkar, kellesini kurtarmak için kardeşinin de telkiniyle gidip teslim olur. Onu öteki eşkıyalar izler. Adaköylüler geriye çekilirler. Hasan birkaç köylüyle Sıddakzade'nin evini ateşe verir. Sıddıkzade bir orospuyla alevler içinde yanar. Zaptiyeler köyü sararlar. Dergâh'takilerle askerler arasın-

da çarpışma başlar. Köylüler tek kişi kalıncaya kadar yiğitçe direnirler. Sonunda zaptiyeler savaşı kazanırlar. Dergâh yerle bir edilir, isyancılar kurşuna dizilir. Böylece, çıkrıklarında tiftik işleyenler yenilmiş, yerli sanayi o bölgede çökmüş, Avrupa malları ortalığı kaplamıştır.

YARGI

"... Sadri Ertem, *Çıkrıklar Durunca* romanı ile elli sene evvelki bir örfü anlatır. Bu örf, dokumacılarla fabrika malı satanlar arasındaki mücadeleyi tasvir ettiği içindir ki "Roman Sosyal"in bizde ilk tecrübesi şeklinde görünür. Bu mücadelenin safhaları ve o sırada Pazvantoğlu vesaire gibi isyanların bu mücadeleye alet ittihazı eserde canlı sahifeler yaratır." (Mehmet Behçet Yazar)

"Bu muharrirler içinde Sadri Ertem'i hasseten zikretmek lâzımdır. Sadri Ertem, *Çıkrıklar Durunca* adlı romanıyla Türk içtimai muhitlerinin birden alakasını celbetti (1930). Bu eser, kelimenin tam manasıyla Türkiye'de köylü hayatından alınan ilk realist eserdir. Eserin mevzuu on dokuzuncu asır ortalarında Türkiye'nin Avrupa malları istilâsı altında kalmasıyla milli ve mahalli küçük sanayinin yıkılışı ve bunun tevlit ettiği köylü isyanıdır. Bu ve mümasili romanlardan başka Sadri Ertem birçok kıymetli hikâyelerin de muharriridir. Bunların ekserisi mevzularını halkın sosyal hayatından alır." (E. Gal)

Çıkrıklar Durunca (1930)'da 19. yüzyılın son yarısından başlayarak fabrika malı kumaşların Türkiye'deki yerli dokuma tezgâhlarını nasıl yok ettiği, bu iktisadi evrim içinde Bolu ve Kastamonu gibi el tezgâhlarının yaygın olduğu bölgelerdeki ayaklanmalar tasvir edilmektedir. Bu çevrelerde yerli dokumalar, eski soflaların yerini Avrupa malı dokumalar alırken meydana gelen sarsıntılar, köylü ayaklanmaları, bunları destekleyen eski Alevi-dağlı köylüler ve Pazvantoğlu gibi eşkıyaların, karşısına şehirli esnaf ve tüccarın çıkışından doğan yarı dini, yarı iktisadi çekişmelerden bahsedişi, romana çok karışık, bağları zayıf, bütün yapısında yer yer boşluklar kalmış bir taslak mahiyeti vermektedir. Bu fabrika-

çıkrık çatışmaları, aslında, yer yer ufak tefek taşkınlıklara sebep olmuş olabilirdi. Yazarın bunları bir koldan da Alevi köylerinin mezhep ihtilaflarına dayaması, ilmi bakımdan sıhhatini bir tarafa koysak bile, romanın kuruluşu inandırıcı, çekici, kandırıcı bir değer taşıyacak seviyede olmaktan uzaktır. Bütün romanları gibi bunda da anlattığı çevreleri, insanları yakından tanımamaktan gelen, bütün malzemesini rastgele kitaplardan ve teorilerden çıkaran 'masabaşı romanları'nın bütün kusurları, taslak halindeki yapısı ile karşımızdadır." (Tahir Alangu)

"Sadri Ertem, toplum sorunlarının ele alındığı öykülerinde yer yer köy yaşamını ve köylülerin sorunlarını işlemiş, mütegallibenin ve tüccarın köylüyü sömürmesini konu edinmiştir. Bu temalar en geniş biçimde *Çıkrıklar Durunca* adlı romanına yansımıştır. Yazıldığı dönemde çok geniş bir yankı uyandıran ve gerçekçi köy romanının bizdeki gelişimi içinde önemli yeri bulunması gereken bu roman, sonradan yeni basımının yapılmaması ve eleştiricilerimizin birbirinden aktarma yargılarla 'masabaşı romanı' diye nitelendirmesi yüzünden olmalı, günümüzde de hak ettiği ilgiyi görmemektedir. Oysa, konusunun sağlam toplumsal temellere oturtulmuş olması kadar gerçekçi gözlemleri bakımından, kişilerin davranışlarından konuşmalarına dek, gerçeğe uyması yönünden de ilgiye değecektir. (...) Sadri Ertem'in romanında tarihsel gerçekler elden geldiğince roman kahramanlarının kişilikleri ve eylemleriyle birleştirilmiştir. El tezgâhlarına dayanan üretim çevresi, Alevi köylerinin yaşamı, Sıddıkzade Ali ve onunla işbirliği yapan çevre, köylülerin ayaklanmalarıyla ilgili aşamalar, geleneği olmayan bu tür içinde hiç de başarısız sayılmayacak biçimde anlatılmıştır." (Konur Ertop)

"*Çıkrıklar Durunca* romanında toplumsal yapıdaki değişmelerin sınıfsal çatışmaya dönüşen çekişmesini ekonomik yapıya bağlayarak, baskıcı yönetimle tüccar işbirliğinin, başkaldıran köylüyü altederek sömürü ağını örmesini anlatır. İşlediği temalar bakımından gerçekçi köy romanımızın kuruluşu için önemli nitelikler taşır." (Ferudun Andaç)

KAYNAK

İlhami Bekir (Resimli Şark, Haziran 1931, Mart 1933), Mehmet Behçet Yazar (*Genç Romancılarımız ve Eserleri*, 1937), Murat Uzar (*Sadri Ertem*, 1940), Ömer Faruk Toprak (Yürüyüş, 9.11.1942), Fahir Onger (Beraber, 1.9.1952), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman I*, 1959), Konur Ertop (Milliyet Sanat, 20 Kasım 1978), Mehmed Kemal (Gösteri, Eylül 1981), Ferudun Andaç (Yazko Edebiyat, Kasım 1983), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

9'UNCU HARİCİYE KOĞUŞU

PEYAMİ SAFA

YAŞAMI

Peyami Safa, 1899'da İstanbul'da doğdu. İki yaşında babası İsmail Safa'yı kaybetti. On üç yaşında ekmeğini kazanmak zorunda kaldı. Bu yüzden, ilkokuldan başka öğrenim göremedi. Kendi kendini yetiştirdi. Birinci Dünya Savaşı süresince öğretmenlik yaptı. On dokuz yaşında gazeteciliğe atıldı. Yirminci Asır adlı gazeteyi çıkardı. Burada basılan 'Asrın Hikâyeleri'yle ilgiyi çekti. Bundan sonra ölünceye değin çeşitli gazetelerde (Cumhuriyet, Tan, Akşam, Vakit, Ulus, Tasvir, Milliyet, Son Havadis vb.) fıkralar, romanlar, denemeler, eleştiriler yayımladı. Ayrıca Her Ay, Aydabir, Resimli Ay, Hafta, Yedigün, Türk Dili dergilerinde göründü. Kültür Haftası (1936), Türk Düşüncesi (1953) dergilerini kurdu. 15 Haziran 1961'de beyin kanamasından İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Şimşek* (1923), *Sözde Kızlar* (1925), *Canan* (1925), *Mahşer* (1924), *Bir Genç Kız Kalbinin Cürmü* (1925), *Bir Akşamdı* (1928), *9'uncu Hariciye Koğuşu* (1930), *Atillâ* (1934), *Fatih-Harbiye* (1931), *Bir Tereddütün Romanı* (1933), *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (1949), *Yalnızız* (1951), *Biz İnsanlar* (1959). –Hikâye: *Bir Mekteplinin Hatıratı, Karanlıklar Kralı* (1913), *Gençliğimiz* (1922), *Aşk Oyunları* (1922), *Siyah Beyaz Hikâyeler* (1923), *İstanbul Hikâyeleri* (1923), *Süngülerin Gölgesinde* (1924), *Hikâyeler* (1980). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Büyük Avrupa Anketi* (1938), *Türk İnkılabına Bakışlar* (1938), *Felsefi Buhran* (1939), *Millet ve İnsan* (1943), *Mahutlar* (1959), *Sos-*

yalizm (1961), *Mistisizm* (1961), *Nasyonalizm* (1961), *Doğu-Batı Sentezi* (1963), *Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca* (Derleyen: Ergun Göze, 1970), *Sanat-Edebiyat-Tenkid* (Derleyen: Ergun Göze-Nevzat Köseoğlu, 1970), *Din-İnkılap-İrtica* (Derleyen: Ergun Göze-Nevzat Köseoğlu, 1971), *Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar* (1976).

ÖZET

Romanın kahramanı on beşine basmıştı. Yedi yaşından beri dizindeki yaradan acı çekmektedir. Muayene için *9'uncu Haricîye Koğuşu*'na gider, kemik veremine tutulduğunu, ayağının kesilmesi gerektiğini öğrenir. Ancak sakin yaşarsa, iyi beslenirse ağır ağır iyileşecektir. Oysa, bir annesi vardır, o da çok yoksuldur. Akrabaları olan Paşa'dan yardım isterler. Paşa, hastayı Erenköy'deki evine alır. Delikanlı burada Paşa'nın on dokuz yaşındaki güzel kızı Nüzhet'e âşık olur. Kız da kendisini sever. Fakat kız zengin bir doktorla evlendirilecektir. Delikanlı buna çok üzülür. Bunalım geçirir. Bu yüzden ayağı daha da kötüleşir. Evden kaçarak hastaneye yatar. Doktorlar büyük çaba göstererek onu sakatlıktan kurtarırlar. Ayağı kesilmeden ameliyatla iyileşen delikanlı hastaneden çıkar. Ama sevdiği kızın, bir gün sonra sözü geçen doktorla evlendiğini duyar.

YARGI

"... Bu romancının en karakteristik hususiyeti bizde o ana kadar hiç temas edilmeyen bâkir bir mevzuyu ele almış olmasıdır. Fizyoloji ile psikolojinin el ele verdiği hastalık ve maraz tahlili romanları ki Frenk edebiyatında böyle romanların kıymetlilerini tıp fakültelerinde bile talebenin istifadesi için okutuyorlar. Romanın ikinci hususiyeti, roman kahramanının isimsiz oluşudur. Bütün edebiyatımızda kahramanın adı olmayan ilk roman budur sanırım. Niye böyle? Çünkü romanın kahramanı müellifin kendisidir; kendi adını zikretse romana uymayacak, başka bir ad taksa haki-

katten ayrılmış olacak, öyleyse en iyisi kahramanı adsız bırakmaktır." (İsmail Habip)

9'uncu Hariciye Koğuşu'nun bir tek kahramanı var: 9'uncu Hariciye Koğuşu. Bu kitap, bütün bir fakir çocuklar hastahanesinin romanıdır. Peyami'nin bu kitabı tam mükemmel ve ciddi manasıyla yenidir. (...) Bu kitabın ruh tahlilleri bile dehşetli ve derin hakikat vesikalarının senfonisidir. Peyami'nin romanı realisttir, fakat eski manada fotoğraf realizmi değil; şeniyetlerin abidesini yapan ve bunu yapmak için bir sıra tahlil ve terkiplerden mürekkep bir kompozisyon vücuda getiren diyalektik bir realizm." (Nâzım Hikmet)

"*9'uncu Hariciye Koğuşu*, bir ruh çözümlemesi romanıdır. Yazar, gözlemlerini bilinenden bilinmeyene, bilinçten bilinçaltına doğru uzatarak, insan ruhunun en karanlık köşe bucaklarını bilinçüstüne çıkarmaya çalışmış, bunda da gerçekten üstün bir başarıya ulaşmıştır. (...) Roman kahramanının çektiği hastalık, yazarın, çocukluğunda geçirmiş olduğu hastalığa benzemektedir. Bu bakımdan, *9'uncu Hariciye Koğuşu*, otobiyografik bir nitelik göstermektedir." (Cevdet Kudret)

"Bu kitap bugünkü Türkçe'nin, sanatkârı elinde ne harikalar verebileceğini ispata kâfidir. Bir hastalığın destanı olan bu kitapta bir mısra kadar güzel cümleler var. *Şimşek*'te başlayan ruh tahlillerini burada daha olgunlaşmış buluyoruz. (...) *9'uncu Hariciye Koğuşu* ile Peyami Safa, sanatının kemal devresine giriyor. Bugünkü Peyami Safa'yı bize işaret eden ilk kusursuz, mükemmel ve tamamiyle beşeri ve her satırı göğüsten kopmuş gibi taze ve hayat fışkıran bir kitap." (Cahit Sıtkı)

"Peyami Safa'nın bu romanını içim burkularak acı bir lezzetle okudum. Bu roman değil, başından sonuna kadar bir ıstırap levhası. O kadar tabii ve canlı ki kendimiz ıstırabın içine gömülüyoruz. Hayatta böyle facialara kimbilir ne kadar sürünüp geçmişizdir de farkına varmamışızdır. Fakat Peyami Safa hem farkına varmış, hem bize bu acının tarihini hayattan daha büyük bir muvaffakiyetle anlatmaya kadir olmuştur. (...) Romanın kıy-

meti vak'ada değil. Hikâye etmek tarzında ve tahlillerinde. Eserin yeniliği ve inceliği buradadır. (...) Peyami Safa en derin ruh tahlillerine hafif fırça darbeleriyle dokunmak ve yorgunluk vermeden bizim içimizde istediğini canlandırmak sırrını biliyor. (...) Ne bir tez, ne de bir güzel yazı ve gösteriş düşkünlüğü. Fakat asıl güzel yazı bu. Üslupta ufacık bir laubalilik ve iptizal yok. Sade fakat yüksek. (...) Peyami Safa'nın şuur ile tahteşşuuru birlikte düşünerek tahlillerini derinleştirmesi ve genişletmesi çok cazip bir tarz teşkil etmiştir. Fakat zannediyorum ki on beş yaşındaki kahramanının omuzları bu yükü çekmez. Bu çocuk Peyami Safa kadar okumuş ve düşünmüş görünüyor." (Hüseyin Cahit)

"Eskiden yazılmış birkaç iyi ve taşıdığı isme lâyık romanımız olduğu gibi, bu son senelerin cılız ve lezzetsiz mahsülleri içinde de ara sıra bazı cazibeleri ve hususiyetleri taşıyan eserlere de tesadüf etmek mümkündür. İşte Peyami Safa Bey'in *9'uncu Hariciye Koğuşu* bu nadir kitaplardandır. Okuyup bitirdiğim zaman, edebiyatımızın bu uyuşuk havası içinde böyle bir kitabın nasıl olup da yazılabildiğine hayret ettim. Nasıl olup da bir romancı kısır ve kopyeci muhayyilenin tabii malikânesi olan cicili bicili salonları, otomobil gezintilerini, kıranta bekârlarla muhtekir kızlarının aşklarını bir tarafa bırakıp da alil ve sakattan, hastaneden bahsedebiliyor. Bu sahifelerde ne ayışığında buse, ne zarif ve kibar çay alemleri, ne baygın gözlü âşık ve ne de gurbette hatıra defteri tutan afif ve sadık sevgili vardır. Ve güzellik namına kazanılmış birer zafer addedilebilecek bu yoklukların yanında, insan, hakiki acıyı, ıstırabı bir gölge halinde bile olsa, seferberliğin aç İstanbul'unu buluyor. (...) Bu mini mini kitabın her sahifesi etin ıstırabını bizzat kendinde duymuş, uzun senelerini onunla baş başa geçirmiş bir insan tarafından yazıldığını söylüyor. Okurken vücudunuzu dolaşan raşe, içinizi burkan acı buradan geliyor. (...) Sonra kitap tamam değil, insana büyük bir romanın içinde ayrılmış bir parça hissini veriyor; adeta ne olur, Peyami Safa Bey, şunun tamamını verse ve biz bu genç hastayı tabii muhitinde, seferberliğin aç ve huzursuz İstanbul'unda, bü-

yük, küçük kardeşleriyle beraber görsek diyeceği geliyor. Fakat bütün bunlar *9'uncu Hariciye Koğuşu*'nun şu son senelerin eserleri içinde, acının ve merhametin yegâne kitabı olmasına mani olmaz." (Ahmet Hamdi Tanpınar)

"*9'uncu Hariciye Koğuşu* olayların, intibaların, duygu ve düşüncelerin kahramanının ağzından anlatıldığı bir 'ben' romanıdır. Psikolojik bir romandır. Tek şahıs üzerine kurulmuş, romanın diğer şahısları Nüzhet ve Doktor Ragıp ikinci planda ve silik olarak bırakılmıştır. (...) Hasta gencin duygu ve düşünceleri ne kadar teferuatlı olarak tasvir edilmişse, dış görünüşü de o kadar ihmal edilmiştir. Doktor Ragıp'ın ise sadece dış görünüşü fakat güçlü ve teferruatlı bir şekilde tasvir edilir. (...) Nüzhet üzerinde de fazla durulmamıştır. (...) Romanda hasta genci hep ön planda tutmak için Nüzhet'i önemsememiştir. Nüzhet'in dış görünüşü de verilmemiştir. (...) Romanda son derece dikkatli ve realist tasvirler vardır. Eşya, mekân ve insan bütünleşmiştir. (...) Bununla birlikte roman kahramanı sathi bir tip olmadığı için bu tasvirlerde alelâde bir fotoğraf realizmi yoktur. O, gözlerinin gördüğünü felsefenin, imanın ve tıbbın süzgecinden geçiriyor. (...) *9'uncu Hariciye Koğuşu* yapısı, mahtevası ve üslubu son derece uyumlu bir romandır." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

KAYNAK

Nâzım Hikmet (Resimli Ay, Şubat 1930), Ahmet Hamdi Tanpınar (Görüş, Temmuz 1930/*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969), Hüseyin Cahit (Fikir Hareketleri, 2.5.1935), İsmail Habip (*Edebi Yeniliğimiz*, 1931), Cahit Sıtkı (*Peyami Safa*, 1940), Yücel Hacaloğlu (*Sevenlerin Kalemiyle Peyami Safa*, 1962), Cevdet Kudret, (*Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, 1967), Sabahat Emir (Türk Edebiyatı, Ocak 1973), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri II*, 1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983).

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ

AHMET HAMDİ TANPINAR

YAŞAMI

Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 Haziran 1901'de İstanbul'da Şehzadebaşı'nda doğdu. 1923-32 yılları arasında Erzurum, Konya, Ankara, Kadıköy liseleri ile Gazi Eğitim Enstitüsü'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1933-39 arasında ise Güzel Sanatlar Akademisi'nde estetik sanat tarihi ve mitoloji okuttu. 1939'da Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde profesör oldu. 1942'de Maraş Milletvekili seçildi. 1949 yılı sonlarına doğru tekrar Yeni Türk Edebiyatı profesörlüğüne getirildi. Bir daha da bu görevinden ayrılmadı. Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyata şiirle girdi. İlk şiiri 1920'de Altın Kitap dergisinde çıktı. Dergâh, Milli Mecmua, Hayat, Görüş, Anayurt, Varlık, Kültür Haftası, Her Ay, Ağaç, İnsan, Oluş, Ülkü, İstanbul, Aile dergileri ile Tan, Cumhuriyet, Ulus ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde yazdı. 1962'de *Şiirler* adlı kitabıyla Yeditepe Şiir Armağanı'nı kazandı. 24 Ocak 1962'de İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Huzur* (1949), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1961), *Sahnenin Dışındakiler* (1973), *Mahur Beste* (1975), *Aydaki Kadın* (1987). – Hikâye: *Abdullah Efendi'nin Rüyaları* (1943), *Yaz Yağmuru* (1955). – Şiir: *Şiirler* (1961), *Bütün Şiirler* (1976). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1949), *Yaşadığım Gibi* (1970). – Günce/Anı/Gezi: *Beş Şehir* (1946), *İstanbul* (1954). –Fıkra/Makale/Anlatı: *Edebiyat Üzerine Makaleler* (Derleyen: Zeynep Kerman, 1969). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Ahmet*

Hamdi Tanpınar'ın Mektupları (Derleyen: Zeynep Kerman, 1974). –Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Tevfik Fikret* (1937), *Yahya Kemal* (1940). – Antoloji/Kronik: *Nâmık Kemal Antolojisi* (1942).

ÖZET

Hayri İrdal küçük yaşta bir saatçinin yanına çırak girer. Ustası rint, filozof bir sanatçıdır. Hayri ona hayranlık duyar. Bütün gücüyle çalışır. Birinci Dünya Savaşı başlayınca askere alınır. Dört yıl sonra İstanbul'a döner. Abdülselâm Efendi'nin kızı Zehra ile evlenir. Yıllar geçer, karısı ölür. Hayri İspiritizmacılar Kulübü'ne üye olur. Orada çeşitli insanlar görür. Pakize adındaki kadınla da orada tanışır ve onunla ikinci evliliğini yapar. Fakat aklı hep saatlerle doludur. Yaşamın gerçeklerinden uzak, havada, düşte yaşar gibidir.

Kahvede bir arkadaşı ona Halit Ayarcı adlı birini tanıştırır. Hayri'de büyük değişikliğe yol açar bu tanışma. Halit de saatlere tutkundur.

Halit ile Hayri hemen dost olurlar. Giderek "*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*"nü kurarlar. Hayri artık gerçek mutluluğu bulmuştur.

Enstitü kısa zamanda tanınır. Ünü dış ülkelere dek gider. Hayri bütün benliğini işine verir. Karısı Pakize onu, arkadaşı Halit ile aldatır, ondan bir de kızı olur. Çocuğa "Halide" adını takmak ister. Öyleyken kocası bir şey anlamaz. Hatta ona, "Ne iyi etmişiz de arkadaşımın adını koymuşuz kızımıza, onu çok sevdiğimiz için olacak çocuk gittikçe Halit'e benziyor," der.

Ne var ki, Hayri'nin sevinci uzun sürmez. Amerika'dan uzmanlar gelir, incelemeler yaparlar ve Enstitü'nün gereksizliğini öne sürerler. İlgililer de onlara hak vererek Enstitü'yü kapatmaya kalkarlar. Bunun için bir tasfiye komisyonu kurulur. Fakat Halit komisyonu öyle bir ayarlar ki eski görevliler işbaşında kalır. Böylece Enstitü de kapatılmamış olur.

Bir süre sonra Halit bir kazada ölür. Hayri buna çok üzülür. Ama, az da olsa, o günden sonra hayalden yaşama gözlerini çevirir. Gerçekleri görmeye başlar.

YARGI

"... Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* (1949), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanları gene gerçekçi akımın dışında kalan fakat yaşaya geldiğimiz ekinç değişimini güçlü yorumlarla tartışan ve uygarlığımızın geçmişe bağlı değerlerini yorumlayan psikolojik yönce de zengin denemelerdir. Bu iki kitap sanatımızda eksikliği pek çok görülen düşünce romanı türünün güzel örnekleridir. Tanpınar'ın ekinç tarihçesi ve estet kişiliği romanlarına doyurucu bir özle olgun bir anlatış kazandırmıştır. (...) *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kendi yalanına kendisini kuvvetle kaptırmış bir dolandırıcının hikâyesi arasından toplumumuza ait pek ilginç gözlemleri yeni bir humour havası içinde ortaya serer." (Konur Ertop)

"... Dış çevreye, insana, gündelik hayatın ortaklığına yöneliş, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde, temeldeki 'rüya' anlayışına bağlı kalarak, en olgun şekline ulaştı. Hayri İrdal'ın düşle gerçek arasında sallanan acıklı ve meraklı hayatı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kendi zengin hayat hikâyesinden taşarak, iki dünya savaşı arası Türkiye meselelerinin yüze gelen sivrilerine ve aydınlarının özellikleriyle karışıyor. (...) Bu romanda çok kara ve zalim bir 'kader'in üzerine yüklendiği Hayri İrdal'ın, bütün aşırı yeniliklerin saldırdıkları bir çerçeve, kendi hülyalı yaşayışını inatla sürdürüşü, baskı altında olmasına karşılık, neşeli bir direnme ile yaşayışı, cahillik ve geriliğin ortasında bocalayan son çeyrek yüzyılın aydınlarını ifade ediyor." (Tahir Alangu)

Bir romanda kişilerin, olayların her şeyden önce belirli bir fikrin anlatılması, açıklanması için kullanıldıkları çok görülmüş bir şeydir. Ama Tanpınar bu kadarla yetinmiyor, bir yeri, bir insanı doğrudan doğruya bir fikir, bir düşünce, bir görüş olarak sunuyor. Soyut düşünceleri, duyguları, kavramları somutlaştırarak, bir yerin, bir insanın, bir olayın biçimi, rengi, kokusu, hareketi içinde veriyor. (...) Tanpınar çağımızın başlıca konularından biri olan bu fikri, insanın, dünyanın, hayatın anlamsızlığı fikrini, günümüz insanının artık yeterli bulmadığı anlam bakımından da pek yoksun görünen bir çevrenin iki ayrı çağı içinde ele almakta, sanatının aynasından gözlerimiz önüne sermektedir." (Tahsin Yücel)

"Yazarın asıl gayesi Türk cemiyetinin son elli yıl zarfında, nasıl donmuş bir hayat şekli ile onu gülünç şekilde aşmak isteyişini anlatmaktadır. (...) Roman, baştan sona kadar, realitenin dışında yaşayan insanların 'abes hayatı'nı anlatır. (...) *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ilk bakışta bir fantezi, bir alay gibi görülmekle beraber, büyük bir ciddiyetle okunması ve üzerinde derin derin düşünülmesi lâzım gelen bir eserdir. Hamdi Tanpınar bu romanı ile bizim içtimai hayatımızın gizli noktalarına kuvvetli bir projektör çevirmiştir." (Mehmet Kaplan)

"Tanpınar'ın kendine özgü bir anlatımı, bir üslubu var. Bu kendine özgülük gereğinden de fazla belirgin; çünkü giderek roman diliyle çelişir duruma düşüyor. Romanda dil, okurla roman arasına girmemeli. (...) Üslup kaygısı; kişileri, olayları izlemeyi güçleştiriyor. Şairane söz etmek merakı, roman üslubuyla bağdaşmıyor. (...) Şairane ve süslü söz etmek merakı roman kişilerinin konuşmalarına da zarar veriyor. (...) Bir de 'felsefe yapmak' ya da 'büyük laf etmek' merakı var Tanpınar'ın, felâket! (...) Ayrıntıları seviyor Tanpınar ve alabildiğine ustaca kullanıyor." (Fethi Naci)

"*Saatleri Ayarlama Enstitüsü* iki uygarlık arasında bocalayan toplumumuzun yanlış tutumlarını, davranışlarını, saçmalıklarını alaya alan, eleştiren bir romandır. Eser, çocukluğu Abdülhamit döneminde geçen, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini de yaşayan Hayri İrdal'ın anıları şeklinde verildiğine göre sözkonusu hicvin son elli yıllık Türk toplumuna yöneltilmiş olması gerekir. Prof. Mehmet Kaplan bu kanıda. Ama aldanmıyorsam, Tanpınar, İrdal'ın hayatı içine sıkıştırılan bu elli yıllık zaman diliminde, toplumumuzun çok daha geniş bir tarihi süreci içinde geçirdiği bunalımı anlatmaya çalışmaktadır. Dört bölüme ayrılmış roman: 'Büyük Ümitler', 'Küçük Hakikatler', 'Sabaha Doğru' ve 'Her Mevsimin Bir Sonu Vardır'. Yorumum doğruysa, birinci bölüm Tanzimat öncesini ele almaktadır, ikinci bölüm Tanzimat dönemini, üç ve dördüncü bölümler de cumhuriyet döneminin başlarını ve devamını. Yazar, sözkonusu dönemleri gerçekçi bir yöntemle yansıtıyor demek istemiyorum tabii, toplumumuzun o dönemlerdeki bazı özelliklerini dolaylı bir yoldan dile getirip hicvettiğini söyle-

mek istiyorum. (...) Romanın tümüne egemen bir duygudan söz etmek gerekirse buna 'abes'in duygusu diyebiliriz. 'Saçma', hayatın kendisinde vardır ve İrdal, hayatı boyunca buna sık sık tanık olur. Fakat ayrıca, Türk toplumunun karşılaştığı uygarlık sorununun yarattığı bölünme, bu toplumu sürekli olarak rasyonel olmayan davranışlara ve saçma tutumlara iter; ve romanda genel çizgisiyle hiciv, toplumun bu yüzden içine yuvarlandığı 'abes'i, İrdal'ın bir gözlemci olarak sergilemesiyle sağlanır." (Berna Moran)

"Ahmet Hamdi Tanpınar *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde kendi içine kapalı bir dünya gösterir, gerçeklerden kopuk bir düş dünyası. Esrar çekip göz kamaştırıcı bir masal dünyasına dalanlardan tutun da, hayali miras peşinde koşanlara ya da hazine arayanlara değin her tür çılgınlık bu dünyada doğal karşılanır. Gerçeklerden kaçış; insanların benimsedikleri, anlaştıkları ortak ilke olmuştur. (...) Değişmezlik bu dünyanın en belirgin özelliğidir. (...) Düş dünyasının değişmezliğine ve sağladığı güvenceye karşın, dış dünya hep beklenmedik tehlikelerle doludur. (...) *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* bu karmaşaya son vermek amacıyla kurulur. Düş-gerçek çatışmasının yerini, gerçekleşen düşler alacaktır. (...) Ne var ki, tüm değişiklikler hep yüzeyde kalır, eskiden başıboş yaşayarak düşlerin tutsağı olan insanlar, şimdi gene aynı edilgenlik içinde düşlerini yöneten bir kurumun tutsağı olmuşlardır. A. H. Tanpınar bu romanında tüm edilginliği, uyuşukluğu, dışa kapalılığı, gerçeklerden kaçışı ile bizim toplumumuzu gösteriyor. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* bu edilginliği aşmak, çağdaş dünyaya ayak uydurmak doğrultusunda başarısızlıkla sonuçlanan bir çabadır. Bir başarısızlığın nedeni enstitü düşüncesinin sağlam bir temele dayanmaması, yalnızca soyut bir düşünceden, düşten kaynaklanmasıdır. Saatleri ayarlayarak zamana ayak uydurmak düşüncesi yönetmelikleri değiştirerek reform yapma örneği üst düzeyde kalan, içerikten yoksun bir düş olmaktan öteye geçmez. (...)

A. H. Tanpınar'ın romanı hem Doğu dünyasına özgü bir edilginliği ve kaçışı gösteriyor, hem de kaynağını gene kaçışta bulan ters anlaşılmış bir çağdaşlaşma anlayışına eleştiri getiriyor. Ancak

bu kısır döngüden nasıl kurtulacağına ilişkin bir ipucu vermiyor." (Zehra İpşiroğlu)

KAYNAK

Ahmet Hamdi Tanpınar (*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969), Mehmet Kaplan (Çağrı, Şubat 1962), Tahsin Yücel (Varlık, 15.2.1962), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*, 1965), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1963), Konur Ertop (Türk Dili, Temmuz 1964), Mehmet Kaplan (*Edebiyatımızın İçinden*, 1978), Selim İleri (*Çağdaşlık Sorunları*, 1978), Berna Moran (Birikim, Mart 1978/*Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 1983), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Nami Beşer (Gösteri, Mayıs 1981), Zehra İpşiroğlu (Gösteri, Ağustos 1987), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

YAŞAMAK GÜZEL ŞEY BE KARDEŞİM

NÂZIM HİKMET

YAŞAMI

Nâzım Hikmet, 15 Ocak 1902'te doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da Göztepe'de yaptı. Galatasaray ve Nişantaşı Sultanisi'nde okudu. 1917'de Bahriye Mektebi'ne geçti. Okulu bitirdikten sonra ciğerlerindeki bir hastalık dolayısıyla ve sağlık kurulu kararıyla subaylıktan çürüğe çıkarıldı. 1921 Ocağında Mustafa Kemal'in yanında Kurtuluş Savaşı'na katılmak amacıyla gizlice Anadolu'ya geçti. Ankara'ya gelince Bolu'da öğretmenliğe atandı. Ağustos sonlarına doğru arkadaşı Vâlâ Nurettin'le Bolu'dan Trabzon'a, oradan da Batum üzerinden Moskova'ya vardı. Doğu Ülkeleri Emekçileri Üniversitesi'nde okudu. 1924'te Türkiye'ye döndü. Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra, 1925'te yeniden Rusya'ya gitti. 1928'de geldi. Çeşitli gazetelerde, dergilerde yazılar, şiirler yayımladı. Oyunlar, senaryolar yazdı. 1938'de Harp Okulu'nda bir aramada bazı öğrencilerin dolaplarında kitapları bulundu. Tutuklandı. Askeri itaatsizliğe kışkırttığı gerekçesiyle yargılandı. 15 yıla hüküm giydi. Ayrıca, Donanma Askeri Mahkemesince de aynı suçlamayla 20 yıla mahkûm oldu. İçerde *Kuvayi Milliye Destanı* ile *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı ve başka eserlerini kaleme aldı. 13 yıl hapis yattıktan sonra, 1950'de Af Kanunu'yla çıktı. Öldürüleceği söylentisi ve tasasıyla 1951'de yurtdışına kaçtı. Çeşitli ülkeleri dolaştı. Şiirleri birçok dile çevrildi. 3 Haziran 1963'te Moskova'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Kan Konuşmaz* (1965), *Yeşil Elmalar* (1965), *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (1967), *Orman Cücelerinin Sergüzeşti* (1990), *Yaşama Hakkı* (1990). – Hikâye: *Sevdalı Bulut* (1968), *Hi-*

kâyeler (Toplu basım, 1991). – Şiir: *Güneşi İçenlerin Türküsü* (1928), *835 Satır* (*Jokond ile Si-Ya-U*, *Varan 3*, *1+1=Bir*, *Sesini Kaybeden Şehir*'le beraber, 1929), *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* (*Gece Gelen Telgraf*, *Portreler*, *Taranta Babu'ya Mektuplar*, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*, *Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl*'le beraber, 1931), *Kurtuluş Savaşı Destanı* (1965), *Saat 21-22 Şiirleri* (1965), *Şu 1941 Yılında* (1965), *Rubailer* (1966), *Dört Hapishaneden* (1966), *Yeni Şiirler* (*Memleketimden İnsan Manzaraları*'yla beraber, 1941), *Yatar Bursa Kalesi'nde* (1987), *Kuvayi Milliye* (*Saat 21-22 Şiirleri*, *Dört Hapishaneden*, *Rubailer*'le beraber, 1988), *İlk Şiirler* (1989), *Son Şiirler* (1989). – Oyun: *Demokles'in Kılıcı* (*İstasyon*, *İnek*, *Tartüf 59*'la beraber, 1987), *Kafatası* (*Ocak Başında*, *Bir Ölü Evi*, *Unutulan Adam*, *Bu Bir Rüyadır*'la beraber, 1989), *Yusuf ile Menofis* (*İnsanlık Ölmedi Ya*, *Allah Rahatlık Versin*, *Evler Yıkılınca*, *İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?*'yla beraber, 1987), *Kadınların İsyanı* (*Yalancı Tanık*, *Kör Padişah*, *Her Şeye Rağmen*'le beraber, 1987), *Ferhat İle Şirin* (*Yolcu*, *Sabahat*, *Enayi*'yle beraber, 1989). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *İt Ürür Kervan Yürür* (1936), *Milli Gurur* (1936), *Sovyet Demokrasisi* (1936), *Sanat*, *Edebiyat*, *Kültür*, *Dil* (1991), *Yazılar* (6 cilt, 1924-1962 dönemi). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar* (1968), *Bursa Cezaevi'nden Vâ-Nû'lara Mektuplar* (1970), *Nâzım İle Piraye* (1975), *Oğlum*, *Canım Evladım*, *Memedim* (1968). – Çeviri: *La Fontaine'den Masallar* (1989).

ÖZET

Ahmet, örgüt arkadaşlarının dileğiyle İstanbul'dan İzmir'e gider. Aç ve işsizdir. Eniştesi Şükrü Bey'in evine uğrar. Şükrü Bey eski İttihat'çılardandır. Zengindir, ama korkmaktadır. Pencereden Ahmet'e sokakta köşedeki dilenciyi gösterir. Böylece hâlâ izlendiğini anlatmak ister. Belki onu da tutuklayacaklardır. Çünkü, Şeyh Sait İsyanı bahane edilerek 1925 Martında Takrir-i Sükun Kanunu çıkarılmış, muhalif gazeteler kapatılmış, İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

Ahmet köşkten ayrılır. Kordon'un arkasında bir kahveye oturur. Simitle çayını yudumlar. Kalkar, bir süre yan sokaklarda dolaşır. Yorularak bir camiye girer, sırtını duvara dayayarak biraz kestirir. Akşama doğru uyanır. Arkadaşı İsmail'le sözleştikleri yerde buluşurlar. Şehrin dışında penceresiz bir taş kulübeye giderler. Gaz lambasını yakarlar, konuşurlar. İçerde bir gizli basımevi kuracaklardır. Bunun için büyükçe bir çukur kazılması gerekmektedir. İsmail şafakla kalkıp işe gideceğinden erken yatar. Ahmet uyuyamaz. Kapının eşiğine oturur, sigarasını yakarak düşüncelere dalar: Moskova'da üniversitede okurken mutfakta nöbet tutarlardı. Bir gün Anuşka, Çinli Si-Ya-U, Azeri Hüseyinzâde patates ayıklıyorlardı. Anuşka'nın güzel vücudu Ahmet'in gözüne çarpmıştı. Sonra ona duyduğu ilgi gittikçe artmıştı. Kız, müdürün daktilosu idi. Si-Ya-U'nun da yakın arkadaşı...

Ahmet sabahleyin çukuru kazmaya koyulur. Çıkan toprağı geceleyin İsmail'le dışarı taşırlar. Gazetelerden bazı solcuların yakalandığını, Ahmet'in de polisçe arandığını öğrenirler. Daha dikkatli olmaya karar verirler. Ahmet'in hiç dışarı çıkmaması gerekmektedir. Fakat günler geçtikçe bunalır. Dayanamaz, bir gün çıkar. Tepenin eteğindeki pınara kadar uzanır. Tam su içerken sarı bir köpek bacağını ısırır. O sıralar kuduz olayları yaygındır. Üstelik, iğnesi de ancak İstanbul'da yapılmaktadır. Ahmet'in ise oraya gitmesi çok tehlikelidir. Nitekim, İzmir'deki arkadaşları da buna izin vermezler...

Ahmet hem çukuru kazmayı sürdürür, hem de her gün tahta kapıya çizgi çeker. Geceleri korkulu düşler görür. Zaman zaman geçmişi düşünür: Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere işgal altındaki İstanbul'dan gizlice kaçış... Zonguldak, İnebolu, Ankara yolculuğu... Bolu'da öğretmenlik... Trabzon üzerinden Batum'a, oradan Moskova'ya gidiş... Dört yıl üniversite öğrenciliği...

Geceleyin kapı gürültüyle açılır. Ahmet basıldığını sanarak korkuyla kalkar. Yıllarca önce, İnebolu'dayken de odaya iki adam dalmış, Tevfik ile Süleyman'ı alıp götürmüşlerdi... Neyse ki, şimdi gelen İsmail'dir. Ahmet ferahlar.

Aradan yirmi gün geçmiştir. Ahmet'in başı ağrımaktadır. Erkenden uyanmıştır. Oyalanmak için roman okumaya koyulur. Satırların arasında yine Anuşka'nın hayalini görür: Onu Si-Ya-U'dan

kıskanmıştı. Sonunda Anuşka'yla anlaşmışlardı. Ama Si-Ya-U ile de arkadaşlıklarını bozmamışlardı...

Ahmet bir sabah başı ağrıyarak uyanır. Ateşi vardır, midesi bulanmaktadır. "Tamam, işte başladı!" diye söylenir. Kudurarak öleceğini düşünür, dehşete kapılır. Günlerce ateşler içinde yatar. Anuşka'yı anımsar: Si-Ya-U ülkesine, Çin'e gidecekti. Ahmet bir gün Anuşka'ya uğramıştı. Kız yatağa uzanmıştı. Si-Ya-U'dan ayrılacağına üzülüyordu. Onunla yattığını söyler. Ahmet şaşırmış, kıskançlıktan çılgına dönmüştü. On gün kadar birbirlerini görmemişlerdi. Sonunda Anuşka evine onu görmeye gelince barışmışlardı...

İsmail eve geç gelir. Sabah erkenden işe gidecektir. Bu yüzden Ahmet uyur gibi yapar. Bu arada arkadaşının geçmişini düşünür: İsmail 1928'de tutuklanmış. Diyarbakır Cezaevi'nde birkaç yıl yatmıştı. Cezaevindeyken Neriman'la tanışmıştı. Neriman'ın kardeşi Osman da içerdeydi. İsmail dışarı çıkınca Neriman'la buluşmuş, konuşmuşlardı. Aralarında bir sevgi bağı oluşmuştu. Sonra evlenmişlerdi...

Ahmet kapıya yirmi dördüncü çizgiyi çeker. Ateşi sürmektedir. Yatağında ateşler içinde korku ve kaygıyla kıvranırken Anuşka'yla uğraşır: Kerim, Anuşka ve Marusay'la ormanda ateş yakıp eğlenmişlerdi: Ayışığında şarkılar, bir ağızdan marşlar söylemişlerdi. Kerim'le Ahmet Türkiye'ye döneceklerdi. Ama bunu çevresindekilerden gizliyorlardı. Polisin duymasından çekiniyorlardı. Yoksa, Onbeşler'in durumuna düşebilirlerdi...

İsmail'in gözüne uyku girmez. Ahmet'in durumu kötüye gitmektedir. Belki de kuduracaktır. O zaman onu öldürmesi gerekecektir. Eli cebindeki tabancada sabaha kadar tedirgin, kuşkuyla bekler. Ahmet ise geçmişteki anılara dalmıştır; sorgu için İsmail'i bodrumdan yukarı çıkarmışlardı. Ziya da oradaydı. Elleri ayakları kelepçeliydi. Koltuk altlarından pencerenin demirlerine bağlanmıştı. Ayak parmakları güçlükle yere değiyordu. Öyleyken Ziya da, İsmail de dayanmış, polislere birbirlerini tanımadıklarını söylemişlerdi. İsmail yerine dönerken çok üzgündü. Arkadaşının durumuna içi sızlamıştı.

Ahmet sabahleyin kalkınca yüzünü yıkar. Suya dikkatle bakar, eğilerek içer. Ama midesi bulanmaz. Ayrıca, suyun sesinden de

ürkmez. Sevinçle gülümser. Demek ki tehlikeyi atlatmıştır, kudurmayacaktır. Kapının arkasına otuz ikinci çizgiyi çeker. Ardından bütün çizgileri kocaman bir çarpıyla karalar. Akşamleyin İsmail işten döner dönmez, ona, kapıyı gösterir. Kucaklaşırlar. Rakı içerek birbirlerini kutlarlar. Hastalığın kuduz değil, ağır bir grip olduğunu anlarlar.

Ertesi gün Ahmet üçüncü mevki trenle Balıkesir'e gider. Tanınmaması için kıyafet değiştirmiş, makyaj yapmıştır. Bir ara Kerim'i düşünür: Donanma davası dolayısıyla Kerim de tutuklanmıştı. Sansaryan Han'da İsmail'le birlikte falakaya yatırılmıştı. Kalktığında yürüyemiyordu. Tabutluğa kapatılmıştı. On gün sonra da çıldırmıştı. Tımarhaneye konulmuştu...

Ahmet bir kez daha Anuşka'yı sevgiyle anar: Moskova'ya dönerken Anuşka başını vagonun camına dayamıştı. Elini sımsıkı tutmuştu. Onu ne kadar da çok sevmişti! Fakat işte ayrılık gelip çatmıştı. Üstelik, bunu ondan gizlemek zorundaydı. Memleketine döneceğini kimsenin duymaması gerekiyordu. Ama o sezmişti bunu. Ahmet'in bir iki yıla kadar gideceğini biliyordu. Oysa, Ahmet bir hafta sonra ayrılmaya karar vermişti...

Ahmet'in yüreği özlemle sızlar. Tren, Balıkesir'e doğru yol almaktadır.

YARGI

"Nâzım Hikmet kendi hayatını yazarken, o vaktin sosyalistlerinin çalışmalarını da anlatır ve bunun 'romantik' bir şey olduğunu göstermeye çalışır. Romanının adını *Romantika* koyuşunun nedeni de budur. Sonra Sofya'da Türkçe basılan kitapta ad değiştirilmiş, romanın adı *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* olmuştur. (...) *Romantika* bir otobiyografidir. Orijinal bir eserdir. Nâzım romanının ondan önce yazılan romanlara benzememesini isterdi. Gayet titiz davranıyordu.(...) Roma ve Paris seyahatleri sırasında araştırmalar yaptı, romancılıktaki gelişmeler üstüne incelemelerde bulundu ve bunlardan birini denemeye kalktı. *Romantika*'da izlediği tarz, neorealizm diyebileceğimiz yeni bir denemedir... *Romanti-*

ka'da bu yeni tarzı çok başarıyla işlemiştir. (...) *Romantika*'nın dili de Türkçe'nin en güzel örneklerinden biridir. Nâzım, bu eserinde Türkçemizi bir minyatür gibi işlemiştir." (Zekeriya Sertel)

"Nâzım Hikmet'in yabancı dillere *Romantika* diye çevrilen ve Türkçesi ilk Bulgaristan'da yayınlanan *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* adlı, her satırında şairin yüreği çarpan, ama –bence– roman olarak zayıf, hele Nâzım'ın şiirlerine oranla iyice zayıf bir romanı var. Genellikle biyografik roman türünde, ama tam biyografi de değil. (...) *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, tümüyle ve gerçekçi bir otobiyografi olsaydı, çok daha başarılı olurdu, sanırım; oysa ne inandırıcı gerçeklikte bir otobiyografi, ne de tam romandır. Konusunun ağırlığı, Nâzım'ın yaşamına dayanır, ama roman olması için, gerilim sağlayıcı öğeler katılmıştır. Bu romandaki kişiler, Nâzım'ın kendisi ve arkadaşlarıdır, ama onlar da tüm kendileri olarak romanda görünmezler; romanın her kişisi, Nâzım'ın yaşamındaki kişilerin bir bileşimidir. Çok şaşılası olan şudur: Nâzım'ın yaşamında büyük bir yeri olan Vâlâ Nurettin'den *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'de en küçük bir iz bile yoktur." (Aziz Nesin)

"Bütün eleştirmeciler *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'in otobiyografik malzeme üzerine kurulduğunda hemfikirdirler. Aynı zamanda eserde geniş genelleştirmeler yapıldığını da herkes kabul etmek zorundadır. Gerçekten de, özgürlük, demokrasi, sosyalizm ve barış savaşının yönetmenlerinden biri olan Nâzım Hikmet'in zengin yaşam deneyi ve izlenimleri buna büyük olanaklar vermektedir. Onun gibi, büyük bir söz ustasının elinde bu malzeme yüksek bir sanat eseri haline gelmiştir. (...) Ahmet bizzat Nâzım Hikmet'in kendisidir. Fakat o hem Nâzım Hikmet'in çizgilerini taşımakta, hem de bir roman kişisi, personajdır. Nâzım Hikmet daha 20 ve 30. yıllarında denediği epik ve lirik tasvir ilkelerini *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'de başarıyla uyguladı. Ahmet'in yaşantıları bazen birinci şahıstan, bazen üçüncü şahıstan verilmekte, bir şahıstan diğer şahsa geçilmektedir. Bizzat anlatıma katılmakta veya anlatımdan ayrılmaktadır. Devrimci savaşım destanlaştırılmakta, epik tarz lirizmle yumuşatılmaktadır. Şöyle ki,

romanın bir başlığının da 'Romantika' olması bir rastlantı değildir. *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* romanının bütün öğeleri en büyük inceliklerine kadar, bir kuyumcu ustalığıyla işlenmiş, yüksek bir sanat olgunluğuna eriştirilmiştir. Temiz, duru bir Türkçe ile yazılmıştır." (İbrahim Tatarlı)

"Nâzım Hikmet bu romanında kendinden yola çıkmış. Kendini anlatıyor. O fırtınalı, hareketli hayatını. Memleketinden uzak kaldığı 10-13 yıl sonrasından hatırladıkları, belki de hatırlamak istediklerini 1925 yılını esas alarak geriye dönüşlerle, ileriye bakışlarla romanlaştırmış. Adları, meslekleri değiştirmiş. Sözgelimi kendisi karikatürist Ahmet olmuş. (...) Yıllar önceki acemi, gelişigüzel anlatımından kurtulduğu söylenemez. Üçüncü şahıs anlatılırken birden birinci şahsa geçişler, özellikle yapılmadıysa savrukluktandır. Ama nesir dili daha sadeleşmiş, daha durulmuştur. Roman tekniği de hayli 'Avrupai'dir. *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* Nâzım Hikmet'in ne güzel bir roman örneği, ne de sağlıklı bir hayat hikâyesi olma özelliğini taşır. Aziz Nesin, "Tümüyle ve gerçekçi bir otobiyografi olsaydı, çok daha başarılı olurdu, sanırım," diyor. Oysa bu Nâzım'ın işi değildir. O, hayatını zabıt kâtibi gibi notlandıramazdı. (...) Gerçekte *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* 1925'lerden 1950'lere kadar olan sürede Türkiye'deki sosyalist örgütlenmelerin ve Nâzım'ın kişiliğinde insanların hikâyesidir, yorumsuz açmazıdır. Bu romanın bizce yararlı yanı, Nâzım Hikmet'in yıllar sonra geçmişteki bazı meselelere nasıl baktığıdır. (...) *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'de güncel olan bir başka mesele de 'işkence' işlemidir. İsmail'e (sf. 181) ve Kerim'e (sf. 205) uygulanan işkencenin bütün tazeliğiyle günümüzde de yaşandığı düşünülürse, Nâzım Hikmet'in bir başka özelliği daha fark edilir. O da, kullandığı ince delikli süzgeçtir. Bu süzgeçten ancak geleceğe kalacak, gelecek için de geçerli unsurlar süzülebilir. İşkence gibi, cumhuriyet gibi, sevgi gibi, güzel günler özlemi gibi... Nâzım'ın ilk Moskova günlerini dost-düşman anılarından duyduk şimdiye kadar. Oysa bu romanda Nâzım'ın kendi kaleminden çok daha derinlemesine öğrenebiliyoruz." (Naci Çelik)

"*Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, bir politik roman olarak, Nâzım'ın sanatına bir aşamayı değil ama, romanımızdaki çok özellikli bir yeri gösterir. Politik temalara yaslanan, toplumsal ve bireysel bağlamlardaki süreçleri romanın eksenine alan politik romandan, edebiyat bilimi bir tür olarak söz etmiyor. (...) *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* politik roman terimini tam olarak karşılayan bir romandır. (...) Nâzım çok yoğun biçimde yaşadığı politik bir dönemi ve çevreyi, yaşadıklarından yola çıkarak yansıtıyor. (...) Bununla birlikte, bu romanı politik sorumluluk bilinciyle yazdığı belli olsa bile, önceden oluşturduğu görüşlerini doğrulatmak için de yazmamıştır. Çıplak gerçekleri bir roman içinde yansıtma kaygısı güçlü biçimde duyumsanır ama, roman değerinden bir şey yitirmez. (...) Nâzım bu romanında bir yandan politik tarihimizin oldukça önemli bir döneminin panoramasını verirken, öbür yandan da aynı dönemin yasaklı politik kişilerinin yaşantılarını, kişiliklerini, onları birer tipik olmanın eşiğine getirerek yansıtmaya çalışır. Roman kişilerini yaşanmış olmanın tuzağına düşürmez. *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*'in asıl başarısı buradadır. (...) Kişilerin inandırıcılığı, onların yaşanmış olmalarının bilinmesinde değil, biyografik ve otobiyografik unsurların romanın kurgusu içinde bütüncül bir niteliğe ulaşmalarındandır." (Semih Acar)

KAYNAK

Aziz Nesin (Papirüs, Mart 1968), Naci Çelik (Türkiye Defteri, Haziran 1974), Hulki Aktunç (Türkiye Defteri, Haziran 1974), Zekeriya Sertel (*Nâzım Hikmet'in Son Yılları*, 1978), İbrahim Tatarlı (Türkiye Sanatçılar ve Akademikerler Derneği: *Nâzım Hikmet*, Berlin, 1977), Fahri Erdinç (*Kalkın Nâzım'a Gidelim*, 1987), Semih Acar (Bilim ve Sanat, Ocak 1987), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

ANKARA MAHPUSU

SUAT DERVİŞ

YAŞAMI

Suat Derviş, 1905'te İstanbul'da doğdu. Tıp profesörü Dr. İsmail Derviş'in kızıdır. Özel öğrenim gördü. Bir ara İstanbul Darülfünunu'na girmek istedi, sınavı kazandı. Fakat vazgeçerek Berlin'e gitti. Orada konservatuvara girdi. Edebiyat Fakültesi'nde okudu. 1925'te ilk hikâyeleri Almanca'ya çevrildi. 1930-32 yılları arasında Berlin'de Ullstein müessesesinde çalıştı. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazdı. *Sultanın Karıları* adlı romanı sözü geçen müessesenin bir gazetesinde tefrika edildi. 1932'de yurda döndü. Son Telgraf, Son Posta, Gece Postası, Vatan, Cumhuriyet gazetelerinde fıkra, röportaj, hikâye ve romanları basıldı. Ayrıca Yeni Adam, Ses, Servet-i Fünun dergilerinde sanat ve edebiyat üstüne yazıları yayımlandı. 1940'ta eşi Reşat Fuat'la Yeni Edebiyat gazetesini çıkardı. Burada toplumcu görüşle sanat fıkraları, roman eleştirileri yazdı. Yeni Edebiyat 15 Kasım 1941'de kapatıldı. Suat Derviş güç koşullar altında gazeteciliği sürdürdü. 1953'te yeniden Avrupa'ya gitti. Birçok ülke gezdi. En çok da Fransa'da bulundu. *Ankara Mahpusu* romanını Fransızca'ya çevirdi. Roman ilgiyle karşılandı. Almanca'ya, Rusça'ya, Bulgarca'ya da çevrildi. Suat Derviş, 1963'te Türkiye'ye döndü. 1972 Temmuzunda İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Kara Kitap* (1920), *Ne Bir Ses, Ne Bir Nefes* (1923), *Hiçbiri* (1923), *Ahmet Ferdi* (1923), *Behire'nin Talipleri* (1923), *Fatma'nın Günahı* (1924), *Beni mi?* (1924), *Buhran Gecesi* (1924), *Gönül Gibi* (1928), *Emine* (1931), *Hiç* (1939), *Çılgın Gibi* (1945), *Fosforlu Cevriye* (1968), *Ankara Mahpusu* (1968).

ÖZET

Vasfi on iki yıllık cezasını doldurarak özgürlüğe kavuşur. Ama sevinçli değildir. Uzun yılların verdiği alışkanlıkları birden atması güçtür. Şaşkın ve yalnız, şehirde dolaşır. Ankara'nın merkezine doğru ilerler. Yüreği burkularak geçmişini düşünür: O zamanlar tıbbiyenin ikinci sınıfındaydı. Annesi doktor olmasını istiyordu. Bunun için her gün evlerde hizmetçiliğe gidiyordu. Öyleyken yakınmıyordu. Oğlunun adam olacağını, sıkıntılarının bir gün sona ereceğini umuyordu...

Vasfi birden kendine gelir. Katil olduğunu hatırlayarak utanır. Şehri iyi tanımadığından epey yol teper. Sonunda yorulur, elindeki otel adresini birine sorar. Otelde ne yapacağını düşünür. Fakat kafası bomboştur, bir şeye karar veremez. Gidecek yeri ve yapacak işi yoktur. Arkadaşsızdır. Annesi, o içeri girdikten üç yıl sonra ölmüştür.

Annesi aklına gelince irkilir, İstanbul'daki evlerini hatırlar. Zeynep'in hayali canlanır gözünde...

* * *

Zeynep karşıki evde otururdu. Şen, giyinmeyi ve eğlenmeyi seven bir kızdı. İnce, uzun bir boyu, kara gözleri ve beyaz dişleri vardı. Vasfi bir gün sokakta onu izlemiş, tanışmışlardı. Fakat kız çok sıkıydı, ona elini dokundurtmuyordu. Ciddi davranıyordu, ama ilişkisini de kesmiyordu. Bu yüzden, Vasfi'nin sevgisi gitgide artıyordu. Artık derslerini ihmal etmeye başlamıştı.

Bir sabah annesi kahvaltı tepsisiyle odasına girer. Yaşlı kadın oğlundaki değişikliği sezmişti. Vasfi'den, işini bitirince, hasta yengesini gidip görmesini ister. Vasfi yengesini sever, ama amcasından hoşlanmaz. Çünkü amcası kurumlu, bilgiç ve cimri bir adamdır. Geçim sıkıntısı çektiklerini bildiği halde, onlara bir kuruşluk yardımda bulunmaz.

Annesini gücendirmemek için Vasfi, yengesine gider. İçeri girince şaşırır: Zeynep de oradadır... Annesi Şüküre ile birlikte gelmiştir. Sade bir giyinişi vardır. Sessizce ve utangaç durmaktadır.

Şüküre Hanım, amcasının ev işlerini görmeye, yengesine yardım etmeye gelmektedir. Bir süre sonra yenge ölür. Şüküre Hanım kızını amcayla evlendirmek niyetindedir. Şakir Efendi dinç ve gön-

lü genç bir kişidir. Zeynep'le nişanlanır. Vasfi bunu duyunca beyninden vurulmuşa döner. Zeynep'i ıssız bir yerde sıkıştırır. Kız ona daha da şaşıracağı bir haber verir: Duldur ve bir de oğlu vardır! Vasfi'yle evlenmesi olanaksızdır!

Vasfi üzüntüsünden günlerce kendine gelemez. Çevresindekiler bunu onun mirasa konamadığına yorarlar. Bahtsız varislerden biri de Nuri'dir. Şakir Efendi'nin yakın akrabasıdır. Vasfi onunla arkadaştır. Meyhaneye birlikte giderler. Bir gün Nuri, Zeynep'in kahveci Hasan'dan gebe olduğunu söyler. Ayrıca, bir arkadaşını Zeynep'in başına bela ettiğini açıklar. Vasfi dayanamaz. Nuri'yle kavgaya tutuşur. Kaptığı bir şişeyi Nuri'nin kafasına indirir. Nuri kanlar içinde yere serilir. Vasfi katil olmuştur. Ardından polisler, mahkemeler ve on iki yıllık mahpusluk yaşamı...

* * *

Vasfi Ankara'da iş bulamayınca İstanbul'a gelir. Karaköy'de bir otele yerleşir. İş arar, fakat hükümlü olduğu için bir yere giremez. Parası tükenir. Elbiselerini, çamaşırlarını satarak karnını doyurmaya çabalar. Otelden ayrılır, köprü altlarında, sabahçı kahvelerinde, sur içlerinde yatıp kalkar. Bir ara Zeynep'i aramayı düşünür. Eski mahallesine yollanır. Ahşap evler şimdi apartman olmuştur. Saka Asım'dan Zeynep'in başından geçenleri öğrenir: Şakir amca ölünce, Zeynep kocasının işlerine ve mallarına el koymuştur. Haldeki dükkânın başına geçmiş, yanında çalıştırdığı kâtiple evlenmiştir...

Vasfi koşarak Hal'e gider. Köşede gizlenerek dükkânı gözetler: Eski güzel Zeynep şişman, iri, at gibi bir kadın olmuştur. Hamallarla tartışmakta, parasını eksik ödemeye çalışmaktadır. Çevresinde cimriliği ve şirretliğiyle ün salmıştır...

Vasfi hızla oradan uzaklaşır. Sirkeci garına gider, bir köşeye sığınır. Karlı havalarda burası iyi bir barınaktır. Bir gün yaşlı bir kadının işçi aradığını görür. Birlikte giderler. Yıkılan bahçe duvarını onarır. Kadın Vasfi'yi kaybolan oğluna benzetir. Ona sevgi duyar. Vasfi de onu sevmiştir. Kadının isteği üzerine o gece orada kalır. İkisi de yalnızdır. Aralarında bir çeşit dostluk kurulur.

Vasfi ufak tefek işler bulur. Artırdığı parayla kadına küçük bir hediye götürür. Kadın duygulanır ve onun evinde kalmasını, oğlunun odasında yatmasını ister. Vasfi sevinçle kabul eder. Kendi-

ne güven gelir, toplumda yalnız olmadığını anlar. İş ararken sokakta hapishane arkadaşı Sami'ye rastlar. Sami'nin inşaatçı bir dostu vardır. Onun yanında işçilik etmektedir. Vasfi'yi de oraya kâtip olarak sokar.

Vasfi iş bulduktan sonra yaşlı kadının evine yerleşir.

YARGI

"...Bize en sade bir hikâyeyi en sade bir dille anlatan bu üsluptan daha az süslü, daha az 'doğulu' bir üslup bulunamaz. (...) Bu kitabı okurken biz sık sık Gorki'yi, zaman zaman Steinbeck'i, bir Caudwell yahut bir Vittorini'yi düşünüyoruz, kitap bize binbir gece masallarını hatırlatmıyor. Duygu itibariyle büyük Rus edebiyatına çok yakın olan Suat Derviş hep bu saydıklarımız gibi kahramanlarına yanaşıyor, onları tetkik ediyor, onların düşüncelerini özlü ve büyük bir doğrulukla veriyor. Lüzumsuz tafsilata geçmeden en sade, en mütevazı kelimelerle onların sözlerini ve davranışlarını çiziyor." (Janine Bouissouneuse)

Evet bu roman hakikaten çok güzel bir eser. Gayet sade, aynı zamanda büyük bir ustalıkla yazılmış bir eser... *Ankara Mahpusu* en evvel kusursuz ve tam klasik bir aşk ve ihtiras romanıdır." (Andre Wurmser)

"Suat Derviş'in üslubu duru ve takdire şayan bir sadelikte ve vekarda. Önsözünde denildiği gibi Fransızca çıkan bu ilk Türk romanı bizde daha başkalarını okumak isteğini uyandırmıştır." (René Adrien)

KAYNAK

Suat Derviş (Gerçekler Postası, 1967, s. 11-12/Mayıs, Aralık 1968), J. Bouissouneuse, A. Wurmser, A. Adrien, M. Smet vb. (*Ankara Mahpusu*'nun sonunda "Dış Basında-Suat Derviş" başlıklı bölüm), Zihni Anadol (Gerçekler Postası, 1967, s. 11-12), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979/Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976, sf. 593-609), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

KAYIP ARANIYOR

SAİT FAİK ABASIYANIK

YAŞAMI

Sait Faik, 23 Kasım 1906'da Adapazarı'nda doğdu. 1928'de Bursa Lisesi'ni bitirdi. İki yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne devam etti. Sait Faik, yazarlığa lisedeyken şiirle başladı. Ardından hikâyeler kaleme aldı. İlk hikâyeleri ('İpekli Mendil', 'Zemberek') Varlık'ta (1934-35), ilk yazıları ('Uçurtma', 'Yağma') ise Milliyet'te (1929-30) yayımlandı. Sonra Uyanış, Varlık, Yürüyüş, Gün, Ses, İşte, Büyük Doğu, Yeditepe dergilerinde göründü. Babasının isteğiyle 1931'de İsviçre'de Lozan şehrinde iktisat okumaya gitti. On beş gün sonra oradan Fransa'ya geçti. 1933'te, öğrenimini tamamlamadan, Türkiye'ye döndü. Bir ara Halıcıoğlu Ermeni Yetim Mektebi'nde Türkçe öğretmeni oldu. Fakat burada çok kalmadı, ayrıldı. 1939'da babası ölünce, ticaretle uğraştı. 1942'de Haber gazetesinde bir ay kadar muhabirlik yaptı. 1944'te siroza tutuldu. 1951'de tedavi için Paris'e gitti, fakat duramadı, çabucak geri döndü. 1953'te çağdaş edebiyata katkılarından dolayı ABD'deki Uluslararası Mark Twain Derneği'nin onur üyeliğine seçildi. 11 Mayıs 1954'te öldü.

ESERLERİ

Roman: *Medar-ı Maişet Motoru* (1944, *Birtakım İnsanlar* adıyla, 1952). – Hikâye: *Semaver* (1936), *Sarnıç* (1939), *Şahmerdan* (1940), *Lüzumsuz Adam* (1948), *Mahalle Kahvesi* (1950), *Havada Bulut* (1951), *Kumpanya* (1951), *Havuzbaşı* (1952), *Son Kuşlar* (1952), *Kayıp Aranıyor* (1953), *Alemdağ'da Var Bir Yılan* (1954), *Az Şekerli* (1954), *Tüneldeki Çocuk* (1955). – Şiir: *Şimdi*

Sevişme Vakti (1953), *Bitmemiş Senfoni* (1989). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Balıkçının Ölümü/Yaşasın Edebiyat* (Derleyen: Muzaffer Uyguner, 1977), *Açık Hava Oteli* (Derleyen: Muzaffer Uyguner, 1980), *Müthiş Bir Tren* (Derleyen: Muzaffer Uyguner, 1981), *Sevgiliye Mektup* (Derleyen: Muzaffer Uyguner, 1987). – Çeviri: *Yaşamak Hırsı* (1954).

ÖZET

Eski konsoloslardan Vildan Bey geniş görüşlü, anlayışlı, uygar bir adamdır. Karısı ise, onun tersine, tutucudur. Kızı Nevin, Avrupa'da öğrenim görmüş, birkaç dil bilen, kültürlü, özgür bir kadındır. Ankara'da gazeteci Özdemir'le evlidir. Fakat anlaşamadığı ve aldatıldığını gördüğü için evden ayrılmış. İstanbul'a gelmiştir. Kocasından boşanmayı tasarlamaktadır. Beykoz'da babasıyla annesinin yanında oturmaktadır.

Beykoz onun eski semtidir. Herkesle tanıştır. Açık yürekli, erkek davranışlıdır. Rıhtımda dolaşmakta, kahvelere, lokantalara girip çıkmakta, her tabakadan insanla teklifsizce konuşmaktadır. Öyleyken, kimse ona kötü gözle bakmaz. Çünkü merttir, sevecendir, her şeyi apaçık ortadadır.

Bir gün İstanbul'a iner. Çocukluk arkadaşı balıkçı Cemal'e rastlar. Akşam onunla birlikte döner. Vapurun tenha bir köşesinde oturup senli benli konuşurlar. Eski günlerini anarlar, birbirlerine içlerini dökerler. Bir ara Cemal eğilip kendisini öper. Böylece, duygularını açığa vurmuş olur. Nevin de ona karşı ilgisiz değildir. Cemal'in doğal, temiz, sağlıklı, yalansız, canlı kişiliğinden hoşlanmaktadır.

Öte yandan, kamarot İrfan da Nevin'e göz koymuştur. İkide bir yoluna çıkar, söz atar. Fakat Nevin ona yüz vermez. Sırnaşık, kabadayıca hareketleri dolayısıyla ondan tiksinir. Hatta, sarkıntılığa yeltendiği bir gün onunla eğlenir. Bundan ötürü İrfan ona diş biler, çirkin dedikodular çıkarır, çevreyi kışkırtır. Törelerine bağlı, dar görüşlü bazı kimseler de ona arka çıkarlar. Nevin'i, fırsat düştükçe, sözleri ve hareketleriyle tedirgin ederler.

* * *

Nevin çok iyi anlaştığı, beğendiği babasının evinde geçmişini, özellikle Ankara'da karşılaştığı son olayı düşünür:

O gün dışardaki işlerini çabuk bitirip eve gelmiştir. Çünkü kocası akşama arkadaşlarını yemeğe çağırmıştır. Konuklar arasında Amerikalı bir gazeteci kadın da vardır.

Gece güzel geçer. Bol bol içilir, konuşulur. Ertesi gün Özdemir hasta olduğunu söyler. Yapması gereken işleri karısına havale eder. Nevin sokağa çıkar. İşlerin peşinde koşturur. Saat bire doğru midesi bulanır. Eve erken döner. İçeri girince şaşırır: Sofrada etleri iyice temizlenmiş bir tavuk ve boş şarap şişeleri durmaktadır! Yatak odasına bakar. Kocası gazeteci kadınla yan yana uyumaktadır. Nevin çok üzülür. Ama kendini kaybetmez. Gerekli eşyalarını alarak bir otele yerleşir. Ayrılmayı kafasına koymuştur.

Özdemir, karısının adresini çalıştığı gazeteden öğrenir. Bir arkadaş topluluğuyla onu da akşam yemeğine çağırır. Nevin lokantaya gelir. Masadakiler onu beklemiyorlarmış gibi şaşırırlar. Nevin heyecanlanır. Acaba Özdemir ayrılmalarının nedenini yanlış mı anlamıştır? Konuklar onun da arkadaşlarıdır. Öyleyse, niçin kendisini soğuk karşılamışlardır?

Masada oturanlardan birinin, alaylı alaylı kendisine baktığını görür. Birden hatırlar: İki ay önce genç bir otobüs biletçisi Nevin'e âşık olmuştu. Her otobüse bindiğinde, biletçi ona: "Canım ablacığım, şeker ablacığım," diyerek duygularını açığa vuruyordu. Bir gece geç vakit eve dönerken Nevin yine aynı otobüse rastlamıştı. Biletçi bir ara yere bir şey düşürmüş gibi yaparak, sevgiyle onun elini öpmüştü. Nevin bunu anlayışla karşılamış, adamın haline acımıştı. Biletçi mutlu olmuş, "Allah ne muradın varsa versin abla!" demişti. O gece otobüste dört yolcu daha vardı. Onlardan biri işte şimdi çarpık ağzıyla kendisine gülümseyen Rıfat Bey'di.

Nevin olanları öfkeyle düşünür. Ayağa kalkar, başından geçeni olduğu gibi içtenlikle anlatır. Rıfat Bey'in çirkin davranışını kıyasıya yerer. Öte yandan, Rıfat'a karşı, kocasının kendisini savunmayışına da içerler. Az sonra sofradan ayrılır. Akşamleyin İstanbul'a gidecektir. Özdemir de onunla gelmek ister. İstanbul'da görev almıştır. Karısından özür diler, yalvarıp yakarır. Fakat Ne-

vin derinden yaralanmış, onun yalancılığına içerlemiştir. Barışmaya yanaşmaz.

İlişkiler ilerledikçe Nevin'le Cemal birbirlerini sevdiklerini anlarlar. Cemal bir gün evlenme teklif eder. Fakat kocasından boşanmadıkça Nevin'in onunla evlenmesi olanaksızdır. Kaldı ki, Cemal'in ailesi de böyle dul ve özgür tavırlı bir kadınla oğullarının evlenmesini istemez. Nevin'in annesi de bu evlenmeye karşıdır. Bu yüzden, evlenmekten vazgeçerler.

Nevin boşanmak amacıyla Ankara'ya gider. Kocası kendisini garda karşılar. Çünkü annesi ona telgraf çekmiştir. Geceyi birlikte geçirirler. Fakat Nevin onunla yaşamını sürdüremeyeceğini anlar. Ertesi gün, içinde büyük bir boşluk, sokağa fırlar. Mutsuz, umarsız ve yalnızdır. Gara gider, rastgele bir yere bilet alır. İstasyonda ayaküstü babasına bir mektup yazar: "Konsolos'un kızı", "gazetecinin karısı" olmaktan usanmıştır. Yabancılaştığı, uyuşamadığı bir çevrede yaşamaktan bunalmıştır. Kişiliğini ortaya koyamamıştır. Nüfus kağıdındaki ikinci adını (Ayşe) kullanarak artık gönlünce yaşamak istemektedir. Belki birkaç yıl sonra dönecektir.

Mektup, 12 Nisan 1948 tarihini taşır. Aradan yıllar geçer. Fakat Nevin'den bir haber çıkmaz. babası Vildan Bey, her yıl nisan ayında gazetelere "Kayıp Aranıyor" başlığıyla bir duyuru verir. Derin derin iç geçirir, yıldan yıla çöker.

YARGI

"... *Kayıp Aranıyor* tam anlamıyla aydın, kültürlü, zevk ve anlayışın en ileri düzeyine varmış genç bir kızın gerek hayatta, çevresinde, yaşadığı toplumda, gerek aşklarında, mutluluk arayışında durup dinlenmeksizin düştüğü bir yığın düş kırıklıklarının hikâyesidir. (...) Şurasını açıkça söylemek gerekir, Sait Faik'in bu romanı derli toplu, okuyanı baştan sona kadar sürükleyen bir kitap. Yazarın öykülerindeki o sevimli dağınıklık yok. Kitap tam bütünlüğe sahip. Bütün bu olup biten serüvenlerin özünün ve anlamı-

nın, mutluluğun olup olmayışına dayanması Sait Faik'in eserine üzerinde uzun boylu durulacak bir derinlik katmış. Sait Faik'in birçok hikâyeleriyle yaşattığı bu temayı *Kayıp Aranıyor*'da daha derinden işlenmiş buluyoruz. Üstelik yazar bu defa mutluluğun anlamı üzerinde kendince bir sonuca da varmak, bir çıkar yol bulmak isteğinde." (Oktay Akbal)

"... Bu kitabın, Sait Faik'i yansıtan, çeşitli meselelere ait düşüncelerini derleyen bir hüviyeti var. Birçok hikâyelerine temel olan düşüncelerini burada bulmak kabil oluyor. Meselâ onun bütün hikâyelerine yerleşen zalimlerden nefretini, burada açık bir ifade ile Nevin'e söylettiğini görüyoruz.

Onun üçüncü ve en güzel romanı *Kayıp Aranıyor* son eserleri arasında yer almaktadır. Eski konsoloslardan Vildan Bey'in kızı Nevin'in maceraları arkasında çevreye, törelere, kurulu ahlâk ve yaşayış düzenine karşı yeni bir yaşayışı, riyasız, yalan dolansız, samimi, özgür bir yaşayışı arzulayan o eski hikâyelerinin 'musallat kişi'sini, Sait Faik'in kendisini buluyoruz. (...) Bu küçük romanda gerçekçi, hatta otantik gözlemlere de yer ayırmış. Bizim ikiyüzlü aydınlarımızın yaşayışları üzerinde örnek birkaç olayı kitabına sıkıştırmış. (...) Tiyatro ve gazeteciler üzerinde anlattıkları da gerçeklere tam anlamında uygundur. Bu eser, onun yalnız kişisel düşünce ve duygularını değil, çevresine bağlı bazı gerçekleri de kucaklıyor." (Tahir Alangu)

"*Kayıp Aranıyor*'da bir bütünlük var. (...) 'İnsanın kendi hayatını yaşaması, her şeye rağmen yaşaması' düşüncesinin hikâyesidir bu kitap. Ama insanı çevreleyen ahlâk ve toplum kuralları vardır. Bağımsız değildir insan. İstenenle bulunan arasında ahenk kurmak güçtür. Bir Fransız atasözünün dediği gibi, 'sevdiğini bulamayınca, bulduğunu sevmeye' yanaşmayan bir kadındır Nevin." (İhsan Akay)

"Fakat ikinci eser roman tekniğine daha uygun ve roman bütünlüğüne daha çok sahiptir. *Kayıp Aranıyor*, salt kendisine ait bir hayatı gönlünce yaşayabilmek, mutluluğu elde edebilmek için anlamsız ahlâk ilkelerini ve boş toplum kurallarını yıkan aydın bir genç kadının hikâyesidir." (Konur Ertop)

"Kitap, bir roman mıdır, uzun öykü müdür? Ne olursa olsun, buradaki kişiler Sait Faik'in kişileridir ve onların daha uzun bir saptama içindeki durumlarıdır. Bazı aykırı düşüncelerine karşın, Sait Faik'in genel havasına uygun düşen bu kitapta bazı boşluklar da görülmektedir. Ancak kitap, onun bazı kişisel düşüncelerini ve saptamalarını anlattığı kadar çevresindeki bazı gerçekleri de ortaya koymaktadır." (Muzaffer Uyguner)

KAYNAK

Oktay Akbal (Vatan, 31.1.1954/*Dost Kitaplar*, 1967), Sevgi Batur (Yenilik, 1.7.1954), İhsan Akay (Varlık, 1.10.1955), Muzaffer Uyguner (*Sait Faik Abasıyanık*, 1964), Tahir Alangu (Kim, 10.6.1965/*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman II*, 1965), Konur Ertop (Türk Dili, Temmuz 1964), Mahmut Alptekin (*Sait Faik Abasıyanık*, 1976), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Ahmet Miskioğlu (*Ana Temleriyle Sait Faik ve Yeni Türk Edebiyatı*, 1979).

KUYUCAKLI YUSUF

SABAHATTİN ALİ

YAŞAMI

Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907'de Gümülcine'ye bağlı İğridere köyünde doğdu. 1927'de İstanbul Muallim Mektebi'ni bitirdi. Irmak, Servet-i Fünun, Meşale, Güneş dergilerinde ilk şiir ve hikâyelerini yayımladı. Bir yıl Yozgat'ta öğretmenlik yaptıktan sonra, 1928'de Almanya'ya gönderildi. İki yıl kadar orada okudu. Dönünce Aydın, Konya ve Ankara'da öğretmenlikte bulundu. Atatürk'le ilgili yayımlanmamış bir şiiri dolayısıyla 1932'de bir yıla hüküm giydi. Hapisten çıkınca Ankara Ortaokulu ile Devlet Konservatuvarı'nda öğretmenliğini sürdürdü. Varlık, Ağaç, Resimli Herşey, Oluş, Yedigün, Aydabir, Adımlar, Yurt ve Dünya, Gün vb. dergilerde çevirileri, yazı ve hikâyeleri basıldı. 1944'te bakanlık emrine alındı. 1946'da Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'la Markopaşa gazetesini çıkardı. Kovuşturmaya uğradı. 2 Nisan 1948'de, Kırklareli dolaylarında, Bulgaristan sınırı yakınında öldürüldü.

ESERLERİ

Roman: *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940), *Kürk Mantolu Madonna* (1943). – Hikâye: *Değirmen* (1935), *Kağnı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947). – Oyun: *Esirler* (1966). – Şiir: *Dağlar ve Rüzgâr-Kurbağanın Serenadı-Öteki Şiirler* (1934), *Bütün Şiirleri* (Derleyen: Atillâ Özkırımlı, 1983). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler* (Derleyen: Hikmet Altınkaynak, 1987).

ÖZET

Bir gece Kuyucak köyünü eşkıyalar basar. Evleri yağma eder, insanları öldürüp giderler. Bu arada küçük Yusuf'un annesiyle babası öldürülmüştür. Çocukcağız öksüz kalmıştır. Kaymakam Selahaddin Bey iyi bir insandır. Acıyarak onu yanına alır. Gelgelelim karısı Şahinde Hanım rahatına düşkündür, çocuğu istemez. Kocasıyla tartışırsa da kaymakamın kararını değiştiremez. Yusuf eve yerleşir. Yıllar geçtikçe ailedeki uyuşmazlıkları fark eder. Selahaddin Bey'in dürüstlüğüne karşılık Şahinde Hanım'ın bencilliğini yakından görür.

Kaymakamın, Yusuf'tan küçük bir kızı vardır: Muazzez. İki çocuk birlikte büyürler, birbirleriyle çok iyi anlaşırlar. Bir gün bayram yerinde eşraftan Hilmi Bey'in çapkın ve şımarık oğlu Şakir, kıza laf atar. Yusuf kendini tutamaz, onu bir güzel döver. O olaydan sonra Muazzez'i sevdiğini anlar. Şakir ise yediği dayağın etkisiyle, ne pahasına olursa olsun, Yusuf'tan öç almaya ve Muazzez'le evlenmeye karar verir. Bunun için türlü düzenlere başvurur. Örneğin babasını kaymakamla kumara oturtur. Selahaddin Bey sarhoş olduğundan yenilir. Ödeyemeyeceği bir borcun altına girer. Bu borca karşılık Hilmi Bey, kızını oğluna ister. Bunu öğrenen Yusuf, bir arkadaşından para alarak üvey babasını güç durumdan kurtarır. Bunun üzerine, Muazzez bir gün Yusuf'a açılır. Kendisini sevdiğini, başka kimseyle evlenmeyeceğini söyler.

Öte yandan, Selahaddin Bey de onların evlenmelerini ister. Fakat Şahinde Hanım buna karşı çıkar. Kızını Şakir'le evlendirerek lüks içinde yaşamayı, zenginler arasına katılmayı kurar. Kaymakam, Yusuf'u yanına kâtipliğe alır. Bundan sonra olaylar hızla gelişir: Analığının niyetini sezen Yusuf, Muazzez'i bir başka kasabaya kaçırır, orada nikahlanırlar. Şahinde Hanım olanları öğrenince küplere biner. Kaymakam ise sevinir. Yazık ki, bir süre sonra, hastalanarak ölür. Yerine yeni bir kaymakam atanır. Şakir hemen onunla dostluk kurar. Yusuf'u gezici tahsildarlığa verdirir. Yusuf artık karısından uzaktadır. Günlerce karda kışta, dağda bayırda at koşturur. Fakat aldığı para evi geçindirmeye yetmez. Üstelik, döndüğünde birtakım dedikodularla karşılaşır:

Kaynanası, durumu fırsat bilerek, Şakir'e yanaşmaya, kızını ona peşkeş çekmeye çalışmaktadır.

Yusuf bir gün, görevini bırakarak, ansızın eve gelir. Şahinde Hanım ile yeni kaymakam ve Şakir zilzurna sarhoş olmuşlardır. Muazzez de onlara hizmet etmektedir. Tabancasını çeker. Kaymakam'ı, Şakir'i ve kaynanasını öldürür. Karanlıkta kurşunlar Muazzez'e de isabet eder. Karısını kucağına alarak şehir dışına kaçar. Fazla gidemezler. Aldığı yaralardan Muazzez yolda ölür. Yusuf bir çukur kazıp onu gömer. Üzgün ve şaşkın, başını alıp dağlara doğru gider...

YARGI

"... Roman, umumi harpten evvel Anadolu'nun garp taraflarında –çoğu Edremit'te– geçen bir vak'ayı anlatıyor. Fakat içindeki birçok vak'alar, tipler ve dekor bugünün realitisine aykırı düşmüyor. Öyle ki, eser üzerine ufak tefek bazı hayali rötuşlar yaparak onu, bugünkü Anadolu'nun romanı olarak kabul edebiliriz. Yusuf, Şahinde Hanım, Muazzez, Hilmi Bey, Şakir, Hacı Etem gibi tipler bugün Anadolu'nun da karakteristik simalarıdır." (Hüsamettin Bozok)

Onun roman yolundaki ilk eseri *Kuyucaklı Yusuf* kişileri, zaman içinde genişliğine kuruluşu ile en başarılı eseri oldu. Burada düşlerine bağlı duygulu yönü ile düşüncelerinden gelen gerçekçilik anlayışı bütün roman boyunca iç içe gelişir." (Tahir Alangu)

"Güzel, şiirli ve sürükleyici bir eser ki, muharririn hem müfrit romantizminden, hem müfrit realizminden aynı zamanda müstefil ve muzatarrır olmaktadır. (...) Diğer taraftan, Yusuf'a fazla muhabbetini gizlemeyen muharrir, onun düşmanlarına karşı kininde de koyu ifratlara düşüyor. (...) Bir romancının kıymeti, fena insanlarda da nüans bırakışıyla da ve fena insanları toptan kötü etmemesiyle de ölçülür. (...) Üslup itibariyle de hikâyelerinden fazla itina gösteren bu romanını mademki müellif bize zevkle, heyecanla ve biraz kolay ve melodramatik vasıtalarla bunu elde etse bile dikkatle okutuyor; eseri muvaffak saymak ve yazanı tebrik etmek borçtur." (Nahit Sırrı)

"Sabahattin Ali roman vadisinde ilk tecrübesi olan *Kuyucaklı Yusuf*'la, bize, ilk defa merkez kahramanını bir halk adamı olan, orijinal bir memleket romanı okumak fırsatını vermiştir. (...) Tasvir ettiği muhiti tanıyan ve kuvvetli bir hafızası olduğu anlaşılan müellifin detaylar üzerinde yaptığı canlı tasvirler romanda bir reel havası yaratmak hususunda kuvvetle müessir oluyor. (...) Başlıca şahıslarının hayatiyetsizliğine rağmen iyi bir teknik, romanı kuvvetlendirmiştir. Üsluba gelince, Sabahattin Ali'nin kısa cümleli, süssüz ve tabii ifadesi realist romanın mevzuuyla güzel imtizaç ediyor." (Yaşar Nabi)

"*Kuyucaklı Yusuf* kelimenin tam manasıyla milli bir romandır. Orda bizim memleketimizde geçen, bizim âdetlerimizi, bizim hayat görüşümüzü anlatan bir hikâye okuyoruz. (...) Mevzu pek o kadar derin ve girift değildir. Basit bir mevzu. Fakat o mevzuun teferruatı, yapılışı, anlatılışı eserin kıymetini teşkil ediyor. Hikâyenin akışı sırasındaki Anadolu köyünün, Anadolu kasabasının Büyük Harp'ten evvelki yaşayışını, düşünüşünü, hayat şartlarını görüyoruz. (...) Sabahattin Ali bu tipleri, bu mevzuu anlatırken kuru ve basit kalmamış, araya psikoloji ve tahlil de sokabilmiştir. Eserin asıl muvaffakiyetli noktası da budur. Bütün kahramanların haleti ruhiyeleri, düşünceleri gösterilmiştir." (M. Muhtar Körükçü)

"*Kuyucaklı Yusuf*'ta ruh tahlilleri yok ama, vak'alardan, hareketlerden muhitin ve kısmen şahısların psikolojisine girebiliyoruz. Vak'alar öyle ustalıkla seçilmiş, teferruat sanki üzerlerinde işlenmemiş gibi öyle tabii tertiplenmiş ki, insan pek farkına varmadan kendini muhitin ortasında buluyor. Romancı, üzerinde işlediği teferruatı belli etmeden bütüne gerçek ifadesini vermesini biliyor." (Vedat Günyol)

"... *Kuyucaklı Yusuf*, okuduğum Türk romanları içinde ayrıntıların en mükemmel, en ustaca kullanıldığı roman. Sabahattin Ali'de inanılmaz bir gözlem gücü, inanılmaz bir bellek var; *Kuyucaklı Yusuf*'ta çizdiği dünyanın böylesine renkli, sıcak ve inandırıcı olması, bence, büyük ölçüde yaşantısından gelen gözlemlere, ayrıntılara bağlı. (...) Sabahattin Ali, Edremit'i ele alarak, kasaba gerçeğini bütün töresel, ekonomik ve sosyal gerçekliğiyle verir.

Ama bunu bir romancı olarak yapar. Hiçbir zaman öğretmenlik etmeye kalkışmaz." (Fethi Naci)

"*Kuyucaklı Yusuf*'un önemi yalnızca başarılı bir roman olmasından ileri gelmez, öncü bir yapıt olması da ona tarihsel açıdan bir önem kazandırır. (...) Tanzimat'tan 1950'lere kadarki Türk romanının ana sorunsalını Batılılaşma oluşturuyordu. Yazarlarımız toplumsal yapının kendine yönelmiyor, mevcut düzeni sorgulamıyorlardı. Toplumsal yapıyı, ezilen halk ya da köylü sınıfının durumunu ele alan romanlar gerçi 1950'lerden sonra görülür, ama bunların ilki 1937'de yayımlanan *Kuyucaklı Yusuf*'tur. (...) Metnin derin yapısına doğru inecek olursak görürüz ki metin, birbirinin anlamını pekiştiren birtakım karşıtlıklarla örülmüştür. Şehir/doğa, yapay insan/doğal insan, yozlaşmışlık/masumiyet, şehvet/aşk karşıtlıkları gibi. Yusuf ile çevresi arasındaki uyumsuzluğu bu karşıtlıkların ışığında incelersek romanın gerçekçi ve romantik yönlerinin bir bütün oluşturduklarını görürüz. (...) Ağaçların ve bağların meydana getirdiği çemberin içi kasaba, dışı da doğadır ve göreceğimiz gibi çemberin içi kokuşmuşluğun, dışı ise masumiyetin, bozulmamışlığın simgesidir. Daha da ileri giderek diyebiliriz ki kasaba ölümü, doğa yaşamı simgeler. Roman boyunca kasabanın dışına çıkış ya da kaçış motifi tekrarlanır, çünkü bu çemberin dışına çıkış bir tür kurtuluş anlamına gelir. (...) O halde doğa/kasaba karşıtlığı aynı zamanda yaşam/ölüm karşıtlığını da içeriyor diyebiliriz." (Berna Moran)

KAYNAK

Hüsamettin Bozok (Yeni Adam, 18.3.1937), Yaşar Nabi (Varlık, 15.5.1937), Nahit Sırrı (Varlık, 15.5.1937/Ülkü, 1.4.1937), Gavsi Ozansoy (Uyanış, 13.5.1937), Muhtar Körükçü (Yücel, Haziran 1937), İsmail Habip (Cumhuriyet, 29.7.1942), Vecdi Bürün (Çınaraltı, 17.10.1942), Ömer Faruk Toprak (Yürüyüş, 5.11.1942), Vedat Günyol (*Dile Gelseler*, 1966/Yücel, 1.5.1942), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman I*, 1959), İbrahim Tatarlı (*Sabahattin Ali'nin Romancılığı –Kuyucaklı Yu-*

suf'a önsöz–, 1968), İbrahim Tatarlı–Rıza Mollof (*Marksist Açıdan Türk Romanı*, 1969), Rauf Mutluay (Dost, Mayıs 1962), Fethi Naci (Yeni Dergi, Kasım 1970/*On Türk Romanı*, 1971), Şemsettin Kutlu (*Sabahattin Ali*, 1972), Selim İleri (Yeni Dergi, Aralık 1972), Asım Bezirci (*Sabahattin Ali*, 1979), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri II*, 1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Atilla Birkiye (*Düşünceler Sözler Yazılar*, 1984), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Berna Moran (Düşün, Ocak 1986), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı II*, 1988).

SINIF ARKADAŞLARI

Cevdet Kudret

YAŞAMI

Cevdet Kudret, 7 Şubat 1907'de İstanbul'da doğdu. 1928'de Yedi Meşaleciler'e katıldı. 1933'te Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1934-1945 arasında Kayseri ve Ankara'da öğretmenlik, 1945-1950 arasında Türk Ansiklopedisi bürosunda edebiyat yazmanlığı görevinde bulundu. İstanbul ve Ankara'da avukatlık yaptı. Çeşitli dergilerde şiirler, oyunlar, hikâyeler eleştiriler, denemeler yayımladı. Ortaöğretim için yardımcı ders kitapları hazırladı. *Ortaoyunu* incelemesi ile Türk Dil Kurumu 1974 Bilim Ödülü'nü ve *Kalemin Ucu* ile de 1991 Sedat Simavi Büyük Edebiyat Ödülü'nü kazandı. 10 Temmuz 1992'de öldü.

ESERLERİ

Roman: *Sınıf Arkadaşları* (1943), *Havada Bulut Yok* (1958), *Karıncayı Tanırsınız* (1976). – Hikâye: *Sokak* (1974). – Oyun: *Tersine Akan Nehir* (1929), *Rüya İçinde Rüya* (1930), *Kurtlar* (1933), *Yaşayan Ölüler* (1936), *Danyal ve Sara* (1938). – Şiir: *Birinci Perde* (1929). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Eşref/Hicviyeler* (1953), *Ahmet Mithat* (1962), *Ziya Gökalp* (1963), *Pir Sultan Abdal* (1965), *Dilleri Var Bizim Dile Benzemez* (1966), *Ortaoyunu I-II* (1973-75), *Hüseyin Rahmi Gürpınar* (1974), *Fuzuli* (1974), *Abdülhamit Devrinde Sansür* (1977), *Bir Bakıma* (1977), *Örneklerle Edebiyat Bilgileri I-II* (1980), *Benim Oğlum Bina Okur* (1983), *Nedim* (1985), *Bâki* (1985), *Karacaoğlan* (1985), *Yunus Emre* (1985), *Kalemin Ucu* (1991). – Antoloji/Kronik: *Türk Hikâye ve Roman Antolojisi* (1945, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adıyla, c. I, 1965; c. II, 1967; c. III, 1990), *Kara-*

göz (3 cilt, 1968-70), *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar* (1973), *Batı Edebiyatından Seçme Parçalar* (1973).

ÖZET

Kunduracı Abdullah, oğlunu müdüre bırakarak gizlice okuldan ayrıldı. Süleyman birinci sınıfta yirmi kadar çocuğun arasında yalnız duydu kendini. Kimseyi tanımıyordu. Nerdeyse ağlayacaktı. Sarıklı bir hoca dikkatle süzdü onu, önce kendi adını, sonra babasınınkini sordu. Şaşırdı Süleyman, öğrenciler güldüler. O güne değin babasına "Baba" deyip geçmişti, ayrıca bir adı olduğunu düşünmemişti. Nitekim annesi de babasını hep "Efendi" ya da "Huuu!" diye çağırıyordu.

Hoca Efendi sınıfı ikiye bölmüştü. Pencere yanına zenginlerin çocuklarını, kapı yanına da yoksullarınkini oturtmuştu.

Süleyman gitgide okula alışmış, arkadaşlar edinmişti. Öyleyken, evdeki özgür günlerini arıyordu. Çünkü okulda her şey saatle yapılıyordu. Dilediği gibi gezip oynamak yoktu. Süleyman kitapları seviyordu. Büyük çocukların kitap dolu çantalarına özeniyordu. Bu yüzden –şişkin görünsün diye– defterlerinin arasına babasının terliklerini sokmuştu. O gün sokakta kurumla yürümüş, fakat kimse aldırmamıştı.

Bir gün babasını askere aldılar (Birinci Dünya Savaşı başlamıştı). Abdullah, askerlik şubesinin avlusunda karısı Ayşe ile Süleyman'a veda etti. Ne yapacaklarını şaşıran ana ile oğul, dedenin evine taşınmak zorunda kaldılar. İbrahim Efendi'nin buna canı sıkıldı. Yaşlı ve cimri bir adamdı. Kilerin anahtarını kuşağında saklıyordu. Zeytinleri bile sayarak veriyordu.

Akşam namazından sonra ekmeğin arabayla mahalleye gelişi önemli bir olaydı. Karneye bağlanan ekmeği imamla muhtar birlikte dağıtırlardı. Öyleyken kavga gürültü eksik olmazdı. Fazla ekmek alabilmek için türlü dolaplar dönerdi. Örneğin muhtar, biri ölürse ilgili yerlere bildirmez, onun ekmeğini, erzakını başka semtlerde yüksek fiyatla satardı.

Savaş yıllarıydı. Açlık, yoksulluk ve pahalılık almış yürümüştü. Bir gece caminin kandillerindeki yağ çalınmıştı. Hırsızlığı ki-

min yaptığı anlaşılmamıştı. Akşamları ancak varlıklı ailelerin lambaları yanıyordu.

Süleyman'la annesi iyice bunalmışlardı, bir çıkış yolu arıyorlardı. Dedenin pintiliği dayanılır gibi değildi. Ayşe sonunda 850 liraya evini sattı da yemeklere biraz tat ve çeşit geldi. İbrahim Efendi ise üvey kızının parasını yediği için seviniyordu.

Pek aklı ermese de Süleyman ara sıra düşünüyordu: Tanrı insanlara eşit davranmıyordu. Sözgelişi muhtarın oğlu Bekir okula hep güzel yemekler getiriyordu. Öteki çocuklar ise samanlı, çamur gibi ekmeği kuytularda kemirip duruyorlardı. Bunca yoksul olmak için acaba Tanrı'ya karşı nasıl bir suç işlemişlerdi?

Bir kış günü İbrahim Efendi hastalanıp yatağa düştü. Soğuk odasında ateş yaktırmadı. Karısına çay pişirtmedi. Anahtarı belinde sabaha karşı ölüverdi. Paralarını nereye gömdüğü öğrenilemedi. Kuşağı çözülüp de kiler açılınca, içerisinin ağzına kadar yiyecekle dolu olduğu görüldü.

Süleyman okulda kendi gibi yoksul çocuklarıyla düşüp kalkıyordu. Zenginlerle bir türlü ilişki kuramıyor, onları anlayamıyordu. En yakın arkadaşı bir arabacının oğlu olan iri yapılı Halil idi.

Güneşli bir şubat günü Süleyman, annesiyle Kapalıçarşı'ya gidiyordu. Tam o sıra uçaklar Beyazıt'taki Harbiye Nezareti'ni bombaladılar. Ortalık birbirine karıştı. Bu olaydan sonra gazeteler savaş haberlerini artık umutsuz bir biçimde vermeye başlamışlardı. Bir gün Fatih, Aksaray, Kocamustafapaşa semtlerini kaplayan büyük bir yangın çıktı. Süleyman sabaha karşı annesiyle ninesinin gizlice konuştuklarını duydu. Kalktı. Camlara pembe bir ışık vuruyordu. Tulumbacı takımları koşarak geldiler. Fakat bütün çabaları boşa gitti. Ev tümüyle yandı. Nine aklını oynattı. Süleyman'lar bir süre Fatih Medresesi'nde barındılar. Ardından Horhor'da eski bir binaya taşındılar. Anne, Kapalıçarşı'ya dikiş dikerek geçimlerini sağlamaya çalışıyordu.

Süleyman on bir yaşını doldurmuştu. İlkokulu bitirmiş, İstanbul Sultanisi'ne yazılmıştı. Yeni okul Saraçhanebaşı'nda idi. Eylül'de okul açılmış, ekimde Mondros Mütarekesi imzalanmış, Kasımda da İstanbul işgal edilmişti. Caddeler sanki bomboştu, herkes evine çekilmişti. Ortalığı üzüntü ve sessizlik kaplamıştı. Ya-

bancı askerler sokaklardan kurumla geçiyorlardı. Binalarda düşman bayrakları dalgalanıyordu.

Savaş bitmiş, Osmanlılar yenilmişti. Artık askerler evlerine dönüyorlardı. Bir gün karakoldan Ayşe'yi çağırdılar. Kocasının Musul'da öldüğünü bildirdiler. Günlerce kendine gelemedi. Akşamları evlerine dönen erkekleri kafes arkasından acıyla seyrediyor, yanık bir sesle şarkı söylüyor, ud çalıyordu. Süleyman da onun acısına ortak olmak için ud çalmasını öğrenmişti.

Süleyman'ın Haydar adında bir sınıf arkadaşı vardı. Dertli bir çocuktu. Babası bir oyuncu kıza tutulmuş, karısını boşamıştı. Bunun üzerine kadın intihar etmişti. Şimdi Haydar üvey annesinin yanında idi. Hamza Bey tüccardı, bol para kazanıyordu. Yeni eşi Melahat'ın bir dediğini iki etmiyordu. Fakat aralarında büyük yaş ayrımı bulunuyordu. Bundan dolayı genç kadın bir süre sonra onu aldatmaya başlamıştı. Hamza Bey durumu öğrendiğinde iş işten geçmişti. Çünkü bütün malını mülkünü karısının üstüne yapmıştı. Sonunda oğluyla kapı dışında kalmıştı. Kovulmuştu.

Antlaşmalara karşın Anadolu'da savaş sürüyordu. Halk bağımsızlık için başkaldırmıştı, canını dişine takarak direniyordu. İstanbul'da ise birtakım işbirlikçiler, savaş zenginleri türemişti. Beyoğlu'nda sabahlara kadar bir ışık denizi içinde içip eğleniyorlardı. İstanbul'un gerçek sahipleri evlerine kapanmış, lambalarını kısmış, korku ve şaşkınlık içinde bekliyorlardı...

Süleyman'ın sınıf arkadaşlarından Ferhat'ların yalısını Fransızlar beğenerek işgal etmişlerdi. Babası Talat Bey yargıçtı, ama elinden bir şey gelmemişti. Ancak dokuz ay sonra bir taka ile Anadolu'ya kaçmıştı. Öte yandan, Kenan'ın annesi Fransız olduğundan onlara dokunmamışlardı. Tersine, babası Can Bey'i veznedarlıktan alıp Osmanlı Bankası'nda ikinci müdürlüğe yükseltmişlerdi.

Hatice'nin dünyadan göçüşü de bu günlere rastladı. Kocası bir dairede odacı idi, çocuğunun üç yaşına girdiğini görmeden ölmüş-

tü. Kadıncağız zengin evlerine çamaşıra gidiyor, oğluna bakmaya çalışıyordu. Tek umudu Behçet'ti. Süleyman'ın da sevdiği arkadaşlarındandı. Çirkindi ama duygulu ve çalışkandı, zekiydi. Edebiyata düşkündü, arada bir şiir de yazıyordu. Bitirme sınavlarına iki ay kala annesi hastalandı. Behçet okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bir ciltçinin yanına çırak girdi. Bir süre sonra Hatice kadın öldü. Behçet yapayalnız kaldı...

Tatilden sonra Süleyman sınıf arkadaşlarındaki değişikliği şaşkınlıkla izledi. Hepsinin sesleri kalınlaşmıştı. Onlar gibi o da artık kadınları düşünüyor, iç geçiriyordu. Bu yolda aralarında coşkulu konuşmalar yapıyorlar, hayal kuruyorlardı. Onuncu sınıfa gelmişlerdi. 1923 Ekiminde işgal kuvvetleri İstanbul'dan ayrılmaya başlamıştı. Halk bunu sevinçle kutluyordu.

Son sınıfa gelen öğrenciler sınavları vererek liseyi bitirdiler. Temmuzun yedisinde Yakup'un geniş evinde toplandılar. Hepsi de sevinçliydi. Güzel güzel konuşup eğlendiler, yiyip içtiler. Süleyman'dan ud çalmasını istediler. Kırmadı onları, fakat babasını anarak üzüldü. Arkadaşları gelecek için büyük hayaller kuruyorlardı.

Süleyman, Edebiyat Fakültesi'ne yazıldı. Bitirince Kayseri Lisesi'ne öğretmen oldu.

YARGI

1943 yılının en mühim romanını en sona bıraktım: Bu, Cevdet Kudret'in *Sınıf Arkadaşları*'dır... Süleyman'ın, her tabakadan, her seviyeden, servet dereceleri birbirinden ayrı ailelerden gelme 14 arkadaşı, bunların aileleri, münasebette bulundukları çeşit çeşit insanlar, hasılı 20-25 senelik bir devir içinde, kısa fakat veciz tablolar halinde İstanbul, süratli fakat zengin ifadeli karakter ve ruh tahlilleriyle bu şehrin insanları, romanda, ahenkli bir kompozisyon halinde gözlerimizin önüne seriliyor. Diyebilirim ki, Cevdet Kudret'in eseri, Avrupa'da romanın son merhalesini teşkil eden, bir tek –veyahut, nihayet iki üç– kahraman ve onun dar muhiti yerine; kalabalıkların ve geniş bir muhitin maktaını alıp bize insanların halini, böyle bir sosyal bütün içinde anlatmaya çalışan

(Jules Romains, İlya Ehrenburg gibi sanatçıların birçok eserlerinde olduğu gibi) romanın dilimizde ilk örneğini veriyor..." (Pertev N. Boratav)

"... *Sınıf Arkadaşları* romanı, üzerinde dikkatle durmamız lâzım gelen bir eserdir. *Sınıf Arkadaşları*, çocuklukları ve çocukluktan gençliğe geçiş çağları harbe ve Mütareke'ye rastlamış olan nesillerin, yani şu anda 35-40 arasında bulunanların romanıdır. Muharririn çok iyi tanıdığı bu neslin hikâyeleri, 60 parçanın atmosferi içinde anlatılmaktadır. Bir tek vak'alı ve heyecanlı vak'alı romanlara (hani üzerlerine milli, içtimai diye kayıt ilavesi unutulmayan romanlar vardır ya!) alışmış olan okuyucunun ilk bakışta yadırgayacağı *Sınıf Arkadaşları*, pek bereketli olmayan telif kütüphanemiz için mühim bir kazançtır..." (Burhan Arpad)

"Şiirleri denemeleri, tiyatro eserleriyle tanınan Cevdet Kudret, hemen her yazarın başvurma zorunluğundaki yolla, ilk romanını kendi yaşam anılarıyla yaratmıştır: *Sınıf Arkadaşları*. Roman kahramanı Süleyman'ın birinci sınıfta başlayan öğrenciliğinden yola çıkar. İlk Dünya Savaşı'yla başlayan toplum yoksunluklarımızı yaşar, Kayseri Lisesi edebiyat öğretmenliğine atandığı noktada bu yaşamın arkasını bekleriz. Roman, yıl yıl gerçeklerle yürümekte, yaşam doğruluklarına yaslandığı için gerekli belgeler değeri taşımaktadır." (Rauf Mutluay)

"Cevdet Kudret'in olayları ve kişileri verişteki başarısına dil ve anlatımını da eklemek gerekir. İlk romanında kullandığı yalın ve temiz Türkçesi, genellikle kısa cümleli anlatımı öbür iki romanında da görülür. Karşılıklı konuşmalarda genellikle üç kelimeyi aşmayan cümleler, kimi zaman tek kelimeye kadar inmekte. Konuşmalarda ve anlatımdaki bu özellik romanlarına çekicilik vermektedir." (Olcay Önertoy)

"... *Sınıf Arkadaşları* belli tarz ve tiplerden birine maledilebilecek seri eserlerden değildir; yani, gerek kuruluşu, gerekse yazılışı bakımından bir şahsiyet damgası taşıyor... Bu, bir tip romanı değil, bir vak'a romanı değil, bir atmosfer romanıdır. Müellif, bizi, Süleyman'la arkadaşları vasıtasıyla Umumi Harp içinde İstan-

bul'un, daha doğrusu İstanbul'dan bir kısmının havasıyla temasa getirmek istemişe benziyor... Eserde bu hava, zaman zaman insanı ta içinden kavrayarak sarsan bir kuvvetle hissediliyor..." (Yaşar Nabi)

Kitabınızda çeşit çeşit insan enmüzeçleri yaşıyor. Sonra, bunları Birinci Büyük Harp'in maişet, sefalet, ıstırap, işkence yılları içine atıyorsunuz. Kitap yalnız bir hikâye değil, aynı zamanda karışık bir devrin tarihi. Siz o yıllarda pek genç olmalıydınız. Bu müşahade yekûnunu nasıl tahattur edebildiniz? Eğer o devrin doğrudan doğruya tarihini yazsaydınız bu kadar belâgati hâiz bir eser vücuda gelmiş olmazdı.

Lisanınız sade, akıcı, sürükleyici, fakat edebi renklerle parlıyor. Sonra ara sıra beklenmeyen bir yerde siz gençlik hayatınızla, şair simanızla, o sade lisanın perdesini yırtarak gülümsüyorsunuz. Ne sevimli bir simanız var." (Halit Ziya Uşaklıgil)

"Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yılları İstanbul'unun orta halli aileler için dahi çetin hayatından sert kesitler veren romanın adı, arada ayrı bölümler halinde Süleyman'ın on üç sınıf arkadaşının hayatlarını da anlatmasından geliyor. Süleyman'ın Kayseri'deki hayatı, yazarın *Havada Bulut Yok* (1951) isimli ikinci romanına konu olmuştur." (Behçet Necatigil)

KAYNAK

İhsan Devrim (Ayın Bibliyografyası, 1943, s. 21-22), Pertev N. Boratav (Yurt ve Dünya, 15.1.1944), Yaşar Nabi (Ulus, 15.1.1944), Burhan Arpad (İleri, 8.4.1944), Recai Eriş (Yeni Adam, 1944, s. 495), Halit Ziya Uşaklıgil (24.11.1943 günlü mektubundan: *Sınıf Arkadaşları*, 1976, sf. 400/Varlık, Temmuz 1988), Rauf Mutluay (*50 Yılın Türk Edebiyatı*, 1973), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), "Cevdet Kudret'in Emeğine Saygı" (Varlık, Temmuz 1988), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

VAR OLMAK

İLHAN TARUS

YAŞAMI

İlhan Tarus, 27 Ocak 1907'de Tekirdağ'da doğdu. İlkokulu Tekirdağ, Biga, Niğde'de; ortaokulu Konya, Kütahya, Çanakkale, İstanbul'da; liseyi yine İstanbul'da okudu. 1927'de Hareket dergisinde bir oyunu basıldı. 1928'de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1929-32 yılları arasında Pazarcık (Maraş), Edirne, Kayseri'de savcılık ve yargıçlık yaptı. İşine son verildi. Bunun üzerine, İstanbul'a gelerek gazeteciliğe atıldı. 1935'te Haber gazetesinde hikâyeler yayımladı. Servet-i Fünun, Varlık dergilerinde göründü. 1942'de *Bir Gemi* oyunuyla CHP Piyes Yarışması'nda üçüncülüğü kazandı. Yasa yoluyla hakkını arayarak 1946'da Adalet Bakanlığı'nda görev aldı. 1957 yılına değin bu görevden ayrılmadı. Yeditepe, Varlık, Kaynak, Fikirler, Seçilmiş Hikâyeler, Dost dergileri ile Zafer, Dünya, Vatan, Halkçı, Cumhuriyet, Milliyet, Son Havadis gazetelerinde hikâye ve yazıları çıktı. 8 Ocak 1967'de Ankara'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Yeşilkaya Savcısı* (1954), *Var Olmak* (1957), *Duru Göl* (1961), *Hükümet Meydanı* (1962), *Vatan Tutkusu* (1968). – Hikâye: *Doktor Monroe'nun Mektubu* (1938), *Tarus'un Hikâyeleri* (1947), *Apartman* (1950), *Karınca Yuvası* (1952), *Ekin İti* (1953), *Köle Hanı* (1954). – Oyun: *Ceza Hâkimi* (1940), *Bir Gemi* (1942), *Suavi Efendi* (1962).

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu yenilmiş, Mütareke imzalanmıştır. İstanbul işgal edilmiştir. Hükümet işgalcilerle uzlaşma içindedir. Fakat memleketin şurasında burasında milliyetçi kıpırdanmalar olmaktadır. Örneğin, Biga'da Reji Müdürü Hamdi Bey, gizliden gizliye ilçeyi kurtuluş uğrunda savaşmaya hazırlamaktadır.

Onun karşısında Çerkes soyundan gelme Anzavur Ahmet Paşa vardır. Koyu bir padişahçıdır. Damat Ferit hükümetine bağlıdır, İngilizleri tutar. Her Cuma Şadırvanlı Cami'ye gider. Elinde kamçıyla dolaşır. Çevresinde korkuyla karışık bir saygı uyandırır. Silahlı adamlar besler. Hamdi Bey'i sevmez.

Öte yandan, Eşkıya Kara Hasan da Ahmet Paşa'nın çizgisine girmiştir. Yol kesmekte, halkı rahatsız etmektedir. Öyleyken, kaymakamın elinden bir şey gelmemektedir. Ahmet Paşa onunla ilişki kurmuştur. Gerçi Hamdi Bey onların birleşmesini önlemeye çalışır, ama başaramaz. Çünkü Paşa paralıdır, üstelik Padişah'tan da destek görmektedir.

Bir gün Paşa, Hamdi Bey'i evine çağırır. Amacı onu kendi safına çekmektir. Fakat Hamdi Bey buna yanaşmaz. Tartışarak Paşa'nın köşkünden ayrılır.

Kaymakam Halit Bey, kasabanın ileri gelenlerini toplar. Damat Ferit'ten gelen bir gizli yazıyı okur. Yazıda hükümete bağlılık istenmektedir. Asayişi bozucu, ayrılıkçı hareketlerin kıyasıya cezalandırılacağı açıklanmaktadır. Kaymakam bu yolda hazırladığı bir tutanağı orada bulunanlara imzalatır. Fakat Hamdi Bey ile birkaç arkadaşı çekimser kalırlar. Bu yüzden Paşa ile aralarında tartışma çıkar. Kara Hasan da Paşa'yı destekler. Hamdi Bey, Hasan'ın adamlarının kolculardan birini vurduğunu, önce bu asayiş sorununun çözülmesi gerektiğini söyler. Hasan ayağa kalkar, Paşa onu yatıştırır. Hamdi Bey toplantıdan ayrılır.

Hamdi Bey'in adamlarından kolcubaşı Rıza'nın kızı Seher, Karabiga'ya gelin gidecektir. Hasan bunu duyar, yola pusu kurar. Hamdi Bey de kendi adamlarını yolun kenarında mevzilendirir. Düğün alayı hareket eder. Hamdi Bey atıyla alayın önündedir. Korkulu saatler geçirilir. Fakat kazasız belasız alay Karabiga'ya varır.

Birkaç gün sonra Seher kocasının evinden kaçar, Hamdi Beylere sığınır. Yalvarır, kendisini korumalarını diler. Artık kocasına gitmek istemediğini söyler. Hamdi Bey öteden beri Seher'den hoşlanmaktadır. Seher ise, çirkin ve kaba bir adam olan kocasından tiksinmektedir. Hamdi Bey'e hayrandır. Bunu sezen Hamdi Bey bir punduna getirerek onunla yatar. Daha önce de evlerinin işine bakan Saniye ve Agavni ile ilişkileri olmuştur. Karısı bu yüzden yataklara düşmüştür.

Paşa'nın güzel ve yetişkin kızı Leyla, Hamdi Bey'i görmeye gelir. Amacı babasıyla onu barıştırmaktır. Fakat amacına eremeden gider. Hamdi Bey arada dargınlık bulunmadığını söyleyerek onu savar. Bu arada Paşa, İstanbul'un isteğiyle kuvva-yı inzibatiye kumandanlığına atanır. Hamdi Bey buna üzülür, ama öte yandan, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçtiğini öğrenince de sevinir.

Bir süre sonra Yunanlılar İzmir'i işgal ederler. Bir bölük halk kaçar. Dağa çıkanlar olur. Ötede beride direnişler görülür. Ufak ufak çeteler kurulur. Ahmet Paşa onlara karşı harekete geçer. Hamdi Bey onun bir köyü basacağını haber alır. Gizlice örgütlediği ve silahlandırdığı adamlarını (kolcuları) oraya gönderir. Kendisi dairesinde yalnız bekler. Eşkıya Hasan bunu duyar. Sekiz atlıyla Reji İdaresi'ni basar. Hamdi Bey hemen tabancasını çeker. Hasan'ı yere serer. Fakat Hasan'ın adamları da onun üzerine atılırlar. Kamalarıyla iri vücudunu delik deşik ederler.

YARGI

Romanda en ufak bir dil sürçmesine rastlamıyorsunuz. Güzel ve temiz bir Türkçe, sayfalar boyunca, akıp gidiyor. Romanın en başarılı yanı da budur. Daha ilk hikâyelerinde gördüğümüz bu tutum, sonraları gittikçe gelişmiş, bugünkü kıvamını bulmuştur. Bu güzel Türkçe, hareketli bir üslupla kol koladır. Sağlam bir cümle yapısı, açık ve duru bir üslup düzeni var. Üslup, olayların akışına ayak uydurmuştur. Tasvir yaparken, bir durumu anlatırken, konuşmaları naklederken tempo değişiktir. Değişmeyen şey,

hepsinde de, üslup özelliğini meydana getiren dokunun aynı oluşudur. (...) Kişiler tanıtılıyor sonra. Silik, müphem, yarı karanlık kimlikle karşımıza çıkan yok içlerinde. İkinci, üçüncü planda olanların bile, romanda bir rolleri, görevleri olduğu kanısına varıyorsunuz. Romancı, her birine, paylarına düşen önemi vermekte gereken dikkati göstermiştir." (Hikmet Dizdaroğlu)

"... Halbuki *Var Olmak* eğer üzerine dikkatle eğilinir de okunursa hemen görülebilirdi ki son yıllarda devamlı bir kıpırdanış ve hamle içinde olan Türk romanının en dört başı mamur eserlerinden biridir. Tarus ise, bu romanı ile hem son günlerin hem de kendi edebi hayatının en güzel eserini vermiştir. (...) Tarihi hadiselere de tetabuk eyleyen romanın kahramanlarının gerçekten yaşamış kişiler olup olmadığını bulup çıkarmak son derece zor. Ama romanı okuyan, rahatça iddia edebilir ki İlhan Tarus bu tipleri yüzde yüz gerçek kişiler arasından seçmiştir. Kitap öylesine inandırıcı bir hava içinde yazılmış." (İlhami Soysal)

Tarus, romanları içinde en başarılıları diye anabileceğimiz *Var Olmak* ile Hükümet Meydanı'nda, kendi kuşağının bir başka yazarı –Samim Kocagöz– gibi Kurtuluş Savaşı'mızı konu edinir. *Var Olmak*, öz olarak Tarus'un öbür kitaplarındaki açıdan değişik bir açı taşımaktadır. Çatışma, yine aynı çatışmadır. Tarus, önceki kitaplarının hiçbirinde rastlanmayacak bir titizlikle *Var Olmak*'ı başarılı bir roman örgüsüne eriştirmiştir. *Var Olmak*'ta savrukluk yoktur, dil kargaşası yoktur; ne varsa onu da doldurayım kaygısı yoktur." (Tarık Dursun)

"... Seçtiği irili ufaklı bir yığın kişi, itina ile kendi yaşayışları, sosyal durumlarının şartlarına uygun bir biçimde tasvir edilmiş. Gündelik yaşayışları, olaylara katılmaları, karşılaşmalarında ancak usta romancıların becerebildikleri bir uygunluk kurulabilmiş. Konusu oldukça yüklü, 180 sayfalık, kişileri kalabalık bir romanda, kişilerin kendi yaşama ölçülerini aşmayarak, gerçekte olduğu gibi romanda da yaşanan hayatın bir örneğini kurabilmek için çetin bir işi başarabilmiş. (...) İlhan Tarus'un bu romanı, onun gerçekçi anlatışında ileri bir adımdır." (Tahir Alangu)

Kurtuluş Savaşı'mızın hazırlık döneminden bir bölümünü konu edinen ve olayların akışına paralel, açık, duru bir uslupla yazılmış, olaylar arasında sağlam bağlantılar, ölçülü tasvir ve ruh tahlilleriyle bütünlüğü pekiştirilmiş olan romanın dikkate değer bir özelliği de, bu tür birçok milli romanlardakinden farklı olarak tek doğru izlemeyişi, yani Hamdi Bey'i idealize etmeksizin yurtseverliği yanında kadın düşkünlüğünü de rahatça anlatarak her davranışıyla canlı bir tip halinde yaşatmasıdır." (Behçet Necatigil)

KAYNAK

Tahir Alangu (Vatan, 7.2.1958/*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman II*, 1965), Hikmet Dizdaroğlu (Varlık 15.9.1958), Mehmet Fuat (Yeditepe, 18.3.1959), İlhami Soysal (Akis, 8.3.1958), Samih Emre (Yön, 20.1.1967), Tarık Dursun (Yeditepe, 1.2.1967), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979).

KARA TOPRAK

Reşat Enis (Aygen)

YAŞAMI

Reşat Enis, 1909'da İstanbul'da Fatih'te doğdu. 1928'de İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirdi. İki yıl Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde, bir yıl Edebiyat Fakültesi'nde okudu. Bitirmeden ayrıldı. 1930'da Milliyet gazetesinde adliye muhabirliğine başladı. Aynı yıl Servet-i Fünun dergisinde ilk hikâyelerini yayımladı. Bunları 1932'de Politika gazetesinde basılan *Kanun Namına* romanı izledi. 1933'te Vakit gazetesine, 1937'de Haber gazetesine geçti. 1940'tan 1945'e kadar Adana'da Bugün gazetesini yönetti. İstanbul'a gelerek Son Dakika gazetesine girdi. 1952-57 yılları arasında Cumhuriyet, ardından Yeni İstanbul (1957-61) gazetesinde bulundu. 1956'da Cumhuriyet'te tefrika edilen *Despot* romanı dolayısıyla kovuşturmaya uğradı, aklandı. 1962-68 yılları arasında Anadolu Ajansı'nda sekreter olarak çalıştı. Oradan emekli oldu. 11 Ocak 1984'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Kanun Namına* (1932), *Gonk Vurdu* (1933), *Gece Konuştu* (1935), *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın* (1939), *Toprak Kokusu* (1944, *Kara Toprak* adıyla, 1969), *Ekmek Kavgamız* (1947), *Ağlama Duvarı* (1949), *Yol Geçen Hanı* (1952), *Despot* (1957), *Sarı İt* (1968). – Hikâye: *Kılıcımı Sürüyorum* (1930).

ÖZET

Mehmet Ağa dar gelirli bir köylüdür. Tarlada başakları olgunlaşır. Bunun için orak makinasının kiralanması, buğdayları taşı-

yan kızağın tamiri, toplanan ürünün bir batözde çektirilmesi gerekmektedir. Fakat Mehmet Ağa'nın parası yoktur.

Şehre inerek bankadan, toprağına karşılık kredi açtırmayı kurar. Gelgelelim, bankanın verdiği para hem az, hem % 25 faizlidir. Onun için, kredi almaktan vazgeçerek sokağa fırlar. Alacağı paranın ardında kendi yıkımını görmektedir. Bir süre umarsız dolaşır. Sonra, Kötüköy'ün zengin ağası Yarım Hacı'dan borç almaya karar verir.

Yarım Hacı kurnazdır; istenilen parayı –sevincini belli etmeden– hemen verir. Nasıl sevinmesin: Kurduğu tefecilik düzenine göre Mehmet Ağa'ya verdiği iki yüz seksen lira, faiziyle dört yüz yirmi lira olarak geri gelecektir. Saf köylüler hesap kitap bilmedikleri ve yolsuz kaldıkları için, bu düzene kolaylıkla uyarlar. Ancak ürünü kaldırınca Hacı'nın attığı kazığı anlarlar, ama artık iş işten geçmiş olur.

Mehmet Ağa'nın Elif adında güzel bir kızı vardır. Köyün öğretmeni Yalçın'ı sevmektedir. Bir çeşme başında Elif'le konuşan Yalçın, onda şehirlilere özgü bir hava sezer. Soruşturunca, 1918'de Çukurova'nın Fransızların saldırısına uğradığını, Ermenilerin ayaklanarak büyük bir kıyıma giriştiklerini öğrenir. Elif, ninesiyle samanlığa saklanarak ölümden kurtulmuştur. Bir binbaşı onu İstanbul'daki ailesinin yanına göndermiştir. Elif orada ilkokulu bitirmiştir. Yalçın geçmişteki bu olayları düşünürken, Elif'i sevdiğini anlar. Gidip kızı Mehmet Ağa'dan ister. Nişanlanırlar.

Yalçın, aydın ve ilerici bir gençtir. Köylünün iyiliği için çırpınır. Fakat çabaları Yarım Hacı'nın hoşuna gitmez. Yaptığı işler onun çıkarlarını baltalamaktadır. Bu yüzden, Hacı onu ezmek için bir plan kurar.

Bir gün Şakir Paşazade'nin bir adamı Mehmet Ağa'ya gelir. Dere boyundaki elli dönümlük tarlasını satın almak istediğini söyler. Mehmet Ağa şaşırır ve teklifi reddeder. Paşazade, tarlayı iyilikle alamayacağını anlayınca, zora başvurur: Adamlarına tarlayı sürdürür. Mehmet Ağa da dava açar, ama bir sonuç alamaz. Üstelik, eşeği ile öküzlerini de mahkeme masrafı için satmak zorunda kalır. Sonunda, kızı Elif'le Paşazade'nin topraklarında gün-

deliği otuz beş kuruşla ırgatlığa başlar. Bu yetmiyormuş gibi Elif'in nişanlısı Yalçın da tutuklanır.

Yarım Hacı, işlerine burnunu sokacağını sezince, Yalçın'ı bir iftira ile hapse tıktırır: Güya öğretmen küçük bir oğlana sarkıntılık etmiştir. Elif, kızgın güneşin altında hem çalışır, hem de bu katı yürekli adama kargış yağdırır. Gözyaşlarını yüreğine akıtır. Yargılama aylarca sürer. Elif ile babası tanıklık ederler. Olay gecesi Yalçın'ın Elif'in yanında olduğu ortaya çıkar. Fakat doktor raporuna göre çocuğun kirletildiği de kesindir. Mahkeme soruşturmayı genişletir. Yarım Hacı, çevirdiği dolapların açığa çıkmasından korkar, kirlettiği çocuğu gizlice öldürtür. Yalçın aklanır. Niğde'nin uzak bir köyüne atanır.

Bir gün Elif tarlada çalışırken ağa onu görür. Çok beğenir. Hemen ırgatbaşına bir işaret çakar. Sinsice yürütülen bir düzen sonunda Elif tuzağa düşer: Gözlerini açtığı zaman kendini ağanın yanında bulur. Kirletildiğini anlayınca çılgına döner. Kahır ve utançla kıvranır. Kendini asmaya yeltenir, fakat ırgatlar yetişerek kurtarırlar. Mehmet Ağa olup bitenleri duyunca yüreğine iner, ansızın ölüverir.

Elif hastaneden çıkınca babasının öldüğünü öğrenir. Yüreği acıyla, hınçla dolar. Şehre gider, bir pamuk fabrikasına işçi olarak girer. Orada öğretmenlik yapan Türkân'la tanışır. Türkân onu sever, yanına alır. Elif, bir yandan öğretmenin ev işlerini görürken, bir yandan da okumaya çalışır. Türkân işverenin oğlu Mustafa ile evlenir. Fakat kocası veremlidir, hastalığı gitgide ilerler ve ölür. Kayınbaba gelinine birkaç bin lira vererek başından savar. İki kadın artık Adana'da kalamayacaklarını anlar, İstanbul'a gelirler. Türkân öğretmenliğe devam eder. Elif liseye yazılır.

Şakir Paşazade, Adana'da Melek adlı bir bar kadınına tutulur. Kadın zeki ve kurnazdır. Kötü yola düşmesine bir ağa sebep olduğu için, ağalara kinlidir. Şakir'i istediği gibi evirip çevirir. Paralarını yer, adamakıllı soyar. Yıkıma sürükler.

Bir gün Yüreğir köyünde ırgatlar ayaklanırlar. Binlerce dönümlük ekini ateşe verirler. Jandarma birliği olayı büyümeden bastırır. Elebaşı olarak ağır yaralı, güzel bir kadın yakalanır, şehre getirilir: Bu, Elif'tir. Neyse ki Vali uyanık, ileri görüşlü bir

adamdır. Raporunu da buna göre hazırlar. Gerçi Elif tutuklanır, ama Toprak Kanunu da yakında çıkacaktır. Çukurova'nın artık ağa elinden alınarak devletleştirilmesi tasarlanmaktadır.

YARGI

"Adana köylüsü ve toprak işçisinin, topraksız insanların yaşayışlarını anlatan *Toprak Kokusu* (1944), onun romancılığının ikinci devresinin ilk eseridir. O, bu romanı ile Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir'lerin bir habercisidir. Sanat hayatına İstanbul'da başlamış, kendisini bu çevrenin tesirlerinden bir dereceye kadar sıyırabilmiş romancıların bir örneğidir. Bundan dolayıdır ki onu yeni hikâye ve romanımızın yol açıcıları arasında görmek yerinde olacaktır. Topraksız köylülerin yaşayışları üzerinde toplumcu gerçekçiliğe yönelen bir eser yazmanın çok aşırı şüpheler uyandırdığı bir devirde bu romanı yazmıştı. Bugünün gerçekçileri ise Anadolu'nun her şeyden önce Adana'nın yaşayışını anlatan hikâye ve romanları rahatça yazıp yayınlayabiliyorlar." (Tahir Alangu)

"Reşat Enis bir tek tip almamış, devrimizin en iyi romancılarından A. Malraux, İ. Ehrenburg gibi geniş halk kitlesinin sesine kulak vererek, yüzlerce insanın sosyal hayatını romanına malzeme yapmasını bilmiştir. Bu itibarla, bazı kimseler, alıştıkları roman tekniğini bulamadıklarından, eseri dağınık zannedeceklerdir. (...) Ben *Toprak Kokusu*'nu Türkçe'nin şimdilik en kuvvetli romanı olarak ilan ediyor ve yabancı dillere tercümesini bekliyorum" (Ömer Faruk Toprak)

"Son yıllarda değeri küçümsenemeyecek beş on eser, bu arada Anadolu hayatını içinden görmüş gençler tarafından yazılmış ciddi romanlar çıktı. Meselâ, şimdi elimde Reşat Enis'in bir *Toprak Kokusu* var ki eğer kıymeti iyice belirtilmiş olsaydı sahibine, hak kazandığı geniş şöhreti çoktan sağlaması gerekirdi." (Refik Halit Karay)

"Romancı kitabına mümkün olduğu kadar çok şey sokmak istiyor. İkinci derecede tiplere verdiği rol, sosyal hadise ve fikirleri onların ağzından, yaşayışından anlatmak arzusunu meydana getirmiş. Bu

ise –bilhassa son kısımlarına– asıl mevzunun akışını ara sıra önleyen, ayrı birer parça, hikâye hususiyeti vermiştir." (Hüseyin Hulki)

"Reşat Enis'in daha önce de *Yolgeçen Hanı, Despot* isimli yapıtlarını okumuştum. Toplum sorunları önde geliyor romanlarında. Bütün eleştirmenlerin birleştikleri, anlatı düzeninin dağınıklığı, çok olay, çok söz yığınlarıyla yoğunlaşamadığı kanısıdır. Gazeteciliğinden, tefrika yazarlığından ileri geldiğini söylerler. *Kara Toprak*'ta da bu dağınıklık vardır. Çukurova'da ne bulduysa, ne duyduysa doldurmuş yapıtına yazar. Sanatçının işine karışılmaz. Söylemiş yine de söyleyeceklerini." (Muzaffer Hacıhasanoğlu)

"Reşat Enis'in İstanbul'a dönmeden bir yıl önce yayımladığı *Toprak Kokusu* adlı romanı bir ölçüde I. Dünya Savaşı'nın özellikle Fransız işgalinin bu yörede bıraktığı maddi ve manevi yıkıntıyı anlatırken bir yandan da Adana yöresini, toprak kavgalarını, ağa-köylü çatışmasını ele alan bir romandır. Yazar, romanda ağalardan köylüye gelebilecek zararları, köylüdeki toprağa bağlılığı, köylü ırgatların toprak için ayaklanışlarını bir genç kızda odaklaştırarak anlatır." (Olcay Önertoy)

"Az topraklı köylülerle ırgatların yaşamları, sorunları işlenen *Toprak Kokusu*'nda tarımsal ilişkilerde egemen güç olan toprak ağası kişileştirilmiştir." (Şükran Kurdakul)

KAYNAK

Ömer Faruk Toprak (Haber-Akşam Postası 27.10.1945/*Duman ve Alev*, 1968), Vecdi Bürün (Vakit, 9.5.1946), Hüseyin Hulki (Vakit, 3.8.1946), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman I*, 1959), Muzaffer Hacıhasanoğlu (Dost, Haziran 1972), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Şahap Balcıoğlu (Yazko Somut, 21.1.1984), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı IV*, 1987), Asım Bezirci (Yayın Dünyası, Şubat 1990).

SAVAŞ VE AÇLAR

Hasan İzzettin Dinamo

YAŞAMI

Hasan İzzettin Dinamo, 1909'da Akçaabat'ın Ahanda köyünde doğdu. İlk şiirleri 1928'de İzler (Giresun), 1928'de Servet-i Fünun, 1929'da Adım (Sivas) ve Taşan (Merzifon) dergilerinde basıldı. 1931'de Sivas Öğretmen Okulu'nu bitirdi. Aynı yıl *Atsız Kitap*'ı çıkardı. İki yıl öğretmenlik yaptı. Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdi. 1935'te, son sınıfta iken, 'Tren' şiiri yüzünden dört yıla hüküm giydi. 1937'de Ankara'da hapisteyken *Deniz Feneri*'ni yayımladı. Bunu Yeni Yol, Yeni Edebiyat, Yeni İnsanlık, İnsan, Hamle, Ses, Küllük, dergilerinde basılan şiirleri izledi. 1942'de şiirlerinden ötürü sürgüne gönderildi. 1949'a kadar askerlik yaptı. 1956'da 6-7 Eylül olayları dolayısıyla tutuklandı ise de sonunda aklandı. 1966-67 yıllarında Kurtuluş Savaşı'nı romanlaştıran sekiz ciltlik *Kutsal İsyan*'ı yayımladı. Ayrıca Yelken, May, Papirüs dergilerinde toplumcu şiirleriyle göründü. *Kutsal Barış*'la 1977 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı. 20 Haziran 1989'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Kutsal İsyan* (8 cilt, 1966-67), *Ateş Yılları* (1968), *Savaş ve Açlar* (1968), *Kutsal Barış* (1971), *Öksüz Musa* (1973), *Musa'nın Mapusanesi* (1974), *Musa'nın Gecekondusu* (1976), *Koyun Baba* (1976), *Açlık* (1981), *Türk Kelebeği* (1981), *Adalet Sıtması* (1983), *Anadolu'da Bir Yunan Askeri* (1988). – Hikâye: *Savaşta Çocuklar* (1981). – Şiir: *Atsız Kitap* (Mehmet Cevdet ve Vehbi Cem'le, 1931), *Deniz Feneri* (1937), *Karacaahmet Senfonisi* (1960), *Özgürlük Türküsü* (1971), *Mapusaneden Şiirler* (1974), *Sürgün Şiirleri* (1975),

Gecekondumdan Şiirler (1976), *Kavga Şiirleri* (1977), *Çoban Şiirleri* (1982), *Nâzım'dan Meltemler* (1989). – Günce/Anı/Gezi: *6-7 Eylül Kasırgası* (1971), *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları* (1984), *TKP, Aydınlar ve Anılar* (1989).

ÖZET

Temel Çavuş Akçaabatlıdır. Savaş yıllarında Yemen'de, Mısır'da yedi yıl askerlik etmiştir. Çalışkanlığı ve dürüstlüğüyle çavuşluğa yükselmiştir. Terhis olunca, ailesiyle İstanbul'a gelir. Sarıyer sırtlarına yerleşir. Fakat beslediği inekler ölünce işsiz kalır. Geçim sıkıntısından bunalarak memleketine dönmeye karar verir. Vapurda Samsunlu Osman Bey'e rastlar. Bey, onları topraklarında çalışmaya çağırır. Tütün tarlalarının yanındaki derme çatma bir eve yerleştirir. Orada başka hemşehrileri de vardır. Canla başla çalışırlar. Fakat sivrisinek ve sıtma bellerini büker. Dayanamayacaklarını anlayınca, oradan da göçerler.

Yolda halk, ailenin geçişini ilgiyle izler. Bir ara hızla bir atlı üzerlerine gelir. Hepsi birden çamura yuvarlanırlar. Ailenin büyük oğlu Ali, atlıyı alaşağı eder. Onu da, kendileri gibi, çamura batırır.

Atlı, çevrenin zenginlerinden Emiroğlu'nun oğlu Mümtaz'dır. Şımarık ve küstah bir gençtir. Babası onu İstanbul'a Galatasaray Lisesi'ne okumaya göndermiş, fakat haylazlığından ötürü yanına aldırtmıştır. Şimdi şık giyimiyle sokaklarda dolaşmakta, ona buna sarkıntılık etmektedir. Gerçi sesini çıkarmaz, ama Ali'nin yaptığını da unutmaz. Bunun ondan acısını çıkarmaya karar verir.

Temel Çavuş ile oğlu ve karısı sıkı bir çalışmaya girerler. Tek umutları bir Rum'dan kiraladıkları bahçedir.

Şimdilik yiyecek parası olmadığından, Temel Çavuş, geceleri ormanda avlanmaya gider. Bir gün dönerken, bahçesine bir göz atar, bütün sebzelerinin ezildiğini, çamura belendiğini görür. Bahçenin yüzünde nal izleri vardır.

Ali büyük bir karamsarlığa kapılır. Neyse ki sebzeler kısa zamanda düzelir, eski durumlarına kavuşurlar. Bunu baba-oğul bol

bol kemençe çalarak, horon teperek kutlarlar. Mevsimi gelince bahçeden umduklarından da çok para kazanırlar.

Başka bahçeler kiralarlar. Artık nöbet tutacaklar, sonunda geniş bir soluk alacaklardır. Ama bu kez de savaş gelip çatar. Temel Çavuş yeniden askere alınır. Evin yükü Ali'nin sırtına biner. Üstelik, Şakire de yedinci çocuğuna gebedir.

Şehirde erkeklerin çoğu askere alınır. Mümtaz fırsatı kaçırmaz. Ali'yi on beş yaşında olduğu halde, "asker kaçağı" diye ihbar eder. Ardından bahçelerin kendisine ait olduğunu ileri sürer, boşaltılmasını ister. Hatta, tapuyu gösterir. Yakında oturan bir yüzbaşı olanları duyar, asker ailesi olduklarından onlara yardım eder. Evlerinden atılmalarını önler. Bu arada Temel Çavuş'un cephede donarak öldüğü duyulur.

Sıkıntılı günler başlar. Ali de askere alınınca Şakire iyice bunalır. Yiyecek sıkıntısını kıtlık izler.

Ali'den bir mektup gelir. Sonra ölüm haberi yetişir. Şakire bir kez daha yıkılır. Açlık canlarına yetmiştir. Çocuklarından küçük Hüseyin ile Fatma beslenme yetersizliğinden ölürler.

Kimseden yardım göremeyen Şakire, ormandan odun toplayarak pazarda satar. Fakat bir yük oduna ancak bir somun alabilir. Çevresinde açlıktan, koleradan, tifüsten ölenlerin sayısı gittikçe çoğalır. Kendilerini koruyan kumandan da başka yere atanınca, Emiroğulları yeniden tepelerine dikilir. Ertesi gün kulübe de boşaltılır. Aile, deniz kıyısında terk edilmiş boş bir eve yerleşir. Açlık son aşamaya varır. Çoluk çocuk ne bulurlarsa yerler hatta hırsızlık ederler.

Bir gün Musa mezbahanın ayağına atılan bağırsakları kovasına doldurarak eve getirir. Şakire bunları temizleyerek pişirir. Yerler. Her gün oraya giderler, yiyeceklerini çıkarırlar. Fakat bağırsaklara halkın üşüştüğünü gören ilgililer, onları parayla satmaya başlar.

Şakire çocukların en küçüğünü de toprağa verir. Geri kalan üç çocuğunu Darüleytam'a yazdırır. Hastalanır. Okulun bitişiğindeki hastaneye yatar. Başhekim ona bir hafta bakacağına söz verir. Yazık ki talih orada da kendine gülmez. İrikıyım hastabakıcı, Şakire'nin para çıkınını alabilmek için, ona öldürücü iki iğne yapar. Kadıncağız birkaç gün sonra acılar içinde ölür.

YARGI

"Ben çocukluğumdan beri savaş düşmanı ve barışseverim. Bunu bende büyütüp çiçeklendiren de Birinci Dünya Savaşı'nın içime yerleştirdiği karanlık ve korkunç savaş kompleksi olmuştur. Enver Paşa'nın Sarıkamış fatihi olmak isterken Allahuekber dağlarında karlı tipili bellerinden aşırıp öteye düşürmek istediği yüz bin talihsiz Türk ordusunun saflarında, babam Ahmet Çavuş'la ağabeyim Ali de vardı. Bu iki halk çocuğu da Allahuekber dağlarının o korkunç tipileri arasında seksen bini aşkın Türk çocuğuyla bozulup gitti. Henüz beş yaşında bir çocuk olan benim için savaşın anlamı işte buydu. Eve ekmek getiren babamla ağabeyimi bir daha dönmemek üzere alıp giden savaş yılları, bize bol bol açlık ve ölüm getirmişti. Kardeşlerim açlıktan sinek gibi kırıldılar. Annem kahrından ölüp gitti. (...) İşte *Savaş ve Açlar* romanı, Allahuekber dağlarının tipileri arasında boğulup giden iki Trabzonlu askerin Samsun'da açbiilaç bıraktığı kalabalık çoluk çocuğunun korkunç öyküsüdür." (Hasan İzzettin Dinamo)

"*Savaş ve Açlar*'ı okurken aklıma birçok kitap geldi. En çok da *Gazap Üzümleri* geldi. *Gazap Üzümleri*'ndeki ailenin korkunç ve umutsuz serüvenine benzer, daha korkunç ve daha ürpertici bir serüven Temel Reis'lerin serüveni. Karadeniz bölgesinde Birinci Dünya Savaşı'nın korkunç yıllarının, arkada ölüler, umutsuzluklar, kinler, acılar bırakarak geçişi. Açlıktan ölen çocuklar, bedel veremedikleri için Erzurum soğuğunda ölüme giden erkekler, on beşinde savaşa sürülen genç çocuklar ve tek başına umutsuzlukla, açlıkla, hastalıklarla, hainlik ve kötülüklerle savaşan kadınlar ve onların yenilişleri." (Afet Muhteremoğlu)

"*Savaş ve Açlar*, I. Dünya Savaşı öncesi ve savaş yıllarını, zenginlerin ihanetini daha da zengin olup yoksulları sömürüşünü, savaş alanlarına yoksul çocukların sürülüp, zenginlerin bedel vererek geride kalışlarını konu edinmiştir. On dört yaşından başlayarak cumhuriyet dönemini yaşayan yazar, toplumsal konulu romanlarında kendi çektiği yoksulluk ve açlıkla birlikte bu dönemde özellikle yoksul halkın sorunları ve yönetim üzerinde durmuştur. (...) Yazarın toplumsal konulu romanında toplumsal sorun-

larla kişiler iç içe verilmiştir. (...) H. İ. Dinamo'nun romanlarında bir konuşma anlatımı rahatlığı ve yalınlığı vardır. Yazar, romanlarının sürükleyici oluşunu bu anlatımla sağlar." (Olcay Önertoy)

KAYNAK

Afet Muhteremoğlu (Yeditepe, Haziran 1969), Hasan İzzettin Dinamo (May, Aralık 1968), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), "H. İ. Dinamo'nun Emeğine Saygı" bölümü (Varlık, Kasım 1988), Asım Bezirci (*Şairlerimizin Diliyle Barış*, 1987).

KELLECİ MEMET

KEMAL TAHİR

YAŞAMI

Kemal Tahir, 13 Mart 1910'da İstanbul'da doğdu. 1923'te Kasımpaşa'daki Cezayirli Hasan Paşa Rüşdiyesi'ni bitirdi. Ardından Galatasaray Lisesi'ne girdi. Bitirmeden, 10. sınıftan ayrıldı. Bir süre avukat kâtipliği, Zonguldak Kömür İşletmesi'nde ambar memurluğu yaptı. Sonra İstanbul'a gelerek gazeteciliğe atıldı. 1930-33 yılları arasında Vakit, Haber, Son Posta gazetelerinde düzeltici, çevirici, röportaj yazarı olarak çalıştı. 1932'de Yeni Kültür, 1933'te Geçit dergilerinde şiirleriyle göründü. 1935-36 yıllarında Karikatür ve Yedigün dergilerinde sekreterlik ve Karagöz gazetesinde başyazarlıkta bulundu, Varlık dergisinde şiirler ve Yedigün dergisinde hikâyeler yayımladı. 1938'e kadar Tan gazetesinin yazıişleri müdürlüğünü yürüttü. Ses dergisine şiirler verdi. 1938'de Nâzım Hikmet'le "askeri isyana tahrik ve teşvikten" 15 yıla hüküm giydi. 12 yıl Çankırı, Çorum, Nevşehir, Malatya cezaevlerinde yattı. 1941 yılında Cemalettin Mahir imzasıyla Tan gazetesinde hikâyeler, 1945-50 yıllarında Bedri Eser takma adıyla Hürriyet gazetesinde serüven romanları yayımladı. 1950'de genel afla dışarı çıktı. İstanbul'a geldi. 1955'te, 6-7 Eylül olayları sırasında tutuklandı, altı ay hapis yattı. 1956'da Aziz Nesin'le, Düşün Yayınevi'ni kurdu. Son Posta, Yeni İstanbul, Vatan, Öncü, Yeni Gazete, Milliyet gazetelerinde romanları tefrika edildi. 1960'ta Dost dergisinin açtığı bir soruşturmada yılın en beğenilen romancısı seçildi. 1968'de *Yorgun Savaşçı* ile Yunus Nadi Roman Armağanı'nı ve *Devlet Ana* ile Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü kazandı. 21 Nisan 1973'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Sağırdere* (1955), *Esir Şehrin İnsanları* (1956), *Halk Plajı* (1957), *Körduman* (1957), *Rahmet Yolları Kesti* (1957), *Yediçınar Yaylası* (1958), *Köyün Kamburu* (1959), *Esir Şehrin Mahpusu* (1961), *Kelleci Memet* (1962), *Bozkırdaki Çekirdek* (1962), *Yorgun Savaşçı* (1965), *Devlet Ana* (1967), *Kurt Kanunu* (1969), *Büyük Mal* (1970), *Yol Ayrımı* (1971), *Namusçular* (1974), *Karılar Koğuşu* (1974), *Hür Şehrin İnsanları I-II* (1976), *Damağası* (1977), *Bir Mülkiyet Kalesi I-II* (1977). – Hikâye: *Göl İnsanları* (1955). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Sanat-Edebiyat* (4 cilt, 1989-90), *Dil Dosyası* (1990), *1950 Öncesi-Cezaevi Notları* (1991), *Roman Notları* (3 cilt, 1991), *Osmanlılık Bizans* (1992), *Batılılaşma* (1992), *Çöküntü* (1992), *Sosyalizm/Toplum ve Gerçek* (1992). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar* (1979), *1950 Öncesi-Şiirler ve Ziya İlhan'a Mektuplar* (1990). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Namık Kemal İçin Diyorlar ki* (1936).

ÖZET

Kelleci Memet Virankale köyünden yoksul bir gençtir. Korucu Rıfat'ın oğludur. Adam öldürmekten on altı yaşında hapse düşmüştür. Çankırı Cezaevi'nde yatmaktadır.

Cezaevinde mahkûmlar bahçeye çıkarlar. Çevredekilerin kışkırtmasıyla meydancı Recep ile Kelleci Memet güreşe tutuşurlar. Memet kazanır. Gardiyan, güreş dersi almasını öğütler. Fakat o, güreşi sevmediğini, okumak istediğini söyler. Selim Bey bu işi üstlenir. Kısa zamanda Memet okuma öğrenir. Gerçi çevresi onunla alay eder, ama o aldırmaz, büyük bir tutkuyla çalışır. Ayrıca, Nezir'den de tenekecilik öğrenmeye uğraşır. Nezir ona kötülük etmeye kalkışırsa da terzi Bekir önler.

Meydancı Recep hapisten çıkınca, Memet onun yerine geçer. Temiz ve çalışkandır. Paçaları sıvar, ortalığı güzelce temizler. Ayağına da çabuktur. Bu yüzden kısa sürede mahpusların sevgisini kazanır.

30 Ağustos Zafer Bayramı kutlanır. Dışarda davul zurna çalar. İçerde mahkûmlar eğlenirler. Cinci Nezir onların fotoğraflarını çeker. Görüşçüler de gelince sevinç artar. Bu arada Memet'in babasıyla halası kendisini görmeye gelirler. Memet onlardan sevgilisi Cemile'nin Yusuf'la evlendiğini öğrenir. Geçmişi düşünür:

* * *

Yusuf çocukluktan beri arkadaşıdır. Köyün zenginlerinden tek kollu Osman Ağa'nın oğludur. Cemile ise, Ağa'nın ikinci karısı Ümmühan'ın kızıdır. Memet onların yanında çalışır, içten içe Cemile'yi sever. Yusuf'un da onu sevdiğini sanarak üzülür. Oysa gerçek bambaşkadır: Ateşli ve güzel kadın olan Ümmühan kocasını beğenmemekte, oğulluğu Yusuf'tan hoşlanmaktadır. Yusuf da ona karşı ilgisiz değildir. Memet bunu öğrenince sevinir. Evde Cemile ile Memet'in evlendirilmesi konuşulur. Ana oğul, Cemile'yi başkasıyla evlendirmektense, kendi yakınları saydıkları Memet'e vermeyi yeğ görürler.

Bostanı bekleyen Memet'e bir gün Cemile yemek getirir. Oturup söyleşirler. Cemile evde konuşulanları ona anlatır. Memet sevinçten uçar. Cemile'yi yakındaki mağaraya götürür. Orada uzun uzun sevişirler.

Öte yandan, Osman Ağa gitgide sinirli bir adam olur. Evdekileri kırıp geçirir. Memet, araştırınca, bunun sebebini öğrenir: Meğer, mağaraya girişlerini köylülerden Deli Göçmen görmüş ve Osman Ağa'ya anlatmıştır. İşin tuhaf yanı Osman Ağa da gizliden gizliye Cemile'yi sevmektedir. Kızgınlığı da bundan ileri gelmektedir. Ümmühan bunu sezer ve Memet'i uyarır. Hatta, onu kocasını vurmaya kışkırtır.

Bir gün Memet'le Osman Ağa ormana meşe odunu kesmeye giderler. Osman Ağa odunları kömür yaparak Çankırı'da satmaktadır. Memet, Ağa'nın belindeki tabancayı görünce işkillenir. Tetikte bekler. Akşam karanlığında işleri biter. Öte beriyi toplayarak yola koyulurlar. Osman Ağa çiftesini ister. Memet bir ağaca asılı olan çifteyi alarak ona uzatır. Fakat bu arada silahın horozunun kalktığını görmez. Çifte ansızın patlar ve Osman Ağa yere serilir. Memet yakalanır. Mahkemeye verilir. Silahın kendi kendine

patladığını söylerse de kimseyi inandıramaz. On sekiz yıla hüküm giyer. Yaşı küçük olduğundan cezası altı yıla indirilir.

* * *

Memet bir yandan bu geçmiş olayları anarken, bir yandan da yüreği hınçla kabarır: Arkadaşı Yusuf öteden beri analığı ile düşüp kalktığı yetmezmiş gibi, şimdi de Cemile'yi ayartmıştır.

Memet'in içi içine sığmaz. Hapisanede daha çok duramayacağını anlar. Bir gün Memet'i yerinde bulamazlar. Kaçmış, Cinci Nezir'in tenekecilik makasını da yanında götürmüştür.

YARGI

Son yayınladığı *Kelleci Memet* (1961) romanında, kadın yüzünden adam öldürme suçunu yüklenmiş saf bir köylü delikanlısının aldatılarak hapishaneye düşmesini, köyde olup bitenlerle dar yerde sıkışıp kalmasında beliren dramını, bu delikanlının çevresindeki hapishane yaşayışını tasvir ediyor. (...) Kemal Tahir'in statik köye karşı oluşunda yalnız bir sanatçı sezgisi değil, bilimsel bir doğruluğun varlığı da meydandadır. Bizde töresel köyü yüceleştirmede tıpkı, Meşrutiyet hürriyetçilerinde görülen 'kolaya kaçma ve düşlere sığınma' eğiliminin varlığını, bütün köy romanlarında adım adım açıklamakta ve ispatlamaktadır." (Tahir Alangu)

Kelleci bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bu realite en doğru bir görüşle, felsefeyle, sanat tekniğiyle verilmiştir. Bundan dolayı bir tek satırını çıkarmak –bir iki teknik cümle kuruluşu ve tekrarlar yani gayet ama gayet ehemmiyetsiz ihmaller müstesna– bir abidenin taşlarından birini çıkarmak gibi olur. Ve bundan dolayı da ben şimdi neşrine dehşetle aleyhtarım. Neşredilirse mutlak bir yığın ve muhakkak en harika yerlerini çıkaracaklardır." (Nâzım Hikmet)

Romanın büyük bir kısmında, mahpus ve ziyaretçilerin geçmişlerine ait çeşitli, değişik olaylar anlatılır. Yani, 'hareket'ten çok 'söz' ön plana geçmiştir. Bu bakımdan roman, kendi öz çizgisinin dışında dal budak salarak taşar, romanın çatısına katılma-

yan, romandan uzak hikâyeler –hatta romanın kendisini unuttu-racak kadar uzayarak– anlatılır. (...) Kemal Tahir'in romanı başlangıçta ne kadar dağılmış olursa olsun, kendi konusu dışına taşarsa taşsın, gene de ilgiyi azaltmayan, halkın çok değişik ve o kadar da çarpıcı felsefe ve motifleriyle süslüdür. Yer yer 'hareket' azalmış ve 'söz' ön plana geçmiştir dedik, fakat 'söz'lerdeki tatlılık ve kıvraklık, romanı değil durgunlaştırmak, ona ayrı bir hareket kazandırmıştır." (Muzaffer Erdost)

Kelleci Memet bir hapishanenin sıkıcı dekoru içinde, ağır yürüyüşlü ve az başarılı bir roman temposuyla yoksul ve saf bir köy delikanlısının suça sürükleniş hikâyesini anlatmaktadır." (Konur Ertop)

"... Kemal Tahir, bütün romanlarında olduğu gibi, *Kelleci Memet*'te de şiirden, romantizmden uzaktır. İşlediği konuyu takır takır ve oldukça kuru bir üslupla ortaya koymakta, buna karşılık, ele aldığı tipleri, ancak büyük romancılarda görülen bir maharetle didik didik etmektedir. Diğer romanlarında olduğu gibi, *Kelleci Memet*'te de Kemal Tahir soyut tipler yaratmamaktadır. Yaşayan veya bir zamanlar yaşamış olan tipleri kendi hayat hikâyeleri içinde nasıl yaşamışlarsa, nasıl yaşamaları gerekiyorsa öylece okuyucunun gözleri önüne koymaktadır. Galiba da, takip ettiği bu yol en sağlam yoldur." (?/Yön Dergisi)

KAYNAK

(?) (Yön, 30.1.1963), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*, 1965), Muzaffer Erdost (Ataç, 1.3.1963/Ulus, 10.2.1963), Konur Ertop (Türk Dili, Temmuz 1964), Nâzım Hikmet (*Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar*, 1968, sf. 166-167), Mehmet Ergün (Yeni Dergi, Aralık 1972), Hulusi Dosdoğru (*Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*, 1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

CEMO

KEMAL BİLBAŞAR

YAŞAMI

Kemal Bilbaşar, 1910'da Çanakkale'de doğdu. 1929'da Edirne Öğretmen Okulu'nu, 1935'te Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi. 1937'den 1961'e kadar İzmir Karataş Ortaokulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. İlk hikâyesi 1938'de Aramak dergisinde çıktı. Bunu Yürüyüş, Yurt ve Dünya dergilerinde çıkan hikâyeleri izledi. 1939'da ilk eserini (*Anadolu'dan Hikâyeler*) yayımladı. 1941-52 yılları arasında yayım hayatından çekildi. Sonra Yeditepe dergisinde hikâyeleri ve çeşitli gazetelerde romanları basıldı. 1967'de *Cemo* ile Türk Dil Kurumu, 1969'da *Yeşil Gölge* ile May Roman Ödülü'nü kazandı. 21 Ocak 1983'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Denizin Çağrısı* (1943), *Ay Tutulduğu Gece* (1961), *Cemo* (1966), *Memo I-II* (1968-69), *Yeşil Gölge* (1970), *Başka Olur Ağaların Düğünü* (1972), *Kölelik Dönemeci* (1977), *Bedoş* (1980), *Zühre Ninem* (1981). – Hikâye: *Anadolu'dan Hikâyeler* (1939), *Cevizli Bahçe* (1941), *Pazarlık* (1944), *Pembe Kurt* (1953), *Üç Buutlu Hikâyeler* (1956), *Irgatların Öfkesi* (1971). – Çocuk: *Yonca Kız* (1971).

ÖZET

Cemo, orta Anadolu köylerindeki ağalık düzenini anlatır. Köylü, kanunları bilmez, beyine bağlıdır. Beyin her isteği kabul edilir. Hükümetle olan ilişkileri de o düzenler. Bey, köylünün bir çeşit yarı tanrısıdır.

Değirmenci Cano da Bey'e bağlıdır. Cesur, güçlü, yiğit bir savaşçıdır. Karısı ölmüş, kızı Cemo yetim kalmıştır. Onun için Cano eşinin sevgisini kızına vermiştir. Cemo kara saçlı, ceylan gözlü, becerikli bir güzeldir. Babası bildiklerini ona da öğretir. Cemo'yu hem kadın, hem de erkek gibi yetiştirir. Büyüyünce kimse onun bileğini bükemez.

Bir gün, Bey, Cano'yu çağırtır. Bey düşüncelidir. Çünkü, birkaç ay önce tanınmış (...) Bey'ine armağanlar göndererek, kızını istetmiştir. Fakat armağanlar azımsanmış, babası kızını başka bir beyin oğluna vermiştir.

İşte Cano bunun için çağrılmıştır. Gelin, bir hafta sonra topal damadın evine götürülürken, yolu kesilecek ve ne pahasına olursa olsun kaçırılacaktır. Cano bu tehlikeli görevi kabul eder.

Günü gelince, Cano ile adamları Kamorit dağında pusuya yatarlar. Gelin alayı yaklaşınca iki yönden saldırırlar, tabancalar patlar. Gelinin atı ürkerek dağa doğru koşar. Cano hemen önünü keser. Kızı terkisine alır. Günlerce süren bir kovalamacadan sonra, görevini yerine getirir.

Cemo gittikçe büyür, güzelliği dillerde dolaşır. Onu istemeyen kalmamıştır. Aralarında ünlü Sorikoğlu bile vardır. Cano, gelenlere, "Kızım satılık değildir. Onu yiğit olan, bileğine güvenen alacak," der.

Beklenen gün gelir. Kargadüzü'nde yarışma düzenlenir. Cemo'yu isteyenler önce birbirleriyle güreşir, türlü hüner gösterirler. Sona kalan, Cemo'yla güreşecektir. Ne var ki, oyun ilerledikçe, güreşenler de bir bir yere serilirler. Cemo'yla güreşecek yiğit kalmamıştır meydanda. Bu sırada uzaktan zil sesleri duyulur. Gelen Çançı Memo'dur. Köylüler Memo'yu tanır, ne yiğit olduğunu bilirler. Memo'nun gelişiyle yarışmanın en zorlusu başlar. Cemo hem dövüşür, hem de sevgiyle bakar Memo'ya. Oyunu Memo kazanır. Köylülerin hayran bakışları arasında Cemo'yu terkisine alarak yola koyulur. Tepedeki çiçeklerle bezenmiş düzlüğe inerler.

Zengin Sorikoğlu, toprakları köyün beyinden satın alır. Köylülere cefa etmeye başlar. Onlardan para ister, uydurma borç senetleri düzenler. Halk dayanamaz. Erkekler toplanarak kente giderler. Memo orada bir tanıdık bulur, dertlerini anlatırlar. Ardın-

dan Valiye çıkarlar. Vali yapılan işlerin dosyasını inceler. Her şey yasaya uygundur. "Bundan sonra Sorikoğlu size kötü davranırsa doğru bana gelin, o zaman haddini bildireyim," der. Fakat köylüler Sorikoğlu'na "Bey" demeye yanaşmazlar. Memo, bir kez de askerlikteki komutanına yazar, ondan yardım ister. Bir gün köye jandarmalar gelir. Memo'ya beklediği cevabı getirirler. Komutan Fahri Bey duruma el koymuştur. Vakti gelince onlara yardım edecektir. Nitekim, merkeze dört saat uzakta Çatalgediği denilen, bırakılmış bir köyü askerler onarırlar. Köylünün yarısı Sorikoğlu'nda kalır, öbürleri oraya göçerler.

Köylüler ağasız, beysiz düzeni ilkin yadırgarlar. Sonra yavaş yavaş alışırlar. Elbirliğiyle işleri yürütürler. Gelgelelim, Sorikoğlu yine ortaya çıkar. Köye baskın verir. Döver, kırar geçirir herkesi. Cemo yediği tekmeden çocuğunu düşürür, hastaneye kaldırılır. Memo daha önce yaptığı çanları satmak için Dersim'e gitmiştir. Giderken Sorikoğlu'nun adamları onu da öldüresiye döverek yol ortasında bırakırlar. Yakın köylerden gelenler Memo'yu kurtarırlar.

Sorikoğlu kandırdığı kaymakamla işbirliği yapar. Çeşitli iftiralarla Cano'yu ve köyün işe yarar öbür erkeklerini hapse attırır. Memo ile arkadaşı Cemşido öç almak üzere sözleşirler.

Bir gün Sorikoğlu ile kaymakam hastaneden taburcu edilen Cemo'yu da yanlarına alarak, yayla evine giderler. Orada Cemo içki meclisinde oynatılacaktır. Memo bunu duyunca arkadaşlarıyla harekete geçer. Sorikoğlu'nun çobanı ona yardım eder: Önce köpekleri öldürür. Sonra ona evin yolunu gösterir. Baskın yapılır. Cemo, Sorikoğlu'nu sopa ile döverek öldürür. Ardından evini ateşe verir. Artık köyde kalamazlar. Atlarına binerek kaçarlar...

YARGI

"... Sözlü geleneğin halk arasında yaygın eski kaynaklarına, temaları ve motifleriyle sahip çıkan Kemal Bilbaşar'ın, dil ve anlatımda da o eski hikâyecilik geleneklerinden hayli şey aldığı görülüyor. Son yılların edebiyatında sürekli olarak yalnız Batı'yı örnek alanların karşısına, bu eserindeki tutumu ile karşı çıkan Kemal

Bilbaşar'ın yeni bir yol açma, hikâye ve romanımızı bu halk kaynağından yenileme amacında olup olmadığını önümüzdeki yıllarda herhalde daha yakından anlama fırsatı bulabileceğiz. (...) Kemal Bilbaşar, bu romanında Doğu Anadolu insanının sorunlarını pek fazla eşelemeden, yüzeyden sergilemiş. (...) Şiirli destan havası, romanın yarısından sonra gittikçe hızlanan bir tempoyla, Doğu Anadolu toplum düzenindeki Ağalık-Kulluk sorunlarına yöneliyor. (...) Halk kaynağından alınan malzemenin çağdaş sorunları belirlemede kullanılması ilgi çekici bir deneme." (Tahir Alangu)

Cemo'yu, öncelikle Bilbaşar'ın sanatçılığında güçlü bir aşama olarak karşılıyorum. Bu son romanı, 'Çancının Karısı' ile 'Saltanat'ın Satılması' adlı hikâyelerinin, bana, olağanüstü bir bireşimi olarak görünüyor. (...) Gerçi andığım her iki hikâyede de, romanlaşmaya alışverişli-uygun öğeler bulunmaktaydı, ama Bilbaşar, aşırılıklara gitmeden, Doğu'da yaşayan halkımızın canlı, özlü dilini ve diyaleğini kullanarak, epik türde sanırım uzun yıllar tek örnek gösterilecek romanına büyük olanaklar eklemiş durumda." (Mehmet Seyda)

"*Cemo*, başka bir yazıda belirttiğim gibi, Doğu Anadolu'da kağıt üzerinde kalan yasaların dışında bırakılmış insanların romanıdır. Köyleri, meraları ile birlikte alınıp satılan bu insanlar masalsı bir hava içinde sergilenirler. (...) Doğa, edebiyatımızın tanımadığı, belki halk hikâyelerinden kaynaklanan bir dil örgüsü içinde özgün imgelerle verilmiş. Düğün, baskın, ağa seçimi vb. töresel durumlar konunun akışını bozmayacak, aksine, tamamlayacak biçimde konmuştur. (...) Romanda devleti temsil eden büyük yetki sahibi kişiler candan, iyiniyetli, sözünde durur kişilerdir. Küçük bürokratlar rüşvet yiyen, para canlısı ikiyüzlüdürler." (Şükran Kurdakul)

Önce şunu belirtmeliyim; roman çapında beslenip gelişmiş bu serüven, Cano'nun, Cemo'nun, Memo'nun, Senem'in aşk ve dövüş yaşantılarıyla renkli bu Doğu Anadolu hikâyesi: Konusuna denk düşen ilkel ve tatlı anlatımı, vazgeçilmez ağız taklitleri ve kelime tasarruflarıyla zengin bu gerçek masal dünyası, kahramanlarının görüş ve gösteriş öznelliğiyle kişisel bir tahkiye örneğidir. Ne

yalnız bir hikâye, ne alışılmış bir roman... Belki bir halk hikâyesi, bir destan tadında basitliğiyle büyük, yontulmamış dev bir anıt gibi güzelce, kaba, yepyeni ve benzersiz bir eser." (Samih Emre)

Çünkü 'gerçekçi toplumsal roman' halk hikâyesi sınırları dışına çıkılarak yazılabilir. Bunu yapmamak, romanın geniş, kapsamlı yapısı içinde, buna uymayan dar olanaklı bir türün sınırlarıyla kendi kendini kısıtlamak demektir. (...) *Cemo-Memo*'da kullanılan halk hikâyesi diliyse bu söylediklerime karşıt özelliklere sahip. Halk hikâyesinin dili, halk hikâyesinin konularıyla sınırlıdır. Belirli durumları anlatmak için oluşturulmuş bir dildir, başka durumların anlatılışında geçerli olamaz. (...) Bundan şu sonuç çıkar: Halk hikâyesinin dili sınırlı olduğu için, dünyası bir roman dünyası olan *Cemo-Memo*'nun kapsadığı hayat alanının her köşesine aynı yetkinlikle erişemiyor. (...) Destan, özellikle masal, doğaüstü motiflerle doludur. Roman ise, temelinde gerçekçi bir tür olduğu için değil, gelenekten yararlanma sorunu fazla basit düzeyde çözdüğü için başarısızdır. Gelenekten yararlanma, geleneğin sınırlarını aşamamaya dönüşmüştür." (Murat Belge)

KAYNAK

Samih Emre (Yön, 18.3.1966), Cengiz Tuncer (Akşam, 16.3.1966), Mehmet Seyda (Papirüs, Ekim 1966), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1967), Muzaffer Buyrukçu (Papirüs, Kasım 1967), Ahmet Köksal (Papirüs, Temmuz 1968), Atillâ Özkırımlı (Papirüs, Mart 1969), Murat Belge (Halkın Dostları, Temmuz 1971), Kemal Bilbaşar (Yeni Edebiyat, 1.8.1971/Yeni Ortam, 17.12.1972), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Şükran Kurdakul (Varlık, Mart 1983/*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

KARADENİZ KIYICIĞINDA

RIFAT ILGAZ

YAŞAMI

Rıfat Ilgaz, 24 Nisan 1911'de Cide'de doğdu. 1926'da Nazikter dergisinde ilk şiiri, 1927'de Çalçene ve Açıksöz gazetelerinde mizah hikâyeleri basıldı. 1930'da Kastamonu Öğretmen Okulu'nu, 1938'de Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi. 1944'e kadar Adapazarı ve İstanbul'da Türkçe öğretmenliği yaptı. 1937'den 1946'ya değin Çığır, Oluş, Yücel, Hamle, Varlık, Yürüyüş, Pınar, Ant, Yurt ve Dünya, Ses, Gün dergilerinde yazdı. 1943'te ilk toplumcu şiir kitabını yayımladı: *Yarenlik*. 1944'te basılan *Sınıf* adlı şiir kitabı toplatıldı ve tutuklandı. 1946'da Aziz Nesin'le Markopaşa gazetesini çıkardı. 1951-53 yıllarında Beraber ve Yeryüzü dergilerinde göründü. 1953'te çıkardığı *Devam* adlı şiir kitabı nedeniyle bir kez daha tutuklandı. 1954'ten sonra mizah, hikâye ve romanlar yazdı. 1962'de *Soluk Soluğa* kitabıyla yeniden şiire yöneldi. Bunu başka kitapları izledi. *Yıldız Karayel* ile 1982 Madaralı Roman Ödülü'nü ve Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Ocak Katırı Alagöz*'le de, Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü'nü kazandı. 7 Temmuz 1993'te İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Bizim Koğuş* (1959), *Karadeniz Kıyıcığında* (1969), *Karartma Geceleri* (1974), *Sarı Yazma* (1976), *Yıldız Karayel* (1981), *Nasrettin Hoca ve Çömezleri* (1984). – Hikâye: *Radarın Anahtarı* (1957), *Don Kişot İstanbul'da* (1957, *Palavra* adıyla, 1991), *Kesmeli Bunları* (1962), *Nerde O Eski Usturalar?* (1962), *Saksağanın Kuyruğu* (1962), *Şevket Usta'nın Kedisi* (1965), *Geç-*

mişe Mazi (1965), *Garibin Horozu* (1969), *Altın Ekicisi* (1972), *Tuh Sana* (1972), *Çatal Matal Kaç Çatal?* (1972), *Bunadı Bu Adam* (1972), *Keş* (1972), *Al Altını* (1972), *Rüşvetin Alamancası* (1983), *Sosyal Kadınlar Partisi* (1983), *Çalış Osman Çiftlik Senin* (1983), *Şeker Kutusu* (1990), *Dördüncü Bölük* (1992). – Şiir: *Yarenlik* (1943), *Sınıf* (1944), *Yaşadıkça* (1947), *Devam* (1953), *Üsküdar'da Sabah Oldu* (1954), *Soluk Soluğa* (1962, *Karakılçık ve Uzak Değil*'le birlikte, 1993), *Karakılçık* (1969), *Uzak Değil* (1971), *Güvercinim Uyur mu?* (1974), *Kulağımız Kirişte* (1983), *Bütün Şiirleri* (9 cilt, 1983), *Ocak Katırı Alagöz* (1987). – Oyun: *Hababam Sınıfı* (1957), *Abbas Yola Giden* (1967), *Hababam Sınıfı Uyanıyor* (1972), *Hababam Sınıfı Baskında* (1972), *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı* (1972), *Hababam Sınıfı İcraatın İçinde* (1993). – Çocuk: *Halime Kaptan* (1972), *Kumdan Betona* (1976), *Bacaksız Kamyon Sürücüsü* (1977), *Öksüz Civciv* (1979), *Cankurtaran Yılmaz* (1979), *Bacaksız Okulda* (1980), *Bacaksız Sigara Kaçakçısı* (1980), *Bacaksız Tatil Köyünde* (1980), *Bacaksız Paralı Atlet* (1981), *Küçükçekmece Okyanusu* (1983), *Apartman Çocukları* (1984), *Çocuk Bahçesi* (1995). – Günce/Anı/Gezi: *Yokuş Yukarı* (1982), *Biz de Yaşadık* (1984), *Kırk Yıl Önce Kırk Yıl Sonra* (1986), *Fedailer Mangası* (1994), *Cide Kıyılarında* (1995). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Nerde Kalmıştık?* (1984), *Cart Curt* (1984), *Pijamalılar* (1996).

ÖZET

Ahmet kardeşi Nuri ile köyün dışındaki değirmeni işletmektedir. O gün, arkadaşı Hamit, mısırlarını eşeğine yüklemiş, değirmenin yolunu tutmuştur. Karayel bütün hızıyla esmektedir. Ardından sağnak boşanır. Hamit hızlı hızlı yürürken gözü denize kayar. Dalgalarla birlikte kıyıya bir ceset gidip gelmektedir. Hemen aşağıya koşar. Güçlükle adamı kıyıya çeker. Ahmet de yetişir ve ölmediği anlaşılan adamı değirmene getirirler. Sayıklamasından yük motorlarında çalıştığını anlarlar. Adam o gece gözlerini açar. Adı Recep'tir.

Hamit açma yaparak toprak sahibi olmayı kurar. Ahmet'i de kandırır. Her şey planlanır. Günü gelince, kadınlarla açma yerine

gidilir. Kestikleri dikmeleri açılan alana yığarak yakarlar. Yazık ki rüzgâr yön değiştirerek ormana doğru esmeye başlar, yangın büyür. Bu arada Hacı Dursun'un fidanlarından da bir bölüğü yanar.

Hacı, geniş toprakları olan, ama gözü doymayan bir adamdır. Açma işini fırsat bilip köylüleri jandarmaya şikayet eder, fındıklığının yandığını söyler. Amacı, köylülerin gözünü korkutarak açılan fındıklıklara konmaktır. Harama bayılır. Nitekim, kasabadaki fındık fabrikasında kadın işçileri ucuza çalıştırır, paralarını ödemez. Buna karşılık, işçilerin kendi kumaş ve bakkal dükkânından alışverişte bulunmalarını ister.

Epeydir değirmende yatıp kalkan Recep kendini toparlamıştır. Ahmet'e daha fazla yük olmak istemez. İş arar. Ama denize düştüğü gün nüfus kağıdını yitirdiğinden bir yere giremez. Sonunda, Hacı'nın fabrikasında iş bulur. Fındıkları kıran makinanın kolunu çevirecektir. İş ağır ve yorucudur, ilk günler zor gelir, ama sonra alışır. Emeğine karşılık fabrikada yatacak. Hacı'nın hesabına aşçı Rüstem'den yemek yiyecektir.

Hacı'nın şımarık, çapkın, ahlâksız bir oğlu vardır: Şemsi. Fabrikada çalışan kızlar onu hiç sevmezler. İş bahanesiyle, onları ambara çağırarak sıkıştırır. Şimdi de kızların en güzeli Güllü'ye kancayı takmıştır.

Bir gün sabahın alacakaranlığında Güllü fabrikaya gelir. Recep şaşırır. Biraz ısındıktan sonra, genç kız, kendisini sevdiğini açıklar. Recep de onu sevmektedir.

Bu arada Şemsi durumu sezer. Bir yandan Recep'e gözdağı verirken, öbür yandan Güllü'nün yolunu keser. Kız çok sinirlenir. Şemsi'yi önüne katarak kovalar. Hacı ise, oğlunun bu yolsuz davranışlarını destekler, hatta onu kışkırtır. Birgün mahkeme kâtibi Raif Efendi'yi çağırır. Güllü'nün yaşını büyütmek istediğini söyler. Güya kaymakamlık, 18 yaşından küçük işçi çalıştırmayı yasaklamıştır. Onun için Güllü'nün yaşı büyütülmüştür. Aslında, Hacı oğlunu düşünerek bu işi yapmaktadır. Güllü'nün başına yarın bir kaza gelirse, Şemsi'nin suçlu düşmemesini sağlamaya çalışmaktadır.

Şemsi gitgide işi azıtır. Bir geceyarısı Güllü'nün evini basar. Karanlıkta boğuşurlar. Güllü, güzel olduğu kadar zeki ve kuvvetlidir de... Şemsi'nin iki yardımcısını da karanlıkta tekmeleyerek

yere serer. Koşarak odaya kapanır. Şemsi kapıdan yalvararak gönlünü yapmayı dener. Güllü, önce razı olmuş gibi konuşur. Sonra arka pencereyi açar, dut ağacından atlar. Oradan kayarak komşuya kaçar. Şemsi aptal yerine konulduğuna içerler, onu kirletmeye ant içer.

Ahmet'e gelince, o da, Hacı'dan yana dertlidir. Çünkü, açmaların tapusunu hep kendi üstüne çıkarttırmış, hatta onları topraklarından da atmaya girişmiştir. Bu yüzden köylülerle çatışma başlar. Hacı, jandarmalar ve tuttuğu adamlarla gelir. Jandarmalar elebaşı olarak Ahmet'i götürmeye kalkışırlar. Köylüler bırakmazlar. Ahmet'in annesi bu kargaşada sıkışıp ölür. Bunun üzerine Ahmet, Hacı'ya ateş eder, ama vuramaz. Yakalanıp tutuklanır.

O gece Şemsi yine Güllü'nün evini basar. Bu kez çok planlı hareket eder, kızı yakalar ve zorla saldırır. Olanları duyan Recep, üzüntüsünden kahrolur. Fakat elinden bir şey gelmez. Sevmediği bu yerde artık kalamayacağını anlar. İstanbul'a yük götüren bir motora atlayarak oradan uzaklaşır.

YARGI

"Evet, bu romanda (*Yıldız Karayel*) Karadeniz'in sol kanadını anlatıyorum. *Karadeniz Kıyıcağında* da oranın sol kanadını anlatmıştım. Genelinde romanda fındık tarımı işleniyordu. Karadeniz'in kıyılarında yaşayan insanlarımızın yaşantıları romana gelmişti. Bolu'nun kıyı çevresinde halkımızın yaşamı, dağdan kazanılmış açmalar, burada yetiştirilen fındık tarlaları. Ve fındığın yaşamın üzerine yaptığı ekonomik etkiler." (Rıfat Ilgaz)

"1969'un sessizlikle karşılanan değerli kitaplarından biri Rıfat Ilgaz'ın eseri: *Karadeniz Kıyıcığında.* Hakkında hiçbir eleştiri ve tanıtma yazısı çıkmadı; edebiyatçıların yakındıkları, edebiyatçıların tanıdıkları sessiz karşılama. (...) *Karadeniz Kıyıcığında*, yalınlığı içinde güçlü, basit görünen dokusunda zengin, iyi gözlenmiş, iyi anlatılmış, iyi değerlendirilmiş bir roman çalışmasıdır. Romanda bir kasabanın bütün ilişki noktaları, gerekli bütün köşebaşıları vardır: Kahveler, aşçı dükkânları, fabrika kalabalığı, çarşı, kara-

kol, mahkeme, düğün delikanlıları, ev dünyası... Hiçbir insan üzerinde gereksizce durulmaz. Birkaç renkli bu sade dokumada iplikler, olay zincirleri, günlük hayatın olabilirliği içinde kendiliğinden bağlanır birbirine. Doğrusu, vurucu bir etki, keskin bir sonuç, çok dramlı bir düğüm ararsanız yanılacaksınız. Bir küçük kesittir bu doğal yaşantıdan. Her şey kendi basitliği ve küçüklüğü içinde, kendi oranında yankı yaratarak sürecek öylece." (Rauf Mutluay)

"Yılın en güzel romanlarından biri. Başlangıcına aldanmayın. Akçakoca kasabasının dilim dilim tanıtımıyla gireceğiniz kitapta belki çok sürükleyici bir tempo göremeyip sabırsızlanacaksınız. (...) Ne var ki abartılmamış ölçülerde, bir kasaba hayatının ekseninde ona benzer nice toplum karakteristiğinin bütün ana çizgilerini yansıtarak; hem batmayan bir gerçekçilik yöntemi, hem umutsuzluğa düşürmeyen insan güveniyle. (...) Rıfat Ilgaz yaptığı işin bilincinde ve bütün hikâyelerin düşebileceği romantik iyimserliklerden tam ölçüsünde uzakta." (Rauf Mutluay)

"... Herhalde yazarın ilk romanı. Ne var ki, gerçekçi şiir ve gerçekçi mizahla pişmiş usta bir yazı yeteneği ve tekniği böyle bir yapıtın meydana gelmesini sağlamış. Küçük kasabanın sosyal ve ekonomik düzeni, saf, temiz bir aşk serüveni çevresinde gözlerimizin önüne serilmiş. (...) Roman canlı, sürükleyici. İnsan, eline alınca bırakamıyor. Küçük halk kahramanları, kendi küçük dünyalarına öyle oturmuşlar ki buraya gelebilmek için bir şairin kafasındaki ışıklı yolu teptikleri hiç de sanılmaz. Roman daha çok bir aşk motifi çerçevesinde döndüğünden herkesin rahatça okuyabileceği bir sosyal roman niteliğine ulaşmış. Her şeyden önce üstün bir sanatçı titizliği, romanın üzerine koruyucu ışıklı kanatlarını açmış." (Hasan İzzettin Dinamo)

"Romandaki olaylar örgülenmesinin son aşamasında, çatışkı kızışmış. Ahmet'in anası ölmüştür. Bu ana kadar, bu uğraşıda: Birlik olmayı, topluca direnmeyi öneren-yüreklendiren Ahmet; beklenmedik bu gerçeklik karşısında, denetimsiz bireysel tepki tuzağına düşecektir. Genel olarak Türkiye koşullarında, özel olarak Ahmet tipleşmesi açısından olağan bir tepki biçimidir bu. Bu tepki biçimi, toplumsal içerikli bir direnişin; bireysel kapışma alanı-

na kaymasıyla; Ahmet'in fındıklık toprak girişimi, kelepçeye ve mapushaneye dönüşecektir." (Tekin Sönmez)

"Romancılık alanında yerleşik değer yargılarının hemen tümüne saygı gösterircesine yalın bir söyleyiş, alabildiğine gerçekçi ve engin bir gözlemcilik saptanabilir. Olay örgüsünün sağlam ilmiklendirilişi, ayrıntıların yerli yerine oturtuluşu, tip ve karakterlerin çizilişindeki ölçülülük, roman mimarisinin sağlam yapılandırılışının birer göstergesidir. (...) Romandaki işlek dil, diyaloglardaki başarı, diğer romanlarda da sürer. Özellikle *Karartma Geceleri* ile *Sarı Yazma*'daki anılar çemberini aşıp *Yıldız Karayel* ile geniş bir soluğa dönüşür Rıfat Ilgaz'ın anlatımı." (Öner Sevinç)

KAYNAK

Rıfat Ilgaz (Cumhuriyet, 26.8.1981, Doğan Hızlan'la Konuşma), Tekin Sönmez (Cumhuriyet 10.9.1977), Rauf Mutluay (Devrim, 9.12.1969/Varlık Yıllığı 1970), Hasan İzzettin Dinamo (Yeditepe, Ocak 1970), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Öner Sevinç (Cumhuriyet Katalog, Eylül 1985), Öner Kemal (*Sevgi Yazıları*, 1986), Asım Bezirci (*Rıfat Ilgaz*, 1989).

BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE

ORHAN KEMAL

YAŞAMI

Orhan Kemal (asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü), 15 Eylül 1914'te Ceyhan'da doğdu. Babasının, 1930'da Adana'da kurduğu Ahali Cumhuriyet Fırkası'nın hükümetçe kapatılması nedeniyle Suriye'ye kaçması üzerine, o da, öğrenimini yarıda bırakarak oraya gitti. 1932'de Adana'ya döndü. Pamuk fabrikalarında işçilik, kâtiplik yaptı. Askerdeyken 1939'da beş yıla hüküm giydi. Bursa Cezaevi'nde yatarken Nâzım Hikmet'le tanıştı. Önceleri Yedigün, Ses, Yürüyüş dergilerinde şiirler yayımladı. Sonra hikâyeye geçti. Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya, Yığın, Gün, Genç Nesil, Varlık dergilerinde yazdı. 1948'de Varlık'ın okurlarınca yılın en beğenilen hikâyecisi seçildi. 1950'de İstanbul'a geldi. 1966'da yasalara aykırı propaganda yaptığı savıyla hakkında dava açıldı, yargılandı ve aklandı. Yaşamını yazarlıkla kazanmaya çalıştı. 1958'de *Kardeş Payı*'yla Sait Faik Hikâye Ödülü'nü, *Önce Ekmek*'le 1967 Türk Dil Kurumu Hikâye ve 1969 Sait Faik Hikâye ödüllerini kazandı. 2 Haziran 1970'te Sofya'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Baba Evi* (1949), *Avare Yıllar* (1950), *Murtaza* (1952), *Cemile* (1952), *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954), *Suçlu* (1957), *Devlet Kuşu* (1958), *Vukuat Var* (1958), *Gavurun Kızı* (1959), *Küçücük* (1960), *Dünya Evi* (1960), *El Kızı* (1960), *Hanımın Çiftliği* (1961), *Eskici ve Oğulları* (1961, *Eskici Dükkânı* adıyla, 1982), *Gurbet Kuşları* (1962), *Sokakların Çocuğu* (1963), *Mahalle Kavgası* (1963), *Kanlı Topraklar* (1963), *Bir Filiz Vardı*

(1965), *Müfettişler Müfettişi* (1966), *Yalancı Dünya* (1966), *Evlerden Biri* (1966), *Arkadaş Islıkları* (1968), *Sokaklardan Bir Kız* (1968), *Üçkâğıtçı* (1969), *Kötü Yol* (1969), *Kaçak* (1970), *Tersine Dünya* (1986). – Hikâye: *Ekmek Kavgası* (1949), *Sarhoşlar* (1951), *Çamaşırcının Kızı* (1952), *72. Koğuş* (1954), *Grev* (1954), *Arka Sokak* (1956), *Kardeş Payı* (1957), *Babil Kulesi* (1957), *Dünyada Harp Vardı* (1963), *İşsiz* (1966), *Önce Ekmek* (1968), *Küçükler ve Büyükler* (1971), *İnci'nin Maceraları* (1979). – Oyun: *İspinozlar* (*Yalova Kaymakamı*, 1964), *72. Koğuş* (1967). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Senaryo Tekniği ve Senaryoculuğumuzla İlgili Notlar* (1963). – Günce/Anı/Gezi: *Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl* (1965). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *İstanbul'dan Çizgiler* (1971).

ÖZET

Her yıl olduğu gibi, o yıl da orta Anadolu'daki Ç. köyünün erkekleri çevredeki iş bölgelerine giderler. Topraksız ve araçsız oldukları için geçimleri bulacakları işe bağlıdır.

İflâhsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali birlikte yola çıkarlar. Yusuf daha önce Sivas Cer Atölyesi'nde çalışmıştır, arkadaşlarından bilgilidir. Arkadaşları ilk kez şehre gideceklerdir.

Trene binerek, sanayi ve iş bölgesi olan Çukurova'ya gelirler. Bir fabrikanın sahibi olan hemşehrilerini ararlar. Onun yardımıyla işe alınırlar. Açık ve temiz havaya alışkın olduğundan, Köse Hasan, ağır ve pis havalı işyerine dayanamaz, hastalanır. Bir handa, parasız, pulsuz ölür.

İki arkadaşı, fabrikadaki haksızlıklara ve Irgat Başı'nın haracına başkaldırırlar. Fabrika sahibinin, hemşehrileri olduğundan, kendilerini koruyacağını düşünürler. Fakat düşündükleri olmaz. Patron da öbür kötülere arka çıkar. İkisi de işten atılır.

Günlerce iş ararlar. Çalışmak zorundadırlar. Pehlivan Ali köyünde bir kıza sözlüdür. Para kazanarak çift çubuk sahibi olacak, sevdiğiyle evlenecektir. Yusuf ise evine bir gazocağı götürecek, köylülerinin hayranlığını kazanacaktır.

Bir inşaatta iş bulurlar. Ardından, Ali bir şoförün kapatmasına tutulur. Fatma adındaki kadın Ali'nin olanca parasını yer bitirir. Ali işini aksatmaya başlar. Bu yüzden inşaattan kovulur. Bir köylüsünün yardımıyla bir çiftlik ağasının patozunda iş bulur. Ağa bu dev yapılı adamı ucuza çalıştırır. Gidip gelip ona iltifatlar yağdırır, daha çok çalışmasını sağlar. Ali güçlü kuvvetlidir. Saf olduğundan bu sözlere kanar, birkaç kişilik işi üstlenir. Patoz hem ağır, hem dikkat isteyen bir iştir. Ali gitgide erir. Üstelik, son günlerde geceleri de çalıştırılır. Bir gece uykusuzluktan dengesini yitirir, iki ayağını birden makinanın ağzına kaptırır. Bel bağladığı ağa ile adamlarının kılı bile kıpırdamaz. Ali kan kaybından ölür.

Yusuf biraz para yapar. Artık köyüne dönecektir. Gerçi arkadaşlarını yitirmiştir, ama onların vasiyet ettiği ayna-tarak ile gazocağını almıştır. İnşaattan onu bırakmak istemezler. Çalışkanlığı ve dürüstlüğüyle kendisini sevdirmiş, iyi bir duvarcı ustası olmuştur.

Gün gelir, yola çıkar. Köyüne girerken hem sevinçli, hem üzüntülüdür. Ölen arkadaşlarının yakınları onu tek görünce ağlaşırlar, ağıt yakarlar. O günden sonra Yusuf çevresinde topladığı bu şehir görmemiş köylülerine başından geçenleri anlatır. Artık elinde bir mesleği olduğundan umutludur, geleceğe güvenle bakmaktadır.

YARGI

"... Bu romanda da Orhan Kemal'in o bitmeyen, bu gidişle de hiç bitmeyecek olan konusunu, çevresini, insanlarını buluyoruz. Çukurova, işsizlik, insan istismarı, hayatla savaşan insancıklar... Ama kişileri sahte, yapma değil. Dipdiri, capcanlı. Yalnız okurken değil, okunduktan sonra da yaşıyorlar." (Oktay Akbal)

"... Bu romanda çok hareketli bir üsluplu gurbetçi tarım işçilerinin ezilişleri tasvir ediliyor. Burada Orhan Kemal'in canlı bir anlatılışla verebildiği gerçek ırgatlar ve işçiler dünyasındaki yaşayışın sertliği bu insanların hayatla güreşirken soylu ve saf güzelliklerinin bütün pisliklerinin üzerinde belirmesidir." (Tahir Alangu)

"Sabırla derlenmiş gözlemler, sosyal gerçekçiliğin insan gerçeğiyle birlikte uyumlu bir biçimde verilişi, insanların –idealize edil-

neden– içinde yaşadıkları şartlarla bağlantılı olarak ele alınışı, ayrıntıların ustalıkla değerlendirilişi, sanırım, *Bereketli Topraklar Üzerinde*'yi güçlü kılan başlıca öğeler. (...) Oysa *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de, severek, kahrolarak baktığı belli olan insanları, hoşgörüyle ama olduğu gibi gösterir. Onların birbirlerine güvensizliklerini, yalancılıklarını, birbirlerini gammazlamalarını, gösterişliklerini, palavra atışlarını, ilkel egoizmlerini bütün çıplaklığıyla gösterir. (...) Roman, belirli bir tarihsel anı unutulmayacak bir ustalıkla tespit ettiği için, tarihi ve sosyal gerçekliği, ele aldığı insanları gerçeğe uygun olarak gösterdiği için güçlü ve kalıcı. Orhan Kemal'in en güçlü romanı, bence." (Fethi Naci)

Romanın oldukça sağlam bir kompozisyonu vardır. (...) Eserde kahramanların bulundukları, çalıştıkları ve yaşadıkları hayat şartları çok tipik surette canlandırılmıştır. Koşulların tasviri vasıtasıyla toplum gerçeklerinin acılığı ve çıplaklığı verilmiştir. Yazar; hayatı, olumlu ve olumsuz, aydınlık ve karanlık, iyi ve kötü, gerici ve ilerici yönleriyle yaşatmıştır." (İbrahim Tatarlı)

"... Roman'da; bu üç köylü ırgattan başka (...) çeşitli işler çeviren çeşitli tipler yer almakta, bunların işyerlerindeki yukarıdan aşağıya birbirleriyle olan münasebetleri, alışverişleri, birbirlerini ezmek, göze girmek için çevrilen dolaplar, ispiyonculuklar bunun neticesi olarak dövüşler, kavgalar, kumar oyunları, esrar çekmeler, gibi bütün bir toplumun hastalıkları da önümüze konulmaktadır." (Halil Aytekin)

"*Bereketli Topraklar Üzerinde*'yi teknik yönden incelediğimiz zaman yazarın bir roman kurma ustalığının, kendine dert edindiği bir roman anlayışının olmadığını görüyoruz. Yazdıklarını çok iyi bilen yazar, ne yazık ki, bir acelecilik, bir çabucak yazıp bitirme telaşı içinde görülüyor. Biçimsel bir yeniliği, Türk romanına katkısı olabilecek estetik bir bütünlüğü yok *Bereketli Topraklar Üzerinde*'nin (...) Konu çok dağınık. Yazar, romana her şey girer düşüncesiyle bir 'ekonomi' tasasından uzak kalmış. Bu nedenle, gereksiz durumlar, gereksiz konuşmalar girmiş romana. (...) Bence, *Bereketli Topraklar Üzerinde*; saptaması güçlü, tekniği güçsüz bir roman. Yazar saygıdeğer deneylerini, toplumsal bakış ve görüş açısını sağ-

lıklı bir organik yapı içinde biçimlendirememiş. *Bereketli Topraklar Üzerinde*, oluşmakta olan Türk işçi sınıfını ilk kez gerçekçi bir anlayışla ele alıyor. Köye saplanıp kalan Türk romanı için bir aşama bu." (İrfan Yalçın)

"Orhan Kemal romancılığının sosyal gerçekçi veçhesi, *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de bütün boyutları, unsurları, başarı ve eksiklikleri ile belirli bir olgunluk içerisinde ve aynı zamanda yazarın toplumsal gerçekçi edebi platformdaki yeterliğini ve potansiyelini de ortaya koymak suretiyle açığa çıkmaktadır. Yazarın roman çizgisi içinde bir değer sıçraması olan *Bereketli Topraklar Üzerinde* –ki yazarın kalıcılık taşıyan birkaç önemli edebi yaratışından biridir– önemini ve gücünü, büyük ölçüde yansıttığı sosyal gerçekliğin çarpıcılığından almakla birlikte, yazarının gerçeklik karşısındaki basit ve direkt tavrı ile yazar duyarlığını dışta bırakmayan üslubuyla da dikkati çekmektedir. Ayrıca roman kuruluşu açısından gösterdiği tutarlılık; muhtevayla bağlantısı kesilmeyen ve şematik unsurlardan mümkün olduğunca kaçınmış yapısal bütünlüğüyle de, romanın, gerçekliğin çarpıtılmamış bir yansımasını estetik bir tarzda verme imkanını elde etmiş olduğu da söylenmelidir."(Taylan Altuğ)

"Yusuf'un konuşmalar arasına sıkıştırılmış bu sözleri gerçekte romanın ana temasını ortaya koyar. Bu tema köylü/şehirli karşıtlığıdır ve romandaki çatışma bu karşıtlıktan doğar. (...) Yolculuğun orta bölümünde yazar, Çukurova'ya gelen üç arkadaşın fabrikada, inşaatta ya da bir çiftlikte çalışırken karşılaştıkları para dolaplarını, haksızlıkları ve şehirlilerin bunlara oynadıkları oyunları, köylü/şehirli çatışmasının örnekleri olarak sıralarken aynı zamanda Çukurova'daki yaşamı da sergilemiş olur. Orhan Kemal'in anlattığı dünya, bu bereketli topraklar üzerinde çalışan ve sefalet içinde yaşayan yoksul insanların çirkin dünyasıdır. Yalanın, hilenin, ikiyüzlülüğün, hırsızlığın kol gezdiği bir çıkar dünyası. (...) *Bereketli Topraklar Üzerinde* gerçekçi bir roman olmasına karşın yapı bakımından masal havasına sahip. Üç arkadaşın yoksun oldukları bir şeyi elde etmek için yola çıkmaları, bu uğurda verdikleri savaşım, bu savaşımda onları destekleyici ve engelleyici kişile-

rin olması, sonunda verilen öğütlere uyan yalnız birinin başarıyla ve mutluluk simgesi bir nesneyle dönmesi, mitoslardan, masallardan gelen bir yapıdır. Metne bu gözle bakacak olursak düzenlenişteki bir üçlü görüntüsünün dikkatimize çarpmaması olanaksızdır: Yola çıkan üç kişi, yolculuk üç aşamalı, çalışılan yerlerin sayısı üç (fabrika, inşaat, çiftlik), üç ölüm olayı var (Köse Hasan, Köse Topal, Pehlivan Ali) ve Pehlivan Ali'nin ilişki kurduğu kadınların sayısı üç (Fatma, Aptal Kızı, Selvi). Bu üçlü örüntü de *Bereketli Topraklar Üzerinde* ile masal türü arasında ortak başka bir özelliktir. (...) Kanımca roman gücünü, sadakatle yansıttığı Çukurova gerçekliğini mitoslardan, masallardan gelen geleneksel bir yapı içinde sunuşuna borçludur." (Berna Moran)

KAYNAK

Oktay Akbal (Vatan, 22.5.1954/Dost Kitaplar, 1967), Halil Aytekin (Yücel, 1.8.1956), Faik Baysal (Yeni Ufuklar, 1.7.1970), Tevfik Çavdar (Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, Haziran 1957), Yıldırım Keskin (Yenilik, Kasım 1954), Demirtaş Ceyhun (Yeni Ufuklar, Eylül 1965), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman II*, 1965), İbrahim Tatarlı-Riza Mollof (*Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Kadar Türk Romanı*, 1968), Fethi Naci (Yeni Dergi, Temmuz 1970/*On Türk Romanı*, 1971/*Edebiyat Yazıları*, 1976), İrfan Yalçın (Gelecek, 1.10.1971), Nurer Uğurlu (Dost, 1.7.1971-1.7.1972), Killes Gaultier (çev. Bertan Onaran, Yeni Dergi, Ocak 1973), Asım Bezirci/Hikmet Altınkaynak (*Orhan Kemal*, 1977), Taylan Altuğ (Türkiye Defteri, Ağustos 1974), Tahir Alangu (*100 Ünlü Türk Eseri II*, 1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Asım Bezirci (*Orhan Kemal*, 1984), Seyit Kemal Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Berna Moran (Gösteri, Şubat 1986), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı II*, 1976), Svetlana Uturgauri (*Türk Edebiyatı Üzerine*, 1989).

BİR KADININ PENCERESİNDEN

Oktay Rifat

YAŞAMI

Oktay Rifat, 10 Haziran 1914'te Trabzon'da doğdu. Babası şair Samih Rifat'tır. İlkokulu İstanbul'da okudu. 1933'te Ankara Erkek Lisesi'ni bitirdi. Hukuk Fakültesi'ne girdi. Bu arada Ankara Ticaret Mahkemesi'nde zabıt kâtipliği yaptı. 1937'de Maliye Bakanlığı hesabına Paris'e gönderildi. Üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Yurda dönünce iki ay Maliye Bakanlığı'nda çalıştı. 1940'ta yedeksubay olarak Zonguldak'a gitti. 1943'te terhis oldu. Bir süre Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nde görev aldı. Sonra avukatlığa başladı. İlkin Ankara'da, ardından İstanbul'da avukatlıkla yaşamını kazandı. 1950'den sonra İstanbul'da Devlet Demiryolları Birinci İşletme avukatlığını yaptı. O. Rifat ilk şiirlerini 1936'da Varlık dergisinde yayımladı. 1941'de okul arkadaşları Orhan Veli ve Melih Cevdet'le *Garip* adlı kitabı çıkardı. Aynı adlı yeni şiir akımının öncü ve kurucuları arasında bulundu. Sonradan da şiirini durmadan değiştirip yeniledi. Oyunlar, denemeler yazdı. Eserlerinden *Karga İle Tilki* 1955 Yeditepe Şiir Armağanı'nı, *Şiirler* 1970 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, *Yağmur Sıkıntısı* ile TRT 1970 Sanat Ödülleri Yarışması'nda Başarı Ödülü'nü, *Bir Cigara İçimi* ile Sedat Simavi Vakfı 1980 Edebiyat Ödülü'nü, *Danaburnu*'yla 1981 Madaralı Roman Ödülü'nü ve *Dilsiz ve Çıplak* ile 1984 Necatigil Ödülü'nü kazandı. 18 Nisan 1988'de İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Bir Kadının Penceresinden* (1976), *Danaburnu* (1980), *Bay Lear* (1982). – Şiir: *Garip* (Orhan Veli ve Melih Cevdet Anday'la, 1941), *Yaşayıp Ölmek, Aşk ve Avarelik Üstüne Şi-*

irler (1945), *Güzelleme* (1945), *Aşağı Yukarı* (1952), *Karga İle Tilki* (1954), *Perçemli Sokak* (1956), *Âşık Merdiveni* (1958), *İkilik* (*Aşağı Yukarı, Karga İle Tilki*'yle beraber, 1963), *Elleri Var Özgürlüğün* (1966), *Şiirler* (1969), *Yeni Şiirler* (1973), *Çobanıl Şiirler* (1976), *Bir Cigara İçimi* (1979), *Elifli* (1980), *Denize Doğru Konuşma* (1982), *Dilsiz ve Çıplak* (1984), *Koca Bir Yaz* (1987), *Şiir Konuşması* (1995). – Oyun: *Birtakım İnsanlar* (1961), *Kadınlar Arasında* (1966), *Yağmur Sıkıntısı* (1969), *Dirlik Düzenlik* (1975).

ÖZET

Filiz bir türlü uyuyamıyordu. Kocasını, Bedri'yi düşünüyordu. Herhalde sevmiyordu onu. Ona duyduğu ilginin sevgi mi, yoksa istek mi olduğunu kestiremiyordu. Bedri ise her fırsatta Filiz'i eleştiriyor, yemek pişirmesinden ev döşemesine kadar hiçbir şeyini beğenmiyordu. Batılı geçinen, aydın, sanatçı arkadaşlarıyla içiyor, eve geç ve sarhoş geliyordu. Karısına; şaka yollu, başının çaresine bakmasını söylüyordu. Hatta, arada bir, eve getirdiği arkadaşlarıyla onu yalnız bıraktığı bile oluyordu. Bu ve benzeri davranışları Filiz'i yaralamış, içine kapanmasına yol açmıştı. Gitgide kocasından soğumuş, nerdeyse bir cinsel istek duymaz olmuştu.

Üç çocukları vardı. Gelirleri sınırlıydı. Öyleyken, Bedri bohem hayatı yaşamaya özeniyordu. Filiz ise günübirlik aldığı parayla tencereyi kaynatmaya uğraşıyordu. Evleri bodrum katta, güneşsiz, küçük bir daireydi, ama temiz ve düzenliydi. Oğulları Sermet ile Muhtar okula gidiyor, küçük kızları Yonca annesiyle kalıyordu.

Tekdüze yaşam, geçim güçlükleri ve çocukların sorunları ile Bedri'nin densizlikleri Filiz'i yıpratıyordu. Buna karşın özveriyle dayanıyordu. Bir gün kocasından kopardığı yüz lirayla alışverişe çıkmıştı. Pahalılıktan ötürü pek bir şey alamadan dönmüştü. Evi ilk kez ona çirkin, iç karartıcı görünmüştü.

İşte, ne olduysa, o sıralarda oldu. Bedri bir akşam Selim adında bir gençle çıkagelmişti. Kapıyı açan Filiz, birden Selim'i görünce, sebebini bilmediği bir coşku duydu. Yıllardır kendi kendiyle

konuşmuş, sorular sormuş, anlayamadığı şeyleri çözmeye çabalamıştı. Öğrenim görmemişti. Yoksul bir ailenin kızıydı. Kocası kendisine bilgiç bir tavırla bir şeyler öğretmeye girişiyor, fakat bunu yaparken onu aşağılamaktan geri durmuyordu. Böylece, Filiz'in silik olan kişiliğini büsbütün eziyordu.

Selim ise saygılı, ince ve sessizdi. Getirilen içki tepsisine, Filiz başlamadan el sürmedi. İlk kez insan yerine konulan kadıncağız, belki de bu yüzden ona ilgi duymuştu. Birkaç gün sonra gündüzün kapı çalındı. Filiz karşısında yeniden Selim'i bulunca sevindi, bir genç kız gibi ürperdi. Bedri saat üçte geleceğini söylemişti. Filiz bunun bir oyun olduğunu, kocasının onları baş başa bırakmayı tasarladığını sandı. Selim bir iki saat kadar bekleyerek kalkıp gitti. Şoför olarak çalıştığı yerden, mal almak üzere Gebze'ye gönderiliyordu. Hafta sonunda arabayla gelip Bedri'leri de ailece götürmeyi önerdi. Filiz buna pek sevinmişti. Artık kabına sığmıyordu. Yavaş yavaş benliğinde bir şeyler değişiyor, kıpırdanmalar oluyordu. Dipten akan, ama üstten bir şey belli etmeyen Boğaz'ın sularına benzetiyordu kendini. Ruhundaki değişme seyrek olarak üste çıkıyordu. O zaman öfkeleniyor, çocuklarının seslerine bile dayanamıyordu. Evdeki her şeyi yenilemek, parlatmak istiyordu. Bunun için işe oturma odasını badana etmekle başladı. Gebze gezisi çok güzel geçmişti. Bedri hastalığını öne sürerek gelmemişti. Filiz çocuklarını alarak Selim'le gitmişti. İyi ki kocası onlara katılmamıştı. Yoksa, ne yapıp eder, burunlarından getirirdi.

Bunları düşünürken odanın bir kesimini boyamıştı bile. Bir aralık kapı çalındı. Filiz, Selim'in geldiğini hayal ederek koştu. Gerçekten de gelen oydu. İstek, sevgi ve sevinçli bakıştılar. Sonra toparlandılar. Selim, Filiz'e yardım etti. Mutfakta onun omuzlarına ellerini koyunca, coşkusu doruğa yükseldi. Filiz artık geleceğe hazır görünüyordu. Yine de ilk yaklaşan Selim oldu. Fakat kadın ellerini çekti. Çünkü tam o sırada kapı açılmış, Yonca içeri girmişti.

Filiz daha sonra Selim'le buluştu. Mutluydu. Bedri'den korkmasa büsbütün mutlu olacaktı. Korkusuna karşın dönemezdi. Selim'i çok seviyordu. Kocasını aldatması artık doğal görünüyordu ona. Bedri, yanlış ve sorumsuz davranışlarıyla bu sonucu hazırlamamış mıydı?

Selim bir arkadaşının Üsküdar'daki boş evinin anahtarını almıştı. Filiz'le orada buluşup sevişiyorlardı. Belki de Bedri olanları biliyordu, ama hiç oralı olmuyordu. Zaten karısıyla ilişkileri iyice azalmıştı. Çoğunlukla evde konuşmuyorlardı bile. Üzüntülerini, acılarını paylaşmıyorlardı.

Açıklamıyordu ama Selim bir solcuydu. Filiz onun bir şeyler gizlediğini seziyordu. 12 Mart'ın son günleriydi. Bu yüzden Filiz pek tasalıydı. Sanki yakında bir tatsızlık olacak ve mutluluğu son bulacaktı. Yüreği çarpıntılar içindeydi. Gündüz perdeleri kapatıyor, kendi kendisiyle konuşup tartışıyordu. Bedri'nin –durumu öğrenince– yapabileceği kötülükleri düşünüyordu. Ama, ne olursa olsun, sonuna kadar gidecekti. Öyle ki, ara sıra, çocuklarını bile unuttuğu oluyordu. Üzülüyordu, fakat elinden bir şey gelmiyordu. Geceleri uyuyamıyordu. Her an, her yerde Selim'i anıyordu. Selim de Filiz'i aklından çıkaramıyordu. Ona verdiği mutluluğun bilincindeydi. Yolda hem yürüyor, hem de yarınki buluşmayı düşünüyordu. Bir ara dikkat etti, arkasından biri geliyordu. Kimdi, polis mi, faşist mi? Bilemedi. Vapurdan ineli beri birlikte yürüyorlardı sanki.

Selim dolmuştan Cağaloğlu'nda indi. Nuruosmaniye Camisi'ne doğru yöneldi. Soldan gidiyordu. Duru bir gök vardı üstte, bulutsuz, mavi. Başını kaldırdı göğe. Birdenbire tökezledi. Biri itmişti sanki ardından, hem de birkaç kez. Bir taşa takıldığını sandı önce ama bıçaklandığını anlamakta gecikmedi. Döndü, o yüzü telefona benzeyen ekose gömlekli adamı seçer gibi oldu, olabildiğince hareketsiz ve telaşsız görünen, ortalığı velveleye vermeden işlerini bitirmeye çalışan üç adamın arasında. Bıçağı son kez kasığında duydu. Sallandı, düştü ve öldü. Pek bir şey görmemişlerdi yoldan gelip geçenler. Filiz'se mutfak kapısının camına başını dayamış, arka bahçeye bakıyor, yarınki buluşmayı düşünüyordu.

YARGI

"Roman, Filiz bakımından tekdüze bir yaşamın, bıktırıcı, usandırıcı günlerin anlatımıdır ve onun dar dünyasının öyküsüdür. Tıpkı durgun bir göl gibi. Bu gölde, ara sıra yukarıdan uçan

kuşların, geçip giden bulutların gölgesi görülür. Yağmur yağar göle de ve bazen de insanlar gelir kıyılarına. Ormanın, ağaçların arasındadır bu göl. Değişmeyen bu doğal yaşantıya benzer Filiz'in de toplumsal yaşamı. O, bir insan olarak doğmuştur; bir yandan insansal içgüdüleri (daha çok cinsel olanlar ağır basar), öte yandan da toplumsallığı içindedir.

Oktay Rifat, roman boyunca ortaya koyduğu bu tekdüze yaşamı anlatırken, anlatım bakımından ustaca davranmış ve anlatımı bu yaşama çok iyi uyarlanmıştır. Şiirinin son aşamasında vardığı o yalın, saydam ve dupduru dili bu romanında da buluyoruz. Romanda, vermek istediği yaşam ile, Filiz'in ortamı ile anlatım birbirini tamamlamaktadır. Olay ile anlatım böyle bir kaynaşma halindedir. (...) Oktay Rifat, seçtiği kişileri ve onların toplum içindeki yerlerini iyi seçmiş ve düzenlemiştir. Ama gene de toplumsal ortamı ve özellikle kişilerin yaşadığı çevreyi sezip anlayabiliyoruz. Filiz, Bedri ve Selim kendi kişilikleri içinde sağlam ve tutarlı olarak çizilmiştir. Her üçünün de yapay kişiler olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, Oktay Rifat, onları bize daha çok iç çatışmaları ile vermiştir. Özellikle de Selim ile, neyi nasıl yapmak gerektiğini bütünüyle çözüme bağlayamamış aydınların ve devrimcilerin başarısızlığını ortaya koymuştur. İleriye dönük bazı hazırlıkların, bazı eylemlerin içinde de olsalar birtakım güçlerin onları izlediği ve sonunda teker teker ortadan kaldırdığı sonucu çıkmaktadır romanda. (...) Oktay Rifat, daha çok sevgi sorununa ağırlık vermiştir. Böylece, dış dünyadan çok, iç dünya işlenmiştir. Buna, olayların içteki yansımaları da diyebiliriz." (Muzaffer Uyguner)

"Boğaziçi'nin rastgele bir köyünde, bir bodrum katının ev düzeninden başlayıp azar azar, toplumumuzu yer yer gösteren çok canlı bir ayna. Ve Oktay Rifat şairliğinin, onun şiir gücünün, insan ruhunun ve davranışlarının en küçük ayrıntıya kadar uzanan özelliklerini Türkçe'nin büyük güzelliğiyle anlatan güzel emeği. *Bir Kadının Penceresinden*, kendini kendinden başkalarının yerine koymayı bilen yazarlık gerçeğinin yepyeni bir örneği. Bedri'yi, Nüvit'i, Remziye'yi, Murat beyleri, Madam Seta'yı, Selim'i, onun açıklamadan bırakıldığı halde iyice sezdirilen gençlik bunalımını... Bir yanlara

bırakın isterseniz. Ama Filiz var her şeyden önce, bütün günlük yaşam içindeki bilinen küçük davranışlarıyla canlı gibi karşımıza getirilmiş bir zavallı Filiz." (Rauf Mutluay)

"Öte yandan Oktay Rifat'ın romanına baktığımızda, hemen hiçbir anlatım yanılgısına rastlamıyoruz. Filiz'in gündelik yaşamı, o korkunç tekdüze ev içi düzeni, Batı romanının başyapıtlarında bile az rastlayabileceğimiz tekdüze bir anlatımla yansıtılmış. Filiz'le Selim'in aşkına gelince, bu serüven de, ardındaki (temelindeki) büyük toplumsal patlamalarla belirlendiğinden, serüven olmaktan çıkıp, yaşamdaki gerçekliğini kazanıyor. Tarihin, yani bugünün koşullarının, ama tarihi koşullarının belirlediği bir roman diyebiliriz *Bir Kadının Penceresinden*'e. Tam zamanında yazılmış. Ne erken bir dönemin unutkanlığına rastlayarak, ne de gecikmiş olmanın talihsizliğini hissettirerek..." (Selim İleri)

"Oktay Rifat *Bir Kadının Penceresinden* adlı romanında durağanlığı; bugünde başlayan eyleme karşın, duruk toplumun töresel yaşamını irdeler; bir de eylenenin ne olduğuna yanıt arar. Bu çok usta irdeleyiş, romana sıkı sıkıya bağlı bir 'önsöz'ü gereksinmiştir. (...) *Bir Kadının Penceresinden* ilk elde donuk, gizini ele vermeyen bir romandır. Oysa biz bu anlatıda içinde bulunduğumuz toplumun, özellikle küçük burjuvazinin, ucu neredeyse açık faşizme varacak yaşama biçimini en küçük ayrıntısına dek bulabiliriz. (...) Konu klasik aşk üçgeninin çevresinde dolanır. Fakat toplumsal-ruhsal çözümlemeler, bu aşk üçgenini klasik olmaktan çıkardığı gibi, romanı da gerçekten değişik bir chronique'e dönüştürür. (...) Böylelikle klasik aşk üçgeni günümüzün Türkiyesinin ifadesi olur. (...) Büyük kenti anlatan romanların bence en yalın görünen, ama yoğun anlamlara açık olan *Bir Kadının Penceresinden*." (Selim İleri)

"*Bir Kadının Penceresinden*, bir şairin, Oktay Rifat'ın ilk romanı. Ama ilk sözünün çağrıştığı kusurları taşımadığı hemen belirtilmeli. Gerek roman örgüsü, gerek kişilerin kavranışı, gerekse anlatım açısından başarılı bir yapıt Oktay Rifat'ın romanı.

Bir Kadının Penceresinden Filiz'in içsel dünyası üzerinde derinleşen bir platformda, toplumsal ilişkilerin soluk bir izdüşümünü yakalamaya çalışmaktadır. Ancak bu ilişkileri temsil eden kişilerin

yeterince açıklanmamış, boyutsuz adeta 'ima' aracı haline getirilmesi, romanın toplumsal gerçekliğe ilişkin saydam bir görüş vermesini engellemektedir.

Oktay Rifat, romanında 12 Mart devrimciliğine ilişkin doğrudan herhangi bir şey söylememekle birlikte, bir devrimci kişiye romanında önemli bir yer vermekle, soruna öznel bir açıdan da olsa girmiş oluyor. Bu konuda Oktay Rifat neyi vurgulamak istiyor? Cinselliğinin ötesinde romanda somut bir konumu bulunmayan bir devrimci kişi, belirsiz bir düzlemde hangi toplumsal dramı somutlaştırıyor? Romanda, bu devrimci kişi, varolan toplumsal karmaşa ve tedirginliğin çözümsüz ortamında harcanan bir unsur olmaktan öte bir anlam taşımıyor ki, bu da karmaşık bir gerçekliğin kabaca kestirilip atılmasından başka bir şey değildir. Bu konuda, Filiz'in bastırılmış duygu dünyasına açılım sağlayarak onun yeni bir kişilik olarak kendisini yeniden üretebilmesi için Selim kişiliğini yazarın estetik bir araç olarak kullandığı da söylenebilir.

Kitabın başındaki girişte, yazar için başlıca sorunun azgelişmişlik olduğunu öğreniyoruz. Bu açıdan bakıldığında, romanın azgelişmişliğin içsel, insani yapısına, düşünsel ve duygusal iç ilişki ve bağlantılar örgüsünün özgül temeller taşımadığı ve kişilerin sözkonusu psikolojik yapıyı yansıtabilecek derecede toplumsal ve tarihsel boyutlar taşımadığı görülüyor. Sonuçta Oktay Rifat'ın bunca sayfayı niçin yazdığı pek anlaşılmıyor." (Taylan Altuğ)

KAYNAK

Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 17.2.1977), Muzaffer Uyguner (Türk Dili, Temmuz 1977), Taylan Altuğ (Vatan, 18.10.1977), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977, sf. 56-57), Selim İleri (Soyut, Nisan 1977/Türkiye Yazıları, Haziran 1977/*Çağdaşlık Sorunları*, 1978/Milliyet Sanat, 15 Mayıs 1981), Halil Şahan (Varlık, Ekim 1978), Hidayet Karakuş (Türkiye Yazıları, Mart 1982), Muzaffer Uyguner (Varlık, Haziran 1988), Faruk Şüyün (Güneş, 25.1.1987).

ZÜBÜK

AZİZ NESİN

YAŞAMI

Aziz Nesin (asıl adı Mehmet Nusret), 20 Aralık 1915'te İstanbul'da Heybeliada'da doğdu. 1937'de Harbiye Mektebi'ni, 1939'da İstihkâm Okulu'nu bitirdi. Bu arada Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etti. Anadolu ve Trakya'da çeşitli yerlerde subay olarak bulundu. 1944'te ordudan ayrılarak İstanbul'a geldi. Yedigün dergisine girdi. Ardından Karagöz, Tan, Gerçek gazetelerine yazdı. 1946'da Sabahattin Ali ve Rıfat Ilgaz'la Markopaşa gazetesini yayımladı. 1947'de yazılarından ötürü on aya hüküm giydi. 1948'de Medet ve Başdan, 1950'de Yeni Baştan gazetelerini çıkardı. Politzer'den başkasının yaptığı bir çeviri dolayısıyla 1950'de on altı ay hapis cezasına çarptırıldı. Dışarı çıkınca bir süre kitapçılık yaptı. 1954 yılından başlayarak Akbaba ve Dolmuş dergilerinde mizah hikâyeleriyle göründü. 1955-69 yılları arasında Yeni Gazete, Tanin, Ulus, Akşam, Günaydın gazetelerinde fıkralar, roman tefrikaları yayımladı. 1956'da Kemal Tahir'le Düşün Yayınevi'ni, 1962'de Zübük dergisini kurdu. 1969'da *Karagöz'ün Kaptanlığı-Berberliği-Antrenörlüğü* ile Karacan Armağanı'nı, 1970'te *Çiçu* ile Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülü'nü, *Pırtlatan Bal* oyunuyla 1974'te Arkın Çocuk Edebiyatı İkincilik Ödülü'nü ve *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz* ile 1979'da Madaralı Roman Ödülü'nü aldı. Uluslararası alanda ise; Altın Palmiye (İtalya, iki kez; 1956 ve 1957), Altın Kirpi (Bulgaristan, 1966), Krokodil (SSCB, 1969), Lotüs (Afrika Yazarlar Birliği tarafından Filipinler'in Manila kentinde, 1975) ve Hitar Peter (Bulgaristan, 1977) ödüllerini kazandı. 6 Temmuz 1995'te öldü.

ESERLERİ

Roman: *Kadın Olan Erkek* (1955), *Gol Kralı Sait Hopsait* (1955), *Erkek Sabahat* (1957), *Saçkıran* (1959), *Zübük* (1961), *Şimdiki Çocuklar Harika* (1967), *Tatlı Betüş* (1974), *Surname* (1976), *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz* (1977), *Tek Yol* (1978). – Hikâye: *Geriye Kalan* (1948), *İt Kuyruğu* (1955), *Yedek Parça* (1955), *Fil Hamdi* (1955), *Damda Deli Var* (1956), *Koltuk* (1957), *Kazan Töreni* (1957), *Toros Canavarı* (1957), *Deliler Boşandı* (1957), *Mahallenin Kısmeti* (1957), *Ölmüş Eşek* (1957), *Hangi Parti Kazanacak?* (1957), *Havadan Sudan* (1958), *Bay Düdük* (1958), *Nazik Alet* (1958), *Gıdı Gıdı* (1959), *Aferin* (1959), *Kördöğüşü* (1959), *Mahmut ile Nigâr* (1959), *Gözüne Gözlük* (1960), *Ah Biz Eşekler* (1960), *Yüz Liraya Bir Deli* (1961), *Bir Koltuk Nasıl Devrilir?* (1961), *Biz Adam Olmayız* (1962), *Sosyalizm Geliyor Savulun* (1965), *İhtilali Nasıl Yaptık?* (1965), *Rıfat Bey Neden Kaşınıyor?* (1965), *Yeşil Renkli Namus Gazı* (1965), *Bülbül Yuvası Evler* (1968), *Vatan Sağolsun* (1968), *Yaşasın Memleket* (1969), *Uyusana Tosunum* (1971), *İnsanlar Uyanıyor* (1972), *Leyla ile Mecnun* (1972), *Bu Yurdu Bize Verenler* (1975), *Borçlu Olduklarımız* (1976), *Büyük Grev* (1978), *Hayvan Deyip Geçme* (1980), *Anıtı Dikilen Sinek* (1982), *Yetmiş Yaşım Merhaba* (1984), *Benim Delilerim* (1984), *Kalpazanlık Bile Yapılamıyor* (1984), *Maçinli Kız İçin Ev* (1987), *Nah Kalkınırız* (1988), *Aşkım Dinimdir* (1991). – Şiir: *Aziziname* (Taşlama, 1948), *Sondan Başa* (1984), *Seviye On, Ölüme Beş Kala* (1986), *Kendini Yakalamak* (1988), *Hoşçakalın* (1990), *Hazret-i Dangalak* (Taşlama, 1992), *Bir Aşk Var, Bir de Ölüm* (1992), *Sivas Acısı* (1995). – Oyun: *Biraz Gelir misiniz?* (1958), *Bir Şey Yap Met* (1958), *Toros Canavarı* (1963), *Düdükçülerle Fırçacıların Savaşı* (1968), *Üç Karagöz Oyunu* ("Karagöz'ün Kaptanlığı-Berberliği-Antrenörlüğü", 1968), *Çiçu* (1970), *Hadi Öldürsene Canikom* (1970), *Tut Elimden Rovni* (1970), *Pırtlatan Bal* (1974), *Beş Kısa Oyun* (1979), *Bütün Oyunları I-II-III* (1992). – Günce/Anı/Gezi: *Bir Sürgünün Hatıraları* (1957), *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* (c. I, 1966, c. II, 1976), *Poliste* (1967), *Mum Hala* (1976),

Duyduk Duymadık Demeyin (1976), *Dünya Kazan Ben Kepçe* (1977), *Ben de Çocuktum* (1979), *Yokuşun Başı* (1982), *Salkım Salkım Asılacak Adamlar* (1987), *Rüyalarım Ziyan Olmasın* (1990). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Memleketin Birinde* (1958), *Nutuk Makinesi* (1958), *Az Gittik Uz Gittik* (1959), *Hoptirinam* (1960), *Merhaba* (1971), *Uyusana Tosunum* (1971), *Aziz Dede'den Masallar* (1978), *Suçlanan ve Aklanan Yazılar* (1982), *Ah Biz Ödlek Aydınlar* (1985), *Soruşturmada* (1986), *Korkudan Korkmak* (1988), *Bulgaristan'da Türkler, Türkiye'de Kürtler* (1989), *Bir Tutam Aydınlık* (1994). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *İnsanlar Konuşa Konuşa* (1988), *Aziz Nesin-Ali Nesin Mektuplaşmaları* (4 cilt, 1994), *Aziz Nesin-Tahsin Saraç Mektuplaşmaları* (1995), *Çuvala Doldurulmuş Kediler* (1995), *Sizin Memlekette Eşek Yok mu?* (1995). – Antoloji/Kronik: Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı (1976; her yıl düzenli olarak çıkıyor).

ÖZET

Zübükzâde İbraam kasabada kurnazlığıyla ün salmıştır. Son günlerde Ankara'dan bir mektup almıştır. Söylenilenlere bakılırsa, güya hükümetten birkaç kişi kendisini ziyarete gelecektir. Evinde büyük hazırlık yapılmaktadır. Kasabalılar konukları merakla beklemektedir...

Alucalı muhtar Sabri Ağa kalaycı Nuri Efendi'ye dert yanar: Komşu halkıyla yayla yüzünden birbirlerine düşmüşlerdir. Köylüler çaresiz kalınca, "bu düğümü ancak Zübük çözer" diyerek ona başvurmuşlardır. Zübükzâde açıkgöz, pişkin ve girgin bir adamdır. Ankara'ya tanıdık milletvekillerine yazarak işlerini göreceğine söz vermiştir. Sabri Ağa her gelişinde ona para ve hediye getirmiştir. Aradan aylar geçmiş, öyleyken işler düzelmemiştir. Köylülerin Zübükzâde'ye kaptırdığı para, binlerce lirayı bulmuştur.

Nuri ile Sabri dertleşirken, terzi Cemal çıkagelir. Onun da bağrı yanıktır: Kardeşi ortaokulu bitirince, liseye girmek istemiştir. Cemal onu bir parasız yatılı okula sokmayı düşünmüştür. Sonunda o da Zübük'ün tuzağına düşmüştür: Kumaşı kendisinden ol-

mak üzere Zübük'e elbise dikmiş, cebine de para koymuştur. Gelgelelim, okullar açılmış, hâlâ kardeşinin işi sonuçlanmamıştır...

Öte yandan, Nuri de Zübük'ten kazık yemiştir. Bu yüzden üç arkadaş üzgün ve öfkelidirler. Birlikte Zübükzâde'nin kapısına dayanırlar. Amaçları paralarını kurtarmak, olmazsa zora başvurmaktır. Fakat Zübük zeki ve hilekârdır. Hemen durumu kavrar. Onları güleryüzle karşılar. Biraz beklemelerini, yandaki odada jandarma komutanıyla görüşmekte olduğunu söyler. Öteki odaya geçer. Konuşulanları dinleyen köylüler utanç ve pişmanlık duyarlar. Çünkü Zübük komutana kasaba halkına iyi davranmasını öğütlemektedir!

Ancak birkaç gün sonra işin içyüzü anlaşılır: Meğer komutan bir aydır izindeymiş, Zübük onun sesini taklit ederek köylüleri aldatmıştır! Böylece, aradan aylar geçer. Zübük gitgide ünlenir. Sık sık kente giderek oradan kendi adresine şekerleme, çikolata kutuları postalar, bakanların, hatta başbakanın ağzından mektuplar yazar. Bunları bir punduna getirerek partili arkadaşlarına okur. Buna kanan köylüler başları sıkışınca Zübük'e gelirler. Durmadan ona para, yiyecek taşırlar, yardım dilerler.

O sırada kente yeni bir vali atanır. Sert, disiplinli bir adamdır. Herkes ondan korkar. Köyü teftişe geldiği bir gün Zübük boynuna atılır. "Vay Efendim!" diyerek yanaklarından öper. Senli benli konuşmaya başlar. Köylüler şaşırırlar, ama seslerini de çıkaramazlar. İşin tuhafı vali de gitgide Zübük'e inanmaya, hatta ona iltifat etmeye başlar.

Buna benzer ilginç ve gülünç olaylarla zaman geçer. Zübük'ün gitgide ünü ve gücü artar. Bir ara onun büyük konuklarından söz edilir: Ankara'dan bir milletvekili ile arkadaşları Zübük'ün evine gelirler. Kasabalı partililer elektrik direğine çıkarak evi gözetlerler. İçerde kadınlı erkekli bir topluluk içip eğlenmektedir. Hatta, birbirine el şakası yapmaktadır! Köylüler "Zübük bize boynuz taktırıyor!" diyerek şakalaşırlar.

Konuklar gittikten sonra kasabada hayat durgunlaşır. Artık seçim hazırlıkları başlamıştır. Kasabanın ileri gelenleri Zübük'ün belediye başkanı olmasını isterler. Yalvar yakar onu da buna razı ederler.

Zübük belediye başkanı seçilir. Bunun için dostlarına ziyafet çeker. Yemekte soyundan "dedem Abdülnazif Paşa" yahut "babam Zübükzâde Kara Yusuf Paşa" diye söz eder. Herkes bunun asılsız olduğunu bilir, ama kimse sesini çıkarmaz. Ertesi yıl Zübük milletvekili seçilir. Kasabalılara baraj, cami ve köprü vaat eder. Ankara'ya gider. Fakat vaatlerinden hiçbiri gerçekleşmez. Ayrıca, orada birtakım potlar kırdığı için başbakanı kızdırır. Üstelik, sonraki seçimlerde kazanamaz. Memleketine döner. İlkin sessiz, içine kapanık bir yaşam sürer. Ardından yine ortaya çıkar. İlgileri üzerine çeker. İktidar partililer kadar muhaliflerin de aradığı bir adam olur: Yeni gelen valiyle ilişki kurar, kasabayı vilayet yapmaya çalışacağına söz verir!

Kasabalılar için bu, sevindirici bir vaattir. Ve yine çoğu kimseler ona inanmaktadır!

YARGI

"*Zübük* bir kere daha şu gerçeği açık seçik ortaya koyuyor: Aziz Nesin, ülkemizin erişilmesi gerçekten güç bir mizah ve yergi ustasıdır! Anlatımdaki o insanı şaşırtan rahatlık ve kolaylık, dilindeki arılık, düşüncelerini belirtmekteki ustalıkla, mizah ve yergicilikteki şaşırtıcı gücüyle, bu alanın öncü, başustası olmakta devam ediyor. (...) Romanın özelliği, konunun romanda yer alan çeşitli kişilerin ağzından anlatılması. Bunlar birleşince bütüne ulaşıyorsunuz. Bu, romanda bazı tekrarlara yer verir gibi görünüyor ama belli ki sanatçı bunu bilerek yapmış. Bir olayın çeşitli kişilerin gözüyle görünüşünü, diliyle anlatışını vermek için. Ne var ki, bunda daha da titiz davranılabilirdi." (Sunullah Arısoy)

Zübük de, Anadolu kasabalarının yeni düzen içinde aşırı ölçüde 'politize' olmuş bir örneği idi. Aziz Nesin'in bu tipi yakalayışı, onun sanatçı sezgisindeki gücünü ortaya koymakla birlikte, Zübük tipi ve bizdeki kasabalı insanın davranışını niteleyen Zübük'lük sorununu derinlemesine olmaktan çok, bütünlemesine genişliği ile anlatıyor. Kasaba aydını, ağazadeler, idadi bitirmiş tüccarlar, gedikliden gelme eski emekliler, kasabaların küçük bur-

juvaya dönüşmeye başlayan kalantorları, hacı ve hocaların Evliya Çelebi'den meddahlara kadar uzanan eski bir dili yürüten anlatımlarını bu romanında temel olarak almış. Onların gündelik yaşamlarında, küçük, menfaatçi, dar görüşlü, bütün ilişkileriyle çürümeye yüz tutmuş bir yaşamayı haber veren çatışmalarındaki hayvansı sertliği, bu yapıya dayanan iç politika kuruluşunun acıklı dramını anlatıyor." (Tahir Alangu)

"Biri, gerçekten tam bir toplum yergisi, sağlam bir yurt gözlemi, özenli ve temiz bir dil, hatasız bir teknik... gibi çeşitli değerlerine karşın bu eserin de piyasa mizahının kalabalığı arasında harcanıp kaybolması ihtimali. İkinci, bütün dikkati ve başarılı gelişmesinin yanı sıra Aziz Nesin'in, alıştığı mizah ölçülerinin, kendi tiryakiliklerinin kurbanı olmakta devam etmesi. Gerçekten *Kağnı Gölgesindeki İt*'te, Orhan Kemal'in ve Kemal Tahir'in romanlarının üstün vasfı, canlı ve kuvvetli konuşmalar; kalın çizgileriyle ve tipik ayrıntılarına kadar gerçeğe sadık sağlam gözlemler var. Hemen yanında da gereksiz sayfalar, şişirme tekrarlar, yamalanmış tefrika hastalıkları. (...) İçinizi burkan, acı acı düşündüren gerçeklerin bitişiğinde, yazarının vazgeçmediği güldürme alışkanlığı. (...) Romanına konu aldığı çevrenin mahalli havasını kuvvetle yansıtan kelime, deyim ve sözdizimi özellikleri, eserin en kuvvetli taraflarından biri." (Rauf Mutluay)

"Anlatım tutumu açısından roman sınıflandırmalarında yer alan hiciv romanına çağdaş edebiyatımızda evrensel düzeyde örnekler kazandıran Aziz Nesin, *Zübük*'te bir insan zaafını, ona ortam hazırlayan çevre faktörüyle iç içe işliyor. Romanın odak figürü Zübük, tip kavramını iki anlamda gerçekleştiriyor: Hem çıkarcı, dolandırıcı, hinoğluhinin özelliklerini akla gelebilen bütün çeşitlemeleriyle üzerinde birleştiriyor, hem de bu özelliklerin adeta kişileşmiş, vücut bulmuş şekli olarak belleklerde yer ediyor. Eseri okumuş olanlar için 'Zübük' artık kelime hazinelerine katılan bir imajın özel adıdır. (...) Romanda yer ve zaman belirlemesi yapılmamış. Olayın geçtiği kasabanın adı verilmiyor. Bu, yazarın konuya evrensellik sağlama dileğinin belirtisidir. (...) Zübük'ün başvurduğu hileler, sonunda hep açığa çıkar, ama ilginçtir ki kasaba

halkı aldatıldığını öğrenmekle ondan uzaklaşmaz, olayları değerlendirirken 'kötü'ye karşı kesin tavır takınmadığı gibi Zübükzâde'nin becerisine gittikçe artan bir hayranlık duyar. Yazarın hicvi bu nedenle Zübük'e olduğu kadar ona uygun ortam sağlayan bu çevreye de yöneliktir. (...) Hicivci anlatım tutumunun üsluba yansıması genellikle söz sanatları arasından en çok 'abartma'lardan yararlanma biçimindedir. Aziz Nesin hiciv ve mizahta başvurduğu bu tarzın tarihteki ustası olarak Evliya Çelebi'yi görüyor. (...)

Aziz Nesin, 'Zübükzâde İbraam Bey' tipi kadar 'zübüklük' kavramını da bir romana konu olacak önemde bulmuş, bunu hiciv ve mizah sanatının bütün incelikleriyle işlemiştir." (Gürsel Aytaç)

"Aziz Nesin, Zübük tipini olumsuz özelliklerin somut simgesi olarak çizerken, Zübük ile onun işgal etmek istediği toplumsal konum arasındaki büyük aykırılığı gözler önüne serer. Zübük tipini groteskleştiren de bu çelişkidir. (...) Kahramanın kendini olanca açıklığıyla ortaya koyduğu grotesk sahneler, çevresindekilerin tam da ondan bekledikleri davranışları içerir. İnce buluşlar, keskin zeka ürünü sözler, birbiri ardınca gelen komik durumlar, romanın yergi etkisini güçlendiren öğelerdir."(Svetlana Uturgauri)

KAYNAK

Rauf Mutluay (Kim, 5.9.1961), Sunullah Arısoy (Ulus 25.9.1961), (?) (Akis, 4.9.1961), Hüseyin Korkmazgil (Forum, 15.9.1961), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*, 1965), Orhan Seyfi Orhon (Son Havadis, 9.10.1970), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Seyit K. Karaalioğlu (*Özetli-Örnekli Türk Romanları*, 1983), Gürsel Aytaç (Günümüzde Kitaplar, Aralık 1984), Svetlana Uturgauri (*Türk Edebiyatı Üzerine*, 1989).

ÜÇ YİRMİDÖRT SAAT

PERİDE CELÂL

YAŞAMI

Peride Celâl, 1915'te İstanbul'da doğdu. Samsun ve İstanbul Sainte Pulchérie liselerinde okudu. Bir süre İstanbul Elektrik Şirketi Neşriyat Bürosu'nda çalıştı. 1944'te İsviçre'ye gitti. Bern Basın Ataşeliği'nde sekreterlik yaptı. Yurda dönünce Basın-Yayın Kurumu'nda görev aldı. İlk hikâyesi 'Ak Kız' 1935'te Yedigün dergisinde çıktı. Bunu Son Posta, Cumhuriyet, Milliyet, Tan, Yeni İstanbul gazetelerinde basılan hikâye, röportaj ve romanları izledi. Aşk ve serüven romanlarıyla ün kazandı. Yazarlığının son döneminde sanatsal nitelikli romanlar yayımladı. *Üç Yirmidört Saat* ile Sedat Simavi Vakfı 1977 Edebiyat Ödülü'nü, *Üç Kadın*'la 1987 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü, *Kurtlar* romanıyla 1991 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Sönen Alev* (1938), *Yaz Yağmuru* (1940), *Ana-Kız* (1941), *Kızıl Vazo* (1941), *Ben Vurmadım* (1942), *Atmaca* (1944), *Aşkın Doğuşu* (1944), *Yıldıztepe* (1945), *Dar Yol* (1949), *Üç Kadının Romanı* (1954), *Üç Kadın* (1954), *Kırkıncı Oda* (1958), *Gecenin Ucundaki Işık* (1963), *Güz Şarkısı* (1966), *Evli Bir Kadının Günlüğünden* (1971), *Üç Yirmidört Saat* (1977), *Bir Hanımefendinin Ölümü* (1981), *Kurtlar* (1990), *Deli Aşk* (2002). – Hikâye: *Jaguar* (1978), *Pay Kavgası* (1985), *Mektup* (1994), *Melahat Hanımın Düzenli Yaşamı* (1999).

ÖZET

Dilber, özel hastanede, başı yastıklara gömülü uyuyordu. Narkozun etkisi sürdüğünden ağır nefes alıyordu. Fatma merakla ba-

şucunda bekliyordu. Sabahleyin evden çıkarken aldığı gazeteler dizlerinin üzerindeydi. Okumak içinden gelmiyordu. Çok sevdiği yaşlı, emektar dadısının birden hastalanması, peritonit'ten ameliyat olması üzmüştü onu. Gündüzleri hastanın yanında bulunacak, ona bakış görüş edecekti. Gerçi, doktorun söylediğine göre, ameliyat başarılı geçmişti, ama kesin sonuç ancak 'üç yirmidört saat' sonra anlaşılacaktı.

Dilber soyca Adapazarlıydı. Asıl adı Ayşe'ydi. Ana-babasını küçük yaşta yitirmiş, köyde teyzesinin yanına sığınmıştı. Orada mutluydu. Belki güzel bir kız değildi, bodurdu, ama beyazdı, gür saçlıydı. Çoban Mehmet ondan pek hoşlanıyordu. O da ona karşı ilgisiz değildi. Evlenmeyi tasarlıyorlardı. Gelgelelim, bunu duyunca, ağabeylerinin tasası artmıştı: Kardeşlerinin payına düşen topraklar Çoban'a gidebilirdi. Enişteyle teyzesi de ölünce kızı itip kakmaya başlamışlardı. Sonunda, onu zorla İstanbul'a götürüp zengin bir aileye evlatlık olarak satmışlardı.

Büyükhanım bir taşra valisinin eşiydi. Kurumlu, sert, titiz bir kadındı. Kocaman konağı o yönetiyordu. Ayşe'yi kalfaya vermiş, temizlemesini, giydirmesini buyurmuştu. Kızcağız korkusundan kekeliyordu. Hamamda kaynar sularla yıkanmış, beyaz fanila, patiska don, basma entari giydirilmiş, başında yemeni, ayağında mercan terliklerle büyükhanımın katına çıkarılmıştı. Hanımefendinin elini öpüp teşekkür etmesi fısıldanmıştı kulağına.

"–Adını Dilber koyduk! demişti büyükhanım. Kalfaya yardım edeceksin. İş öğreneceksin. Temizlik isterim, karşı koymak yok kimseye!"

Dilber sık sık azarlanarak, arada bir dövülerek eğitilmişti. Mutfak, temizlik, çamaşır işlerini yapıyor, evin tek kızıyla (küçük hanımla) da ilgileniyordu. Onun nazını çekiyor, hatta bundan bir çeşit tat alıyordu. Kız da onu seviyordu. Çünkü annesiyle pek anlaşamıyordu. Onun katı, hoşgörüsüz tutumundan tedirgindi.

Dilber gitgide serpilmiş, tombulca bir genç kız olmuştu. Mahallenin manavı onunla evlenmek istemişti. Fakat büyükhanım razı olmamıştı. Söylediğine bakılırsa, adam hem yaşlıydı, hem de iki oğlu vardı. Bunun üzerine, manav sucu Hafız'ın kızını almıştı...

Fatma, saatlerdir hastanın yanındaydı. Üzgün ve sıkıntılıydı. Ameliyat sırasında annesi de hastanedeydi. Sigara üstüne sigara içerek koridorları arşınlamış, Dilber'i sedyeyle odasına getirdiklerinde doktorla konuşmuş, hastabakıcıları tembihleyip işine gitmişti. Nişantaşı'nda bir butik işletiyor, Hasan ağabey de ona yardım ediyordu.

Fatma, babasını hatırlayamıyordu. Daha o çocukken ölmüş. İşleri, yanında çalışan Hasan Bey yürütmüş. Küçükhanım da onu bırakmamış. Fatma, annesinin onunla aşk ilişkisi olduğunu sanıyor, ikide bir iğneleyici sözler etmekten çekinmiyordu. Hasan ağabeyi sevmiyor, hatta kıskanıyordu. Oysa annesi, bütün huysuzluklarına karşın, kızını derinden seviyordu. Gerçi ciddi, ölçülü, gerçekçi bir kadındı, ama kendi annesinden gördüğü aşırı baskıyı düşünerek ona hoşgörülü davranıyordu. Yazık ki kızı şımarmış, bu özgürlüğü başıboşluk olarak değerlendirmişti. Nitekim, üniversite son sınıftayken öğrenimini yarıda bırakmış, zengin bir delikanlıyla evlenmişti. Mehmet yakışıklıydı, ama tembel ve aylaktı. Eğlenceye, içkiye, oyuna düşkündü, kitap okumaz, tiyatroya gitmezdi. Fatma, annesinin uyarısını dinlememiş, onunla birleşmişti. Gelgelelim, mutluluğu uzun sürmemiş, kocasının boşluğunu, anlamsızlığını yakından görerek bir yıl sonra ondan ayrılmıştı...

* * *

Dilber'in bir an gözleri aralandı. Fatma, hastabakıcının öğüdünü anımsadı. Biraz pamuk alarak ıslattı. Dadısının incelmiş dudaklarına sürdü. Elini terli alnına koydu. Hastanın yüzünde hafif bir gülümseme belirdi. Ela gözleri yavaşça açılıp kapandı. Sürekli düş görüyordu. Sanki acılı geçmişini yeniden yaşıyordu:

Evlenemeyişine üzülmüştü. Ayrıca işlerin çokluğundan, büyükhanımın azarlarından, küçükhanımın kaprislerinden, aşçının arsızlıklarından bunalmıştı. Çevreden çekici teklifler geliyordu. Hakimin karısı, karın tokluğuna besleme olarak değil, parayla evine çağırıyordu onu. Gizlice bohçasını almış, geceleyin kaçmaya kalkışmıştı. Fakat başaramamış ve büyükhanımdan dayağı yemişti...

Bir gün ütü, masanın üzerinde, tüllerin yanında prizde unutulmuştu. Sonra, nasıl olmuşsa, yangın çıkmıştı. Konak çatır çatır yanmıştı. Söndürücüler gelmiş, bahçeden dereler gibi sular akmıştı. Dilber olaydan kendini sorumlu tutmuş, ağlamıştı. Küçükhanım onu avutmuş, suçlu olmadığını söylemişti. Öyleyken korkusu geçmemiş, acısı dinmemişti...

Fatma bir yandan Dilber'i beklerken, öbür yandan da anılara dalıyor, yaşamını düşünüyordu. Genç, güzel bir kadındı. Mehmet'ten boşandıktan sonra Ahmet'le tanışmıştı. İlk kocası gibi yakışıklı ve varlıklı değildi, ama akıllı ve anlayışlıydı. Dürüst, yürekli bir sosyalist aydındı. Hukuk'ta asistandı. Fatma ona güveniyor, eleştirilerini dinliyor, okumaya çalışıyordu...

Akşam eve yorgun döndü. Annesi hastayı sordu, Ahmet'in telefon ettiğini bildirdi. Yarın da hastaneden arayacaktı onu. Biraz konuşmuşlardı. Ağzını aramış. Fatma'yı gerçekte sevip sevmediğini anlamaya uğraşmıştı: İzlenimi olumluydu. Ahmet açıksözlü, güvenilir bir erkekti. Elinden kaçırmamalıydı.

Fatma annesinin araya girmesine kızdı. Fakat Dilber iyileştikten sonra onun da bıçak altına yatacağını öğrenince ürperdi. Boğazında iri bir polip vardı, çok öksürüyordu. Artık onu aldırmalıydı. Ilerde tehlikeli olabilirdi. Kendini bitkin ve bezgin buluyor, dinlenmek istiyordu. Dükkânla katını satıp Marmaris'e gitmeyi tasarlıyordu. Fatma'nın aylığını kesmeyecekti. Ama onun da üniversiteyi bitirmesi, yarım günlük bir iş bulması gerekecekti.

Fatma bunları duyunca ve annesinin Hasan ağabeyle birlikte gideceğini de öğrenince öfkelendi. Kırıcı, alaycı sözler etti. Annesi sevecenlikle gerçekçi cevaplar verdi, yatıştırmaya çalıştı onu...

Fatma ertesi gün hastaneye geldiğinde, gececi Ayşe hemşire gitmişti. Hastanın saçını taramış, altını temizlemiş, yatağını düzeltmişti.

Dilber, Fatma içeri girince, başını çevirdi, gülmeye çabaladı. Ilerı yanı ağrıyordu. Doktor yine iğne yapmıştı. İkindiye doğru Ahmet telefon etti. Akşamleyin buluştular. Özlemişlerdi birbirlerini. Baş başa yiyip içtiler, bol bol konuştular. Fatma dün geceki tartışmayı anlattı. Ahmet annesinden yana çıktı. Kızını fazla özgür bıraktığı için de eleştirdi. Ama onun da yaşamaya hakkı vardı. Bo-

ğazındaki polip 'başka bir şey' de olabilirdi. Fatma irkildi. Ahmet önemli kararını açıkladı: Kendisini seviyordu ve evlenmek istiyordu.

Fatma sevinçten uçtu. Vakit ilerlemişti. Kalktılar. Geceyi birlikte yatarak geçirdiler. Sabahleyin ayrılırken Ahmet, "Annenin sana anlatacak bir hikâyesi var," dedi. "Güzel güzel dinle!"

Fatma, hastaneye biraz gecikerek vardı. Hemşire henüz gitmemişti. Durumun iyi olduğunu söyledi. Gece lavman yapılmış, hasta ferahlamıştı. Bugünü de atlatırsa, kurtulmuş olacaktı. Fatma süt içirmeyi denedi, fakat Dilber istemedi. "Abdestim var!" diye inledi. Fatma sürgüyü getirdi, altına sokmaya uğraştıysa da başaramadı. Hastabakıcıyı çağırdı. Dilber'in sargılar içindeki karnı şişmişti. Bezlerin üzerine kahverengi sızıntılar çıkmıştı. Kadın gerekeni yaptı. Hasta rahatladı.

Akşama doğru anne geldi. Dilber'i gözden geçirdi, hatırını sordu, doktorla konuştu. Arabasıyla Fatma'yı eve götürdü. Birlikte yiyip içtiler. İkisi de birbirini kırmamaya çabalıyordu. Anne, dükkânın satışından onun payına düşen parayı bankaya koyacağını, bunun da bir kat almaya yeteceğini açıkladı. Fatma şaşırdı, bunu beklemiyordu!

Kızının da isteğiyle anne hikâyesini anlatmaya koyuldu:

Gençliğinde bir bakkalın oğluna tutulmuştu. İlkokuldan arkadaştılar. Sevgilisi çok zeki ve çalışkandı. Bütün sınıfları pekiyiyle geçiyordu. Okul dışında gizlice buluşuyorlardı. Koleji bitirince Amerika'dan burs aldı. Oraya birlikte gitmeyi kuruyorlardı. Büyükhanım bunu duyunca küplere bindi. Bir bakkalın oğluna kız veremezdi! Fakat kızı hastalanınca tasalandı. Nişanlanmalarına razı olmuş göründü. Oğlan Amerika'ya gitti. Birkaç ay mektuplaştılar.

Sonra kız cevap alamaz oldu. Üzülüp öfkelendi. Kendi de yazmaktan vazgeçti. Aradan bir yıl geçti. Bir gün kalfanın elinde bir zarf gördü. Kadın saklamaya çalışınca, kuşkulandı. Mektubu çekip elinden aldı. Kalfa ağlamaya başladı. "Benim suçum yok, annenin işi bütün bunlar!" dedi. Meğer büyükhanım hem kızın, hem

de nişanlısının gönderdiği mektupları hep yaktırırmış! Bu da eskiden kalma bir mektupmuş. Bunu öğrenince, kız koşup odasına kapandı, günlerce ağladı, eşyayı kırıp döktü. Nerdeyse delirecekti. Bir süre hastaneye yatırıldı. Çıktığında annesiyle konuşmuyordu artık.

Konak yandıktan sonra bir küçük apartımana taşındılar. Büyükhanım sinmiş, her şeyden elini eteğini çekmişti. Yeni evin döşenmesiyle küçükhanım ilgileniyordu. Sultanhamam'da bir kumaşçıya uğramış, orada Fatma'nın babası olacak adamla tanışmıştı. Hoş ve iyi bir insandı. Evlendiler, mutlu günler yaşadılar. Fakat bu kısa sürdü: Kocası erken öldü. Fatma o sıra dört yaşındaydı. Hasan Bey işlerin yönetilmesinde ona yardımcı oldu.

Söz, Hasan ağabeye gelince ana-kız yeniden kapıştılar. Özellikle Fatma yine kırıcı konuştu. Yorgun ve perişan, geç vakit yattılar.

Sabahın altısında telefon sesiyle uyandı Fatma. Kalkıp salona koştu. Annesi suskun duruyordu. Yüzü sapsarıydı. Telefonun öbür başından hemşirenin titreyen sesi geliyordu: Saat beşte Dilber ölmüştü...

Fatma ağlayarak yürüdü, annesinin boynuna sarıldı.

YARGI

"Peride Celâl'in güzel ve olgun romanının basım tarihi Şubat 1977. (...) Fatma, ölümün gölge saldığı bir hastanın başı ucunda üç yirmidört saat yaşayacaktır. Sanıları, umutları, değişimi ve gerçeğe adım adım yaklaşımıyla. Kıskanç ve sorumsuz yüreğinin kuruluğunu acaba Ahmet'in aşkı ısıtabilecek mi? Kendi annesinden öç almak, yaşanmamış özgürlüğünü kızına kazandırmak için ona gereğinden çok rahatlık sağlamış olan anne, ölüm olasılığının eşiğinde neler duyacak? Bütün gerçeği öğrendikten sonra bile içinde hâlâ inat, korku, öfke, belki de kendini beğenmişliği tutmakta direnen Fatma, iyi yapılmamış bir evlilik denemesinden sonra erkeğinin aşkına layık olabilecek mi? Bu konak kızının serüvenine dayalı bir burjuva yaşamında, şimdi içinde bulunduğumuz bütün sorunların yansıması var. Zaman bakımından kısalık da, ayrıntıların ve konuşmaların uzamasına neden oluyor. Çok akıcı bir anlatım, usta bir

diyalog gücü, günümüzün küçük burjuva hastalıklarına ışık tutan bir romancılık yorumu. Yılın en başarılı kitaplarından biri. Yazık ki ben bile vaktinde yetişemedim değerini onaylamaya. Hakkında hiçbir yazı da çıkmadı." (Rauf Mutluay)

"Bir burjuva kızının hastane odasındaki üç hatırlama günü; her şeyi kendi gözüyle görüp kendi yargılarıyla değerlendirmek koşuluyla. Üç kuşaklık yaşam, yer yer bazı tekrarlarla, bize bir kent diliminin kadın dünyasını veriyordu. Yazarının iyi bildiği kişi ve gerçekler. Yöntem doğru, anlatım işlek, dil arı, etki güçlüydü." (Rauf Mutluay)

"Peride Celâl'in romanı *Üç Yirmidört Saat*, yılın gereğince üzerinde durulmamış yapıtlarından. Bunun nedeni yazarının aşk romanlarıyla ünlenmiş olmasında aranmalı. (...) Bir ameliyat sonrasının ölüm ya da yaşamakla sonuçlanacak üç yirmidört saati üzerine kurulmuş roman. Evin emektarı Dilber'in, yaşamı bir aileye hizmetle geçmiş bir beslemenin başucunda geçirdiği üç gün, Fatma'nın o güne kadarki yaşamına bilinçle eğilmesi, annesi, eski kocası Mehmet ve yeni sevgilisi Ahmet'le ilişkilerini değerlendirmesi sonucunu doğuracaktır. Bir hesaplaşmadır bu. Kendi kendisiyle ve geçmişle. Yol ayrımındadır çünkü romanın kişileri. Yapacakları seçmeyi ise bu hesaplaşma belirleyecektir.

Peride Celâl'in başarısı da burada işte. Bireyin kendi içine kapanacağı, düşünmekten başka bir şey yapamayacağı bir durum tasarlayarak kişilerini bu durum içine yerleştirip irdelemesinde. Üstelik geçmişle şimdinin iç içe yürütüldüğü, gerçekliğin, eksik olmakla birlikte, zorlanmadan verildiği bir irdeleme sözünü ettiğim.

Yalnız bu yargılar salt romanın başkişilerinden Fatma için geçerli. Öteki kişilerin aynı ölçüde irdelendiği, gerçekliklerinin belirlendiği söylenemez. Titizlikle incelendiğinde romandaki ilişkilerin gerçekliğin bir yüzü olarak verildiği görülür çünkü. Sözgelimi, Mehmet, şımartılmış, bilinçsiz, ne istediğini bilmeyen, kişiliksiz bir burjuvadır yalnızca. Ahmet de somutlaştırılamaz bir türlü. Fatma için bir kurtuluş olarak tasarlanmıştır, o kadar. Anne, benzerine az rastlanılacak, yaşamındaki ilişkiler düşünüldüğünde kişiliği şaşırtıcı bir tiptir. Denilebilir ki onca ayrıntıya karşın, Peri-

de Celâl'in kişileri bir ilişkiler bütünü içinde, toplumsal gerçeklikleriyle belirlenemezler. Toplumsala açılmaz romancı, Kişilerinin çelişkileri, çevreleriyle çatışmaları içsel sorundur, içe dönüktür." (Atillâ Özkırımlı)

KAYNAK

Rauf Mutluay(Cumhuriyet, 31.12.1937/Varlık Yıllığı 1978), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978).

AYLAKLAR

Melih Cevdet Anday

YAŞAMI

Melih Cevdet Anday, 1915'te İstanbul'da doğdu. 1936'da Ankara Gazi Lisesi'ni bitirdi. Aynı yıl Varlık dergisinde ilk şiirleri çıktı. Toplumbilim öğrenimi için Belçika'ya gitti. Dünya Savaşı'nın başlaması yüzünden 1938'de yurda döndü. Bir süre Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde, Ankara Kitaplığı'nda memurluk yaptı. Varlık, Servet-i Fünun, Ses, Yurt ve Dünya, Meydan dergilerinde şiirler yayımladı. Gazetecilik ve çevirmenlikle uğraştı. Orhan Veli ve Oktay Rifat'la Garip akımının öncülüğünde bulundu. 1949'da adı geçen şairlerle Yaprak dergisini çıkardı. 1951'de İstanbul'a gelerek Akşam gazetesine girdi. Tercüman, Büyük Gazete, Tanin, Cumhuriyet gazetelerinde fıkralar, denemeler, söyleşiler yazdı. 1954'te İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda öğretmenliğe atandı. 1950-70 yılları arasında Yeditepe, Ataç, Yön, Dönem, Varlık, Papirüs ve Yeni Dergi'de göründü. 1964'te TRT Yönetim Kurulu üyesi oldu. 1968'de yılın en başarılı oyun yazarı seçildi, İlhan İskender Armağanı'nı kazandı. 1970'te *Gizli Emir*'le TRT Roman Başarı Ödülü'nü kazandı. Tarjei Vesaas'tan Türkçe'ye aktardığı *Buz Sarayı* romanıyla 1973 Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'nü, 1976'da *Teknenin Ölümü* ile Yeditepe Şiir Ödülü'nü, 1978'de *Sözcükler* ile Sedat Simavi Şiir Ödülü'nü, 1981'de *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* ile İş Bankası Şiir Ödülü'nü kazandı. 28 Kasım 2002'de İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Aylaklar* (1965), *Gizli Emir* (1970), *İsa'nın Güncesi* (1974), *Raziye* (1975), *Meryem Gibi* (1991), *Birbirimizi Anlayamayız* (1992), *Yağmurlu Sokak* (2001). – Şiir: *Garip* (Orhan Veli ve

Oktay Rifat'la, 1941), *Rahatı Kaçan Ağaç* (1946), *Telgrafhane* (1952), *Yan Yana* (1956), *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* (1961), *Kolları Bağlı Odysseus* (1963), *Göçebe Denizin Üstünde* (1970), *Teknenin Ölümü* (1975), *Sözcükler* (1978), *Tanıdık Dünya* (1984), *Güneşte* (1989), *Yağmur Altında* (1995), *Bir Sis Çanı Gecenin İçinde* (2002). – Oyun: *İçerdekiler* (1965), *Mikado'nun Çöpleri* (1967), *Dört Oyun* (1972). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Gönlü Yüce Türk* (1958), *Doğu-Batı* (1961), *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* (1962), *Ataç Tiyatroda* (1963), *Türk Köylü Oyunları* (1964), *Konuşarak* (1964), *Geleneksel Türk Tiyatrosu* (1969), *100 Soruda Türk Tiyatrosu* (1970), *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu* (1972), *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu* (1972), *50 Yılın Türk Tiyatrosu* (1973), *Tiyatro Kılavuzu* (1973), *Oyun ve Büyü* (1974), *Yeni Tanrılar Yasak* (1974), *Sosyalist Bir Dünya* (1975), *Dilimiz Üstüne Konuşmalar* (1975), *Osmanlı Tiyatrosu* (1976), *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu* (1977), *Maddecilik ve Ülkücülük* (1977), *Yasak* (1978), *İnsanüstülük Taslayanların İçyüzü* (1981), *Kültürel Etkinlikler ve Büyük Kuruluşlar* (1981), *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (1982), *Paris Yazıları* (1982), *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu* (1983), *İlk Türkçe Oyunlar* (1983), *Atatürk ve Tiyatro* (1983), *Türk Tiyatrosunun Evleri* (1983), *Açıklığa Doğru* (1984), *Geleneksel Türk Tiyatrosu, Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri* (1985), *Saraya Bağlı Tiyatrolar ve II. Abdülhamit'in Yıldız Sarayı Tiyatrosu* (1987), *Türkiye'de İtalyan Sahnesi* (1989), *Sevişmenin Güdüklüğü ve Yüceliği* (1990), *Türk Tiyatro Tarihi* (1992), *Aldanma ki...* (1992), *Yiten Söz* (1992), *İmge Ormanları* (1994), *Geleceği Yaşamak* (1994), *Çok Sesli Toplum* (2001), *Felsefesiz Yaşamak* (2002). – Günce/Anı/Gezi: *Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan* (1965), *Akan Zaman Duran Zaman* (1984). – Sözlük: *Tiyatro Terimleri Sözlüğü* (1966). – Çeviri: *Buz Sarayı* (1972).

ÖZET

Padişahın eczacıbaşısı Şükrü Paşa üç kez evlenmiş, fakat karıları ve çocukları ölmüş, geriye yalnızca kızı Leman kalmıştır. Paşa da ölünce, soyunun tek temsilcisi o olmuştur.

Leman Hanım iki kez evlenir. Pakize ve Mürşide adlı iki kızı olur. Kendisi şenlik, asalet ve gösteriş düşkünü bir kadındır. Evi o yönetir. Kocası Davut Bey yaşamayı seven, gamsız bir adamdır. Kızları Mürşide evde kalmış, çirkin, içkici ve dengesizdir. Bir süre sonra, Davut Bey'in eski arkadaşlarından ihtilalci Dündar Bey de eve alınır. İlerde Pakize'nin kocası Galip ile oğlu Muammer de aileye katılacaktır. Bütün bu insanlar üç katlı bir köşkte otururlar. Hepsi de aylak ve hazır yiyicidir. Hiçbirinin belirli bir işi yoktur.

Leman Hanım'ın teyzesinin torunu bir gün köşke gelir. Mürşide gece zorla onun koynuna girer. Torun sabahleyin erkenden kaçıp gider. Leman Hanım, kızının gebe olduğunu anlar. Gizlice çocuğunu aldırtır.

Köşkteki eşyalar yavaş yavaş eskir. Giderleri karşılamak için atlar birer ikişer satılır, hizmetçilere ucun ucun yol verilir. Bina da gitgide eskimeye başlar. Leman Hanım, kızı Pakize'yi varlıklı biriyle evlendirerek durumu düzeltmeyi kurar. Fakat Pakize bu arada dans hocasına tutulur. Leman Hanım hocaya para yedirerek onu kızından uzaklaştırır. Bir madencinin oğlu olan Galip'le evlendirir. Gelgelelim, bir süre sonra madenci ölür ve geriye pek bir şey bırakmaz. Böylece, Leman Hanım hayal kırıklığına uğrar. Pakize evlendikten bir yıl sonra Muammer'i doğurur ve lohusa yatağındayken ölür. Mürşide Galip'le evlenmeyi tasarlarsa da eniştesi oralı olmaz. Ama köşkten de ayrılmaz.

Leman Hanım torununun yetiştirilmesiyle yakından ilgilenir. Ona özel öğretmenler tutar. Muammer liseyi Saint Joseph'te okur. Hukuk Fakültesi'ne girer. İçkiye alışır. Sık sık meyhaneye gider. Yaşamın boşluğuna inanır. Dündar Bey ise, tersine, yaşamaya bağlıdır. Bu yüzden ikide bir tartışırlar.

Galip'in teyze kızı Nesime güzel bir kadındır. Bir gün, kaptan olan kocasını bırakarak bir aktöre kaçar. Birkaç ay onunla yaşar. Adam içkici ve parasızdır. Ayrılırlar. Ortada kalan Nesime gelip köşke yerleşir. Muammer'in arkadaşı Şükrü de epeydir köşkün sürekli konukları arasına girmiştir.

Muammer bir gün üniversiteden arkadaşı Ayla'ya rastlar. Güzel bir kızdır. Ayla, ondan hoşlanır. Leman Hanım da evlenmelerini ister.

Gün geçtikçe bakkala, kasaba borç artar. Öyleyken, Leman Hanım'dan başka kimse buna aldırmaz. Hepsi hazır yiyiciliğe alışmıştır.

Muammer'le Ayla görkemli bir törenle evlenirler. Köşkün giderleri ve borçları daha da yükselir. Leman Hanım tasalanır. Bu arada Davut Bey'e erken bunama gelir. Gereksiz masraflara girer. Nesime Şükrü'yle ders çalışır. Amacı lise bitirme sınavlarına girmektir. Galip birkaç yıl sonra bunalım geçirerek ölür. Emniyet Sandığı'na ipotekli olan köşk bir tüccara satılır. İcra ve zabıta yoluyla boşaltılır. Leman Hanım'a inme iner. Aile, Galip'in ölmezden önce gizlice satın aldığı yedi odalı bir apartman katına taşınır.

Muammer'le Ayla'nın arası gitgide açılır. Birbirlerini sevmeden evlenmişlerdir. Sık sık tartışırlar. Muammer gizlice Nesimi'yle sevişir. Ayla'dan ayrılmak ister, ama karısı razı olmaz. Ayla da Şürkü'yle kırıştırır. Eski köşkün yıkıldığını öğrenen Leman Hanım üzüntüden ölür. Para sıkıntısı arttıkça geçimsizlikler de artar. Muammer, Şükrü'yle atışır. Bir avukat arkadaşının yanında iş bulur. Bir süre sonra Dündar Bey hastanede ölür. Nesime kendine bir iş bularak evden ayrılır. Muammer karısının kendisini Şükrü ile aldattığından kuşkulanır. Teyzesi Mürşide de onu bu yolda kışkırtır. Bir gece Muammer karısıyla kavga eder. Şükrü ile onu evden kovar. Ferahlamıştır. Fakat bu kez de ayyaş ve kaçık teyzesi kendisine askıntı olur. Muammer tiksinti ile evden kaçar.

YARGI

"... *Aylaklar*, bir Abdülhamit paşasının miras köşkünde altmış yıllık toplum hayatının bütün dalgalarına uzak ve yabancı kalan, bu durgun ve kokuşmuş ortamda aralarındaki tek ortak özellikle, hazır yiyicilikle birbirine yaklaşan tutarsız kişilerin portreleridir. Daha Cumhuriyet'te tefrika edilirken geniş bir ilgi uyandıran, parlamento konuşmalarına konu olan roman; yer yer Melih Cevdet Anday'ın dikkatli humour'u ile keskinleşerek toplumumuzun üst kat yapısına derin bir eleştiri ile bakar. (...) Aslında kitabın bütünü de bir olaylar zincirinin süreci olarak değil, parça parça

portrelerin, her biri kendi mantığı içinde bütün yapısıyla, çok iyi anlatılmış belirgin tiplerin tasviri olarak değerli. (...) Böylece *Aylaklar*, çeşitli yanlarıyla ilginç; yazarının sorunlarımıza bakış açısıyla özgün, eleştiri ve uyarı değeriyle doğru, tipleriyle çok canlı, anlatımıyla usta, güçlü bir başlangıç oldu." (Samih Emre)

"... *Aylaklar* serüven romanı değil, karakter romanıdır. Nitekim eserin merkezinde kişiler vardır. Bunlar büyük bir ustalıkla işlenmiştir, psikolojileri düşünceleriyle olduğu kadar, ayrıntıları ve dış ifadeleriyle de tasvir edilmişlerdir. Karakterlerin belli özellikleri ele alınmış ve kuvvetle belirtilerek kısa, fakat özgün ve dolgun serüvenlerle desteklenmişlerdir. Sosyal, milli ve beşeri çizgiler bir kül halinde kaynaşmıştır. Yazarın en büyük başarılarından biri, kişileri birer tip olduğu kadar özgün birer fert olarak da belirlemesidir. (...) Onun roman kişileri sahne eserlerinin kişilerini andırmaktadır. Bu bakımdan Melih Cevdet, Türk romanını tiyatro ve dramaturji gelenekleriyle kaynaştırmıştır. Tabii roman türünün yasalarını bozmadan." (İbrahim Tatarlı)

"... Nedir *Aylaklar*? İlmi irfanı 'tenkiye ve sulfatadan' ileri gitmeyen bir eczacı paşasının tabii burjuvaziye has ilkelerle değil, yağma suretiyle topladığı servetin kendisinden sonra gelen iki nesil boyunca yine burjuva ilkelere uygun olmayan yollardan tüketilmesinin hikâyesi. (...) Muammer, yaşadığı devrin Batı düzenini az çok anlamış bir gençtir. Diğerlerinden farkı; hatasını ve zaaflarını, ahlâksızlığını bilmiş olmasıdır. Uyarılmış bir kişidir. Fakat devamlı olarak içinde yaşadığı kötü düzenin alışkanlıkları ile boğuşmaktadır. Sıyrılmak, kurtulmak ister, fakat yalnız kalır. Zira eski düzen hâlâ güçlüdür. Konak çökmüş, yıkılmış, apartman hayatı başlamış, ama eski düzen hâlâ güçlüdür. Bu itibarla Muammer'in isyanı, bugün hepimizin isyanıdır." (Haydar Kazgan)

Şiirinden daha ustalık gösterdiği romanı *Aylaklar*'da Melih Cevdet, Abdülhamit paşalarından birinin ailesini günümüzde yaşatır. Kara yergici, kara yergiyle birlikte acıyı yansıtan anlatımı *Aylaklar*'ı birtakım eksiklerine rağmen oldukça başarılı kılmıştır. Ailenin hâlâ Osmanlı döneminde yaşarcasına davranması hayli ilginçtir. Sanki cumhuriyet ilan edilmemiş, konak yaşaması apart-

man yaşamasına yenilmemiş... Parasızlık sonunda aylaklara koca imparatorluktan vardıkları yeri öğretir. Sorumsuzca tükettikleri günler, yıktıkları imparatorluk hesap sorar gibidir." (Naci Çelik)

"...Ancak, *Aylaklar*'da hazır yiyici bir kuşağın çöküşü olgusunun da, ikincil bir konu olarak değil, Muammer'in düşünsel serüveni ölçüsünde işlendiğine işaret etmek gerekir. Üzerinde durulması gereken, roman tekniği ve olay örgüsüyle içerik arasındaki ilişki açısından karşımıza çıkan aksaklıktır: Önce yer yer hızlı sayılabilecek bir anlatımla, yer yer de Balzac'çı klasik anlatım tekniğiyle (buna Muammer'in düğününü anlatan sayfaları örnek gösterebiliriz) konağın yoksullaşıp yıkılması anlatılır, ikinci bölümü oluşturan 'Muammer'in Günlüğü'nde ise, roman daha değişik bir yöne kayar. Bu, birinci bölümle ikinci bölüm arasındaki bağlantıyı zedeleyen bir 'teknik' yetersizliği olarak da görülebilir. *Aylaklar* için son söz olarak, 'Melih Cevdet Anday'ın en iyi romanıdır' diyeceğiz." (Alpay Kabacalı)

KAYNAK

Haydar Kazgan (Yeni Ufuklar, 1.12.1964), Samih Emre (Yön, 18.6.1965), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1966), İbrahim Tatarlı-Rıza Mollof (*Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Kadar Türk Romanı*, 1968), Naci Çelik (*Romanda Hesaplaşma*, 1971), Alpay Kabacalı (Milliyet Sanat, 17.10.1977), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979).

BİR ÇİFT ÖKÜZ

SAMİM KOCAGÖZ

YAŞAMI

Samim Kocagöz, 13 Şubat 1916'da Söke'de doğdu. 1942'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. İsviçre'de Lozan Üniversitesi'nde üç yıl (1942-45) sanat tarihi derslerine devam etti. 1945'te Türkiye'ye döndü. 1950'de New York Herald-Tribune gazetesinin düzenlediği Dünya Hikâye Yarışması'nda 'Sam Amca' ile Türkiye birinciliğini kazandı. 1968'de *Yağmurdaki Kız* ile Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü, 1979'da *Alandaki Delikanlı* ile Lions Kulübü Hikâye Ödülü'nü, *Mor Ötesi* ile 1987 Ferit Oğuz Bayır Sanat Ödülü'nü, *Eski Toprak* ile 1989 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı. 5 Eylül 1993'te Söke'de öldü.

ESERLERİ

Roman: *İkinci Dünya* (1938), *Bir Şehrin İki Kapısı* (1948), *Yılan Hikâyesi* (1954), *Onbinlerin Dönüşü* (1957), *Kalpaklılar* (1962), *Doludizgin* (1963), *Bir Karış Toprak* (1964), *Bir Çift Öküz* (1970), *İzmir'in İçinde* (1973), *Tartışma* (1974), *Mor Ötesi* (1986), *Eski Toprak* (1988), *Bütün Öyküleri* (1991). – Çocuk: *Nasrettin Hoca* (1970). – Hikâye: *Telli Kavak* (1941), *Sığınak* (1946), *Sam Amca* (1952), *Cihan Şoförü* (1954), *Ahmet'in Kuzuları* (1958), *Yolun Üstündeki Kaya* (1964), *Yağmurdaki Kız* (1967), *Alandaki Delikanlı* (1978), *Koca Tülü* (1982), *Gecenin Soluğu* (1985), *Baskın* (Bütün öyküleri 1991). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Zarkanat* (1981), *Roman ve Yazarlık Onuru* (1983). – Günce/Anı/Gezi: *Bu da Geçti Yahu* (1990).

ÖZET

Cemal ile Hamit Bulgaristan göçmenleridir. Subaşı köyünde otururlar. Çalışkandırlar. Köyde başka göçmen aileler de vardır. İki arkadaş kısa zamanda bir çift öküz alacak parayı kotarırlar. Yakup da aynı köydendir. Yaşlıca, iriyarı, iyi yürekli bir yörüktür. Hamit'le Cemal, öküzün iyisini alabilmek için onu da pazara götürürler.

Akçakaya köyünden doğru hızla gelen bir cip, yalpalayarak yolun virajından hendeğe yuvarlanır. Üç köylü yardıma koşarlar. O sırada ters dönmüş cipin altından bir adam kurtularak, hem koşar, hem de "Kaçın! Kaçın!" diye bağırır. Ardından tabanca sesleri duyulur. Köy ağasının oğlu Hasan, bir gün önce Söke'ye gitmiş, barda yiyip içip eğlenmiştir. Şimdi sarhoştur, kendini kaybetmiş, şoförü Kemal'e tabanca çekmiştir.

Hasan, küçük yaşından beri okumayı sever, büyük adam olmayı kurar. Babası İbrahim Ağa ise okuma yazma bilmez. Oğlunun da okumasını istemez. Onun gözünde para her şeyden değerlidir. İnsan her istediğini onunla elde edebilir. Hasan içki içerek, rezalet çıkararak babasından bir çeşit öç almaktadır. Aslında iyi yüreklidir.

İbrahim Ağa'nın sağ kolu Rüstem de okumamıştır, ama kirli işlerde başarılıdır. Bundan dolayı Hasan onu sevmez, her fırsatta hırpalar. Rüstem, Hasan'ın Yakup'u sevmesine, onu "Yakup Emmi!" diye çağırmasına da içerler. Hasan'ın kendisini iğnelemesini hep ondan bilir. Bunun acısını çıkarmaya and içer.

Rüstem'in beklediği fırsat bir gün çıkar: Bitişik köyden İlyas'ın öküzlerini köye getirir, birini Yakup'un, birini Cemal'in, birini de Hamit'in kapısına bağlar. Sonra da hırsızlık yapıldı diye jandarmaya haber verir. Bunu duyan Hasan, bu oyunu Rüstem'in düzenlediğini anlar. Onu yakalatır, ellerini bağlayarak karakola götürür. İşin içyüzü anlaşılınca, öbür üç kişi salıverilir. Rüstem ise üç aya hüküm giyer.

Hasan, köy öğretmeninin de etkisiyle artık değişmiş, uslanmış, herkesin yardımına koşar olmuştur. Onun için çıkarcı, bencil, gerici babasıyla çatışmaya girmiştir. Baba-oğul durmadan birbirle-

rine oyun hazırlarlar. Hasan köydeki göçmenlerin tarlalarını babasının traktörleriyle sürdürünce, halka yardım edince İbrahim Ağa deliye döner.

Hasan, Yakup'un torunu güzel Elif'le evlenmek ister. Bunu annesine söyler. İbrahim Ağa'nın sevinçten etekleri zil çalar. Hemen düğün hazırlığına başlanır.

Bu arada köyde olaylar birbirini kovalar: Demokrat Partili İbrahim Ağa, "solcudur" iftirasıyla köyün öğretmenini, muhtarını ve kaymakamını uzak yerlere sürdürür. Çünkü onlar da oğlundan yana çıkmışlardır. Hasan buna çok üzülür. Babasının çevirdiği dolapların ünü tüm Söke'ye yayılır.

Rüstem'in hapisten çıkıp da köye muhtar olması, olayların üstüne tüy diker. Kasabadan, yapılacak işlere ilişkin bir aza gelir. Köyün tüm evleri beyaz badana yapılacak, her eve de numara konacaktır. Oysa Rüstem ne yazmak bilir, ne de okumak. Bu yüzden onunla alay ederler. Rüstem'in yüreği hınçla dolar.

Düğün günü gelir. Köy halkı sokaklara dökülür. Elif, al gelinliğiyle Hasan'ın evine getirilir. Kalabalığın içinden birisi "mahvolduk!" diye bağırır. Herkes telaşla koşuşur: Göçmenlerin ekinleri yanmaktadır. Acele yangın yerine gidilince orada Rüstem'i görürler. Kaçmaya vakit bulamamıştır. Yakalanacağını anlayınca Hasan'a tabanca çeker. Bunun üzerine o da Rüstem'i vurarak öldürür. Bir kötü temizlenmiştir. Sonra düğün evine dönülür.

YARGI

"... *Bir Çift Öküz*, konu olarak ayrılıyor, ama aynı çizgide. Bu roman ile Kocagöz, *Yılan Hikâyesi*'ni kaldığı yerden sürdürüyor. *Yılan Hikâyesi*'nde, CHP'nin zorbalığa karşı, roman kişilerine bir umut ışığı olarak görülen DP'nin bir başka zorbalık getirdiği ustaca, nutuk havasına bürünmeden saptanıyor. (...) Kocagöz bu romanında sanata aykırı düşen sivriliklerden kurtuluyor, sanatçılığı ile toplumculuğunu ustaca bağdaştırıyor. Ağanın çirkin davranışları yanında insan yönlerini de ihmal etmiyor." (Behiç Duygulu)

"*Bir Çift Öküz, Bir Karış Toprak*'ın devamıdır. Romanda *Yörük Tımarı* öyküsünün cumhuriyetten sonraki durumu anlatılıyor. Ancak Yörüklerin yerini göçmenler almıştır. Yazar bu kez de göçmenlerin toprak sorununu işler. Kendilerine yalnızca toprak verilen, öküz ve tohum alacak paraları olmayan göçmenlerin çektiklerini anlatır. Önceki romanda yörüklerin topraklarını ellerinden alan ağadan çektikleri verilirken yazar, devletin ilgilenmeyişi yüzünden göçmenlerin ağaların eline düştüklerini İbrahim Ağa'nın ağzından dile getirir." (Olcay Önertoy)

"*Yılan Hikâyesi*'ni kaldığı yerden sürdürdüğünü söyleyebileceğimiz *Bir Çift Öküz*'de bu kez Demokrat Parti yönetiminin köydeki etkileri işlenmiş, toprak düzenine bir şey getirmeyen biçimsel demokrasinin köyde soyut bir kavram olarak kalışı gösterilmiştir." (Şükran Kurdakul)

"Vaktinde okuyamamış olduğum *Yılan Hikâyesi*'nin (1954) devamı gibi görünen *Bir Çift Öküz* düzen bozukluğunun sürüp gitmekte olduğunu gösteriyor. Çok partili veya az partili demokrasi çalışmaları, köy ve toprak, ağalık ve haksızlık sorunlarının çözümüne yetmemiştir. Hızlı bir yazılışın hem doğal, hem özentisiz anlatımı." (Naci Çelik)

Beni en çok şu ilgilendirdi: Bir köy kesitinde insanlarımızın particiliğe bakışını ve böyle bir yaşamda davranışlarını gözledim hep. Dikkat edin, çok partili döneme girdikten sonra, romancılarımız bu yaşam tarzını ya da particiliğin halkımız içinde nasıl oluştuğunu pek anlatamıyorlar. Kemal Tahir, Yaşar Kemal hemen hiç değinmezler. Orhan Kemal, son iki-üç eserinde taşlamıştır bu dönemi. Öbür yazarlarımızdan Aziz Nesin'in *Zübük*'te bu konuya ince alayla girişini anımsıyorum. Samim Kocagöz'ün başka bir romanında particiliğin ilk yıllarının kesiti verilmişti sanıyorum. Yeni eserinde kahramanlar, yeri geldikçe, bizim iğreti demokrasimizi fiskeliyorlar." (Ömer Faruk Toprak)

KAYNAK

Behiç Duygulu (Yeni Ufuklar, Kasım 1970), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1971), Naci Çelik (*Romanda Hesaplaşma*, 1971), Ömer Faruk Toprak (Yeni Ufuklar, Şubat 1971), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Samim Kocagöz (*Roman ve Yazarlık Onuru*, 1983), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Şükran Kurdakul (*Çağdaş Türk Edebiyatı* II, 1976), "Samim Kocagöz'ün Emeğine Saygı" bölümü (Varlık, Temmuz 1989).

BORDAMIZA VURAN DENİZ

ORHAN HANÇERLİOĞLU

YAŞAMI

Orhan Hançerlioğlu, 19 Ağustos 1916'da doğdu. 1939'da Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1942-46 yılları arasında Meriç, Keşan ve Karaisalı'da kaymakamlık yaptı. Sonra sırasıyla İstanbul Belediyesi Müfettişi, Emniyet 3. Şube Müdürü, Şehir Tiyatrosu Müdürü oldu. 1954'ten sonra İ.E.T.T. Hukuk İşleri Müdürlüğü'nde bulundu. Orhan Hançerlioğlu yazarlığa şiirle başladı. Sonra Amaç, Ağaç, Fikirler, Yeditepe, Varlık, Türk Dili dergilerinde küçük hikâyeler yazdı. Ardından romana kaydı. Önceleri Anadolu insanının durumunu işlerken, sonraları şehir yaşamını konu aldı. *Ali* romanıyla 1956 Türk Dil Kurumu Ödülü'nü kazandı. 9 Temmuz 1991 tarihinde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Karanlık Dünya* (1951), *Büyük Balıklar* (1952), *Oyun* (1953), *Ekilmemiş Topraklar* (1954), *Ali* (1955), *Kutu Kutu İçinde* (1956), *Yedinci Gün* (1957), *Bordamıza Vuran Deniz* (1960), *Başka Dünyalar* (1962). – Hikâye: *İnsansız Şehir* (1953). – Şiir: *Kıvılcım* (Melih Artel'le, 1936). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Erdem Açısından Düşünce Tarihi* (1963), *Mutluluk Düşüncesi* (1965), *Başlangıcından Bugüne Kadar Özgürlük Düşüncesi* (1966), *Düşünce Tarihi* (1970). – Antoloji/Kronik: *Felsefe Ansiklopedisi* (7 cilt, 1976), *Felsefe Ansiklopedisi Düşünürler Bölümü* (2 cilt, 1985), – Sözlük: *Felsefe Sözlüğü* (1967), *İnanç Sözlüğü* (1967), *Ekonomi Sözlüğü* (1973), *Ticaret Sözlüğü* (1982), *İslâm İnançları Sözlüğü* (1984), *Toplumbilim Sözlüğü* (1986), *Türk Dili Sözlüğü* (1992), *Ruhbilim Sözlüğü* (1988).

ÖZET

Taşçızade Hacı Cemalettin, karısı Zehra, oğlu Cevat ve hizmetçisi Güllü ile Antep'ten İstanbul'a göçer. Oldukça zengindir. Süleymaniye semtinde bir konağa yerleşir. Memlekette yaptığı işini burada da başarı ile yürütür. Üç erkek ve bir kız (Münevver) çocuğu daha olur. Beş çocuklu aileye, hizmetçi ve uşaklar da eklenince kalabalık artar.

Büyük oğul Cevat babası gibi kurnaz ve para canlısıdır. Cemalettin Efendi ölünce, ticareti kısa zamanda kavrar. Hatta, bu yolda babasından daha çok başarı kazanır. Evlenir. İki çocuğu olur. Karısı veremden ölür. Cevat, lüks ve sosyete düşkünü Ayten'le evlenir. Nuretin ve Hayrettin adında ikiz çocukları olur. Aile gece gündüz eğlenir, bol para harcar. Bu ortam içinde çocuklar da başıboş kalırlar. İçki, eğlence ve lüks yaşam aileyi gitgide soysuzlaştırır.

Kardeşlerden Suat okumuş, profesör olmuştur. Gerçi çalışkandır, dürüsttür, ama kimseye yararı dokunmaz. Rahatına düşkündür.

Evin tek kızı Münevver mutsuz bir evlilik yapar. Gülçin adlı bir kızı vardır. Şimdi duldur. Annesiyle baba evinde oturmaktadır.

Sedat'a gelince, aşırı romantiktir. Ona göre kişi, erdemleri ile varolabilir. Babasının topraklarını işletmek için Antep'e gider. Orada da duygusal davranışları, erdemlere olan bağlılığı ağır basar. Çalıştırdığı insanları daha iyi koşullarla yaşatmak ister. Kazandığı parayı hak etmeye ve yararlı işlerde kullanmaya çalışır. İyi niyetlidir. Ama yaratılışı çevresiyle bağdaşamadığı için, kimseden destek bulamaz. Hatta, kardeşi Cevat'ın düzenleriyle karşılaşır. Bunun üzerine, kardeşlerinin paylarını da satın alır. Gırtlağına kadar borca batar. Başarısızlığa uğrar. Sonunda her şeyini satıp savarak İstanbul'a gelir. Bu arada nişanlısı Lâle başkasıyla evlenmiştir.

En küçük kardeş Vedat, çirkin ve soğuk görünüşlüdür. Kimse kendisini sevmez, yanlış anlar. Oysa, aslında, iyi insandır. Nitekim, kardeşler aralarında yardımlaşmadıkları halde, sıkışınca ondan yardım görebilirler.

Yıllar sonra koca Taşçızade ailesi dal budak salarak dağılır. Zengin ve sorumsuz yaşamanın sonucu, ne kendileri mutlu olabilmiş, ne de çevrelerine bir yararları dokunmuştur.

Onun romanları, önceden konulan meseleleri çözümleyip, yazarının bulduğu sonuçlara çabucak varan bir kesinlikte. Toplumdan aldıklarını romanda düzenlerken kişileri, kendi çatışmalarını değil, yazarın koyduğu düzenin yaşamasını alıp gidiyorlar. (...) Bu romanında, profesörden büyük tüccara, Perşembe Pazarı'ndaki hurdacılığa kadar çeşitli işlere dağılmış bir büyük ailenin çok yukarılarından alınmış bir panoramasını veriyor." (Tahir Alangu)

Belli ve alışılagelmiş düzenin dışına çıkması, romanına hiçbir şey kaybettirmemiş, tam tersine, anlatıma bir yenilik getirmiş. (...) Her gün bordamıza vuran sayısız olaylar arasında yaşadığımız halde, hayatın ne zaman, nasıl, ne gibisini bilmiyoruz. Hayatın bilinmezliği, bilinmeyenin korkunçluğu, erdemlerin bu savaşta yetersizliği, romanın temel sorunları bunlar. (...) *Bordamıza Vuran Deniz*, alışkanlıklarımıza meydan okuyan bir roman. (...) Roman, vak'alar arasında hiçbir değer ve önem farkı gözetmeden, hepsini yatay planda sıralamaktadır. Yani teker teker okusanız da olur, birkaçını çıkarsanız kuruluş bozulmaz. Ama, bu sayısız hikâyeciklerin tümü öylesine bir doku meydana getirmektedir ki, bu yönden de, dolaylı olarak, birbiriyle ilgilidirler. (...) *Bordamıza Vuran Deniz*, küçük gövdesine büyük sorunları sığdırmış olan yoğun bir romandır, kuşkunuz olmasın bundan." (Hikmet Dizdaroğlu)

Hançerlioğlu ise, kişilerinin elli-altmış yıllık ömürlerini, bir aile albümünden uzun zaman aralıklarıyla seçilmiş çeşitli anıların yardımıyla 36 tablo halinde veriyor. İlk bakışta böyle bir seçim; gereksiz ayrıntılardan kurtulmayı, iyi bir ayıklamayı sağlar gibi geliyor. Oysaki Hançerlioğlu, her tabloda ayrı bir hikâye yazıyormuş gibi davranıyor. Konuşmalar ve düşünceler, anılar arasına –kitabın en az üçte birini doldurduğunu hesapladığım– gereksiz tasvirler, kişilerin davranışlarının nedenlerini, ruh durumlarını, onları etkileyen koşulları açıklayan türden değil. (...) Yazar, roman kişilerini kendi seviyelerinde konuşturmaya dikkat etmiş, ama çok zaman ölçüyü kaçırıyor. (...) Camus, hiç olmazsa insanlar arasındaki bir dayanışmanın umudunu veriyordu. Hançerlioğlu bu umudu yıkmakla işe başlıyor ve tutunacak hiçbir değer bırakmıyor." (Rauf Mutluay)

"*Bordamıza Vuran Deniz*'e bir aile içi romanı denebilir. Bu romanda Antep'ten İstanbul'a gelen ve İstanbul'da bir kız, üçü oğlan dört çocukları olan bir ailenin bireyleri arasında, hepsinin değişik bir yaşantıya kendilerini kaptırmaları yüzünden ortaya çıkan anlaşmazlıklar, kopmalar, kimseden destek bulamayan birinin kendini öldürüşü anlatılır. Konularını yaşamdan alan yazar, gerçekçiliği 'gerçeği sanatçı eliyle yeniden biçimlendirmek' olarak tanımlar ve bu anlayışına uygun olarak gerçekliği biçimlendirerek okuyucuya sunar. (...) Romanındaki kişilerle ilgili olayları küçük öyküler biçiminde yan yana sıralayarak oluşturulmuştur. Bu olaylar kendi başlarına bir anlam taşıdıkları gibi, bir bütünü tamamlayan bölümler özelliği de taşırlar. Ali'de de aynı yöntem uygulanmıştır." (Olcay Önertoy)

Hançerlioğlu, yeni bir anlatım yöntemi içinde görünüyor. Olayların belli ve düzenli bir zaman akışı boyunca gelişmesine bağlanmayan bu yöntem; yazarı en gerekli bulduğu sahneleri almaya götürürken bir yandan da kişilerini değişik sonuçlara yönelten toplumsal etkileri, psikolojik nedenleri açıklamak, türlü ayrıntıları vermek yükünden de onu kurtarmış. Sinema tekniğini andıran, değişik ve sırasız zaman ve olay sahnelerine atlanarak yazılan bu kalabalık kadrolu romanın iyice anlaşılması, okuyucu dikkatinin devamlı uyanık bulunmasını gerektiriyor. (...) Orhan Hançerlioğlu, bu çok kişili romanının bireylerinde son elli yıllık yaşayışımızın değişik yönlerine kısaca ve yüzeyden değinmiş. Birçok küçük hikâyeler yan yana, bir zaman ve oluş sırasına uyulmadan sıralanmışsa da gene de bir bütünü tamamlayan bölümler durumundadır." (Ahmet Köksal)

KAYNAK

Hikmet Dizdaroğlu (Varlık, 1.5.1960), Bülent Habora (Yelken, 1.4.1960), Ahmet Köksal (Yeditepe, 30.9.1960), Rauf Mutluay (Yeni Ufuklar, Mart 1960), Muhtar Körükçü (Varlık, 15.10.1960), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1961/*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, 1965), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Roman ve Öyküsü*, 1984), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı III*, 1990).

ACI LOKMA

FAHRİ ERDİNÇ

YAŞAMI

Fahri Erdinç, 1 Ocak 1917'de Akhisar'da doğdu. 1936'da Balıkesir İlköğretmen Okulu'nu bitirdi. Afyon, Manisa, Tekirdağ ve Balıkesir köylerinde iki yıl kadar öğretmen olarak bulundu. 1938-1939 döneminde Ankara Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde öğrenim gördü. Sonra yeniden öğretmenliğe döndü. 1943'te öğretmenlikten ayrıldı. Bir süre yapı işlerinde puvantör olarak çalıştı. 1946'da sınavı kazanarak Ankara Radyosu'na geçti, üç yıl aktörlük yaptı. 1949 Eylülünde Bulgaristan'a gitti. Orada şiirler, hikâyeler, oyunlar, romanlar yazdı. Türk asıllı Bulgaristan yurttaşlarının kültürce yükselmesine yaptığı hizmetler dolayısıyla 1967'de Emek Bayrağı Nişanı'yla ödüllendirildi. 1979'da Türkiye Yazarlar Sendikası onur üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1986'da Sofya'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Ali'nin Biri* (Sofya, 1958; İstanbul, 1979), *Acı Lokma* (Sofya, 1961; İstanbul, 1977), *Kore Nire* (Sofya, 1966), *Kardeş Evi* (1979). – Hikâye: *Akrepler* (Sofya, 1952), *Asi* (Sofya, 1955), *Memleketimi Anlatıyorum* (Sofya, 1960), *Diriler Mezarlığı* (Sofya, 1964; İstanbul, 1969), *Canlı Barikat* (Sofya, 1973), *Türkiye Hikâyeleri* (1976). – Şiir: *Şen Olasın Halep Şehri* (1945), *İşte Böyle* (1956). – Oyun: *Göç* (Sofya, 1952). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Kapitalist Türkiye'de Çocuklar* (1951), *Nâzım Hikmet ve Bulgaristan* (Sofya, 1976; İstanbul, 1979), *Kalkın Nâzım'a Gidelim* (İstanbul, 1987). – Antoloji/Kronik: *Yeni Türk Şiirinden Örnekler* (Sofya, 1966), *Türk Toplumcu Şiirinden Seçmeler* (Sofya, 1968).

ÖZET

Üç arkadaş yol boyunca birbirlerine soruyorlardı: "Korkuyor musun?" Görünüşte hiçbiri korkmuyordu. Ama hepsi de titremekten kendini alamıyordu. Edirne sınırına varmışlardı. Ay buluta girince dikkatle yürüyor, sigara içmiyor, fısıltıyla konuşuyorlardı. Amaçları Tuna ırmağının karşı kıyısına geçmekti. Sürünerek ilerliyorlardı. Bulundukları arazi bataklık ve dikenlikti.

Binbir güçlükle tepeyi aşarak ormanlığa daldılar. Rahat bir soluk aldılar. Fakat güneşin doğmasına çok vardı. Biri nöbette beklerken, öbür ikisi uykuya yatmıştı. Sabahleyin çıngırak sesleriyle uyandılar. Bir Bulgar köyüne girdiklerini anlamakta gecikmediler. Bir çoban gördü onları. Sınır karakoluna götürüldüler. Bir iki gün konuk edildikten sonra sorguya çekildiler. Kendilerine, "Niçin kaçtınız?" diye soruldu. Üç arkadaştan biri bunu anlatmanın çok uzun süreceğini söyledi. Kağıt kalem istedi. Roman gibi yaşamını yazmaya koyuldu:

Bizim kasaba büyükçedir: Beş altı bin evli. Çoğu yerli, azı göçmen. Tütünü, zeytini, inciri, üzümüyle ünlüdür. Bir de sıtması ve yoksulluğuyla. Bu yüzden yaş ortalaması 37'yi geçmez.

Kurtuluş Savaşı yıllarında kasabada Yunanlılar büyük bir yangın çıkarır. Kulaksız Mustafa'nın çetesi gelip yangını söndürür, düşmanı kovalar. O sıra bir evde altı yaşındaki Emine ağlayıp durur. Yanında bir de küçük erkek kardeşi –Çakır– vardır. Anaları ise dışardadır. Yangını duyunca on bir yaşındaki oğlu Ferit'le koşarak gelir. Yavrularını öpüp bağrına basar. O olmadığında çocuklara komşu kadın Zahide bakmaktadır.

Halil Hoca sıtmalı oğluna ilaç almak için bir gün İzmir'e gider. Dönüşte yanında bir de kadın getirir. Kadın tam bir üvey anadır. Çocukları sık sık azarlar, döver, aç bırakır. Hele küçüğe, altına işiyor diye, yapmadığını bırakmaz. Evin işini ise hep Emine'ciğe gördürür. Öyleyken, ikide bir onu kocasına şikayet eder.

Yıllar böylece geçer... Ferit bir sabah evden kaçar, Balıkesir'de yatılı öğretmen okuluna girer. Başarılı bir öğrenci olur. Halil

Efendi, Obalı ağadan birkaç dönüm toprak alır. Tütün eker. Çoluk çocuk tarlada çalışırlar. Bir evceğiz satın alırlar. Fakat yol yapımı dolayısıyla ev yıktırılır. Ferit'in de hastalandığı, vereme yakalandığı duyulur. İlkokulu bitiren küçük Çakır tenekeci çıraklığına başlar. Öğretmen yardımcısı Halil Efendi, Yeniceköy'e atanır. Ferit gönderdiği bir mektupla Çakır'ı da Balıkesir'e çağırır: Enstitüye on öğrenci alınacakmış. Çakır sevinerek gider, sınavı kazanır. Ağabeyi okulun revirinde bitkin yatmaktadır. İstanbul provantoryumuna sıra beklemektedir. Kışın iyice ağırlaşır. Sanatoryumdan da olumsuz cevap gelir. Bunun üzerine, okul müdürü Çakır'a hava değişimi için ağabeyini babasının yanına götürmesini söyler. Okul idaresi yol parasını da verecektir.

Müdürün dediği yapılır. Fakat hastanın durumu daha da kötüleşir. Gittikçe zayıflar, sararıp solar. Sonunda, babasının yanından alınarak kasabaya, evine götürülür. Analığı, çocuklarına da hastalık bulaşmasın diye İzmir'e gider. Temmuz ortalarında Ferit ölür.

Çakır okula, analık eve döner. Halil Efendi dünyaya küser. Karısının ise iyice çenesi düşer. Kocasıyla sık sık atışırlar. Bir gün birbirlerine darılırlar. Uzun süre öyle kalırlar.

Yazı okulda geçiren Çakır ertesi yıl kasabasına gitmek ister. Mandolini ile eski ayakkabılarını satar. Yol parası yaparak trene biner. Halil Hoca ile Emine onu görünce çok sevinirler. Babasıyla, Ferit'in mezarını ziyarete giderler. Yolda bolca dertleşirler. Halil Efendi işinden de, karısından da, yaşamaktan da bezmiştir...

Çakır son sınıfa kadar başarıyla gelir. Ertesi yaz okulu bitirerek kasabaya döner. Sevincinden uçmaktadır. Artık yokuşu aşmıştır. Babası ise ona, "Yokuş asıl bundan sonra başlıyor, oğlum," der. Birlikte yine mezarlığa giderler. Toprağını çapalar, otlarını yolarlar.

Halil Hoca emekli olmuştur. Geçimi iyice zorlaşmıştır. Oğlunun ilk aylığını almasını dört gözle bekler. Birkaç ay sonra atanma emri gelir: Çakır, Afyon'da öğretmenlik edecektir.

Afyon'da çok kalmaz. Ordan bir köye verilir. Camiden bozma bir okulda 1936 Eylülünde öğretmenliğe başlar. Burası tutucu bir yermiş. Öğretmen dayanamazmış. Nitekim, Çakır köye varır

varmaz Köse imamla çatışır. İmam çocukların okula gitmesini engellemektedir, onları kendi okutmaktadır. İşi yolundadır. 115 öğrenciden yalnızca 15'i okula gitmektedir.

Öğretmen önce çocukların ana babalarını okutmaya girişir. Fakat başaramaz, köylüler kursa gelmezler. Köye bir müfettiş gelir. Öğretmen durumu anlatırsa da "idare et" öğüdünü alır. Bir sabah göğsüne tabancayı dayarlar. "Hocamızla uğraşma!" derler. Muhtar da İmam'la birlik olur. Köylünün onları desteklemesinden ötürü öğretmen 1938'de ayrılmak zorunda kalır. Arkasından teneke çalarlar...

Ankara Devlet Konservatuvarı'nın giriş sınavına katılır. Kazanır. O arada yazar S. Ali ile tanışır. Konservatuvara girdiğini mektupla babasına bildirir. Halil Efendi duruma sevinmez. Tiyatroda çalışmayı köçeklik sayar. Çakır cevap verir. Böylece, baba oğul aralarında epey tartışırlar.

Çakır, konservatuvarda yazmaya başlar. İlk hikâyesini S. Ali'ye gösterir. Onun eleştiri, uyarı ve özendirmeleriyle yazmayı sürdürür. Fakat okulun yöneticilerini eleştiren birkaç hikâyesi yüzünden konservatuvardan kovulur. Bunun üzerine, yeniden öğretmenliğe döner. Manisa'ya atanır.

1941'de Trakya'da yedek subaylık görevini yapar. Orada güzelce bir kızla evlenir. Ölmeden dünya evine girmeyi düşünür. Çünkü o sıra Alman emperyalistleri dünyayı kana boyamaktadır. Türkiye'ye de saldırıcakları sanılmaktadır. Ordu tetikte beklemektedir. Tasalı, sıkıntılı günler yaşanır.

Terhisten sonra dergilerle gazetelerde hikâyeler, yazılar yayımlar. Gelgelelim, bunlardan kazandığı parayla geçinmesi güçtür. Bu yüzden, kıskanç, dırdırcı, inatçı karısıyla ikide bir çekişir. Sonunda, kaçmaya karar verir. Kafa dengi iki arkadaşıyla yol hazırlığına başlar. Ve, öğretmeni gibi, ölümü göze alarak kaçar...

Romanı andıran bu açıklamayı okuyan sınır karakolu subayı, yazıcı Popof'u sabahleyin Türklerin kaldığı odaya gönderir. Asker, "Hazırlanın!" der. Kalkarlar, bir kamyona bindirilirler. Teğ-

men selamlayarak onlara iyi yolculuklar diler. Kamyon Sofya'ya doğru yol alır...

YARGI

"*Acı Lokma* romanım, bir bakıma yaşamöyküm olarak, bu öykünün yurdumdan çıktığım zamana kadarki kesimini kapsayan yapıtım olarak, benim gerçekçi izlenim ve gözlem birikimim devrimci romantizmle karışık ürünü. Bu yaşamöykümün, doğduğum kentin, kentteki toplumsal, ekonomik ve politik ayrımlaşma sürecinin küçücük damlasında, bütün Türkiye'yi yansıtmaya çalıştım. Ve böylece 1940'ların sonunda yurdumu neden ötürü terk etmek zorunda kaldığıma da bir yorum getirmek istedim.

Genel planda bu böyle. Ama, epizotlara, ayrıntılara giderek, ben *Acı Lokma*'ya, küçük kentten, çok çocuklu bir öğretmen ailesinden, tütün üreticiliğinden, yatılı okuldan, köyden, kışladan, yapı şantiyelerinden, hapishaneden kesitleriyle, hem baş kahramanın aydınının, geri bırakılmış toplumumuza özgü bunalımlardan çıkış yolu arama çırpınışlarının öyküsü diyebilirim. Bu açıdan bakılırsa, yapıt daha çok benim yaşamöyküm değil, babamın yaşamöyküsü olarak görünür. Babamla aramızdaki çelişkinin çözümünde, genellikle vardığım yorumdaki diyalektik, babamın yılgınlığı, ezginliği ve kendi tavanını aşamaması, benim kozamı delip çıkabilişim, daha yetkin oluşmalara açık doğru yolu bulabilişimdir." (Fahri Erdinç)

"*Acı Lokma*, Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiyesi'nin, Batı Anadolu yakasının toplumsal görünümünün bir kesiti olmasıyla da önemli. Anılara dayanarak, Türkiye'nin o döneminden sergilediği 'İnsan Manzaraları' Fahri Erdinç'in sanatçı vurgulamasıyla aydınlığa çıkarken, önemli ve belirgin bir Türkiye gerçeğine de ayna tutulmuş olunuyor.

Acı Lokma, büyük, hele hele çok büyük bir roman değil. Ama gerçekten, yürekten ve içten yazılmış iyi bir roman. 'Gurbet korkusu'nun içinde yaşayan bir sanatçının, dünyasını Gurbet'in hüznü üzerine kurması; kendi toprağını ve kendi insanlarını Gur-

bet'ten sevgiyle anlatmasıdır ki, bunu Türk edebiyatında bu kadar açık yüreklilikle, yiğitçe ortaya koyan çok az roman vardır. İşte *Acı Lokma* bu romanlardan biridir." (Nurer Uğurlu)

"Romanın 'Giriş'i sayabileceğimiz ilk bölümde siyasal görüşlerinden ötürü Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan üç kişinin Edirne üzerinden kaçışları, sınırı geçişleri sergileniyor. Bir de romanın yazılışının gerekçesi. 'Niçin kaçtınız?' diyor birinci adamı sorguya çeken yüzbaşı. 'Anlamak istediğimiz, niçin kaçtığınızdır' Roman bu sorunun yanıtı işte. Bu saptama bizi romanın bir başka niteliğine getiriyor, otobiyografik oluşuna. Doğduğu kasabadan başlayarak çocukluk ve öğrenim yıllarını, öğretmenliğini, kısaca yaşamının Türkiye'de geçen bölümünü anlatıyor Erdinç.

Yalnız *Acı Lokma*'yı değerlendirirken böylesine yalınkat bir görüş yanıltabilir bizi. Otobiyografik de olsa, kendisini kaçmaya iten koşulları sergilese de temelde bir dönemin Türkiyesi'dir anlatılan. Yunanlıların yakıp yıkarak geri çekildikleri kurtuluş yıllarından başlayarak çok partili siyasal düzene geçiş aşamasına kadar, bir tarihsel süreçte toplum yapısındaki oluşumları sergiliyor Erdinç. Gözleme dayanan olayları ve olguları sınıfsal yönlerini vurgulayarak yansıtan bir gerçekçilikle yapıyor bunu." (Atillâ Özkırımlı)

"1949'da yurtdışına kaçışının gerekçelerini açıklıyor Fahri Erdinç, kendi yaşamını anlatarak. İlgiyle okunuyor okunmasına da, Türkçesinin pürüzleriyle anlatım tekniğindeki özensizliği, kabalığı da hemen göze çarpıyor. Sınır soruşturmasının yazılı cevapları biçiminde sunulan kitabı, bir dönemdeki aydınların hiç yüzünden kırılmalarını, küsmelerini, damgalanmalarını öğrenmek için de okuyabilirsiniz. Ama her kaçışta belli bir kolaylık vardır." (Rauf Mutluay)

"*Acı Lokma* ibret dersi çıkarılabilecek öğretici bir yapıt. Gerçeğe, doğruya götüren yolun ne kadar sarp olduğunu büyük bir içtenlikle, inandırma gücüyle anlatıyor. Ve işte bu niteliğiyle, yapıt, Türk düzyasında Sadri Ertem'in, Sabahattin Ali'nin ve Nâzım Hikmet'in romanları gibi değerli yapıtlar arasında yer alıyor. (...)

F. Erdinç'in kitabında güldürücü ve trajik öğeler, kahramanların yaşamında olduğu gibi sıkı bir bağıntı halindedir. Bu kahra-

manların yaşamını Erdinç yukardan ve yandan görmüyor. Bu, onun kendi yaşamıdır.

Kitabı okurken, hiç de ayrımına varmadan, küçük kentin hemşehrileri olan ter adamlarının sıkıntıları ve sevinçleriyle yaşamaya başlıyor ve hayatın bu insanlara ayırdığı lokmanın acı tadını kendimiz hissetmeye başlıyoruz. Varoluş, töre, görenek ayrımları bir yana, bu; insanların sıkıntı ve sevinçlerinin aynısıdır." (Radi Fiş)

"*Acı Lokma*, Türk yazınında zengin gelenekleri bulunmayan otobiyografik roman türündendir. Bu tür, Türk yazınında ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişti. Gorki'nin etkisi altında otobiyografik roman dizisini kaleme alan Orhan Kemal'den sonra, Fahri Erdinç'in sözkonusu yapıtıyla da Türkiye'nin bu yazın türü zenginleşti. (...)

Erdinç, yaşam yolunun zengin malzemesinden, büyük sanatsal genellemeler (sentezler) yapmayı başarıyor.

Roman, sürükleyici bir biçimde yazılmış. Sanatsal özellikleri, yazarın öteki düzyazı yapıtlarında da az ya da çok görülüyor. Dili arı, duru ve kıvrak." (İbrahim Tatarlı)

KAYNAK

Fahri Erdinç (Politika, 28.9.1976, Kemal Özer'le konuşma/Cumhuriyet, 17.8.1980, Doğan Hızlan'la konuşma), Nurer Uğurlu (Politika, 29.9.1976), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1978), Radi Fiş-İbrahim Tatarlı (Felsefe Dergisi, 1979, s. 7).

İBİŞ'İN RÜYASI

TARIK BUĞRA

YAŞAMI

Tarık Buğra, 2 Eylül 1918'de Akşehir'de doğdu. Bir süre Tıp, Edebiyat ve Hukuk fakültelerine devam etti. Yüksek öğrenimden vazgeçerek gazeteciliğe atıldı. 1947'de Akşehir'de Nasrettin Hoca gazetesini çıkardı. 1948'de Cumhuriyet gazetesinin Hikâye Yarışması'nda ikinciliği kazandı. Çınaraltı dergisine hikâyeler gönderdi. Sonra İstanbul'a geldi. Dört yıl (1952-56) Milliyet gazetesinde, ardından Yeni İstanbul (1959-64), Haber, Tercüman gazetelerinde fıkra yazarlığı ve Vatan, Yeni Gün, Türkiye Spor gazetelerinde sekreterlik yaptı. 1963'te Yol dergisini kurdu. Hisar dergisinde göründü. 1970'te *İbiş'in Rüyası* ile TRT Roman Başarı Ödülü'nü, *Firavun İmanı* ile 1978 ve *Osmancık* ile 1985 Milli Kültür Vakfı Roman Armağanı'nı kazandı. 26 Şubat 1994'te öldü.

ESERLERİ

Roman: *Siyah Kehribar* (1955), *Küçük Ağa* (1964), *Küçük Ağa Ankara'da* (1966), *İbiş'in Rüyası* (1970), *Firavun İmanı* (1976), *Dönemeçte* (1978), *Gençliğim Eyvah* (1979), *Yalnızlar* (1981), *Yağmur Beklerken* (1981), *Osmancık* (1983), *Dünyanın En Pis Sokağı* (1989). – Hikâye: *Oğlumuz* (1949), *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952), *İki Uyku Arasında* (1954), *Hikâyeler* (İlk üç kitaptan seçmeler ve dört yeni hikâye bir arada, 1964), *Hikâyeler* (Seçmeler, 1969), *Dönemeçte* (Öykülerden Seçmeler, 1980). – Oyun: *Ayakta Durmak İstiyorum* (1966), *Üç Oyun* ('Ayakta Durmak İstiyorum', 'Akümülatörlü Radyo', 'Yüzlerce Çiçek Birden Açtı', 1979), *Dört Yumruk* (1981). – Günce/Anı/Gezi: *Gagaringrad* (*Moskova Notları*, 1962), *Yarın Diye Bir Şey Yoktur*

(1979), *Politika Dışı* (Edebiyat ve tiyatro anıları, 1992). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Gençlik Türküsü* (1964), *Düşman Kazanma Sanatı* (1979), *Bacağın Adı* (1990).

ÖZET

Nahit, bir paşanın oğludur. Okul sıralarında tiyatroya merak sarar. Babası ile gittiği ilk tiyatro gecesinden sonra, büyüyünce oyuncu olmaya karar verir. Bu yolda epeyce kitap okur, bilgisini geliştirir.

On yedi yaşında iken, lise son sınıf sınavlarını veremez, bütünlemeye kalır. Babasının sert ve kırıcı davranışından korkarak evden kaçar. Bir Ermeni madamın evine pansiyoner olarak yerleşir. Tiyatrolarda iş arar. Şehzadebaşı'nda bir tuluat tiyatrosuna girer. Günden güne adı duyulmaya başlar. Bu arada tiyatroyu iyi bilen ve oynayan Muhsin Bey'le aynı oyunda rol alarak büyük bir başarı kazanır.

Nahit tiyatroda Vedia'yla tanışır. Evlenirler. Fakat Vedia onun gibi tiyatroya tutkuyla bağlı değildir. Zamanla sahneden tiksinir. Kocasını da oradan koparmaya kalkışır. Ama çabaları boşa gider. Sonunda ayrılırlar. Aradan yıllar geçer. Nahit'in tiyatro yaşamı, inişli çıkışlı, sürüp gider. Bir gün parayla oynarken, ertesi gün meteliğe kurşun atar. Almanya'nın savaş çıkarması tiyatro alanında da etkisini gösterir: Durgunluğa yol açar. Nahit oynadığı rollerin hiçbirine ısınamaz. Bunun nedenlerini araştırır: Boyunun orta, yüzünün çirkin, burnunun büyük olduğunu fark eder. Bu durumuyla ancak komik rollere çıkabileceğini düşünür. Nitekim, bir komedide İbiş rolüne çıkar. Oldukça başarı kazanır. Artık bütün tiyatroseverler onu İbiş olarak tanırlar.

Zenginlerden Murat Bey bir tiyatro kurar. Yönetimini Nahit'e verir. Nahit orada birçok yenilikler yapar. Bir gün eski karısı Vedia kendisine gelir. Çocuklarının babasız kalamayacağını söyler. Yalvarır yakarır, evlenmelerini ister. Nahit de çocuklarına düşkündür. Yeniden birleşirler.

Tiyatroya yeni oyuncular alınacağını duyan Hatice, Nahit'e başvurur. Ne istediğini bilen, tuttuğunu koparan bir kadındır. İşe alınır. Sesinin güzelliği ve oyunculuğunun inceliği ile seyircilerin beğe-

nisini kazanır. Özellikle kantoda başarı gösterir. Tiyatro yine altın çağını yaşamaktadır. Nahit'in Hatice'ye hayranlığı giderek aşka dönüşür.

Hatice sahnede Selma Seha takma adını kullanır. Her gece salon tıklım tıklım dolar. İstanbul'un sosyetesi bile gelmeye başlar. Seyirciler öbür kantoculara laf atarken, Hatice'yi saygıyla dinler ve çılgınca alkışlarlar.

Nahit günlerce kendisiyle savaşır. Çünkü, tiyatrosunda çalışan kadınlara o güne dek yan gözle bakmamıştır. Bu tutumu çevresinde güven sağlamıştır.

Hatice geceleri tiyatrodan yaşlı bir adamla evine gönderilir. Bir gün Nahit'e gelerek, kendisini eve götürmesini rica eder. Yolun yarısında Nahit'in evini görmek ister. İçeri girince, sobayı yakarlar. Hava karlı olduğundan konyak içeceklerdir. Artık her şey su yüzüne çıkmıştır: Birbirlerini derinden sevdiklerini anlarlar.

Nahit'in, tiyatroya ilk adımını attığı günlerden kalma Sadi adında bir arkadaşı vardır. Nazi rejimini savunduğu için Darülbedayi'den çıkarılmıştır. Şimdi aç ve parasızdır. Nahit'e gelerek iş ister. Kendisine oyunlarda rol verilir. Fakat yeteneksiz bir oyuncudur. Seyirciler beğenmezler onu. Bu yüzden, Nahit'in başarılarını kıskanır. Ona kötülük etmeyi düşünür. Nitekim, bir gün Vedia'ya gider, Nahit'in güzel bir metresi bulunduğunu söyler. Bunun üzerine, zaten geçinemeyen karı koca ikinci kez ayrılırlar.

Sadi Hatice'yi tavlamaya girişir. Gerçi kadın ona yüz vermez, ama Nahit'i kıskandırarak daha çok kendine bağlamak amacıyla hoşgörülü davranır. Fakat Nahit işi ciddiye alır, gitgide sinirlenmeye başlar. Hatice de gururu ve kaprisleriyle onu kızdırmaktan çekinmez. Hatta, inadına Sadi'ye aşırı ilgi gösterir. Nahit iyice bozulur. Bir gün çok sarhoş olan Sadi'yi sahneye çıkarır. Onunla adamakıllı eğlenir. Seyirciler Sadi'ye hem güler, hem acırlar.

Hatice olup bitenleri şaşkınlıkla ve korkuyla seyreder. Ne yapacağını bilemez. Kuliste Nahit'le karşılaşır. Nahit ona sızmış olan Sadi'yi gösterir. "Malın bu tarafta... al götür onu," der. Genç kadın dehşetle sokağa fırlar.

Sabahleyin Hatice'nin kendini vurduğu duyulur. Şehzadebaşı çevresi olup bitenleri öğrenmiştir. Nahit ise üzüntüden kahrolur,

derin düşüncelere dalar. Geçmiş günleri acıyla anar. Yapayalnız kalmıştır...

YARGI

"Aslında nefis bir aşk hikâyesidir *İbiş'in Rüyası*. Buğra'nın arayan ve düşünen üslubuyla güçlenen, psikolojik ayrıntılara inen, Hatice'yi (Semra) alabildiğine sıcaklıkla canlandıran... ama bir noktada çalışmaktan yorulan, bıkan, kestirmeden giden bir yazarlık sıkıntısının acelesiyle sonuca çabuk ulaşan eksik bir çalışma. Zevkle okuduğum kitaplardan biri. (...)

İbiş'in Rüyası ise çileli bir sanat hayatının içinde başlayıp gelişen bir fırtına aşkı, zengin ve duygulu bir anlatım ustalığıyla canlandırıyor. Naşit tiyatrosunun İstanbul'un bir köşesinde yarattığı özgün dünya, canlı bir gözlem ürünü olarak ustalıkla anlatılıyor. Okuyucusunda yaşattığı etki ve konusunun özgünlüğüyle onaylanan bir başarı oldu sonuçta." (Rauf Mutluay)

"Bu romanın konusu, ünlü tiyatro sanatçımız Naşit'in hayatından bir parçadır. Bu arada tiyatro dünyasının sanat, başarı, ekmek parası için çırpınan, savaşan, didişen, kıskanan, köstekleyen, alkışlayan, destekleyen çeşitli insanlarını da tanıma fırsatını bulacaksınız. Tarık Buğra'nın güzel üslubu, kıvrak ve usta kalemi, tatlı dili *İbiş'in Rüyası*'nın zevkle ve rahatlıkla okunmasını sağlıyor." (İlhan Geçer)

"... Roman, bir tiyatro adamının, çileli sanat hayatını ve bu çileler ortasında geçirdiği bir gönül fırtınasını dile getiriyor. Nahit'in Darülbedayi'de başlayan, sonra kendi kurduğu toplulukta geçen hayatını işleyen roman, bize tiyatro dünyamızı, dostlukları, düşmanlıkları ile veriyor. Romanın ağırlık noktası, Nahit'le Hatice arasında bir fırtına gibi başlayıp, Hatice'nin canına kıymasıyla biten romantik aşktadır. (...) Başlangıçta ağır aksak ve yer yer özentili, hatta zorlamaya kaçan dili, bu fırtınalı aşkı anlatırken –belki de gerçekten yaşanmış olduğu için– büyük bir akıcılık kazanıyor. Nahit ve Hatice gerçekten canlı bir tip olarak işlenmiş. Konuşmalar ölçülü, olaylar, özellikle sonlarına doğru, gerilimi artarak ilerliyor." (Vedat Günyol)

"Tarık Buğra'nın konusu en değişik romanı ise *İbiş'in Rüyası*'dır. Yazar, romanda bir tiyatro sanatçısının kendi kurduğu toplulukla sanat yaşamını sürdürmeye çalışmasını anlatırken ünlü tiyatro sanatçımız Naşit'in yaşamından da bir kesit verir. Romanda bir yandan ekmek parası kazanabilmek, bir yandan da başarılı olabilmek için çırpınan tiyatro dünyasının insanlarını tanıtır. Ancak, romanda ağırlık, baştan sona okuyucuyu sürükleyen romantik bir aşktır. (...) Tarık Buğra'nın kişileri iç ve dış dünyalarıyla birtakım çelişkileri olan insanlardır. (...) Romanlarındaki kişiler genel bir değerlendirmeden geçirilirse aşırı gururlu, çıkarcı, kendini beğenmiş kişilerle onların karşısında alçakgönüllü, yardımsever, özverili, başkasının derdini kendine dert edinen kişiler görülür. Kişilerin bir özellikleri de çoğunlukla değişik nedenlerle içlerine kapanmalarıdır. Bu yüzden de bunalımlı kişilerdir." (Olcay Önertoy)

"Yazar, bu arada, oyuncular arasındaki kıskançlıkları ve bir tuluat tiyatrosuna halkın oturduğu yerden söz atarak katılışını, oyunla birlikte neşelenip coşuşunu ustalıkla anlatmakta; okuyucu, Şehzadebaşı'nı yaşatan şeyin ne olduğunu sanki gözleriyle görmektedir. (...) İşleniş; ilgiyi her zaman, her satırda uyanık tutacak biçimde başarılıdır. Nahit'in hayatına renk verir, sanki o günleri onunla birlikte duyar, düşünür, yaşarız. Buğra, romanın dışında tutmuyor bizi, içine çekiyor. Anlatım yer yer şiirsel ve kırık dökük. Çok duygulu pasajlar var. Bir yazara ün ve ad sağlayacak şekilde kendine özgü bir anlatım." (Mehmet Seyda)

KAYNAK

Tarık Buğra (Hisar, 1966 s. 30), Muzaffer Uyguner (Hisar, Aralık 1970), Vedat Günyol (Yeni Gazete, 16.3.1971), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 7.3.1971/Varlık Yıllığı 1971), İlhan Gençer (Hisar, Eylül 1970), Hayati Asılyazıcı (Yeni Ortam, 12.11.1972), Mehmet Seyda (Yeditepe, Nisan 1973), Özdemir Nutku (Cumhuriyet, 24.11.1972), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

LİNÇ

KERİM KORCAN

YAŞAMI

Kerim Korcan, 31 Ocak 1918'de Adapazarı'nın Aktefek köyünde doğdu. Babası Murat usta, yoksul bir saat tamircisiydi. Bu yüzden Kerim Korcan ancak ilkokul dördüncü sınıfa kadar okuyabildi. Küçük yaşta kahveci, dondurmacı, köfteci ve berber çıraklığı yaptı. 1938'de tutuklandı. Gizli örgütte çalıştığı gerekçesiyle yargılandı. 10 yıl hapis yattı. 1950'de İstanbul'a geldi, marangozlukla yaşamını kazandı. 1957'de Vatan Partisi yöneticiliğinden kovuşturmaya uğradı. 1959'a kadar tutuklu kaldı. Sonunda aklandı. 1962'de, Milliyet gazetesinin "Bir Memleket Gerçeği" konulu yarışmasında 'Köse' adlı röportajıyla Karacan Armağanı'nda ikinciliği kazandı. *Linç* adlı romanı 1970'te filme alındı, ardından oyun haline getirildi. *Tatar Ramazan* adlı öykü kitabı, 1976'da tiyatroya uyarlandı. 9 Kasım 1990'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Linç* (1967), *İdamlıklar* (1971), *Ter Adamları* (1975), *Dimitrof Geçiyor* (1978), *Patrona* (1983), *Ölüm Pusuda* (1990). – Hikâye: *Tatar Ramazan* (1969), *Canlı Bayraklar* (1985), *Ateşten Köprü* (1988), *Acılar Çemberi* (1990). – Şiir: *Ey Gaziler* (1989). – Çocuk: *Capon* (1990). – Günce/Anı/Gezi: *Harbiye Kazanı* (1990).

ÖZET

Kadir Güler yirmi yaşına basmadan hapse düşmüştür. Bir arkadaşının kız kaçırmasına yardım ederken birisini yaralamış, içeri atılmıştır. Hapiste ona Arap Kadir derler. Ailesinin biricik oğ-

lu olduğundan şımarık büyümüştür. Mahallenin enikonu külhanbeyi olmuştur. Toy ve cahil bir delikanlıdır, ama dürüst ve iyi yüreklidir. İnsanları sever, haksızlığa dayanamaz, hemen başkaldırır. Gelgelelim, zayıflığı ve yaşının küçüklüğü dolayısıyla hapishanede kimse onu ciddiye almaz. Yalnızca azılılardan Feti Bey ona önem vermiş görünür. Arap Kadir'i kandırır. Kendisine kafa tutan ve ağalık taslayan bir mahkûmun yüzüne jilet attırır. Olaydan sonra hapishane karışır, gerilim artar. Bir uğultudur gider. Müdür Şevket Erdoğan, Feti Bey'i bir başka hapishaneye sürdürür. Disiplini sağlamak ve huzursuzluk çıkaranlara gözdağı vermek için Arap'ı hücreye attırır. Burası pis kokulu, rutubetli bir yerdir. Arap gün geçtikçe eriyip gideceğini görür. Kaçmaya karar verir. Bir gece başıyla pencerenin demirlerini zorlayarak genişletir. Oradan hapishanenin avlusuna çıkar. Kale duvarının kertiklerine basarak sessizce yukarı tırmanır. Yavaşça aşağı iner. Karanlığa karışır.

Günlerce dağ taş demeden yürür. Yanındaki tayınlar tükenir. Açlık ve yorgunluktan bitkinleşir. Temiz bir yatak ve sıcak bir yemek özlemiyle düze iner. Ahlatlar köyünün muhtarına konuk olur. Güler yüzle karşılanır, güzelce karnı doyurulur, altına yatak serilir. Yazık ki sahte bir dostluktur bu: Sabahleyin jandarmalar gelir, Arap'ı yavaşça uyandırır, alıp götürürler. Hapishanede Arap'ı yine hücreye koyarlar. Siyasi mahkûmlardan biri müdüre de, savcıya da Arap'ı koğuşa almaları için rica eder. Fakat bunun bir etkisi olmaz. Tersine, hava gittikçe gerginleşir. Arap, sabah akşam ancak on beş dakika dışarı çıkarılır. Bir süre sonra bu haktan da yoksun bırakılır. Hücresine kırık bir teneke konulur. Arap bu duruma kızar, derdini ilgililere duyurabilmek için çabalar. Emekleri boşa gider. Sonunda, hücresindeki yatağını yakar. Yangını görünce gardiyanlar koşuşurlar. Ertesi gün olayı duyan müdür Arap'ı azarlar. Bunun üzerine Arap, duvarın kovuğunda gizlediği bıçağıyla onu yaralar. Avazı çıktığı kadar bağırır. O, iyi insan olmak, insanlara saygı ve sevgi göstermek istedikçe, onlar onu zorla suç işlemeye itmişlerdir.

Müdürün yarası kısa zamanda iyileşir. Ama Kadir'e duyduğu öfke azalmaz, artar. Öç almaya ant içer.

Yaralama dolayısıyla Arap mahkemeye verilir. Olaya, Arap'ı her zaman savunan genç siyasi tanıklık eder. Mahkemede hapishanenin insanlıkdışı orman kanunlarıyla yönetildiğini yürekleri burkan bir konuşmayla açıklar. Ağır kışkırtma göz önünde tutularak Arap'a kırk gün hücre cezası verilir.

Müdür bu kez Arap'ı içinde lağım akan bir hücreye kapattırır. Arap'ın on gün sonra gözlerinin altı şişer. Günden güne erir.

Öte yandan, genç siyasi, Arap'ı kurtarmak amacıyla Ankara'ya Bakanlığa sert bir tel çeker. Fakat tel, müdürün eline geçer. Savcı ile hapishane doktoru ve gardiyanların hazır bulunduğu bir toplantı yapılır. Telgraf hepsini korkutmuştur. Ertesi gün siyasiye telgraftan vazgeçmesi öğütlenir, ama o direnir ve telgraf gönderilir.

Ankara'dan emir gelmeden, hapishane yetkilileri harekete geçerler. Arap'ı koğuşa alırlar, yumuşatmaya çalışırlar. Telgraf yüzünden siyasi de ayrı bir odaya konulmuştur. Arap onun da bırakılmasını ister. Siyasi de koğuşa getirilir. İçerde az çok sevinçli, düzenli bir hava esmeye başlar.

Bu kavgasız yaşantı başgardiyan Rüştü Efendi'yi tedirgin eder. Kafasında bir plan kurar: Eğer Arap kavga çıkarırsa, dikkatler hapishane idaresinin üzerine çevrilecektir. Öteden beri mahkûmlarca şikayet konusu edilen idari düzensizlik bir daha duyulacaktır. O zaman müdür belki görevinden alınacak, yerine belki kendisi atanacaktır. Onun için, Kütahya'dan eli bıçaklı üç mahkûm gelince, onları Arap'ın koğuşuna koyarak hır çıkmasını bekler. Fakat tasarısı gerçekleşmez. Çünkü Arap başgardiyanın niyetini sezmiş, hatta, yüzüne bir gün defterinin dürüleceğini söylemiştir. Başgardiyan ölüm korkusuna kapılır. Kurtulmak amacıyla Arap'ı üst kattaki en güzel odaya kapatır. Dokuz ay odada kalan Arap yalnızlıktan sıkılır. Burası da bir çeşit hücre olur ona. Öte yandan, başgardiyan bazı mahkûmları kışkırtır. Arap bunu da duyunca tepesi atar. Bir gün doktara çıkar. Dönüşte başgardiyanı bıçaklar. Başgardiyanın kolladığı mahkûmlar Arap'a saldırırlar. "Sen babamızı nasıl vurdunsa, al işte, biz de seni öyle vuruyoruz!" diyerek üzerine çullanırlar. Bıçaklarla delik deşik ederler. Savcı gelmeden dağılırlar. Böylece Arap kim vurduya gitmiş olur.

Arap ölmeden önce doktora, şimdiye değin kimseye yalvarmadığını, haksızlık etmediğini, yalnızca canını yakanların canını yaktığını söyler.

YARGI

"Kerim Korcan, on iki yıl aralarında yaşadığı mahkûmların karanlık dünyalarını, bu eserinde, yalın ve sert acılıkta gözlemler dizisi halinde ortaya koymaya çalışıyor. Hapishane idaresi ile çatışa çatışa dar yerlere sıkışan Arap Kadir'in ölüme itelenişini tasvir ederken, bizdeki ceza mekanizmasının işleyişindeki çürütücü, kahredici, cahilâne insafsızlığı, hapishane yönetim düzenindeki çok eski törelerden kalma zalimliği, dış dünyaya kapalı zindanlardaki insanların kıyasıya yürüttükleri usulleri dile getiriyor, kendilerini bu facialar dünyası dışında mutlu ve olumlu sayanlara acıklı bir protesto yöneltiyor." (Tahir Alangu)

"Korcan'ın *Linç*'i roman mıdır, röportaj mıdır? Her ikisi için de 'evet' diyebilmek zordur. Korcan, roman boyutlarını sık sık zorlarken, bir de bakarsınız, ancak bir röportajda rastlanılabilecek yaman bir gözlemcilikle karşınızdadır. Az sonra aynı Korcan, gereksiz bir nutuk çekmeye girişir. (...) Bunlar kusurdur. Büyük kusur ya da küçük kusur. Ama her şeye karşılık Korcan'ın şaşırtıcı bir ustalık taşıyan, az rastlanır o keskin gözlemciliğiyle birlikte gelen başarısını bütünüyle pek gölgelemeyecektir." (Tarık Dursun)

"*Linç*, yaşanmış ve tanık olunmuş ilginç olaylar dizisinden oluşan bir romandır. Kerim Korcan, bu romanında ağır suçlu bir mahkûmun iç dünyasına eğilmiştir. Ama bunu yaparken, sözkonusu çevre ve sosyal şartlandırması ihmal edilmemiş, tam tersi, özellikle olayın ve 'kişilik oluşumu'nun dış etkenleri araştırılmıştır. Romanda zaman zaman bu etkenlerin geniş bir irdeleme perspektifinden ele alınışına, çoğu kez de çözüm yollarının gösterilişine tanık oluyoruz. (...) Böyle de olsa, romanın akışını kesen, yazarı sosyolog tavrıyla kesin bir sosyal eleştiriye iten bu bölümlerin, eserin bütünü içinde yabancı kaldığını belirtmek zorundayız. (...) Romanın çatısı, yazarın kendi dili, anlatım özelliği ve perspektifi üstüne kurulmuştur. Doğrudan bir anlatım, Kerim Korcan'ın vazgeçemediği bir yöntemdir. Açık ve anlaşılır olmayı belli başlı amaçlarından biri sayan yazarın bu tutumu, kimi yerlerde onu betimleyici olmaktan çok, çözümleyici olmaya iter." (Zühtü Bayar)

"Korcan, uzun hikâye olarak nitelendirebileceğimiz *Linç*'te; geçirdiği tutukluluk günlerinin serüvenlerini anlatıyor. Olayları, eksen kahraman seçtiği Arap Kadir çevresinde örüyor. Arabın hapishanedeki bütün yaşamını veriyor, ta linç edilinceye kadar. Yazar, içinde yaşadığı bu hayatı bilgece yorumlamaktan, hapishane hayatı hakkında söylevler çekmekten çok –bunu yaptığı yerlerde başarısızlığa düşüyor–, çevresindeki insanları karakterize etmekle yetiniyor. Böylece, gereksiz süslemelerden, bir edebiyat yapma hevesinden kendini kurtarıyor ama biraz da edebiyatın açık kıyılarından uzaklaşmış oluyor. Korcan'ın bu ayıklanmış anlatımı içinde edebiyatla bezeli, benzetmelerin çok çok kullanıldığı bölümler yok değil, Korcan'ın söylenmesi gereken en başarılı özelliği keskin gözlemciliği ve hapishane düzenine dair yargılarının doğruluğu. (...) Halk deyimleri anlatımın içine çok güzel yedirilmiş. (...) Korcan, bir karakterini çizerken, araya kendi de giriyor. (...) *Linç*, bir karakteri ve bunun çevresinde de bazı tipleri çizmekle yetinmiyor, koca bir hapishane düzeninin aksaklığını, bozulmuşluğunu da yargılıyor. Orada dönen çıkar çarkları çıplaklıkla ortaya konuyor. Bütün bu katı gerçekleri yazarken Korcan, psikolojik yanı güdük bırakıyor, bu yüzden de karakterlerinin canlılığı biraz azalıyor. Arap Kadir'in taş hücrede yatarken gördüğü düşler ona önemli insani boyutlar kazandırıyor. *Linç*'i okuyun, gerçekliğin, süssüzlüğün, yalınlığın tadına varın." (Doğan Hızlan)

KAYNAK

Kerim Korcan (Türkiye Yazıları, Kasım 1977), Doğan Hızlan (ABC, 23.6.1967), Tarık Dursun (Milliyet, 11.7.1967), Tahir Alangu (May, Aralık 1967/Varlık Yıllığı 1968), Hasan İzzettin Dinamo (Yeditepe, Eylül 1970), Kerim Korcan (Tiyatro, Ocak 1971), Ergun Sav (Hisar, Şubat 1971), Zühtü Bayar (Yeni Ortam, 2.9.1972), Mahmut Yaşar (Yansıma, Nisan 1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Doğan Hızlan (*Günlerde Kalan*, 1983).

CİNSEL OYUN

MEHMET SEYDA

YAŞAMI

Mehmet Seyda, 15 Ağustos 1919'da İstanbul'da doğdu. Lise öğrenimini 1937'de yarım bırakarak yaşama atıldı. Bir süre Ereğli Kömür İşletmesi'nde çalıştı. 1941'de askere gitti. Dönünce, Divrik ve Merzifon'da memurluk yaptı. 1951'den 1960'a kadar İstanbul'da Eğlence Yerleri Kontrol Memurluğu'nda bulundu. Sonra Basın İlan Kurumu'nda çalıştı. Mehmet Seyda'nın 1935-44 yılları arasında ilk şiir ve hikâyeleri Yücel, Yeni Edebiyat, Küllük, Yeni Ses, Yeni Adam, Yedigün dergilerinde çıktı. 1949'dan sonra Zafer, Akşam, Gece Postası, Tercüman, Cumhuriyet gazetelerinde çoğu takma adlarla (Necdet Ası, Özkan Çeliker vb.) romanları, Yelpaze dergisinde hikâyeleri basıldı. 1958'den bugüne değin Yelken, Varlık, Yeditepe, Forum, Dost, Yeni Dergi, Papirüs, Yeni Ufuklar, Yeni Edebiyat dergilerinde hikâye ve eleştirileri yayımlandı. 1958'de *Ne Ekersen*'le Yunus Nadi, 1964'te *Bir Gün Büyüyeceksin*'le Doğan Kardeş Çocuk Romanı armağanlarını ve *Başgöz Etme Zamanı*'yla Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. 1968'de *İhtiyar Gençlik*'le May Edebiyat Ödülü'nü, 1970'te *Yanartaş*'la TRT Roman Başarı Armağanı'nı, 1974'te *İçe Dönük* ve *Atak* ile Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü aldı. 13 Temmuz 1986'da İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Yaş Ağaç* (1958), *Ne Ekersen* (1958), *Cinsel Oyun* (1960), *Bir Gün Büyüyeceksin* (1966), *Köroğlu* (1969), *Sultan Döşeği* (1969), *Nemrut Mustafa* (1970), *Süeda Hanımın Ortanca*

Kızı (1970), *Yanartaş* (1970), *İhtiyar Gençlik* (1971), *İçe Dönük ve Atak* (1973). – Hikâye: *Beyaz Duvar* (1962), *Zonguldak Hikâyeleri* (1962), *Başgöz Etme Zamanı* (1963), *Oyuncakçı Dükkânı* (1964), *Garnizonda Bir Olay* (1968), *Anahtarcı Salih* (1969), *Kör Şeytan* (1974), *Bana Karşı Ben* (1976), *Kapatma* (1980). – Çocuk: *Cumhuriyet Öncesi Yazarlarından Çocuklara Hikâyeler I-II* (1978), *Düşleme Oyunu* (1979), *Bastıbacak Ermiş* (1979), *Del'Ali* (1980). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Bir Açıdan* (1963). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Çocukluk Yılları* (1980). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Edebiyat Dostları* (1970).

ÖZET

Cinsel Oyun, olaylardan çok; düşüncelere, anılara, çağrışımlara, içkonuşmalara, ruhsal çözümlemelere yaslandığından özetlenmesi güçtür. Bununla birlikte romanın konusu kabaca şöyle özetlenebilir:

Osman ile Fahim Hacı, Ömer Şakir Bey'in torunlarıdır. Kardeş çocuklarıdır. Birbirlerini severler. Birlikte geçen çocuklukları tatlı anılarla doludur.

Osman halkın içinde büyümüş, küçük yaşta çalışmaya başlamış, gitgide durumunu düzeltmiştir. Ankara'dan İstanbul'a gelirken trende bir kadınla tanışır. Kadının, hizmetçilikte gözü açılmış bir de kızı vardır. Osman bu kızla ilişki kurar. İstanbul'da da bir süre birlikte yaşarlar.

Fahim, Osman'dan biraz büyüktür. Zengin amcası, onu Avrupa'ya göndermiş, orada okumasını sağlamıştır.

Fahim çocukluk arkadaşı kambur Bülent'i yanına alarak lokantaya gider. Orada yıllardır görmediği dayısının oğlu Osman'la buluşurlar. Sevinirler. Fakat üçü de çocukluktaki o içtenliği bulamazlar. Gizlice birbirlerini inceler ve geçmişi anarlar.

Fahim Avrupa'da bulunmuş olmanın üstünlüğüyle Osman'a biraz tepeden bakar. Paris'i sevdiğini söyler. "Gelmeyecektim ama,

savaş çıkınca geldim, şimdi askerlik yapacağım," der. Bülent'le Osman bu habere şaşırırlar. Bülent bunu niçin daha önce kendisine söylemediğine kızar. Biraz sonra çekip gider.

İki arkadaş baş başa kalırlar. Arada bir konuşurlar, ama daha çok eski günleri düşünürler: İlk aşklarını, oyunlarını, gezintilerini... İçten içe birbirleriyle tartışırlar. Osman, trende tanıdığı Hayriyanım'ı ve Mehlika'yı anlatır. Fahim inanmaz, küçümseyerek dinler. Bir ara saatine bakar. Birisiyle buluşacağını söyler, ayrılırlar.

Fahim'in babası oldukça zengindir. Ölünce, malını mülkünü amcası yönetir. Fahim adına altı katlı bir apartman satın alır. Fahim'in şımarıklığı, aylaklığı, çevresine yukardan bakması biraz da bundandır.

Fahim randevusuna giderken yine içinden konuşur, hayallere dalar. Çok istediği halde bir türlü gerçekleştiremediği kadın/erkek ilişkisini çözümlemeye çalışır. Yolda bir kız tavlar, onu bekâr odasına götürür. Tatlı tatlı konuşurlar. Fakat Fahim'in amacı kızla yatmaktır. Kız ise onunla evlenmeyi kurmaktadır. Bu yüzden aralarına bir sessizlik girer. Fahim ertesi gün askere gideceğini söyler. Kız öfkeyle çekip gider.

* * *

Fahim askerde süvariye ayrılır. Kendini satmasını iyi bildiği için kısa zamanda göze girer. Önemli görevler alır. Askerliği bitirdiğinde disiplinli, düzenli biri olmuştur. Cinsel sorunları eskisi kadar tedirgin etmez onu. Sıkı bir çalışma döneminden sonra Tıp Fakültesi'ni bitirir.

Fahim Kınalıada'da Lâle ile tanışır. O da Fahim gibidir: Cinsel tutkulara bağlıdır. Fakat "kız" kalabilme kaygısı onu ruhsal bunalıma sürükler. Bu yüzden, olması gereken şeyler düşlerde gerçekleşmeye başlar. İki sevgili birbirlerine anlatırlar düşlerini. Fahim daha tutkulu olduğundan, kızın direnişine dayanamaz, yorulur. Bir süre sonra da onu aramaz olur. Bu kez Lâle yanar tutuşur. Mektup üstüne mektup yağdırır. Fahim cevap vermez. Mektupları yırtıp atar. Sonunda Lâle'ye bir kart gönderir, eve çağırır. Kız

gelir. Fahim onu öpmek ister, ama tepkiyle karşılaşır. Çünkü Lâle, sevişmek için değil, mektuplarını geri istemek için gelmiştir. Uzun uzun konuşurlar. Öyleyken Lâle, Fahim'i anlayamaz, öfkelenir. Üstelik, bazı sözleri de ağırına gider. Kendini tutamaz, çantasından tabancasını çıkararak Fahim'e ateş açar. Ardından da kendini vurur. Kız ölmüştür, Fahim ise hafif yaralıdır. Bunalım geçirmektedir. Açılmak için Ege bölgesinde geziye çıkar.

İstanbul'a dönünce, amcasının otuzuncu evlilik yıldönümü partisine çağrılır. Yengesi sırf gösteriş olsun diye bu partiyi vermektedir. Fahim orada arkadaşı Rıfkı ile karşılaşır. Bir süre eskilerden konuşurlar, sonra can sıkıntısından bahçede sevgili aramaya çıkarlar. Palmiyelerin arasından çevreyi gözetlerler. Orta yaşlı, güzelce bir kadını gözlerine kestirirler. Rıfkı kadının tanıdığıdır. Fahim'i de onunla tanıştırır. Fahim kadını anımsar: Bu, vaktiyle sokakta tavlayarak garsoniyerine götürdüğü kızdır. Kadın unutulmadığını öğrenince sıkılır. Bir süre önce kocasını kaybetmiştir. Zengindir. Fahim kadının dul olduğuna sevinir. Ondan buluşma ister. Kadın ise bir bahaneyle Fahim'in yanından sıvışır.

Fahim arkadaşı Bülent'in intihar ettiğini gazetede okur. Üzülür. Çocukluk günlerini düşünür. Birkaç gün sonra da kadın telefon eder. Evine geleceğini söyler. Fahim coşkuyla bekler...

YARGI

"Roman çalışmalarıma ilişkin ilk notlarıma bakıyorum. 1937'de 'Bir Ailenin Romanı' başlığı altında, tıpkı Zola'nın 'Rougon-Macquart'lar' dizisine benzeyen bir aile 'şecere'si tutmuştum. Ama bu plan ve programın yürütülmesi uzun yıllar sonra, *Yaş Ağaç*'ın yazılışından sonra oldu. Önce yan yollarda dolandım; *Cinsel Oyun*'da, Osman'ın çocukluk arkadaşı, halasının oğlu Fahim'le Lâle adlı kızın öyküsünde." (Mehmet Seyda)

"Osman'la Fahim'in kişiliklerinde kendi mizacımı mı açıklayıp bütünlüyordum bilemem, ama sayfalar ilerledikçe adeta değişken

portrenin çizgileri beliriyordu. Bir yanda o çağların ateşli ülkücülüğüne yakışır soydan şiirler ve öyküler yazıp dururken *Cinsel Oyun*'un bu türde bir yapıt olmayışına kahırlanmaktaydım. Ne yazık ki elimden başka türlüsü gelmiyordu. İstesem de, istemesem de yazınam zorunlu olan şeyi, yazarak boşalmadıkça rahatlayamayacağım şeyleri yazıyordum. (...) *Cinsel Oyun*'da bir Mehlika vardır, bölüm bölüm ve çok değişik durumlarda görürüz. (...) *Cinsel Oyun* romanının olaylarına karşın, Osman'la Fahim'i ayrı ayrı etkileyen, ama gene de arka planda karanlıkta duran bu genç kızı açıklamaya yöneliyorum *Süeda Hanımın Ortanca Kızı*'nda. Böylece, bir başka ailenin de bir yandan çöküşünü, bir yandan kurtuluşunu anlatmak istiyorum." (Mehmet Seyda)

"*Cinsel Oyun*, gerçekten Mehmet Seyda'nın en düğümlü eseri. Kendi gerçeğiyle düşlerinin; doğrusuyla yalanının, yeteneğiyle ustalığının, samimiyetiyle uydurma hayatının, gençliğiyle olgunluğunun karışık bir yumağı. Onu parça parça birçok defa yeniden okumak ihtiyacını duyacağımı sanıyorum. Hakkında tek bir yargının kolaylığına ulaşıp rahatlayamadığım çok yanlı eserlerden biri bu; hem kabuklu, hem özlü..." (Samih Emre)

Romanın dikkati çeken bir başka yanı da, sosyal-psikolojik derinliklerinin yanında anlatım yeniliklerine de yer vermeye çalışmasıdır. Halk dili ve anlatım yollarının iyi seçilerek kullanılan, esere canlı ve akıcı bir özellik veren yenilikleri yanında, Batı örneklerinden alınan bazı yeni denemelerin yabancı düştükleri söylenebilir. Bereket versin, bütün bu anlatım denemelerinin üstünde yürüyen kişilerin dramlık evrimleri, okuyuşu pek fazla engellemiyor. (...) Mehmet Seyda, eski büyük ailenin parçalanan kollarının Cumhuriyet'in ilk yıllarında çalkantılarını kapsamaya çalışıyor. Hem de bu işi yalnız bu romanı ile değil, bütün roman serisi ile belirlemeye çalışıyor." (Tahir Alangu)

"... Bence *Cinsel Oyun*, Seyda'nın romancı kişiliğini en iyi yansıtan yapıtlarından birisi. Artık burada durmuş oturmuş, topluma söylemesi gereken şeyleri rahat bir anlatım ve kavrayış içinde değerlendirmiş bir romancı ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. (...) Yazar, bana kalırsa, romanda şimdiye dek hiçbir roman-

cımızın denemediği yeni anlatım olanaklarını deniyor. (...) Burada alışılagelmiş roman zamanını hiçe saymak ve onun yerine psikolojik zamanı öne almak gibi yeni bir sorunla karşılaşıyoruz. Başka bir deyişle, Seyda bilerek, bize bütün bir yaşamı değil, bir yaşamın ancak psikolojik açıdan gelişiminin ve bunalımının anlatımını yapıyor. (...) *Cinsel Oyun*, bir devirden arta kalan, zamanla parçalanıp kaybolan bir büyük ailenin Osman ve Fahim kişiliğinde gelişerek dile gelen bir çözümüdür." (Haluk Şevket)

"Üçlüyü tamamlayan *Cinsel Oyun*'da baba evinden kopan Osman'ın cinsel gelişimini görüyoruz. (...) Yazar, romanda iki gencin küçük yaştan başlayarak içinde yaşadıkları çevredeki gelişmeleri ve gelişme sırasında geçirdikleri evreleri sosyo-psikolojik çözümlemelerle veriyor. Büyüklere çocukluk yaramazlıkları gibi görünen olayların aslında onların bilinçlerinde uyuyan cinsel ilgilerden ve kıskançlıklardan ileri geldiğini, sessizce yürüyen bu ilgilerin gençlik çağlarında cinsel dengesizlik olarak ortaya çıktığını anlatıyor." (Olcay Önertoy)

"... Böylece yazarın kişilerine, kendi kalemleriyle yön vermediği, kişilerin kendi kendilerini yürüttükleri bir romanla karşı karşıya kalıyoruz. (...) Daha açık söylersek, yazar, romanın dışında değil de içinde yaşamaktadır. (...) *Cinsel Oyun* Büyük Aile'nin, Osmanlı düzeninden cumhuriyet düzenine geçişteki sarsıntısını ve dağılışını anlatırken, Büyük Aile'nin bireylerini ele alırken toplumsal değişimin birey üstündeki etkilerini anlatmaktan çok, bireylerin tek tek ve bir başına bir kurtuluşu aramalarını anlatmış." (Eray Canberk)

KAYNAK

Mehmet Seyda (Yeni Ufuklar, Nisan, 1966/Türk Dili, Mart 1977), Haluk Şevket (Yeni Ufuklar, Temmuz 1966), Samih Emre, (Yön, 8.4.1966), Muzaffer Uyguner (Varlık, 15.12.1986), Eray Canberk (Papirüs, Mayıs 1967), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1967), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

BİR GÜN TEK BAŞINA

VEDAT TÜRKALİ

YAŞAMI

Vedat Türkali (asıl adı Abdülkadir Pirhasan), 13 Mayıs 1919'da Samsun'da doğdu. Askeri öğrenci olarak 1942'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Akşehir ve İstanbul Maltepe, Kuleli liselerinde edebiyat öğretmenliği yaptı. Senaryo yazarlığı, film yönetmenliği gibi işlerde çalıştı. Oyunlar yazdı. 1965'te *Karanlıkta Uyuyanlar* ve 1977'de *Kara Çarşaflı Gelin* senaryolarıyla Antalya Altın Portakal Film Şenliği Ödülü'nü, *Dallar Yeşil Olmalı* oyunuyla 1970 TRT Sanat Ödülleri Yarışması'nda Başarı Ödülü'nü, 1975'te *Bedrana* ile Karlovy Vary Şenliği (Çekoslovakya) Ödülü'nü ve *Bir Gün Tek Başına* ile hem 1974 Milliyet Roman Yarışması'nda birinciliği, hem de 1977 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Bir Gün Tek Başına* (1975), *Mavi Karanlık* (1983), *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* (1986), *Tek Kişilik Ölüm* (1989), *Güven* (1999). – Şiir: *Eski Şiirler Yeni Türküler* (1979). – Oyun: *141. Basamak* (1971), *Bu Ölü Kalkacak* (1976), *Dallar Yeşil Olmalı* (1985). – Günce/Anı/Gezi: *Bu Gemi Nereye* (1985), *Savunmalar* (1989), *Güne Doğarken* (1992), *Yanıtlar* (1992), *Yeşilçam Dedikleri* (1998), *Komünist* (2001), *Tüm Yazıları Konuşmaları* (2001). – Senaryo: *Dolandırıcılar Şahı* (1960), *Otobüs Yolcuları* (1965), *Şehirdeki Yabancı* (1965), *Kızgın Delikanlı* (1965), *Erkek Ali* (1965), *Üç Tekerlekli Bisiklet* (1965), *Karanlıkta Uyuyanlar* (1965), *Bedrana* (1974), *Güneşli Bataklık* (1977), *Kara Çarşaflı Gelin* (1977), *Üç Film Birden* (1978), *Eski Filmler* (1983).

ÖZET

Kenan ikinci katın merdivenlerine gelince durdu. Bir yorgunluk vardı üstünde. Gerçi kitabevinde pek bir iş yapmamıştı o gün, öyleyken yorgun duyuyordu kendini. Kapıyı açıp evine girdi. Karısı Nermin mutfaktaydı. Salona geçti, eline bir kitap aldı, fakat okuyamadı. Kalktı, elbisesini çıkarmak üzereydi ki, Nermin akşamleyin Rasim'lerin geleceğini haber verdi. Rasim ile Refiş yakın aile dostları idiler. Kenan telefon ederek gelmemelerini rica etti. Keyfi yoktu, hemen yatmak istiyordu.

Yemeği yediler. Karısı bulaşık yıkamaya gitti. Kenan ise yatak odasına geçti. Evleneli on dört yıl olmuştu. Nermin hem iyi bir ev kadını, hem de örnek bir anne idi, kızı Zeynep'in annesi. Üstelik, oldukça güzeldi de. Sevişerek evlenmişlerdi. Nermin'e göre Kenan yakışıklı, "altın kalpli" ama biraz huysuz, sorunlu bir adamdı. Kenan'a göre ise Nermin temizdi, hoştu, ama bilinçsizdi, kendisini anlayamıyordu. Bu yüzden ilişkileri yüzeyde kalıyor, derinleşemiyordu. Kenan kendisini anlayamayacağı düşüncesiyle eşine açılmıyor, sorularını sudan karşılıklarla geçiştiriyordu. Nermin aradaki sessizlik duvarını yıkmaya çalışıyor, fakat pek başarılı olamıyordu.

Kenan, şiir okumayı severdi. Edebiyat Fakültesi'ni bitirmişti. 1946'larda solcu eylemlere katılmış, bir ara tutuklanmıştı. Fakat polisteyediği birkaç tokatla çözülüvermişti. Bundan sonra kendine güvenini yitirmiş, yılgınlığa kapılmıştı. Giderek, devrimci çevrelerden de, halktan da kopmuştu. Fakat bir türlü huzura, tutarlığa da kavuşamamıştı. İşçi sınıfı ile burjuvazi arasında bocalayıp durmuştu. Acı geçmişi unutamamıştı. Konya'daki öğretmenliğinden ayrılınca, Erenköy'de kaynanasının evinde dört yıl oturmak zorunda kalmıştı. Onun ve arkadaşı Rasim'in yardımıyla Erken Kitabevi'ni açmıştı.

Rasim kurulu düzene ayak uyduran, açıkgöz, çıkarcı biriydi. Para kazanmasını, iş çevirmesini biliyordu. Kenan'a göre tipik bir küçük burjuvaydı. Bundan dolayı ona tam ısınamıyor, güvenemiyordu, ama ondan kopamıyordu da. Rasim'e göre ise Kenan toy, beceriksiz, inatçı, sinsi, kanı bozuk bir toplumcu idi.

Aile çevresinde umduğunu bulamayan Kenan dışa açılmak gereğini duyar. Bir lokantada, Günsel'le tanışır. Günsel o sıra öğren-

ci olaylarının içindedir. Üniversite kitaplığında memur olarak çalışmakta, teyzesinin yanında kalmaktadır.

Kenan yalnızlığının, bunalımının felsefe öğrencisi Günsel'le sona ereceğini düşünür. Bir bakıma, onda kendi devrimci gençliğini görmektedir. İlişkileri gittikçe ilerler. Birbirlerine yürekten bağlanırlar. Rasim'in anahtarını verdiği Teşvikiye'deki evinde sık sık buluşur, sevişirler. Kenan'ın karısıyla arası açılır. Ondan ayrılmak ister.

Ülke, Demokrat Parti yönetiminde 27 Mayıs'ı hazırlayan günleri yaşamaktadır. Özgürlükler kısıtlanmakta, aydınlar baskıya alınmakta, Anayasa'ya ve Atatürkçülüğe aykırı işler yapılmaktadır.

Bir sabah üniversitede öğrenciler derslere girmezler. Direnişe geçerler. Hükümeti –Anayasa'yı çiğnediği için– istifaya çağırırlar. Polis üzerlerine yürür, ateş açar, gözyaşartıcı bomba atar. Tutuklamalar olur. Günsel de onların arasındadır. Kenan, Rasim'in yardımıyla, onu kurtarır.

Sıkıyönetim ilân edilir. Fakat öğrenci olayları durmaz, İstanbul'dan Ankara'ya sıçrar, gittikçe yayılır. Kenan da bunun dışında kalamaz. Elinden geldiğince öğrencilere yardım eder. Tutuklulara yiyecek, sigara, öteberi götürür. Artık Günsel'le eskisi gibi sık görüşemez. Polisçe izlendiğini sanmakta, korkmaktadır. Her gün yeni tutuklamalar olmaktadır. Dikkatli davranmak gerekmektedir.

Günsel'in Teşvikiye'deki evinde saklanan arkadaşlarından biri yakalanır. Birisi onu ihbar etmiştir. İşçilerden Eşref, Kenan üzerinde durur. Sorup araştırır, 1946'daki utançlı serüvenini öğrenince, kuşkusu büyür. Günsel bunu duyunca üzüntüden çılgına döner. Çünkü, Kenan'ı arkadaşlarına o tanıştırmıştır. Öyleyse, sonuçtan da sorumlu o olmalıdır. Kenan herkesin gitgide kendisinden uzaklaştığını görerek şaşırır. Olup bitenlere bir anlam veremez. Bir gün Günsel'le sokakta karşılaşır. Sitem ve soru yağmuruna tutar onu. Kız buruk bir sesle söylentileri yüzüne vurur. Kenan kızar, itiraz edecek olur, ama o aldırmaz görünür. İğneleyici, kuşkucu bir tavırla geçmişine ilişkin sorular yöneltir ona. Sonra da öfke ve tiksintiyle karanlıkta çekip gider.

Kenan acıdan kahrolur. Artık hiçbir umudu kalmamıştır. Sevgilisi onu bırakmış, karısı da bırakacağını söylemiştir. Şimdi tek başınadır. Yapayalnız, dayanaksız. Sendeleyerek eve döner. Kapıyı

açan Nermin'i tekme tokat döver. Kadıncağız duvarın dibine yıkılır, kanları halıya sızar. Masaya oturup Günsel'e bir mektup yazar. Muhbir olmadığını, kimseyi ele vermediğini bildirir. Ardından banyoya girer. 26 Mayıs günü bileklerini keserek kendini öldürür.

Sonucu öğrenen Günsel sarsılır. Kenan'ın Zincirlikuyu mezarlığına gömülüşünü gizlice, ağlayarak izler. Ondan olan çocuğunu doğurmaya karar verir. Gözleri ıslaktır. Yol kavşağına doğru yürür. Güneş bulutlara girip çıkar.

Ertesi gün ordu, yönetime el koyar.

YARGI

"Kenan tipinin anlaşılması da gene bizim toplum yapımıza, bu yapının dününü, bugününü anlayış biçimimize bağlı. Romanda açık seçik koymaktan kesinlikle kaçındım ya, ben Kenan tipini sevmem, karşıyımdır ona. Oysa birçokları özdeşleşiverdiler Kenan'la. Romana sevgileri, tattıkları acı mutluluk bundan geldi. Devrini kapatmış olması gereken bir baş belası tipidir Kenan bence. Yazık ki kapatmadı. Meyhaneleri bugün de yüzlerce Kenan dolduruyor. Türk toplumu birçok şeyler gibi onu da silip süpürmenin sancısı içinde. İnanıyorum ki süpürecek. (...) 'Biraz karamsarca da olsa...' gibi bir şey diyor Rauf Mutluay roman için. (...) Tam tersine, karamsar insanın eleştirisi, giderek taşlamasıdır bu roman. Tarihimizin öyle bir anına oturtulmuştur ki adam, umutsuzlukla kendine kıydığının ertesi Türkiye'de patlama olmuştur. (...) Sözgelimi Kenan tipi, hatta ötekiler de ne olağanüstüdür, ne de hayatta rastlanmayan, ya da az rastlanan tiplerdir. Tam tersine, yöremizde her gün karşılaştığımız kişilerdir bunlar. Ancak abartılmış, stilize edilmiş, sanat, dünya, tarih, toplum anlayışımın prizmasından geçirilerek biçimlenmiş tiplerdir. (...) Sinema emekçisi olduğumun bilinmesi, önyargı ile hemen bir şeyler söyletiyor çoğularına bu konuda. Açıklık bekleyen bir yanı var işin. Bir defa anlatımda, üslupta var sinema. Sonra karakterlerin çiziminde var... Bir de olayların, olaycıkların kurgusunda var." (Vedat Türkali)

"Vedat Türkali, bireyleri toplumsal olayların etkisi içinde bireyselle toplumsalın karşılıklı etkileşimleri içinde gösterebildiği için hem romanın kişileri romancıdan bağımsız bir yaşarlık, bir sahihlik kazanıyorlar, hem de toplumsal olaylar, toplumsal gerçeklikler, romana eklenmiş gereksiz betimlemeler olmaktan kurtuluyorlar. Vedat Türkali'nin büyük başarısı bu tutumundan geliyor. Hareket noktası insanlar, insanların iç ve dış çatışmaları, yani somut gerçeklik. İlerici görüşü, bu somut gerçekliği oluşturan koşulları belirlemekte yardımcı oluyor; böylece, kişileri, doğru olarak saptanmış toplumsal ve tarihsel ortam içinde, bu ortamın belirleyici etkileri içinde daha iyi anlıyoruz. Kararsız ve umarsız 'küçük burjuva aydını'nı böylesine ustalıkla canlandırabilmek, edebiyatımıza belirli bir dönemin unutulmaz bir kahramanını kazandırma, böyle bir dünya görüşü olmadan kolay kolay gerçekleştirilemezdi. Bu görüşe dayanarak çizilen ortam olmadan, bu görüşün geçmişteki deneyimlerinin birikimi olmadan Kenan'ın bir tragedya kahramanı gibi, karşı durulmaz bir biçimde, belirli sona doğru yavaş yavaş gidişini anlamak mümkün olmazdı. (...) Vedat Türkali'nin uzun yıllar senaryo yazarlığı yapması, romanı için çok yararlı olmuş: Birçok sahneyi filme alınıyormuş gibi tasarlayıp yazdığı belli. Sanki sözcüklerle değil de zaman zaman görüntülerle kuruyor romanını. Bunun için biz de birçok sahneyi bütün canlılığıyla görebiliyoruz. Sözcüklerden, cümlelerden yaşanan hayata böylesine kolaylıkla geçişi sağlamak, çok az romancımızın ulaşabildiği bir başarıdır." (Fethi Naci)

"*Bir Gün Tek Başına*, ilk romanların taşıdığı bütün kusurlardan kurtulmuş, alabildiğine olgun bir ürün. Kolay değil, bir elli beş yaş eseri bu. Dili temiz, anlatımı akıcı, pürüzsüz, tekniği usta, yapısı özgün, kişileri canlı, bütün dokumasının iplikleriyle yerli, içten, doğru, etkili, biraz karamsarca da olsa teziyle de inandırıcı, gerçek. Öyle bir çırpıda çıkmış bir iştah gösterisi, bir heves hızı değil; belli ki uzun süre üstünde çalışılmış, en ince ve uzak çağrışımların karşılaştırılması yapılmış, uzun bir iç hesaplaşmasının sonucunda belki birkaç kez elden geçirildikten ve göz nuru döküldükten sonra 'vakti geldi' diyerek ortaya çıkarılmış bir ömür işi." (Rauf Mutluay)

"Ama ister bir aşk romanı, ister yakın tarihimize ilişkin tarihsel bir roman, ister küçük burjuva 'umarsızlığı' sergileyen toplumcu gerçekçi bir roman sayılsın, *Bir Gün Tek Başına*, gerçekliğin bu bireysel, tarihsel ve toplumsal düzlemlerini bütünüyle kavrayan bir roman. Bu yüzden de romanın sadece bir yanını vurgulamak, gerçekliğin salt bir düzlemini öne çıkararak yorumlamak, *Bir Gün Tek Başına*'ya yapılabilecek haksızlıkların en büyüğüdür. (...) *Bir Gün Tek Başına*, bir tek yanıtın verilemeyeceği sorular getiren bir roman. İnsanı bir bütün olarak alan, onu sığ bir nedensellik şematizmi içinde değil, ama insan dünyasının derin ve doğurgan diyalektiği içinde kavratmaya çalışan bir roman. Bunun anlamı şu: İnsan deneyleri çarpıtılmadan, değiştirilmeden ve biçimlenmeden nasılsa öyle, gerçek yaşamda olduğu gibi giriyorlar Türkali'nin romanına." (Hilmi Yavuz)

"Genellikle çok kolay okunan bir roman *Bir Gün Tek Başına*. Gereksiz uzatmaları, bir sözcükten yola çıkıp sürdürmeleri, uzun uzun açıklamaları, okuyucuya akıl vermeleri olmayan bir roman. (...) Belli ki romanın bir tarih kitabı, bir sosyoloji kitabı olmadığının farkında yazar. Bu nedenle, duyurmak, söylemek istediklerini çok iyi düzenlenmiş olaylar zinciriyle, çok başarılı karşılıklı konuşmalarla, yerli yerinde ve kararlı kullandığı iç konuşmalarla veriyor. (...) Karşılıklı konuşmalar olsun, yazarın yalnızca baş erkek ve kadın kahramanlarda uyguladığı iç konuşmalar olsun çok başarılı, akıcı. Özellikle, kahramanın ruh durumuna göre neşeli, acılı, açık, bulanık, karamsar, kimi yerde anlaşılmayacak derecede kopuk kopuk giden iç konuşmalar okuyucunun dikkatini uyanık tutuyor, roman kahramanı ile ilgisini koparmıyor, bütünlüyor. Romancı, tipleriyle okuyucusunun arasına hiç kimsenin, hatta kendinin bile girmesini istememiş, besbelli. Yazarın, romanın kurgusunda, olayların kusursuz örgüsünde gösterdiği başarıyı tip seçiminde, tipleri oluşturmada gösterdiğini söylemeyeceğim. Kenan, Türkali'nin deyimiyle, 'halktan kopmuş küçük burjuva aydını'. Korkaklığı, kararsızlığı, hastalıklı duygululuğu, aşırı davranışlarıyla... Ama çeşitli küçük burjuva tiplerinin ayrı ayrı anlatılması yerine bunların bütün özelliklerinin bir tek tipte toplanmış

olması Kenan'ın gerçekliği konusunda kuşku uyandırıyor insanda. Giderek yapma, hantal bir tip oluyor Kenan. (...) Böylece olayların bir tek tip, bir tek kişi yöresinde toplanmak istenmesi romana belki yapay bir bütünlük sağlıyor, ama tiplerin gerçekliği üzerinde kuşku da yaratıyor. Küçük burjuva davranışları bir tek tip üzerinde toplanmayıp çeşitli tiplere dağıtılmış olsaydı, Kenan'ın kişiliği bu çeşitli tiplerle ilişkisinde belirlenseydi daha bir gerçeklik kazanırdı roman. Ve bir küçük burjuva aydının tekil bir dramı olmaktan kurtulup küçük burjuva aydınlarının romanı olmaya daha çok yaklaşırdı." (Mehmet H. Doğan)

"Vedat Türkali, iyi Türkçesiyle sorunlarımızın birçoğunu güzelce ortaya koymuştur ama, hem kendisiyle hem de romana birincilik veren seçiciler kuruluyla şu sorunları tartışmak gerekir:

1) Kenan, neden böyle biridir? Kenan'ın kırk yaşındaki durumunun ayrıntılarının kökenleri nelerdir?

2) Günsel, niçin devrimcidir? Kenan'a neden hemen bağlanmış, onunla evlilik dışı ilişkiler kurmuştur? Teyzesi, Günsel üstünde neden etkili değildir?

3) Nermin, Günsel, Kenan üçlüsünün karşıtlıklarının kökenindeki önemli kişilik sorunlarını yaratan etmenler hangi ruhbilimsel durumlardır?" (İbrahim Zeki Burdurlu)

"Zayıf, eksikli, yanlışlı bir kişinin romanın baş kişisi olması çok az rastlanan bir durum, aynı zamanda başarılması zor bir iş. Kenan'ı, kişiliğinin en ince ayrıntılarına kadar, yermeden, savunmadan tanıtmak ve okuyanı hiçbir yargıya koşullandırmaksızın, bir insanlık durumuyla karşı karşıya bırakmak, salt bu romanın başarısı olmanın ötesine geçerek, sanatın anlamıyla, işleviyle ilgili sağlam bir yaklaşıma işaret ediyor. Gerçekten roman, Kenan'ın önceden hazır olan kalıplardan birine sığdırıp özetlenmesine izin vermiyor. Çünkü, tıpkı hayatta olduğu gibi, karmaşık çelişkileri, çatışmaları, ilişkileri, sorunları ile bir bütün oluşturan, böylece de inandırıcılıkla yaşayan bir insandır o. (...) 8-9 aylık bir süreyi kapsayan roman, 26 Mayıs'ta sonlanıyor. Baskının ve tepkinin en yoğun olduğu bu dönemin ekonomik bunalımlarından, ticari dalaverelerine, vatan cephesi oyunlarından, sokak çarpışmalarına, po-

lis takiplerinden, yerel örgütlenme çabalarına kadar pek çok tarihsel gerçeği de romanın zeminini oluşturuyor. (...) Sözünü ettiğimiz romanda; Kenan'ın şöyle, Günsel'in böyle bir kişi olmalarından öte, sizin benim kadar yaşayan, hatta belki kimilerimizden daha fazla yaşarlığı olan kişiler olmaları ve bunun bir roman örgüsü içinde düzenli ve bütünlüklü bir biçimde aktarılabilmiş olmasıdır 'insan gerçeğini aktarmak' diyerek altını çizmek istediğim." (Füsun Altıok)

KAYNAK

Zeynep Oral (Milliyet Sanat, 7.2.1975), Hayati Asılyazıcı (Yeni Ortam, 14.6.1975), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 14.8.1975/Varlık Yıllığı 1976), Hilmi Yavuz (Milliyet Sanat, 15.8.1975), Mehmet H. Doğan (Soyut, Eylül 1975), Fethi Naci (Politika, 29.9.1975/Soyut, Eylül 1975/*Edebiyat Yazıları*, 1976), Mete Tunçay (Milliyet Sanat, 11.7.1975), Füsun Akatlı (Soyut, Kasım 1975), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976), Arif Çağlar (Militan, Ocak 1976), Vedat Türkali (Militan, Ocak 1976), Şükran Kurdakul (Cumhuriyet, 31.1.1976/Yürüyüş, Şubat 1976), Defne Sandalcı (Militan, Mart 1976), İbrahim Zeki Burdurlu (Türk Dili, Mayıs 1976), Vedat Türkali (Milliyet Sanat, 4.6.1976), Selim İleri (Politika, 25.5.1976), Hasan İzzettin Dinamo (Vatan, 10.5.1977), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981).

TÜTÜN ZAMANI (ZELİŞ)

Necati Cumalı

YAŞAMI

Necati Cumalı, 1921'de Florina'da doğdu. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yurda gelen ailesi Urla'ya yerleşti. İlk şiiri 1939'da Urla Halkevi dergisinde çıktı. Bunu Ocak, Yeni İnsanlık, Küllük, Varlık dergilerinde yayımlanan şiirleri izledi. 1941'de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bir süre Ankara'da Toprak Mahsülleri Ofisi'nde memur oldu (1941-42). Ardından Yedek Subay Okulu'na gitti. 1945'te Milli Eğitim Bakanlığı Yayın ve Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü'nde çalıştı. 1949'da İzmir'e geldi. 1950-57 yılları arasında Urla'da, İzmir'de avukatlık yaptı. İki yıl Paris Basın Ataşeliği'nde memur olarak bulundu. 1959'da Türkiye'ye dönünce, İstanbul Radyosu'na başvurdu, redaktörlükle görevlendirildi. 1963'te İsrail'e gidip iki yıl kaldı. Bir ara yine Paris'e yollandı. 1956'da *Yalnız Kadın* ve 1957'de *Değişik Gözle* adlı eserleriyle Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, 1969'da *Yağmurlu Deniz*'le Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, 1977'de *Makedonya 1900* ile Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Yaralı Geyik* ile 1979 Muhsin Ertuğrul ve *Dün Neredeydiniz?* ile 1981 Kültür Bakanlığı Tiyatro Ödülü'nü, *Tufandan Önce* ile 1984 Yeditepe Şiir Armağanı'nı, *Viran Dağlar*'la 1995 Orhan Kemal Roman Armağanı, Yunus Nadi Roman Ödülü'nü ve Ömer Asım Ersoy Ödülü'nü aldı. 10 Ocak 2001 tarihinde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Tütün Zamanı* (1959, *Zeliş* adıyla, 1971), *Susuz Yaz* (1962), *Yağmurlar ve Topraklar* (1973), *Acı Tütün* (1974), *Aşk da Gezer* (1975), *Uç Minik Serçem* (1990), *Viran Dağlar* (1994). – Hi-

kâye: *Yalnız Kadın* (1955), *Değişik Gözle* (1956), *Ay Büyürken Uyuyamam* (1969), *Makedonya 1900* (1976), *Kente İnen Kaplanlar* (1976), *Dilâ Hanım* (1978), *Revizyonist* (1979), *Yakub'un Koyunları* (1979), *Aylı Bıçak* (1981, *Uzun Bir Gece* adıyla, 1991). – Şiir: *Kızılçullu Yolu* (1943), *Harbe Gidenin Şarkıları* (1945), *Mayıs Ayı Notları* (1947), *Güzel Aydınlık* (1951), *Denizin İlk Yükselişi* (İlk üç kitabının toplu basımı, 1954), *İmbatla Gelen* (1955), *Güneş Çizgisi* (1957), *Yağmurlu Deniz* (Son iki kitabıyla ve yeni şiirleri bir arada, 1968), *Başaklar Gebe* (1970), *Ceylan Ağıdı* (1974), *Aç Güneş* (1980), *Bozkırda Bir Atlı* (1981), *Yarasın Beyler* (1982), *Tufandan Önce* (1983), *Aşklar Yalnızlıklar* (Toplu Şiirler I, 1985), *Kısmeti Kapalı Gençlik* (Toplu Şiirler II, 1986). – Oyun: *Mine* (1959), *Nalınlar* (1962), *Derya Gülü* (1963), *Oyunlar I* (*Boş Beşik, Ezik Otlar, Vur Emri*, 1969), *Oyunlar II* (*Susuz Yaz, Tehlikeli Güvercin, Yeni Çıkan Şarkılar*, 1969), *Oyunlar III* (*Nalınlar, Masallar, Kaynana Ciğeri*, 1969), *Oyunlar IV* (*Derya Gülü, Aşk Duvarı, Zorla İspanyol*, 1969), *Oyunlar V* (*Gömü, Bakanı Bekliyoruz, Kristof Kolomb'un Yumurtası*, 1973), *Oyunlar VI* (*Mine, Yürüyen Geceyi Dinle, İş Karar Vermekte*, 1977), *Yaralı Geyik* (1981), *Bütün Oyunlar I-II-III* (1983). – Çocuk: *Uç Minik Serçe Uç* (1996). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Niçin Aşk?* (1971), *Senin İçin Ey Demokrasi* (1976), *Niçin Af?* (1989), *Şiddet Ruhu* (1990), *Ulus Olmak* (1995) Değişik Gözle (1999). – Günce/Anı/Gezi: *Yeşil Bir At Sırtında* (1990). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Etiler Mektupları* (1982).

ÖZET

Olaylar Ege bölgesinde geçer. Urla halkı toprakla uğraşır. Tarlalara iki yıl tütün, bir yıl buğday ekerek geçinir. Yaz gelince bağlara çıkılır. Tütün tarlalarında çardaklar kurulur.

Ekili tarlanın ortasındaki çardaktan Kavalalı Recep'in güzel kızı Zeliha dışarı çıkar. Keçinin ipini koparark kaçtığını görür. Küçük kardeşiyle Kadıovacıklı Ali Onbaşı'nın bostanına kadar giderler. Keçi oradadır. Bostan sahipleri dışarı fırlarlar. Onların da

Zeliş'le yaşıt bir oğulları vardır: Cemal. Karı koca Zeliş'e alıcı gözüyle bakarlar. Bu arada kızla oğlan da göz göze gelirler, birbirlerinden hoşlanırlar. Birbirlerini geriden geriye sevmeye başlarlar.

Zeliş'in babası Recep, tembel yaradılışlıdır. Kahveden çıkmaz. Sık sık Bekir'den borç para alır. Giderek borcu artar. Ama şimdilik ödeyecek durumda değildir. Bunu bilen Bekir, Zeliş'i ister. Recep kabul eder. Tütünler kalkınca düğün yapılacaktır. Ne var ki Zeliş, Bekir'den hoşlanmaz. Bekir evlerine gelince, yanına çıkmaz, evlenmek şöyle dursun, onun yüzünü bile görmek istemez. Bekir kızın gönülsüz olduğunu sezer. Daha çok borç para vererek Recep'i iyice bağlamak ister.

Öte yandan, Zeliş'le Cemal fırsatlar yaratarak birbirlerini görürler. Sık sık mektuplaşırlar. Köy delikanlılarından Yaşar da kızın peşindedir, ama bir türlü yüz bulamaz, hatta bir ara azarlanır. Yaşar buna içerler, öç almaya karar verir.

Tütün işlerini kotaran komşular mehtapta bir eğlence düzenlerler. Ay batınca Cemal'le Zeliş ilk kez bir ağaç altında sevişirler. Bu da onları birbirlerine daha çok yaklaştırır.

Yaşar, Zeliş'ten büsbütün umudu kesince bir dedikodu çıkarır: Sözde, Cemal, Zeliş'i kaçıracaktır. Yaşar gidip bu konuda Bekir'i de doldurur. Bekir'in etekleri tutuşur: Hem kız, hem paralar gidecektir. Hemen Urla'ya uzanır. Adı kirli işlere karışan ve geçimini bu yoldan sağlayan Kör Fehmi'yi bulur, durumu anlatır. Birlikte bir plan yaparlar: Recep'in ailesi tütün bitiminde Urla'ya dönerken yolu kesecek ve kızı kaçıracaklardır. O gün gelir. Recep küçük kızı Rabiye ile önden gider. Kız, yol kavşağında Bekir'le Fehmi'yi görünce işi anlar. Arkada kalarak babasını atlatır. Geri dönerek ablasını uyarır. Hemen kaçmasını söyler.

Zeliş koşa koşa Cemal'in çalıştığı tarlaya varır. Durumu anlatır. Cemal onu elinden tutar, tepelere doğru koşarlar. Fehmi ile Bekir peşlerine düşerlerse de bulamazlar.

İki sevgili günlerce dağ taş dolaşırlar. Bostanlardan domates, salatalık toplayarak karınlarını doyururlar. Sonunda zeytinliklere giderek ırgatlığa başlarlar. Fakat çabuk tanınırlar. Üstelik, jandarmalar da gelmekte gecikmez. İkisini de yakalayıp götürürler. Çünkü Zeliş'in babası ile Bekir şikayetçi olmuşlardır. Yargılama başlar.

Zeliş, Cemal'in bir suçu olmadığını, sevdiği için ona kaçtığını, kimsenin kendisine yardım etmediğini söyler. Yargıç'a yalvarır, 'Bizi birbirimizden ayırmayın' der. Davranışları ve konuşmaları kalabalığı etkiler. Dinleyiciler iki sevgilinin evlendirilmesinden yanadır. Fakat yasalara göre kızın on sekiz yaşına girmesi gerekmektedir. Zeliş'in ise daha üç ayı vardır. Karar verilir. Cemal altı aya hüküm giyer.

Jandarmalar Cemal'i hapishaneye götürürler. Zeliş parmaklıklara sarılarak oradan ayrılmaz. "Cemal nerdeyse, ben de ordayım, kimsem yok benim!" der. Babası için "Benim ölümü Bekir'e versin!" diye bağırır. Halk araya girer. Recep'e çıkışır. Sonunda onun da, Bekir'in de gönlü olur. Davadan vazgeçilir. Ertesi gün Zeliş'le Cemal nikâhlanır. Akrabalarıyla vedalaşarak otobüse binerler. İzmir'e tütün işinde çalışmaya giderler.

YARGI

"Romancı, kahramanlarına olan sevgisini ve bağlılığını saklamıyor, tarafsız kalmanın zorunluluğunu kabul etmiyor sanki. Her an onların yanında ve koruyucusu durumunda. (...) Gariptir ki, üzerlerine bu kadar düştüğü ve koruduğu kahramanların, Cemal'le Zeliş'in fizik yapılarını bildiğimiz yok. İkinci plandaki kişileri tanıtan ve bunda ihmale yer vermeyen romancı, asıl kahramanlar sözkonusu olunca, onları da siz tanımaya çalışın, der gibi bir tavır takınıyor. (...) Romanın başarılı yönlerinden biri de; tertemiz ve iç açıcı bir sevginin her şeyi kucaklaması, canlı-cansız bütün yaratıkları kuşatması, hiçbir şeyi umursamayan bir tempo içinde dalga dalga yayılması... Psikolojik çözümlemeden yana kısırlığı, bunlarla gidermeye çalışıyor. (...) Yazar, toplum düzenimizde gördüğü bazı aksaklıkları eleştirmekten de kendini alamıyor. Fakat bunu kahramanlarına ve kişilere yapacağına, düpedüz kendisi yapıyor! (...) Romanı değerlendiren öğeler arasında dilini saymalıyız. Bu dil evde, sokakta, çardakta ve ovada konuştuğumuz Türkçe'dir. Oturup yerleşmiş, türetme ve derlemeye başvurulmamış, tatlı ve canlı bir dil ki, özleştirmecileri de, onlara karşı olanları da tatmin edici niteliktedir." (Hikmet Dizdaroğlu)

"... Uzun yıllar her duyguya, her olaya şiir ya da hikâye biçiminde bakmaya alışmış olan Cumalı, romanda da bu davranıştan birden kurtulamamış. İşe başladığı zaman konusunu çabuk sonuçlandırmaktan, romana yakıştırdığı büyüklüğe ermeden olayı bitirivermekten korkmuş. Onun için ilk sayfalarda en küçük eylemin, en değersiz davranışların tasvirleri dolu. Gerçi çevreyi, kişileri tanıtmaya yarayan tasvirler, roman için alışılmış bir giriş bölümüdür. Ama bu dilekle yapıldığı zaman daha genel; daha soyut bir tutumla ele alınması gerekir. (...) Girişte ne kadar kesin genellemeye gitmişse, romanda o kadar gereksiz ayrıntılar üstünde durmuş. (...) Son yıllarda alıp yürüyen köy romanına Cumalı da bir kasaba romanıyla karşı çıkıyor. (...) Kitapta en çok hoşuma giden şey; dili ile, kişilerini okuyucuya alıştırma, sevdirme yetisi oldu." (Rauf Mutluay)

Tütün Zamanı, yedi tepe üzerine kurulu Urla'nın bağlarında ve tütün tarlalarında yaşanan hayatın yerli özelliklerini, insanların toprağa ve çalışmaya bağlı ilişkilerini, emeklerini çetin tabiattan çıkaran insanlara has sert ve canlı hareketlerini, kavgaları ve aşklarındaki vahşilikle birlikte namuslu ve çalışkan olmaktan gelen sertliklerindeki olumlu yönlerini anlatıyor. (...) Bu bölge insanlarının yaşamalarını, yaşama savaşlarını, tabiattan ve törelerden gelen özelliklerle, mizaçlarından gelen niteliklerle belirlemesini, kişiler arasındaki çatışmalardaki ruhi unsurların temelindeki toprak insanlarına has özelliklere kadar işleyerek tasvir etmekte başarıya ulaştığı görülmektedir. (...) Bağ komşusu iki gencin, Cemal'le Zeliş'in önlerine çıkan bütün engelleri aşarak birbirlerine kavuşmaları, çevrenin bu aşkı destekleyişini anlatırken, köylü ve kasabalının hayatında 'sadıkane vefalı aşk'ın önemli yerini belirtiyor. Bu aşkın sıcak ve sürükleyici gücü, romanın bütün kuruluş yanlışlarını, tek boyutlu oluşunu unutturuyor." (Tahir Alangu)

"Yazarın üç romanı, ikinci baskısı *Zeliş* adıyla yapılan *Tütün Zamanı, Acı Tütün, Yağmurlar ve Topraklar* bir üçlü oluşturur. *Tütün Zamanı*, Urla'nın bir köyüne yerleşmiş göçmen ailelerden ikisinin kızı ve oğlu arasındaki sevgiyi, kızın zorla başkasıyla evlendirilmek istenmesi üzerine sevdiği gence kaçması ve sonunda

ailelerini evlenmeye razı edişleri üzerine kurulmuştur. Romanda aynı zamanda tütün ekicilerinin yaşayışları, yoksullukları, partilerin bir ilçenin yöneticisi olan hakim, savcı, ilçenin güvenlik sorumlularından başçavuş üzerindeki etkileri, kan davası gibi sorunları da sergilenir. (...) Necati Cumalı, Türkçe'yi en iyi kullanan yazarlarımızdan biridir. Romanlarında çok yalın bir dil, düzgün cümleler, rahat bir anlatım vardır." (Olcay Önertoy)

KAYNAK

Necati Cumalı (Milliyet Sanat, 9.2.1973/Gösteri, Mart 1981/Türk Dili, Şubat 1981), Rauf Mutluay (Dünya, 4.3.1960), Hikmet Dizdaroğlu (Türk Dili, Nisan 1960), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*, 1965), Konur Ertop (Türk Dili, Temmuz 1964), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

AYLAK ADAM

YUSUF ATILGAN

YAŞAMI

Yusuf Atılgan, 27 Haziran 1921'de Manisa'da doğdu. 1939'da Balıkesir Lisesi'ni, 1944'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 1945'te sekiz ay kadar Maltepe Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğinde bulundu. 1946'da Manisa'nın Hacırahmanlı köyünde çiftçilik yapmaya başladı. 1956'da Tercüman gazetesinin açtığı yarışmaya Ziya Atılgan imzasıyla gönderdiği 'Kümesin Ötesi' hikâyesi yedincilik kazandı. Aynı yıl Esin dergisinde 'Atılmış' adlı hikâyesi basıldı. 1958'de *Aylak Adam* ile Yunus Nadi Roman Mükafatı'nda ikinciliği aldı. Varlık, Değişim, A, Sanat Olayı dergilerinde göründü. 9 Ekim 1989'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Aylak Adam* (1959), *Anayurt Oteli* (1973). – Hikâye: *Bodur Minareden Öte* (1960). Çocuk: *Ekmek Elden Süt Memeden* (1981).

ÖZET

C. paralı, yalnız ve sıkıntılı bir gençtir. Belirli bir işi yoktur. Hazır yer. Aylaktır. Her sabah işe gider gibi evden çıkar. Öğleye kadar arkadaşı ressam Sadık'ın atölyesinde, öğleden sonra başka bir yerde vakit öldürür.

Bir gece sokakta iki terziden dayak yer. Çenesinden yaralanır. Bu yüzden beş gün sokağa çıkamaz. Altıncı gün doğru Sadık'ın

atölyesine gider. Onu merak ve sitemle karşılarlar. Öğrencilerden Sami, C'nin resmini çizmektedir. C. için sıkıcı bir iştir bu ya, yine de vazgeçemez.

Bir şey aramaktadır. Yaşamını bağlayacak, onu mutlu edecek, aylaklıktan kurtaracak bir şey... Ama bulduğu an ondan kaçar. Nitekim, tanıştığı kadınlardan her seferinde bir bahane ile ayrılır. Günlerini lokantalarda, koltuk meyhanelerinde, sinemalarda geçirir. Sık sık kendi iç dünyasına döner. Çevresini, insanları, geçmişini, çocukluğunu düşünür. Özellikle çocukluğunu bir türlü kafasından atamaz. Annesi, küçükken ölmüş, onun yerini teyzesi almıştır. Bundan ötürü, tanıştığı kadınlarda sevgiliden çok annesini (teyzesini) arar. Bilinçaltı bir tutkuyla bağlıdır ona. Bu yüzden, öteki kadınlarla anlaşamaz, sürekli bir ilişki kuramaz. Kısa zamanda onlardan ayrılır. Cinsel isteklerini bilinçaltına atar. Gerçi yirmi sekiz yaşındadır, ama hâlâ ana kucağındaki bebek gibidir. Bir gün Ayşe adlı bir kızla tanışır, arkadaş olurlar. Gelgelelim, onu birinin yanında giderken görünce bozulur. Ayşe de kendisini görmüş ve kızarmıştır. Oysa, yanındaki adam sevgilisi değil, iş arkadaşıdır. C. kızarmasından Ayşe'nin suçlu olduğunu çıkarır. Uzun süre aramaz. Bir yılbaşı gecesi yalnızlıktan bunalır. Yiyecek bir şeyler alarak Ayşe'nin evine yollanır. Cebinde anahtarı vardır. Kapıyı açıp içeri girer. Biraz içki içer, bekler. Ayşe gelmeyince çıkıp gider. Aslında, oraya onu bulamayacağını bilerek gitmiştir. Nitekim, bulamayınca bayağı sevinir.

Bir gün, Karaköy'de pastanede otururken, yoldan geçen bir kızı görerek beğenir. Günlerce onu izler. Kız, C'ye merak ve beğeniyle bakar. Yolunu uzatarak, onunla konuşma olanağı yaratır. C. ise coşkulu yürüyüşleri konuşmaya yeğ tutar. Sanki onunla konuşursa tılsım bozulacaktır. Sonunda bir gün buluşmaya karar verirler. C., Taksim'deki bir kahvede oturur. Ama hâlâ ikircikliktedir. İlk günlerdeki coşkusu sönmüştür. Kızı bekletmekten zevk duymaktadır. Yine de dayanamaz, kalkıp randevu yerine gider.

Kız her buluşmadan sonra, uzak bir kasabada bulunan arkadaşı B.'ye serüvenini ayrıntılarıyla yazar. Ardından hayaller kurar, evlenmeyi düşünür. Oysa C. evlilikten hoşlanmayan bir insandır. Her akşam evine dönen eli paketli erkeklerden nefret eder.

Sıcaklık iyice artınca C. yazlık bir pansiyona taşınır. Orada eski sevgilisi Ayşe'yle karşılaşır. Büyük bir tutkuyla birbirlerine yaklaşırlar. Sevişirler. Fakat yazın sonuna doğru ikisi de tedirginleşir. Durmadan bir şeyin olmasını beklerler, ama bekledikleri nedir, çıkaramazlar. Öte yandan, bazı şeylerin bittiğini de sezmekten geri durmazlar. Ayşe uzun uzun düşünür. C.'yi sevdiğini, ama yeterince tanıyamadığını, aralarında görünmeyen bir duvar bulunduğunu anlar. Bir gün yatakta C.'ye kadın bacaklarına neden çok düşkün olduğunu sorar. C. bu soruya karşılık çocukluk günlerini anlatır: Annesi bir yaşında iken ölmüştür. Babası sert ve soğuk bir adamdır. C.'yi teyzesi büyütmüştür. Onu dizine yatırmış, okşamış, burnundan öpmüştür. Bu, mavi gözlü, güzel bacaklı, sevecen bir kadındır. C. onu bilinçsizce sevmektedir. Bir gün babasını, teyzesinin bacaklarını okşarken görür. Hemen üzerine atılır. Babası onu kulağından yakalayarak yere çalar. Teyzesi onu yerden kaldırır, babasına öfkeyle bağırır. Bundan dolayı C. babasından tiksinir. Ona benzemeyeceğine ant içer. Büyüyünce babası gibi bıyık bırakmayacak, göbeğini şişirmeyecek, komisyonculuk yapmayacaktır...

Mevsimin sonlarına doğru C.'nin Ayşe ile ilişkisi bir çözüme bağlanır: C. artık ayrılmayı kurar. Ayşe de aynı karara varmıştır. C.'den önce davranır. Yakında babası İtalya'dan dönecektir. Bir gün masaya bir pusula bırakarak çekip gider. C. pusulayı okuyunca enikonu hafifler. Havalar serinlediğinden o da şehirdeki evine göçer.

Yine eski yaşantısına başlar. İçinde yine büyük bir boşluk vardır. Sevgi bile onu yalnızlıktan kurtaramamıştır. Sıkıntısı gittikçe yoğunlaşır.

Bir gün sokakta mavi yağmurluklu bir kadın görür. Birden şakağındaki ağrı durur. Aradığı odur. Ardından gider. Kadın otobüse biner. C. koşarsa da yetişemez. Aceleden bir taksinin önüne atlar. Şoför sinirlenerek ona küfreder. C. adama yumruk atarak burnunu kırar. Elleri kana bulanır. Bu arada polis gelir. C. direnmez. Aradığı kadını bulmuş ve hemen yitirmiştir. Artık bir daha da bulamayacaktır. Her şey bitmiştir.

YARGI

"Orada roman kahramanının aradığı sevgi, ana sevgisiyle cinsel sevgi karışımı bir şey. Yani ikisinin uyumunu arıyor. Hani orada tramvay geçerken durur, iki kız vardır, hangisinin ardından gideyim diye düşünür ve Güler'in ardından gider. Güler, Yüksekkaldırım'a doğru gitmektedir. Aylak Adam'ın çocukluğunda babasıyla olan sürtüşmesi, ona sığınması vardır. Hatta Kuledibi'ndeki o sokakta onun kucağında gider. İşte, tanışma da o sokakta olsun ister." (Yusuf Atılgan)

"Romancılarımızın çoğunun dilleri temiz, ama üslupları yok, dili kendilerine özgü kullanışları, yoğruşları yok. Atılgan'da bu var. Ortalama bir aydın dilini sürdürmekle yetinmiyor, kendi üslubunu bulmuş. (...) Romanda ayrıntıları, çağrışımları, bir anlık saptamaları çok iyi kullanmış Atılgan. (...) Aylak Adam'ın kişiliğinde, Sadık'ın deyimiyle, 'bütün değerlerini yitirmiş, dayanacak bir şey' (sf. 124) arayan, henüz yolunu bulamamış aydın gençliğin tipik bir örneğini buluyoruz. (...) Atılgan, toplumsal nedenlere inmeden, bu nedenlerin sonucunu, belirtilerini göstermekle yetinmiş. Aylak Adam'ın neden çıkmazdan kurtulamayacağını, neden mutluluğa eremeyeceğini sezmeyi okura bırakmış." (Fethi Naci)

"Romanın bütünlüğü ancak, motif tekrarlarıyla, sembol tekrarlarıyla bu refulman açısından bakıldı mı görülebiliyor. Toplumsal yönünden alırsak bir yere bağlanması çok güç. Toplumsallığın başlangıcını kadın erkek ilintilerinden başlar kabul etsek bile, yine roman havada kalıyor. Çünkü o ilintinin toplumsal plana çıkması için gereken cinsel ve ruhi yetkinlikten yoksun bir insanla karşı karşıyayız. Oysa, kadın erkek ilintilerini dinamik bir yönden ele almak, romancılığımız için yeni bir çığır olabilirdi." (Can Yücel)

"... Aslında dil sağlam. Hiçbir şekil oyununa kaçmadan söylemek istediklerini iyi söylüyor. Ne anlaşılmaz bir uydurmacılığa düşüyor, ne eski. Ancak Fethi Naci'nin yazdığı gibi her cümlesi, her kelimesi uzun uzun ölçülüp biçilerek yerli yerine konmuş bir dil de değil." (İlhan Başgöz)

"*Aylak Adam*, gerçekten üzerinde durulacak bir roman. Ne var ki, bana yetersiz gibi geldi. Eksik yani. Yusuf Atılgan, geniş, bir o kadar da ilginç bir konuyu daraltmış, sınırlamış. Kişideki tedirginliğin, kişiyi aylaklığa sürükleyen tedirginliğin yalnız bir yüzünü, bir yüzünü de değil, bir yanını vermiş." (Sunullah Arısoy)

"Romanın esasında Fethi Naci ile ayrıldığımız noktalar var: Fethi Naci'ye göre romandaki Aylak Adam, bunalan aydın gençliğin tipik örneğidir. Bence Aylak Adam, bilinçaltı komplekselerinin güdüsü ile sürten tipik bir hastadır. Onun bütün bunalmışlığı, rahatsızlığı çocukluğu ile ilgilidir. (...) İkinci nokta, Aylak Adam'ın tedirginliğidir. Aradığı aşkı, aradığı kadını bulamamasıdır. Romanın serüveni de budur. Fethi Naci, Aylak Adam'daki kadın ve bacak kompleksini o kadar saf ve yürekten değerlendirmiştir ki, bir mirasyedinin bilinçaltındaki kadını arayan ve bulamayan serüvenini, toplumsal bir bilince oturtmuş ve bunu romanın bir erdemi olarak göstermiştir." (Muzaffer Erdost)

"Yazar, bütün ilmiklerini bireyin psikolojisine bağlıyor. Ama bütün bu tek insan davranışlarının temelinde sosyal meselelerin bulunduğunun farkındadır. Bilerek tek kişiden büyük yapıya, ilk sebepleri de içine alacak senteze yönelmiyor. Bu kadar yetiyor şimdilik sanatçıya. (...) Kişilerin toplumun akışından neden koptuklarını değil, onların hallerini anlatıyor. Eserde bazı bağlantılar, sebepler bulmamış değil, ama bunların hepsi psikoloji sırasından. Babadan gelme kompleksler, teyzesine yaklaşan çocuktaki şehevî Oidipus kompleksi tabloları, sonra Aylak Adam'ın şehevîliği teması." (Tahir Alangu)

"*Aylak Adam*'daki kent çizimi, önümüzden bir gecenin bir daha geçmeyeceği, dolayısıyla anlamlı insan ilişkilerinin salt rastlantı ile kurulabileceği yoksullaşmış bir yaşam tipolojisi göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. (...) *Aylak Adam*, bireyler arası ilişkileri genel bir süreksizlik durumunda odaklandırır. C.'nin Ayşe ve Güler'le ilişkisi, süreksizdir. Başlangıç ve bitiş noktaları arasında henüz evrimini tamamlayamadan geçerliliğini yitiren bir ilişkidir bu. (...) *Aylak Adam*'ın kişileri yalnızdır, ilişkileri ise süreksiz. (...) *Aylak Adam* bireysel eylemin mantığını usdışında odaklandı-

rır. Bütünüyle ussallaştırılmış bir toplumda etkin eylemin ancak usdışı olabileceğine inanan C., düşünceyi de eyleminin dinamiği kılar. (...) Yusuf Atılgan *Aylak Adam*'dan iletişimsizlik olgusunu toplumsal kurumlaşma biçimlerinde de gözlemlemiştir. Aile kurumu buna güzel bir örnektir. (...) İletişimsizliği yasallaştıran bir toplumda yalnızlık, her sınıftan insanın paylaştığı en gerçekçi duygudur belki de." (Ekrem Işın)

KAYNAK

Fethi Naci (Pazar Postası, 5.4.1959/Yeni Dergi, Eylül 1968/*On Türk Romanı*, 1971/*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Tahir Alangu (Kim, 22.8.1958), Muzaffer Erdost (Pazar Postası, 10.5.1959), Demirtaş Ceyhun (Pazar Postası, 28.6.1959), Ahmet Kemal (Otağ, Aralık 1963), Reşat Nuri Darago (Varlık, 1.8.1959), Aylak Adam üzerine açık oturum (Dost, Mayıs 1959), Halil Şahan (Türk Dili, Haziran 1975), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Ekrem Işın (Tan, Seçki, Eylül 1982), Füsun Akatlı (Tan, Seçki, Eylül 1982), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Eray Canberk (Yayın Dünyasında Çerçeve/Cumhuriyet, Aralık 1989), Mürşit Balabanlılar (Yusuf Atılgan'la konuşma: Yayın Dünyasında Çerçeve/Cumhuriyet, Aralık 1989).

İNCE MEMED

YAŞAR KEMAL

YAŞAMI

Yaşar Kemal (asıl adı Kemal Sadık Göğceli), 1922'de Osmaniye'ye bağlı Hemite (Göğceli) köyünde doğdu. Ortaokulun son sınıfından ayrıldı. Çalışarak yaşamını kazanmak zorunda kaldı. Kunduracı çıraklığı, ırgatlık, bekçilik, kâtiplik, arzuhalcilik yaptı. Bir ara folklora merak sardı. Bu konuda çeşitli denemelere girişti. Edebiyata şiirle başladı. İlk şiiri 1939'da Görüşler dergisinde çıktı. Ardından 1942-44 yılları arasında Ülkü, Kovan, Millet, Başpınar dergilerinde şiirler, folklor yazıları ve küçük hikâyeler yayımladı. TCK'nın 142. maddesine aykırı eylemde bulunduğu gerekçesiyle 1950'de tutuklandı. 1951'de İstanbul'a geldi. Cumhuriyet gazetesine girdi. 1955'te 'Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün' başlıklı yazı dizisiyle Gazeteciler Cemiyeti'nin Röportaj Armağanı'nı kazandı. *İnce Memed* adlı eseri, Varlık dergisinin okurları arasında açtığı soruşturmada yılın en beğenilen romanı seçildi. Şimdiye dek 40'a yakın dile çevrildi. 1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne girdi, yöneticilik yaptı. *Uzundere* ile 1966'da Nancy Uluslararası Tiyatro Şenliği'nde birincilik aldı. *Demirciler Çarşısı Cinayeti* ile 1974 Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı. *Yer Demir Gök Bakır*, Fransız Eleştirmenler Birliği'nce 1977'nin en iyi yabancı romanı seçildi. 1979'da Fransa'da yılın en iyi kitabı seçilen *Dağın Öte Yüzü*'yle de 1982'de Fransa'da Uluslararası Del Duca Ödülü'nü, 1984'te Légion d'honneur Nişanı'nı, yine aynı yıl TÜYAP 3. Kitap Fuarı nedeniyle düzenlenen halk oylamasında Edebiyat Halk Ödülü'nü ve *Kale Kapısı* ile 1986 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, Yayıncılar Birliği'nin 1996 "Düşünce ve İfade Özgürlüğü" Ödülü'nü ve 1997'de Nonino Edebiyat Ödülü'nü (İtalya) Stig Dagerman anısına Alman yayıncılarının verdiği 1997 Barış Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *İnce Memed* (1. cilt 1955, 2. cilt 1969, 3. cilt 1984, 4. cilt 1987), *Teneke* (1955), *Ortadirek* (1960), *Yer Demir Gök Bakır* (1963), *Ölmez Otu* (1968), *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (1974), *Yusufçuk Yusuf* (1975), *Yılanı Öldürseler* (1976), *Al Gözüm Seyreyle Salih* (1976), *Dağın Öte Yüzü* (*Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu*, 1978), *Yağmurcuk Kuşu* (*Kimsecik I*, 1980), *Höyükteki Nar Ağacı* (1982), *Kale Kapısı* (*Kimsecik II*, 1985), *Kanın Sesi* (1991), *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (1999), *Karıncanın Su İçtiği* (2002), *Tanyeri Horozları* (2002). – Oyun: *Uzundere* (1965). – Hikâye: *Sarı Sıcak* (1952), *Bütün Hikâyeler* (1967), *Üç Anadolu Efsanesi* (1967), *Ağrı Dağı Efsanesi* (1970), *Binboğalar Efsanesi* (1971), *Çakırcalı Efe* (1972). – Çocuk: *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* (1977), *Kuşlar da Gitti* (1978), *Deniz Küstü* (1978). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Yanan Ormanlarda Elli Gün* (1955), *Çukurova Yana Yana* (1955), *Peri Bacaları* (1957), *Bu Diyar Baştan Başa I-II-III* (1971), *Bir Bulut Kaynıyor* (1974), *Allahın Askerleri* (1978), *Ağacın Çürüğü* (1980). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Taş Çatlasa* (1961), *Baldaki Tuz* (1974). – Antoloji/Kronik: *Gökyüzü Mavi Kaldı* (S. Eyüboğlu'yla, 1978). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Ağıtlar* (1943), *Zulmün Artsın* (1995), *Ustadır Arı* (1995). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor* (1996).

ÖZET

Çukurova'nın yamaçlarındaki Dikenlidüz'de beş köy bulunur. Köylerin hepsi de Abdi Ağa'nındır.

İnce Memed annesiyle Değirmenoluk köyünde yaşarlar. Küçük topraklarını eker, aldıkları ürünün yarısını ağaya verirler. Öbür yarısı ile de kıt kanaat geçinirler. Ağanın haracı ve zulmü küçük Memed'i canından bezdirir. Bir gün işini bırakarak yakındaki köye kaçar. Koca Süleyman'a çoban olur. Abdi Ağa yerini öğrenir, gelip onu geri götürür. O günden sonra da ona düşman olur.

Yıllar geçer. Memed delikanlı olunca komşu kızı Hatçe'yi sever. Ağa, Hatçe'yi yeğenine almak ister. Memed düşünüp durur.

Ağa'dan izinsiz kimse bir yere ayrılamaz. Memed arkadaşıyla gizlice kasabaya gider. Oradaki ağasız düzen ikisini de şaşırtır. Kararlı, köye döner: Hatçe'yi kaçırıp kasabaya yerleşecektir. Sevgililer bir gece el ele köyden uzaklaşırlar. Ağa, iz sürücüsü Topal Ali'yle ardlarına düşer. Onları bir mağarada kıstırır. Memed, ağa ile yeğenini vurur. Yeğen ölür, ağa ise kısa zamanda iyileşir. Hatçe adam öldürme suçundan içeri atılır.

Memed dağa çıkar. Deli Durdu'nun çetesine katılır. Deli Durdu, para için rahatça kan döken bir adamdır. Yol keser, soyduğu kimseleri donsuz bırakır. Memed bu hareketleri beğenmez. Yanına birkaç arkadaşını da alarak çeteden ayrılır. Karanlık bir gecede Değirmenoluk'a gider. Hatçe'nin hapiste olduğunu, anasının ise ağanın adamlarınca dövülerek öldürüldüğünü öğrenir. Hatçe'yi kurtarmaya karar verir. Başka bir hapishaneye götürüleceğini duyar, yolu keserek onu kurtarır. Ali Dağı'nın doruğunda bir mağaraya yerleşirler. Köyden Iraz'ı yanlarına alırlar.

Memed, zamanla köylünün tek güvencesi olur. Nerde kötü insan var, Memed ordadır. Hatçe'nin öcünü almak için Abdi Ağa'nın evine baskın yapar. Ağa önceden haber almıştır, kaçar. Ama Memed'den kurtulamayacağını da anlar. Kasaba karakoluna yakın bir ev tutar. Çokluk orada kalır. Memed evin yerini öğrenir. Hançerle kapıyı açar. Ağayı uyandırır ve öldürür. Böylece, İnce Memed'in adı bütün köylerde duyulur. Köylü gizliden gizliye sevinir, yüreklenir. Ağalar durumun kötüye gittiğini görürler. Hükümete telgraflar yağdırır, jandarmalara ziyafetler çekerler.

Öte yandan, Memed, Hatçe'siyle Ali Dağı'nın doruğunda yaşar. Geceleri aşağı iner, yiyecek getirir. Bir gün yine köye gelir, çevre askerle doludur. İşini bitirip tepeye tırmanır. Her zaman yaptığı gibi, kopardığı otlarla ayak izlerini süpürmeyi unutur. İzleri bulan Asım Çavuş ve yardımcıları ardına düşerler. O sırada Hatçe doğum yapar. Üstelik, Memed'in kurşunları da tükenmiştir. Asım Çavuş, güçlükle yukarı çıkar. Teslim olmalarını ister. Memed mendilini silahının ucuna takarak teslim işareti verir. Asım Çavuş yaklaşınca, Iraz kucağında çocukla görünür. "Me-

med'i sen değil bu çocuk yıktı" der. Asım Çavuş, Memed'i öteden beri sevmektedir. Fişekliğini ona uzatır. "Adamlarım anlamasın, arkamdan ateş et" diyerek ayrılır. Fakat birkaç gün sonra çatışma yeniden başlar. Bu kez Yüzbaşı Faruk'la dövüşülür. Hatçe vurularak ölür. Iraz çocuğu alarak gizlice kaçar.

Memed yalnız kalır, bir süre kayıplara karışır.

YARGI

"İşte Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i. Yaşamın içinden çıktığı o kadar belli ki. Onun kendine özgü kulağı, deyiş tarzı, halktan gelen bir dili var. O çevrenin folkloruna önemle sarılmış. Büyük insan kalabalığına yürek tutabilmek ve onun destanını kaleme alabilmek için folklor motiflerine iyice yaklaşmış." (Ömer Faruk Toprak)

"Romandaki çatışma, Memed ile Abdi Ağa üzerine kurulmuştur. Abdi Ağa zalim, bencil, yalnızca kendi menfaatini düşünen hilekâr bir adamdır. Memed ise iyi, mert, köylünün dostu bir tip olarak ele alınmıştır. (...) Diğer iyi tipler üzerinde durulmamıştır. Kötülerden de sadece Abdi Ağa ön plana çıkarılmış, o da bütün roman boyunca hep kötü olarak tasvir edilmiştir. (...) Bu romanın tek canlı tipi Topal Ali'dir. Topal Ali derinliğine olmasa bile tereddütleri, zaafları, iyi ve kötü yönleriyle birlikte ele alınmıştır. (...) Yaşar Kemal tasvirleri ve diyalogları gereksiz yere uzatmayı seven bir romancıdır. (...) Hareket unsuru son derece fazla olan *İnce Memed* bir polis romanı, bir kovboy filmi kadar sürükleyici, gerilimi yüksek bir romandır." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

"Fakat romanda İnce Memed'in siması; kompozisyon ve süjenin kuruluşunda başlıca rol oynamaktadır. Eser halkçı, inkılâpçı, demokrat köylü eşkıyası kişiliğinin oluşumu ve gelişiminin eseridir. Bunun için de, onun siması ön plana alınmıştır. Romanda olaylar çok hareketlidir. Eser, okuyucuyu sonuna kadar gergin bir merak içinde tutmaktadır. Belki bunda yazarın sinema senaryoculuğunun da payı vardır. Romanda simalar en belirli ve en keskin çizgileriyle tasvir edilmişlerdir. Bazı ayrıntılarla meselâ İnce Memed'in gözlerinde parlayan ışıklar, karakterlerindeki özellikleri

çizebilmiştir. (...) *İnce Memed* romanının kompozisyon ve anlatımında yazar, Köroğlu destanından oldukça faydalanmıştır. Yaşar Kemal'in romanında folklordan yararlandığı üslup, dilinde de görülmektedir." (İbrahim Tatarlı)

"Hemen anlıyoruz ki, bir romancıdan çok, bir halk ozanı karşısındayız. Duru, aydınlık, şiirli, sağlam bir Türkçe. Soluğu hiç kesilmiyor. Baştan sona dek böyle gidiyor. Akıyor. Akıyor. Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal da bir roman yazsalardı, böyle bir Türkçe'yle yazarlardı. (...) Yazar içerikle dili iyi bağdaştırmış. Her şeyden önce diliyle vermek istemiş 'message'ını. Daha doğrusu 'massage'ı diline sindirmiş. (...) Anadolu'nun, Anadolu halkının lirizmi en gerçekçi yönüyle belirleniyor bu dilde. (...) Romancı her şeyi bir rastlantıya bağlamış. İnce Memed bilinçsiz bir kin duyuyor önceleri Abdi Ağa'ya, ağalığa değil. (...) Yazar, roman kişilerinin dış görünüşlerini uzun uzun anlatmıyor, laf arasında şöyle bir dokunuyor. Psikolojik yapılarını hiç anlattığı yok." (İrfan Yalçın)

"*İnce Memed* destanlaşmış bir eşkıya hikâyesiydi. Kahramanın Toroslar'da beş köyün bütün topraklarına sahip bir ağaya karşı direnişi çekişmeleri uzun bir serüveni doldurur. Sonunda İnce Memed toprakları, gerçek sahipleri olan köylülere dağıtır, ağayı öldürür, dağa çekilip kayıplara karışır ve bir efsane kişisi haline gelir." (Konur Ertop)

"Tutum bakımından Yaşar Kemal'le Amerikalı yazar Robert Penn Warren arasında bazı yakınlıklar bulduk. (...) Bizim için *İnce Memed*'in en büyük üstünlüğü üslubunda ve tıpkı Warren'de de olduğu gibi kullandığı canlı, pürüzsüz, akıcı dildedir. Bu üslubu getiren de, konunun ta kendisi. Yer yer konuşur gibi, yer yer masal anlatır gibi. Robert Penn Warren'de de konuşma dilinin tadıyla, anlattığı yerlerin şivesini katıştırarak bütün eserin birliğini ayakta tutan bir üslup buluyoruz. Romanın güzelliğini her şeyden önce dilin bu şiirliliği getiriyor. (...) Yaşar Kemal'le Robert Penn Warren'in en çok benzeştikleri nokta; kahramanlarının, adaleti yerine getirmekle görevli yiğit insanlar oluşu. Robert Penn Warren'deki night rider ile Yaşar Kemal'deki eşkıya eşanlamdadır." (Metin And)

KAYNAK

Metin And (Forum, 15.3.1956), İlhami Soysal (Pazar Postası, 5.2.1956), Konur Ertop (Türk Dili, Temmuz 1964), Türker Acaroğlu (*Edebî Eserler Sözlüğü*, 1965), Ömer Faruk Toprak (Seçilmiş Hikâyeler, Nisan 1956/*Duman ve Alev*, 1968), İrfan Yalçın (Yeni Dergi, Ekim 1968), İbrahim Tatarlı-Rıza Mollof (*Marksist Açıdan Türk Romanı*, 1969), Muzaffer Uyguner (Türk Dili, Ağustos 1969), Emre Kongar (S.E.D., Kasım 1945), Belma Ötüş Basket (Batı Edebiyatları Araştırma Dergisi, 1979, s. 1), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Halil Şahan (Yazko Edebiyat, Haziran 1982), Şükran Kurdakul (Sanat Olayı, Mart 1982), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanları*, 1983), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öyküsü*, 1984).

SUÇUMUZ İNSAN OLMAK

OKTAY AKBAL

YAŞAMI

Oktay Akbal, 20 Nisan 1923'te İstanbul'da Şehzadebaşı'nda doğdu. 1942'de Özel Işık Lisesi'ni bitirdi. 1944'te Hukuk Fakültesi'ne yazıldı, bitirmeden ayrıldı. İlk hikâyeleri, şiirleri 1937-41 yılları arasında Ateş, Çocuk Duygusu, Servet-i Fünun dergileriyle İkdam ve Yeni Sabah gazetelerinde çıktı. Ardından 1941-57 yıllarında Büyük Doğu, Yenilikler, Gün, Yirminci Asır, Varlık, Türk Dili, Sanat ve Edebiyat, Yenilik vb. dergilerde göründü. 1951'den 1956'ya kadar Vatan gazetesinde kitap tanıtma ve edebiyat yazıları yayımladı. Ayrıca Vakit, Çumhuriyet ve Barış gazetelerinde yazdı. 1958'de *Suçumuz İnsan Olmak* adlı eseriyle Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü, 1959'da *Berber Aynası*'yla Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. 1990'da Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı oldu.

ESERLERİ

Roman: *Garipler Sokağı* (1950), *Suçumuz İnsan Olmak* (1957), *İnsan Bir Ormandır* (1975), *İki Roman* (1982), *Düş Ekmeği* (1983), *Batık Bir Gemi* (1997). – Hikâye: *Önce Ekmekler Bozuldu* (1946), *Aşksız İnsanlar* (1949), *Bizans Definesi* (1953), *İkisi* (İlk iki kitabı bir arada, 1955), *Bulutun Rengi* (1954), *Berber Aynası* (1958), *Dondurmalı Sinema* (1967), *Yalnızlık Bana Yasak* (1967), *Tarzan Öldü* (1969), *İstinye Suları* (1973), *Karşı Kıyılar* (1979), *Hey Vapurlar, Trenler* (1981), *Lunapark* (1983), *Ey Gece Kapını Üstüme Kapat* (1988), *Şarkılarına Kadar Mahsun* (1997), *Hücrede Karmen* (1998). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Şair Dostlarım* (1964), *Dost Kitaplar* (1967), *Konumuz Edebiyat* (1968), *Yaz-*

mak Yaşamak (1972), *Ölümsüz Oyun* (1974), *Atatürk Yaşadı mı?* (1975), *Hiroşimalar Olmasın* (1976), *Zaman Sensin* (1977), *İlkyaz Devrimi* (1977), *Gençler Bize Bakıyor* (1978), *Temmuz Serçesi* (1978), *Yaşamı Yeniden Kurmak* (1979), *Atatürkçülük Savaşı* (1981), *Atatürk Bir Gün Gelecek* (1981), *Dünyaya Açılmak* (1982), *Önce Şiir Vardı* (1982), *Vatan Mahzun, Ben Mahzun* (1983), *Yaşayıp Görmek* (1984), *Geçmişin İçinden* (1985), *Yarınlar Hesap Sorar* (1986), *Susmak mı? Konuşmak mı?* (1987), *Tarih En Büyük Yargıç* (1987), *Bir de Simit Ağacı Olsaydı* (1990). – Günce/Anı/Gezi: *Günlerde* (1968), *Anılarda Görmek* (1972), *Yeryüzü Korkusu* (1974), *Geçmişin Kuşları* (1980), *Geçmişin İçinden* (1985), *Anı Değil Yaşam* (1986), *Önce Aşk* (1993), *Kırmızı Tenteli Tramvay* (1993), *Şairlere Ölüm Yok* (1994), *'80'lerde Bir Yazar* (1994), *Güzel Düşlerin Sonu* (1995), *Şairler ve Ben* (1999), *Cüce Çeşme Sokağı Nerde* (1999). – Sözlük: *Çağdaş Dünya Edebiyatçıları Sözlüğü* (1967).

ÖZET

Nuri Kayalı, Ankara'da M. Bakanlığı'nda küçük bir memurdur. Evlidir. İki çocuğu vardır. Maaşı azdır. Bu yüzden karısı Selmin'le sık sık tartışırlar.

Bir gün Nuri yine yorgun ve bıkkın olarak işe gider. Köşedeki evin bodrum katına gözü ilişir. İçerdeki kadınla göz göze gelirler. Dairede zaman zaman onu düşünür. Kadının adı Nedret'tir.

Akşamın beşi olmuştur. Mevsim kış olduğu için hava erken kararmıştır. Nedret camın önünde kocasını beklerken hayallere dalar. Kocası Hamdi kendisinden büyüktür. Çirkin ve hiç gülmeyen bir adamdır. Nedret hayal kurarak kendini avutur. Çevresi dardır. Arada sırada çocukluk arkadaşı Sevim gelir, çene çalarlar. Nedret'in kocası, Sevim'i pek sevmez.

Sevim kendinden on sekiz yaş büyük bir doktorla evlenmiştir. Bolluk içinde yaşamaktadır. Öte yandan, ortaokul arkadaşı Nedim'le de ilişkisini sürdürmektedir. Nedim akademi öğrencisidir. Ressam olmayı kurar. Gece gündüz içer, başıboş yaşar.

Nuri işten çıkınca bilet alır. Karısı ve oğlu ile sinemaya giderler. Nedret de kocasıyla oraya gelmiştir. Birbirlerini görürler. Nuri filmi seyrederken tatlı hayallere dalar. Sevdiği kadını düşünür. Nedret de Nuri gibi hayal kurmaktan hoşlanır. Yaradılışları birbirine benzemektedir. Bir gün, Nedim'in resim sergisinde tanışırlar. Nedret Sevim'in, Nedim de Nuri'nin arkadaşıdır.

Nuri enikonu âşık olmuştur. Günlerdir yazıp bozduğu aşk mektuplarını beğenmez. Sonunda, küçük bir pusula yazar. Nedret'in penceresinden içeri atar. Ertesi gün Kavaklıdere caddesinde buluşurlar. Bir parkta oturup konuşurlar, fakat sözü bir türlü kendilerine getiremezler.

Ressam Nedim, Sevim'e durmadan boşanmasını söyler. Sevim ise boşanmak istemez. Çünkü parayı sever, renkli bir çevresi vardır. Aşka gelince, onun için aşk yalnızca sevişmektir, cinselliktir. Bundan ötürü Nedim'le anlaşamaz, ayrılırlar.

Nedret tatilini İstanbul'da geçirecektir. Nuri de karısıyla çocuklarını bir hafta öncesinden İstanbul'a göndermiştir. Amacı Nedret'le birlikte yolculuk etmektir. Biletlerini aynı kompartımana denk getirir. Bütün gece bakışmakla kalırlar. Çünkü yanlarında yaşlı bir karı-koca vardır. Ayrılırken, ertesi gün İstanbul'da buluşmak üzere sözleşirler.

Tatil süresince beş altı kez buluşurlar. Konuşmaktan öte bir şey yapmazlar. Son buluşmalarında Nedret kocasının kendisini almaya geleceğini, artık Ankara'ya döneceklerini söyler. Nuri altüst olur. Hemen yeni bir randevu ister. Bir arkadaşının evindeki resimlere bakmaya gideceklerdir. Aslında ev bir garsoniyerdir. İkisi de bunu bilirler. Yine de isteklerine gem vuramazlar. Fakat oraya gidince, hayal kırıklığına uğrarlar. Öpüşürler, ama bunun kendi eşleriyle öpüşmelerinden bir ayrımı olmadığını görürler. Aşk diye bir şeyin var olmadığını anlarlar. İkisi de romantik yaradılışlarından ötürü aşk özlemini duymuşlardır. Günlük yaşantılarında sürekli bir eksiklik vardır. Bunun ise aşk olduğunu sanmışlardır. Üstelik, tam o sırada kapının zili çalar. Hemen kalkarlar. Gerçi gelen olmaz, ama onların da tutkuları söner.

Nedret, "Aşk değildi bu. Aşk yok. Zaten olamaz da," der. En iyisi ayrılmak, olanları unutmaktır. Karşılaşınca da birbirlerini

görmezlikten gelmektir. Nitekim, bundan sonra ikisi de yeniden eski aşksız yaşamlarına dönerler.

YARGI

"Bakın size çekinmeden söylüyorum: Romanlarımda geçen olayları, sevgileri, serüvenleri benim yaşadığımı sananlar aldanırlar. Bunların pek azında 'ben' varım. Kişi olarak değil, yazar olarak yaşadığım olaylardır onlar. Yarı yarıya kurarak, düşleyerek, yaratarak. Örneğin, *Suçumuz İnsan Olmak* en beğenilen, en çok satış yapan romanımdır. Öyle bir olay başımdan geçmedi. Yani hiçbir zaman evli bir kadınla geçici ya da sürekli bir serüven yaşamadım." (Oktay Akbal)

"İkinci roman denemesi *Suçumuz İnsan Olmak*, pasif bir gözlemci gerçekçilikten, daha pasif, dar ve sınırlı bir gerçekçilik anlayışına yöneldiğini gösteriyordu. Uzun süre hikâyelerinde işlediği tek insanın yalnızlığı meselesine geliyor, kendi kuşağından birçok yazarlarda olduğu gibi, tedirgin ve huzursuz aydın kişinin kurtuluşunu aşkın bencil mutluluğunda arıyordu. (...) Romanın asıl temelinde, belli belirsiz düzenini yitirmiş, yenisini kurmaya çabalayan bir toplumdaki kişinin çaresizliği yatıyor. Çağımızın yerli ve yabancı birçok eserlerinde anlatılan bu konuya, ilk romanındaki kadar güçlü ve yatkın bir anlatımla da yanaşmıyor. Aslında bu konunun çok yönlü yapısına yazarın çalışma gücünün yetişmediği, taslak halinde bıraktığı, yaşamanın romanda yeniden düzenlenen yapısındaki anlatım dokusunun yer yer eksik kaldığı açıkça görülüyor." (Tahir Alangu)

"Nuri'nin âşık olduğu kadın gene evli bir kadındır ve aynı Nuri gibi görmektedir hayatı. Ancak bir erkek gibi görüyor, bir kadın gibi değil. Yazarın istediği yaradılışta bir kadın olayları nasıl yargılar, nasıl davranır, nasıl konuşur, bunlar üzerinde hiç düşünülmemiş. Hatta daha ileri gidip kadınları tanımıyor Bay Oktay Akbal diyeceğim. Böyle bir deneyden yoksun. Onun için yarattığı kahramanı eksik bir kahraman olmuş; kandırmıyor okuyucuyu. Ama denecek ki hayali bir romandır bu, romancı istediğini yapar,

istediğini yaratır, yarattıklarına istediği kimliği verir. Doğrudur bu, ancak zoraki olmamalı o hayaller, yapmacık yankılar vermemeli. Ancak bizim kuşak yazarlarının, hayal kurmak bakımından kısır oldukları bir gerçektir. Bay Oktay Akbal bir aynadır bu kısırlıkta. Yalnız onun da hayatı fazla gözü yaşlı ve fazla içine kapalı. Hayalcilikten, yaratıcılığı anlarım ben. Hayal, yaratıcı olmalı. Canlı olmalı, kandırıcı bir seviyeye yükselebilmeli. Bay Oktay Akbal'ın kahramanlarının ipleri kendi elinde, kendisinden dışarı çıkamıyor." (Yıldırım Keskin)

"Akbal bu romanında da his, hayal ve şiir tarafının ağır basmasına önem veren bir sanatçı. 'Duygularında derine inen, derinlerine inilebilecek duygular arayan, hayalle hakikat arasındaki belirsiz hudutlarda dolaşmayı seven' bir sanatçı. Bir aşkın, daha doğrusu, bir aşk, ümit ve vehminin iki kahramanı, belki fazla duyarlık, her şeyi daima eksik taraftan alış neticesi, hayal kırıklıkları içinde, aradıklarını bulamayarak eski ümitsiz hayatlarına dönerler." (Behçet Necatigil)

"Görülüyor ki roman, 'memnu aşk' temi üzerine kurulmuştur. Baştan sona, bu tem geliştirilmiş, sosyal baskılarla duygu ve tutkuları arasında bocalayan kişioğlunun, Nedret'le Nuri'nin ve onların yanında Sevim'le Nedim'in birbirine paralel olan alınyazıları çizilmiştir. (...) Oktay Akbal'ın roman ve hikâyelerini okuyanlar bilirler ki, eserlerinde olaylar değil; hayaller, tasarılar, anılar ve düşler daha çok yer kaplar. Bu, hareketi azaltmakla birlikte, yazara, çözümleme için geniş imkânlar sağlar. Yeterliği ve yeteneği olan bir yazar, aşırılığa kaçmadan, bundan faydalanabilir. Oktay Akbal, yeni kuşak romancı ve hikâyeci arkadaşlarından bu niteliği ile ayrılır. Onda konuşmalar, olaylar en azına indirilmiştir; yazar, kişilerin yaptıklarını anlatmak yerine, onların düşüncelerini, düşlerini hayallerini yakalamayı, hayatlarına etki yapan ve yön veren iç öğeleri aydınlatmayı daha ilginç bulur. (...) Çözümleyici nitelikte olan romanın havasını, temiz dili ve kısa cümle düzeni hafifletmektedir." (Hikmet Dizdaroğlu)

"Thibaudet romanı şöyle tanımlamıştır: Roman, kendi kendini ayıklayan bir süredir. Akbal'ın ayıkladığı süre kandıramadı,

sürükleyemedi beni. Kişilerini, Nuri ile Nedret'i can taşıyan varlıklar gibi göremedim bir türlü. Yapmacık davranışlı cansız kuklalardan farksız buldum ikisini de." (İhsan Akay)

KAYNAK

Oktay Akbal (Varlık, Mart 1976), Demirtaş Ceyhun (Yeditepe, 15.6.1957), Hikmet Dizdaroğlu (Türk Dili, 1.11.1958), Yıldırım Keskin (Varlık, 1.9.1957), İsmet Gönülal (Türk Sanatı, 1.2.1958), Muhtar Körükçü, (Varlık, 15.7.1957), İhsan Akay (Varlık, 15.3.1960), Y. Ahmet Artun (Karabük Postası, 1960), Tahir Alangu (*Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*, 1965/Kim, 3.10.1958), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı III*, 1990), Asım Bezirci (*Oktay Akbal, Yaşamı, Kişiliği, Hikâyeciliği, Romancılığı, Deneme, Anı, Günce, Gezi ve Köşe Yazarlığı, Eserlerinden Seçmeler*, 1991).

YILKI ATI

ABBAS SAYAR

YAŞAMI

Abbas Sayar, 1923'te Yozgat'ta doğdu. Ortayı ve liseyi Yozgat Lisesi'nde okudu. Çalışmak zorunda kaldığından bir süre öğrenimine ara verdi. Askerliğini yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girdi. Türkoloji bölümü beşinci sömestrde iken parasızlıktan ötürü okuldan ayrıldı. Gazete bayiliği, kitapçılık, çiftçilik yaptı. *Yılkı Atı* ile 1970 TRT Roman Başarı Ödülü'nü ve *Çelo* ile Türk Dil Kurumu 1973 Roman Ödülü'nü, *Can Şenliği* ile 1975 Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı. 12 Ağustos 1999'da İzmir'de öldü.

ESERLERİ

Roman: *Yılkı Atı* (1970), *Çelo* (1972), *Can Şenliği* (1973), *Dik Bayır* (1977), *Tarlabaşı Salkım Saçak* (1987), *Anılarda Yumak Yumak* (1990). – Hikâye: *Yorganımı Sıkı Sar* (1977). – Şiir: *Gönül Sandalı* (1946), *Şey* (1966), *Boşluğa Takılan Ses* (1991), *Sereserpe* (1993).

ÖZET

Üssüğünoğlu İbraam tarladan dönmektedir. Pek düşüncelidir. Havalar iyice serinlemiş, öyleyken o hâlâ yeterince kışlık koyamamıştır köşesine. Hem öküzlerini eve doğru sürer, hem de tatlı hayallere dalar: Gün gelmiş çok ürün kaldırmıştır. Ürünleri satmış, topraklar almıştır. Topraklara bostan ekmiş, sebze dikmiş, gitgide işi büyütmüştür. Sonunda zengin olmuştur... Birden silkinir,

kendine gelir. Yeniden öfke ve üzüntüye kapılır. Kışın ne yapacaktır? Kendileri yarı aç yarı tok yaşarken bir de hayvanların yiyeceğini düşünmek zorundadır. Eve gelince oğulları Hasan ile Mustafa'yı sürüyü karşılamaya gönderir. Dorukısrak'ı sürüden ayırarak geriye kovalamalarını söyler.

Çocuklar babalarının sözünü üzülerek yerine getirirler. Dorukısrak işin içyüzünü anlayamaz. Biraz yürüyüp durur. Çocuklar eve dönerler. Gece bastırınca, Dorukısrak da eve gelir. Burnuyla kapıya vurur. Açan olmaz. Hava çok soğuktur. At titremeye başlar, üstelik karnı da acıkmıştır. Öte yandan, Dorukısrak'ın oğlu Altay ahırda anasını göremeyince huysuzlanır, kişneyip tepinir, yemini yemez.

Ertesi sabah sürüye katılacak hayvanlar sokağa çıkarlar. Dorukısrak tayını bulur, koklaşırlar. İbraam çoban Tombak Emmi'ye, akşam dönerken Dorukısrak'ı kovalamasını söyler. Tombak söyleneni yapar. Fakat at gece olup da üşümeye başlayınca yine sahibinin kapısını çalar. İbraam sinirlenerek ona sıkı bir dayak atar. Köyün dışına sürer.

Dorukısrak gençliğinde bütün rakiplerini geçmiş, yarışmalar kazanmış, sahibine bol paralar getirmişti. O zamanlar İbraam da ona iyi bakardı. Bir dediğini iki etmezdi. Bu saltanat beş yıl sürdü. At sekiz yaşına gelince eskisi gibi koşamaz oldu. İbraam onu arabaya koşarak yük hayvanı yaptı. Bu, atın ölümü demekti...

Dorukısrak kendisine yapılanı anlamıştır. Eve gitmez, gece yağmura tutulur. Köyün içinde bir kuru yer bularak korunur. Sabahleyin küskün küskün köyden uzaklaşır. Burnunu tepelere kaldırarak yürür. Ertesi gün kendini düz bir ovada bulur. Yiyecek arar, her taraf çamur olduğundan bulamaz. Uzaktan bir kişneme duyarak koşar. Kendisi gibi bırakılmış bir aygırla karşılaşır. Çılkır adlı at onun burnunu, gerisini koklar. Arkadaş olurlar. Birbirlerine yaslanarak ısınmaya çalışırlar.

Bir gün Dorukısrak dişice kişner. Demirkır onu duyunca erkeklik damarları kabarır. Dorukısrak'ın yanına koşar. Fakat Çılkır ona engel olmak ister. İki aygır dövüşürler. Çılkır yenilir. Bunca yıl çektiği acılar yetmezmiş gibi, şimdi de bir dişi atın önünde yenilmek ona pek ağır gelir. Ovada başka yılkılık atlar da vardır. De-

mirkır onlara önderlik eder. Dorukısrak'la birlikte giderler. Çılkır utançtan, onların uzağında durur, yüzlerine bakamaz. Gece ilerledikçe fırtına artar. Ardından kar, tipi sökün eder. Demirkır uzun bir kişneme bırakır, atları uyarır: Kurtlar gelmektedir. İlkin Demirkır, ardından iki at ileri atılırlar. Karşıdan üç iri kurt saldırıya geçer. Kıyasıya bir savaş başlar. Demirkır, saldırır, sonra birden dönerek kuvvetli bir çifte sallar. Kurt yere serilir. Çene kemikleri kırılır. Yenileceklerini anlayan kurtlar yaralı arkadaşlarını bırakarak kaçarlar. Demirkır sürüyü toplayarak dere kenarına, rüzgârsız, kuytu yörelere götürür. Soğuktan yerlerinde duramazlar. Oysa günlerdir yürüdüklerinden çok yorgundurlar. Yatıp uyumaları gerekmektedir. Bu arada Dorukısrak hastalanır. Gözlerinden, burnundan salyalar akar, gitgide dermandan kesilir. Olduğu yerde kalakalır. Sürü uzaklaşmıştır. Dorukısrak epey bekler, sonra ters yöne doğru gider. Yolda araba izleri görür. Çizgilerin üstünden yürüyerek bir köye gelir. Kuru bir dam altı bularak oraya yıkılır.

Atları seven Hıdır Emmi, Dorukısrak'ı güçlükle kendi ahırına çeker. Onu tedavi eder, sıcak yemek verir. Üç-dört gün sonra Dorukısrak kilo almış, kendine gelmiştir. Gözleri ve tüyleri eskisi gibi parlaktır. Yabancı bir ahırda bulunmanın huzursuzluğu ile kişnemeye başlar. Hareketleriyle gitmek istediğini belirtir. Hıdır Emmi dışardaki kar fırtınasını, soğuğu düşünerek onu birkaç gün daha oyalar.

Fırtına durup da karlar eriyince, Hıdır Doru'yu salıverir. At geldiği yoldan koşarak uzaklaşır. Dereyi geçince arkadaşlarını bulur. Birbirlerini sevinçli kişnemelerle selâmlarlar. Dorukısrak, Çılkır'ı göremeyince olup bitenleri sezer, üzüntüden başı önüne düşer. Karlı bir gecede Çılkır'ı kurtlar paralamıştır.

Artık bahar gelmiştir. Yılkılıklar yeşil çimenlerin üstünde keyiflenirler. Ama mutlulukları uzun sürmez. Ovada yılkı alıcılarıyla satıcıları görünürler. Alıcılar Demirkır'la savaş arkadaşı Doru atı satın alırlar. Kementle yakalayarak öbür atlardan ayırırlar.

Nisan ayına girilir. İbraam'ın aklına Dorukısrak düşer. Oğlunu alarak ovaya iner. At oradadır. Tavlanmış, gençleşmiştir. İbraam tayını yanına getirerek, Dorukısrak'ı onun yardımıyla yakalamayı düşünür. Tayı annesinin yanına gönderir. Ana oğul çılgın bir se-

vinçle birbirlerini sevip okşarlar. Arkadan dolaşan Mustafa kementi atarsa da Dorukısrak büyük bir şahlanışla kurtularak tepeye doğru koşar. Ardından da Altay gider. O günden sonra İbraam sık sık çevreyi arar, fakat onları bulamaz. Sanki kuş olup uçmuşlardır. İbraam, bunu, ata yaptığı haksızlığa yorarsa da dıştan bir şey belli etmez. Hâlâ içinde bir umut vardır. Güz, ardından kış gelip geçer. Umutları yıkılır. Dorukısrak tayıyla kayıplara karışmıştır.

YARGI

"*Yılkı Atı*'nda sözü geçen kişiler, çocukluk, gençlik çağımda, bir ortak yaşantının anılarımda kalan kişilerinden bazılarıdır. İnsanlara kızgın, küskün olduğum anlardaki kederli, umutsuz olduğum anlardaki iç dünyamı, belki de, biraz atın davranışlarına aktarmışımdır. (...) Hiçbir önyargıdan yola çıkmadım. Ben konuşmadım, içimdeki köylüler öyle konuştular, daha doğrusu, beni öyle yazmaya zorladılar. Ortaya ne çıkmışsa, o, oluşların gerçek sonucudur. (...) İlk satırlardan yerel ağız kendi kendine ağır basmaya başladı. Anlatışın değerinde olayın değerini bulur gibiyim. Sonra, o ağzın, anlatımdaki yerelliğin, romanda sözü geçen kişilerin gerçek iç dünyalarını, duygularını yürekten yansıttığını, kişileri oldukları gibi verebilmek olanağını verdiğini sanıyorum. Bu gerekçe, dilde de bu yolda yürümeye zorladı beni. Ele alınan konu ile dil ve anlatım birbirine sıkı sıkıya bağlı gibi geliyor bana. (...) İşimin gereği dışında da, uzun yıllar, benim kahvem, kıraathanem doğa olmuştur. (...) Türk edebiyatçısının yeri halkın bağrı olmalıdır, onu söylemelidir gün boyu. Halka dönük edebiyat yapılmalıdır." (Abbas Sayar)

"Görünüşte etkili ve duygulu bir hayvan hikâyesi; ama sadece o kadar değil. Bir toprağın kismetini paylaşmakta aynı çaresizliklerde birleşen insanlarla hayvanların ortak kaderi. Yerel ağız özelliklerini koruyarak, duygularını ve davranışlarını ilettiği kişileri kendi koşulları içinde izleyerek yazılmış gerçekçi bir gözlem. Toplumsal dayanışmadan yoksun dar çevrenin insafsız yokluğu içinde yalnız kendi evini, yalnız kendi çiftini, yalnız kendi kurtuluşu-

nu düşünen; hayallerinde bile aynı çıkarcı davranışla çevresini ezen karamsar bir bencillik. Belli bir toprağın şartladığı belli bir davranış. (...) Duygulu bir hayvan hikâyesi değil, anlamlı bir köy gözlemidir eser. Roman olamayan yapısına rağmen etkili, doğru, güzel bir başlangıç. Saygı ve özen gösterilmesi gereken iyi bir ilk eser." (Rauf Mutluay)

"Uyandırdığı ilgiye değer bir roman *Yılkı Atı*. Ama ne var ki, *Yılkı Atı*, yazarın ilk yapıtı olması ya da salt bir attan söz etmesiyle ilginç değil, onun asıl ilginçliği Türk köyünü ve köylüsünü değişik bir konuyla yansıtmasıdır. Dilinin şiirselliği köy konularına karşı duyarsız kişilerde bile ilgi uyandırdığı kadar var. Üstelik doğayı ve atların doğa içindeki korkunç yaşantısını sunuşu gerçekten benzersiz. Gerçi, *Yılkı Atı*'nı ve de Abbas Sayar'ı, Aytmatov ve Rudyar Kiplink'le benzer bulanlar oldu ama... *Yılkı Atı*'nda doğa ön planda yer almaz. Roman okunup bitirildikten sonra insanda kalan etkisine dikkat edilirse; atları amansız doğaya terk etmek zorunda kalan köylülerin acılı serüveni titrer içimizde. (...) *Yılkı Atı*'nda, Dorukısrak'ın sahibinden kaçıp da bulunamaması yapıtın doğal akışını aksatan tek yan. Bir at'ın bu derece bilinçle ve duyarlılıkla devinebileceğini kabul etmek biraz güç." (Halil Şahan)

"*Yılkı Atı* konusu, kahramanları, yapısı ve üslubuyla son derece değişik bir romandır. Her şeyden önce bu romanda ön plana çıkmış bir insan yoktur. Eser, insanla tabiatın ve bir kısrağın macerasını bir bütün olarak ve geniş bir perspektiften, beşeri bir açıdan verir. (...) Sesler, manzaralar, tabiat, duygular son derece güzel ve canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Abbas Sayar gözlem kabiliyeti olan bir yazar. Ayrıca onun, romanın her satırından köy hayatını yakından tanıdığına şahit oluyoruz. O, doksan iki sayfalık küçük bir romanda bütün bir köy hayatını tasvir edebilmiştir. Hem de hiçbir teferruatı ihmal etmeden. (...) Birçok köy romanının aleyhine bir unsur olan şive taklidi bu eserde son derece başarılı kullanılmıştır. Basit ve günlük kelimeler kısa cümleler halinde birleştirilmiştir. (...) Sonuç olarak, *Yılkı Atı*, gerçek ve tabii bir köy hayatını ve bu hayatın bütün arızalarını, acılarını, duyguları-

mi ve düşüncelerini içine alan konusu, sıcak ve şiirli anlatımı, sevgi ve merhamet duygularımıza hitap eden üslubuyla güzel bir romandır." (N. Ziya Bakırcıoğlu)

"Romandaki olaylar çok kez zaman sırasına göre verilmemiş. Bu bir karışıklık duygusu uyandırıyor okuyucuda. Yazar, üç dört cümlelik paragraflarla birbiriyle ilintisi olmayan konulara atlıyor. (sf. 26) Bazen bir şeyi anlatırken hemen araya girip açıklama yapıyor. Bu, röportaja doğru itiyor romanı. Yazarın, çocukların düşlerini ayrıntılarıyla anlatabilecek kadar her şeyi bilmesi, gerçekçilik açısından iyi değil. İnandırıcı olmuyor. (sf. 18) Romanın dili, romanın içeriğine uygun. (...) *Yılkı Atı*, bir bırakılmışlığın, bir horlanmanın romanı. Acemi, buruk, kasıntısız, yazarı için umut verici bir roman." (İrfan Yalçın)

"Gereksiz söz yok, gereksiz tasvir yok, gereksiz ayrıntılara inmek yok. (...) Dorukısrak'ın serüveni var. Şiirli mi şiirli. Ama yazar ille de şiirli olsun diye şiir katmamış. Kendiliğinden gelmiş bu şiir. (...) Rahatlıkla anlatılmış, abartılmamış, sosyal sorunları deşiyorum diye yapaylığa düşülmemiş. (...) Ama *Yılkı Atı* kendine vergi nitelikler taşıyor. Kimseye benzemiyor. Özgün bir yapıt. Etkileyici, başarılı bir öykü." (Oktay Akbal)

KAYNAK

Oktay Akbal (Cumhuriyet, 8.11.1970), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 4.12.1970, 7.3.1971), Muzaffer Buyrukçu (Yeni Gazete, 19.1.1971), İrfan Yalçın (Soyut, Şubat 1971), Ahmet İnam (Dost, Şubat 1971), Halil Şahan (Ulus, 22.2.1971), Vedat Günyol (Yeni Gazete, 16.3.1971/Milliyet Sanat, 5.4.1975), Abbas Sayar (Ulus, 4.3.1971/Cumhuriyet-Çerçeve, Mart 1988), Mehmet Ergün (Yeni Dergi, Kasım 1972), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), N. Ziya Bakırcıoğlu (*Başlangıcından Günümüze Türk Romanı*, 1983), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

YABANCILAR

KEMAL BEKİR

YAŞAMI

Kemal Bekir (Özmanav), 1924'te Çivril (Denizli)'de doğdu. İzmir Gazi Ortaokulu ile Ticaret Lisesi'nde okudu. 1944'te Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'ne girdi. İstanbul dergisinde şiirler yayımladı. 1947-54 yılları arasında Fikirler ve Seçilmiş Hikâyeler dergilerinde hikâyeleriyle göründü. 1952 yılına değin Devlet Tiyatrosu'nda oyunculuk yaptı. Bir ara kovuşturmaya uğradı, tutuklandı. Cezaevinden çıkınca muhasebecilikle uğraştı. 1959'da İstanbul Şehir Tiyatrosu'na alındı. Orada oyuncu ve yönetici olarak çalıştı. 1980'den sonra İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda görev aldı. Ayrıca, yerli ve yabancı yazarların romanlarını radyoya uyguladı. Nahit Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* adlı romanından uyarladığı *Düşüş* oyunu ile, Ankara Sanatseverler Derneği'nce 1975-76'nın en iyi oyun yazarı seçildi. *Hücre* romanıyla 1998 Orhan Kemal Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Yabancılar* (1958), *Kaçaklar* (1961), *Hücre* (1997), *Kanlı Düğün* (1997). – Hikâye: *Fatma Hanımın Erik Ağacı* (1970), *Bayrama Yakın* (1975). – Oyun: *Düşüş* (1975).

ÖZET

Sıtkı Efendi bir kasabada Malmüdürlüğü'nde tahsildardır. Kendisini bu işe kayınbiraderi Galip Efendi sokmuştur. O da aynı dairede memurdur. Sıtkı Efendi'nin ikisi kız, ikisi erkek dört

çocuğu vardır. Son günlerde kendini içkiye fazla kaptırdığından, karısı Ayşe üzüntülüdür. Her akşam kocasını yemeğe beklemekte, fakat Sıtkı Efendi iş arkadaşı İzzet'le aşçı dükkânında kafayı çekmekte, eve geç gelmektedir. Buna karşın dürüst, onurlu, çocuklarına düşkün bir kişidir.

Öte yandan, Malmüdürü Rauf Efendi, Dortoğlu Mehmet Ağa'nın arkadaşıdır. Daha doğrusu, Mehmet Ağa onunla arkadaşlık kurmuştur. İşlerini kolaylıkla yürütebilmek için ondan yararlanmayı düşünmektedir.

Mehmet Ağa geniş toprakları olan, varlıklı, şişman, akıllı bir adamdır. Hovarda yaradılışlıdır. İkide bir İstanbul'a giderek eğlenmekte, para yiyerek dönmektedir. Bir yıl önce karısı ölmüş, dul kalmıştır. Üç delikanlı oğlu ile dul kızkardeşi vardır. Evlenmek ister. Rauf Efendi ona Sıtkı Efendi'nin kızını salık verir. Saadet gerçi henüz küçüktür, on üç yaşındadır, ama oldukça güzel bir kızdır.

Rauf Efendi'nin kışkırtmasıyla Mehmet Ağa, Saadet'i almayı iyice kafasına koyar. Üstelik, çevrede de bunun dedikodusu yapılır. Herkes bu işin olacağına inanmaktadır. Dünürlük görevini Rauf Efendi üstüne alır. Sıtkı Efendi kendi memurudur, herhalde onu reddetmeyecektir. Kaldı ki Mehmet Ağa gibi birine "hayır" demesi de olası değildir.

Gelgelelim, Rauf Efendi yanıldığını anlamakta gecikmez. Çünkü Sıtkı Efendi kızının çok küçük olduğunu öne sürer. Mehmet Ağa ise nerdeyse ellisine basacaktır. Arada büyük yaş ayrımı vardır. Delikanlı oğullarıyla birlikte oturmaktadır. Bu bakımdan, Ağa'nın kızıyla evlenmesi doğru olmayacaktır.

Bir süre sonra Rauf Efendi yeniden harekete geçer. Sıtkı Efendi'nin bir gün yolunu keser. Parka giderek konuşurlar. Söz evlenmeye gelince Sıtkı Efendi yine diklenir. Rauf Efendi bin dereden su getirir, fakat onu kandıramaz. Bunun üzerine, tehdit eder. Ya kızını Ağa'ya verecek ya da tahsildarlıktan istifa edecektir...

Sıtkı Efendi bu söz üzerine iyice kızar. Ayağa fırlar, sövüp sayar. Rauf Efendi'nin Ağa'ya yaranmak için araya girdiğini, kızına acımadığını, insanlıktan yoksun olduğunu söyler. Yüzüne tükürür.

Rauf Efendi hemen Ağa'ya gider. Olanları anlatır, onu iyice doldurur. Ertesi gün Sıtkı Efendi gidip Ağa'yla görüşür. Tatlılıkla

ona bu işin olamayacağını anlatmaya çalışır. Fakat Ağa öfkelenir, onu tersler bunun üzerine, Sıtkı Efendi de ona bağırıp çağırır. Dışarı çıkar. Doğruca Malmüdürlüğü'ne gider. Rauf Efendi'nin odasına dalar. Kapıyı hızla kapatır. "İşte geldim, istifa ediyorum. Elinizdeki koz buydu, içiniz rahatlasın!" diye bağırır. Rauf Efendi'yi tokatlayarak dışarı fırlar. Yolda kayınbiraderi Galip'le karşılaşır. Olup bitenleri anlatır. Fakat Galip de Ağa ile Malmüdürü'nden yana çıkar. Bundan ötürü tartışırlar. Sıtkı Efendi onu da azarlayarak evine yollanır.

Birkaç gün sonra eşyasını toplar. Sabahleyin, güneş doğmadan karısı ve çocuklarıyla bir yaylıya biner. Kasabadan ayrılır. Böylece, hem kızının geleceğini, hem de kendisinin onurunu korumuş olur.

YARGI

"Kemal Bekir'in *Yabancılar*'ı da başka bir başarı. Bu romanda şiir, bana kusurlu görünen kuruluşu örtüyor. Yazar, küçük bir memurun hayatını anlatıyor, küçük memurun kızına bölgenin zengin bir ileri geleni talip olmaktadır, zengin adam yaşlı, kızsa pek gençtir. Babası kızını vermeye yanaşmaz; ama istekli, zavallı memurun amirini elde etmiştir, amiri adamın üzerinde, istifasını vererek kasabadan kaçacak derecede baskı yapar. (...) Bu kitapta aynı kıza âşık olan, bir umutsuzluk bunalımı içinde kendini öldüren genç ve yoksul bir işçinin hikâyesi de var. Bu hikâye pek dokunaklı bir şiirle verilmiş. Yazar teknik bir beceriksizlik göstermiş biraz ama, hikâyenin güzelliği bu kusuru örtüyor." (Reşat Nuri Darago)

"Kemal Bekir'in *Yabancılar* adlı romanında Sıtkı, kızını zorla almak isteyen Dortoğlu ile konuşmaya gider: 'Sıtkı, onu bir anda umduğundan daha yumuşak buldu. Kininin, heyecanının görünen yanlarını kazıdı; onda da işi tatlılıkla halletmek isteği vardı. Bakındı, Rauf'un her zaman oturduğu iskemleye doğru yürürken geriden başka bir iskemle çekti.' (sf. 134-135). Kemal Bekir, daha önce, Sıtkı ile Rauf'un ilişkilerini belirttiği için buradaki bu ustaca saptama birden bir değer kazanıyor. Bu, ustaca bir saptamadır; bir psikolojik durumun romana özgü bir biçimde verilişidir. Ne

var ki kişisinin iç dünyasını açıklayan, onu aleladelikten kurtarıp bir roman kişisi yapan psikolojik durumları yakalayan yazar, yakaladığı bu psikolojik ayrıntıları ustaca belirtmekle yetinmeli, bu durumları sömürmeye kalkışmamalıdır. Burada fazla söz okura batar. Romancı, okurun anlayışına güvenmelidir." (Fethi Naci)

KAYNAK

Reşat Nuri Darago (Varlık, 1.8.1959), Fethi Naci (Dost, 1.6.1959), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979).

KURTLAR SOFRASI

ATTİLÂ İLHAN

YAŞAMI

Attilâ İlhan, 15 Haziran 1925'te Menemen'de doğdu. İlk şiiri 1941'de Yeni Edebiyat dergisinde çıktı. Bunu, Beteroğlu imzasıyla 1942'de Yücel'de ve 1946'da Gün'de basılan şiirleri izledi. Lise son sınıf öğrencisi iken 'Cebbaroğlu' ile CHP Şiir Yarışması'nda ikinciliği kazandı. Ardından İstanbul, Varlık, Genç Nesil, Adım Adım, Ses, Fikirler, Yirminci Asır, Yağmur ve Toprak dergilerinde asıl adıyla şiirler yayımladı. Hukuk'taki öğrenimini yarım bırakarak 1949'da Fransa'ya gitti. Dönünce, Gerçek ve Vatan gazeteleri ile Kaynak, Yeditepe, Pazar Postası, Mavi, Varlık, Yeni Ufuklar, Seçilmiş Hikâyeler, Dost dergilerinde şiirler, eleştiriler, denemeler yayımladı. 1960'tan sonra Yelken, Ataç, Varlık, Yön, Yeni Edebiyat dergileri ile Cumhuriyet gazetesinde ve 1970'ten sonra Demokrat İzmir, Yeni Ortam, Politika, Dünya ve Milliyet gazetelerinde göründü. *Tutuklunun Günlüğü* ile 1974 Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, *Sırtlan Payı* ile de 1974 Yunus Nadi Roman Armağanı'nı ve 1996 yılında Edebiyatçılar Derneği Onur Belgesi ve Altın Madalya Ödülü'nü aldı.

ESERLERİ

Roman: *Sokaktaki Adam* (1953), *Zenciler Birbirine Benzemez* (1957), *Kurtlar Sofrası* (2 cilt, 1963), *Bıçağın Ucu* (1973), *Sırtlan Payı* (1974), *Yaraya Tuz Basmak* (1978), *Fena Halde Leman* (1980), *Dersaadet'te Sabah Ezanları* (1980), *Haco Hanım Vay* (1984), *O Karanlıkta Biz* (1988), *Yengecin Kıskacı* (1999), *Allahın Sürgünleri* (*Reis Paşa* 2002). – Şiir: *Duvar* (1948), *Sisler Bul-*

vari (1954), *Yağmur Kaçağı* (1955), *Ben Sana Mecburum* (1960), *Belâ Çiçeği* (1962), *Yasak Sevişmek* (1968), *Tutuklunun Günlüğü* (1973), *Faşizmin Ayak Sesleri* (1975), *Böyle Bir Sevişmek* (1977), *Elde Var Hüzün* (1982), *Korkunun Krallığı* (1987), *Ayrılık Sevdaya Dahil* (1990), *Böyle Bir Sevmek* (1998), *Kimi Sevsem Sensin* (2002). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Hangi Sol* (1970), *Hangi Batı* (1972), *Hangi Seks* (1976), *Hangi Sağ* (1980), *Gerçekçilik Savaşı* (1980), *Hangi Atatürk* (1981), *Batı'nın Deli Gömleği* (1981), *İkinci Yeni Savaşı* (1983), *Sağım Solum Sobe* (1985), *Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler* (1985), *Ulusal Kültür Savaşı* (1986), *Sosyalizm Asıl Şimdi* (1991), *Aydınlar Savaşı* (1991), *Kadınlar Savaşı* (1992), *Hangi Edebiyat* (1993), *Hangi Laiklik* (1996), *Hangi Küreselleşme* (1997). – Günce/Anı/Gezi: *Abbas Yolcu* (1957). – Senaryo: *Kartallar Yüksek Uçar* (1982), *Yarın Artık Bugündür* (1986), *Yıldızlar Gece Büyür* (1992), *Tele Flaş* (1993).

ÖZET

Birlik gazetesinin gece baskısı hazırlanmaktadır. Yorgun mürettipler durmadan yeni haberlere yer bulmak için çırpınırlar. Avukat Sadık, gazetenin sahibi Hüsnü Faik'le saatlerdir tartışmaktadır. Konu, Necdet'in fıkraları ve Mahmut'un yolsuzluklarla ilgili yazılarıdır. Hüsnü Faik onları savunur. Necdet'in tutuklanması ihtimali doğmuştur. Buna hepsi hayıflanır. Yeniden 1946'lara mı dönülecektir?

Mahmut Ersoy'un yazıları Kolaylık İnşaat Şirketi'yle ilgilidir. Şirketin çevirdiği dolapları açığa çıkarmak için Mahmut İzmir'e gidecektir. Orada birisinden yeni haberler alacak ve bunları gazetede yayımlayacaktır. Fakat Şirketin sahibi Zihni Keleşoğlu bunu öğrenir. Adamı Kılçık Nâzım'ı peşine takar. Mahmut, gideceği gece, arkadaşı Ümit'le buluşur. Ümit, Keleşoğlu'nun kızıdır. Uzun süre Fransa'da kalmış, özgür düşünüşlü, dürüst bir kızdır. İki yıldır Mahmut'la arkadaşlık etmektedir. Fakat ondan bıkmıştır. Artık ayrılmak istemektedir. Mahmut bunu duyunca üzülür, yıkılmışçasına vapura biner.

Öte yandan, Asım Taga, sırtını Demokrat Parti'ye dayayan bir işadamıdır. O da Keleşoğlu gibi kirli işler peşindedir. Nitekim, şimdi de yabancı bir şirketin temsilcisi Freddy Mills'e takmıştır. Mills, traktör ticareti için İstanbul'a gelmiştir. Asım Taga ithalatı kendisi yapmak üzere Mills'i kandırmaya çalışır. Bu yolda kızını kullanır.

Ertesi gün İzmir'den gazeteye telefon açılır. Konuşan, muhabir Cezmi'dir. Mahmut'un vapurdan çıkmadığını bildirir. Olay çevrede duyulur.

Komiser Orhan barda çalışan sevgilisi Gilda'yla vedalaşarak işine gider. Sabahleyin bir cesedi balıkçıların bulduğu öğrenilir. Araştırma sonunda başsız cesedin Mahmut olduğu anlaşılır. Herhalde onu öldürenler ya sağcılar ya da gizli işler çeviren şirketin adamlarıdır. Çünkü Mahmut Atatürkçü, toplumcu, ilerici bir gazetecidir. Temizlenmesi gerekmektedir.

Ümit, gazetede Mahmut'un öldürüldüğünü okur. Büyük üzüntüye kapılır. İçip içip ağlar. Onu kovduğuna pişman olur.

Asım Taga traktör işini başka firmalara kaptırmamak için basında asılsız haberler çıkarttırır: Güya İstanbul Ekonomi Bankası ile Taga İthalât Şirketi ve Lehmann Tractor's Company anlaşmışlardır. Birlikte bir traktör fabrikası kurarak yurt kalkınmasına yardımcı olacaklardır.

Asım Taga, dolaplarını başarıyla yürütmek için Kılçık Nâzım'dan yararlanır. Nâzım'ın tanışı Güner, Freddy Mills'i tavlar, birlikte gezip tozarlar. Ankara ile ilişki kuran Freddy'nin çektiği telgrafları ve aldığı cevapları para karşılığında –Kılçık Nâzım'ın aracılığıyla– Asım Taga'ya satar.

Ümit, Mahmut'un ölümünden sonra sarsılır, nerdeyse hastalanacaktır. Derinden derine Mahmut'u sevdiğini anlar. Üstelik, ona saygı da duymaktadır. Artık yaşamını kendi kazanmak, Keleşoğlu'nun kızı olmaktan kurtulmak ister. Bu amaçla, Mahmut'un Beyoğlu'ndaki pansiyonunu kiralar. Sevgilisinin anılarıyla dolu bir gün geçirir. Onun eşyaları arasında ağlar. Sonunda, Mahmut'un yarım bıraktığı kavgayı tamamlamaya ant içer.

Aylardır sürdürülen araştırmalar ürünlerini vermekte gecikmez: Kolaylık İnşaat Şirketi'nin yaptığı binalar hem çürüktür, hem de ortakları dolandırılmıştır. Demek ki gazetenin yazdıkları

doğrudur. İşlerin kötüye gittiğini sezen şirketlerin yürütücülerinden Sezai Yazmacı ile Rıza Girgin kayıplara karışırlar. Polis "siyahlı kadın" diye adlandırdığı birinden kuşkulanır. Bu, Ümit'tir. Mahmut'un evine girerken polisçe görülmüştür, fakat kim olduğu henüz bilinmemektedir.

Asım Taga traktör işinde yenilmek üzeredir: Freddy Mills, İzmir'de arkadaşını görmeye gideceğini, birkaç gün sonra döneceğini söyleyerek onu atlatır. Gizlice Ankara'ya gider. Çevrilen dolaplar yavaş yavaş açığa çıktığından bakanlık, suistimali önlemek üzere harekete geçer.

Kılçık Nâzım, Güner'den aldığı son haberleri Keleşoğlu'na getirir. Keleşoğlu'nun çalışma odasında tartışmaya başlarlar. Mahmut'un öldürülmesini Keleşoğlu istemiş, bu işte Kılçık Nâzım'la Sabri'yi kullanmıştır. Şimdi ise vaat ettiği parayı vermeye yanaşmamaktadır. Tartışma kızışınca, sesleri yükselir. Bu arada kapı açılır. Keleşoğlu'nun kızı Ümit bembeyaz bir yüzle içeri girer. Konuşulanları duymuştur. Gece sabaha karşı evden kaçar. Katil bir babanın kızı olmaktan utanç ve acı duymaktadır. Gazetenin sahibi Hüsnü Faik'in evine gider. Her şeyi anlatır.

Ertesi gün Keleşoğlu, kızının evden ayrıldığını öğrenince, oyunu kaybettiğini anlar. Sahte pasaportla Avrupa'ya kaçmaya kalkar. Kendisine yine Kılçık Nâzım yardım eder.

Ortalık adamakıllı karışmıştır. Ankara'da basının dizginlenmesi yolunda tartışmalar yapılır. Polis, olayların iyice su yüzüne çıkması dolayısıyla harekete geçer, Keleşoğlu ile Kılçık Nâzım'ı Çorlu yolunda yakalar.

O gece gazetede bayram havası eser. Herkes sevinç içindedir. Gerçi arkadaşları Mamut'u kaybetmişlerdir. Ama zaferi de kazanmışlardır. Gazetenin ertesi günkü sayısında olup bitenleri ayrıntılarıyla yayımlayacaklardır.

YARGI

"Toplumsal düzeyde: *Kurtlar Sofrası* bizim kuşağımızdan bir yazarın toplumun tabanına değil, tavanına objektifini çevirdiği ilk ciddi roman denemesidir. Gerçekten de Demokrat Parti gittikçe

gelişmekte olan spekülatör ticaret burjuvazisi, toprak ağalığından ticaret burjuvalığına geçiş, genel olarak ticaret burjuvazisinin yabancı sermaye ile işbirliği deneyleri ve montaj sanayiciliğine geçiş hevesleri, komprador kapitalizminin belirginleşmesi gibi ekonomik ve toplumsal olgular hayli geniş kapsamlı olarak ele alınmış, işlenmiştir. (...) Estetik düzeyde: *Kurtlar Sofrası* çokluk yaşanmış bir hayat deneyine dayanan, tek sesli, tek doğrultulu, yüzeyden ve röportaj havalı roman uygulamalarına karşılık; geniş kapsamlı, çok kahramanlı, ekonomik ve toplumsal (sınıfsal) bir örgü üzerinde geliştirilen derinlemesine bir toplumcu roman uygulaması ortaya çıkıyor. Bu özellikleriyle de bizim kuşaktan bir öncülük işi başarıyor sanırım. Ayrıca, bu ana örgü içinde kişiler bireysel kendi diyalektiklerini derinlemesine yaşıyorlar." (Attilâ İlhan)

"Memleket o sıralarda gerçekten bir kurtlar sofrasına dönmüştür. Herkes çıkarını, sömürmekte bulmaktadır ve bütün sömürücülerin parça parça yok ettiği şey, halkın payıdır. Sürüklenilen yıkımdan kurtulmak için bir sentez ve bir hareket gereklidir. Romanda bunun ancak Kuvay-ı Milliye ruhuna bağlı demokrat bir toplumculuk ve ulusal bir devrimcilik olabileceği gösteriliyor. (...) Beylik deyimi kullanırsak, *Kurtlar Sofrası*, gene bir 'aşk ve macera romanıdır. Bu tür, Attilâ İlhan'ın serüven tutkusu ve heyecan merakı için uygun bir anlatma aracı oluyor. Yalnız başına siyasal ve entelektüel teze dayanan romanı yürütme güçlüğü karşısında yazar için geniş bir imkândır bu. Fakat yer yer iki planın birbirinden ayrıldığı, tezin söylev sıkıcılığına sürüklediği, serüvenin de piyasa romanları seviyesine düştüğü görülüyor." (Konur Ertop)

"Yeni romanı *Kurtlar Sofrası*'nda ise resimden, renk psikolojisinden, empresyonist tasvirci bir anlatıştan, sinemadan çok etkilenmiş bir anlatışa ulaşmış. Birbiri peşinden sekanslar halinde foto görüntüleri veriyor. (...) Oysa, Atillâ İlhan, içindeki kişiyi değil; geleceğin kişisini, tasarı insanı kavramaya zorluyor. Bundan dolayıdır ki, roman gerçeğe değip tabanı yanmışçasına havalanıyor. (...) Eski romanın özün dışında sallanan bağlantısız bir mahşeri karşısındayız. (...) Ama romanı büyük bir hızla, sinema hızıy-

la yürütüyor. Hiçbir düşüncenin üzerinde nefes alma, derinleşme imkânı yok." (Tahir Alangu)

"Kitabın yayınlanmış ilk kısmını okumayı tamamladığım zaman ilk düşüncem şu oldu: *Kurtlar Sofrası*, acı ve sert bir romandı, vahşi ve insafsız da diyebilirdim. Bu romanın tartışmasına girmek, Mustafa Kemal ihtilâlinin, hatta Tanzimat'tan bu yana gelişen Batılılaşma hareketlerinin tartışmasına girmekten başka bir şey değildi, bunu anlıyordum. (...) Romanın kişileri üzerinde de çok durmak istemiyorum, yalnız, kişilerin normal değerlendirmesinin eski ve alışılmış iyilik ve kötülük şeytanına göre değil, çok yeni bir şekilde yaratıcılık ve taklitçiliğe, sentezini yapıp yapamamış olmaya göre ayrılmış olması ufku bir hayli genişletiyor, romanını bu bakımdan da çok ilgi çekici yapıyor, bunun üzerine de tartışma yapmak birtakım moral değerleri benimseyen insan ile kendi moralini yaratan, yani bireşimini yapan insanın karşılaştırmasına girmek mümkün. Bunun fevkalade önemli bir konu olduğunu anlıyorum." (Cengiz İlhan)

"Attilâ İlhan, Demokrat Parti'nin altın çağının sona erdiği, baskı döneminin başladığı yıllar Türkiye'sinden toplumsal bir kesit vermek, Demokrat Parti iktidarının niteliğini belirterek eleştirisini yapmak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçirdiği değişimleri çözümlemek, sosyalistlerin yanılgılarını, sosyalizmin ülkemiz için bir ham hayal olduğunu vurgulamak ve Türkiye için kurtuluş yolu göstermek istiyor *Kurtlar Sofrası*'nda. Ve Atatürkçülükte buluyor bu kurtuluş yolunu. (...) Bu kadar çok kişili az roman vardır edebiyatımızda. Ne var ki Attilâ İlhan'ın amacı kişileri anlatmak değil, kafasında tasarladığı şemaları somutlaştırmak için kişileri araç olarak kullanmak; bunun için de anlattığı kişiler bir türlü ete kemiğe bürünemiyorlar, yapay çevrelerin, psikolojik gerçeklikten yoksun kişileri olarak kalıyorlar. (...) Kendilerini canlı kılacak ayrıntılardan yoksunlar. Gerçek yaşamdan çıkıp gelmedikleri belli. Attilâ İlhan'ın; kişilerini, kendi başlarına, kendi düzeylerine göre konuşturacağı yerde hep kendi gibi konuşturması da bu kişilerin yapaylıklarını artıran bir öğe." (Fethi Naci)

"Roman, çıkış noktası olarak, 1950-60 yılları arasını irdelemiş görünmesine rağmen, aslında Türkiye'nin Tanzimat'tan bu yana sancısını çektiği burjuvalaşma, Batılılaşma, çağdaşlaşma, kalkınma ve uluslaşma sorunlarını deşiyor; ticaret burjuvazisinin montaj sanayiciliğine geçişine, feodallerin ithalât işlerine, kapitalist ilişkilerine özenmelerine el atıyor. (...) Attilâ İlhan öz açısından çok sinematografik kurgu yönteminden yararlanıyor; durum ve eylem gözlemlerini bir kameranın acımasız çevikliğiyle gerçekleştiriyor; böylece, ortaya toplumsal olduğu kadar insancıl boyutları da geniş tutulmuş bir roman çıkıyor." (Özdemir İnce)

"İki ciltlik romanda Kurtuluş Savaşı'na katılmış, Kuvayı Milliye ruhunu taşıyan bir gazete sahibi ile onun gazetesinde çalışan bir yazar vardır. Memleketin o güne değin geçirdiği aşamaları görmüş, içinde bulunulan koşulları kavrayabilen bu kişilerle birlikte Atatürk devrim ve ilkelerini yaşatmakta kararlı olanlar olumlu kişilerdir. Bunların karşısında da devrimlere karşı çıkanlar, karaborsacılar, çıkarcılar yer alır. Bu iki karşıt düşüncelerle geçen, yolsuzluklar, cinayetler, çevrilen dolaplar ve ülkeyi 1960'a götüren olaylarla gelişen roman: 'Memleket bir kurtlar sofrasına döndü mü isyan haktır.' cümlesi ile sona erer ve romanda ne verilmek istendiği de bir ölçüde özetlenmiş olur." (Olcay Önertoy)

KAYNAK

Attilâ İlhan (Ataç, 1.8.1963/Yeni Ortam, 22.11.1975), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1964), Konur Ertop (Varlık, 15.10.1964), Cengiz İlhan (Ataç, 1.1.1964), Özdemir İnce (Türk Dili, Mayıs 1976), Selim İleri (*Çağdaşlık Sorunları*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

KORSAN ÇIKMAZI

NEZİHE MERİÇ

YAŞAMI

Nezihe Meriç, 1925'te Gemlik'te doğdu. Babası yol mühendisiydi. İlkokula Eskişehir'de başladı, Erzincan'da devam etti, Karaköse'de bitirdi. Ortaöğrenimini 1942'de Eskişehir Lisesi'nde tamamladı. Bir süre Heybeliada İlkokulu'nda öğretmenlik yaptı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1945'te üniversiteden ayrıldı, öğrenimini yarım bıraktı. Aynı yıl, İstanbul dergisinde N. Ufuk imzasıyla ilk yazısı basıldı. 1950'de Seçilmiş Hikâyeler dergisinde 'Bir Şey' adlı hikâyesi yayımlandı. Bunu başka hikâyeleri izledi. 1953'te çıkan *Bozbulanık* kitabı olumlu yankılar yarattı. 1957'den 1972'ye değin Dost dergisinde yazdı ve onun sorumlu yönetmenliğini yaptı. *Korsan Çıkmazı* ile 1962'de Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü ve *Bir Kara Derin Kuyu* ile 1990 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Korsan Çıkmazı* (1961), *Alagün Çocukları* (1978), *Bir Kara Derin Kuyu* (1990) *Alacaceren* (2003). – Hikâye: *Bozbulanık* (1953), *Topal Koşma* (1956), *Menekşeli Bilinç* (1965), *Dumanaltı* (1979), *Yandırma* (1998). – Oyun: *Sular Aydınlanıyordu* (1968), *Sevdican* (1985), *Çın Sabahta* (1995). – Çocuk: *Alagün Çocukları* (1976), *Küçük Bir Kız Tanıyorum Altı Yaşında* (1992), *Küçük Bir Kız Tanıyorum Yedi Yaşında* (1992), *Küçük Bir Kız Tanıyorum Sekiz Yaşında* (1993), *Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında* (1994) *Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşın-*

da (1995), *Küçük Bir Kız Tanıyorum On Bir Yaşında* (1996), *Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında* (1998), *Ahmet Adında Bir Çocuk* (1998), *Dur Dünya Çocukları Bekle* (1999).

ÖZET

Korsan Çıkmazı'nda belirli bir sürece göre gelişen bir olay yoktur. Anılara, çağrışımlara, duygulara, yaşantılara, içkonuşmalara yaslanan olaycıklar vardır. Bundan ötürü, konu bir doğrultuda yürümez, geri dönüşler ve ileri sıçrayışlarla yavaş yavaş belirir. Kaba bir özetleme yapmak gerekirse, şunlar söylenebilir:

Meli çok yorulmuştur. Kırk beş dakikadır durakta otobüs beklemektedir. Beyoğlu'ndaki evine gidecektir. Evi "Korsan Çıkmazı" adlı sokaktadır. Kendi katlarının üstünde Berni'nin dairesi bulunur. İşe giderken kızı Su'yu onun yanına bırakmıştır. Berni şimdi otuz yaşındadır. Meli'nin çocukluktan beri arkadaşıdır. Bora adlı küçük bir oğlu vardır. Kocası Turan, mimardır.

Meli otobüste eski arkadaşı avukat Ahmet'le karşılaşır. Sevinir. Berni'den, geçmişten konuşurlar. Meli bir an çocukluğunu düşünür: Berni'nin babası subaydır, kendisininki ise memur. Babaları gibi onlar da arkadaştırlar. Birlikte büyümüşler, oynamışlar, okumuşlardır.

Otobüsten inerler. Ahmet'le biraz yan yana yürürler. Akşam yemeğini birlikte yemeyi kararlaştırırlar. Meli kocası Adnan'a telefon eder, onu da çağırır. Denize bakan bahçeli bir lokantaya otururlar. İçmeye başlarlar. Konuşmaya dalarlar. Ahmet evlenmeyi düşünmüştür, ama aradığını bulamamıştır. Bir ara Meli bahçede tanıdığı şoför Sabir'i görür. Yanlarına çağırır. Sabir, Adnan'ı getirmeye gider. Adnan gelir, yeri pek beğenir. Lokantadan çıkınca Taksim'e doğru yürürler. Sonra Ahmet ayrılır. Yolda giderlerken Meli'ye üç sarhoş sarkıntılık etmeye yeltenir. Adnan birini tekme tokat yere serer. Öbürleri gerilerler. Meli "imdat" diye bağırır. Polisler gelir. Birlikte karakola giderler. Sarhoşlar Ad-

nan'ın tabanca çektiğini öne sürerler. Oysa Adnan arka cebinden piposunu tabanca gibi çekmiş, sarhoşlar da öyle sanmışlardır! Komiser güler, Adnan'ı salıverir.

Bu sırada Berni, Meli'yle Adnan'ı merakla bekler. Su'yu yatırır. İçinde bir sıkıntı vardır. Geçmişi anar: O yıllarda Mahir amcası ile Neyyire halasının yanında kalmaktaydı. Meli de oradaydı. İkisi de öğrenci idiler. Liseyi okumak için küçük bir Doğu ilinden Orta Anadolu'nun büyük bir iline gelmişlerdi. Birbirlerini çok severler, ama ara sıra takışmaktan da geri durmazlardı... Birlikte oynarlar, birlikte gezerlerdi, dans ederlerdi, çay içerlerdi, ders çalışırlardı, kıkır kıkır gülerlerdi... Amca da, hala da ne iyi, ne unutulmaz insanlardı!..

Berni kocasıyla pek anlaşamaz. O düzenli, onurlu, özgeci, duygulu, inançlı bir kadındır. Turan ise biraz akılcı, alaycı, inançsız, bireyci bir erkektir. Bu yüzden arada sırada tartışırlar ama kocası Berni'yi sever yine de.

Meli kocasıyla eve geç gelir. Berni'ye olanları anlatır. O da kocasıyla tartışmalarından söz açar. Bir süre dertleşirler, anılarını tazelerler: İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılı günlerini Mahir amcanın yanında geçirmişlerdir. Sonra İstanbul'a gelmişlerdir. Çatı katında bir odaya yerleşmişlerdir. Berni konservatuvara, Meli Edebiyat Fakültesi'ne yazılmıştır. Mahmut ve Sahir'le arkadaş olmuşlardır...

Fakülteyi bitirince, Meli öğretmenliğe atanır. Okuttuğu çocukları düşünmeye alıştırmak ister. Atatürk'ü, devrimlerini coşkuyla anlatır. Çevresiyle arası açıktır. İleri görüşlü, açık yürekli ve içtenliklidir. Bir gece odasını polisler basar. İçerde hükümetçe aranan bir avukat ile semtin kötü tanınmış kadınlarından biri bulunur. Hepsi karakola götürülür. İfadeleri alınır. Kadınlar bırakılır, avukat orada tutulur. Eğitim Bakanlığı işe el koyar, müfettiş gelir. Avukatın bırakılması üzerine Meli kurtulur. Ama bu olay onu çok sarsar. Dar görüşlü çevresinin, özellikle de dayısının ayıplayıcı davranışına kızar...

Evinde yakalanan avukat, Ahmet'tir. Çocukluk arkadaşı Sahir tanıştırmıştır onu kendisine. Zamanla arkadaş olmuşlardır. Okuyan, düşünen, neşeli, dürüst, ilerici bir halk çocuğudur. Hukukta öğrencidir. Okulu bitirince birkaç yıl görüşememişlerdir. Meli an-

cak bir hafta önce onu Taksim'de uzaktan seçer gibi olmuştur. Sonra bir akşam Ahmet evine gelmiştir. Hastadır, ateşi yükselmiştir. O sırada Meli'nin arkadaşı, lekeci Sofia içeri girmiştir. İkisi bir olarak Ahmet'i yatırmışlardır. Aradan bir iki saat geçmiştir. Birden polisler baskın yapmışlardır...

Berni konservatuvara giderken bir gün yolda Turan'la karşılaşır. Tam ayağı kayıp da düşecekken delikanlı onu kolundan tutmuştur. Böylece tanışmışlardır. Gitgide birbirlerini sevmeye başlamışlardır. Okulu bitirince evlenmişlerdir.

Berni'nin evlenişinden sonra Meli kendini yalnız duymuştur. Bir gün dışçide Adnan'a rastlamıştır. Adnan, Berni'nin çocukluk arkadaşıdır. Yakışıklıdır. Meli'yi de tanır. Dışçiden çıkınca bir yere gidip oturmuşlardır. Tatlı tatlı konuşmuşlardır. Sonunda evlenmişlerdir. Su adında bir kızları olmuştur. Şimdi Korsan Çıkmazı sokağında arkadaşı Berni'yle aynı evde kalmaktadırlar.

YARGI

"*Korsan Çıkmazı*'nda, özlemini duyduğumuz, öylesine gerçek bir insan sıcaklığı, dünyaya ve insanlara açık, seven bir yürek ve öylesine usta bir anlatım, saygılı bir dil çabası var ki kişi okurken, "Şu roman bitmese..." diyor. *Korsan Çıkmazı*'nın gücü de, güçsüzlüğü de burada, bence. Yaşamının, roman düzeninden daha ağır basmasında. Bütün ilk romanların kaderi bu mudur, bilmiyorum. Ama Nezihe Meriç de, bu ilk romanında, bir roman düzeni kurmaktan, gerçek yaşamdan gelenleri bu düzen içinde romanlaştırmaktan çok; yaşantılarını, gümrükten mal kaçırırcasına, her birinin üzerine titreyerek, ilk romanına serpiştirmek yolunu tutmuş. Biçimdeki değişik anlatışlar, zoraki bir biçim yeniliği kaygısının değil, yaşamının roman düzeninden önde gelmesinin sonuçları: Anılar, günlükler, mektuplar, değişik kişilerin ağzından anlatmalar..." (Fethi Naci)

"Düşünmeye, yapıcılığa, sevgiye bir çağrı olan *Korsan Çıkmazı* yalnız konusu ve özüyle değil, dili ve örgüsüyle de değer taşımaktadır. Ön zamanı bir akşamüstü ile ertesi günün sabahı arasında uzanan roman bilinçaltına eğilişler, anışlar, çağrışımlar, iç

içe planlarda geliştirilişlerle iki kadın kahramanın bütün yaşayışlarını içine almaktadır. Yapı bakımından iki genç kadının anlatış ve düşünüşlerini veren bölümler arasında sözün, yer yer ikisinin dayanakları, dengeleri, dostluklarına bırakılışı gibi yönler ilgi çekici işçilik belirtilerindendir." (Konur Ertop)

"Yazar, kadının kurtulması için, toptan bir hatırlamaya, kurulu düzenin dışına çıkması gerektiğine inanmakta, ancak, bu hayırlamanın eytişimsel bir açıklamasını yapmamaktadır. Bu yüzden, kurtuluşu hayırlamada gören tutum, alt düşünsel alanda kalmakta ve eylem biçimine girememektedir. (...) Burda şöyle bir nokta ortaya çıkıyor: Meriç'in kadınları, eylem halinde kökten bir karşı koymaya girişmedikçe, çıkmazlarından kurtulamayacağa ve sürekli bir yalnızlık ve bunalma içinde kalacağa benziyorlar." (Ahmet Oktay)

"... Alabildiğine tatlı, akıcı, etkili, yeni bir anlatım kuruluyor. O kadar ki, insan kitabı okumaya başladı mı bir daha bırakamıyor. Roman değil de, uzun ve zevkli bir şiir okumuş gibi oluyor. (...) Gelgelelim, romanın dengesi için aynı şey söylenemez. Nitekim, bazı parçalar gereğinden çok uzayıp yayıldığı halde, bazı bölümler (özellikle, son bölümler) kısa ve hızlı geçiyor. Örneğin, Meli'yle Berni'nin çocukluk günleri ayrıntılarıyla ortaya konuyor, fakat evlenme dönemi ve aile yaşantısı pek yüzeyden belirtiliyor. Hepsinden önemlisi: Daha sürmesi gereken (ve beklenen) roman birdenbire yavaşlıyor ve tamamlanmadan duruveriyor. (...) İçlerinden en çok Meli ile Berni'nin üzerinde durulmuş. Çocukluklarından başlayarak evleninceye kadar olan hayatları ayrıntılarıyla, güzel anlatılmış. Fakat, öbür kişilerin çoğu, yeterince işlenmemiş. Özellikle Meli'yle Berni'nin kocaları ve çocukları pek silik kalmış. Meriç'in öteden beri süregelen tutumu, burada da kendini gösteriyor: Kişiler, çoğunlukla özgür değiller, Meriç'le birlikte varlar, ona bağlılar. Bundan ötürü, kişileri ancak onun tanıdığı ve bize tanıttığı kadarıyla biliyoruz, onun açısından ve onun gözüyle, asıl bütünlüğü ve gerçekliğiyle değil!" (Asım Bezirci)

KAYNAK

Sunullah Arısoy (Akis, 11.9.1961), Ahmet Oktay (Değişim, 15.2.1962), Konur Ertop (İkdam, 5.3.1962/Türk Dili, 1.7.1964), Rauf Mutluay (Kim, 4.4.1962/Yeditepe, 31.5.1962), Fethi Naci (Vatan 6.7.1962), Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1963), Mübeccel İzmirli (Nezihe Meriç ile Konuşma, Varlık, 1.2.1966), Asım Bezirci (Papirüs, Ekim 1967/*1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz*, 1980) Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Nezihe Meriç (Milliyet Sanat, 28.5.1979), Olcay Önertoy *(Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Mahir Ünlü-Ömer Özcan (*20. Yüzyıl Türk Edebiyatı III*, 1990).

BÜYÜK GÖZALTI

ÇETİN ALTAN

YAŞAMI

Çetin Altan, 22 Haziran 1927'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Galatasaray Lisesi'ni, ardından Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Ulus, Halkçı, Tan, Akşam, Milliyet, Yeni Ortam, Politika, Güneş, Hürriyet gazetelerinde fıkralar yazdı; Çınaraltı, İstanbul, Yeni Adam, Kaynak dergilerinde şiirler yayımladı. 1965'te Türkiye İşçi Partisi listesinden milletvekili seçildi. 12 Mart 1971'den sonra bir yazısından dolayı mahkûm oldu; ancak sağlığının bozulmasından dolayı, 1973'te özel afla serbest bırakıldı. *Büyük Gözaltı* ile 1973 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Bir Yumak İnsan* ile 1978 Türk Dil Kurumu Deneme Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Büyük Gözaltı* (1972), *Bir Avuç Gökyüzü* (1974), *Viski* (1975), *Küçük Bahçe* (1978), *Aşk, Sanat ve Servet* (1993). Hikâye: *Rıza Bey'in Polisiye Öyküleri* (1987), *Kalem Bahçesinden Yedi Hayat* (1999). – Şiir: *Üçüncü Mevki* (1946). – Oyun: *Çemberler* (1964), *Mor Defter* (1965), *Suçlular* (1965), *Dilekçe/Tahterevalli* (1966), *Toplu Basım* (Tüm oyunları, 1994). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Atatürk'ün Sosyal Görüşleri* (1965), *Bir Yumak İnsan* (1977), *İdam Edilen 44 Vezir-i Azamın Dramı* (1991), *Öldürülmüş Şehzadeler ve Devrilmiş Padişahlar* (1991), *Seçmeler* (1992). – Günce/Anı/Gezi: *Bir Uçtan Bir Uca* (1965), *Al İşte İstanbul* (1970), *Ben Milletvekili İken* (1971), *2027 Yılının Anıları* (1985), *Kavak Yelleri ve Kasırgalar* (1992). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Taş* (1964), *Sömürgecilerle Savaş* (1965), *Onlar Uyanır-*

ken (1967), *Geçip Giderken* (1968), *Kopuk Kopuk* (1970), *Suçlanan Yazılar* (1970), *Kahrolsun Komünizm Diye Diye* (1976), *Nar Çekirdekleri* (1976), *Zurnada Peşrev Olmaz* (1978), *Şeytanın Aynaları* (1982), *Şeytanın Gör Dediği* (1997), *Dünyaya Bırakılmış Mektuplar* (1997), *Uçuk* (1998), *Kadın, Işık ve Ateş* (1998), *Sobe* (1999), *Kral Öldü, Yaşasın Kral* (1999), *Yeryüzü Tanrıçaları* (2000), *1,2,3,4,5,6,7,8,9,10* (2001), *İyi ki Şu Köyceyiz Var* (2001). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Gölgelerin Gölgesi* (1981), *Kullar ve Sultanlar Yaldızlı Bir Karabasan* (2000).

ÖZET

(Romanda olayın geçtiği ülke ve çağ belli değildir.)

Onu bir hücreye koymuşlardır. Fakat tutuklanmasının nedeni belli değildir. Bu yüzden, ifadesinin bir an önce alınmasını merakla bekler. O zaman işin içyüzünü öğrenecektir. Görevliler arada bir odasına gelerek tanımadığı bazı kişilerin adlarını sayar, onları öldürüp öldürmediğini sorarlar. Sanık bu soruları şaşırarak dinler. Onlar gidince anılarına dalar: Çocukluk ve delikanlılık yıllarını, yaşadığı köşkleri, evlatlık kızları, büyükbaba ile cicianneyi düşünür. Çocukken kızdığı kişileri öcülere yedirmişti. Acaba onları mı soruyorlardı?..

Görevliler değiştikçe suçlama konuları da değişir. Örneğin, bir seferinde yaşlı birini getirirler. İhtiyar adam: "Evet, beni bu öldürdü!" der. Tutuklu iyice şaşırır. Yalnız kalınca, çocukluğunu anımsar: Köşkü boyayan ustaya mantar tabancasını doğrultmuş, adamcağız da korkarak iskeleden düşmüş, ayağı kırılmıştı. Daha sonra öğrendiğine göre, adam topal kalmıştı. Yoksa, şimdi getirdikleri ihtiyar, o usta mıydı?..

Ertesi gün görevliler yine gelirler. Sanık, geçen günkü soruşturmadan söz açar. Onlar ise, kimsenin kendisine böyle bir şey sormadığını, sinirlerinin bozulduğunu ya da düş gördüğünü söylerler. Tutuklu bocalar, ne yapacağını bilemez. Kendini öldürmesin diye, elindeki kemer ile tıraş bıçağının jiletini alırlar. Sürekli olarak gözaltında tutarlar. O kadar ki, çay içerken bile yanında biri

bekler, bardağı kırıp da camıyla bileğini kesmesin diye...

Bir gün hücreye –hep açık duran kapıdan– bir görevli girer. Elinde birtakım kağıtlar vardır. Üstünde, "Hakkında kovuşturmaya mahal olmadığı" yazılıdır. Tutuklu sevinerek kağıdı imzalar. Çantasını toplar, giyinir. Hayal kurmaya başlar: Eve varır varmaz sahanda sucuklu yumurta pişirecek, rakısını yudumlayacaktır... Akşamı zor eder. Fakat ne o gün, ne de daha sonra durumda bir değişiklik olmaz. Sanki tahliyesi unutulmuştur. Nöbetçilere cebindeki kağıdı gösterir, salıverilmesi gerektiğini söylerse de bir sonuç alamaz...

Dışarda yağmur yağmaktadır. Hücrenin duvarları kalın taşlarla örülmüştür. İçerisi soğuktur. Akşamleyin getirilen soğuk nohutla makarna, masanın üzerinde durmaktadır. Yemeklere gözü takıldıkça iştahı kaçar, yemez. Gözleri geçmişe dalar: Yine böyle yağmurlu bir gece annesi onu paşa dedesinin evinden alarak trenle Trakya'daki evlerine, babasının yanına götürmüştü... Yine böyle yağmurlu bir gece trende bir kadınla sevişmişti... Başka kadınlarla da bir sürü serüven geçmişti başından...

Sabaha karşı sarsılarak uyandırılır. İri bir adam başucunda beklemektedir. Sanık korkuyla ürperir. Belki de ölüme götürülecektir. Çünkü, dün bir memur, "Seni artık hiç çıkarmayacaklar." demiştir. Tomsonluların arasında uzun koridorlar aşılarak, merdivenler inilerek büyük bir kapıya varılır. İnce, kalem gibi bir memur, onları karşılar. Ellerini kaldırarak, "Götürün, sonra..." der. Aynı yoldan geri dönülür.

Öğleden sonra bodur, tombul biri soluk soluğa içeri girer. Sanığa kâğıt kalem vererek bir dilekçe yazmasını öğütler. Tutuklu, aldığı tahliye yazısı uyarınca, salıverilmesini rica eder. Memur dilekçeyi kaparak hızla gider. Tutuklu biraz rahatlar. Demek ki bırakılması düşünülmektedir.

Akşama doğru memur görünür. Ayrıntılı yeni bir dilekçe yazmasını söyler, eskisini geri verir. Sanık bir dilekçe daha yazar. Aradan günler geçer, fakat durum değişmez. Sorduğunda, dilekçesinin sıraya konulduğu bildirilir.

Üçüncü kez daha ayrıntılı bir dilekçe yazması istenince, tutuklu öfkelenir. Kendisiyle oynandığını sanır. Dilekçeyi yazmaz...

Bir gün çayını içerken bir memur da başında beklemektedir. Her gelene olduğu gibi ona da sonucu sorar. Adam kıs kıs güler. "Artık hiç çıkamayacaksınız." der. Sanık, "Neden, niye, ne hakla?" diye bas bas bağırır. Nöbetçiler içeri girerler. Sinsi yüzlü adam cebinden sarı bir koza çıkarır: "Bunun içindekini kim öldürdü?" der.

Tutuklu, "Nihayet sakladığım en büyük sırrı çözmüşler." diye içinden sessizce söylenir. "Ben aslında ipekböceğini kozasının içindeyken öldürmüştüm. Başka türlü kumaş dokunamıyordu, ne yapayım..."

YARGI

"... *Büyük Gözaltı*'nda teknik olarak flash-back oyunbazlığını kullanmadım ben. Geriye dönüşmüş gibi anlatılan çocukluk anıları, bir sorgu odasındaki korkuyla çocukluk yaşındaki korkuların anıları, niteliği gösterdiğini ortaya koymak içindi. (...) Toplum biçim veren düzende korkunun bir ömür içindeki klişelerini üst üste koyup fotoğrafını çekmek istedim. Bir tür 'süperpoze'ler dizisiydi o roman. Nedense bu süperpozeler pek dikkati çekmedi. Ve romanda falsh-back tekniğini kullandığım izlenimi yarattı. Oysa, özellikle böyle bir izlenimi silmek için yer yer gerçeküstücülüğe kayan ilmikler dolanıyordu romanda. Geriye dönüş yoktu, hep bir tek sorgu odası vardı ve bütün yaşam orada geçiyordu. Ve bu oda hem gerçek, hem simgeseldi. Roman da o nedenle simgesel olarak bitiyordu..." (Çetin Altan)

"*Büyük Gözaltı* işlemediği, işlemeyeceği suçlardan sanık olarak sorgulara çekilen bir aydının baskılı, ezinçli yaşantısını anlatıyor. Romanın kahramanı, isimlendirilmeyen ama durmadan yersiz itiraflara zorlayan suçlamaların baskısı altında, öcüler, yıldırmalar, azarlamalarla geçen çocukluk yıllarının anılarını didikleyerek, kendini suçlu çıkaracak bir ipucu aramaktadır inatla, dirençle. (...) Çetin Altan bu romanında, kendisini, kendisiyle birlikte bütün namuslu aydınların çileli hayatını anlatmak istiyor." (Vedat Günyol)

Büyük Gözaltı, Çetin Altan'ın fıkra yazarlığından, politikayla ilgili yönünden yankılar getiriyor. Anlatım bakımından yuka-

rıda sözünü ettiğim çağrışım fıkralarının özelliklerini geliştiriyor. (...) Açıklanmayan bir cinayeti işlediğini itirafa zorlanarak gözaltında tutulan bir yazarın serüvenidir romanın konusu. (...) Eşyanın, insanın, mekânın değişmeleriyle, geriye dönüşler ve anılarla hücredeki roman kahramanının hayatı göz önüne seriliyor kitapta. (...) Fakat asıl, hücredeki kahramanın sakat aile ilişkileri arasında bocalayan çocukluk yıllarına, yetişme dönemine ait serüven dikkati çekiyor. Bu serüven otobiyografiden yola çıktığı için dikkatli, ayrıntılı ve inandırıcıdır. Dağınık anılar, çağrışımlar arasına yayılan otobiyografiyi okuyucu, Çetin Altan'ın daha önce okuduğu fıkralarından tanımaktadır. Romanda anlatılan olaylar, canlandırılan kahramanlar, kullanılan motifler, *Geçip Giderken* ve *Kopuk Kopuk* kitaplarındaki işaretleri bütünlemektedir." (Konur Ertop)

"Sanığın gözaltına alınma nedenini öğrenme doğrultusunda uyandırılan merak okutuyor kitabı. Sanık, kapatıldığı yerde geçen gerçek ya da düşsel olayların ses, renk, biçim belirtilerinin yarattığı çağrışımlarla, bir zaman sırası gözetmeden, geçmişinin öyküsünü anlatır kitapta. Bu öykünün yarattığı çağrışımlarla da ara ara gözaltı yerine döner. Yazarın bu yaşantıları anlatırken çok ayrıntılı davrandığı izlenimi var bende. Çocuğun abdestini yapışına, tıraş makinesinden bir bıçağın çıkarılmasına, gözetleme süresi biten gözcünün sabah evine dönünce karısı ile yattığı yolundaki kurıntuya, gene çocuğun bir bahçede canının pek çektiği limonatayı içememe acısına, bir köşk bahçesi ile bakım avadanlıklarına ilişkin ayrıntıları ben çok uzun, yer yer de gereksiz buldum. Öyküye yerli yersiz kişiler sokulmuş: Teyzeler, kocaları, onların komşuları, tanışları vb. gibi. Bunlar kitabın okunmasını güçleştiriyor, yukarıda andığım sürükleyici merakı pörsütüyor. (...) Tutukluluk ya da gözaltı nedeninin bir türlü öğrenilmemesinden doğma bunalım kitaba, yüzeysel bir Kafka sisi yaymış. Etkilenme ayıp sayılmaz ama özgün kalmak, kim ne derse desin, yeğdir. (...) Kitabın dili genellikle güzel. Gene de yazarın ufak titizlenmelerle korunabileceği birkaç söz göze çarpıyor." (Sabahattin Teoman)

Suç, yetişimimiz süresince bizi hep gözaltında tutan değer yargılarında, inançlarda, toplumsal düzensizlikle, tek kelimeyle

içinden çıktığımız ortamdadır. Belki bu da doğrudur. Ama çözüm? Gözaltından kurtulmanın yolu? Ya da bırakalım bunu. Yazardan çözüm istemeye hakkımız yok diyelim. Bu kez şöyle bir soru geliyor akla: İnsanın bütün yaşamı, bir 'büyük gözaltı' demekse, bunun sorumlusu doyumsuz anneler, dar dünyalı babalar, delibozuk paşa babalarla teyzeler, kuduran beslemeler midir? Yoksa yatılı okullarda alınan yanlış cinsel eğitim mi? İşte, Çetin Altan sorunu yanlış bir biçimde ortaya koyuyor derken anlatmak istediğim bu. Çünkü yazar, kahramanının hücredeki ruh haliyle, başına gelenleri anlatırken, buna paralel olarak, ikinci bir anlatıyı da sürdürmektedir. Gözaltındaki yazar, anlık çağrışımlarla geçmişe gitmekte, zaman sırasıyla çocukluğundaki olayları ve çevresindeki insanları anlatmaktadır. (...) Şimdiyi anlatırken geçmişe kaymışsanız, şimdinin geçmişçe belirlendiğini anlatmak istiyorsunuzdur. Bu ise Freud'yen bir bakış açısıyla olmaz. Çözülen bir sınıfın insanlarını (paşa baba ve ötekiler) vermek için gülünçlüklerini sergilemek, çocuklarına karşı olan davranışlarını eleştirmek, üstelik bunu habire tekrarlamak, dönüp dolaşıp aynı yere gelmek yetmez. Yalnız kırkını geçmişlerin değil, biz otuzunda, yirmisinde olanların da yanlış bir eğitimden geçtiğimiz doğrudur. Ama bu eğitimin yanlışlığı, salt mastürbasyonlarda, cinsel yasaklamalarda, doyumsuzluklarda mı düğümlenmektedir?" (Atillâ Özkırımlı)

"*Büyük Gözaltı*'nın ilk özelliği, bir solukta okunan romanlardan olması. Bunda, Çetin Altan'ın yazar ustalığının payı elbette büyük; ama yalnız ustalığa bağlanabilecek bir nitelik de değil bu. Daha beş on sayfa okur okumaz karşınızda alışılmadık bir içtenlikle kendini ortaya koyan, yalan söylemeyen, yapmacıktan uzak bir yazar bulunduğunu hissediyorsunuz; bunların dışında, genellikle biraz uzağından geçilen birtakım gerçekleri apaçık anlatmaktan çekinmeyen bir yazar... İster aile üzerine olsun, ister cinsellik üzerine olsun... İki ayrı çizgi üzerinde gelişiyor *Büyük Gözaltı*: Bir yanda, hücredeki tutuklu ve çevresi; bir yanda, bu tutuklunun geriye dönüşlerle anlattığı çocukluğu, ailesi, akrabaları, okul ve öğrenci çevresi, bitmez tükenmez sevgi arayışları... *Büyük Gözaltı*'nın başarısı, bence, bir büyük aileyi (bir bürokrat aileyi de diye-

biliriz), bu ailenin iç ilişkilerini, yavaş yavaş yıkılışını, bu aile içindeki 'çocuk'u, özlemlerini büyük bir ustalıkla vermesinde. Çetin Altan bu gerçekliği, usta gözlemcilere özgü bir biçimde, çok renkli ve canlı bir anlatımla çiziyor. (...) Ne var ki romanın bu iki çizgisi, bir paralelin iki çizgisine benziyor: Kesişmiyor birbiriyle; biri bir yanda gidiyor, öteki öbür yanda. Yani romanın bütünlüğü sağlanamıyor." (Fethi Naci)

KAYNAK

Çetin Altan (Cumhuriyet, 19.6.1973), Sunullah Arısoy (Toplum, Mayıs 1972), Konur Ertop (Yeni A, Haziran 1972), Hikmet Altınkaynak (Yeni Ortam, 4.12.1972), Fethi Naci (Yeni Dergi, Haziran 1972/*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Günel Altıntaş (Soyut, Kasım 1972), Sabahattin Teoman (Varlık, Aralık 1972), Hasan İzzettin Dinamo (Yeni Ortam, 8.7.1973), Vedat Günyol (Yeni A, Temmuz 1973/*Çalakalem*, 1977), Rauf Mutluay (Özgür İnsan, Temmuz 1972/Cumhuriyet, 29.5.1973/Varlık Yıllığı 1973), Atillâ Özkırımlı (Sinan Yıllığı 1973), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Hikmet Altınkaynak (*Zamanla*, 1982).

SARI TRAKTÖR

Talip Apaydın

YAŞAMI

Talip Apaydın, 1926'da Ömerler (Polatlı) köyünde doğdu. 1946'da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirdi. Cılavuz Köy Enstitüsü'nde bir süre öğretmenlik yaptı. Askere alındı ve Yedek Subay Okulu'ndan çavuş çıkarıldı. Terhisten sonra Tokat bölgesi gezici başöğretmenliğine atandı. Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü'nün bitirme sınavlarına girdi. Turhal Ortaokulu'nda müzik öğretmeni oldu. Oradan 1960'ta Amasya Kız İlköğretmen Okulu'na verildi. Bir yıl sonra Bakanlık emrine alındı. Danıştay kararıyla işine döndü. CHP iktidarı döneminde Milli Eğitim Bakanlığı danışmanlığına getirildi. *Toprağa Basınca* adlı romanıyla 1964'te Doğan Kardeş Çocuk Romanı Armağanı'nda üçüncülük kazandı. *Tütün Yorgunu*'yla 1976 Madaralı Roman Ödülü'nü, *Köylüler* romanıyla 1992 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı aldı.

ESERLERİ

Roman: *Sarı Traktör* (1958), *Yarbükü* (1959), *Emmioğlu* (1961), *Ortakçılar* (1964, *Ortakçının Oğlu* adıyla, 1974), *Ferhat ile Şirin* (1965), *Define* (1970), *Yoz Davar* (1973), *Toz Duman İçinde* (1974), *Tütün Yorgunu* (1975), *Dağdaki Kaynak* (1975), *Kente İndi İdris* (1981), *Vatan Dediler* (1981), *Köylüler* (1991). – Hikâye: *Ateş Düşünce* (1959), *Öte Yakadaki Cennet* (1972), *Koca Taş* (1974), *Alo Çocuklar* (1979), *Yolun Kıyısındaki Adam* (1979), *Duvar Yazarları* (1981), *Merdiven* (1981), *Kökten Ankaralı* (1981), *Hendekbaşı* (1984), *Hem Uzak Hem Yakın* (1985), *Karabasan* (1989), *Eski Yeni Öykülerden Bir seçki* (1998), *Sıra-*

dışı Öyküler (1994). – Şiir: *Susuzluk* (1956), *Kırsal Sancı* (1999). – Oyun: *Bir Yol* (1966). – Çocuk: *Toprağa Basınca* (1966), *O Güzel İnsanlar* (1978), *Yangın* (1981). – Günce/Anı/Gezi: *Karanlığın Kuvveti* (1976), *Köy Enstitüsü Yılları* (1979), *Akan Sulara Karşı* (1985). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Bilgiden Bilince Eğitim* (1995). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Bozkırda Günler* (1952).

ÖZET

İzzet Ağa, oğlu Arif'le günlerdir sessizce çekişmektedir. Arif on yedi yaşında, sarışın, çalışkan bir delikanlıdır. İki kız ve bir oğlan kardeşi vardır. Özeler köyünün çevresi kireçli ve verimsizdir. Ekilen tarlalar epeyce uzaktadır. Arif her gün iki atı arabaya koşarak sap taşır. Taşır ama öfkeden de kudurur: Babasının durumu iyi olduğu halde, neden kendisine hâlâ bir traktör almamaktadır?

İzzet Ağa ise, eski üretim araçlarına alışıktır. Yeniliği kabul etmez. Oğluna karşı çıkar: Bu yıl onu komşu kızı sürmeli Emine'yle evlendirip mürüvvet görecektir. Düğün masrafları oldukça kabarıktır. Borçlanması doğru değildir...

Arif bir gün Ali'yi görür. O da traktör almıştır. Kendi işini gördüğü gibi komşuların işini de dönümü on liradan görmektedir. Arif sapları ona çektirmeyi düşünür, öfkeyle ortadan kaybolur. Akşama değin ırmağın kıyısında uyur. Akşam yemeğini harmanda yiyerek babasına kırgınlığını belli eder. Annesine sapları Ali'ye çektireceğini söyler. Babası bunu duyunca küplere biner, sövüp sayar, ama sonunda dileğini kabul eder. Arif sevincinden uçar. İki gün içinde tüm saplar çekilir.

Zamanla traktör, Arif'in gözünde bir sevgili kadar önem kazanır. Nitekim, annesine düğün istemediğini, onun yerine traktör alınmasını söyler. Baba-oğul bazen açık, bazen gizli inatlarını sürdürürler.

Arif, köyün öğretmenine başvurur. Birlikte bir plan hazırlarlar: Birkaç gün sonra öğretmen kasabaya gider, İzzet Ağa'nın akrabası Hasan Bey'e durumu anlatır. Hasan Bey zengin, görgülü, saygın bir kişidir. Kimse sözünü kırmaz. Arif onun köye gelmesi-

ni, babasıyla konuşmasını sabırsızlıkla bekler. Hasan Bey gecikince sinirleri bozulur. Yemeden içmeden kesilir. Arada bir buluşup konuştuğu Emine'yi bile aramaz.

İzzet Ağa uzun zamandır midesinden hastadır. Bir gece yine sancılanır, komaya girer. Öğretmenin yardımıyla, bir traktörle kasaba sağlık merkezine götürülür. Oradaki hekim hemen Ankara Devlet Hastanesi'ne gitmelerini söyler.

Kasabada bir taksi tutulur. Hasan Bey, Nuri Efendi (Emine'nin babası) ve Arif yola dizilirler. Hekimlerin muayenesinden sonra, hasta ameliyata alınır. Güçlükle kurtarılır. İki ay hastanede yatması zorunludur.

Arif'le Nuri Efendi köye dönerler. Sağlık haberine herkes sevinir. Her pazar günü Arif, babasını görmeye gider. Bir seferinde İzzet Ağa oğluna traktör alacağını, kendisini çok yormamasını söyler. Delikanlının sevinçten dizlerinin bağı çözülür. Köye dönünce, o hevesle dağ gibi harmanı tek başına kotarır. Bu tutumuyla herkesin takdirini kazanır. Gerçi çok yorulur, zayıflar, ama olsun, traktör alınacaktır ya!

Harmanlar biter, güze doğru pancar sökme işine başlanır. Arif, babası hâlâ gelmediği için sinirlidir. Çünkü onun gelmesi, traktörün de gelmesi demektir. Yağmur başlayınca herkes pancar işini bırakır. Arif ise çamurların içinde günlerce ölümüne çalışır. Arabaya koyduğu pancarları istasyona taşır. Oraya bir gidişinde babasıyla karşılaşır. İzzet Ağa, oğlunun bitkin haline yüreği burkularak bakar. Kalan pancarları kasabadan kiralanan bir kamyonla attırır.

Uzun ve üzücü bir bekleyişten sonra traktör alınır. Arif'in sevinçten etekleri zil çalar. Büyük bir çalımla köye girerler. Arif'e şoförlük öğretecek teknisyen de yanlarındadır. Aksi gibi o gün kar yağar. Traktör karlı havada yürümez. Gece köy uykuya dalar. Arif gözünü kırpmaz. Sabaha kadar pencereden sevgiyle traktörü seyreder. Alacakaranlıkta kalkar, köy meydanındaki karları küremeye koyulur. Çılgınca çalışır, herkesi üstüne güldürür. Teknisyen o gün kendisine traktörü sürmeyi öğretecektir. Bunun için yolun açılması, karların süpürülmesi gerekmektedir.

Sabahleyin Arif traktöre biner. Akşama değin üstünden inmez. Köylüler de şakalaşarak onu iyice coştururlar.

YARGI

Talip Apaydın, sevdiğim, saydığım bir yazar. İlgiyle okudum romanı. Temiz bir dili var. Ayrıca, köy üstüne okuduğum romanlar içinde, ele aldığı çevrenin üretim durumunu en iyi, ayrıntılarına varıncaya kadar en doğru anlatan roman. Ama başarılı bir roman değil. Röportajla roman arası bir yapıt. (...) Apaydın, köye traktör girmesi sorununu, köy ağalarından birinin oğlu olan Arif (babası köyde varlıklı bir kimseydi. sf. 4) gibi görüyor. Traktörün sağlayacağı yakın faydaları, traktörün yalnız traktörü olanlara sağlayacağı faydaları görüyor. Bunu onların gözü ile görüyor. İlkel üretimin yerini makineli üretim alınca bunun gerektireceği ekonomik, toplumsal değişmelere hiç değinmemiş. Traktörle birlikte gelecek yeni sorunlardan habersiz görünüyor. (...) Talip Apaydın, *Sarı Traktör*'de, anlattığı gerçekleri roman gerçeği olarak görememiş diyorum. *Sarı Traktör*, kişisiz bir roman. Kişisiz roman olur mu? Ben de bunun için röportajla roman arası bir yapıt diyorum. (...) Anlattığı kişileri hatırlamıyoruz da köyün ilkel üretim biçimini hatırlıyoruz, köye traktör girmesinin gerekli olduğunu hatırlıyoruz." (Fethi Naci)

Sarı Traktör, ülkemizdeki köyün değişimini gösteriyor bize. (...) Romanda traktör sevgisi, sıtmaya varan bir aşkla kaleme alınırken, baba ile oğlunun (iki ayrı kuşak olarak) düşünceleri, izlenimleri olanca içtenliği ile yazılmış. (...) Bu itibarla Talip Apaydın, *Sarı Traktör*'de ülkemizin önemli bir sorununu sabırla, heyecanla işlemesini bilmiştir. Tüm arı bir dil diyeceğim, dili için. Bir ozan olarak, şiirli dili yeğ tutmamış." (Ömer Faruk Toprak)

Olaylar –İzzet Ağanın sayrılığı (hastalığı) dolayısıyla Ankara'ya traktör almak için ilçeye gidiş gelişleri dışta tutulursa– bir köyde (Özeler'de) geçiyor. Bu da yöre içinde işlenmiş yapıtın, okuyanı sıkmaması, ilk başarısı Apaydın'ın. (...) Dili de çok iyi Apaydın'ın. Böylesine, köylü dilini iyi kullanmak, köylünün içinden gelecek yazarların işi." (İhsan Atar)

"*Sarı Traktör*'le ilk kez Türk köyünden bir insan sesi geliyor, bir insan yüreği çarpıyor orada, sıcak. Türk köyünün ne denli gerilikler, ne denli ortaçağ, ilkçağ koşulları içinde yaşadığını biliyo-

ruz. Ama Türk köyünün bunlar toplumsal yapısıdır. (...) Biz şimdiye dek hep toplumsal koşullardan söz açtık durduk, ama insan neredeydi? Bu toplumsal koşulların sarıp çevrelediği insan neredeydi? Bu yoktu. Birdenbire *Sarı Traktör*'le köylü insan ortaya çıkıyor. Sımsıcak, canlı, umut veren, yaşayan, birtakım değerlere bağlanan insan." (Ceyhun Atuf Kansu)

"1950 genel seçimleri siyasal yönetim erkini yeni bir siyasal kuruluşa verdi. Bu siyasal kuruluş, DP, kır kesiminin oylarına dayandığının bilincindeydi. Nitekim, daha sonraki genel seçimlerde, 1954 yılında durumunu pekiştiriyor, ezici bir çoğunlukla yönetimde kalıyordu. Başarısını, büyük ölçüde, 1950-54 yılları arasında yurtdışından 40 bin dolayında traktör getirmesine bağlayanlar çok.

'Traktör edinmek' bir tutkuya dönüşmüştü o yıllarda. Nitekim, Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör*'ü 1958 yılında yayımlandı. *Sarı Traktör*, bir köy delikanlısının 'traktör tutkusu'nu anlatıyor. Böylece, tarımın makineleşmeye geçiş döneminin başlangıcını da belgelemiş oluyor. (...)

Apaydın, traktörün 'yeniliği'ni, 'değişikliği'ni yalnızca 'işlerin daha kolay yapılmasını sağlaması' açısından işliyor. Kitabın arka kapağındaki tanıtma yazısı da traktörün bu özelliğini vurguluyor.

Sarı Traktör'de son yıllarda köylerimizi saran traktör sıtmasının hikâyesini okuyacaksınız. İnsan değil hayvan gücünün bile başedemediği batakları bir hamlede sürüp geçen, on kişinin yüz saatlik işini bir saatte tamamlayan makine gücüne karşı insanın duyduğu aşka benzer hayranlığı hiçbir edebiyatçı bu kadar kuvvetle duyurmasını bilememiştir. Bu romanda köylü delikanlının hayalindeki *Sarı Traktör* adeta canlı bir insan hüviyeti kazanıyor ve romanın başlıca kişilerinden biri haline geliyor." (Önder Şenyapılı)

"Bir ilk deneme olmasından ötürü roman tekniği bakımından fazla başarılı olduğu söylenemez. Olayların tiplere fazlasıyla egemen olması, traktör tutkusunun tek yanlı ele alınması ve bunun sonucu olarak tarımın makineleşmesiyle kırsal çözülmeye önem verilmemiş olması, bu açıdan eksik olarak kabul edilebilir. İşsizlik ve göç konusu *Emmioğlu*'nda işlenirse de bu, gerçek sorunu vermeye yetmez. Aslında, Apaydın da *Sarı Traktör*'deki bu yarım

kalmışlığın ayrımındadır. Daha 1960'larda köy romanı üstüne yapılan beş kişilik tartışmada, 'Benim *Sarı Traktör* bitmemiştir henüz. İkinci cildini düşünmüşümdür,' demektedir. (...) Bu eksiklerine karşın bazı köy gerçeklerinin, köyü iyi bilen birinci roman boyutları içinde ilk kez veriliyor olması bakımından *Sarı Traktör* önemlidir." (Mehmet Bayrak)

KAYNAK

Ömer Faruk Toprak (Pazar Postası, 1.1.1958), Fethi Naci (Pazar Postası, 3.8.1958/*Gerçek Saygısı*, 1959), Ceyhun Atuf Kansu (Varlık, 1.5.1958), İhsan Atar (Yeni Ufuklar, Mayıs 1958), Dursun Akçam (Pazar Postası, 13.4.1958), Kemal Karpat (*Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, 1962), Mehmet Bayrak (*Köy Enstitülü Yazarlar, Ozanlar*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Olcay Önertoy (Oluşum, Ocak 1983), Önder Şenyapılı (Yazko Edebiyat, Haziran 1983), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

GREVDEN SONRA

HAKKI ÖZKAN

YAŞAMI

Hakkı Özkan, 1926'da Bursa'da doğdu. İstanbul Eyüp Ortaokulu ikinci sınıftan ayrıldı. Öğrenimini sürdüremedi. Ekmeğini kazanmak için çeşitli işlere girdi. Vapurlarda garsonluk, bakkal çıraklığı, gazete satıcılığı yaptı. 1942'de bir basımevine işçi olarak girdi. Giderek basımevi teknisyeni oldu. İlk hikâyesi 1950'de bir arkadaşıyla çıkardığı Buluş dergisinde yayımlandı. 1954-72 yılları arasında Yenilik, Türk Sanatı, Varlık, Ilgaz, Yeditepe, Belediye, Türk Dili, Yön, İmece, Yelken, Yansıma, Yaba, Milliyet Çocuk, Yazko Edebiyat dergileri ile Adalar, Son Saat, Son Havadis, Vatan, Yeni Gazete, Cumhuriyet, Milliyet gazetelerinde hikâye ve romanlarıyla göründü. Çocuk edebiyatı dalında ödüller kazanan eserler verdi. 1984'te *Her Çocuğun Kanadı Vardır* ile Sıtkı Dost Çocuk Edebiyatı Birincilik Ödülü'nü aldı. 1965'ten, emekli olana dek Nil Yayınevi'nin redaktörlüğünü yaptı. 4 Şubat 1999 tarihinde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Umutsuzlar* (1965, *İnci* adıyla, 1968), *Dönüş* (*Umutsuzlar*'la birlikte, 1968), *Pilli Bebek* (1973), *Sürtük* (1973), *Macera Çocukları* (1973), *Bütün Çocuklar Gülmeli* (1974), *Okyanus Çocukları* (1975), *Şans* (1975), *Grevden Sonra* (1976), *Şeytan Üçgeni Yolunda* (1977), *Sihirli Toz* (1978). – Hikâye: *Bedava* (1955), *Kuşlar Gibi* (1957), *Kıvılcım* (1959), *Bakışların* (1968), *Unutulmayan* (1969), *Kırmızı Kırlangıç* (1970), *Kız* (1971), *Babamın Türküleri* (1980), *Uçan Balon* (1981). – Şiir: *Güneşli* (1983), *Aynalı Çarşılar* (1988). – Çocuk: *Taş* (1972), *Keloğlan'ın Sihirli Kavalı* (1979), *Ke-*

loğlan'ın Talihi (1980), *Yıldızları Çalmışlar* (1981), *Altın Kuş* (1981), *Eşek Kulaklı Kral* (1981), *Sonsuz Sevgi* (1981), *Her Çocuğun Kanadı Vardır* (1984), *Ben Bir Elektrik Direğiyim* (1992). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Fıkralarda Çocuklar* (1973), *Nasrettin Hoca'da Çocuklar* (1979), *Hoca'dan Seçmeler* (1979), *Nasrettin Hoca* (1980), *Dünyayı Güldüren Adam* (1980), *Bacaksız Bir Gün* (1998).

ÖZET

Nuri geceleyin yorgun argın evine döndü. Sabahtan beri, yediği iki simitle, oradan oraya koşmuş, iş aramıştı. Karısı uyuyordu. Ekmek koydukları tenekeyi sessizce açtı. Bomboştu. Açlıktan elleri titriyordu...

Çalıştığı basımevinde greve öncülük ettiğinden işten atılmıştı. Çok sıkıntılı günler geçirmişti. Aylarca iş aramış, ama bulamamıştı. Sonunda karısıyla İstanbul'a göçmüşlerdi. Oturdukları evin kirasını, bakkalın alacağını veremiyorlar, çoğu kez aç yatıyorlardı. "Grev mi, temsilcilik mi, istismar mı?" Bir daha böyle sözleri ağzına almayacaktı. Tövbe etmişti...

İş bulmak için Nuri'nin çalmadığı kapı kalmadı. Bir gün yolda çocukluk arkadaşı Sülo'ya rastladı. Sülo olup bitenleri öğrenince üzüldü. Ertesi gün onu çalıştığı basımevinde işe aldırdı. Nuri ile eşi sevinçten uçuyorlardı. Artık kara günler geride kalacaktı...

Gerçekten de durumları yavaş yavaş düzelmeye başladı. Oturdukları evin alt katına bir gün bir aile taşındı. Nuri'nin eşiyle yeni kiracının karısı kısa sürede ahbap oldular. Sabahat geçim sıkıntısından söz açtı, kocasının epeydir işsiz, çocuklarının da aç olduğundan yakındı. Uzun uzun ağladı.

Her gün biraz daha birbirine yaklaşan iki aile, çoğunlukla Nuri'lerde yiyip içiyor, birbirinin acılarına ortak oluyordu. Nuri'nin çalışkanlığı, becerikliliği ve yardımseverliği işyerinde iyi izlenimler yaratmıştı. Herkes ondan hoşlanıyordu. Ustabaşı Kenan da onu beğenenler arasındaydı. Nuri bundan yararlanarak komşusu Fehim'i aynı basımevinde işe sokturmuştu. İşe birlikte gidip geliyorlardı. Kiradan kurtulmak için bir gecekondu yapmayı tasarlıyorlardı.

Gelgelelim, Nuri'yi işyerinde kıskananlar da vardı. Ortalıkta türlü söylentiler dolaşıyordu. Kimilerine göre Nuri sendikacıydı, eski işinden de bu yüzden atılmıştı. Kimilerine göre ise yakında ustabaşının yerine şefliğe getirilecekti. Özellikle bu sonuncu söylenti Kenan'ı tedirgin etmişti.

Bunları öğrenen Nuri'nin rahatı kaçtı. Üzüntüden, korkudan ne yapacağını bilemiyordu. Gerçi yasalara saygılıydı, hiçbir eyleme katılmamaya karar vermişti. Nitekim, basımevindeki işçi sorunlarıyla ilgilenmiyordu. Öyleyken, dedikoduların arkası kesilmiyordu...

* * *

Biraz para biriktiren Fehim'le Nuri gecekondu yapımına giriştiler. Binbir güçlükle evi ortaya çıkardılar. Artık sevinçlerine diyecek yoktu. Bir süre sonra Nuri'nin gecekondusunu da kuracaklardı. Fakat Nuri hastalandı, günlerce yataktan kalkamadı. İyileştiğinde oldukça zayıflamıştı.

Basımevinde de huzursuzluk artmıştı. İşçiler kıpırdanıyor, dedikodular sürüyordu. Nuri bir akşam eve dönerken eski iş arkadaşlarından Mithat'la karşılaştı. Birlikte yemeğe giderek geçmiş günleri andılar. Mithat kurnaz, fırsatçı, açıkgöz bir adamdı. Zengin olmuş, büyük bir basımevi kurmuştu. Zamanın iktidar partisiyle çıkar ilişkileri içindeydi. Nuri'ye de iş teklifinde bulundu. Fakat kişiliğine duyduğu güvensizlikten dolayı Nuri kabul etmedi. Fehim olup biteni öğrenince gözleri parladı, gizlice Mithat'a gitti, Nuri'yi kötüledikten sonra işin kendisine verilmesini istedi. Ama Mithat bir bahaneyle onu atlattı.

Öte yandan, kıskançlığa ve çevresindekilerin kışkırtmasına kapılan Kenan Usta da Nuri'yi işverene çekiştirmişti. İşçileri ayarttığını, sendika-grev sözü ettiğini anlatmıştı. Oysa, Nuri böyle şeylerle uğraşmamaya kararlıydı. Üstelik, şu sıra karısı da gebeydi. Bir daha işten atılmak istemiyordu. Öyleyken, yöresindekiler onu pohpohluyor, eyleme sokmaya çalışıyorlardı. Kenan Usta da onu sözde arkalıyormuş görünüyordu. Nuri direniyor, ama gitgide köşeye sıkıştığını duyuyordu. Nitekim, ağzından "hak, emek, birlik" gibi sözler dökülmeye başlamıştı...

* * *

Bir gün makinenin dişlisini sökmeye çalışan Kenan Usta, Nuri'yi idareden bez istemeye gönderdi. Fakat Cemil Bey, "Burada paçavra maçavra yok!" diyerek kovdu. Nuri şaşırdı, neden azarlandığını anlayamadı. Kenan Usta içinden kıs kıs güldü. Nuri'yi yatıştırmaya uğraştı. Sonra koşarak yukarı çıktı. Cemil Beye, "Kovdun ha? İyi yaptın, dedi. Bunlara yüz vermeye gelmez. İşçileri kışkırtıyor. Senin aleyhinde konuşuyor!"

Cemil Bey daha fazla dinleyemedi. Tepesi atmıştı. Hızla merdivenleri indi. Makine dairesine daldı. Herkesin içinde Nuri'ye bağırdı. Öfkeyle sövüp saydı. Dövmeye kalkıştı. İşçiler araya girip ayırdılar. Suçsuz olan Nuri donakaldı. Ne yapacağını bilemiyordu. Kenan Usta sinsice yanına yaklaştı, Cemil Beyi mahkemeye vermesini öğütledi. Nuri kuşkuluydu, tanıkların kendinden yana çıkmayacağından korkuyordu. Fakat işçilerden Yağtulumu onu yüreklendirdi, çekinmemesini söyledi. Bunun üzerine Nuri hınçla savcılığa gitti, Cemil Beyi dava etti. Olayı öğrenen Müdür çok kızdı, onu azarladı, tehdit etti, ama ok yaydan çıkmıştı artık. Ayrıca, evde karısı da onu savundu. Nuri ertesi gün işçilerden çoğunun kendisini tuttuğunu duydu. İşçiler onun eski bir sendikacı olduğunu biliyorlardı. Basımevinin de, yasa uyarınca, sendikalaşmasını istiyorlardı. Ondan bu yolda yardım bekliyorlardı.

Nuri düşündü taşındı, sonunda razı oldu. Gülümsedi. Artık korkmuyordu. Yalnız değildi...

YARGI

"Bu kez kendi çalışma alanını seçmiş Özkan. Bir grev kırılışında ekmeğini yitirdiği için eyleme geçmemeye kararlı işçi Nuri, 'viran olası hanede evlat ü iyal var' diye bir köşeye sinip pusacak mıdır? Yeni eylemlere neden aday olur? Hakkı Özkan, ilgiyi azaltmayan bir gözlemcilik gücüyle Nuri'nin işçi eylemindeki zorunlu yazgısını inandırıcılıkla veriyor. Günümüzün işçi eylemleri de doğruluyor söylediklerini. Gerçekçi bir yalınlık, güncel bir sorunun işçi yazınıyla romanlaşmış iyi biçimi." (Rauf Mutluay)

"... Elinizdeki roman gerçek bir işçinin, bir basın işçisinin yazdığı gerçek bir işçi romanıdır. Bu tip sanat yapıtları bizde çok azdır. (...) Bu romanın yazarı olan Hakkı Özkan, basımevleri işçiliğinin bütün kahredici çilelerini çektikten sonra otobiyografik doğrular da taşıyan bu romanı yazmayı bir sanat ödevi bilmiştir. Özkan'ın romanı, bana 1940 yıllarında Hüsamettin Bozok'tan alıp okumuş olduğum Fransızca bir Japon romanını andırdı (hatırlattı): *Quartier Sans Soleil* (Güneşsiz Sokak). Tokyo basımevleri işçilerinin greve gidişlerini anlatıyordu. (...) Bizim yazarımızın romanı Japon romancının romanı gibi bir grevin yapılışından değil, yapılmış olan grevden sonra, işinden olan bir basımevi işçisinin benzer işyerindeki serüvenini izliyor. Bizim romancımız, Japon romancısından biraz daha talihlidir. Olayın diyalektiğine sahip çıkmaktadır." (Hasan İzzettin Dinamo)

"... Hakkı Özkan 1950'den beri öykü ve romanlar yazan, otuzu aşkın kitabı yayımlanmış bir edebiyat emekçisi. Yaşamını da yıllardır Babıâli'de işçilikle kazanıyor. Milliyet Roman Yarışması'nda (1974) basılmaya değer görülen *Grevden Sonra* adlı romanında işte bu çevreyi, bir basımevinde çalışan işçileri anlatıyor. Bir grevde önderlik ettiği için işinden atılan, bin güçlükle bulduğu yeni işinden olmamak için hiçbir şeye karışmamaya kararlı basımevi işçisi Nuri'nin öyküsü bu. Ama sonuçta, işsiz kalma, doğacak çocuğunun yoksulluk içinde büyümesi korkusu bile onun yeniden işçi temsilciliğine itilişini engellemeyecektir. (...) *Grevden Sonra*, büyük sıfatıyla nitelenen romanlardan değil. Gerek romanın kuruluşunda, gerekse anlatımda aksamalar var. Ama yazarının çok iyi tanıdığı bir çevreyi anlatması ve yalın gerçekçiliği romana ayrı bir özellik katıyor. Gerçekliğin zorlamasız yansıtılışı bu özellik." (Atillâ Özkırımlı)

KAYNAK

Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1977), Hasan İzzettin Dinamo (Vatan, 1.6.1977), Atillâ Özkırımlı (Cumhuriyet, 12.6.1976/Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977).

GÜLLÜCE'Yİ SEL ALDI

YUSUF ZİYA BAHADINLI

YAŞAMI

Yusuf Ziya Bahadınlı, 9 Eylül 1927'de Balıadın (Yozgat) köyünde doğdu. 1944'te Pazarören Köy Enstitüsü'nü bitirdi. Balıadın'da üç yıl öğretmenlik yaptı. 1947'de Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde bir yıl okudu. Enstitü kapatılınca Balıkesir Eğitim Enstitüsü'ne geçti. 1951'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nü bitirdi. 1951-58 yılları arasında İspir Ortaokulu, Cılavuz Köy Enstitüsü, İvriz İlköğretmen Okulu, Düzce Ortaokulu ve İstanbul Erkek Lisesi'nde Türkçe, edebiyat öğretmenliğinde bulundu. 1958'de öğretmenlikten çekildi. Hür Yayınevi'ni, Yeni Dünya dergisi ile Yeni Dünya Yayınevi'ni kurdu. 1965-69 döneminde Türkiye İşçi Partisi Yozgat Milletvekili oldu. Aydın Su takma adıyla okullar için sözlükler, antolojiler yayımladı. 1950-71 yılları arasında Yeditepe, Varlık, İmece ve Emek dergilerinde hikâye ve yazılarıyla göründü. 1968'de Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya'yı; 1969'da Kore, Japonya, Amerika, İngiltere, Fransa ve daha sonra da Sovyetler Birliği ve Almanya'yı gezdi.

ESERLERİ

Roman: *Güllüceli Kâzım* (1965), *Güllüce'yi Sel Aldı* (1972), *Gemileri Yakmak* (1976), *Açılın Kapılar* (1985), *Devekuşu Rosa* (1991), *Lidya-Gözleri Yaprak Yeşili* (1993). – Hikâye: *İtin Olayım Ağam* (1965), *Haççа Büyüdü Hatiş Oldu* (1978), *Geçeneğin Karanlığında* (1982), *Titanik'te Dans* (1986), *Tavandaki Kırmızı* (1999). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Dünya Edebiyatından Seçme Eserler Kılavuzu* (1955), *Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm*

(1968), *Deyimlerimiz ve Kaynakları* (1958). – Günce/Anı/Gezi: *Dört Sosyalist Ülke* (1970), *Öyle Bir Aşk* (1993). – Sözlük: *Türkçe Deyimler Sözlüğü* (1964), *Açıklamalı Atasözleri* (Aydın Su takma adıyla, 1971).

ÖZET

Güllüce köyü –nüfusu iki bini aşınca– belediye olur. Bunun için Bizim Parti'li Ali, Mustafa, Durak, Hasan, Cevher çok çalışırlar. Öğretmen Aydın da onlara arka çıkar. Öte yandan, köyün kırk yıllık muhtarı Memiş Kâhya onlara engel olmaya uğraşır, ama başaramaz... Bu yüzden tasalanır. Kaymakam, Memiş'i yatıştırır. Aydın'ın konuşmalarını kendisine iletmesini öğütler. Ayrıca, belediye seçimi için muhtarlıktan çekilmesini ve iyi hazırlanmasını salık verir.

Memiş, Güllüce'ye dönünce, birtakım köylülere ziyafet çeker. Kaymakamın belediye başkanlığına kendisinin seçilmesini istediğini söyler. Köylülere vaatlerde bulunur, propaganda yapar. Elvan Hoca ile Sait Efendi'yi camiye aylıklı imam yapacağına söz verir.

Memiş'i sevmeyenler, Ali'nin seçilmesini isterler. Ali, Bizim Parti'nin başkanıdır, uyanık bir köylüdür. Öğretmenin arkadaşıdır. Köyün belediye olması için çok uğraşmıştır.

Ali ile Memiş'e karşı bakkal Sadık da başkan olmayı kurar. Borçlu müşterilerini sıkıştırır, kendisine oy vermelerini ister. Ancak bu koşulla borçlarını erteleyecektir. Köylüye bedava bez, sabun dağıtır.

Sadık'ın kızı Ayla şehirde okumaktadır. Köyden, öğretmen Aydın'la ilişkisi vardır. Aydın da onu sevmektedir. Fırsat buldukça ona mektuplar yazar. Güllüce'de olup bitenlerden haber verir.

Arkadaşı kahveci Mustafa, Ali'yi Hıdır'ın dul kızı Gülbahar'la evlendirmeyi düşünür. Ali onun bu düşüncesini uygun bulur. Mustafa kızı babasından ister. Hıdır razı olur. Davullu zurnalı bir düğün düzenlenir.

Şehirden Bizim Parti'li gençler Güllüce'ye gelirler. Ali için gösteri yaparlar. Memiş'in Almanya'dan dönen kızı, babasına oy ve-

receklere hediyeler dağıtır. Bu arada Ahali Partisi'nin milletvekillerinden Engin Markacıoğlu da köye gelir. Köylülere Sadık'ı desteklemelerini öğütler. bunun için konuşmalar yapar, paralar dağıtır. Böylece, köyde seçim ortamı gitgide kızışır. Adaylar ve köylüler heyecanlanırlar.

Seçim yapılır, oylar sayılır. Başkanlığı Ali kazanır. Belediye meclisi üyeliklerine de Bizim Parti'li adaylar seçilirler.

Köyde bir bayram havası eser. Fakat bu sevinç uzun sürmez. Geceleyin bardaktan boşanırcasına yağmur yağar. Güllüce'yi sel basar. Elli kadar köylüyü sular götürür. Ertesi gün Ali'nin üç arkadaşını da sel yatağında söğütlere takılmış, ölü olarak bulurlar. Ali köylüyü toplar. Çok üzgündür. Öyleyken uyarıcı, birleştirici bir konuşma yapar: "Bendimizi önceden nereye, nasıl kuracağımızı bilemezsek, dirsek dirseğe, kol kola yürümezsek çok seller akacak, bizleri taştan taşa çarpacak, çamurlara bulayacak ve de Deli Veli'nin söğütlerine asacaktır."

YARGI

"Özellikle egemen güçlerin 'demokrasi' diye yırtınıp durdukları yönetim biçiminin ve onun önemli bir yanı olan seçimin bir köye yansımasının hikâyesini vermeye çalıştım. Bir de işçi sınıfıyla köylü emekçinin bilinçlenerek bir araya gelmedikçe, seçim dalavereleriyle yönetimi ele alsalar bile, egemen güçlerce bir gecede alaşağı edilebileceklerini söylemek istedim." (Yusuf Ziya Bahadınlı)

Güllüce'nin de başına aynı oluş geliyor. Köy, bir tür ilçe olacak, belediye örgütü kurulacak, belediye başkanı ve yöneticileri seçilip işbaşına getirilecekler. Yeni bir düzenleme yani. Ama Güllüce'de dediği dedik çaldığı düdük, muhtar Memiş Kâhya az buçuk tedirgin. Gerçi yeni düzenlemede belediye başkanlığını garantide görmekte ama köy içinde birtakım çıkar sahipleri –sözgelişi bakkal Sadık– işi bozup atmak için elinden geleni ardına koymuyor. (...) *Güllüce'yi Sel Aldı*'da kişiler bu tür çekişmeleri habire sürdürüyorlar, bir bölüğü yönetenleri de arkalarına alıyorlar, daha da güçleniyorlar." (Tarık Dursun)

"... Yusuf Ziya Bahadınlı, diğer yapıtlarında olduğu gibi köy sorunlarını ele alan bir yazar olarak çıkıyor karşımıza *Güllüce'yi Sel Aldı*'da da. Köy sorunlarının çokça işlenilmişliğini, köy'ün artık eski köy olmadığını ve bu alanda yapılması gereken bir geliştirme'nin zorunluluğunu anlamış olacak ki, yeni bir biçim vermek istemiş yapıtına." (Hüseyin Özcan)

"... Bu romanda Alevilik-Sünnilik ilişkileri işlenmektedir. Ancak çok daha insancıl bakımdan, çok daha ileri bir görüşle. Bahadınlı'nın bu romanı beni sarstı. Bayağı ağlamaklı oldum. Bu kitap, şimdiye dek Alevilik üstüne bildiğim, işittiğim, okuduğum her şeyin yetersiz, eksik ya da yanlı olduğunu göstermektedir." (Hasan İzzettin Dinamo)

Güllüce'yi Sel Aldı hakkındaki yargımız şu olacak: Roman, Bahadınlı'nın yapıtları arasında bir aşama ve tüm dünya emekçilerinin önemli ve güncel bir sorununu –seçim ve iktidar sorununu– kucaklayan bildirisiyle özgün bir köy romanı niteliği kazanıyor." (Mehmet Bayrak)

KAYNAK

Yusuf Ziya Bahadınlı (Yeni Ortam, 6.8.1973), Tarık Dursun (Milliyet, Ekim 1972), Hüseyin Özcan (Yansıma, Aralık 1972), Günel Altıntaş (Yusuf Ziya Bahadınlı ile Konuşma, Soyut, Aralık 1972), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1973), Hasan İzzettin Dinamo (Cumhuriyet, 7.9.1976/Yeni Ortam, 3.9.1974), Mehmet Bayrak (*Köy Enstitülü Yazarlar, Ozanlar*, 1978).

YUKARIŞEHİR

ŞEMSETTİN ÜNLÜ

YAŞAMI

1928'de Harput'ta doğdu. Kuleli Askeri Lisesi'nde, Harp Okulu'nda, Ortadoğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Ekonomi, İstatistik Bölümü'nde okudu. 1970'te askerlikten ayrıldı, sivil devlet görevlerinde çalıştı. 1950'den başlayarak Varlık, Yücel, Yeni Ufuklar, Türk Dili, Oluşum dergilerinde şiir ve denemeleri çıktı. *Yukarışehir*'le 1987 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Toprak Kurşun Geçirmez*'le 1989 Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Yukarışehir* (1986), *Toprak Kurşun Geçirmez* (1988), *Yüz Uzun Yıl* (1993). – Şiir: *Durur Bakar Deli İbrahim* (1977), *Dirlik Düzenlik Türküleri* (1980).

ÖZET

Osmanlı-Rus Savaşı'na gönüllü giden Yukarışehirli inşaat ustası Ferhat Ağa geri dönmez. Anası Güler, karısı Binnaz ve oğlu Yusuf uzun süre ondan haber alamazlar. Sonunda birinden onun öldüğünü öğrenirler.

Yusuf yavaş yavaş büyür. Sekiz yaşında bir demircinin yanına çırak girer. İşe inanılmaz bir tutkuyla sarılır. Ömer Usta onu oğlundan ayırmaz, özenle yetiştirir. Ayrıca, oğlu Nusret'le mahalle mektebine gönderir. İki yıl sonra usta ölür. Yusuf dört yıl Kerim Ağa'nın fırınında çalışır. Ondördüne geldiğinde dabbağ Masat Ağa'nın yanında iş bulur. Yakın komşuları Bezirciyan'ların kızı Hermin'den

hoşlanır. Kız da ona eğilim duyar. Gelgelelim, kuyumcu Nubar onu oğlu Nişan'a almak ister. Hermin üzülür, odasına kapanıp ağlar. Babası Bogos kızıp azarlar onu. Üstelik, kardeşleri Artin'le Kamer de bir akşam yolunu kesip döverler Yusuf'u.

Zilfo Bey bir gün Seydili'den Yukarışehir'e gelir. Yusuf'un ustasına uğrar. Bir ceylan derisine gözü takılır. Almak ister. Yusuf onu Beye armağan eder. Bey sevinir, başı derde girince yanına gelmesini söyler. Yusuf bu sözü unutmaz. Bir fırsatını bularak Hermin'i kaçırır. Karlı bir gecede onu arkadaşının evine götürür. Oradan dağları aşarak Zilfo Bey'in konağına varırlar. Bey onları iyi karşılar.

Bogos küplere biner. Sora sora kızının Bey'in yanında olduğunu öğrenir. Evine dönerse Yusuf'la evlenmesine izin vereceğini söyler. Sevgililer inanıp dönerler. Fakat Bogos sözünde durmaz. Hermin'i kilit altında tutar. Umarsız kalan Yusuf, bir Ramazan günü erkenden kalkar. Zilfo Bey'e gitmek üzere evden çıkar. Yolda üç kişinin saldırısına uğrar. Birini bıçağıyla yaralar, öbürünü tekmeyle yere yıkar. Üçüncüye yaralıyı sırtlayıp ırmağın karşı yakasına taşımasını bağırır. Yerdekinin sırtına saldırmasını dayayıp konuşturur. Pusucuları Kamer'in kiraladığını öğrenir. Yoluna devam eder.

Amerikalı misyonerlerden Wheller ile Barnum ve kızı geceleyin evlerine giderlerken arabaları basılır. Arabacı ölür, suçlular kaçarlar. Arabada Hermin'in de bulunduğu sanılarak saldırının yapıldığı, bunda Yusuf'un da parmağının olduğu söylenir. Misyonerler, Vali Sıtkı Salih Paşa'ya şikâyete çıkarlar. Paşa, olayın araştırılmasını ve Yusuf'un yakalanmasını buyurur.

Ziver Çavuş, Yusuf'un olaydan iki gün önce şehirden ayrıldığını öğrenir. Şüşnaz'ı geçince düzlükte Süleyman'ı bulur. Yarasını sarar. Sıkıştırınca Süleyman her şeyi itiraf eder. Onu zaptiyeye teslim eden Çavuş, aramasını sürdürür.

Yukarışehir'de Kamer karakola çağırılır. Bogos telaşla misyonerin evine koşar. Kamer ona olup bitenleri anlatır. Bogos öfkeyle azarlar onu. Barnum, Kamer'in Sivas'a gidip misyonerlerin yanında beklemesini önerir.

Yusuf güçlükle Seydili'ye ulaşır. Aynı gün bayram namazından çıkarken Zilfo cami avlusunda vurulur. Oğlu Nizam ölüsünü ko-

nağa getirir. Yakalanan katilleri bahçede zeytin ağacına astırır. Bunlara tanık olan Yusuf sarsılır. Katırıyla sessizce oradan ayrılır. Sığlı geçidinde yağmura tutulur, kaya oyuklarından birine sığınır. Ziver araya araya onu bulur. Yusuf başından geçenleri ona dürüstçe anlatır. Çavuş, "Sen beni hiç görmedin. Bayram ertesine kadar ortalıkta görünme!" diyerek çekip gider.

Kamer kaçar. İlkin Wheller ile Bogos ve Artin, ardından Yusuf ile ona pusu kuranlar sorguya çekilir. Misyoner bırakılır, ötekiler tutuklanır. Dabakçılar Yusuf'tan yana çıkarlar, ama onu kurtaramazlar. Tutuklular geceleyin zaptiye gözetiminde il cezaevine, Merze'ye götürülür. Yolda birkaç kişiyle çatışma olur. Pusucular "Gavurları bırakın, gidin!" diye bağırırlar. Zaptiye ateşle karşılık verince çekilirler.

Yargılama sonunda kadı Canip Efendi önce Bogos ile Artin'i sonra da Yusuf'u salıverir. Kamer araştırılırsa da bulunamaz.

Yusuf içerdeyken Bogos düşünüp taşınır. Kızını hemen evlendirmeyi uygun görür. Bunun için araya adamlar koyar. Nubar'ın oğlu Nişan'a söz kesilir. Hermin buna karşı çıkarsa da çok direnemez. Çünkü şimdiye dek olup bitenlerden kendini sorumlu tutmuş, pek üzülmüş, gözyaşı dökmüştür. Öte yandan, hapisten çıkan Yusuf, Hermin'in evlenmek üzere olduğunu, Kamer'in de geldiğini, misyonerin evinde saklandığını duyar.

Bu arada Kanun-u Esasi ilân edilir. Yukarışehir ile Mezre'de şenlikler düzenlenir.

Yusuf bir gece misyonerin evini gözetler. Kamer'in sessizce oradan çıktığını görür. Sezdirmeden izler. Saklandığı evi öğrenir. Bir başka gün karanlıkta eve girip bekler. Kamer gelir, tabancasıyla saldırmasını yanına kor, yatar. Yusuf öbür odadan çıkar, bıçağıyla silahını alır. Kamer'i kaldırır. Bir süre öldüresiye boğuşurlar. Sonunda Yusuf, Kamer'in ellerini bağlar, götürüp kadıya teslim eder. Ertesi gün Ziver Çavuş'la görüşür. Askere çağrıldığını öğrenir. Annesi kaygılanır, kendini tutamaz ağlar. Kocası gibi oğlunu da yitireceğinden korkar.

Yusuf gerekli hazırlıkları yapar. Evlenmek için biriktirdiği paraları annesine verir. Katırını satar. Hermin'le görüşmek ister, ama başaramaz. Kızcağız da üzgün, uykusuz ve tasalı bekler durur.

1876 yılının Aralık ayında Yusuf sağlık muayenesinden geçer. Askere alınan öbür gençlerle birlikte Mezre'ye yollanır.

Yakında Ruslarla savaşa girileceği söylenir.

YARGI

"Yukarışehir (resmi kayıtlarda Harput, Doğu Anadolu'da, uzun yüzyıllar varlığını sürdürebilmiş bir 'kale kent'. Ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar, önemli sayılan bir vilayet merkeziydi. Benim, yıkıntıları arasında çocukluğumu yaşadığım kent) on dokuzuncu yüzyıl, bütün uygarlık tarihinin en ilginç, belki de en belirleyici dönemlerinden biri (yaşadığımız dönemin yakın geçmişi olduğu için bize öyle geliyor da olabilir). *Yukarışehir*, okura, kendi serüveninin çizgisinde, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden günümüze uzayan yaşam kesitini vermeyi amaçlıyor. Yazar için de, okur için de kanımca roman (elbet öteki sanat ürünleri de) bir hiçlikten kaçıştır; hem hiçlikten, hem de saçmalıktan kaçış, evrenseli arayıştır. Okurların *Yukarışehir*'de bunları bulabileceğini umarım. *Yukarışehir*'de birey toplumdan, toplum bireyden soyutlanmadı; karşıtlıkları, evrensel çelişkileri saklanmadı." (Şemsettin Ünlü)

"*Yukarışehir*'i 1983 yılında yazmaya başladım. 1985 yılı Mayıs ayında bitti. Yaklaşık iki buçuk yılda tamamlandı. Ama hazırlık süresi uzundur. (...) Roman 19. yüzyıl sonlarındaki bir Doğu Anadolu kentinin sade yaşamını olabildiğince gerçekçi olarak vermektedir. Kişiler sade kişilerdir. Halkın ta kendisidir. Ayrıca, Müslüman-Ermeni gerçeği de romanda olduğu gibi işlenmiştir. Anadolu halkının bütün eğitimsizliğine, öğrenimsizliğine karşın, ortaya koyduğu yaşam biçimi de; düşüncede, sevgide, anlayıştaki sevecenliği, insancıllığı da betimlemeye çalışılmıştır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüşüne giden önemli olaylar, yerel boyutlarıyla okuyucuya duyurulmaya çalışılmıştır. (...) Türkçe'nin, şiire olduğu kadar romana, hatta bilimsel yazılara da anlatım kolaylığı sağlayan büyük bir dil olduğuna inanıyorum." (Şemsettin Ünlü)

"*Yukarışehir*'de feodal beyler, köylüler, zanaatçı ve esnaf takımı, Türk, Ermeni zenginler, Amerikalı misyonerler, karıları, kız-

ları, subay-kadı-müftü-defterdar gibi asker-sivil yönetici kadrodan kişiler günlük yaşamlarında, davranışlarında herhangi bir idealleştirmeye, abartmaya ya da bozmaya gidilmeksizin, nasılsalar öyle, insan yanlarıyla üç beş çizgiyle çiziliveriyorlar. Böyle olduğu için de inandırıcı, gerçekten yaşayan canlı tipler oluyorlar.

Yazarın romanda gönül verdiği, sevgisinin yöneldiği tipler yok değil. (...) Ama romancı bu tipleri çizerken bile gerçeklikten ayrılmamak, mitler yaratmamak için yüceltici nitelemelere, parlak betimlemelere gitmeksizin sıradan davranışları, konuşmaları ile ortaya çıkarıyor onların kişiliklerini. Gerçeklere bağlılık, romanda gerek olayların gerekse tiplerin başını alıp gitmesini önlüyor. Örnekse, roman boyunca, *İnce Memed* gibi mitleşmesini, kahramanlaşmasını beklediğimiz Yusuf ne dağa çıkıyor, ne haksız yere sokulduğu hapisten kaçıyor, ne sevdiğine kavuşmak için olağanüstü şeylere girişiyor; yiğit, yoksul, namuslu, sözüne güvenilir bir tabak ustası olarak, gücünün çok üstündeki güçler karşısında umarsız, kendini ezdirmeden, ama sevdiği Ermeni kızı Hermin'e de kavuşamadan, savaşa katılmak üzere bir kur'a neferi olarak kentten ayrılıyor. Yoksul Yusuf'un zengin Ermeni tüccar Bezirciyan'ın kızıyla evlenmesi aykırı düşerdi zaten; masallara yaraşır bu güzel sevdanın, Yusuf'un belki de babası gibi bir daha dönmemek üzere savaşa gidişiyle son bulması gerçeklere daha uygun düşerdi, öyle de oluyor. Oysa ne kolaydı ondan bir kahraman, bir mit yaratmak, onu dağlara çıkartmak, yıllardır aynı kalıptan çıkma köy romanlarında alıştığımız gibi! (...)

Romandaki asıl kahraman, adından da anlaşıldığı gibi, kenttir: Yukarışehir. Olaylar hep onun çevresinde dönenir, onun serüvenini anlatmaya yetecek derinlikte işlenir. Örneğin Türk-Ermeni halklarının geçimleri, geçimsizlikleri, Yukarışehir'in tarih ve coğrafya sınırları içinde anlatılır. Bu da, roman odağının başka yönlere kayması-nı, diyelim, romanın bir Türk-Ermeni çatışması öyküsüne dönüşmesini önler. Romancı bunu uzun açıklamalarla, olaylar zinciriyle değil, romandaki kişilerin, Türk ya da Ermeni, gerçek insan yanlarını bir iki çizgiyle ortaya çıkararak başarır." (Mehmet H. Doğan)

"*Yukarışehir*'i önemseten, romancının roman gerçeğini kurmadaki başarısıdır. Bu bütünün ayrıntılarına baktığımızda, toplumsal

gerçekçi bir bakışın ürünü olan romanda, klasik roman kurgusuyla başarılı bir anlatım örgüsü kuruyor yazar. Yansıttığı gerçeklikleri iyi gözleyen, yansıtan bir bakış, ustaca bir dil örgüsü kurması, Ünlü'yü daha ilk romanıyla, başarılı bir yazar konumuna getiriyor. (...) Ünlü, tarihsel olanı bir fon olarak alıyor. İnsanı, insani olanı, bu bağlamdaki ilişkileri öne çıkıyor. Benzer dönem ve koşullarda olabilecek durumlardan kesitler sunuyor. Tarihsel olarak sundukları elbetteki önemli. Öne sürdükleri, yeniden bir bakışla sundukları ilgiye değerdir. Tüm bunların yanı sıra, yeni bir romancının bakışı, onun kurmaca dünyası ile karşılaşmamız asıl üzerinde durulması gerekendir. Romanın kurmaca gerçeğini bütünleyen öğeleri ustaca kullanıyor Ünlü. Olay, olay örgüsü, bunları etkileyici kılan anlatım, yer/mekân betimlemeleri, kişilerin iç ve dış dünyalarının anlatımı; yansıtılan nesnel tarihsel zamanın özelliklerinin toplumsal gerçekçi bir bakışla sergilenmesi. Tüm bunlara romancının zengin imgelem dünyasını da eklersek; *Yukarışehir*'de dile getirilenler kadar, dile getiriliş biçimiyle de başarılı bir roman evreni kuruyor romancı." (Ferudun Andaç)

"Kitabın daha ilk sayfasında ayrıntı zenginliği, duru bir anlatım vardır. Roman tadı hemen duyulur. Anlatımda acele edilmez; yavaş yavaş açılır, özenle işlenir kişiler. (...) Romanın Türkçesi ise soluk kesici. Arı dil, sağlam Türkçe, şiirli biçem, hiç 've' sözcüğü geçmeyen uzun tümceler, destansı bir anlatım ilk sayfadan sarar okuyucuyu. (...)

Romanın olay örgüsü ise, bugün merak öğesini de içeren bir aşk ikilisi çevresinde dolanır. (...) Aşk öyküsünden ilk Ermeni olaylarının belirmesine çevriliverir. Bunlar da soğukkanlı, insancıl bir dille, ancak sezdirilerek anlatılır. (...) Böylece roman bilgice zengin, özümsenilerek hazırlanmış. Betimlemeleri başarılı. Doğa betimlemeleri özellikle güzel ve işlevsel. Ünlü, ayrıntıları da seviyor, özenle işliyor onları. Zengin bir sözcük dağarcığı da var. (...)

Romanda, yazarın çok ayrıntılı çalışmalarına karşın, (Yusuf tüm derinliğine verilirken) Hermin'in iç çatışmaları da neredeyse hiç belirtilmemiş. Hele Hermin'in babası Bezirciyan'la büyük kardeşleri Artin ve Kamer'in yansıtılmaması, düşünüldükçe, romanın

en zayıf yanını oluşturuyor. (...) Ne var, bütün bunlar önemli sayılmaz. *Yukarışehir* açık, klasik, zaman zaman yoğun, duru, ayrıntı zengini bir roman." (Tuncer Uçarol)

KAYNAK

Şemsettin Ünlü (Konuşmalar: Cumhuriyet, 5.6.1987/Güneş, 23.9.1987/Karşı, Eylül-Ekim 1987/Gösteri, Temmuz 1987), Mehmet H. Doğan (Adam Sanat, Haziran 1987), Tuncer Uçarol (Karşı, Eylül-Ekim 1987/Varlık, Mayıs 1989), Ferudun Andaç (Yeni Düşün, Mart 1989/Ş. Ünlü ile konuşma: Yayın Dünyası, Haziran 1989/Ş. Ünlü ile konuşma: Çerçeve, Haziran 1989).

YALNIZLAR

ERHAN BENER

YAŞAMI

Hikmet Erhan Bener, 19 Nisan 1929'da Lefkoşe'de doğdu. 1946'da Kayseri Lisesi'ni bitirdi. Erciyas Halkevi ve Yedigün dergilerinde ilk şiir ve hikâyelerini yayımladı. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde hikâyeleriyle göründü. 1950'de Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı. 1951-63 yılları arasında Maliye Müfettişliği, Hesap Uzmanlığı, Hazine Genel Müdür Yardımcılığı yaptı; Yeditepe, Varlık, Dost dergilerinde hikâyeleri basıldı. 1963'te Paris Elçiliği Mali Müşavirliği'ne atandı. 1966'ya değin Hazine Müşavirliği'nde bulundu. Kambiyo Kontrol Dairesi'nde çalıştı. *Hızır Doktor* oyunu ile 1979 Ertuğrul Muhsin, *Kedi ve Ölüm* romanıyla Türk-Fransız Kültür Cemiyeti Büyük Ödülü, *Aşk-ı Muhabbet Sevda* ile 1992 Yunus Nadi Öykü Ödülü, *Günbatımı Öyküleri*'yle, 1996 Ömer Asım Aksoy Öykü Ödülü ve *Hınzır Kız* ile Yunus Nadi 1996 Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Acemiler* (1952), *Gordium* (1956), *Loş Ayna* (1960), *Ara Kapı* (1962, *Kedi ve Ölüm* adıyla, 1965), *Baharla Gelen* (1969), *Yalnızlar* (1977), *Elif'in Öyküsü* (1980), *Oyuncu* (1981), *Ünlü Gezgin Macellos da Vinci'nin Akılalmaz Serüvenleri* (1981), *Böcek* (1982), *Ölü Bir Deniz* (1983), *Sisli Yaz* (1984), *Ortadakiler* (1987), *Tekilleşme* (1990), *Bir Büyük Bürokratın Romanı* (1991), *Anafor* (1993), *Gece Gelen Ölüm* (1993), *Hınzır Kız* (1995), *Çılgın Kızlar* (1996), *Dönüşler* (1997), *Yaralı Aşklar* (1998), *Köleler ve Tutkular* (1999), *Işığın Gölgesi* (2000). – Hi-

kâye: *Şahmeran* (1984), *Aşk-ı Muhabbet Sevda* (1992), *Burcu Öğretmenin Öyküsü* (1993), *Günbatımı Öyküleri* (1995), *İlişkiler* (2002). – Şiir: *Sesler* (1958), *Çocuklar İnsan Tomurcukları* (1992), *Anlamı Arıyorum* (1992), *Uzaya Giden Uçurtma* (1994). – Oyun: *Çıldırtan Yağmurlar* (1980), *Hızır Doktor* (1981). – Günce/Anı/Gezi/Deneme: *Bürokratlar* (3 cilt, 1978), *Sonbahar Yaprakları* (2002).

ÖZET

Doktor Nevzat akşam vapurla Akçay'dan ayrıldı. Kimse uğurlamaya gelmedi onu, oysa bir kaçıştı bu. Bir daha geriye, Edremit'e dönmeyecekti. Sırtüstü uzanmıştı ranzaya. Yaşı otuz beşe yakındı, ama o çok yaşlı duyuyordu kendini. Öylesine yorgun ve bezgindi. Gözlerinin altı çökmüş, sakalı uzamıştı. Ağzı zehir gibiydi.

Üç yıl önce İstanbul'dan Edremit'e sürgün gelmişti. Yüreği kırgın, ama umut doluydu. Başlangıçta yalnızlık çekmişti. Sonra yeni arkadaşlar edinmişti. Bir gün lokantada Fransızca öğretmeni Necati'yle tanışmıştı. Ardından, onun arkadaşlarından üstteğmen Galip, terzi Nuri, eczacı Remzi'yle.

Nuri'nin dükkânı bir çeşit uğrak, buluşma yeriydi. Haftada en az bir kez oraya gider, kafayı çekerlerdi. Geç vakitlere kadar konuşur, birbirleriyle şakalaşırlardı.

Galip yakışıklı bir gençti. Müzik öğretmeni Nermin'le evliydi. Okul sıralarında tanışmışlardı. Nermin pek güzel değildi ya, zeki ve havalı bir kadındı. Güçlü bir kişiliği vardı. Kocasıyla anlaşamıyordu. Fakat dışarıya karşı mutlu görünüyorlardı. Galip bir 30 Ağustos balosunda eşini Nevzat'la tanıştırmıştı. Birbirlerinden hoşlanmışlardı. Galip de bunu sezmişti, ama belli etmemişti.

Karısının dışarı çıktığı bir gün dikiş öğretmeni Nazmiye'yi eve almıştı. Nermin ansızın çıkagelmiş, onları yatakta yakalamıştı. Bu yüzden evlilikleri iyice sarsılmıştı. O günden sonra Galip kendini içkiye vermişti. Oysa, çok içmemesi gerekiyordu. Midesinde ülseri vardı. Nevzat'ın da söylediği gibi, durumu daha da kötüleşebilirdi. Fakat Galip uyarıları dinlememiş, içmeyi sürdürmüştü. Te-

daviye de yanaşmamıştı. Bu yüzden, hastalığı gitgide ilerlemiş, ölümü kaçınılmaz olmuştu.

Kocasının ölümü Nermin'i şaşırtmamıştı, ama çok üzmüştü. Arada bir Nevzat'la görüşüyordu. Arkadaşlıkları günden güne gelişmişti. Öyleyken, Nermin bir daha evliliği göze alamıyordu, özgür yaşamak istiyordu...

Arkadaşlarından eczacı Remzi, Nevzat'ı seviyor ve onu tanıdıklarından birinin kızıyla evlendirmeyi tasarlıyordu. Sonunda amacına ulaşmıştı: Nevzat'la Macide birbirlerini beğenmişlerdi. Düğün hazırlıklarına başlamışlardı. Nevzat içmeyi bırakmış gibiydi. Terzinin dükkânına seyrek uğruyordu. Düzenli hastaneye gidiyor, ameliyatlar yapıyordu.

Nikâh töreni bitince yeni bir eve taşınmışlardı. Nevzat sevinçliydi, ama alttan alta evliliğinin yürümeyeceğini de seziyordu. Macide güzel, evcimen, temiz bir kızdı. Gelgelelim, Nevzat'a göre, geri kalmıştı, çoğu zaman onu anlayamıyordu. Ayrıca, Nevzat da evlilik yaşamına alışkın değildi: Uzun süre başıboş, savruk, düzensiz yaşamıştı.

* * *

Fransızca öğretmeni Necati öteden beri Macide'ye eğilim duyuyordu. Ama bunu açığa vurması olanaksızdı. Sevdiği kız, artık arkadaşının karısıydı. Her gece içiyor, Fransızca şiirler okuyor, sövüp sayarak arkadaşlarıyla eğleniyordu. Terzi Nuri'nin evinde kalıyordu. Nuri'nin kızı Adalet'ten hoşlanıyordu. Ara sıra ona takılıyor, merdivendeki delikten, mutfak aralığında yıkanırken onu gözetliyordu...

Nevzat'la Macide'nin evlilikleri küçük tartışmalarla sürüyordu. Nevzat sıkılınca Nermin'e gidiyordu. Nermin güçlü kişiliği, derin sezgisi ve özgür düşünüşüyle onu kendine bağlamıştı. Öyleyken karısından boşanmasını doğru bulmuyordu. Fakat gizli ilişkilerinin ne kadar süreceğini de kestiremiyordu. Arada bir kaçamak buluşmaları bile kasabada dikkati çekiyor, dedikodulara yol açıyordu. Nermin durumundan tedirgindi, artık işe bir son vermeyi tasarlıyordu. Bu amaçla okuldan izin alarak Bursa'ya gitti. Oradan

da İstanbul'a geçecekti. Hiç de kolay olmamıştı bu, içi sızlıyordu, ama bir başka çözüm yolu da bulamamıştı.

Aynı gece Nevzat karısıyla yine atışmıştı. Muayene odasına çekilmiş, votka içerek öfkesini dağıtmaya çalışıyordu. Bir ara Macide'nin ağladığını duymuş, aldırmamıştı. Az sonra ağlamalar inlemeye dönüşmüştü. Nevzat bunu her zamanki numaralarından biri diye yorumlamıştı. Oysa karısı ağır hastaydı. Çektiği acıya dayanamamış, odanın kapısına gelerek kocasından yardım istemişti. Nevzat çok şaşırmıştı. Macide perişandı. Rengi uçmuştu, ağzından köpükler saçarak kıvranıyordu. Nevzat hemen sokağa fırlamıştı. Yağmur yağıyordu, ortalıkta kimsecikler yoktu. Güçlükle doktor Osman'ı bulmuştu. Macide'yi hastaneye yatırmışlar, ameliyata almışlardı. Dış gebelik olduğu anlaşılmıştı. Sürekli kan kaybediyordu. Yeterli kan bulunamamıştı. Sonunda hasta ölmüştü.

Cenazesi büyük bir kalabalıkla kaldırılmıştı. Nevzat bir türlü inanamamıştı onun öldüğüne. Sık sık dalıp gidiyordu. Birkaç kez bayılmıştı. Yüreğini derin bir sızı kaplamıştı.

Necati bir gün Nevzat'ı görmeye gelmişti. Macide'nin ölümü onu da sarsmıştı. Nermin'le ilişkisini öğrenince Nevzat'a iyice kızmıştı. Karşılaşınca, "Artık özgürsün, sevgiline koş!" diye azarlamıştı onu. Fakat Nevzat hiçbir şey söyleyememişti, hatta kızmamıştı bile. Karısı için bu denli üzüleceğini ummamıştı. İçindeki acı gittikçe artıyordu. En iyisi buradan ayrılmak, uzaklara gitmekti. Macide'nin yakınları gelip eşyalarını evden götürmüşlerdi. Nermin de ortalarda görünmüyordu. Nevzat büsbütün yalnız kalmıştı. Saçı sakalına karışmıştı. Yeniden içkiye vurmuştu kendini...

Nermin Bursa'da otobüsten inmiş, bir otele yerleşmişti. Orada konuşulanlardan Macide'nin öldüğünü duymuştu. Üzülmüştü, çünkü Macide öğrencilerindendi. Ertesi gün Edremit'e geri döndü.

Necati eve sarhoş geldiği bir gece Adalet'i kandırmıştı. Fakat az sonra döverek yataktan atmıştı: Adalet kız değildi. Oysa Necati

onunla evlenmeyi umuyordu. Hayal kırıklığına uğramıştı. Nevzat'tan kuşkulanıyordu. Çünkü kız bir süre onun yanında çalışmış, iğnecilik falan yapmıştı. Fakat Adalet onun yapmadığını söylemiş, başka bir ad da vermemişti. Necati ikircimler içinde bocalamıştı.

Birkaç gün sonra Nevzat'la içmişler, ayılmak için hamama gitmişlerdi. Necati eve dönünce, mutfaktan gelen gürültüler duymuştu. Kapıyı kırarak içeri girmiş, gördüklerine şaşakalmıştı: Terzi Nuri'nin ikinci karısından olma oğlu Musa, Adalet'e saldırıyordu. İri yarı, dilsiz bir gençti. Necati onun yanında yaşlı ve çelimsiz kalıyordu. Musa, Necati'yi iyice dövmüş üstünü başını yırtmıştı. Necati güçlükle kendine gelmişti. Sürünerek odasına çıkmıştı. Elinin yüzünün kanını temizlemişti. Onuru yaralanmıştı. Artık yaşayamazdı. Ölmeyi düşünüyordu.

Giysilerini değiştirmiş, tıraş olarak dışarı çıkmıştı. Nermin'in döndüğü söyleniyordu. Çevrede dedikodular almış yürümüştü: Nevzat öteden beri Nermin'le sevişiyormuş... Ona kavuşabilmek için karısını öldürmüşmüş...

Necati, Nevzat'la Nermin'i parkta buldu. Sessizce oturuyorlardı. Yüzleri asıktı, ağızlarını bıçak açmıyordu. Sanki bir şeyler değişmiş ya da sona ermişti. Bunu ikisi de seziyor, ama dışavuramıyorlardı, herhalde korkuyorlardı. Fransızca öğretmenini görünce irkildiler. Necati, onlara, üstü kapalı olarak ölüp gideceğini anlatmış, veda etmişti.

O gece Adalet odasına gelmiş, koynuna girmişti. Sabaha kadar sevişmişlerdi. Ortalık ağarırken Necati kızı uyandırmış, dışarı çıkarmıştı. Kapıyı kilitlemiş, aynanın karşısına geçerek tabancasını göğsüne boşaltmıştı.

Nevzat, Macide gibi, onu da hastaneye götürmüştü. Fakat çok kan kaybettiğinden arkadaşını kurtaramamışlardı.

* * *

Nevzat, karısıyla iki arkadaşını yitirdikten sonra, Edremit'te daha çok kalamamıştı. Üç yıl önce buraya yüreği kırık ama öfkeli olarak gelmişti. Şimdiyse yine yüreği kırık ama umutsuz olarak ayrılıyordu.

Bir ara kamaranın kapısı hızlı hızlı vuruldu:

–İstanbul'a yaklaşıyoruz, diye seslendi kamarot.
Nevzat kalktı, eşyalarını topladı.

YARGI

Erhan Bener'in başarısı, öyle sanıyorum romancının asli görevinin ne olduğunu iyi bilmesinden kaynaklanıyor: Bireyleri anlatmak. Erhan Bener, bireyleri anlatırken, belirli bir tarihsel dönemin (1945-46 yılları, çok partili dönemin başlangıcı) kasaba gerçekliğini, bu kasabadaki büyük kent kökenli küçük burjuva aydınların çıkmazlarını da anlatmış oluyor; bu gerçekliği, bu çıkmazları somutlaştırmak için kişilerine söylev çektirmesine gerek kalmıyor. Bireyi anlatmayı başlıca amaç belleyince romanı psikolojik gerçekliği olan insanlar dolduruyor; her biri kendi özel yaşamlarıyla, sorunlarıyla, dünyaya ve insanlara bakış açılarıyla yaşayan insanlar. (...) *Yalnızlar*'da Türk romanlarında az rastladığımız ustalıkta psikolojik saptamalar var.

(...) Ama Erhan Bener'in her zaman başarılı olduğunu söylemek güç; kimi zaman bireysel psikoloji yerine harcıalem sözleri sıraladığı da oluyor ve bunu oldukça sık yapıyor. (...) Erhan Bener'in kişilerini anlatmak için kullandığı geriye dönüşler, gerçek geriye dönüşler değil; klasik roman, kişileri nasıl anlatıyorsa Erhan Bener de öyle anlatıyor; bu geriye dönüşler bir çağrışımın, bir anımsamanın yol açtığı geriye dönüşler değil. Ama Erhan Bener'in, romanının kurgusu üzerinde çok çalıştığı belli. (...) *Yalnızlar* gerçekten başarılı bir roman." (Fethi Naci)

"Erhan Bener'in *Yalnızlar*'ını bir solukta okudum. Gerçi kocaman bir kitap, yinelemeler var, ama tekdüze bir gidiş olmadığı için, anlatımı güzel olduğu için batmıyor. Romanda Edremit gibi küçük bir taşra kasabasında, hem de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda aydın yalnızlığından ilginç yapraklar buluyoruz. Aşklar, ya da aşk sanıları..."(Oktay Akbal)

"*Yalnızlar*, Erhan Bener'in psikolojik roman türüne önemli bir katkı niteliğinde. Eserde, yazarın daha sonraki romanlarında çeşitlemeler halinde işlediği bazı motiflerin çekirdekleri var. Ruh çö-

zümlemelerindeki ayrıntı ve derinlik gibi, anlatım tekniği özellikleri de *Yalnızlar*'ı psikolojik roman kategorisine sokmaktadır. Erhan Bener bir ölüm olayının algılanışını, izlerini, etkilerini roman figürleriyle özdeşerek, onların açısından anbean okuyucuya aktarırken 'saniye üslubu' uyguluyor. (...)

Yirmi dört bölümden oluşan *Yalnızlar*'da genellikle kişisel anlatım yaygın. Zaman zaman da yargılayan, her şeyi yukarıdan izleyen bir Tanrı bakışıyla anlatan tanrısal anlatıcı var karşımızda. Sunuş biçimlerinde en çok 'yaşanmakta olanı iletme' ile bazen bilinç akımına dönüşen iç monologlar egemen. Modern Batı romanının psikolojik çözümlemelere en yatkın anlatım tekniği olarak benimsediği bu tarzın, kanımca edebiyatımızdaki en usta uygulayıcılarından biri Erhan Bener. *Yalnızlar*'da dekor ve çevre betimlemeleri, psikolojik romanın yapısı gereği yerini figürlerin iç dünyalarının yansıtılmasına bırakıyor. Kişiler daha çok, izlenimci bir üslupla çiziliyor. (...)

Romanda konunun bütünlüğü bakımından çok katlı anlam yükü taşıyan konu birimleri var. Bunlar kendi aralarında oluşturdukları organik dokuyla *Yalnızlar*'ın kurgu mükemmelliğini kanıtlamaktadır. Eser, ruh dünyasının derinliğinden haberli, roman sanatının inceliklerinden yararlanmada usta bir yazara ait." (Gürsel Aytaç)

KAYNAK

Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Oktay Akbal (*Yaşamı Yeniden Kurmak*, 1979), Gürsel Aytaç (Cumhuriyet, 1.11.1984/Günümüzde Kitaplar, Kasım 1985).

BİR OLAYIN BAŞLANGICI

MUZAFFER BUYRUKÇU

YAŞAMI

Muzaffer Buyrukçu, 1928'de Niğde'nin Fertek köyünde doğdu. Çocukluğu Manisa ve Yalova'nın köylerinde yoksulluk içinde geçti. Ailesi İstanbul'a gelince, Yenikapı Ortaokulu'na girdi. İkinci sınıftayken ayrıldı. Yaşama atıldı. Çıraklık, kapıcılık, basımevi işçiliği yaptı. İlk hikâyesi babasının hademelik ettiği Son Telgraf gazetesinde çıktı. Bunu Gece Postası, Tanin, Yeni Sabah, Akın, Son Havadis gazetelerinde çıkan magazin hikâyeleri izledi. 1946'da Tanin gazetesinin hikâye yarışmasını kazandı. Askerliğini Erzurum, Erzincan, Kayseri ve Niğde'de geçirdi. 1951'de İstanbul'a döndü. Bir süre kalorifercilik, kâtiplik yaptı. Toprak Mahsülleri Ofisi'ne memur olarak girdi. 1970'te bu görevden emekli oldu. 1953'ten sonra edebiyat dergilerinde göründü: Yeditepe, Kaynak, Yeni Ufuklar, Mavi, Yenilik, Seçilmiş Hikâyeler, Varlık, Yelken, Ataç, Dönem, Papirüs, Soyut, Gösteri vb. Muzaffer Buyrukçu, 1959'da Dost dergisinin soruşturmasında yılın en beğenilen hikâyecisi seçildi. 1962'de *Bulanık Resimler*'le Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü, 1968'de *Kavga*'yla Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Bin Hüzün*'le (1990) ve *Yüzün Yarısı Gece*'yle (1994) iki kez Yunus Nadi Öykü Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Gürültülü Birkaç Saat* (1969), *Bir Olayın Başlangıcı* (1970), *Dar Sokaklardaki Duman* (1993), *Gece Bitmedi* (1995), *Akan Sular Şarap Olsa* (1998), *Dışarıda Rüzgâr Var* (1998). – Hikâye: *Katran* (1956), *Acı* (1957), *Korkunun Parmakları* (1959),

Bulanık Resimler (1961), *Kuyularda* (1962), *Cehennem* (1966), *Kavga* (1967), *Mağara* (1971), *Şarkılar Seni Söyler* (1982), *Günlerden Bir Gün* (1983), *Hüzünlü Kar Çiçekleri* (1987), *Her Yer Karanlık* (1989), *Bin Hüzün* (1990), *Şarkı Gibi* (1992), *Yüzün Yarısı Gece* (1994), *Telefon Konuşmaları* (1997), *Dumanı Tüten Çay Gibi* (1999), *Ucu Güllü Kundura* (1998), *Yalnızlığın Arkasındaki Gülümseme* (2001). – Şiir: *İstikbalin Sesi* (Ekrem Köprügil'le, 1945), *Kalplerin Feryadı* (Suat Yalçın'la, 1947). – Günce/Anı/Gezi: *Arkası Yarın* (1976), *Sıcak İlişkiler* (1982), *Arkadaş Anılarında Orhan Kemal* (1984), *Dillerinde Dünya* (1985), *Sayılı Günler* (1986), *Anında Görüntü* (1992).

ÖZET

Doğan bir gazetede kapıcıdır. Henüz on yedi yaşındadır, ama iri gövdesiyle daha büyük görünmektedir. Cinsel duyguları güçlüdür. Geniş kalçalı kadınları içi geçerek seyreder. Sık sık tatlı hayaller kurar.

Sabah erkenden basımevine gelir. Odaları süpürür, çöpleri toplar, dış kapının önünü temizler. Gündüz, özene bezene yazdığı bir hikâyesini başyazar Reşat Bey'e verir. Sonucu heyecanla bekler. Babası Kerim Efendi de aynı gazetede çalışmaktadır. Fakat oğlunu hiç beğenmez. Oysa, Doğan iyi niyetli, duygulu, yetenekli bir çocuktur. Yoksulluk yüzünden öğrenimini sürdürememiştir. Ama durmadan kitap okuyarak kendini yetiştirmiştir.

Her gün basımevinin önünden geçen bir kızla tanışır. Hümeyra, Cağaloğlu'nda ablasının terzilik atölyesinde çalışmaktadır.

Cevdet Bey gazetenin idare müdürüdür. Somurtkan, çıkarcı, tutucu bir kişidir. Çalışanlar ne denli düzenli olurlarsa olsunlar o, hep bir kulp bulur. İstediğini işe alır, istediğini kapı dışarı eder. Gelgelelim, işçilere karşı ne kadar sert ise, işverene karşı da o kadar dalkavuktur. Sabahleyin içeri girerken, helâ kapısının açık olmasını bahane ederek kaşlarını çatar, Doğan'a aptal ve tembel olduğunu söyler. O sıra Doğan'ın babası da oradadır. Onun kendisini savunacağını düşünür, oysa Kerim Efendi Cevdet Bey'e hak

vererek onu azarlar. Bu davranışı Doğan'ın yüreğine işler. Babasının yaptığı haksızlıklar çoğaldıkça, içindeki öfke de büyür. Bir gün bile ondan bir tatlı söz duymamıştır. Sanki üvey çocuktur.

Doğan akşam işten çıkınca Hümeyra'yla buluşur. Karanlık sokaklarda sevişirler, heyecandan solukları kesilir. Doğan ondan ayrılınca, gece deniz kıyısına, arkadaşlarının yanına gider. Onlarla söyleşir. Daha çok kadın-kız sözkonusu edilir. Arkadaşlarına üstün görünmek için yaşamadığı aşk sahnelerini olmuş gibi anlatır. Böbürlenir.

Ertesi gün Doğan erkenden basımevine gider. Gece çalışan arkadaşları eline gazeteyi tutuştururlar. Doğan kendi hikâyesini görür. Sevinçten dili tutulur. Durup durup yeniden okur. Geçmişteki acılı günlerle gelecekteki mutlu günler kafasında zincirleme akmaya başlar. Ünlü bir hikâyeci olarak, herkesin övgüsünü kazanacak, gittiği her yerde parmakla gösterilecektir. O zaman babasının zulmünden de kurtulacak, bağımsız yaşayacaktır. Yeni ayakkabılar, elbiseler alacaktır...

Biraz sonra Reşat Bey gelir, Doğan'a kart verir. Doğan kartı idare müdürüne götürür. Hikâyesine karşılık beş lira alır. Parayı öper, okşar, nereye koyacağını şaşırır. Fakat Cevdet Bey parayı verirken uyarıda bulunur: Bir daha hikâye yazarsa işten kovulacaktır...

Doğan elinde gazete, akşam Hümeyra'yla buluşur. Konuşarak Kadıköy iskelesine kadar yürürler. Kızı vapura bindirir. Doğru Kumkapı'ya koşar. Arkadaşları hikâyesini görünce onu kutlarlar. Hemen deniz kıyısında küçük bir sofra kurarlar. Aralarında para toplayarak şarap alırlar. Bakkaldan sucuk, reçel, sigara araklayarak sofralarını zenginleştirirler. Geç saatlere dek içip eğlenir, cinsel konular üzerinde konuşurlar.

Sabahleyin Doğan ağzı paslı, dili büyümüş, beli ağrıyarak işe gider. Gazetede hikâyesinin yayımlandığı yerde şöyle bir açıklama vardır: "Dün bu sütunlarda yayınlanan Yağmurlu Bir Gece adlı hikâye Doğan Özden'e ait değildir. Okuyucularımızdan özür dileriz."

Bu satırları okuyan Doğan beyninden vurulmuşa döner. Mürettiplerden, bunu Cevdet Bey'in yaptığını öğrenir. Öfkeyle yukarı çıkar. Erken olduğundan Cevdet Bey henüz gelmemiştir. Doğan kendini tutamaz, sövüp sayar. Ağlar. Sesini duyan Sabahattin Us-

ta'yla Hidayet gelir, onu teselli ederler. Cevdet Bey'e diş gıcırdatırlar. Doğan yerinde duramaz. Aklından onu öldürmek geçer. O sırada başyazar Reşat Bey içeri girer. Yazıyı okur. Cevdet Bey'in bu denli kötü olmasını temiz yüreğine sığdıramaz. Doğan'ı yatıştırır, kucaklar, göğsüne bastırır.

Fakat artık bardak taşmıştır. Basımevinde Cevdet Bey'den kötülük görmeyen kimse kalmamıştır. Herkes ondan tiksinmektedir. Nitekim Reşat Bey de odasına girerek tartışır, kendisinden iğrendiğini söyler.

Doğan tirtir titrer. Bu arada Cevdet Bey'in dışarı çıkarak ona sövüp sayması sabrını taşırır. Üstüne atlar, adamakıllı döver. Gözlüklerini kırar. Mürettipler ikisini ayırıyormuş gibi yaparak birer yumruk ve tekme de onlar atarlar. Gürültüye Doğan'ın babası Kerim Efendi çıkagelir. Yine oğlunu suçlu bulur, onu tokatlar. Arkadaşları Doğan'a hemen kaçmasını salık verirler, birazdan polis gelebilir.

Doğan koşarak Nuruosmaniye'ye gelir. Elleri titremekte, gözlerinden sicim gibi yaş akmaktadır.

YARGI

"*Bir Olayın Başlangıcı*, hayatımızda yer eden ve bizi etkileyen binlerce olaydan birini anlatmaktadır. Birisiyle tanışmak, Kapalıçarşı'yı görmek, yeni bir eve taşınmak, bir işe girmek, birisiyle tartışmak gibi bir olayı... Roman, kıyı sokaklarındaki insanı, her an bir büyük kötülüğe sürükleyen koşulların kuşattığı, bunalttığı bir gencin bu koşullarla savaşması, eriyip gitmek istememesi, direnmesi üzerine kurulmuştur. Yazarlık yeteneğini fark ettikten sonra bir tutucu yazarlar kastı tarafından yabancılara kapatılmış bir evrenin kapılarına dayanması, o kapıları zorlaması... Yani bir gencin varoluş ve toplumda kendine bir yer açma çabası..." (Muzaffer Buyrukçu)

"Bütün bunların dışında, Buyrukçu'nun romanı, gençlik döneminin bunalımlar ve çatışmalarla geçen gerilimini ve 'çaresizliği'ni, her insanın yazgısıyla özdeşleştirmesi yönlerinden özellikle ilgiyi çekecektir. Buyrukçu'nun, romanlarındaki kişileri çok yanlılıkla-

rıyla yansıtması ise sanatının en özgün yanıdır. Tepemizde bir 'kahraman' yaratmıyor Buyrukçu; içimizdeki gerilimlerin başkaldırışını, duyarlıklarımızın kaynaklarını tanıma bilincini uyandırıyor. Doğan, her insandan bir parça, her insan Doğan'dan bir parçadır." (Adnan Binyazar)

"Cinselliğe bu denli ağırlık verişi, kitabı ilginç kılmak amacıyla da olsa, irdeleyici okuyucuyu ondan daha başka şeyler istemeye zorluyor. Cinsel yanı bu denli vurgulamanın amacı nedir: Buyrukçu bunun hesabını vermezse cinselliği çekicilik için kullanmış, sömürmüş bir romancı olur ki, bu da onu çaptan düşürebilir. (...) Öyleyse, Buyrukçu, cinselliği toplumsal yaşayışa bağlayabilmiş midir? Buna çaba gösterdiği olmuştur. Kişiler cinsel gereksinmeleriyle toplumun içindedirler. Buyrukçu, biraz önce de söylediğim gibi, yaşamdan gelen zenginliği, düşünce ve teknikle birleştiremediği için cinselliğin toplumsallığı noktasında da yüzeyde kalmaktadır." (Ahmet İnam)

"*Bir Olayın Başlangıcı*'nda Doğan'ın cinsel tutkuları çok geniş ve ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Romanını yer yer tutturduğu soylu düzeyin altına düşüren kaba cinsel betimlemeler, –bu tutkular ilk gençlik yıllarının ağır basan tutkuları olsalar bile– gene de romana gereksiz bir hafiflik vermektedir. Abartılmış cinsel betimlemelerin romanın bütünlüğüne önemli bir katkıda bulunmadığı hesaba katılırsa, bu fazlalık daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır." (Ali Hikmet)

"Buyrukçu *Bir Olayın Başlangıcı*'nda hiçbir tutarlık taşımayan, romandan ayrı kopuk seks kompozisyonları, ayrıntı sorununun artık dengeyi parçalamış bir durumda katlanılmaz bir yığışıma dönüştüğü sayfa doldurmaları ve gazete evlenme ilânlarının boy göstermesine kadar vardırılan sarsak bir gerçekçilik anlayışı ile kendi yolunun kurbanı olur. (...) Ayrıca tıka basa torbalanan ilgisiz ve gereksiz 'ayrıntılar' ve baş köşeyi kaplayan yoğurulmamış düzmece cinsellik, biyolojik ve toplumsal hayatın baş kişisi Doğan'ın iç dünyasındaki belirlenişi engellemiş ve tıkamıştır." (Taylan Altuğ)

"Buyrukçu; olayları, mekânı, kişi psikolojisini en ince ayrıntılarına kadar ustaca çizer. Bir olayın gelişimini anlatırken, bir me-

kânı tanımlarken; gereksizmiş gibi görünen, ama olayı yaşamamıza, olayı mekân içinde değerlendirmemizde çok gerekli olan ve okuyucuyu rahatlatan anlatım özelliği bence Buyrukçu'nun yaptığı." (Talat Kırcan)

"*Bir Olayın Başlangıcı*, yoksul tabakadan gelme bir gencin, Doğan'ın, insanın ikinci plana itelendiği kapitalist bir toplum içerisinde giriştiği kişilik kazanma kavgasının öyküsüdür. (...) Buyrukçu, küçük insan evrenini iyi bilen bir yazar. Öykülerinde olduğu gibi, *Bir Olayın Başlangıcı*'nda da ustalıkla yansıtıyor bu evreni. (...) *Bir Olayın Başlangıcı* genel olarak başarılı bir roman. Yalnız Buyrukçu'nun çoktan aşılmış olması gereken bir biçim oyunundan yararlanmaya gitmesi, Doğan'ın dramına nokta basacak olan Cevdet Bey'i daha yapıtın başında kötü bir kişi olarak betimlemesi olumsuz bir tavır bence. (...) *Bir Olayın Başlangıcı*'nda dikkatimi çeken bir diğer yan da, yazarın geçmişe doğru yaptığı sıçramaların esnekliği oluyor. Buyrukçu geçmişe doğru uzanırken olayın akışını bozmuyor. Sözün kısası, sağlam bir özü aynı sağlamlıkta estetik kalıplara dökmesini bilmiş Buyrukçu." (Suphi Kenan Demirci)

KAYNAK

Talât Kırcan (Soyut, 28.12.1970), Mehmet Doğan (Yeni Dergi, Şubat 1971), Adnan Binyazar (Türk Dili, Ocak 1971), Taylan Altuğ (Türkiye Defteri, Nisan 1971), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1971), Ali Hikmet (Cumhuriyet, 14.1.1971), Ahmet İnam (Dost, Şubat 1971), Muzaffer Buyrukçu (Cumhuriyet, 10.6.1970/Milliyet 13.12.1970/Ulus, 26.11.1970), Zühtü Bayar (Barış, 13.7.1972), Suphi Kenan Demirci (Yeni Ortam, 26.1.1973), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979).

KAPLUMBAĞALAR

FAKİR BAYKURT

YAŞAMI

Fakir Baykurt, 1929'da Burdur'un Yeşilova'ya bağlı Akçaköy'ünde doğdu. 1948'de Gönen Köy Enstitüsü'nü, 1955'te Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi. Uzun süre öğretmenlik, ardından ilköğretim müfettişliği yaptı. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve Türkiye Öğretmen Dernekleri genel başkanı oldu. 1971'de sıkıyönetimce tutuklandı, 1974'te beraat etti. 1978'de Kültür Bakanlığı danışmanı oldu. 1979'da Almanya'ya gitti. Edebiyata şiirle başlayan F. Baykurt, sonra hikâyeler ve köy notları kaleme aldı. Ardından romana geçti. Cumhuriyet gazetesinde köy gerçeklerini toplumcu bir görüşle işleyen romanlar yayımladı. Ayrıca, İmece ve Yeni Ufuklar dergisiyle adı geçen gazeteye eğitim ve yurt sorunlarıyla ilgili yazılar yazdı. 1958'de *Yılanların Öcü* adlı eseriyle Yunus Nadi Roman Mükâfatı'nı, 1970'te *Tırpan*'la TRT Roman Başarı ve 1971'de Türk Dil Kurumu ödüllerini, *Can Parası* ile 1974'te Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Kara Ahmet Destanı*'yla 1978'de Orhan Kemal Roman Armağanı'nı *Yarım Ekmek*'le 1997 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü F. Hepçilingirler ile paylaştı. 11 Ekim 1999 tarihinde öldü.

ESERLERİ

Roman: *Yılanların Öcü* (1959), *Irazcanın Dirliği* (1961), *Onuncu Köy* (1961), *Amerikan Sargısı* (1967), *Kaplumbağalar* (1967), *Tırpan* (1970), *Köygöçüren* (1973), *Sakarca* (1976), *Kara Ahmet Destanı* (1977), *Yayla* (1977), *Yüksek Fırınlar* (1983), *Koca Ren* (1986), *Keklik* (1995). – Şiir: *Uzun Bir Yol* (1989), *Yarım*

Ekmek (1997). – Hikâye: *Çilli* (1955), *Efendilik Savaşı* (1959), *Karın Ağrısı* (1961), *Kerem ile Aslı* (1964), *Cüce Muhammet* (1964), *Anadolu Garajı* (1970), *Onbinlerce Kağnı* (1971), *Can Parası* (1973), *İçerdeki Oğul* (1974), *Sınırdaki Ölü* (1975), *Kalekale* (1978), *Gece Vardiyası* (1982), *Barış Çöreği* (1982), *Duisburg Treni* (1986), *Bizim İnce Kızlar* (1988), *Ateş Dikenleri* (1997), *Telli Yol* (1998). – Oyun: *Sakarca* (1978). – Çocuk: *Topal Arkadaş* (1980), *Yandım Ali* (1980), *Sarı Köpek* (1980). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Efkâr Tepesi* (1960), *Şamaroğlanları* (1976). Anı: *Anlamlı Yıllar* (1997), *Özüm Çocuktur* (1998).

ÖZET

Tozak köyü Ankara'ya yüz kilometre çeker. Köyün suyu yok denecek kadar azdır. Kızılırmak, köyün uzağından geçtiği için bir yararı dokunmaz. Köylüler Alevidir. Geleneklerine, törelerine sımsıkı bağlıdırlar. Çoğunlukla okuma yazma bilmezler, ama sağduyuları güçlüdür.

O yıl Tozak'a yine yaz gelmiştir, kuru sıcak yine çevreyi kavurmaktadır. Köylüler, neşeli insanlardır. Ne kadar sıkıntılı olurlarsa olsunlar, şarap içerek eğlenirler. Şarabı çevre köylerden sağlarlar. Kendi toprakları hem susuz, hem de kıraçtır. Bundan ötürü köyde tek bir yeşillik yoktur. Şaraba olan düşkünlükleri, yörede içkiyi günah sayan Sünni köylülerce alay konusu olur. Her üzüm alım satımında, Tozaklılar binbir güçlükle karşılaşırlar. Bu durum çok ağırlarına gider. Köyün eğitmeni Rıza'nın öncülüğü ile toprak kazılıp bellenir, taşları ayıklanarak üzüm bağı haline getirilir. Çoluk çocuk, tüm köylü büyük bir hevesle çalışır. Bağlarına bir zarar gelmesin diye, köyün en yaşlısı Kır Abbas bile, karşılığında hiçbir şey almadan gece gündüz bekçilik eder.

Altı yıl sonra bozkır yeşerir, asmalar üzüm vermeye başlar. İlk ürün o kadar çok olur ki, bol şarap yapıldıktan başka pekmez de kaynatılır. Artanı yol üstüne çıkarılarak satılır.

Şimdi Tozak köylüleri için yeni bir dönem başlamıştır. Herkes eski uyuşukluğunu atmış, canlı, çalışkan ve yaşam dolu birer insan olmuştur. Yazık ki mutlulukları uzun sürmez.

Bir gün şehirden kadastro komisyonu çıkagelir. Memurlar bu yeşeren toprakların kimin olduğunu sorarlar. Gerçi topraklar öteden beri köyün ortak malıdır, ama köylüler bunu ispat edemezler. Bu yüzden hazine, topraklara el koyar, yeniden köylüye satmayı teklif eder. İstenen para yüksek olduğundan kimse ödeyemez. Günü gelince bağlara haciz konur. Köylülerin borçlarına karşılık çıkacak olan ürün alınacaktır.

Tozak günlerce bu duruma bir çözüm yolu arar, bulamaz. Üzümlere çocuğu gibi bakan Kır Abbas, emeklerinin ürününü başkasına vermektense kendi hayvanlarına yedirmeyi yeğ görür. Köyün bütün hayvanlarını bağlara sürer. Bağlar bir anda eski kıraçlığına bürünür. Durumu acıyla seyreden köylüler ağlarlar. Artık umutları suya düşmüştür. Yapacak bir şey kalmamıştır. Eski uyuşuk hallerine dönerler. Her biri küsüp kabuğuna çekilir.

YARGI

"... *Kaplumbağalar*, Türk köylüsünün yaratıcı gücüne inancın romanıdır. (...) Baykurt, romanında, köylülerin bozkırı yeşerten gücünü göstermek ister: Ağasız, imamsız, muhtarsız köylünün nelere kadir olduğunu göstermek ister. (...) Fakir Baykurt, Tozak köylülerinin yaşayışlarını bir bütün olarak veriyor: Üretim çalışmalarıyla, eğitim işleriyle, ev işleriyle, töreleriyle, cinsel ilişkileriyle... Cinsel ilişkileri soyutlayıp bir başına ele almadığı için bir abartmaya rastlamıyorsunuz; tabii hayatın tabii bir ilişkisi, o kadar. (...) Fakir Baykurt, kişilerinin yalnız yaşamalarını değil, 'konuşmalarını' da dikkatle gözlemlemiş. Romandaki konuşma dili gerçekten çok canlı, çok başarılı." (Fethi Naci)

"*Kaplumbağalar*'ı okurken hem büyük bir edebiyat eserinin yapısından gelen, hem bilmediğimizi kabul etmemiz gereken yurt gerçeklerinden gelen yeni ve güçlü bir çağrının coşkusunu duydum. Sarsan, yeniden düşündüren, bir ülkünün inancına katılmakta geç kaldığımızı belirten etkili bir çağrı. Bir düşünce ve teklif, ancak bu kadar sağlam bir edebiyat eserinin desteğinde sunulabilir. Kutlamak gerekir yürekten Baykurt'u saygıyla." (Rauf Mutluay)

"... Bu eser Ankara dolaylarındaki bir Alevi köyünden alınıyor. Bozkırın kenarında, verimsiz topraklar üzerinde yanıp kavrulan köylülerin, köy öğretmeni, muhtar, öncü kişilikte birkaç köylünün öne düşmesiyle, kendi şartları içinde nasıl bir kalkınma hareketine giriştiklerini, tabiatı yenip nasıl başarılı ve mutlu sonuçlara ulaştıklarını anlatıyor. (...) Bu işlerin öncülüğünü yapan tipler, onun öteki romanlarında ele aldığı köylülerden daha canlı, temaya, düşünceye çok geniş ölçüde uygunluk gösteriyorlar." (Tahir Alangu)

"... Baykurt, köyü toplumsal bir olgu olarak ele aldığında genellikle öznelliğe kaymış; yapay ilişkiler yaratmıştır. O, köy birimini devinim içinde düşler hep. İçinde bulunduğu kötü durumdan kurtulma çabasıyla tanımlar köyü. Özellikle son yapıtlarında köyü tam bir bilinçlenme düzeyinde bu çabanın kapsamına sokar. Giderek, ancak belli bir aydın azınlığa değin ülke sorunlarıyla ilgili görüş ve tepkileri Türk köylüsüne de maleder. (...) Fakir Baykurt'un sözkonusu bu tutumu büyük bir yanılgıdır. Onun etkinliğini engelleyen önemli bir aksaklıktır ayrıca. Üstelik kalıcılığını da... Çünkü köy, ayarlı birtakım olguların akıştığı bir toplumsal ortam olmaktan ileri geçememektedir Baykurt'un elinde. Köylülerde gerçekliklerini yitirip birer güdümlü varlık durumuna düşmemektedirler. Baykurt, toplumcu amaçlarına ulaşacak gereçlerden yoksun bırakmış olmaktadır yapıtlarını bir bakıma da. Köyü tanımayan okura köyü ve köylüyü yanlış tanıtmaktadır çünkü. Köylüler için yazdığını düşünürsek, kendilerini ve temel sorunlarını gerçek yüzüyle bulamayacaklar, inanmadıkları için de ciddiye almayacaklardır. (...) *Kaplumbağalar*'da köy ve köylü yaşama koşulları bakımından yetkin biçimde yansıtılmıştır. Ancak, köylülerin Rıza'nın önderliğindeki eylemleri, yani köyün bir içdevinim kazanması özlenen bir iyi dilek olarak boşlukta kalmıştır." (Halil Şahan)

"Yazarın, konusunu, Ankara ilçelerinin ilköğretim müfettişliği yaptığı zamanki gözlem ve izlenimlerinden alan romanlarından biri. Baykurt burada da insanoğlundaki cevherin, yeteneğin, yaratma gücünün bir başka görünümünü vermektedir. Köylüde-

ki yaratıcı gücün doğayı yenişini vurgulamaktadır." (Mehmet Bayrak)

KAYNAK

Tahir Alangu (May, Aralık 1967/Varlık Yıllığı 1968), Rauf Mutluay (Yeni Ufuklar, Ekim 1969), Fethi Naci (Yeni Dergi, Aralık 1970/*On Türk Romanı*, 1971), Başaran (Yeni Ufuklar, Aralık 1969), Halil Şahan (Soyut, Ocak 1973), Şemsettin Kutlu (*Başlangıcından Günümüze Kadar Türk Romaları*, 1976), Mehmet Bayrak (*Köy Enstitülü Yazarlar, Ozanlar*, 1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

FİKRİMİN İNCE GÜLÜ

ADALET AĞAOĞLU

YAŞAMI

Adalet Ağaoğlu, 1929'da Nallıhan'da doğdu. 1950'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Ankara Radyosu'nda dramaturgluk, radyo tiyatrosu müdürlüğü, program uzmanlığı ve daire başkanlığı görevlerinde bulundu. *Üç Oyun* ile Türk Dil Kurumu 1974 Tiyatro Ödülü'nü, *Yüksek Gerilim* ile Sait Faik 1975 Hikâye Armağanı'nı, *Bir Düğün Gecesi* ile 1979 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat, 1980 Madaralı Roman ve yine aynı yıl Orhan Kemal Roman armağanlarını ve *Çok Uzak Fazla Yakın* ile İş Bankası 1992 Edebiyat Büyük Ödülü'nü, *Romantik Bir Viyana Yazı* ile Aydın Doğan Vakfı Roman Ödülü'nü aldı. 1982'de *Fikrimin İnce Gülü* için açılan kovuşturma, aklanmayla sonuçlandı.1998 yılında Ohio State Üniversitesi Edebiyat Fahri Doktora unvanını aldı.

ESERLERİ

Roman: *Ölmeye Yatmak* (1973), *Fikrimin İnce Gülü* (1976), *Bir Düğün Gecesi* (1979), *Yazsonu* (1980), *Üç Beş Kişi* (1984), *Hayır* (1987), *Ruh Üşümesi* (1991), *Dar Zamanlar Üçlemesi* (*Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi* ve *Hayır*'la birlikte, 1994). – Hikâye: *Yüksek Gerilim* (1974), *Sessizliğin İlk Sesi* (1978), *Hadi Gidelim* (1982), *Romantik Bir Viyana Yazı* (1993). – Oyun: *Bir Oyun Yazalım* (Sevim Uzgören'le, 1952), *Yaşamak* (1955), *Evcilik Oyunu* (1964), *Tombala* (1967), *Çatıdaki Çatlak*(1969, *Sınırlarda*'yla birlikte, 1969), *Üç Oyun* (*Bir Kahramanın Ölümü*, *Çıkış*, *Kozalar*, 1973), *Kendini Yazan Şarkı* (*Evcilik Oyunu*'yla bir-

likte, 1977), *Sessizliğin İlk Sesi* (1978), *Oyunlar* (1982), *Çok Uzak Fazla Yakın* (1990), *Duvar Öyküsü* (1992), *Toplu Basım I-II* (Tüm oyunları bir arada, 1993). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Başka Karşılaşmalar* (1996). – Günce/Anı/Gezi: *Göç Temizliği* (1985), *Geçerken* (1986), *Gece Hayatım* (1991). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Seçmeler* (Tüm eserlerinden seçmeler, 1993), *Karşılaşmalar* (Tüm söyleşilerinden seçmeler, 1993).

ÖZET

Almanya'dan 74 Mercedes'iyle memleketine dönmekte olan işçi Bayram, koltuğunda kurumla oturmaktadır. Renginden ötürü Balkız adını takmıştır arabasına. Gözü gibi üstüne titremektedir. Tatlı hayaller kurmaktadır: Sınır kapısından ağır ağır süzülerek girecek, tüm memurları şaşırtarak kıskandıracaktır...

Yolda vakit buldukça durup arabasının tozunu silmiştir. Aynada kendine kasılarak bakıyordu: Franz Lehar gömleğiyle hasır şapkası ne kadar yakışmıştı! Üstelik, arabaya da uymuştu. Gözü koltuklara kaydı. İyi ki Veligil'in çocuğu ile eşyasını almamıştı. İşte, Veli, salkım saçak eşya ile dolu arabasıyla önde gidiyordu...

Bayram, askerliğini Gevaş'ta yapmıştı. Jandarma çavuşunun sürücüsüydü. O zamandan beri bir araba almayı kafasına koymuştu. Almanya'da BMW otomobil fabrikasında çalışırken hep bunu düşünmüştü. Üç yıl gece gündüz çalışmış, boğazından kesmiş, 5.500 marka Balkız'ı almıştı.

Sınırdan girerken keyfi kaçtı. Trafik çok sıkışıktı. Ağır ağır süzülerek girdi. Memur öfkeyle bağırdı: "Cakayı bırak da yürü!" Bayram evrakını uzattı. Memur oralı olmadı. "Arabayı şuraya çek!" diye söylendi. Arabanın yanına bir başkası park etmişti. Bayram kızmıştı. Adamla tartışmaya başladı. Kadın memur dayanamadı, "Şu sidik rengi arabanın sahibine söyleyin, bağırmasın!" dedi. Bayram bunu duyunca bozuldu. Almanya'dayken de bir arkadaşı arabası için "bok rengi" demişti. Hepsi de onu kıskanıyor olmalıydılar...

Bayram güçlükle işlemlerini bitirdi. Yola koyulduğunda keyfi yerine gelmişti. Teybe bir kaset sürdü: "Fikrimin ince gülü, kalbimin şen bülbülü."

Arabayı dikkatle kullanıyordu. Ballıhisar'a, arabasında bir çizik bile olmadan varmak istiyordu. Edirne'de mola verdi. Biraz dinlenecek, karnını doyuracaktı. Kebapçının önünden yutkunarak geçti. Masraf olmasın diye şehriye çorbasına ekmek doğrayarak yedi. Döndüğünde, arabanın burnundaki yıldızın yok olduğunu gördü. Park bekçisiyle kavga etti. Etraftan üşüşenler haline gülüyorlardı...

Yeniden yola dizildiğinde sinirleri bozuktu. Yol tıkalıydı, arabalar yavaş gidiyordu. Şarampole bir otomobil yuvarlanmıştı. Bayram durmadan geçti. Fakat az bir süre sonra, üstündeki oyuncaklardan arabanın Veli'ninki olabileceğini düşündü. Ölüler yere uzanmıştı. Gördüklerine üzüldü, ama geriye de dönmedi...

Bir şangırtı duydu. Uygun bir yerde durdu. Arka farı kırılmıştı. Canı sıkıldı. Yoluna devam etti. Birtakım vartalar atlatarak Kartal araba vapuruna ulaştı. Vapurun üst katında yarım saat kadar kestirdi. Uyanınca hemen aşağı indi. Arabayı bir anda göremedi, nerdeyse kalbi duracaktı. Neyse, sonunda buldu da içi rahatladı...

Vapurdan inerken arabanın altını vurdu, egzoz borusu delindi, "pat pat" ses çıkarmaya başladı. Bayram'ın sinirleri iyice gerilmişti. Arabayı hırsla sürüyordu. Bursa yakınlarında, öndeki kamyonun tekerleğinden fırlayan bir taş ön camını çatlatmış, örümcek ağına çevirmişti. Bayram öfkeyle kamyonun önünü kesti. Kavgaya tutuştular. Fakat gözünün üstüne yediği bir yumrukla arabasına binmek zorunda kaldı. Elinden başka bir şey gelmiyordu. Bir ara köyünü düşündü. Amcası İbrahim hasta yatıyordu. Gidip elini öperek nasıl adam olduğunu ona gösterecekti. Ayrıca, Kezban'ı da unutamamıştı. Onunla evlenmek istemişti. Fakat ikisi de yoksuldu. Üstelik, Bayram'ın gönlünde "araba sevdası" yatıyordu. Bu yüzden kıza pek umut vermemişti. Ancak Almanya'ya gidip para biriktirdikten, araba alarak döndükten sonra evlenmeyi düşünebilirdi.

Bir gün Kezban'ın kardeşi İsmail'le karşılaşmıştı Ankara'da. İsmail Almanya'ya gitmek için başvurmuştu. Her şeyi tamamlamıştı, yalnızca sağlık raporu kalmıştı. Bayram ona, "Sen köye git, ben evrakını alırım," demişti. Raporu veren adam Bayram'ı kan-

dırıp üç yüz lirasını almış, İsmail'i çürüğe çıkararak yerine onu geçirmişti...

Bayram İnegöl'de durdu. Karnını doyurdu, tıraş oldu, arabasının tozunu aldı. "Ver elini Ballıhisar" diyerek yola koyuldu. Türlü güçlükleri, terslikleri aşarak akşam karanlığında köyüne vardı. Çeşmenin başında arabasını yıkayıp parlattı. Üstüne başına çekidüzen verdi. Bu sırada çeşmenin yöresini koyunlar sardı. Bayram bilgi almak için çobanla konuştu. Çobanın anlattığına göre: İsmail dayı Almanya'ya gitmek istemiş, fakat kardeş bildiği biri ona oyun oynayarak sırasını almış... Kezban olup bitenleri öğrenince sinir krizi geçirmiş, nicedir kendisini isteyen bir balıkçıyla evlenmiş... İbrahim amcası da bir süre sonra ölmüş... Köylü, Bayram'dan tiksinir olmuş...

Bayram çobanı dinledikçe gözleri karardı, karnının sancıdığını duydu. Gerisini dinlemedi. Arabasını bir tümseğin üstüne çıkardı. Oradan köyü seyrederek derin düşüncelere daldı. Sonra birden direksiyonu çevirdi. Artık köyde göreceği kimse kalmamıştı. Arabayı geriye, geldiği yöne döndürdü. Gözü bir yeri görmüyordu. Sağa sola da dikkat etmiyordu. Kezban bile onu bırakıp gittikten sonra araba da önemini yitirmişti. Bir maden ya da teneke yığınını andırıyordu.

Ne yapacağını bilemiyordu Bayram. Biraz sonra toprak yoldan asfalta çıkacaktı. Artık köye gidemezdi. Geriye dönecekti. Günlerdir çektiği bunca sıkıntı ve yorgunluk hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştı.

Üzüntüden, şaşkınlıktan bitkin düşmüştü. Yol kavşağında arabasının içinde kalakalmıştı. Hiçbir yöne sapmayı gözü tutmuyordu. Çünkü, "Hiçbir yolun ucunda kimse Bayram'ı beklemiyordu."

YARGI

"... Adalet Ağaoğlu, *Fikrimin İnce Gülü*'nde kurtuluşu Almanya'da arayan binlerce Bayram'dan birini anlatıyor. Roman, Bayram'ın Balkız adını verdiği Mercedesi'yle Kapıkule'den Türkiye'ye girişiyle başlıyor, köyü Ballıhisar'a varışıyla da bitiyor. (...) Ağaoğ-

lu, Bayram'ın kişiliğinde salt 'Almanyacılar'ı değil, tüketim ekonomisinin koşulladığı nesneleşmiş insanı anlatıyor. Bireysel kurtuluşu için her şeyi mübah gören, kendi kurtuluşu uğruna başkalarının yaşamını hiçe sayan, umursamayan, düzenin çarpıklaştırdığı, özüne yabancılaşmış bir insan bu. Almanya'da çalıştığı süre içinde, biriktirdiği bütün parasını Mercedes'e yatıran Bayram, kurtulmuş da değildir üstelik. (...) Ağaoğlu'nun gözlemciliğine de değinmeliyim burada. Ama gördüğünü olduğu gibi yansıtan bir gözlemcilik değil bu. Geçilen yolları, yolda yaşananı; reklam panoları, restoranları, araçları, bu araçların sürücüleriyle soluk alan bir canlıyı sergiliyor sanki. Üçüncü kişinin anlatımından, ustaca kişisinin bilincine kayıyor, onun bakışıyla yanaşıyor olaya, nesnelere. Sonra yer değiştiriyor, 'öteki'nin düşüncelerine atlıyor. Her birimize göre başka olan yanıyla veriyor. Böylece bir olay parçasını, nesnelerin her bilince başka bir biçimde yansıyışını... (...) Ağaoğlu, çocukluğundan Almanya'daki işçiliğine kadar duyguları, düşünceleri, özlemleri, tutkularıyla yaşayan bir Bayram tipi çiziyor. Geriye dönüşlerle, yolculuğun 'vukuatsız' bölümlerinde Bayram'ın anılarına dalarak, parça parça, ama parçalar arasında bağlantılar kurarak, bir dantel örer gibi kişisinin dünyasını sergiliyor. Yalnız Bayram değil, romanın yapısı içinde yer alan bütün kişiler gerçeklikleriyle veriliyorlar. Salt betimlemede ulaşılan bir başarının sonucu değil bu, ayrıntıların seçimi ve değerlendirilişi de yaratıyor gerçeklik duygusunu." (Attilâ Özkırımlı)

"*Fikrimin İnce Gülü*, Anadolu köylüsünün Avrupa'ya gidip ilim-irfan ve görgü kazanmış olarak döneceğini sananlara, kafasında hâlâ 'uygarlık eğitimi veren bir Batı dünyası' hayalini yaşatanlara, köylüye ve köylünün bugünkü çürümüş, bozulmuş, değişmiş toplumsal ve moral düzenine yaslanarak bir şeyler yapabileceğini sanan kişilere de bilinçli bir cevap niteliğini taşıyor. (...) Ağaoğlu'nun beceriyle yabancılaştırma etkenleri, özenli dili, ustalık yönünde ilerleyen ve Türk edebiyatının belli başlı romancıları arasına geçip yerleşmeye aday bir çabanın ürünleri olarak görünüyor." (Engin Ardıç)

"... Adalet Ağaoğlu'nun, olsa olsa bir uzun hikâye (nuvel) olabilecek bir konudan usta işi bir roman çıkarması, üzerinde durulma-

sı gerekli bir başarı oluyor bence. Aslında hikâye basit, her gün gazetelerde rastlanır türden. (...) Bu uygun düşecek mi bilmiyorum ama ben Orhan Kemal'in 'Murtaza'sıyla Adalet Ağaoğlu'nun 'Bayram'ını değişik bir düzeyde toplumsal alanda bağıntılı gördüm. (...) Bayram, bir toplumun değişim süreci içinde ortaya çıkmış, o tüketim toplumunun, kapitalizmin 'tüketim' değer yargılarıyla oluşmuş bir 'yeni insan'ı, bir yeni Murtaza. Murtaza'dan Bayram'a gelen çizgi aslında bir yerde toplumumuzun değişim grafiğini göstermesi açısından önemli. İnsanımızın yabancılaşma içindeki dramı." (Erol Çankaya)

Yazarın bir Almanyacı tipi olarak çizdiği Ballıhisar'lı Bayram'ın kişiliğinde Alamancılık olayının insanımızda yarattığı tüm toplumsal etkilenmelerin izlerini görüyoruz. Bayram, Almanya'ya işçi olarak giden binlerce yurttaşımızdan biri, bir anlamda hepsinin sembolüdür. Roman, okuyucuya gurbet ellerde emeğini maddeye çevire çevire sonunda hem insanlığına, hem de yetiştiği topluma yabancılaşan, Anadolu insanının dramatik yaşam öyküsünü mizahi yergilerle iyi anlatıyor." (Sevgi Özkan)

Ağaoğlu'nun romanı, Bayram'ın durumunu sergilemekte, onun Balkız'ı ile ilişkilerini anlatmakta büyük başarı gösteriyor. Zaten asıl sorun da bu. Yoksa, ne Almanya'daki işçilerin durumu, ne işçi göçünün nedenleri anlatılmak isteniyor. Bunlar ve daha başka sorunlar da var; ama ancak bir arka plan olarak. Bunlar, başlangıçta sözünü ettiğimiz sinemasal anlatım içinde, ustalıkla verilmiş bir arka plan durumunda. Ama Bayram'ı daha iyi anlamak bakımından eksik kalıyorlar. (...) Bayram'ın Almanya'daki hayatı ve çevresi karanlıkta kalıyor. Romanın bazı bölümlerinden, onun Almanya'daki işçi arkadaşlarının siyasal bakımdan daha gelişmiş olduklarını anlıyoruz. (...) Romandaki kişilerin çoğu, Bayram olduğu için var. Onun yakınları, arkadaşları. Bunların dışındakiler, Bayram oradan geçtiği için şöyle bir iki çizgisiyle, kabaca anlatılanlar, iğreti duruyorlar." (Mesut Odman)

"... *Fikrimin İnce Gülü*, büyük emek isteyen romanlardan. İçeriği de emek sonucu kotarılmış, biçimi de... Bayram'ın dönüş yolculuğu gibi dümdüz bir olayı içermesi, bu romanın öz açısından

önemli etkiler sonucunda yazıldığını tanıtlıyor bir bakıma. Biçimindeki tutarlılık da, yazarın bu öze ne denli saygı duyduğunu belgeliyor. Bu açılardan *Fikrimin İnce Gülü*, üzerinde mutlaka durulması geren bir yapıt. Yazar; içinde yaşadığı toplumun kimi sakat, yanılgılı görüşlerini eleştirme amacını gütmüş. (...) Ağaoğlu'daki çok olaylı bir eleştiri. Ama yaşamın pratiğini gözler önüne serdiğinden dolaysız bir etki gücü var. Bayram, Mercedes uğruna, daha doğrusu kullanım değerini çoktan yitirdiği üretimde değişim değerine varma uğruna metalaşmaktadır. Bu metalaşma, Mercedes'i pazarlama olanaklarından yoksun olduğu için Bayram'ın benliğinde gerçekleşir." (Selim İleri)

KAYNAK

Erol Çankaya (Politika, 14.3.1976), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 25.3.1976/Varlık Yıllığı 1977), Engin Ardıç (Politika, 9.4.1976), Sevgi Özkan (Vatan, 19.4.1976), Attillâ Özkırımlı (Cumhuriyet, 1.5.1976/Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977), Mesud Odman (Yürüyüş, 10.8.1976), Mehmet H. Doğan (Milliyet Sanat, 31.12.1976, s. 212), Adalet Ağaoğlu (Türk Dili, Mart 1977), Ahmet Ada (Felsefe dergisi, 1978, s. 5), Selim İleri (Politika, 8.6.1976/*Çağdaşlık Sorunları*, 1978), Mehmet Emin Lebe (Türk Dili, Eylül 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

KANLI DERENİN KURTLARI

DURSUN AKÇAM

YAŞAMI

Dursun Akçam, 1930'da Ardahan'a bağlı Ölçek köyünde doğdu. 1950'de Cılavuz Köy Enstitüsü'nü, 1956'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdi. 1963'te Milliyet gazetesinin "Bir Memleket Gerçeği" konulu röportaj yarışmasında birincilik kazandı. Ardahan, Ankara, Kırıkkale ve Keskin'de öğretmenlik yaptı. 1965'te Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kurucuları arasına katıldı, başkan yardımcısı oldu. 12 Mart 1971 döneminde görevden alındı, yargılandı, aklandı. 1974'te Ankara Atatürk Lisesi'ne atandı. 1975'te 'Haley'le Antalya Sanat Festivali Hikâye Ödülü'nü ve 1977'de *Kanlı Derenin Kurtları*'yla Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Kanlı Derenin Kurtları* (1975), *Dağların Sultanı* (1985), *Generaller Birleşin* (1989), *Ucu Yanık Yaşam* (1999), *Kaf Dağının Ardı* (2002). – Hikâye: *Maral* (1964), *Ölü Ekmeği* (1969), *Taş Çorbası* (1970), *Köyden İndim Şehire* (1973), *Öğretmeni kim öptü?* (1975), *Kafkas Kızı* (1978), *Alman Ocağı* (1982), *Sevdam Ürktü* (1992), *Haley* (1997). – Oyun: *Sünnet Partisi* (1974). – Günce/Anı/Gezi: *Altta Kalanlar* (1979). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Analar ve Çocuklar* (1964), *Doğu'nun Çilesi* (1965), *Kan Çiçekleri* (1977).

ÖZET

Bekir Bey, Kuzeydoğu Anadolu'da Çeşmir köyünün ağasıdır. Kurnaz, açgözlü ve zalimdir. Herkes ondan korkar. Türlü dolap-

lar çevirerek ve yasaları çiğneyerek köyün önce bir bölüm toprağını, sonra da suyunu ele geçirir. Köylüler içten içe homurdanırlar, ama ses çıkaramazlar. Yaşayışları gitgide güçleşir. Yazın kurak geçmesi dolayısıyla kışın sıkıntı çekerler. Ağaya borçlanırlar. Baharda askerler gelip köy yöresinde siper kazarlar. Savaş çıkmış, Almanlar Rusya'ya saldırmıştır. Bekir Ağa bu durumu da kullanarak köyde tam bir sömürü ve baskı kurar. İlçede parti başkanı Feramuz ve şehirde milletvekili Haşim ile de işbirliği yapar. Kendisine başkaldıranları bir yolunu bulup acımasızca ezer.

Köylülerden Koca Mürsel onurlu, yürekli, Kurtuluş Savaşı'nda yararlıklar göstermiş bir yaşlı kişidir. Sağda solda Ağa'nın arkasından konuşur. Evine konuk gelen bir yakınından aldığı parayı götürüp Ağa'nın önüne atar. Bekir Bey öfkelenir. Rus casusu diye Mürsel'i jandarmaya ihbar eder. Mürsel karakolda epey sıkıştırılır. Parayı nereden aldığını ispat edemez. Akrabası da parayı kendisinin verdiğini söylemekten çekinir. Öte yandan, karısı Telli bütün uğraşmasına karşın, Mürsel'den bir haber alamaz. Günün birinde Mürsel çıkagelir. Yediği dayaktan, çektiği korkudan bitik düşmüştür. Her yanı yara bere içindedir. Bir iğne bir ipliğe dönmüştür. Başından geçenleri çevresindekilere anlatır. Bir süre sonra da ölür. Köylüler üzüntüden ne yapacaklarını bilemezler...

Şimdi sıra Mürsel'in oğlu Merdan'a gelmiştir. Çünkü, o da, babası gibi dikbaşlıdır. Üstelik, uyanıktır, içi hınçla doludur. Ağa, Merdan'ın peşine adam takar. Öküzünü çaldırtır. Bunun üzerine, Merdan arkadaşlarının da yardımıyla ilkin Ağa'nın samanlığını yakar, ardından çobanlarla işbirliği yaparak otlağını hayvanlara çiğnetir, su bendini yıkar. Çileden çıkan Bekir Bey, Merdan ile iki genci hapse attırır. Merdan'ın nişanlısı Nazlı'yı da kaçırtır. Sözde onu adamlarından Kerem ile evlendirecektir. Fakat kız direnir, kendini korur.

Bekir Bey köylünün ilgisini başka yöne çekmek, öfkesini yatıştırmak amacıyla Kurtuluş Bayramı'nın görkemle kutlanmasını ister. Tören hazırlıklarına girişilir. Bayramda herkes birbiriyle barışacak, tedirginlik kalkacaktır.

Bu arada Merdan'ın anası cezaevine gider. Nişanlısının başına gelenleri anlatır: Ağa'nın baskısıyla Nazlı'nın annesi, kızının ken-

di gönlüyle kaçtığını söylemiş, şikâyetçi olmamıştır. Bekir Bey'in niyeti kıza kendisi sahip olmaktır. Merdan duyduklarına çok üzülür. Fakat elinden bir şey gelmez. Neyse ki bir süre sonra hapisten çıkar. Köye gelir, arkadaşlarını bulur. Birlikte bir plan kurarlar: Güya Nazlı Kerem'den hoşlanmamakta, Ağa'ya yakınlık duymaktadır. Bunu öğrenen Bekir Bey geceleyin Kerem'in evinde kalan Nazlı'nın odasına gider, yatağa girerler. Tam o sırada karyolanın altına gizlenen Merdan ve arkadaşı ortaya çıkarak Ağa'yı suçüstü, çırılçıplak yakalarlar, yüzüne tükürerek döverler. Sabahleyin bayram yerine götürürler. Oradan çıplak olarak kente doğru yürütürler...

YARGI

"Romanın bir özgünlüğü de, köyü bağımsız bir birim olarak değil, kasaba ve kent bağlantısı içinde vermesidir. Romanda, kapitalistleşme sürecine giren kırsal kesimde, zengin köylülerin bürokratlar, kasaba zenginleri ve gerici partilerle olan ilişki ve bağıntıları vurgulanıyor. (...) Romanda zaman zaman geriye dönülerek kırsal toplum düzeninin değişik dönemlere ilişkin eleştirisi yapılıyor. Başka bir söyleyişle, Türkiye'nin, dar anlamda kırsal kesim düzenini, geniş anlamda toplum düzenini simgeleyen bir romandır *Kanlı Derenin Kurtları*. (...) Romanın bir başka özgünlüğü de anlatımdan kaynaklanıyor. Kısa, net, içinden uyaklı tümcelerle yoğun bir anlatım. (...) İçerikle ilgili takıldığım noktaları da şöyle sıralayabilirim: Sanatçının özgeçmişinden kaynaklandığı anlaşılan Kur'an kursu ve ilkokul öğrenciliğine ilişkin bölümlerde gereksiz bir ayrıntıya girildiği; tören hazırlıklarıyla ilgili bölümlerde –özellikle atılacak nutuk ve yürüyüş marşıyla ilgili hazırlık çalışmalarında– gerekenden fazla ve inandırıcı olmayan bir abartmaya gidildiği kanısındayım." (Mehmet Bayrak)

"Dursun Akçam, ilk romanı olan *Kanlı Derenin Kurtları*'nda Doğu Anadolu'nun bir köyündeki yaşamdan bir kesiti anlatmaktadır. Bu kesit, 1950 yıllarındaki bir zaman dilimi ile ilgilidir. Kuraklık, kıtlık ve zulümden başka nasibi olmayan Çeşmir köyünde,

gene bir kuraklık ve bunun sonucu da kıtlık yıllarından birini ele alıyor Akçam. (...) Gerek insanlar ve gerekse köyün yaşamı içinde gelişen ve oluşan olaylar gerçeğe uygundur; özellikle kişiler, belirli bir düşüncenin simgesi olmaktan çıkmış ve gerçek canlılıklarını kazanmışlardır. (...) Akçam, olayları birbirine iyi bağlamış ve bunların birbiriyle ilişkilerini iyi düzenlemiştir. (...) Bir de, kişilerden Nazlı'nın durumuna değinmek gerekiyor. Bir kızın, Nazlı'cığın bir erkeğin evinde bu kadar kalıp da kendini teslim etmemede direnmesi biraz abartma gibi göründü." (Muzaffer Uyguner)

"Dursun Akçam, anlatımda Dede Korkut geleneğine bağlı. Özleşen Türkçe ile, yöresinden getirdiği halk dilini birbirine karıştırarak eşsiz bir anlatı koyuyor ortaya. Ne ki, kimi zaman, bu çaba; anlatımı, konuşulan dilin öğelerinden uzaklaştırıyor. Romanın toplumsal gerçekçiliğine gölge düşürecek boyutlara bile ulaşıyor. (...) Dursun Akçam, toplumsal gerçekçi bir yazar. Toplumsal somuttan deviniyor. Gözleminin de ötesinde, deneyini yazıyor. Nesnelliğine yandaşlığını da katıyor. Toplumumuzun sosyoekonomik düzenindeki sınıfların eylem ve davranışlarının itici gücü olarak onların tüm toplumsal etkinliklerini ve amaçlarını belirleyen gereksemelerini ve özlemlerini, anamalcı düzene bağlayarak anlatıyor. Toplumsal çıkarların egemen sınıflar yararına nasıl düzenlendiğini büyük bir ustalıkla belirtiyor." (Vecihi Timuroğlu)

"Toplumsal gerçeklerin gözleminde o kadar güçlü olan Akçam'ın psikolojik açıklamalarda bu kadar yetersiz görünüşü şaşırtıcı. Ayrıca romanı çözüme ve sona götürürken yarattığı bilinçlenme ve kurtulma adımları da inandırıcı değil. Diline, dilde özleşme çabasına diyecek yok; köylüleri bile Türk Dil Kurumu'nun yeni yayımladığı sözlüklerdeki sözcüklerle konuşturuyor, hem de soyut planda." (Rauf Mutluay)

"Akçam, yetiştiği, çok iyi tanıdığı bir yöreyi ve insanları anlatırken olguları belli bir dünya görüşüyle yorumluyor. Belli bir bakış açısıyla yansıtıyor. Karamsar da değil. Çözümü ezilenlerin bilinçlenişinde araması, gerçekliğe yaklaşımının doğru olduğunu gösteriyor. Kişilerini idealize etmekten de kaçınıyor. (...) Dil ve anlatım başarılı belki, ama romanın yapısı için aynı şey söylene-

mez. Kurgu aksaması da denilebilir buna. Bilinçle, özellikle böyle bir yol tutulmuş olsa da, zamansal geçişlerin belirgin olmayışı, kimi olayların gelişiminin geçiştirilmesi yanlış." (Atillâ Özkırımlı)

"Dursun Akçam *Kanlı Derenin Kurtları* adlı romanında; gördüğü, yaşadığı gerçekleri, yakından tanıdığı insanları, bu insanların çilelerini anlatıyor. (...) Söyledikleri alabildiğine acı, alabildiğine kahredici; insanı etkilemesi için ayrıca bir romancı ustalığı gerektirmeyen acılıkta, kahredicilikte gerçekler. Dili temiz, anlatışı sürükleyici. Gene de başarılı bir roman değil *Kanlı Derenin Kurtları*. Romandaki insanlar, köyden söz açan çoğu romanda olduğu gibi, bir toplumsal gerçekliğin iletilmesi için araç olarak kullanılıyorlar; iç dünyalarından bir haber yok. Merdan Nazlı'yı seviyor, Nazlı Merdan'ı; ama bu sevda üstüne, belirli koşullarda yaşayan bu iki insanın sevdası üstüne özgün tek çözümleme bulamıyorsunuz. (...) Dursun Akçam'ın temiz bir dili var. Ama köylüleri konuştururken öyle öztürkçe sözcükler kullanıyor ki yadırgamamak elde değil." (Fethi Naci)

KAYNAK

Atillâ Özkırımlı (Milliyet Sanat, 8.10.1976), Vecihi Timuroğlu (Türk Dili, Eylül 1976), Muzaffer Uyguner (Varlık, Aralık 1976), Mehmet Bayrak (Türk Dili, Şubat 1977/*Köy Enstitülü Yazarlar, Ozanlar*, 1978), Hasan İzzettin Dinamo (Vatan, 1.6.1977), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1977), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981).

DENİZİN KANI

TARIK DURSUN K.

YAŞAMI

Tarık Dursun K. (Kakınç), 26 Mayıs 1931'de İzmir'de doğdu. Ortaokuldan sonra öğrenimini sürdürmedi. Gazeteciliğe atıldı. Son Havadis, Pazar Postası, Ulus, Son Posta, Vatan, Milliyet gazetelerinde çalıştı, yazılar yazdı. Ayrıca dergilerde (Kaynak, Varlık, Seçilmiş Hikâyeler, Mavi, Yenilik, Dost, Yelken, Yeditepe, Ataç, Türk Dili, Soyut vb.) ilkin şiirler, ardından hikâyeler, eleştiriler yayımladı. Senaryo yazarlığı, rejisörlük yaptı. 1969'da Kurul Kitabevi'ni açtı. Birkaç yıl Milliyet Yayınları'nı yönetti. Milliyet gazetesinde kitap tanıtma yazıları yazdı. 1960'ta 'Haritada Beş Nokta' adlı röportaj dizisiyle Gazetecilik Başarı Armağanı'nı kazandı. 1961'de *Güzel Avrat Otu*'yla Türk Dil Kurumu, 1967'de *Yabanın Adamları*'yla ve 1985'te *Ona Sevdiğimi Söyle*'yle Sait Faik Hikâye ödüllerini, 1984'te *Kurşun Ata Ata Biter*'le Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Ömrüm Ömrüm*'le de 1987 İş Bankası Hikâye Büyük Ödülü'nü ve *Ağaçlar Gibi Ayakta* ile 1991 Yunus Nadi Yayımlanmamış Roman Armağanı'nı kazandı. 1973'te Günümüzde Kitaplar dergisini çıkardı. 1975'te Koza Yayınları'nın kurucularına katıldı.

ESERLERİ

Roman: *Rıza Bey Aile Evi* (1957), *İnsan Kurdu* (1959), *Sabah Olmasın* (1967), *Denizin Kanı* (1968), *Kopuk Takımı* (1969), *Gün Döndü* (1974), *Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü* (1980, *Kayabaşı* adıyla, 1996), *Alçaktan Uçan Güvercin* (1980), *Kurşun Ata Ata Biter* (1983), *İnsan Kurdu* (1983), *İyi*

Geceler Dünya (1986), *Bağışla Onları* (1989), *Ağaçlar Gibi Ayakta* (1990), *Bizimkisi Zor Zanaat* (1990), *Alo Harika Hanım Nasılsınız?* (1999). – Hikâye: *Hasangiller* (1955), *Vezir Düşü* (1957), *Güzel Avrat Otu* (1960), *Sevmek Diye Bir Şey* (1965), *Yabanın Adamları* (1966), *36 Kısım Tekmili Birden* (1970), *Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep* (1972), *Bahriyeli Çocuk* (1976), *İmbatla Dol Kalbim* (1982), *Ona Sevdiğimi Söyle* (1983), *Ömrüm Ömrüm* (1986), *Aşk Allahaısmarladık* (1993), *Yaz Öpüşleri* (1996). – Şiir: *Devriâlem* (Cengiz Tuncer'le, 1951). – Çocuk: *Deve Tellâl Pire Berber İken* (1970), *Bir Küçücük Aslancık Varmış* (1975), *Hoşçakal Küçük* (1979), *Yaramaz Kuzu* (1994), *Lafonten Masalları* (1995), *İyilikçi Tilki* (1995), *Ezop Masalları* (1995), *Horoz İle İnci Tanesi* (1995), *Benim Dedem Bir Tane* (1998). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Bir Damla Kan, Bir Damla Petrol* (1965), *Ben Unutmadım* (1994). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Edebiyat Üstüne Narin* (1993). – Senaryo: *Aşkın Dünü Bugünü Yarını* (1966). – Antoloji/Kronik: *Ünlü Sinema Rejisörleri* (1963).

ÖZET

Olaylar Ege kıyılarında bir kasabada geçer. Çevrenin gelir kaynağı süngercilik, deniz ağası Hacı'nın elindedir. Süngercileri çok ucuza çalıştırır. Yoksulluk canlarına yettiğinden, süngerciler Hacı'ya boykot yaparlar. Amaçları, birleşerek bir av teknesi almak ve Hacı'dan kurtulmaktır.

Hacı, Ali Ağa'nın mirasına konmuştur. Çıkarcı, düzenbaz, kurnaz bir adamdır. Sünger mevsimi gelince yeni bir sünger ekibi kurar. Köydeki tayfalar bu duruma bir çözüm ararlar. Olan paraları tükenir. Karılarının altınlarını bozdurup harcarlar, yine de amaçlarına ulaşamazlar.

Yeni avcılar acemidir. Çıktıkları ilk seferde bir ölü ile vurgunlu dönerler. Ertesi gün de vurgun yerler. İyi iş çıkaramayacaklarını anlayan Hacı onlara yol verir.

Köyde artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Tayfaların karıları arasında bir dedikodu, bir kaynaşmadır başlar. Şaban Reis'e kızarlar. Çünkü tayfaları o kışkırtmıştır. Bir gün çeşme başında Şaban

Reis'in karısını döverler. Şaban ve Ethem reisler bu olaya üzülürler. Umarsız kalarak Şaban Reis'i Hacı'ya gönderirler. Şaban Reis işi kabul ettiklerini söyler, ardından da hınçla yüzüne tükürür Hacı'nın. Fakat çok sinirlenen ve kahırlanan Şaban Reis dışarı çıkınca kalp krizinden ölür.

Tayfalardan Kara Mustafa, köy kızlarından Iraz'ı sever. Ailesinden ister. Denizcilerin köydeki durumu parlak olmadığından annesi kızı vermez. Bunun üzerine, Mustafa, Iraz'ı kaçırır. Sonra, ailenin de durumu kabullenmesiyle iki genç evlenirler.

O gün süngere çıkılır. Mustafa iyi dalgıçtır. Önce o dalar, ama vurgun yer, sol yanı felce uğrar. Artık hiçbir işe yaramayacaktır.

Öteden beri Iraz'a göz diken Hacı, bu felâketten yararlanmaya kalkışır. Iraz'ı ayartmaya çalışır. Olacakları sezen Mustafa, çiftesine dayanarak Hacı'nın evine gider. Hacı yalnız olduğundan korkar. Mustafa üç kez ateş eder, ama eli felçli olduğu için vuramaz. Arkadan gelen Hacı'nın adamı İsmail, Mustafa'yı kurşun yağmuruna tutar. Delikanlı kanlar içinde yere serilir...

YARGI

"Yardımcısı olduğum yönetmen Osman Seden uygar, sinemada üstün yetenekli bir yönetmen, yapımcıydı. (...) 'Süngerciler üstüne bir film yapalım' dedi bana. (...) Beni tuttu, Bodrum'a bir aylığına yolladı. Gittim. Küçük, ışıksız, saat akşamın dokuzu dedin mi elektriği kesilen, yolu sarp bir köy azmanıydı Bodrum. Bir ay geçirdim: Ciple dağ köylerine çıktım, yaşlı kadınları dinledim, düğünlerine katıldım, kıyı kahvelerinde eski deniz kurtlarıyla kahve içip vurgun hikâyelerini dinledim. Sünger avına da götürdüler beni. Sayfalar dolusu notlarla döndüm. Oturdum bunlardan bir senaryo yazdım. *Denizin Kanı*'ydı adı. Bu senaryonun romana dönüşmesi çok sonra oldu. Sorunları bilişim, gözlemlerim işte salt bu nedenlerden kaynaklanmaktadır. Tabii, biraz da romancı yanımın katkısı olmamış değildir." (Tarık Dursun K.)

"... Gerçekten de *Denizin Kanı* bir yandan çok ilginç ve temelli bir sorun üstüne oturtulmuş hareketli ve çok cepheli bir konuyu sürüklerken, bir yandan da, ara nağmesi ya da geçiş taksimi kabilinden, bölümler arasında sayfalarca süren şiirli anlatımlar, efsane ya da çevre tasvirine dayanan duygulu parçalar sunuyor. (...) Tarık Dursun'un üslubu da gittikçe daha güzelleşiyor, daha özgün ve başarılı bir gelişmeyle karşımıza çıkıyor." (Muhtar Körükçü)

"Güzel bir roman *Denizin Kanı*. Bakıyorum da kimseler farkında değil. Sesi çok çıkan, 'adamı' çok olan bazı kişilerin yazdıkları üzerinde kıyamet kopar. 'İlk Türk romanı' falan diye. Tarık Dursun K.'nın 'takımı' yok. Kendi köşesinde durmadan çalışıyor. Kalemiyle yaşamaya çalışıyor. (...) *Denizin Kanı*, edebiyatımızın en iyi romanlarından. Şiir var bir kez, sonra sağlam kişiler var, etkileyici olaylar var. Toplumsal, bireysel 'dava'lar var. Ama yeterince okur var mı? Değerli yapıtı anlayan, anlatan eleştirici var mı? *Denizin Kanı*'nı birkaç ay önce okumuştum. Şimdi yeniden okumaya başladım. İlk sayfalarda Tarık'ın evrenine gittim." (Oktay Akbal)

Denizin Kanı'nda halkın diline doğru bir kayma görülmektedir. Bir yandan anlatım özelliklerinin benimsenmesi, öte yandan halk deyimleriyle atasözlerine fazlaca yer verilmesi bunu göstermektedir. (...) Tasvirlere, konuşmalara yaslanan Tarık, şiirli bir dille, ama romanın yapısına, anlatımına fazlaca zararlı olmayan şiirli bir dille örüyor romanını. Bize öyle görünüyor ki; Tarık'ın dili zorlaması, halk dilinden yararlanarak yeni denemelere, anlatım denemelerine girişmesi romanımızın geleceği bakımından çok yararlı olacaktır. (...) Tarık, bütün gördüklerini nesnel olarak, bir roman ekseninde geliştirip sunuyor bize. Hal çaresi göstermiyor romancı olarak. Ama onun hal çaresi, Şaban Reis'in ve ona inananların direnmeleridir." (Muzaffer Uyguner)

Tarık Dursun K.'nın *Denizin Kanı* bu açıdan ele alındığında, bir röportajcı kamerası ile sadece olan'ı anlatıyor. Buna roman denilemez. Ama bununla beraber, *Denizin Kanı*'nda, 'olması gereken gerçek'in de apaçık belirtildiği, inandırıcı biçim ve ağırlıkta anlatıldığı, ortaya koyulduğu da söylenemez. Bunun nedeni

de açık: Tarık Dursun K.'nın kafasında tam olarak belirlenip şekillenmemiş." (Tevfik Akdağ)

"... Bu ortamda, denizin renkli dünyası içinde, çabasını ekmeğine katan Ege insanının savaşı, Tarık Dursun'un zaman zaman mitsel, zaman zaman Kutsal Kitap'ı andıran, zaman zaman gerçekleri kesinlikle yansıtan dilinde daha da ilginçleşiyor. (...) Tarık Dursun'un böylesine toplumsal bir soruna değinmesi, kişileri olayın gerçekliği içinde canlı olarak vermesi, bir toplumun gerçeğini de belirginleştiriyor. Hele bu gerçeği, bir anlam, bir erek içine yerleştirmesi, yer yer epiksel söyleşi romanının anlatımını yalınlaştırıyor." (Adnan Binyazar)

KAYNAK

Oktay Akbal (*Anılarda Görmek*, 1972), Tevfik Akdağ (Papirüs, Mart 1968), İlhan Geçer (Hisar, Mart 1968), Muzaffer Uyguner (Varlık, 15.4.1969), Muhtar Körükçü (Varlık, 1.9.1968), Adnan Binyazar (Varlık Yıllığı 1969), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Tarık Dursun K. (Günümüzde Kitaplar, Mart 1985).

HACİZLİ TOPRAK

CENGİZ TUNCER

YAŞAMI

Cengiz Tuncer, 1931'de Buldan'da (Denizli) doğdu. İzmir'de ortaokulu bitirdikten sonra, öğrenimini bıraktı. Babasının yanında bir süre ticaretle uğraştı. 1945'te Gençlik dergisinde ilk şiirleri basıldı. 1951'de İzmir'de üç arkadaşıyla Kervan dergisini çıkardı. İki yıl (1951-52) Sabah Postası gazetesinde çalıştı. Sonra, İstanbul'a gelerek gazeteciliği sürdürdü. 1953-56 yılları arasında Türk Sesi, Yeni İstanbul, Akşam gazetelerinde bulundu. 1957'de askere gitti. 1959-67 yılları arasında Vatan, Son Posta, Gece Postası, Akşam gazetelerinde sekreterlik, röportaj yazarlığı yaptı. 1964'te 'Bir Cinayetin İçyüzü' adlı röportajıyla Gazetecilik Altın Kalem Armağanı'nı kazandı. Akşam gazetesinde kitap tanıtma yazıları yayımladı. 1968'de gazetecilikten ayrılarak E Yayınevi'ni kurdu. 8 Temmuz 1981'de İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Hacizli Toprak* (1959), *Kerkenez* (1971). – Şiir: *Devriâlem* (Tarık Dursun K.'yla, 1951). – Senaryo: *Sevmek Seni* (1966).

ÖZET

Uzaktan Karaahmetli köyüne doğru atlı bir araba hızla yaklaşmaktadır. Tepede kayalara oturarak sigara saran Sar'osman, Seydali ve Durmuş arabaya öfkeyle bakmaktadırlar. Çünkü gelen Mastan Ağa'dır.

Adı, köylünün gözünde uğursuzluk, açlık ve haciz demektir. Mastan'ın soyu böyle bir düzeni sürdürmüştür öteden beri. Şimdi de piyango Karaahmetli köyüne vurmuştur: Ağa, ailesiyle buraya yerleşmeye gelmektedir.

Köye adını veren geçmiş bir olay, kuşaktan kuşağa iletilir. Vaktiyle, yörenin haraç yiyen beyine kafa tutan Karaahmet dağa çıkar. Oradan köylünün hakkını korumaya çalışır. Okur yazar olan hafız Mastan'ı da yanına alır. Çevredeki beyler gitgide tedirgin olmaya başlarlar. Karaahmet'i yakalayana ya da öldürene yüz altın vaat edilir. Hafız Mastan paraya tamah eder. Karaahmet'i bir gece pusuya düşürerek öldürür. Altınlara konar. İşte bugünkü Mastan Ağa, onun torunudur. Bu olayı köyde herkes bilir ve için için kin güder.

Hasan, Karaahmet'in akrabasıdır. Bir gün kahvede otururken, Mastan, Karaahmet'e hakaret eder. Hasan hemen ayağa kalkar. Güçlü kuvvetli bir gençtir. Mastan korkarak susar. Ama Hasan'ın da ilerde başına bela olacağını sezer.

Bir gün Hasan, Mastan'ın kızı Aliye ile karşılaşır. İki genç birbirlerinden hoşlanırlar. Aliye –babasının tersine– iyi yürekli, dürüst bir kızdır. Mastan'ın köylüye yaptığı kötülükleri Hasan'dan dinledikçe şaşırır. Böyle bir babanın kızı olmaktan utanır. Hasan'la sık sık buluşurlar. Aralarındaki ilişki zamanla sevgiye dönmüştür.

Başaklar olgunlaşır. Köylü canla başla çalışır. Orakları sallarken herkesin kafasında tek düşünce bulunur: Mastan'a borçlarını ödemek, onun ezici bakışlarından kurtulmak... Fakat, ansızın hava bozar, yağmur gelir. Oysa onların rüzgâra ihtiyacı vardır. Harmanı sürmüş, savurmayı beklemektedirler. Yağmurdan kurtarabildikleri buğdayları evlerine taşırlar. Mastan Ağa buna sevinir. Gerçi o da zarara uğramıştır, ama ardından daha büyük bir kâr geleceğini düşünmektedir. Köylü, ürününü satıp para kazanamayınca, borcunu ödemeyecek, Mastan da haciz yoluyla onların tarlalarına konacaktır.

Neyse ki ertesi gün hava açar. Köylüler ürünü yeniden tarlaya taşıyarak yayarlar. Buğdaylar kısa zamanda kurur. Hafif bir rüzgâr çıkınca savrulma işi de bitmiş olur.

Bir gün Hasan yine Aliye ile buluşur. Kendi durumlarını konuşurlar. İlişkilerinin sonu nereye varacaktır? Aliye babasıyla konuşup gönlünü yapacağını söyler. Fakat Mastan olayı öğrenince adamakıllı öfkelenir. Kızını bir güzel döver. Karşılaşınca, Hasan'a dik dik, hınçla bakmaya başlar. Bir süre sonra Hasan'ın buğday ambarı yanar. Yaktıran odur. Amacı Hasan'ı kendine borçlu yapmak, hacizle tarlasını elinden alarak onu köyden kovmaktır. Kızıyla çulsuz bir köylünün ilişki kurması onuruna dokunmuştur.

Gelgelelim, toprağı elinden alındığı halde, Hasan köyden ayrılmaz. Direnir. Bunun üzerine, Mastan kara çalarak onu içeri attırır. Fakat, suçsuzluğu anlaşılınca, Hasan salıverilir. Mastan bir süre korkusundan dışarı çıkamaz. Çünkü köylü de Hasan'ı tutmaktadır.

Ekin mevsimi gelir. Köylüler yine parasızdır. Öyleyken, Mastan'dan borç almak, tohumluk istemek ağırlarına gider. Bankadan kredi sağlamaya girişirler. Kasabaya inerek bankaya başvururlar. Müdür kredilerin tükendiğini, Ankara'ya durumu yazacağını bildirir. Köylüler beklerler, ama sonuç çıkmaz. Sonunda, umarsız kalarak, Mastan'ın kapısını çalarlar.

Mastan, kendisine değil de bankaya gittikleri için onları günlerce oyalar. Bir çeşit öç alır. Bu yüzden tarlaların tavı kaçar. Kimi köylüler yiyecekleri buğdayı ekerler, ama artımlı bir ürün kaldıramazlar. Günlük ekmeklerini çıkarabilmek için çevredeki zenginlerin topraklarında ırgatlığa giderler. Fakat ücretler düşük ve işsiz sayısı yüksek olduğundan gidenlerin çoğu eli boş dönerler köylerine...

Artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Bir gün Hasan köy kahvesinde oturan Mastan'a silahını çeker. Hacizlediği tarla ve bağları sahiplerine geri verdiğini belirten bir kâğıt imzalatır, sonra çekip gider. Köylüler sevinir, için için Hasan'ı kutlarlar, ama ağanın şerrinden de korkarlar.

Günler çabuk geçer. Hasan, toprağını Mastan'a kaptırdıktan sonra, yakındaki bir tanıdığın tarlasına yarıcı olarak girmiştir. O gün de çok çalışmış, yorulduğu için bir ağaç altına uzanmıştır. Üzüntülüdür. Düşüncelere daldığı bir sırada, birden Mastan'ı karşısında bulur. Elinde tabanca vardır. İmzaladığı kâğıdı ister. Ha-

san vermez. Geri geri çekilerek ağacın arkasına geçer. Mavzeri biraz ötededir. Mastan ateş eder, onu omuzundan yaralar. Hasan yere yıkılır. Ayağıyla mavzerini çekip alır. Mastan'ı vurur.

Köylüler silah seslerine koşarlar. Bu arada ağanın atlı arabası hazırlanır. Arkadaşları Hasan'ı arabaya koyarak hastaneye yollanırlar. Aliye olayı duyar, deli gibi sokağa fırlar. Hızla giden arabaya yetişir, arkadan asılır, kendisini içeri çekerler. Hasan'a bakarak ağlar. Ama bir yandan da sevinir. Engeller ortadan kalkmıştır. Artık Hasan'la evlenebilecektir.

YARGI

"... Romancı genellikle şive taklidi, yerel deyim ve söyleyiş biçimlerini kullanmakta ölçülü hareket etmiştir. (...) Konuşmalar hareketlidir, çokluk birkaç kişi arasında geçer, tek bir sorun üzerinde toplanır, bir kararla sonuçlanır. Bu kararı bir eylem izler. Betimlemeler, hemen her zaman bulutlar, tarlalar, yakıcı güneş ve yağmur gibi doğal öğelere yönelir. Ama olayların akışını kesmemek amacıyla bunlar, kısa, birkaç tümcecik parçalar halinde serpiştirilir. Tümce kuruluşları tamdır. (...) *Hacizli Toprak*, şimdiye kadar çok işlenmiş olan ağa-köylü zıtlığını açıklamıyor. Köyün sosyoekonomik yapısındaki çarpıklıkların, ağa türeci bir ortamı beslediğini gösteriyor. Ağayı toprakla birlikte yaratılmış sayan geleneksel görüşün karşısına, köy ekonomik koşullarının bir ağa yaratabileceği, ama bunun da kesin ve zorunlu bir sonuç olmadığı savını getiriyor. (...) Böylesi temaların köy romanına yeni bir katkı getirdiği kuşkusuzdur. Bundan sonra yazılacak köy romanlarının, daha bir canlılığı, ayrı bir rüzgârı olacaktır sanırım. Köy sorunlarının, dışardan dürtülerle değil, kendi iç dinamiklerindeki gelişmelerle çözümlenebileceğini anlatan *Hacizli Toprak*'ın bu yönden başarısı azımsanamaz kanısındayım." (Fahir Onger)

"... Doğa ve nesneler arasındaki ilişki ile insan ve nesneler arasındaki ilişki, saygı duyulan bir gözlem gücüyle ortaya konmaktadır. (...) Cengiz Tuncer'in kişileri kanlı canlıdır. Boylarıyla, yapılarıyla, yüzlerinin biçimleriyle yaşarlar. (...) *Hacizli Toprak*'ın;

çok sade, çok yalın, şiirli bir dil kullandığı için derinlik yokmuş izlenimini veren ama dikkatli bir okura, kişilerin iç dünyalarında kopan kıyameti duyuran bölümlerini; coşkun, yürekleri allak bullak eden, sinirleri geren, hayal gücündeki uğultuyu bir gürültüye dönüştüren destansı bölümler, paragraflar, pasajlar izlemektedir. (...) Ayrıca, efsane, masal ve kahramanlık öğeleri romanda sıralanan olayların yapısına –kişilerde olduğu gibi– gizli ya da yazarların bilerek ya da bilmeyerek dört elle sarıldıkları şematizm, *Hacizli Toprak*'ın kuruluş planında bilinçli bir şekilde yer almamıştır." (Muzaffer Buyrukçu)

KAYNAK

Fahir Onger (Türk Dili, Ekim 1970), Muzaffer Buyrukçu (Türk Dili, Ocak 1971), Cengiz Tuncer (Yeditepe, 15.4.1960), Vecdi Bürün (Sır, 12.7.1960) Tahir Alangu (Varlık Yıllığı 1961), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Mehmet Yaşar Bilen (Varlık, Mart 1973/*Yazdıkça*, 1980/*Edebiyat İzinde*, 1986).

ASYA

DEMİRTAŞ CEYHUN

YAŞAMI

Demirtaş Ceyhun, 17 Aralık 1934'te Adana'da doğdu. İlk, orta ve liseyi Adana'da okudu. 1955'te Yeni Ufuklar dergisinde ilk hikâyesi çıktı. Bunu 1960'a değin Mavi, Yücel, Seçilmiş Hikâyeler, Salkım, Pazar Postası, Dost, Yelken dergilerinde basılan hikâyeleri izledi. 1959'da Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdi. Adana Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nde, İstanbul Mimarlar Odası Genel Sekreterliği'nde çalıştı. 1960'tan sonra Ataç, Yeditepe, Yeni Ufuklar, Ant dergileriyle Milliyet gazetesinde hikâye ve yazılar yayımladı. 1977'de Politika, 1979'da Edebiyat Cephesi gazetelerinin yönetmenliğini yaptı. *Asya* ile TRT 1970 Sanat Ödülü'nü, *Çamasan* ile 1973 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Apartman* ile 1975 Türk Dil Kurumu Hikâye Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Asya* (1970), *Yağmur Sıcağı* (1976), *Cadı Fırtınası* (1983). – Hikâye: *Tanrıgillerden Biri* (1961), *Sansaryan Hanı* (1967), *Çamasan* (1972), *Apartman* (1974), *Ada'nın Kuşu* (1975), *Avşalı Çocuk* (1978), *Savaş ve Küçük Barış* (1979), *Babam ve Oğlum* (1983), *Eylül Hikâyeleri* (1987), *Horozlu Ayna* (1989). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Haçlı Emperyalizmi* (1967), *Yağma Edilen Türkiye* (1968), *Bir Yeni Dev* (1977), *Yüz Yaşındaki Delikanlı Bulgaristan* (1978), *Yirminci Yüzyıl ve Edebiyat* (1979), *Çağımızın Nasrettin Hocası Aziz Nesin* (1984), *Babıâli'nin Şu Son 40 Yılı* (1984), *Can Çekişen Kitap* (1985), *Osman-*

lılarda Aydın Kavramı (1997), *Ah Şu Osmanlılar-Kod Adı: Ulu Hakan* 2 (2000). – Günce/Anı/Gezi: *Bütün Dünyadan Özür Diliyorum* (1989), *Entelektüelden Entel'e* (1989), *Ah Şu Biz Karabıyıklı Türkler* (1992, *Ah Şu Biz Göçebeler*'le birlikte, 1995), *Yakılacak Adam Aziz Nesin* (1994), *Yaşasın Aziz Nesin* (1995), *Türk Edebiyatındaki Anadolu* (1996).

ÖZET

Yaşlı Abuzer Gündeviren, ıssız bozkır ortasında kızı Asya ile oturmaktadır. Çevrede su olmadığından bir şey ekmezler. Ara sıra yoldan geçen askeriye arabaları onlara yiyecek bırakır.

Abuzer durmadan geçmişini anlatır kızına: Babası Fazlı Ağa iyi nişancıdır, yiğittir. Bilinçsizce Şeyh Sait İsyanı'na katılmış, bir söylentiye göre de köprü başında çarpışırken vurulmuştur... Abuzer hâlâ işin doğrusunu öğrenememiştir. Asya bazen sorar, ama o bir şey anlatamaz. Belki de kızını korkutmak istemiyordur.

Oturduğu evin biraz ötesinde, tepenin ardında kışla vardır. Abuzer oradaki askerlerin çoğunu tanır. Onlar da onu Baba diye çağırırlar. Mehtaplı bir gecede askerlerden Mustafa, Kasım'la Antakyalı denilen bir delikanlı Baba'nın evine gelirler. Yanlarında şarapla yiyecek vardır. Sofrayı kurarak içmeye başlarlar. Bir ara Mustafa, Baba'ya memleketini sorar. Abuzer yarasına bıçak batırılmışcasına titrer. Çocukluğu aklına gelir: Babası Fazlı Ağa, Şeyh Sait'in başkaldırışına katıldığından, aile Adana'ya sürgün edilir. Abuzer annesiyle Çukurova'da bir ağanın yanına tutma girer. Ezgili, yorucu günler yaşarlar. Anası kahırdan ölür. Sonra seferberlik ilân edilir. Abuzer ikinci kez askere çağrılır. 1941'de Trakya'ya gönderilir. Cephede savaş hazırlığı vardır. 1945'te savaşın yönü değişir. Almanlar yenilir. Abuzer teskere alır. İstanbul'a gelerek iş arar. Askerdeyken okuma yazma öğrenmiştir. Bir inşaatta duvarcı ustası olur. İnşaatın mühendisiyle arkadaşlık kurar. Mühendis DP'lidir. Abuzer onun etkisiyle particiliğe merak sarar. DP'yi tutar. Kahvede öfkeyle uluorta konuşur. Bu yüzden tutuklanır, ama yargılama sonunda aklanır. Zeytinburnu'na yerleşir. Bir göçmen kızıyla evlenir. Kendi yağıyla kavrulmaya çabalar.

Yazık ki, iktidara geçen DP de mimlenmiş kişileri toplar. İçlerinde Abuzer de vardır. Hapiste aydınlardan çok şey öğrenir, bilinçlenir. Anadolu'da bir hapishaneye nakledilir. İçerdeyken karısı ölür. Cezası bitince de bulunduğu yerde bir yıl oturmak zorunda bırakılır. Abuzer burayı sever. Kızı Asya'yla birlikte ve tanıdık askerlerin yardımıyla şimdi oturduğu evi yapar...

Abuzer hikâyesini bitirince bir süre sessizlik olur. Üç delikanlı üzüntü ve öfkeyle söylenirler. Bir insana bu denli acı çektirilmesini kabul edemezler.

Biraz da neşelenmek için sözü Mustafa alır. Abuzer'in kızını Allah'ın emriyle arkadaşı Kasım'a ister. Kasım, anasız babasızdır. Asya'yı sevmektedir. Baba söylenenleri dinler, duygulanır. Kızı demek büyümüş de evlenme çağına gelmiş! Uzun tartışmalardan, nazlanmalardan sonra "verdim gitti" der. Üç delikanlı geç saatte kışlaya dönerler.

Abuzer bir gün önce bekçi Ramazan'la görüşmüştür. Komşular evinin yanında gecekondu yapmak istemektedirler. Sabah erkenden uyanan Asya kalabalığı görünce şaşırır. Atlı arabalar gelmiş, bir yığın insan harıl harıl çalışmaktadır. Babası da sevinçlidir. Böylece, çevreleri şenlenecek, insan sesi duyacaklardır. Fakat sevinçleri yarım kalır. Mustafa yolu tozutarak gelmektedir. Evlerin yapılacağını gören biri valiye telefon etmiştir. Abuzer bunu duyunca şaşırır. İnşaatta çalışanlar onun evinde toplanarak bir önlem düşünürler. Topu topu iki ev yapılmıştır. Odaları kadınlarla, çocuklarla doldurmaya karar verirler. Yıkmaya gelen olursa, bırakmayacaklardır. Kasım o gün Abuzer'in yanında kalır. İki gün iki gece birlikte nöbet tutarlar. Fakat gelen olmaz.

Sabahleyin Kasım gördüğü düşü anlatır: Şehirden yıkıcılarla polisler gelmiştir. Çevre sarılmıştır. Abuzer Kasım'a Asya'yı tepeye kaçırmasını öğütler. Kasım kızı bir kayanın dibine saklar. Bu sırada babası "Asyaaa" diye bağırır. Kasım'ın korkudan sesi çıkmaz. Abuzer'e Abdo cevap verir: "Asya dağa çıktı Abuzer Babaa, Asya kurtuldu artık!"

Abuzer düşün etkisiyle ter içinde kalmıştır. Yıkıcıların hâlâ gelmediğini gören Kasım yarı sevinçli, yarı sinirli söylenir: "Gelmeyecekler demek ki bunlar!"

Abuzer başını sallar: "Gelirler, gelirler Kurban..."

YARGI

"... Roman olarak yapıca sağlam değildi; ama gelişmiş bir hikâyecilik ustalığının bazı pasajlara yüklediği öyle yoğun bir değer vardı ki, bazı anlatım, dil kusurlarıyla tekrarlarının zayıflığını, olayların yavaş ilerleyişinden doğan okurluk sıkıntısını gidererek ödül kazanan eserler arasına yerleştirdi onu." (Rauf Mutluay)

"... Demirtaş Ceyhun, Doğu insanımızın acılarını, düşüncelerini, geleneklerini, göreneklerini, diyaleklerini çok iyi bilmektedir. Böylece romanın ortadireği olan Baba dörtbaşı mamur bir roman kahramanı olarak meydana çıkmıştır. (...) Bu roman halkın çaresizliklerinin duygulu, insancıl bir destanıdır. Romanın kahramanları, ortaklaşa Anadolu insanlarıdır." (Hasan İzzettin Dinamo)

Ceyhun henüz hikâyecilikten kopup roman köprüsünü aşamamışlığından gelme bir tutuklukla bu ağırlığı *Asya*'sında kolaycacık sürüp kaldıramaz. Ama buna karşılık, romanımızdaki pek söylenmemiş bir yöne yüzünü çevirmiştir: Yeni Türk edebiyatında Kemal Bilbaşar'ın *Cemo* ve *Memo*'su ile başlayan ve Yaşar Kemal'in yeni uğraşı efsanelerimizle Doğu'ya ve Doğu insanına dönüklük." (Tarık Dursun)

Yapıtın başlıca kusuru burjuva öncesi kültür kalıntılarına tutunması, çağdaş bir sorunu roman dili yerine destan diliyle vermeye kalkışması, yerel dil çıkmazına saplanması. Bunlara bir de ayrıntı kalabalığı, gereksiz uzayan betimlemelerle yinelemelerin bolluğu gibi öteki teknik kusurları da ekleyebiliriz. (...) *Asya*'nın olumlu yanı, destansal anlatıma öykünülse de öz bakımından destan yaratma eğiliminden uzak durulması, çağdaş, somut tiplerin ele alınması. Sınıfsal çözümlere yetersiz de olsa yer verilmesi de olumlu bir şey. (...) Ceyhun, öykücülüğünden gelme bir ustalıkla olay örgüsüne egemen. Hareketler belirli bir düzen içinde ve yerli yerinde. Buna karşılık, kişilerin ruhsal cephelerine, eşyayla ilişkilerine sağlıklı bir konumdan bakamıyor. İlkel destan anlatımıyla bakabilmesi, belirli bir derinliğe ulaşabilmesi de olanaksız zaten. Yazarın, ele aldığı kişilerin düşünsel yapısı düzeyinde dar bir bakış açısı var. Ayrıca öykü süresi açısından olayların çeşitlenme-

mesi, kişi kalabalığının zengin olmaması bakımlarından olduğu kadar, derinlik bakımından da yapıt romandan çok bir uzun öykü özelliği taşıyor. (...) Ceyhun, olaysızlığa önem veriyor. Hareketli bir olaya rastlamak olanaklı değil yapıtta. (...) Hele romanın başkişisi olarak sunulan Asya'nın asıl önemli olaylarla ilişkisi hemen hemen yok gibi. Bu gibi tutumlarıyla Ceyhun, klasik roman anlayışını zorluyor, tek bir kahraman çevresinde dönen ve hareketli olaylar üstüne kurulan romanlardan ayrı kimlikte bir yapıt koyuyor ortaya. Bu da yazarın öykücülüğünden gelme bir özelliği." (M. Tahir Abacı)

"*Asya*'yı okurken sanatta öz ve biçimin nasıl birbirini bütünlediğini görüyoruz. Buna dildeki zenginliği de eklersek roman çepeçevre kuşatılmış oluyor. Yazarın biçimi boşlamayışı özü sivrilikten, çıplaklıktan kurtarıyor. (...) Tabii roman boyunca okuru Asya'dan çok Abuzer'in geçmişi ve yorumu ilgilendirmektedir. Ama dağ başında da olsa, onca çileden, kavrulmadan sonra da olsa, Abuzer'den bir filiz fışkırmıştır: Asya. Asya kendini kurtarabilecek mi, babası gibi ufalanacak mı? Orasını göstermek yazarın işi değil. (...) Kuşkusuz, Asya'nın kurtuluşu yalnız kadının kurtuluşu değil, sonraki kuşakların da kurtuluşu olacaktır." (Behiç Duygulu)

KAYNAK

Tarık Dursun (Milliyet, 24.2.1971), Tahir Abacı (Yeni Dergi, Mayıs 1971), Hasan İzzettin Dinamo (Yeditepe, Şubat 1971), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1972), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Behiç Duygulu (Edebiyat Cephesi, 15 Mayıs-15 Haziran 1980), Ender Şenyapılı (Yazko Edebiyat, Haziran 1983).

TUTUNAMAYANLAR

Oğuz Atay

YAŞAMI

Oğuz Atay, 1934'te İnebolu (Kastamonu)'da doğdu. 1939'da Ankara'ya geldi. 1951'de Maarif Koleji'ni, 1957'de Teknik Üniversite İnşaat Fakültesi'ni bitirdi. Askerliğini yaptıktan sonra, 1960'ta Teknik Okul'a girdi. Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde öğretim üyeliği yaptı. Oğuz Atay, *Tutunamayanlar* adlı kitabıyla 1970 TRT Roman Ödülü'nü kazandı. Yeni Dergi ile Soyut'ta hikâyeleri yayımlandı. 13 Aralık 1977'de İstanbul'da öldü.

ESERLERİ

Roman: *Tutunamayanlar* (1972), *Tehlikeli Oyunlar* (1973), *Bir Bilim Adamının Romanı* (1975). – Hikâye: *Korkuyu Beklerken* (1975). – Oyun: *Oyunlarla Yaşayanlar* (1985). – Günce/Anı/Gezi: *Günlük ve Eylembilim* (1987).

ÖZET

Tutunamayanlar, alışılmışın dışında bir romandır. Belirli bir olayı sergilemekten çok; izlenimler, çağrışımlar, taşlamalar, ayrıntılar ve ruhsal çözümlemelerle oluşur. Bu bakımdan, özetlenmesi güçtür. Ancak, romanın konusu, kısaca şöyle açıklanabilir:

* * *

Genç mühendis Turgut Özben yakın arkadaşı Selim Işık'ın kendini bir tabancayla vurduğunu gazetelerden öğrenir. Olayın çok etkisinde kalır. İntiharın sebeplerini merak eder. Bu amaçla araştırmalara girişir. İlkin Selim'in arkadaşlarından Metin ve

Esat'la görüşür. Metin kendisine şunları anlatır: Metin'in Zeliha adlı bir kızla ilişkisi vardır. Selim kızın ona uygun düşmediğini söyler. Fakat Metin kızı bırakınca, bu kez Selim ona tutulur. Metin bunun üzerine yeniden kıza yanaşır. Kız ise bir süre sonra onlardan ayrılır, bir başkasıyla evlenir.

Esat da Selim için şunları söyler: Selim'i lise öğrencisi iken tanır. İlginç, zeki, oyuncu bir çocuktur. Çok kitap okur. Wilde'a hayrandır. Fakat Gorki'yi okuyunca onu sevmez olur. Esat'la oyunlar düzenler, birlikte eğlenirler.

Turgut Özben, Selim'in arkadaşlarından Süleyman Kargı'yı bulur. Süleyman ona Selim'in yazdığı 600 dizelik bir şiir verir. Şiire göre, "Selim Işık tek ve Türk. Ve duygulu amansız/sabırsız ve olumsuz, yaşantısında cansız" sanılan bir kişidir.

Turgut Özben Selim'le ilişkisi olan Günseli adlı bir kızla tanışır. Günseli, Selim'e bir toplu gezintide rastlamıştır. Sıkıntılı ve asık suratlıdır. Onu avutmaya kalkışır. Fakat Selim'in soru yağmuruna tutulur. O gün anlaşamazlar. Aradan bir ay geçer. Selim onu telefonla arar. Buluşurlar. İlişkileri gitgide ilerler. Ne var ki, Selim evlenmeye yanaşmaz. Çok kuşkuludur, geleceğe güveni yoktur, inançsızdır, aile düzeninden de hoşlanmaz. Bağsızdır. Bir ara kendini içkiye verir. Çevreyle uyuşamaz. Sanki bir kafese kapatılmıştır. Hastalanır. "Kötü yaşarım korkusuyla hiç yaşamadığını" düşünür. Günseli'ye bir mektup gönderir. Ardından intihar eder.

Selim son günlerinde "Tutunamayanlar" üstüne bir ansiklopedi hazırlamaya girişir. Orada kendisine de bir madde ayırır. Bu maddede belirttiğine göre, Selim bir kasabada doğmuştur. Babası memurdur. Küçükken ağır bir hastalık geçirir. Altı yaşında ailesiyle büyük bir şehre göçer. Sabri adlı bir çocukla arkadaş olur. Okula gider. Uzun boylu olduğundan arka sıraya oturtulur. Sınıfta çok konuşur. Ortaokuldayken Pitigrilli'yi okur. Sonra kızlarla dolaşmaya başlar. O sırada Dünya Savaşı patlar. Yiyecekler pahalılanır. Askerliğini yaparken Süleyman Kargı ile tanışır. Askerlik bitince açıkta kalır. Kimse ona sahip çıkmaz. Odasına kapanır. Yemek yemez, içki içmez olur.

Turgut Özben araştırmaları sırasında yavaş yavaş kendi benliğini tanır: O da tutunamayanlardan biridir. Kendini o zamana değin birtakım törelerin, alışkanlıkların yönettiğini sezer. Gitgide bağsızlığa doğru kayar. Evinden ayrılır. Bir trene binip gider. Gözden kaybolur...

YARGI

"Toplumun kurumlarıyla kuralları karşısında uyumsuz kalan insanın dramını değişik işleyen eser, roman alanında adı duyulmamış bir yazarın olgun düzeyini getirdi. Okunmasının güçlüğüne karşın, bıraktığı ilk etki ile özgün ve derin göründü; bir sürpriz tadı taşıdı. Uyanık ve araştırıcı bir gözlemin toplum sorunlarını eleştiren ve değerlendiren bakışı, usta bir anlatım yetisiyle birleştiği için ödülünü hak eder bütünlüğe vardı." (Rauf Mutluay)

"Gerçekten *Tutunamayanlar* gerek olay örgüsü, gerek anlatım biçimi açısından alışılmışın dışında bir romandır. (...) Oğuz Atay'ın anlatmaya çalıştığı insan bizden başkası değil. Günümüz Türkiyesinde yaşayan, değer yargılarını Batı'nın oluşturduğu, küçük burjuva alışkanlıkları ve duyguları edinmiş bir insan bu. Görünüşte bu düzenin tutunmuşlarından, bütün suçu kendi dışında arayan tutunmuşlardan. Çelişki de burada zaten. Çünkü sorun kendi içimizde. Bunu çözmeden dışımızdakini çözmeye çalıştığımız için bir kargaşadır gidiyor. (...) Tek bir olayı anlatmıyor Oğuz Atay. Ele aldığı insanı verebilecek bir yığın küçük olaydan bir bütüne varmayı deniyor. Tipler çizerek, bu tiplerin yer aldığı bir olayı değil, tersine, olaycıkların oluşturduğu insanı yakalamaya çalışıyor. Bunun için de bütün anlatım olanaklarını deniyor, en küçük bir ayrıntıyı bile hesaba katıyor." (Atillâ Özkırımlı)

"Bir roman; gerekli gereksiz ayrıntılarıyla, kendi bütünlüğünü zedeleyen fazlalıklarla, yinelemelerle, filtreli sigaranın kanseri %7 oranında azalttığını söylemeden geçemeyen bilgilerle dolu. Yazarın, ayıklama ve seçme gözetmeden, ne biliyorsa içine katmaktan zevk duyduğu sayfalar. (...) Romanın üslup özelliğinde, değişikliklerin, sıçramaların büyük payı olduğunu daha önce belirtmiştik. Nitekim 351 sayfada, eylem birdenbire düşünceye yer vermekte, hemen biraz aşağıda ise 'oyun' biçimine dönüşmektedir. Atay, *Tutunamayanlar* için herhangi bir kural koymamış, şiirden oyuna varıncaya kadar, her yazı türünü kullanmıştır. (...) Okunuşundan sonra, 'İnsanın aklına her geleni yazmasından bir roman ortaya çıkabilir mi?' diye sorulabilir. Oğuz Atay ayıklama nedir tanımıyor, ya da bu, bize böyle geliyor. Düşünceler, hiçbir zaman, kişileri duygulandırmaya yetmemiştir. Bir romanda, sürekli ola-

rak eleştirisel aklın kullanışı ve 'humuour'un ağır basışı, somut insan gerçeğini yok etmeye yeter." (Mehmet Seyda)

"Evet, edebiyatımız için yeni bir perspektif; yeni bir üslup; ilginç bir bakış açısı. (...) Oğuz Atay *Tutunamayanlar*'da cumhuriyet dönemi kentsoylu aydının acımasız bir eleştirisini yapıyor. Ama genellikle olumlu, hırpalayıcı, dürtükleyici, harekete getirici bir eleştiri değil bu... Daha çok bir bıkkınlığın, kesin bir pesimizmin yansıması gibi görünüyor bize..." (Zühtü Bayar)

"*Tutunamayanlar*, yeniliği, değişikliğiyle çarpıcı bir roman. Türkiye'de geleneği olmayan bir roman tarzının oldukça başarılı bir ürünü. İlk bakışta belki çok dağınık çok keyfi. Yazar aklına geleni yazmış gibi. Oysa bu dağınık görünüşlü malzeme, titiz bir seçmeyle toplanmış ve rastgele değil, yapısal bir bütün meydana getirecek biçimde örülmüş. Oğuz Atay özellikle roman kuruculuğuyla başarılı bir yazar. (...) *Tutunamayanlar*'ın ana kişileri Turgut Özben ve Selim Işık. Sorun, 'tutunamayan' insan tipini vermek olduğu için, ayrılıkları kadar ortaklıkları da vurgulu ikisinin. (...) Demek, dünyanın anlayamadığı İsa gibi, Selim de bir Işık'tır, ama içinde yaşadığı dünya onu da anlamamakta. İsa gibi o da bu dünyanın pisliğine kurban gitmektedir. (...) Gelgelelim, bu tanımladığım yoğunlukta bir ironi yok *Tutunamayanlar*'da. Çünkü Oğuz Atay böyle köklü bir nihilizme sahip değil, İroni, romanda, Oğuz Atay'ın nihilizminin sonucu olarak değil, duygusal bağlanmasının sonucu olarak var, duygusallığını denetleme aracı olarak var. (...) *Tutunamayanlar*'da küçük burjuva dünyamız değerleri, ülküleri, gözlemleri, davranış ve düşünce tarzlarıyla zekice alaya alınıyor. Ne var ki bu dünya var olan ve mümkün olan tek dünya gibi konuyor. Dış dünya ve kahramanların erdemleri, değerleri arasında böylece bir uçurum meydana geliyor." (Murat Belge)

"*Tutunamayanlar*, Türk roman tarihinde anlatım ve biçim bakımından önemli bir yenilik denemesidir, cesur bir atılımdır. (...) En önemli biçim özelliği, romanın 'atektonik' yapısıdır. Nesir, nazım ve tiyatronun çeşitli türlerinde rastlayabileceğimiz atektonik tarz, açık ya da esnek doku olarak da adlandırılan ve sonuca doğru tutarlı ve sıkı bir konu-olay ilerlemesi yerine, konu birimlerine özen gösteren bir yapıdır. Bu nedenle ayrıntıların tadına varma alışkanlığını edinmiş, belli bir edebiyat kültürü olan okuyucuya göredir. Konuyu olay

zincirinin sürükleyiciliğiyle eş tutanlar, esnek roman kurgusundan bir şey anlamayacakları gibi bu tür eserleri deli saçması olarak nitelerler. (...) *Tutunamayanlar*'ın ana konusu, sınırlı ve tekdüze orta burjuva hayatının sanatçı ruhlu kişiler için nasıl itici olduğudur. (...) Oğuz Atay 'zaman' konusunda da deneylere girişiyor; soyutlama yeteneğini elde edememiş çoğunluk için zamanın da somut örneklerle anlatılabilirliği üzerinde dururken bu konuda ilginç çeşitlemeler yapıyor. (...) *Tutunamayanlar*'da denenen anlatım tekniklerinin en önemlisi şüphesiz bilinç akımı. Romanda olay zinciri olmadığından, anlatım daha çok figürlerin, özellikle Turgut Özben'in içinden geçirdiklerinde, onun ruh dünyasında yoğunlaşıyor. Herhangi bir konuda, düzgün ve tutarlı düşünceler değil; gerçek hayatta olduğu gibi, insanın aklından geçenler, bazen şaşırtıcı atlamalar ve çağrışımlarla oluşan bir akım halinde tespit ediliyor, yansıtılıyor. (...) Oğuz Atay'ın uyguladığı bir başka anlatım deneyi, romanın on beşinci altbölümündeki 68 sayfalık ve hiçbir noktalamaya yer vermeyen, art arda dizili, konudan konuya atlayan bir tarz. Turgut Özben arkadaşının hayat hikâyesini onun hakkında öğrendiklerini, edindiği bilgileri değerlendirerek bir kompozisyon olarak işliyor." (Gürsel Aytaç)

KAYNAK

Doğan Hızlan (Oğuz Atay ile konuşma, Yeni Gazete, 16.3.1971), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 7.3.1971), Mehmet Seyda (Yeni Dergi, Mayıs 1972), Pakize Kutlu (Oğuz Atay ile konuşma, Yeni Ortam, 30.9.1972), Zühtü Bayar (Barış gazetesi, 9.8.1972), Atillâ Özkırımlı (Yeni Ortam, 28.10.1972), Faruk Haksal (Yeni Ortam, 12.11.1972), Murat Belge (Yeni Dergi, Aralık 1972), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Gürsel Aytaç (Oluşum, Ocak 1983/Sanat Rehberi, Haziran 1984/Yazko Edebiyat, Mayıs 1984), Aykut Tankuter (Sanat Olayı, Temmuz 1984), Yelda Karataş (Günümüzde Kitaplar, Mayıs 1984), Fatih Özgüven (Cumhuriyet, 3.5.1984, 7.2.1985, 21.5.1987), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984), Yıldız Ecevit (*Oğuz Atay'da Aydın Olgusu*, 1989).

PANSİYON HUZUR

İRFAN YALÇIN

YAŞAMI

İrfan Yalçın, 1934'te Zonguldak'ta doğdu. İlk, orta ve liseyi orada okudu. 1960'ta Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Adana, Çarşamba ve Zonguldak'ta liselerde öğretmenlik yaptı. 1971'de memurluktan ayrılarak İstanbul'a geldi, bir kitabevi açtı. Çeşitli dergilerde (Gelecek, Yeni Adımlar, Soyut vb.) şiir, hikâye ve eleştirileri çıktı. Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışması'nda *Pansiyon Huzur* ile ikincilik ödülünü ve *Ölümün Ağzı* ile 1980 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Pansiyon Huzur* (1975), *Genelevde Yas* (1978), *Ölümün Ağzı* (1979), *Fareyi Öldürmek* (1980), *Büyük Soytarı* (1982), *Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi* (1991), *Annem, Babam ve Ben* (1995). – Hikâye: *En Güzel Gün* (1980).

ÖZET

Arif Bey emlâk komisyoncusuyla kiralayacağı odaya bakmaya gidiyordu. Beyoğlu'nun karanlık, dar sokaklarında yürüyorlardı. Emlâkçı bir ara, "Çok konuşur ama iyi bir insandır," demişti. Beş altı katlı, kapkara, rutubetli bir taş yapının önünde durdular. Duvarda "Pansiyon Huzur" levhası asılıydı. İçeri girdiler. Ortalık amonyak kokuyordu. Gıcırdayan merdivenlerden yukarı çıktılar. Son katta bir kapıyı çaldılar. Üstü başı perişan bir kadın onlara "Girin," dedi.

İnci; yaşlı, düşkün, kimsesiz bir kadındı. Küçük burjuva kökenliydi. Çektiği acılar onu yıpratmıştı. Kiraladığı evi pansiyon olarak

işletiyordu. Fakat doğru dürüst para toplayamıyordu. Bu yüzden, Arif Bey'in gelişine sevinmişti (çünkü aylık kirayı peşin olarak ödemişti). Sabahleyin ona çay hazırlamıştı. Geçmişini anlatmıştı: Zeki, on ikinci erkeği idi (masada onunla çekilmiş fotoğrafı duruyordu). Altı yıl önce ölmüştü, ona çok çektirmişti... Pansiyona ilk geldiğinde aç kalmış, günlerce kimse onu aramamıştı. Sonunda, sokak başındaki boyacı Ahmet ona ekmek, zeytin getirmişti. Kendini toparlayınca, çocuk pijaması dikmeye başlamıştı. Eski bir arkadaşı pijamalık pazenleri veresiye veriyordu. Evin içi renk renk pazenlerle, kırpıntılarla dolmuştu.

Pansiyonda kalanlardan biri de basımevci Ali idi. Orta boylu, efendi görünüşlü, çekingen bir adamdı. İnci onu Arif Bey'le tanıştırdı. "Askerlikte çok çektirmişler buna da, herkesi subay sanıyor." dedi. "Bu gece bu odada kaldı. Karıya bozulmuş gene. Gece saat iki. Tak, tak..."

Ali uysal, sessiz, ürkek bir insandı. İnci'nin işlerine bakardı. Eskiden bir basımevi varmış. İflâs edince ailesiyle arası açılmış. Oğlu geçen gün dövmüş onu. "Gelme bu eve!" demiş. Hatta, yüzüne bir kafa atmış. Bunları anlatırken ağlıyordu...

İnci ikide bir "zengin olacam!" diyerek ellerini oğuşturuyordu. Pijamalar dikilip de satışa çıkarılınca çok para kazanacağını umuyordu. Pansiyonun altındaki marangoz Haçik'e bir masa ısmarlamıştı. Masayı getirdiği gün, sağlamlığını kanıtlamak için üstüne çıkıp göbek atarak oynamıştı.

Pansiyonun müşterilerinden biri de Müfettiş idi. Ne müfettişi olduğu bilinmiyordu. Ama, o da, öbürleri gibi parasızdı. İnci ondan da pek bir kazanç sağlayamıyordu. Bazen, gelenlerden zorla beş on lira istiyordu. Bununla ya zeytin ekmek alıyordu ya da pijamalara düğme, kurdela.

Müfettiş bir gün hiç yoktan Ali'yi tokatlamıştı. Arif Bey ona karşı çıkmış, özür dilemesini istemişti. İnci de olup bitenlere kızmış ve Müfettiş'i pansiyondan kovmuştu. Fakat bir süre sonra adam süklüm püklüm geri dönmüştü.

Arif Bey dışarda yemekten bıkmış olmalıydı. Bir gün haşlanmış yumurta, salam, peynir ve bir şişe şarap alarak pansiyona geldi. İnci karnını bir güzel doyurdu. Keyiflendi. El radyosunu açtı.

Ardından şarkılar söyledi, anılarını anlattı, çay demledi. Müşterilerden Bursalı Saim ondan parayla karı bulmasını istemişti. Aç olduğundan kabul etmişti. Fakat aradıklarından kimseyi bulamamıştı. Sicim gibi yağmur yağıyordu. Bunun üzerine, Saim, İnci'yi istemişti. İnci sinirlenmiş, odada ne var ne yok adamın başına geçirmişti: "Ne kafa kaldı, ne göz Bursalı'da. Kan, kan, kan... Ben açtım, parasızdım, kimsesizdim ama orospu değildim."

Pansiyondaki odalardan birinde Umut kalıyordu. Orta boylu, kısa saçlı bir gençti. Sivaslıydı. İktisat Fakültesi'nde okuyordu. Sıcakkanlı, sevecen bir insandı. Devrimciydi. Elinden geldiğince İnci'ye yardım ediyordu. Arada bir Arif Bey'in kitapçı dükkânına uğruyor, onunla söyleşiyor, dergileri karıştırıyordu.

Bir gün bir sayıştay üyesi geldi. Eskiden bir ay kadar pansiyonda kalmıştı. İnci onun büyük bir kişi olduğuna inanıyor, saygı gösteriyordu. Gerçekten de adam pek kurumlu idi. Duruşu, bakışı ve davranışıyla çevresine onur veriyor gibiydi. Kimseyle ilgilenmiyordu. İnci'yle söylev verircesine konuşuyordu. Üstelik, her konudan cesaretle söz ediyordu. Ona bakılırsa, ülkedeki her bozukluğun altında solcular vardı. Onlar olmasa her şey güllük gülistanlık olacaktı.

Umut ve Arif'in önerisiyle İnci, gazeteye "Dikişçi kadın aranıyor!" diye ilân verdi, parasını da onlardan aldı. Gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu. İnci birer birer hepsini zevkle sınavdan geçirdi. Beğendiklerine iş verdi. Pijamaların dikimi bitince, piyasaya sürülecekti. Hatta, dışarıya satılacaktı. Böylece, İnci çok para kazanacak, zengin olacak, tüm borçlarını ödeyecekti.

Arif bir gece kapı aralığından İnci'yi gördü. Oturmuş Tanrı'ya yalvarıyordu. Para kazanması, pijama işinin iyi gitmesi için dua ediyordu. Tanrı'dan biraz da kendisini kollamasını, para ya da bir koca vermesini diliyordu.

Son günlerde sıkıntısı artmıştı. Varını yoğunu pijama işine yatırmış, etrafa borçlanmıştı. Bu yüzden bazı günler aç yatıyordu. Üç aydır kiraları ödeyememişti. Bir sabah ev sahibi çıkageldi. İnci'yi azarladı. Kiraları vermezse kapı dışarı atacağını söyledi. İnci bozuldu, korkudan titreyerek on beş gün içinde ödeyeceğine söz verdi. Adam gidince, yatağa girdi. Vücudu zangır zangır titriyordu. Eli ayağı buz kesmişti.

Umut'un da yardımıyla dikime verilen pijamalar toplandı. Naylon torbalara konuldu, mağaza mağaza dolaştırıldı. Sokaklarda satışa sunuldu. Fakat çok zor satılabildi. Çünkü mevsim yaza gelmişti, pijamalar ise kışlıktı.

İnci'nin ağzını bıçak açmıyordu. Umutları suya düşmüştü. Ne yapacağını bilemiyordu. Saatlerce susuyor, arada bir ağlıyordu. Uzun süre yataktan çıkmıyor, kimseyle konuşmuyordu. Bir ara Arif Bey'e: "Bana bir koca bulsana!" demişti. "Yap bana bir babalık!"

Korkuyordu. Yarın ne olacağını düşünüyordu. "Ben n'olacağım? Şimdi ne yapacağım?" diye tasayla söyleniyordu. Karabasanlı düşler görüyordu. Bir gün hiç yoktan Umut'u azarlamış, ardından pişman olarak özürler dilemişti. Gittikçe sinirli oluyordu. Almanya'daki kardeşinden yardım istemiş, "İdare et abla!" diye cevap almıştı.

Bir gece üç kişi geldi, Umut'un odasını aradılar. Kendisiyle kitaplarını alıp götürdüler. Onlar gittikten sonra İnci, Arif Bey'i çağırdı. "Çok kötü bir şey yaptım ben..." diye söze başladı. Umut'u o ihbar etmişti. Bunun için polisten para alacağını sanmıştı. Açtı, umarsızdı, yapacağı başka bir şey kalmamıştı. Ayrıca korkuyordu da...

Arif Bey dayanamayarak İnci'yi tokatladı. Eşyalarını toparladı ve pansiyondan ayrıldı. İnci yaptığına pişman olmuştu. Özür diledi, yalvardı yakardı, ama Arif Bey dinlemedi. Çekip gitti.

İyice parasız ve yalnız kalan İnci, bir kutu hap yutarak intihar etti.

YARGI

"Beyoğlu'nun arka sokaklarında bir ev tutarak burayı pansiyon haline getiren, her gün başka türlü insanlarla karşılaşan küçük burjuva kökenli bir kadının çıkmazını anlatmaya çalıştım." (İrfan Yalçın)

"*Pansiyon Huzur*'da gördüğüm ilk kusur işte bu inandıramama durumu oldu. Evini pansiyon olarak işleten, bir yandan da pijama dikiminde düşler kuran İnci'nin varlığında bize ulaşan bir gerçeklik bulamadım. (...) İrfan Yalçın; isteğinin tersine, hepsi sakat, hasta, bozuk, düşük insanların küçük gözlemlerinden edinilmiş kırık

çizgilerle yetinmek zorunda kalmış. (...) Onun için romanı bir 'olaylar yığını' olmaktan kurtarayım derken, araları kopuk kopuk küçük görüntüler verme yolunu tutuyor. Beyoğlu'nun arka sokaklarından birinde yaşayan ve ana cadde ile arasında kısacık bir iki yol olan İnci, içinde bunca yıl yaşadığı gerçek yaşamın hangi düşlerle bu kadar uzağında dolanır durur. Aynı gerçeksiz anlatımın ürünü olarak karşımıza çıkan Matbaacı Ali'nin, Müfettiş'in, İzak'ın, Umut'un, Boyacı Ahmet'in, Ayla'nın, Kaptan'ın, işçi Kemal'in, hepsinden önce onları bize tanıtan yazarın varlıklarına inanabilir misiniz? Tatsız bir okuma kırıklığı oldu *Pansiyon Huzur*." (Rauf Mutluay)

"Daha önce eleştirileriyle tanıdığımız İrfan Yalçın'ın ilk romanı *Pansiyon Huzur*. Milliyet Yayınları Roman Yarışması ikincisi olmak gibi bir özelliği var. Ama hemen belirtilmeli: Başarısız bir ilk roman İrfan Yalçın'ın yapıtı. Başarısızlığın nedenini de kitabın birinci sayfasındaki sunuş yazısından çıkarmak mümkün. Çünkü yazar, 'toplumcu bir dünya görüşüyle kimsenin gözüne batmayacak kadar basit bir evin odalarında, açlık ve sefaletle yaşamlarını sürdürmeye çalışan dört kişinin başlarından geçen olayları' anlatarak, 'her yönüyle toplumumuzu aksettirmeyi' amaçlamış. 'Her tipte, her sayfada bugünkü Türk toplumunun dertlerini, kırgınlık ve kızgınlıklarını bulmamızı' istemiş. (...) Nitekim İrfan Yalçın, önce kozmopolit bir çevre seçiyor: Beyoğlu. Sonra da Beyoğlu'nda bir ev: Küçük burjuva kökenli İnci'nin işlettiği Pansiyon Huzur. Bu eve toplumun değişik katlarından, başka başka özlemleri, düşünceleri olan insanları yerleştiriyor: Kitapçılık yapan eski bir öğretmen, iflâs etmiş bir matbaacı, bir sayıştay üyesi, bir müfettiş, bir kaptan, devrimci bir öğrenci, yine devrimci bir işçi, öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalıp ortaya düşmüş zavallı bir kadın. Sonra da 'Türk toplumunu aksettirme'ye girişiyor. Kısacası yazar, gerçekliğe belli bir dünya görüşüyle yanaşması gerekirken, belli bir dünya görüşüne uydurmaya çalıştığı yapay bir gerzeklik kuruyor. Böylece gerçeğin çarpıtıldığı, kişilerin olumlu ve olumsuz tiplerin idealize edildiği şematik bir roman koyuyor ortaya. Olumlu tiplerin ardında gizlenerek söylev çekmeyi de ihmal etmiyor." (Atillâ Özkırımlı)

"Gerçi sosyal sınıfların hemen hepsinden tipler alarak onların gerçekliğini de vurguluyor ama, genel olarak önde olan, asıl amaçlanan küçük burjuvazinin eleştirisidir. (...) Yapıttaki İnci tipiyle, yazar söylemek istediği, tartışmak istediği küçük burjuva gerçekliğini ele alıyor. Bu tip kanımca diğer kişilerin yanında daha inandırıcı durmaktadır. (...) Demem şu ki, İnci'nin çevresinde dönen kişilerin hemen hepsi sahneye iteleniveren kuklalar gibidir. Biraz eşelendiğinde insansal yanlarının kuruluğu sırıtmaktadır. Hiçbiri kendi gerçeğini yaşamaz, İnci'nin gerçekliğini dışlaştırabilmesi için birer figüran rolündedirler. (...) Şu var ki, bana kalırsa İnci tipi romancılığımızda sözü edilecek bir tip olacaktır. Yapıtın odak noktası odur. Dışlaştırdığı gerçeklik kendi sınıfının gerçekliği olduğu değin insansal özelliklerini de vurgulamaktadır. Açlık korkusu, çıkarına düşkünlüğü, sevgileri ile bir bütündür o. Diğer kişiler aynı bütünlüğü ne yazık ki gösteremiyorlar." (Ahmet Telli)

"İrfan Yalçın'ın *Pansiyon Huzur*'u da toplumcu sanat görüşünün değerli bir ürünüydü. O da küçük burjuva kökenli bir insanın çıkmazını anlatıyordu. Edebiyat oyunlarına yer vermemişti yazar; canlı, akıcı, sıcak bir anlatımı vardı." (Ülkü Tamer)

"Aklını takmış bir kere İrfan Yalçın: İnci'nin kişiliğinde küçük burjuvayı anlatacak, anlatmakla da kalmayacak, yerin dibine batıracak; Kemal'in kişiliğinde de devrimci işçiyi canlandıracak. Ne var ki küçük burjuvayı anlatırken de, devrimci işçiyi anlatırken de, yaşayan insanlar değil hareket noktası. Birtakım sosyolojik veriler, daha doğrusu, kendince doğru birtakım bilgiler. İrfan Yalçın toplumcu sandığı kendi görüşünün hazır, soyut ve genel verilerine göre bir küçük burjuva, bir devrimci işçi yaratmaya girişiyor. Ne mi oluyor sonuç? Bu toplumcu görüş, romanın canına okuyor. (...) Devrimci işçi tipiyle ilintisi yoktur Kemal'in. Kemal için dense dense okuduğu kitaplardan edindiği yarım yamalak bilgilerle kafaca küçük burjuvalaşmış bir işçi denebilir. (...) İrfan Yalçın, yaşayan gerçeklere değil, kafasındaki kalıplara bakıyor, canlı gerçek bu kalıplara uymayınca, kalıpları bir yana bırakacağına canlı gerçeği bu kalıplara uydurmaya çabalıyor, yani canlı gerçeği tahrif ediyor." (Fethi Naci)

"*Pansiyon Huzur*, yayımlanır yayımlanmaz, eleştirilere değil de, saldırılara uğradı daha çok. Ödül aldıktan sonra, Milliyet gazetesinde bir konuşma yapılmıştı benimle. İşte, *Pansiyon Huzur*'la ilgili eleştirilerde(!) bu konuşmada söylediklerime çatıldı nedense. Yani, romandan çok, orada söylediklerim eleştirildi. Orada söylediklerime göre ele alındı *Pansiyon Huzur*. Ama ben yine de yapılan bütün bu eleştirilerden(!) yararlanmaya çalıştım. (...) Yazdığım bu ilk romanda, özellikle vurgulamak istediğim; yoksullaşmış bir küçük burjuvanın dramını bütün yoğunluğuyla verebilmekti. Bunu az çok başardığımı sanıyorum. Bazıları, romandaki İnci'nin inanılmazlığı üstünde durup, 'hayır olamaz böyle birisi' dediler. Bazıları çok beğendi İnci'yi. Bence, en şaşmaz ölçü zaman. *Pansiyon Huzur*, zaman denilen şeyin eleğinden geçer mi, geçmez mi bilemem orasını tabii." (İrfan Yalçın)

KAYNAK

İrfan Yalçın (Milliyet Sanat, 7.2.1975/Cumhuriyet, 31.7.1979), Ülkü Tamer (Milliyet Sanat, 7.2.1975), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 11.9.1975/Varlık Yıllığı 1976), Alpay Kabacalı (Milliyet Sanat, 25.5.1975), Fethi Naci (Soyut, Mart 1975/Politika, 20.10.1975/*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976), Ahmet Telli (Tiyatro 76 dergisi, 8.7.1976, s. 34), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Mehmet Seyda (Türk Dili, Ekim 1980), Zeynep Karabey (Yazko Edebiyat, Mayıs 1981).

YARALISIN

ERDAL ÖZ

YAŞAMI

25 Mart 1935'te Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde doğdu. 1969'da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Türk Dil Kurumu Yayın Okulu'nda, Sinematek Derneği'nde çalıştı. Ankara'da Sergi Kitabevi'ni açtı. 12 Mart 1971 döneminde bir süre tutuklu kaldı. 1975'ten sonra Cem Yayınevi'nin Arkadaş Kitaplar Çocuk Dizisi'ni yönetti. *Yaralısın* ile 1975 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı, *Sular Ne Güzelse* ile 1998 Sait Faik Öykü Ödülü'nü kazandı. 1981'de Can Yayınları'nı kurdu.

ESERLERİ

Roman: *Odalarda* (1960), *Yaralısın* (1974). – Hikâye: *Yorgunlar* (1960), *Kanayan* (1973), *Havada Kar Sesi Var* (1987), *Sular Ne Güzelse* (1997), *Cam kırıkları* (2001). – Çocuk: *Dedem Korkut Öyküleri* (1979), *Beyaz Yele* (1981), *Alçacıktan Kar Yağar* (1982), *Kırmızı Balon* (1990). – Günce/Anı/Gezi: *Deniz Gezmiş Anlatıyor* (1976), *Allı Turnam* (1977). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Gülünün Solduğu Akşam* (1986).

ÖZET

Nuri'lerle dolu olan bir koğuşa getirmişler. "Kıdemli" denilen birine teslim etmişlerdi. Ansızın evinden alınıp götürüldüğünden yatağı yoktu. Uzun süre bir köşede ayakta bekledi. Sonra idareden bir yatak verildi. Yediği dayaktan ötürü ayakları yara bere içindeydi.

Evinin kapısını açınca silahlı beş kişiyle karşılaşmıştı. İçeriyi aramış, odaların altını üstüne getirmişlerdi. Buldukları kitapları ortaya yığmışlardı. İşleri bitince onu bir arabaya atmışlardı. Arabada üç kişi daha vardı. Nereye götürüldüğünü, suçunun ne olduğunu bilmiyordu...

Koğuşta bir ranzanın üst katında yatıyordu. Yozgatlı Nuri'nin verdiği sigara paketi yastığının altındaydı. Dışardaki demir kapılardan biri hızla kapanınca tavandaki sarı ampul sallandı. Nuri ona "ilk gece uyunmaz" demişti. Yatağın içinde oturup bir sigara yaktı.

Evden götürüldüğü gün ıslak, pis, küçük bir yere kapatılmıştı. Oradaki ampul de, buradaki gibi, sinir bozucu bir biçimde sallanmıştı...

Altta yatanı uyandırmadan aşağı indi. Tuvalete girdi. Teneke muslukta yaralı başıyla ayaklarını acıtmadan yıkadı. Dönüp yattı. Uyuyamadı...

İnsan pislikleriyle kaplı hücrede beş gün sabırla beklemişti. Altıncı gün gözleri bağlı olarak bir arabaya bindirilmişti. Epeyce yol gitmişlerdi. Şehir dışında bulunduğunu sandığı bir binanın üst katında tek pencereli bir odaya konulmuştu. Günlerce, içeri giren sinekleri avlayarak, sorguya çağrılmayı beklemişti. Sekizinci gün yine gözleri bağlanarak bir arabaya bindirilip götürülmüştü. Beş kişi vardı arabada. Dolambaçlı yollardan gidiliyordu. Nereye varılacağını kestiremiyordu. Araba birden durmuştu. İkişer ikişer götürülenler bir süre sonra birer et yığını halinde getirilmişlerdi. Tam sıra kendisine gelince, araba hareket etmişti. Anlaşılan, böyle bekletilerek sorgulamaya hazırlanıyordu.

"Hasta mısın arkadaşım?" diye Gılay Nuri sordu. Bütün gece yatağında döndü durdu. Zihni bir düşünceden öbürüne koştu.

Yukarda bir odada işkence görmüştü. "Burada anayasa babayasa sökmez. İstersek öldürürüz seni, kimse de hesap soramaz. Onun için her şeyi anlat bize," demişlerdi. Yerde çarmıh biçimindeki bir tahtaya bağlamışlar, vücuduna akım vermişlerdi. Erkeklik organı mosmor şişmiş, sopadan tabanları patlamıştı. Sonunda bayılmıştı. Hem onlara ne söyleyecekti? Ne ile suçlandığını

bile bilmiyordu! İki görevlinin kollarında sürüklenerek bir odaya götürülmüştü...

Koğuşa geldiğinin ertesi günü Gılay Nuri'nin ikram ettiği çayı yudumluyordu. Fakat onun gibi çömelik oturamıyordu. Yaraları hâlâ iyileşmemişti. Mahkemeye henüz çağrılmamıştı. Daha ne kadar yatacaktı, kestiremiyordu...

Kapatıldığı odada önüne kâğıt kalem koymuşlardı. On kadar soru vermişlerdi. Hepsini "Evet"le cevaplandırması gerekiyordu. Öyleyken, o, kâğıdın ortasına kocaman bir "Bilmiyorum! yazmıştı. Görevliler çok kızmışlardı. Saatlerce onu sıkıştırmışlardı. Oysa o gerçeği söylüyordu. Sorulanları da, neyle suçlandığını da bilmiyordu. Koğuşta, bahçede, yatakta hep başından geçenleri düşünüyordu:

Atıldığı bir taş odada günlerce kendine gelememişti. Kan işiyor, göremiyor, konuşamıyordu. Bir yanından öbür yanına dönemiyordu. Verilen ilaçlar ağzından dökülüyor, haplar boğazından geçmiyordu. Doktor tansiyonunun altı buçuğa düştüğünü söylemişti.

Gördüğü tedaviye karşın tam iyileşememişti. Bugün onu bir daha berbere götürdüler. Saçıyla sakalı kör makine ve usturayla tıraş edildi. Başı da, yüzü de acıdı. Dönünce yatağına uzandı, ama uyuyamadı. Koğuş karasinekle dolu. Tabanları bir nabız gibi atıyor. Kalktı. Nöbetçiden aynasını istedi. Helâya gitti, yüzüne baktı: Anlamsız, çirkin, pis. O da öbür Nuri'lere benziyordu artık. Onlar gibi o da ayakkaplarının arkasını topuklarıyla ezmişti.

Kapının yanındaki küpten su kabıyla su içti. Gömleğinin cebinden sigarasını çıkarıp nöbetçiye uzattı. Aynayı geri verdi. Konuştular. Nöbetçi suçunu sordu. "Siyasiyim." diye cevapladı. Adını da öğrenmek isteyince irkildi. Sesini kıstı, fısıldar gibi, "Nuri" dedi...

YARGI

"12 Mart'la başlayan dönem içinde, ben de iki kitapçık yayımladım. Bir roman (*Yaralısın*), bir öykü kitabı (*Kanayan*). Her iki kitabım da 12 Mart olaylarından yola çıkan ürünlerdi, ama ne ya-

lan söyleyeyim, 12 Mart'ın çözümlenmesini, yorumlanmasını yapan ürünler değildi. Elbette, bu yazdıklarım, gerek duygu, gerekse akıl yoluyla 12 Mart olaylarına karşı en azından insancıl bir tepkinin ürünleriydi. Ama 12 Mart döneminin gerçeklerini enine boyuna anlatma çabasına kapılmadım, böyle çocukça bir özentiye kapılmadım. (...) Yaptığım işin, bir sanatsal çalışma olduğunun bilincindeydim. Ancak bunu yaparken elimde kalan son silahlardan birinin de edebiyat olduğunu çok iyi kavramıştım. (...) Her türlü baskılara karşı direnmenin vazgeçilmezliğini dile getirmeye çalıştım. Bunu yaparken, yaptığım çalışmanın yalnızca bir araç durumuna düşmesinden çok korktuğumu da burada belirtmeliyim. Ancak edebiyat niteliği, değeri açısından ne kadar üstün, ne kadar kusursuz, ne kadar güçlü olursa, o eserin o kadar etkinlik kazanacağını, güdümlülük görevini de o derece başarıyla yükleneceğini biliyordum." (Erdal Öz)

"Ve insan bu romanı okurken de insanlığından, yaşamından, konuşmaktan, görmekten, soluk almaktan utanıyor. (...) Bir de başka bir şey var bu romanda: İnsanın kendi kendini kurtarması ve direnmesi. Direnerek kendini aşağılamadan kurtarması. Bu romandaki genç adam insanüstü bir çabayla direniyor. (...) Bu roman, direnen adamın destanıdır. Kendi bedeninin güçsüzlüğünü yenen, aşağılanmayı yenen, iğrençliğini yenen, hastalıklarını yenen, gücün bile üstünde bir gücün destanıdır bu roman. (...) Genellikle bizim yazarlarımızın dili epeyce kekeme, tutuk; Erdal'ın dili öyle değil, işlek, yalın. Anlatacağı şeyin gözüne gözüne gidiyor. Her sözcüğünü yerli yerince kullanıyor, hiçbir şeyi savurmuyor. Belki de Erdal'ın tek kusuru bazı yerlerde, yeri gelince dili savurmaması... Birazcık Erdal'ı bu savurmaması, tekdüzeye düşürüyor. (...) Bir de Erdal Öz, iyi bir gözlemci. Hapishaneyi, hapishanedeki birbirlerine benzeyen Nurileri çok güzel anlatıyor. Erdal Öz'de laf yok dersem şaşmamalıyız. Gerçekten yok. O, her şeyi küçük ayrıntılarla veriyor." (Yaşar Kemal)

"İyi ve etkili bir anlatımı var Erdal Öz'ün, içinin derinliklerinden getirdiği gerçekçi bir inandırıcılığı. Koğuş izlenimleriyle koşut acıları, romana iki ayrı çizginin çeşitliliğini veriyor. Ama insan tek

yanlı anlatıyor gene de; dövülenin, işkenceye sokulanın duyduklarını, düşündüklerini, gördüklerini siz de yaşıyorsunuz. Ama onun karşısındaki güçlerin korkunç mantıklarını, belki de yaptıklarından hoşnutluk duyan hasta yapılarını hiç bilmiyorsunuz." (Rauf Mutluay)

"Cezaevinde, öteki tutuklular ortamında ortaya çıkan kişilerden (Nuriler) çoğunun doğallık düzeyine ulaştırıldıkları söylenemez. Yazarın anlatımı, yer yer okuru sıkan bir tekdüzeliğe düşmesine karşın, –bunun nedeni sözcük dünyasının sınırlılığı olabilir– etkilidir. Yer yer de 'başı hiç saçsız' (sf. 133) türünden yanlışlıkların bulunduğu tümcelere rastlanır." (Şükran Kurdakul)

"Oysa 12 Mart'ı bilmeyenler için *Yaralısın*'ın bir 12 Mart romanı olduğunu anlamak güç. (...) Erdal Öz *Yaralısın*'ı 12 Mart bağlamı içinde vermiyor, nerdeyse soyut bir işkence olayı gibi veriyor. (...) Ama yalnızca bu olayı sergilemek *Yaralısın*'ı roman yapmaya yetmez, yapsa yapsa belgesel bir çalışma yapar. (...) Delikanlı hep 'şimdi'yi yaşıyor, 'geçmiş' yok onun için, geçmişteki insan ilişkileri yok (iki sinema biletinin anımsattığı sevgili dışında). ... Dava arkadaşları, dostlar, örgütsel ilişkiler vb. yok romanda; romanı toplumdan soyutlayan da bu bence. Delikanlının geçmişi olmayınca roman soyut bir işkence romanı haline geliyor. Ve delikanlı dayanmak için, sadece bireysel gücüne yaslanmak zorunda kalıyor; arkasında, geçmişinde yaslanacağı bir şeyler yok sanki (delikanlının, roman boyunca geçmişi düşünmemesi olanaksız, insan yaradılışına aykırı)." (Fethi Naci)

KAYNAK

Erdal Öz (Yeni Ortam, 1.11.1975/Politika, 12.3.1976), Yaşar Kemal (Cumhuriyet, 15.2.1974), Müşerref Hekimoğlu (Yeni Halkçı, 17.2.1974), Fakir Baykurt (Olay, 4.3.1974), Hasan İzzettin Dinamo (Yeni Ortam, 17.12.1974), İsmet Zeki Eyuboğlu (Soyut, Ekim 1974), Konur Ertop (Cumhuriyet, 1.1.1975), Muzaffer Erdost (Türkiye Yazıları, Aralık 1974), Turhan Ilgaz (Cumhuriyet, 14.2.1974), Altan Öymen (Cumhuriyet, 14.2.1974), Rauf

Mutluay (Cumhuriyet, 8.8.1974, 1.6.1975, 14.3.1976/Varlık Yıllığı 1975), Şükran Kurdakul (Milliyet Sanat, 11.7.1975), Murat Belge (Birikim, Şubat 1976, Nisan 1976), Yaşar İlksavaş (Dünya, 28.11.1978), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981).

O

FERİT EDGÜ

YAŞAMI

Ferit Edgü, 24 Şubat 1936'da İstanbul'da doğdu. Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nde okudu. 1958'de Paris'e gitti. Seramik, felsefe ve sanat tarihi dallarında öğrenim gördü. 1964'te Türkiye'ye döndü. Hakkari'de yedek subay olarak askerlik görevini yaptıktan sonra, bir yıl daha Paris'te kaldı. 1968'de İstanbul'da Manajans'a girdi. Çeşitli dergilerde, (Kaynak, Mavi, Yeni Ufuklar, Pazar Postası, Dost, Ataç, Yön, Ant, Yeni Edebiyat, Papirüs, Soyut, Yazı vb.) şiir, hikâye, çeviri ve denemeleri yayımlandı. 1975'te Ada Yayınları'nı kurdu. *Bir Gemide* ile 1979 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı ve *Ders Notları* ile Türk Dil Kurumu 1979 Deneme Ödülü'nü, *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı* ile Sedat Simavi Vakfı 1988 Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Kimse* (1976), *O* (1977). – Hikâye: *Kaçkınlar* (1959), *Bozgun* (1961), *Av* (1967), *Bir Gemide* (1978), *Çığlık* (1982), *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı* (1988), *Doğu Öyküleri* (1996), *İşte Deniz Maria* (1999), *Do Sesi* (2002). – Şiir: *Ah Min'el-Aşk* (1978), *Dağ Şiirleri* (1999), *Devam* (2001). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Ders Notları* (1978), *Yazmak Eylemi* (1980), *Şimdi Saat Kaç?* (1986), *Binbir Hece* (1991), *Yeni Ders Notları* (1991).

ÖZET

Teknesi kayalara çarpıp batan bir denizci (ya da kendini öyle sanan biri) Hak. ilinin on üç haneli Pir köyüne öğretmen olarak

gönderildi. Burası, denizden kilometrelerce uzakta, 2010 metre yükseklikte bir yerdi. Ne yolu vardı, ne de elektriği. Dağları dört mevsim karla kaplıydı. İnsanları topraksız ve yoksuldu. Türkçe bileni yok denecek kadar azdı. Bu yüzden öğretmen burada bir yabancı, bir sürgün gibiydi.

Köye varınca Muhtar ona dersliği gösterdi. Bazı öğütler verdi: Kente inmeli, kışlık yiyeceğini toptan almalıydı. Yoksa sonra çok sıkıntı çekerdi.

Okul tek odadan oluşuyordu. Bütün sınıflar bir aradaydı. Zil çalınca öğrencileri içeri doluşmuşlardı. Pantolonları yırtık, entarileri yamalıydı. Hiçbirinin kalem, defter ve kitabı yoktu. On altısı erkek, beşi kızdı.

Öğretmen Muhtarın sözüne uyarak kente gitti. Burası da büyükçe bir köye benziyordu. Bir toprak yol kenti ortadan ikiye bölüyordu. Çamurlara bata çıka Hükümet Konağı'nı buldu. Milli Eğitim Müdürlüğü'nün odasına girdi. İçerde iki kişi vardı. Biri gazete okuyor, öbürü uyukluyordu. Öğretmen durumu anlattı, öğrencilerin ihtiyaçlarını açıkladı. Müdür, "Listeyi yapıp geliniz," dedi. Öğretmen hemen listeyi yazıp verdi. Ertesi gün uğrayıp gereçleri alacaktı.

Dışarı çıktığında yağmur yağıyordu. Bir aşevine girerek pilavla yoğurt yedi. Öteki müşteriler, sessiz ve şaşkın, onu gözlediler.

Aşevinin yakınındaki penceresiz bir Süryani kitapçıdan on kadar kitapla bir de harita aldı. Eskiden kitap okuyanlar varmış, fakat şimdi pek kalmamış. Öğretmen borcunu sordu. Kitapçı, "Okuduktan sonra ödersiniz," dedi.

Köye taşıt ancak bir gün sonra gideceğinden, öğretmen geceyi dört odalı bir handa geçirdi. Odalardan yalnızca biri boştu. Orada da dört kişi yatıyordu. Yüzüne bakmak için bir ayna aradı, bulamadı. Sabahleyin bir adam gelerek onu Vali Bey'e götürdü. Valinin önünde kalın, kara kaplı bir dosya duruyordu. "Hakkınızda çok şey duydum," dedi. "Sizi uyarmak istedim."

Öğretmen ne olduğunu anlayamadı, sesini çıkarmadı. Vali, ihtiyaçlarının karşılanacağını bildirdi. Öğretmenin adına gelen hepsi de açılmış mektup, dergi ve gazeteleri ona uzattı.

Geceyi handa geçiren öğretmen sabahleyin erkenden kalktı. Tavşan kanı bir çay içtikten sonra berberde tıraş oldu. İlköğretim Müdürlüğü'ne gitti, hazırlanmış paketleri alarak çıktı. Büyükçe bir bakkaliye dükkânına uğradı, kışlık yiyeceklerini veresiye satın altı.

Bir kamyonda yer buldu. Arkaya atlayıp yere çömeldi. Altmış kilometre gittikten sonra kamyon jandarma karakolunun önünde durdu. Jandarmalar öğretmenin yükünü indirmesine yardım ettiler. Muhtarın yolladığı bir katıra yüklediler. Gün batmak üzereyken köye vardı. Seyit'in bebesi ağır hastaymış. Muhtar, "İlâç getirdin mi?" diye sordu. Hemen çocuğu görmeye gittiler. Bir kadın ayakta ağlıyor, bir başkası da döşeğin başında çökmüş, sessiz duruyordu. Öğretmen hastaya yanaştı, çömeldi. Elini alnına koydu. Çocuk ölmüştü.

Öğretmen ölünün gömülmesinde bulundu. Yolda, gözyaşlarını tutamadı, ağladı. O gece güçlükle uyudu.

İlk derste öğrencilere defterlerini, silgilerini, kalemlerini dağıttı. Çocuklar pek sevindiler. Fakat anlaşmaları zordu. Çünkü ne onlar öğretmenin dilini, ne o onlarınkini biliyordu. Öğretmen işe bu engeli aşmaya girişmekle başladı.

Bir akşam kısa boylu, kavruk bir köylü –Halit– onu görmeye geldi. Ölen çocuğun dayısıymış. Az sonra çocuğun babası Seyit de göründü. Gösterdiği yakınlıktan ötürü ikisi de öğretmene teşekkür ettiler. Birlikte çay içtiler, konuşup dertleştiler.

Onlar ayrıldıktan sonra öğretmen, Halit'in kentten getirdiği mektupları okudu. Bir deftere bir şeyler yazdı.

Sabahleyin sobasını çalı çırpıyla tutuşturdu. Üstüne bir iki tezek yerleştirdi. Çaydanlığı doldurup sobanın üzerine koydu. Bir parça otlu peynir çıkardı, yufka ekmekle yedi. Güneş odasının içindeydi. Geçmişi düşündü: Denizciyken çektiği korkuyu, uğradığı kazayı. Artık korkuyu da, umutsuzluğu da aşmıştı. Gerçi bir yabancıydı burada, ama tek başına, ıssız bir adada değildi. Öğrencileri, tanıdıkları vardı.

Seyit'in bebesini gömdükten sonra, Piran'dan bir çocuğun ölüm haberi geldi. Bildikleri tüm otları kaynatıp içirmişler, fakat ölmesini önleyememişlerdi. Ardından bir başka köyden iki ölüm haberi daha duyuldu. Anlaşılan, bir salgın sözkonusuydu. Muhtar, öğretmeni çağırdı, ama o ne yapabilirdi, hekim değildi ki. Hemen Valiliğe bir dilekçe yazdı, ivedi yardım istedi. Dilekçeyi Ramazan'la gönderdi.

Ramazan'ın dönmesi gecikti. Bu arada iki çocuk daha öldü. Öğretmen umarsızlık içindeydi. Geceleyin yatağında doğruldu, bir ağıt yazdı.

Bir akşam kapı vuruldu. Gidip açtı. Ramazan'dı gelen. Mektubu Vali'ye götürmüştü, ama onu içeri sokmamışlardı. Dört gün beklemiş, sık sık gidip sormuş, fakat bir cevap alamamıştı. Parası bitince dönmek zorunda kalmıştı. Doktor falan gelmeyecekti. Bunun üzerine öğretmen bir de Sağlık Bakanlığı'na bir dilekçe yazdı. Muhtara verdi. Ölü çocukların sayısı on yediye yükselmişti.

Muhtar dört gün sonra Valiliğin bir cevabıyla geri döndü. Yollar açılır açılmaz bölge sağlık ekibinin köye gönderileceği bildiriliyordu...

Öğretmen geçen hafta okulu tatil etmişti. Ortalığı iyice kar basmıştı. Bir akşam Halit geldi. Çay içip söyleştiler. Köyün dışında, karşı tepede bir ev yaptırıyordu. Tamamlanınca öğretmeni orayı görmeye götürecekti. Bir süre hapse düştüğünden inşaat yarım kalmıştı. Bir kaçakçılık işine karışmış, iki Acem'in ölümüyle suçlanmıştı. Sonra ağası onu damdan kurtarmıştı. Acemleri öbür arkadaşı öldürmüştü. Öyleyken hapse o girmişti.

Ramazan bir sabah soluk soluğa kapıyı çaldı. Karısı kan kusuyordu, gebeydi. Kentte doktor yoktu. Ancak komşu kente götürüp hastaneye yatırabilirdi. Fakat bunun için araç ve para gerekiyordu. Üstelik, oraya ulaşıncaya değin, hasta yolda ölürdü.

Kış boyunca köylü erkeklerin biri gitti, biri geldi öğretmenin evine. Oturup dertleştiler, demli çaylar içtiler.

Çocuklardan sonra koyunlar da ölmeye başladı.

Bayramdan önce uzatmalı jandarma geldi. Köylülerden armağanları topladı. Bir deftere yazıp gitti.

Halit bir süre öğretmene uğramadı. Belki de işkillenmişti ondan. Sorularından tedirgin olmuştu... O arada Seyit'in de oğlu ölmüştü. Öğretmen hem çocuğu okşamış, hem de ağlamıştı. Korkulu düşler görmüştü geceleri...

Karlar erimeye başlayıp da yollar açılınca, yanına Ramazan'ı alıp kente indi. Süryani'nin dükkânına gitti. Kapalıydı. Berbere girdi. Tıraş sırasında, gençlerin kitaplarını yakması üzerine, adamcağızın kentten ayrıldığını öğrendi. Diz çöküp yalvarmış, fakat aldıran olmamıştı...

* * *

Köye dönünce gelen mektupları okudu. Hepsine bir tek cevap yazdı. Genel bir mektup. Kendini önceleri yitiklere karışmış sanıyordu. Fakat burada kendini ararken başkalarını ve giderek yeniden kendini bulmuştu.

Dağlardan oluk gibi sular aktığı bir sırada köye bir müfettiş geldi. Öğretmene burada çok yararlı olduğunu söyledi. Kaçmadığı için kutladı. Zamanı geldiğinden okulu kapatabilirdi. Artık özgürdü. Okulun anahtarını Muhtara teslim edip dilediği yere gidebilirdi.

Sabahleyin bir katır getirdiler. Sandığını, torbalarını yüklediler. Çocuklar okulun önünde toplanmış. "Gene gel!" diye bağrıyorlar... Öğretmen ata biniyor. Halit, dizginler elinde, önden yürüyor.

Dağları aşarak bir düzlüğe çıkıyorlar. Aşağıda koyda bir tekne görülüyor. Halit, öğretmenin teknesi olduğunu, onardıklarını söylüyor. Güçlükle oraya iniyor, ırmağın kıyısına varıyorlar. Yükleri indiriyorlar. Vedalaşıyorlar. Bütün ırmaklar denize ulaşır.

Öğretmen şimdi yepyeni bir yolculuğun eşiğindedir...

YARGI

"*O, Kimse*'nin ikinci kez yazılışı değildir. *O*'yu *Kimse* doğurmuştur, aralarında kan bağı vardır, ama o kadar. *Kimse*, hemen

hemen tümüyle dile dayalı bir romandır. Dilin olanakları, anlatım olanaklarını/olanaksızlıklarını bu roman içinde ele aldım... Romana değin bazı soruları getirir *Kimse*. *O* ise, *Kimse*'nin karşıtı bir romandır. *O*'yu bir coşku yaratmak için yazdım. Malraux gibi söyleyecek olursam, *Kimse* ve *O* bir yaşamın iki ayrı bölümüdür. (...) Tüm günümü sözcüklerle boğuşarak geçiren biriyim, bu nedenle sözcükler konusundaki bu titizliğimi hoş karşılayın." (Ferit Edgü)

"*O*'da, ise, yaşadığım dayanılması oldukça güç bir maddi gerçekliğe, sanatın gerçeği ile karşı çıkma çabasını denedim. Bir coşku, bir şaşkınlık, bir olağanüstü durum yaratarak. Çünkü sanatın, eğitici demeyeceğim, ama değiştirici bir özelliği, etkisi olduğuna inanıyorum." (Ferit Edgü)

"Hakkâri'nin Pirkanis köyü yedek subay öğretmenliği Ferit Edgü'ye bir kitap daha kazandırmış oldu: *O*. Bir yıl önce çıkmış *Kimse*'nin konu çizgisindeydi bu da; ama güçlü ve etkili. Büyük bir yazış ustalığı, insan yalnızlığının sonsuz acısı, kişinin kendi içinde sürdürdüğü bilinç yolculuğu." (Rauf Mutluay)

"Ferit Edgü'nün yeni romanı *O*, bir bakıma *Kimse*'nin süreği. Ama bunu, bir olayın ya da konunun bir başka zaman ya da mekânda sürdürülüşü anlamına almamalı. Anlatılan yer, kişiler ve olaylar aynı, üstelik aynı zaman parçasında geçiyor. Değişen; romanın kurgusu ve amacı. Şöyle de söyleyebiliriz. Ferit Edgü aynı gerçekliği bir başka biçimde yansıtıyor. Ben'e yönelik, ama aynı zamanda kendini dışlaştırmayı amaçlayan bir araştırmaydı *Kimse*. Bireysel gerçekliğin öznellikten kurtulamayan bir yorumu, çözümlemesiydi. *O* ise, *Kimse*'nin tam karşıtı. Çünkü *O*'da bilmeye, anlamaya çalışılan başkaları. (...) İnsani olanı yakalamak, insanın özünde varlığını bildiğimiz değiştirme isteğini yansıtmak. İnsan, dışındaki gerçeği değiştirerek değişiyor çünkü. Bunu vurgulamak Edgü'nün amacı." (Atillâ Özkırımlı)

"*Kimse*'de de, *O*'da da ilk göze çarpan, Ferit Edgü'nün alabildiğine titiz bir dil emekçisi oluşu. Anlatacaklarına en uygun biçimleri arıyor hep. Bu bakımdan *Kimse* ile *O* arasında önemli ay-

rımlar var. Kimse de içe yönelik, kendine, kendi yalnızlığına yönelik. Anıları. Geçmişi. Oysa *O*'da dış gerçeklik, köylüler, kent, bürokrasi ağır basıyor. Ve dış gerçekliğin ağır basmasıyla birlikte yer yer bir Kafka havası sarıyor romanı. *Kimse*'de olmayan bir hava. (...) Ferit Edgü'nün iki romanı da aydın-köylü ilişkisine yeni bir yaklaşım getiriyor, aşılmaz sanılan bir iletişimsizliğin aşılabileceğini gösteriyor." (Fethi Naci)

"Köye giden öğretmen, insanlara biraz daha alışmış, onlarla ilişki kurmuştur. Doğanın acımasızlığı içinde yoksul bir yaşamın çeşitli yönlerini, bu güç koşullardaki insanların yoksulluklarını, insancıl ilişkilerini, yaşamak için yaptıkları büyük savaşımı yaşıyoruz. (...) Hiçbir öğretmenin gitmediği ve bu öğretmenin de gitmeyeceği umulan köydeki insanların önceleri ürkek, sonraları insancıl sokuluşları; bir bakıma kendini çeken aydın ile ondan çekinen köylü arasındaki yakınlaşmayı somut olarak görüyoruz. (...) Ferit Edgü, birbirine yabancı insanların dünyasını iyice ortaya koymuş ve bu yabancılığın zaman içinde, ilişkiler kurularak nasıl önlenebileceğini de dolaylı olarak anlatmıştır. Kitap, amansız doğa ile, kendi dar olanakları ve güçsüzlükleri ile savaşan ve hiçbir aydından, hiçbir yöneticiden yardım görmeyen kişilerin romanıdır. (...) *O*, kendine özgü yeni bir düzen, yeni bir anlatım denemesi ile romancılığımızda değişik bir denemedir." (Muzaffer Uyguner)

"Eğer *O*, Pirkanis'in, Hakkâri'nin sorunlarına ya da gerçeklerine eğilmek amacıyla yazılmış bir roman olarak düşünülürse, belki pek yüzeysel, hatta acemice bulunur; ama kabul etmek zorundayız ki böyle bir yaklaşımın önce kendisi yüzeysel ve acemicedir. Hiç kuşku yok ki bir 'köy romanı' ile karşı karşıya değiliz. Romanda kentlinin bu 'on üç haneli, yüz on dört nüfuslu dağ köyünün' koşullarını 'yadırgadığına' ilişkin bir imleme bulunmadığı gibi, Batıcı bir sevecenlik ya da bilecenlik de taslanmamış. Sadece, dillerini bilmediği insanlar arasında yaşayacağının bilincinde olduğunu vurgulamaktadır yazar... Öğrenci ve öğretmen olarak onların dilini öğrenebildiğince öğrenecek, kendi dilini öğretebildiğince öğretecektir. Romanın ekseni sayılabilir bu sorun bence. Bu dil ayrılığı kesinlikle etnik bir boyut olarak katılmaz romana. Dünyaları çiz-

dünyanın karşıtlığını ve öte yandaki dünyadan her nasılsa Pirkanis'e savrulmuş birinin bu karşıtlığı yaşantıya dönüştürmesini anlatmak için özellikle seçilmiş ve anlamlandırılmış bir zemindir. Öğretmen bu uzay parçasına sürgündür. Kazazede bir denizci olduğu söylenir. Yine de bu pek kesin değildir. Kesin olan; nedeni bilinmeyen, belki de belli bir nedeni olmayan sürgünün, gerçeklikle gerçeksizlik arasında gide gele yaşandığıdır." (Füsun Altıok)

KAYNAK

Ferit Edgü (Politika, 5.4.1976/Yazı, 1978, s. 1/Dünya, 14.1.1979, 17.3.1979/Milliyet Sanat, 21.5.1979/Cumhuriyet, 24.11.1981), Atillâ Özkırımlı (Cumhuriyet, 18.6.1977/Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978), Füsun Altıok (Türk Dili, Eylül 1977), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1978), Muzaffer Uyguner (Varlık, Mart 1978), Fethi Naci (Politika, 5.4.1976/*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Gürsel Aytaç (Yazko Edebiyat, Kasım 1982).

ACI PARA

Erol Toy

YAŞAMI

Erol Toy, 1936'da Alaşehir'de doğdu. 1951'de ortaokulu bitirdi. Öğrenimini sürdüremedi. Fırın işçiliği, sigortacılık, banka memurluğu, sendikacılık yaptı. 1962'de 'Yaşadıklarının Farkında Olmadıklarımız' adlı röportajıyla, Milliyet gazetesinin açtığı Ali Naci Karacan Armağanı üçüncülük ödülünü kazandı. Yön, May dergileri ile Akşam, Cumhuriyet, Barış ve Yeni Ortam gazetelerinde yazıları ve romanları yayımlandı. 1983'te Yazko'nun yönetim kurulu başkanlığını yaptı.

ESERLERİ

Roman: *Toprak Acıkınca* (2 cilt, 1968), *Acı Para* (1970), *Azap Ortakları* (2 cilt, 1973), *İmparator* (1973), *Kördüğüm* (1974), *Son Seçim* (1976), *Gözbağı* (1976), *Doruktaki Adam* (1977), *Kuzgunlar ve Leşler* (2 cilt, 1978), *Zor Oyunu* (1980), *Kilittaşı* (1988), *Yitik Ülke* (2 cilt, 1995). – Hikâye: *Yeni Ülke* (1967), *Fareler Cumhuriyeti* (1975), *Iğrıp* (1977), *Altın Saray* (1980). – Oyun: *Pir Sultan Abdal* (1969), *Parti Pehlivanı* (1970), *Meddah* (1971), *İzmir'in İçinde* (1973), *İpteki* (1973). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Türk Gerilla Tarihi* (1970), *Bal Tutanlar* (1976), *Aydınımız, İnsanımız, Devletimiz* (1982), *Aydın ve Çağı* (1982). – Fıkra/Makale/Anlatı: *Günü Gününe* (1981), *Meclisler ve Partiler* (1990).

ÖZET

Tenekeci Hüsnü'nün evinde günlerdir sessiz bir didişme vardır. Karısı Nemide Hanım, kızları İnci ve küçük Oktay geleceklerini güvenceye almak için Çayiçi'ndeki toprakları üzüm bağı yapmak is-

terler. Çünkü tenekecilik gittikçe körelmektedir. Tenekenin yerini alüminyum almaktadır. Birkaç yıl sonra hiç iş kalmayacaktır. Hüsnü Efendi, günlerce düşündükten sonra, ailenin isteğini kabul eder.

Ertesi gün Çayiçi'ne giderler. Zorlu bir gün geçirirler. Toprakları sandıklarından daha taşlı çıkmıştır. Akşama değin taş ayıklarlar. Günlerce canlarını tırnaklarında toplayarak çalışırlar. Herkes onlarla alay ettikçe, hevesleri daha da kamçılanır.

Kış geçince yine bağda çalışma başlar. Umduklarından çok başarı elde etmişlerdir. Bağın bir bölümüne de karpuz kavun ekerler.

Eylül gelince ilçede Kız Enstitüsü açılır. Hüsnü Efendi, İnci'yi hemen oraya verir. Oktay'ı da ilkokula yazdırır. Sonuçtan memnundur: Çocuklarının ikisi de sınıflarını birincilikle bitirmişlerdir. Asmalar büyümüş, çabalar boşa gitmemiştir.

İnci okulda kullanacağı iplikleri gidip tuhafiyeci Ertan'dan alır. Kadınların çarşıya çıkması ayıp olduğundan, alışverişi okul müdiresi yapmaktadır. Bundan ötürü, İnci'yi karşısında görünce Ertan şaşırır. Göz göze gelirler. O günden sonra ikisi de birbirlerini unutamazlar. Aradan üç ay geçer. Bağ mevsimi geldiğinden aile geceleri çardakta oturur. Anne yemek hazırlığı yapar. Kızını ve oğlunu su almak için gönderir. Çeşmede Ertan'la karşılaşırlar. Ertan onlara yardım eder. Suları eşeğe yüklerler. Oktay'la eşek önde, İnci ile Ertan da arkada söyleşerek yürürler. İkisi de çok heyecanlanır. Birbirlerini sevdiklerini sezerler.

Yine Eylül ayı gelmiş, dersler başlamıştır. İnci sık sık Ertan'ın dükkânına uğrar, konuşurlar. Sonunda evlenmeye karar verirler. Fakat İnci, bağ işlerinde ana babasına yardım etmek amacıyla evliliği biraz geciktirir. Ertan sabırla bekler.

Öte yandan Hüsnü Efendi, yirmi dönümlük bir bağa kavuştuğundan mutludur. Bahar gelince biraz masraf yapmak gerekeceğini düşünür. Ama yeterli parası yoktur.

Kasabanın zenginlerinden Tabakçıoğlu İbrahim, tefecilikle büyük bir servet yapmıştır. Yüksek faizleri ödeyemeyen borçluların bağlarını ellerinden alır. Şimdi de Hüsnü Efendi'nin güzel bağına göz dikmiştir. Bankaya giderek o yıl köylüler için ayrılan kredilerin çoğunu kendi üstüne yaptırır.

Gider kapıları açılınca Hüsnü Efendi bankaya başvurur. Fakat müdür geç kaldığını, kredinin tükendiğini söyler. Ondan sonra nereye giderse Tabakçıoğlu ile karşılaşır. Onun kurduğu düzene göre Hüsnü, önünde sonunda ocağına düşecektir. Nitekim öyle olur. Hüsnü gelir. Tabakçıoğlu diller dökerek onu kandırır. Boş senetleri imzalatır ve karşılığında bin beş yüz lira verir.

İnci bir gün Ertan'ın dükkânına gider. Ertan, askere çağrıldığını, gitmeden nişanlanmak istediğini söyler. İş büyüklere duyurulur, nişan töreni yapılır. Ertesi gün Ertan askere gider.

Tabakçıoğlu, Hüsnü Efendi'yi yıkmak için bütün gücüyle çalışır. İmzalattığı senetlere on iki bin liralık borç yazar. Durumu öğrenen adamcağız şaşırır. Borcunu hemen ödeyemeyecektir. Buna karşılık tenekeci dükkânını Tabakçıoğlu'na devreder. Bununla yetinemeyen açgözlü tefeci bağları kendisinin işleteceğini, ancak borcu bitince geri vereceğini söyler. Hüsnü Efendi donup kalır. Tabakçıoğlu'nun tuzağına düştüğünü anlar, ama artık geç kalmıştır.

İnci, ailenin daha fazla sıkıntıya düşmemesi için terziliğe başlar. Kısa zamanda tutunur. Öyleyken babasının üzüntüsünü dağıtamaz. Evde bir ölüm sessizliği sürer. Hüsnü Efendi bunalınca eşeğine binerek kırlara açılır. Yitirdiği bağına kadar uzanır. Bir gün yine oraya gidince aklına ot toplamak gelir. Ot şehirde iyi para etmektedir. Gelgelelim, Tabakçıoğlu buna da engel olur. Arkasına kolcularını takar. Hüsnü Efendi ağanın bürosuna çıkar, ot yolmasına izin vermesini diler. Tabakçıoğlu onu azarlayarak kovar.

Kovulmak, Hüsnü Efendi'nin ağırına gider. Kırılan onurunu kurtarmak için kendini asmayı tasarlar. Sonra, korkarak vazgeçer.

Ertesi gün yine büroya gider. "Bey, ot yolmama izin ver!" diye yalvarır. Tabakçıoğlu çirkin küfürlerle üzerine saldırır. İş çığrından çıkar. Hüsnü Efendi yeninde sakladığı bıçağı çeker, tefeciyi delik deşik eder. Sonra da gidip karakola teslim olur.

YARGI

"Benim kişilerim, hangi kesimden olursa olsun, aynı dili, ulus dilini (yani İstanbul Türkçesini) kullanırlar. Lehçe (dialekt) kul-

lanmam. Göz uyumuna dayanan İstanbul sentaksını kullanırım. Uluslaşmayla birlikte dialekt de yavaş yavaş eriyor. Buna karşı ulus dilimiz hızla egemen oluyor yayılıyor, daha çok kullanılıyor. İnsanın yarına kalmak, yarın da okunmak, yarın da anlaşılmak diye bir sorunu olursa, elbette ki yarına kalacak olan dili (ulus dilini) kullanacaktır." (Erol Toy)

"*Acı Para*'nın konusunu, Ege bölgesinde bir kasaba yaşantısı içinde taşlı bir toprak parçasını ilkel koşullarda yararlanabilecekleri bir bağ durumuna getiren ailenin çektikleri oluşturur. Bu aileden hareket ederek cumhuriyet döneminde elverişli toprağı bulsa bile onu işleyecek parası olmayan yoksul insanların nasıl tefecilerin eline düştükleri, tefecilerin onları sömürüşleri, bunlara karşı bilinçsizce başkaldırı ve gelişen teknolojinin küçük esnafı ortadan kaldırışı üzerinde durulur. (...) Yazar *Acı Para*'da esnafı anlattığını belirtmekle birlikte romanda esnaf olarak yalnız lehimci Hüsnü vardır. Olaylar onun çevresinde gelişir. Böylece lehimci Hüsnü romana esnafın simgesi olarak konmuş olur. Kasabada göze çarpan birkaç kişi de romanın öbür kişilerini oluşturur." (Olcay Önertoy)

"Erol Toy *Acı Para*'da Anadolu insanını anlatıyor. Yer yer şiirselliğe varan bir anlatımı, yalın, dupduru dili ve ilginç olay örgüsüyle bizce başarılı olmuş sayılır. Acıları, sevinçleri, umutları, yıkımları ile bizim olan, ezilmeyi doğa yasası sayan, bozuk düzenin çarkları arasında inim inim inleyen toplumumuzun bir kesitini başarıyla sergiliyor *Acı Para.* (...) Erol Toy tefecilerin gücünü, banka-tefeci, banka-halk ilişkisini, devlet bankalarından sözde halk yararına dağıtılan kredilerin nasıl halk zararına işlediğini gözler önüne seriyor. Kırsal kesimdeki kırbaçlı ağaların yerini, kasabalarda ve kentlerde tefecilerin aldığını, halkın bilinçlenmesinin ise sorunun tek çözüm yolu olduğunu dile getiriyor. (...) Kişileri çabuk konuşturması, yerel deyimlere yer vermemesi, hep söylenmesi gerekeni söyletmesi, II. Dünya Savaşı'nın toplumumuzda yarattığı olumsuzlukları –ki, olay zamanı bu zamandır– ele almayışı bizce eksikliklerdir. Tüm bunlara karşın biz, saray edebiyatı yapmanın yazarına ödül kazandırdığı bir dönemde, Erol Toy'u

romancı olarak başarılı saymayı yeğliyoruz. Bugün eksik bıraktığını yarın tamamlar diyoruz. *Acı Para* bu durumuyla bile başarılı bir romandır diyoruz." (Saadettin Öztürk)

"Tezi önceden konmuş, olayları buna göre yürütülmüş, araya işi uzatan bölümler eklenerek beslenmiş, acele bir roman çalışması." (Rauf Mutluay)

"Önceki romanını okumak fırsatını bulamamıştım. Yeni yayınlanan romanını okumaya başladım. Yeni sözcükleri, öylesine yerli yerinde kullanıyor ki, tek kelime ile dili ve anlatışı güzel. Yazdığı çevrenin diyalektini iyi biliyor. Hepsinden önemlisi, romanını kurarken, kullandığı teknik, ustalığa iyice yaklaştırmış onu. Taşlı bir toprak parçasını, ilkel koşullar içerisinde çalışan küçük bir aile nasıl bağ yapıyor, onu öğreniyorsunuz. Bütün bunlar olurken, neler çekiyor insanoğlu? Sayfa sayfa ilerleyerek bunu izliyorsunuz. Ege'nin başka bir bölgesi, ona konu olmuş. İyi bir romancı, hazırlığı yapıyor durmadan. *Acı Para*'nın konusunu anlatmıyorum. Okursanız, Ege'de bir kasaba kesiti içinde, değişik bir anlatımla yazılmış insanlarımızı bulacaksınız." (Ömer Faruk Toprak)

KAYNAK

Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1971), Ömer Faruk Toprak (Yeni Ufuklar, Şubat 1971), Saadettin Öztürk (Yeni Ortam, 19.6.1974), Behçet Necatigil (*Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 1979), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

ŞAFAK

Sevgi Soysal

YAŞAMI

Sevgi Soysal, 30 Eylül 1936'da İstanbul'da doğdu. Ankara Kız Lisesi'ni, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü'nü bitirdi. 1957-1958 döneminde Almanya'da Göttingen Üniversitesi'nde arkeoloji ve tiyatro derslerini izledi. Dönüşte TRT Kurumu'nda program uzmanı olarak çalıştı. Dost, Yelken, Ataç, Değişim dergilerinde ilk yazı ve hikâyelerini yayımladı. *Yürümek* romanıyla 1970 TRT Sanat Ödülleri Yarışması'nda başarı ödülünü, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*'yle 1974 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı. 12 Mart döneminde tutuklandı, bir yıl hapis yattı. *Yürümek* romanı, müstehcen sayılarak toplatıldı. Yargılanıp aklandı. Özdemir Nutku ve Başar Sabuncu ile bir süre evli yaşadı. En son Mümtaz Soysal ile evliyken, 22 Kasım 1976'da İstanbul'da kanserden öldü.

ESERLERİ

Roman: *Yürümek* (1970), *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* (1973), *Şafak* (1975). – Hikâye: *Tutkulu Perçem* (1962), *Tante Rosa* (1968), *Barış Adlı Çocuk* (1976), *Hoşgeldin Ölüm* (*Tutkulu Perçem*'le birlikte, 1980). – Günce/Anı/Gezi: *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* (1976). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Bakmak* (1977). – Tüm Eserleri: *Tüm Eserleri* (8 cilt, 1986).

ÖZET

Oya, 12 Mart döneminde Adana'ya sürgün edilmiştir. Bir otelde tek başına yaşamaktadır. Polisin gözetimi altındadır. Yalnızdır. İyiden iyiye canı sıkılmaktadır.

Bir gün sokakta avukat Hüseyin'le karşılaşır. Hüseyin onu tanır, yakınlık gösterir. Akşamleyin akrabası işçi Ali'nin evine götürür. İstanbul'daki tutukluluğu sona eren öğretmen Mustafa da oradadır. Yemeğe oturulur. Tatlı tatlı konuşulur. Bir ara tahta kapı tekmeyle açılır. İçeri üç kişi girer. Evde gizli toplantı yapıldığı 'ihbar' edilmiştir.

Oya önce şaşırır, sonra da üzülür. Geldiğine pişman olmuştur. Çünkü sürgünlüğün bitmesine az kalmıştır. Şimdi ne yapacaktır?

Görevliler evdekileri götürürler. Emniyet Müdürü Zekâi Bey'e telefon edilir. Müdür briç partisini bırakarak gelir. Oya'yı hücreye koyarlar. Oya, yan odada Ali'nin ağladığını duyar. Ürperir. Az sonra kapısı açılır. Müdürün odasına götürülür. Zekâi Bey genç kadını azarlar, ifadesini yazması için bir odaya kapatılır. Fakat Oya'nın yazacak hiçbir şeyi yoktur. Önüne kâğıt kalem ile bir de cop bırakılmıştır. Ona baktıkça sarsılır. Bir yıl önce arkadaşı Sema'ın başından geçeni hatırlar. Bunalır. Sonra kendini toparlar. Önündeki kağıda bakar. Üzerine yalnızca bir sözcük yazmıştır: "Cop". Bunu görünce yeniden geçmişe döner...

Saatler geçer. Fakat o hâlâ bir şey yazamamıştır. Zekâi Bey'in sabrı tükenmiştir. Gecesi berbat olmuştur. Buna karşın, soruşturmadan bir sonuç alınamamıştır. Zile basar, Mustafa'yı çağırtır. Amacı, öğretmeni korkutup şaşırtarak ağzından söz almaktır. Fakat bir şey elde edemez. Çünkü anlatılacak bir şey yoktur. Mustafa da, arkadaşları da suçsuzdur. İhbar asılsızdır.

Müdür telefonla durumu sıkıyönetimin ilgililerine bildirir. Ne yapacağını sorar. Kanıt yoksa sanıklar salıverilecektir. Şafak sökmek üzeredir.

Oya, Hüseyin ve Mustafa sabahlayin bir cipe bindirilir. (Ali daha önce bırakılmıştır). Şoför sıkıyönetime götürüleceklerini söyler. Cipi oraya yakın bir yerde durdurur. Polis, "Haydi inin, serbestsiniz" der. Arabadakiler şaşırırlar. Sevinerek dışarı çıkarlar. Birlikte yürümeye koyulurlar. İlkin Hüseyin, ardından Mustafa ayrılır. Oya yalnız kalır. Hava açık, güneş pırıl pırıldır. Palmiyeli caddede biraz yürür. Kendini bayram yerinde bulur. Salıncağa binmek, özgürlüğün tadını çıkarmak ister. Yakında sürgünlüğü sona erecektir. Yorgundur, Ankara'ya değil, belki güneye (örneğin Marmaris'e) gidecek, dinlenecektir...

YARGI

"Bir sürgünün yaşamasından çıkardığı kesinlikle 12 Mart dönemini sergiliyor Sevgi Soysal. (...) Roman üç bölümde gelişiyor: Baskın, Sorgu ve Şafak. Birinci bölümde, baskını belirten ilk hareketi çıkış noktası alan Sevgi Soysal, geçmişe dönüşlerle romanın kişilerini sergiliyor. (...) Roman iç ve dış biçimde adlandırabileceğimiz iki çatışma üzerine kurulmuş: Birincisi insanın dış gerçekle çatışması, ikincisi de kendi kendisiyle. (...) Bu iki çatışma romanda iç içe yürüyor, biri ötekinden soyutlanmıyor, etkileşim içinde bütünleşiyor. Başarıyı da bu sağlıyor zaten. Sevgi Soysal'ın kişileri canlı. Seviyor, bağlanıyor, korkuyor, utanıyor, ihanet edebiliyorlar. (...) Sevgi Soysal'ın kişileri tıpkı hayatın kendisi gibi değişken. İlişkileriyle var oluyorlar, gerçeklikleri bu ilişkilerin niteliğine ve gelişimine bağlı. Duyguları, düşünceleri hem kendi gerçeklerinden bağımsız değil, hem de yaşadıkları olayların içinde biçimleniyor ve davranışlarına yansıyor. (...) Romanda göze batan tek kusur, Sevgi Soysal'ın anılarını fazlaca kullanmış olması. Bu, romanın yapısında yer yer kopmalara yol açıyor. An'la geçmiş arasındaki bağ, kısa geçişler, birinden öbürüne atlamalar biçiminde yürütülmediği, çağrışımın ötesinde, kimi durumlar hikâye edildiği için kurgusal bir aksama doğuyor. Kimi anılar ya da izlenimler üst üste yığılıyor. Anlatımda bir denge kurulamamış kısacası. Bu açıdan, yazar, birinci bölümde ne ölçüde başarılıysa, ikinci ve üçüncü bölümlerde o ölçüde başarısız." (Atillâ Özkırımlı)

"Böylece üç bölümde yer alan olaylarla birlikte kişilerin birbirleriyle ilişkileri, geçmişleri, sosyal durumları, düşünce düzeyleri, birbirleriyle ve kendi kendileriyle hesaplaşmaları yansıtılıyor. Özellikle kentin yaşamını yansıtma, sınıflar arasındaki yaşayış farklılıklarını, siyah-beyazları ortaya koyma çabası hemen göze çarpıyor. Bu kaygıdan dolayıdır ki teknik kimi yerlerde zayıflıyor, etkinliğini yitiriyor, kimi yerlerde ise romanın bütünlüğüyle bağdaşmayan parçalar yer alıyor. (...) Buna karşılık yerinde, haklı, kesin gözlemleri var yazarın, bol bol. Ve yer yer rahat, canlı anlatımı, konuya göre değişen anlatım temposu sağlama ustalığı. Ve tiplerini çizmedeki başarısı, gerçekliği." (Alpay Kabacalı)

"Polisin bir eve baskın yapıp ev sahiplerini ve konuklarını götürmesiyle başlayan ve ertesi sabah 'şafak vakti' götürülenlerin yine salıverilmesiyle noktalanan romanda iskelet olaylar, bir gece içine sığdırılmış. Ancak bu olaylardan yola çıkılarak varılmak istenen boyutlar, çok başarılı geri dönüşlerle alabildiğine açık ve seçik yansıtılmış. Ne düne geçişte, ne de dünden yine olay gecesine bağlanışta en ufak bir aksama, yadırgatan bir nokta var. (...) Bir avuç insan var *Şafak*'ta ve de bunların tümü eti ve kemiğiyle, tutku ve zaaflarıyla, yüreklilik ve korkaklıklarıyla insan, gerçek insan. Sanırım vuruculukları da, salt insan olarak işlenmelerinden ileri geliyor. (...) Ama Sevgi Soysal, yaşanılanı anlatmakla yetinmiş biri de değil bu romanda. Kişilerin iç dünyasına ışık tutmuş, bir iç hesaplaşmaya girmiş. Dış koşullarla iç dünyaların oluşumları arasındaki ilişkilerin insana yabancı gelebilecek tek bir yanı yok. (...) Romanda başarılı işlenişlerden biri de, parmaklıkların ardına giren insanın nasıl bir savaş verdiği, direnişinin kırılmaması için nasıl çabaladığı ile ilgili." (Ahmet Cemal)

"Öte yandan, *Şafak*'ın yalnız edebiyat üretimi sınırları içinde bir önemi var. Biçiminin, tekniğinin, kısaca yapısının getirdiği yenilik diyebiliriz buna. (...) Bu gibi ayrıntılarda ve genel olarak bütün roman boyunca izlediği teknikte, belli bir hikâyeyi değil, doğrudan doğruya hayatın kendisinin yapısını anlatıyor Sevgi Soysal. Kişilerin birbirlerine bakışlarında da görüyoruz aynı titiz işlemeyi. İnsanların ruh halleri, içsel nedenlerle, anılarla vb. değişiyor. O anda karşısında olan bunları anlayamıyor. Özellikle sorgu sahnelerinde belirginleşiyor bu durumlar." (Murat Belge)

"Anlatımdaki ana özellik de, *Şafak*'ta tekdüze, yorucu akışından sıyrılıp kıvraklığa varıyor. Çoğu fiilsiz kısa cümleler, bu romanda, anlatılan yere göre gerekli esnekliğe ya da akış değişkenliğine uğruyor. (...) Bir kez, romanın olayı daha iyi ayıklanmış, kişileri daha belirgin, çözümlemeleri daha başarılı, vurguladığı şey daha önemli, bildirisi daha açık. Odağı yine bir küçük burjuva aydın kadın oluşturduğu halde, onun yanına konan ve en az onun kadar derinliğine verilen, Mustafa ve Hüseyin adlı iki değişik aydın kişi, *Şafak*'ı roman boyutlarına daha çok yükseltiyor." (Kemal Özer)

"Sevgi Soysal ilk defa *Şafak*'ta sağlam bir roman yapısı kurmuş. (...) *Şafak*, gerçekte sorular getiren bir roman. Yaşamanın içinden gelen ve kişilerin başkalarına değil, kendi kendilerine sordukları sorular, yakın geçmişin özeleştirisi ile geleceğin sorumluluğundan çıkan, yaşamak kadar gerçek sorular. (...) Sevgi Soysal ayrıntıları ustalıkla kullanıyor. Güçlü bir gözlem yeteneği var." (Fethi Naci)

KAYNAK

Ahmet Cemal (Yeni Ortam, 15.5.1975), Alpay Kabacalı (Milliyet Sanat, 20.6.1975), Kemal Özer (Militan, Haziran 1975), Timuçin Özyürekli (Yeni Ortam, 20.9.1975), Murat Belge (Birikim, Şubat 1976, Nisan 1976, Temmuz 1976), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976/Cumhuriyet, 28.2.1976/Birikim, Ocak 1977), Fethi Naci (*Edebiyat Yazıları*, 1976), Selim İleri (Türkiye Yazıları, Haziran 1977), Yaşar İlksavaş (Dünya, 28.11.1978), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

ALİ ALİ

HASAN KIYAFET

YAŞAMI

Hasan Kıyafet, 1938'de Kaman'ın (Kırşehir) Çağırkan köyünde doğdu. 1957'de Pazarören Köy Enstitüsü'nü bitirdi. Birkaç yıl köylerde öğretmenlik yaptı. 1960'ta Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdi. 1962'de İngilizce Bölümü'nü bitirdikten sonra, Samsun Lisesi'ne atandı. Orada Çaltı gazetesinde ilk yazılarını, şiirlerini yayımladı. Eskişehir, Tekirdağ, Niğde ve İstanbul'da öğretmenlik uğraşını sürdürdü. Çamlıca Kız Lisesi Müdürlüğü'nde bulundu. Şimdi emekli.

ESERLERİ

Roman: *Komünist İmam* (1969), *Başlayan Kavga* (1976), *Dişi Kurt* (1978), *Küçük Kapıcı* (1978), *Bizim Lise* (1984), *Ali Ali* (1986), *Yaşamak Yasak* (1986), *İnsan Yokuşu* (2002). – Hikâye: *Baraç* (1974), *Radar* (1977), *Bizim Fabrika* (1980), *Görüş Günü* (1985), *İşkence Öyküleri* (1987), *Yelkovanotu* (1989), *Diyarbekir'e Girmek* (2001). – Çocuk: *Çingene Çocuğu* (1979), *Cin Top* (1981), *Almanya Afacanları* (1981), *Yatırım Çocukları* (1990). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Ders Çalışma ve Başarı Yolu* (Leyla Kıyafet'le, 1976). – Günce/Anı/Gezi: *Hücrede Şenlik Var* (1980), *Mahpus Yılmaz Güney* (1988). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *Oy Pazarı* (1978), *12 Mart Fıkraları* (1980).

ÖZET

Everek köyünden Fato ile komşu Gülözü'nden Hüseyin birbirlerini severler. Fakat biri Sünni, öbürü Alevi aileden gelmektedir.

Mezhep ayrılığı dolayısıyla evlenmeleri olanaksızdır. Bu yüzden genç âşıklar kaçmak zorunda kalırlar.

Olay, her ikisinin de çevresinde tepkiyle karşılanır. Yakalanmaları için peşlerine adam takılır. Şafak alacasında Kızılırmak kıyısında sevgililer tuzağa düşürülür. Sünnilerden silahlı üç kişi onları yakalar. Ellerini bağlayarak götürür.

Fato'nın babası Everekli Celep Osman'ın ağzını bıçak açmaz. Utancından kimseyle görüşmez. Kızının bir Alevi'yle kaçmasını bir türlü içine sindiremez. Karısı Zalha da üzüntüsünden yatağa düşer. Ölmeyi diler.

Everek'in ileri gelenleri toplanıp olayı görüşürler. Köyün zenginlerinden Altıncı Adil, Alevilere ateş püskürür. Onlardan iki kız, bir gelin kaçırmayı, harmanlarını yakmayı önerir. Celep Osman da ona arka çıkar.

Öte yandan, Gülözü köylüleri de üzgündür. Hüseyin'in annesi Anşa'nın yüreği tutuşur. Oğlunun ırmağa atıldığı yolunda haberler alır. Armutlu'da ekinler ateşe verilir. Köylüler yangını söndürmek için çırpınırlar. Hasan Dede'nin evinde toplanıp konuşurlar. Altıncı'nın işe karışmasından çekinirler, ama Hüseyin'in yaptıklarına da kızarlar.

* * *

Nâzım, Cihat, Bekir adlı üç silahlı kişi Hüseyin'le Fato'yu ite kaka, sövüp saya bir mağaraya götürürler. Niyetleri delikanlıyı öldürmek, kızı da babasına teslim etmektir. İçlerinden biri araba bulmaya gider. Öbürü dışarıda bekler. Üçüncüsü gizlice kızla oğlanın iplerini çözer. Hüseyin'in babası kıtlıkta onun babasına yardım etmiştir. Şimdi o da ona yardım etmektedir. Dışarıdaki içeri girince o mağaradan çıkar. Hüseyin birden yerinden fırlar. Kulak tozuna bir tokat vurur. Elinden tabancasını alır. Fato'yla kaçarlar. Gecenin karanlığında, Ürgüp'ü sağda, Avanos'u solda bırakıp yürürler. Dereler tepeler aşarlar. Yamaca vardıklarında kız yorgun düşmüştür. Biraz dinlenirler. Hüseyin'in amacı Kayseri'ye, eniştesi Naki'nin evine sığınmaktır. Naki kitapçılıkla uğraşan bilgili, şakacı, ilerici bir insandır. Onları sevecenlikle karşılar. İstan-

bul'a gitmelerini doğru bulmaz. Burada kalıp dayanmalarını öğütler. Hüseyin, annesine iyi olduğunu bildiren bir telgraf çeker.

* * *

Nâzım, Cihat ve Bekir köye döndüklerinde kaçakları bulamadıklarını söylerler. Ağaları Altıncı onlara kızar, bağırıp çağırır. Köyün ileri gelenlerini toplar. Sorunu çözmeyi Gülözülülere bırakmayı önerir. Yoksa başlarına gelecekleri düşünmelerini söyleyecektir onlara. Evereklileri ses çıkarmazlar.

Gülözü'nün sözü geçenleri de toplanıp sorunu görüşürler. Birkaçı Hüseyin'i bulup teslim etmeyi öne sürerler; birçoğu da onlara karşı çıkarlar. Sonuçta hazırlıklı olmaya, gerekirse silahlanmaya karar verirler. Bunu duyan Altıncı keyiflenir, Evereklileri daha da kışkırtır. Kızılbaşlardan öç alıp köyün namusunu temizleyeceğine and içer.

Bir süre sonra Gülözü'nden Salman Ağa'nın dükkânına bomba atılır. Salman korkusundan kuyumculuğu bırakır, zahireciliğe başlar. Sarraflık yapan Altıncı buna pek sevinir.

Hüseyin ile Fato nikâhlanırlar. Yıllık izni biten Hüseyin kiremit fabrikasındaki işine döner. Az sonra işçi temsilcisi seçilir. Arkadaşı ve karısından ağabeyi Murat, olup bitenlere sevinir. Çünkü o da Hüseyin gibi okuyan, ileri düşünceli bir gençtir. Hukukta öğrencidir. Bir gün bakkalda yabancı iki delikanlı ona sataşırlar. Çıkan kavgada Murat yaralanır. Altıncı'nın partisine bağlı olan saldırganlar kaçarlar. Hüseyin'den yana tavır aldığı ve evlenmeyi doğal karşıladığı için babası, Murat'a kızıp küser.

Kış bastırmıştır. Paydosta işyerinde dolaşırken Hüseyin kulağının dibinde patlayan üç el silah sesiyle irkilir. Omuzundan yaralanır. Hastaneye kaldırılır. Komşulardan Sefer Dayı, olayı Fato'ya bildirir. Fato hastaneye koşar. Neyse ki ameliyat başarılı geçmiş, kocası kurtulmuştur.

Hüseyin taburcu olunca işçiler, komşular, arkadaşlar, köylüler onu görmeye gelirler. Fato onlara çay yapar. Konuşurken ağlar. İyice korkmuştur. Konuklar onu yatıştırırlar. Mühendis Doğan mezhep kavgasının, bağnazlığın zararlarını anlatır. Naki saz ça-

lar. Onlardan sonra Murat ile Hıdır da geçmiş olsuna gelirler. Murat ağabeyini görünce sevinir.

Fabrikada işçiler Nisan'da greve gitmeyi tasarlar. Bu konuda Doğan da onlara yardımcı olur. Özellikle din üstüne onlara yararlı bilgiler verir. Çoğunlukla Aleviler ile sendikacı işçilerin oturduğu Şenevler mahallesindeki gecekonduların yaza doğru yıktırılacağı söylenir. Bunun için Altıncı'nın belediye ile anlaştığı öne sürülür. İşçiler kaygılanıp öfkelenirler.

Bahar gelir. Sokakta giderken Fato birkaç kişinin saldırısına uğrar. Kendini komşusu Zarife'nin evine zor atar. Hüseyin koşarak eve gelir. Eşini yara bere içinde bulur. Üstü başı da yırtılmıştır.

Koyu sağcı partisinin de dürtüsü ve desteğiyle Altıncı, ortalığı karıştırmayı sürdürür. Bundan (özellikle gizli silah satışından) çıkar sağlar. Adamlarından Cihat'la Hıdır'a da diş biler. Traktörü kullanırken devirdiği için Nâzım'a sövüp sayar. Nâzım daha fazla dayanamaz, işi bırakır, geceleyin köyden kaçar. Doğan'ın ve Hüseyin'in yardımıyla fabrikada iş bulur.

Ürgüp'te pazar kurulduğu bir gün Salman Ağa, Ömer Hoca, Hasan Dede, Altıncı'nın dükkânında buluşurlar. Altıncı onlara güzel bir ziyafet çeker. Konuşma sonunda din ve mezhep düşmanı, solcu saydıkları Murat, Hıdır ve Hüseyin'in işini bitirmeyi kararlaştırırlar.

Altıncı, belediye başkanıyla görüşür. Grevden önce evlerin yıkılması yolunda telkinde bulunur. Fabrikanın patronunun da onayını alır.

İşçiler greve hazırlanırlar. Gelgelelim, onlarla fazla ilgilendiği gerekçesiyle mühendis Doğan'ın işine son verilir.

Çok geçmez, mahalleye dozerler gelir. Hem Alevilerin, hem de Sünnülerin oturdukları evleri yıkmaya başlar. Bu yüzden, Yeni mahallelilerin şaşkınlığı ve üzüntüsü Şenevlerde oturanlardan büyük olur. Sonunda, her iki mahallenin halkı çıkarlarının ortak olduğunu anlar, mezhep ayrımına aldırmayıp birbirlerine yaklaşır.

YARGI

"*Ali Ali* salt bir mezhep romanı değildir. Yaşamı belirlemeyen, ancak onu yoğun biçimde etkileyen dinlere, diyalektik bir bakışın romanıdır. Teolojik inançların nerdeyse rafa kalktığı bir çağda, onların ayrıntıları olan mezhepler için halen insanlar öldürülmektedir. Oysa ortada dönen bir dolap var. Din-mezhep maskeli kavgaların arkasındaki gerçek neden ekmek ve sınıf sorunudur. *Ali Ali*'de bu gerçeği yakalamaya çalıştım. Özsüz biçimin boş çuval örneği ayakta durmayacağı inancındayım. Gorki ile Brecht'in romanı, öyküyü bir bakıma ders kitabı gibi görmelerini anlıyorum. (...) *Ali Ali*'de bu anlayışa denk bir öz ve gecekondularda, köylerde anlaşılabilecek bir biçimle yola çıktım. Örneğin, zamanımıza kadar bilindiği biçimiyle, Hazreti Ali'nin ezilenlerin yanında olmayıp, ezilenlerin ondan yana olduğu gerçeğini saptadım."(Hasan Kıyafet)

"*Ali Ali*, Hasan Kıyafet'in son romanı. Romana ana konu edinilen Alevi-Sünni sorunu, yalnız yurdumuzun değil, tüm İslâm aleminin kanayan yarası. Kıyafet, romanını bu çelişki üstüne kurmuş. Mezhep diye diye mezhebin, din diye diye dinin canına okuyanların üstüne varıyor. Kapak yazısını yazan Abidin Nesimi'nin deyişiyle, 'Dinlerin bile yoğun tartışıldığı bir çağda, onların küçük ayrıntıları olan mezhepler için insanların öldürülmesi niye.' (...) Roman, baştan sona uyumlu bir gerilim taşıdığından, su gibi okunuyor. Yerel motiflerin işlenişi, doğa betimlemeleri, coğrafi zenginlik ayrıca romanın tadını artırıyorlar. Belli ki yazar o yöreyi iyi biliyor. Erciyes, Alidağı, Avanos, Ürgüp arası gözlemci bir tutumla verilmiş." (İlyas Aycan)

"Başlangıçtan beri çalışmalarını yalın görünümlü köklü toplumsal olgular üzerinde yoğunlaştıran Kıyafet, bu romanıyla da, kökleri tarihin derinliklerine uzanan inanç çatışmalarından birini –Anadolu'daki Alevi-Sünni çelişkisini, çatışkısını– bir kız kaçırma olayından, giderek güncel boyutlarıyla işliyor. (...) Yazar, toplumsal katmanlar arasındaki mücadelenin Alevilik-Sünnilik mücadelesi gibi mezhepsel bir temele dayandırılamayacağını, bu parolalarla sürdürülen mücadelenin gerçekte emekle sermayenin mücadelesi olduğunu diyalektik bir yaklaşım ve inandırıcı, çarpıcı tiplerle ser-

giliyor. Bu tipler, dış dünyaları ve iç dünyalarıyla yeterli derinlikte çizilebilselerdi kuşkusuz daha etkileyici ve kalıcı olabilirlerdi. Yazarın bu açıdan doğa, durum ve hareket betimlemelerinde daha başarılı olduğu söylenebilir. Özetle, imge ve düşünceyle sarmalanmış bir anlatım üzerine kurulan roman bir solukta okunabilirken, seçilen konu ve getirdiği insansal-evrensel mesajla toplumcu gerçekçi roman türüne de özgün bir örnek oluşturuyor." (?)

"Duyulup yazılmamış *Ali Ali*. Yaşanmış, görülmüş, öyle yazılmış. Erciyes'in mağrur çocuğu Hasan Kıyafet, olayları bir gazeteci, bir sosyolog gibi adım adım izlemiş. Olayların içine dalmış. (...) Olayları tek tek incelemiş, nedenlerini tek tek önümüze yayarak, asıl suçluları kulaklarından tutup eşsiz bir sanatçı ustalığıyla önümüze sermiştir. Sosyal sorunların çözümü 'gerçek'te gizlidir. Peki öyleyse gerçek nerede? İşte bu soruyu yanıtlarken Hasan Kıyafet, anlı şanlı yazarlarımızın pek çoğundan ayrılır. Çünkü o, 'gerçek, halkın içindedir' der. (...) *Ali Ali* romanındaki çatışmalar, sorunlar hiçbirimize yabancı değil. Belleğimizde özlü bir çamur yığını gibi duran ve kardeşi kardeşe vurduran Alevi-Sünni ayrımı. Hasan Kıyafet bu ayrımın çıkar ayrılığı olduğunu yazarak, bu ayrımın alevlenmesinden medet umanların boğazına kalemden bıçağını dayamıştır. Romanda durmadan Alevi-Sünni sorunları tartışılır. (...) Bunlardan kimlerin kârlı çıktığı, halkın yalın diliyle önümüze serilir." (Haydar Aksoy)

KAYNAK

İlyas Aycan (Günümüzde Kitaplar, Nisan 1986), Haydar Aksoy (Yalaz/Seçki, 1986, s. 2), ? (Abece, Haziran 1986).

KAÇIŞ

AYLA KUTLU

YAŞAMI

Ayla Kutlu, 15 Ağustos 1938'de Antakya'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Güney ve Güneydoğu Anadolu'nun çeşitli kentlerinde tamamladı. 1960'ta Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. İçişleri Bakanlığı'nda görev aldı. Mümeyyizlik yaptı, Özlük İşleri Müdürlüğü'nde çalıştı. 1976'da Özgür İnsan dergisinde Aygen Berel takma adıyla ilk hikâyelerini, kitap tanıtma yazılarını yayımladı. 13. Antalya Film Festivali'nde film hikâyesi yarışmasında ikinci oldu. *Bir Göçmen Kuştu O* ile 1986 Madaralı Roman Ödülü'nü, *Hoşça Kal Umut* ile 1987 Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Roman Ödülü'nü, *Sen de Gitme Triyandafilis*'le 1991 Sait Faik Öykü Ödülü'nü ve *Mekruh Kadınlar Mezarlığı* ile de 1996 Yunus Nadi Öykü ve *Kargalar*'la 1997 Yunus Nadi Senaryo Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Kaçış* (1979), *Islak Güneş* (1980), *Cadı Ağacı* (1983), *Tutsaklar* (1983), *Bir Göçmen Kuştu O* (1985), *Hoşça Kal Umut* (1987), *Kadın Destanı* (Dokuz romanı bir arada, 1994), *Emir Bey'in Kızları* (*Bir Göçmen Kuştu O*'yla beraber, 1996). –Hikâye: *Hüsnüyusuf Güzellemesi* (1984), *Sen de Gitme Triyandafilis* (1990), *Cadı Ağacı* (1999), *Yıldız Yavrusu Ramram'ın Dünya Serüvenleri* (1994), *Başı Kuşlu Çocuk* (1995), *Beceriksizler Sirki* (1995), *Gezgin Kertenkele ile Kutup Ayısı* (1995), *Çiçek Elli Robot* (1995), *Küçük Mavi Tren* (1995), *Kendini Köpek Sanan Ayakkabılar* (1995), *Merhaba Sevgi* (1995), *Mekruh Kadınlar Mezarlığı* (1996). Senaryo: *Kargalar* (1997).

ÖZET

Üstün, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde toplumsal ekonomi asistanıdır. Araştırma yapmak ve tezini hazırlamak üzere burslu olarak ansızın Paris'e gider. Üç yıl birlikte yaşadığı sevgilisi Ayhan bu kaçar gibi gidişle şaşırır. Merak ve üzüntüden günlerce kendine gelemez. Üstün'den bir açıklama bekler, ama haber bile alamaz.

Üstün'ün arkadaşı asistan Cahit öteden beri Ayhan'a ilgi ve hayranlık duymaktadır. Durumu fırsat bilerek ona evlenme teklifinde bulunur. Bırakılmaktan, umarsızlıktan bunalan kız, Üstün'e olan kızgınlığının da etkisiyle teklifi kabul eder. Evlenirler.

Üstün, aradan bir yıla yakın zaman geçmesine karşın, Ayhan'ı aramaz, ama unutamaz da. Ona bir açıklama yapmadığı için suçlu sayar kendini. Uzun bir mektup yazarak o günkü durumunu belirtmeye, sevgilisinin gönlünü almaya çabalar. Güç bir iş olduğundan mektubun yazılması aylar sürer.

Sonunda Üstün, Türkiye'ye dönmeye karar verir. Gerçi Cahit'ten aldığı bir mektupta siyasal ortamın dönmeye elverişli olmadığı belirtilmiştir, ama o kararından caymaz. Hazırlıklarını yapar, Ayhan'a yazmakta olduğu mektubu tamamlar. Fransa'dan ayrılırken postaya atması için onu kız arkadaşı Mireille'e verir. Gelgelelim, yurduna ayak basar basmaz gözaltına alınıp Ankara'ya gönderilir.

Öte yandan, Ayhan onun ayrıntılı mektubunu okuyunca, bir türlü ısınamadığı evliliği bozmaya karar verir. Cahit buna inanamaz. Fakat Ayhan bir gün eşyasını bavula doldurarak evden ayrılır. Babasının eski öğrencilerinden arkadaşı Ahmet'in evine gider. Ne var ki o sırada Ahmet de tutuklanmıştır. Karısı Ceren, Ayhan'ı yanına alır. Birlikte ne yapacaklarını konuşurlar. Gazetelerde iri puntolarla bir gizli örgütün ortaya çıkarıldığı, Fransa'dan dönen elebaşı Üstün'ün de yakalandığı yazılmaktadır.

Ayhan iş arar ve bulur. Ona göre, Ceren'in evi güvenli değildir. Çünkü polis yeniden baskın yapabilir. Fakat gidecek başka bir yeri de yoktur. İki kadın epey sıkıntı çekerler. İçerdeki erkeklerine öteberi götürmek zorundadırlar. Oysa gelirleri çok kısıtlı-

dır. Üstelik, Ahmet'in annesi astım hastasıdır. Ayhan geçmişte Üstün'le geçirdiği güzel günleri gözleri yaşararak anıp avunur.

Tutuklular içerde dayanışmaya girmişlerdir. Üstün'ü "Hoca" diye çağırırlar. Onu elbirliğiyle korumaya uğraşırlar. Görüş günleri pek telâşlı ve gerilimli olur. Ahmet annesi ve karısını karşılamaya hazırlanır. Üstün, Ayhan'ın kendisini görmeye gelmesini doğru bulmaz. Ona sevgi ve özlem dolu mektuplar yazar. Onları Ceren'le ya da başka biriyle gizlice gönderir. Ayhan elleri titreyerek ve yüreği çarparak mektupları okur. O da Üstün'e uzun cevaplar yazar.

Cahit o günlerde profesör olmayı bekler. Bundan ötürü Ayhan'dan ayrılmak istemez. Yolunu keserek ona yalvarır, eve dönmesini diler. Fakat karısı anlamsız bir evliliği tazeleyip sürdürmenin saçmalığını vurgular. Tartışma sırasında Cahit sinirlenir, Ayhan'ı tokatlar.

Yıkanma günü koğuştakileri karlı havada soğuk bir hamama götürürler. Üstün üşütür, ateşi yükselir, günlerce yatar. Zayıflar, sararıp solar. Ayhan dışardan ona yardım edemediği için kahrolur. Dayanamaz, görüş günü cezaevine gider, Üstün'ü görür. Konuşamazlar, birbirlerine bakakalırlar.

Tutuklular sorgulamaya çağrılır. Herkes iyice hazırlanır. Topluca adliyeye götürülürler. Üstün, ifadesi alınırken, korkunç gerçeği öğrenir: Cahit karısını korumak amacıyla ona Türkiye'ye dönmemesini yazmış, üstelik, gelince de ihbar etmiştir...

Bir başka gün de Ahmet ile arkadaşları sorguya götürülür. Ceren adliyede bir yolunu bularak kocasına annesinin öldüğünü bildirir. Ahmet gibi öbür sanıklar da buna çok üzülürler. Sorgulamadan sonra Ahmet'le birkaç kişi İstanbul'a gönderilirler. Ceren duramaz, o da eşinin peşinden gider. Üstün tecrit denilen bir hücreye kapatılır. Uykusuzluk, korku ve yorgunluktan bitkin düşer. Umutsuzluğa kapılır, ölümü düşünür. Dışarda Ayhan da meraktan kıvranır.

Üstün günler sonra hücreden çıkarılır, koğuşuna götürülür. Artık kurtulamayacağını sanarak kapkacak satın alır. Yemeğini kendisi pişirecektir. Akşamleyin koğuştan dört kişi salıverilir. Üstün onlardan bir delikanlıyla Ayhan'a bir pusula yollar. Ertesi

gün o da tahliye edilir. Ayhan, işyerinde çalışırken, delikanlıyla karşılaşınca şaşırır. Pusulayı elleri titreyerek alır, hemen çantasına atar. Uçar gibi eve koşar. Soyunmadan yatağa uzanır. Kâğıtta yalnızca "Seni seviyorum" yazılıdır. Ayhan duygulanır, dalıp gider. Neden sonra kapının çalındığını duyar. Terliklerini giymeden gidip kapıyı açar, kimseyi göremez. Fakat karla örtülen sokakta henüz silinmemiş ayak izleri vardır. Birden uyanır, çıplak ayakla koşmaya başlar. Herhalde gelip giden Üstün'dür. Onu bulacak ve bir daha bırakmayacaktır.

Umutla, sevinçle, coşkuyla koşar, gittikçe hızlanarak koşar.

YARGI

"*Kaçış*, onun bazı kişilerce nitelendirildiği gibi 1971'lerin değil, 1958'lerin romanıdır. *Kaçış*, bu ülkede 1954'lerin, 1951'lerin, 1944'lerin romanı da olabilirdi. Rastgele bir tarih almadım. İnceledim. Sonra, sevgiyi anlattım. O zaman parçası içinde. 1971'lere getirmek yanlıştır. O yıllar ve koşulları daha sonra anlatacağım. (...) *Kaçış* benim ilk romanım değil. Yayımlanan ilk romanım. Hayır, *Kaçış* otobiyografik bir roman değil. Ayhan ben değilim. Benim bir sürü niteliğim ve yeteneğim Ayhan'da yok. Ayhan'ın nitelikleri de bende yok. Hele olay örgüsü... Anlaşan bir karı kocanın ikinci çocuğu olarak doğdum ben. Yaşamımda hiçbir olağanüstü olay olmadı. Düz bir çizgide gittim. Bu demek değildir ki *Kaçış*'ta otobiyografik temalar yok. Elbette var. Ama bunlar öyküyü götürmüyor. Üstün'ün tutukluluk aylarını bir arkadaşım yaşamıştır. Üstün'ün yakalanışı, saygı duyduğum bir profesörün yakalanışından esinlenir. Ayhan, Samandağı'ndan söz ederken benim çocukluk yıllarımda duyduğum öyküden yararlanır ve o biçimde, yalan yanlış anlatır. Ana, gerçekte benim anneannemdir. Ceren, çok sevdiğim bir arkadaşımdır. Dahası, *Kaçış*'ı artık kendimin göremiyorum. Onu bir kitapçı rafında gördüğüm an benden ayrı, benim dışımda olduğunu anladım." (Ayla Kutlu)

"Ayla Kutlu'nun *Kaçış*'ı bir aydının kendi kendisiyle hesaplaşmasının romanı. Aynı zamanda bir kendini arayışın, gerçek ben-

liğini bulma uğraşının, çıkmazdan kurtulmaya çalışmanın öyküsü. Bu uğraşta tek dayanağı var Kutlu'nun kişisinin: Sevgi. (...) Ayla Kutlu geçmiş-şimdi iç içeliğiyle kişilerin karmaşık duygulanımlarını sevgi yoluyla kendilerini arayışlarını aktarırken kuşkunun, ikircikli bir bakış açısının bulunmadığı, net ve yalın bir başka ilişkiyi de sergiler: Ahmet'le Ceren'in bağlılığını. Bu iki ayrı ilişki de kendilerine özgü bir gerçeklik taşırlar. Kişilerinin kendi koşullarınca belirlenen bireysel gerçekliklerinin ürünüdürler. Ayla Kutlu'nun başarılı bir ilk roman ortaya koyduğunu söylemek gerekmektedir. Ama bu, sınırlı bir başarıdır. Sınırlıdır, çünkü Kutlu bu ilişkiyi anlatmanın, konu edindiği sevginin niteliğini irdelemenin ötesinde bireysel gerçekliğin dışına çıkamamaktadır. Üstelik bu irdelemenin boyutlarının sınırlılığı ayrıntıların sınırlılığını doğurmakta, tıkanmaya, kişilerinin belli birkaç nokta çevresinde dönüp durmalarına yol açmaktadır. Dış gerçeklik iç gerçekliğin fonudur yalnızca. (...) Üstün'ün tutukluluğu birden sona erdiriliverir. Bu sonucun neden, nasıl gerçekleştiği üzerinde durulmadan. Çünkü romancı için önemli olan, Üstün'ün 'Seni seviyorum' sözcüklerini, bu kez çelişkilerden, kuşkusuz iç çelişkilerden kurtulmuş olarak yazabilmesidir. Paris'te vardığı sonuç doğrulanmıştır: Sevgisiz hiçbir sorun çözümlenemez. Bu ise, dolaylı olarak bireyin sevgiyle gerçekleşen kurtuluşunun toplumsal kurtuluşu da sağlayacağı sonucunu getirir. Yanlış olan da romanın oturtulduğu bu temel görüştür. Oysa sevgi ya da sevgisizlik değildir belirleyici olan." (Atillâ Özkırımlı)

"Önce aşk var *Kaçış*'ta; Türk romanında özlemini duyduğumuz bir aşk: Romancının kafasındaki hazır kalıpların çemberini kırmış, yaşayan, insanın karmaşıklığını kişiliklerinde somutlaştıran iki bireyin aşkı. Ve kişilikleri, bu aşkı bizim de yaşamamızı sağlayan zengin ayrıntıların usta bir romancı becerisiyle kullanılışı. Elbette sadece aşk romanı değil *Kaçış*; romanın kişileri 27 Mayıs öncesinin çalkantılı Türkiye'sinde yaşıyorlar, çoğu hapiste. Tartışıyorlar. Kuşku duyuyorlar. Acı çekiyorlar. Karşılarında 'başı iyice dertte' bir hükümetin elinde alabildiğine yozlaşmış bir bürokrasi. Bu koşullar içinde yaşanan bir aşkı anlatıyor *Kaçış*. (...)

Mektup yazmayı seviyor Ayla Kutlu. İyi de yazıyor. Böylece fazla duygulu sözleri roman kişilerine söyleterek kendisi ortadan sıyrılıveriyor. (...) *Kaçış*, Türkiye'nin belirli bir hükümet ve bu anındaki gerçekliğini, küçük burjuva aydınlar açısından başarıyla anlatan bir roman. Bireyselle toplumsalın böylesine uyumlu bir bileşimini çok az romanda bulabiliriz." (Fethi Naci)

KAYNAK

Ayla Kutlu (Sesimiz, Aralık 1980), Atillâ Özkırımlı (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1980), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981).

GURBET YAVRUM

AYSEL ÖZAKIN

YAŞAMI

Aysel Özakın, 1942'de Urfa'da doğdu. İlk ve ortayı İzmir'de okudu. 1963'te Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Fransızca Bölümü'nü bitirdi. Çeşitli liselerde öğretmenlik yaptı. 1979'da *Alnında Mavi Kuşlar* ile Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Gurbet Yavrum* (1975), *Alnında Mavi Kuşlar* (1978), *Genç Kız ve Ölüm* (1980). – Hikâye: *Sessiz Bir Dayanışma* (1976), *Kanal Boyu* (1982), *Mavi Maske* (1988).

ÖZET

Yetmişine merdiven dayayan baba, altı yıldır Kanada'daydı. Yalnız yaşıyordu. Çocukları kaç kez Türkiye'ye dönmesini yazmışlar, o umursamamıştı. Karısıyla dargındı. En küçük kızıyla arkadaşça mektuplaşıyor, yurdundan haberler alıyordu. Yakında kızı, kendisini görmeye gelecekti. Memlekette sıkıyönetim vardı, kızını işten uzaklaştırmışlardı...

Kız uçaktan inince babasını aradı. Baba, kalabalığın ortasında şaşkın bir çocuk gibi bekliyordu. Saçları ağarmıştı. Heyecanlıydı. Gülümseyerek ona doğru yürüdü. Birden kollarını açtı. Kucaklaştılar. Çok mutluydu. Bir taksiye binerek evin yolunu tuttular.

Babasına kitap, rakı ve bulgur getirmişti. Balkona sofrayı kurdular. Baba çiğköfteyi yoğurdu, kız mezeyi hazırladı. Birlikte yiyip içtiler. Bol bol konuştular, anılarını tazelediler. Geç vakit yattılar.

Erkenden uyanan genç kız düşünüyordu: Babası yaşamı boyunca çok şey olmak istemişti: Aydın bir din adamı, yazar, ülkücü öğretmen. Fakat tuttuğu her iş yarım kalmıştı. Bundan ötürü, başta karısı olmak üzere dayıları, teyzeleri hep onunla eğlenmişlerdi. En son bir köyde öğretmen vekilliği elde etmişti. Köylüleri aydınlatmaya uğraştığı, kooperatifçiliği savunduğu için işinden çıkarılmıştı. Geceleyin evi taşlanmıştı. Tek başına, elinde valiziyle kasabaya dönmüştü. Yine başarısızlığa uğramıştı. Sonunda, Kanada'ya gitmeye karar vermişti. Orada iyi bir iş bulacak, para biriktirecekti...

Baba-kız göl kenarında pikniğe gittiler. Suda yüzen küçük yelkenlilere baktılar. Kız çimenlere uzandı. Şehirde yükselen gökdelenleri, karşıdaki dağları seyretti. Daldı: Türkiye'de doğudan batıya göç etmişlerdi. Babası bir Arap'tan ucuza bir arsa satın almıştı. Bir tepenin üstünde, susuz, rüzgârlı, bomboş bir toprak parçası. Karısı ve dört çocuğuyla orada yerleşmeyi tasarlamıştı. Nitekim, bütün aile günlerce canla başla çalışarak bir ev kondurmuşlardı oraya. Doğa çok güzeldi. Aşağıda deniz görünüyordu. Birkaç yıl içinde tepe, yapılarla dolmuştu. Baba o sıra geceleri bir otelde çalışıyordu. Bir oyun yazmış, fakat hiçbir yerde oynatamamıştı. Kızı da onun gibi yazar olmaya özeniyordu. Yazılarını öğretmenleri beğeniyorlardı. Bundan yüreklenerek nerdeyse okulu bırakacaktı. Annesi onu güçlükle caydırmıştı...

Kız ikircim içindeydi: Acaba annesinin iki ay önce öldüğünü söylese miydi? Babası çok mu üzülürdü? Annesi güzel bir kadındı, soyluydu. Fakat evlenmesi onun için bir talihsizlik olmuştu. Kocasının başarısızlıklarından ötürü epey çile çekmişti. Baba bir ara gümrükte çalışmıştı. Rüşvetle yapılan kaçakçılığı önlemeye yeltenince çıkarcıların öfkesini uyandırmıştı. Kendisine tuzaklar kurmuşlardı. Sonunda, dayanamayarak istifayı basmıştı. Bir süre ticaretle uğraşmıştı, ama sabırlı ve becerikli olmadığından, elindeki malları zararına satarak Urfa'ya dönmüştü. Bir gün, görevini kötüye kullanmaktan sekiz aya hüküm giydiğini öğrenince İstanbul'a kaçmıştı. Fakat yakalanmış, içeri atılmıştı. Orada bir hükümlüden ciltçiliği öğrenmişti. Hapisten çıkınca ciltçilik yapmaya başlamıştı...

Kız, babasının koluna girdi. Yavaş yavaş dağa tırmandılar. Fotoğraf çektiler. Çevre yeşil, bakımlı ve temizdi. Tepedeki kendi ev-

lerini düşündüler. Orada babası bir caminin yapılmasına önayak olmuş, sonra da imamlığını yapmıştı...

Dağdaki bir kahveye vardılar. Baba, kızına dondurma ısmarladı. Bol bol konuşup gülüştüler.

Dağ evindeyken akrabadan Sıddık Bey'le eşi onları görmeye gelmişlerdi. Zamanla ilişkiler ilerlemiş, sıkı fıkı olmuşlardı. Sıddık Bey tütün tüccarıydı. Babanın yanında çalışmasını istemişti. İyi bir işti. Bir süre sonra evi satarak İzmir'e taşınmışlardı. Fakat mutlulukları uzun sürmemişti. Baba, işyerinde tanık olduğu haksız, kirli oyunlara dayanamayarak ayrılmıştı. Bu yüzden eşiyle atışmışlardı. Karısı ağlayıp sızlanmış ve küsmüştü. Baba işsiz kalınca evi satmıştı. Bir ara bir kitabevine girmişti. Yazık ki az sonra oradan da uzaklaştırılmıştı. Anne, yorgun ve hasta düşmüştü. Artık dikiş de dikemiyordu. Abla ile ağabey bir fabrikada işçiliğe başlamışlardı. Küçük kız da kışın okuyor, yazın onlara katılıyordu...

Öğleden sona baba-kız alışverişe çıktılar. Büyük bir mağazadan giysiler aldılar. Dışarda bir havuzun başında oturup çevreyi seyre daldılar. Ortalık çeşitli uluslardan göçmenlerle doluydu. Çoğu dalgındı.

Kız liseyi bitirince yatılı okula girmişti. Pek sevinmişti buna. Çünkü özgürdü artık. Birtakım kız, erkek arkadaşlar edinmişti. Birlikte gezilere çıkıyor, konuşup tartışıyorlardı. Özellikle toplumculara yakınlık duyuyordu. Yön dergisini okuyan bir gençle tanışmıştı. Hoşlanmıştı ondan. Bir akşam bahçede öpüşmüşlerdi. Geceleyin yatakhanede battaniyeyi başına çekerek ağlamıştı. Sonunda evlenmeye karar vermişlerdi...

Yazın İzmir'e annesini görmeye gitmişti. Kocasından ayrı yaşıyordu. Yeniden iğne yapmaya başlamıştı. Ona göre, "sebatsız, geçimsiz, kavgacı, tavizsiz bir adam"dı kocası. Bu yüzden bütün aile perişan olmuştu. Şimdi evin parasıyla bir kırtasiyeci dükkânı açmıştı. Kız gidip onu da görmüştü. Babası hem şaşırmış, hem de sevinmişti. Birlikte kebap yemişlerdi...

Ayrılacakları gün geldi. Baba başarısızlıklarını biliyor, üzüntü duyuyordu. Kızına kendisine benzememesini söyledi. Valizi birlikte yerleştirdiler. Kız önce New York'a, oradan da Türkiye'ye uçacaktı. Belki bir daha Kanada'ya gelmeyecekti. Dört yıl sonra

babası emekli oluyordu. O da yurduna dönecekti. Bu arada karısı Kanada'ya gelirse sevinirdi. Artık inatçılığı, dargınlığı bırakmalıydı. Birlikte dönerlerdi.

Kızın havaalanındaki gözleri buğulandı. Babası sabah izin alıp gelmişti. Mavi üniforması buruşmuştu. Kızının Kanada'da kalmasını istedi. Ama olanak yoktu buna. Ayrılmaları gerekiyordu. İkisi de üzgündü. Vedalaştılar. Yolcuları uçağa çağırıyorlardı. Kız, camlı kapıya doğru yürüdü.

YARGI

"Roman, bireyle toplum arasındaki bağı açıklamaya çalışıyor: Toplumsal gerçeklik insanın gerçekliğini oluşturuyor, insan da toplumsal gerçekliği değiştirmeye yöneliyor. Romanın başkişisi de toplumsal oluşumun bir ürünüdür. Çeşitli dönemlerde, toplumsal sürecin çeşitli aşamalarında ondaki tutum ve bilinç değişimini izliyoruz. Romanın başından sonuna kadar değişken, hızlı, çekişmeli yaşama serüveni içinde izlediğimiz kişi; başarısızlığa uğramış, amaçlarına ulaşamamış, isteklerini gerçekleştirememiş yaşlı bir adamdır. Şimdi Kanada'da göçmen işçidir.

Yaşlı adamın yanılgıları, başarısızlığının, yanlış bilincinin sonucu, romanda karşısına çıkarılan bir antitezle, kızıyla kavratılmaya çalışılır. Yaşlı adam yaşamı boyunca kendisinin ve toplumun kurtuluşu doğrultusunda kavga vermiştir. Ama doğru bilince ulaşamadan sürdürmüştür kavgasını. Toplumsal kurtuluşu bireysel ve ahlâki bir düzlemde kavrayabilmiştir ancak: İnsanlar tek tek dürüst, yurtsever, haksever olacaklar, böylece bu yurt kalkınacak. İkinci yanılgısı toplumsal kavganın sınıfsal özelliğini görememesinden kaynaklanır. Ona göre bu yurdu kurtaracak olanlar bilinçli, özverili aydınlardır. Bu irdelenen, eleştirilen yanlış ve eksik bilinç, Türkiye'de uzun bir dönemi ve geniş bir aydınlar kesimini kapsamaktadır. Roman, yanlış bilincin eleştirisini getirmeyi ve doğru bilince yönelişi açıklamayı amaçlar." (Aysel Özakın)

"Roman, Kanada'ya göçmüş bir babayla kızını anlatıyor. Baba Türkiye'de anayurdunda pek çok işe girip çıkmış; inançları, özlemleri var, bir dolu da çocuğu, karısı, karısının başarılı akra-

baları. Kıza gelince, o, babasının yaşam karşısında niçin yenildiğini çözümlemeye uğraşıyor (Özakın'ın tek kusuru, romanın sonlarında, bu çözümleme işine çokça kapılması, asıl roman çizgisinin dışına çıkması). Babayla kızın Kanada'da geçirdikleri süreç, geriye dönüşlerle Türkiye'deki yaşantıya bağlanıyor. Özakın geriye dönüş tekniğini şaşılacak bir yalınlıkla kullanmış. (...) Kanada'da birbirlerini uzun yıllar görememiş bir babayla kızının karşılaşması, duygusal niteliğinden çabucak sıyrılıyor, ekonomik sisteminden bireysel coşkusuna kadar bütün bir yaşama dağılıyor. Üstelik klasik romanlarda rastladığımız olay zenginliğine hiç ulaşmadan. Ulaşmamak yazarda bir amaç yanılmıyorsam. Olaydan kaçınarak, olayların izlenimini yazıyor Özakın. Dolayısıyla çok değişik bir romanı getiriyor karşımıza. Sözgelimi Müjgan'ın birden beliren, sonra silinen varlığı bile okurda yerini buluyor, kendi yaşantısında gerçek kimliğini kazanıyor. (...) *Gurbet Yavrum* yapısıyla, diliyle, sorunlara bakış biçimiyle Türk romanındaki büyük değişime ekleyebileceğimiz bir kitap." (Selim İleri)

"Aysel Özakın'ın *Gurbet Yavrum* adlı bu ilk romanı, toplum yapısındaki bozukluğu, geriliği bir ahlâk sorunu olarak gördükleri için, işin içinden nasıl çıkılacağına bir türlü akıl erdiremeyen yarıaydın baba tipidir. Bu baş eğmeyen, kimsenin karşısında ezik durmayan, kendisinde büyük ve gerçekleşmesi olanaksız misyonlar vehmeden hayalci, cumhuriyetin ilk yıllarındaki egemen ideoloji bağlamında bir 'devrimci' sayılabilir. (...) Aysel Özakın'ın yanılgısı, belirli bir tipin simgelediği durumun (örneğin, burada, babanın kişiliğinde ortaya konulmak istenen 'yanlış bilinçlilik' durumunun), bireysel tarihini anlatmanın, o tipin trajik bir tip olarak temellendirilmesi için yeterli olduğunu düşünmesindedir. Yanlış bilinçlilik durumunu vurgulamaya yönelik bir bireysel tarih, ancak doğru bilinçlilik durumunu belirleyen bir başka bireysel tarihle ilişkiler kurularak, bu ilişkilerin uzlaşması olanaksız çatışmalara dönüşümünü sergileyerek trajik kılınabilir. Oysa, romanda bu işlevi (yazarın deyimiyle, 'antitez' olma işlevini) üstlendiği söylenen genç kızın, babasıyla bu doğrultuda bir çatışma içinde olduğunu gösteren durumlar ve olaylar görülüyor. Daha da önemlisi, Aysel Özakın'ın babasını düşünsel açıdan eleştirmek isteyen genç kızı, ona duygusal açıdan

çok yakın bir kişi olarak göstermesidir. Bu da, romanın bütünlüğüne ilişkin bir değerlendirmede, kızın babasıyla olan duygusal uyumunun, son çözümde, onunla olan düşünsel anlaşmazlığından çok daha ağır basması sonucunu doğuruyor." (Hilmi Yavuz)

"Roman, birinci kişinin anlatımı üzerine kurulmuş. Anlatan, anlatılanın kızı. Toplumu hep ileriye götürmek isteyen, buna da insanları aydınlatarak ulaşılabileceğini sanan Baba, cumhuriyet sonrası yetişen Türk aydınının tipik bir örneği. Yanlışı; her aydının, her yurtseverin kendine düşeni yapmasının yeterli olduğunu sanmasından, düzenin bozukluğunu insanların erdemsizliğine, namussuzluğuna bağlamasından geliyor. Düzenin çelişkilerini kavrayamadığı, buna bağlı olarak, tek başına haksızlıklara, yolsuzluklara karşı direnmenin yeterli olmayacağını görmediği için 'kendini bile kurtaramıyor' ve kapıldığı karamsarlık, onu yurtdışına, Kanada'ya itiyor." (Atillâ Özkırımlı)

"Yazar geriye bakış tekniğini (flash back) başarılı bir yalınlıkla kullanmış. Bu tekniğin, diğer bazı yazarlarımızın da içine düştüğü sakıncaları çok. Hele böylesine yalın bir anlatımda sığlık da başlı başına ayrı bir tehlike. Ne ki, Özakın bu güç uğraşın kutlanacak bir ustalıkla üstesinden geliyor. Özakın'ın romanında, olay çokluğuna hiç rastlanmıyor. Sezinlediğimiz kadarınca, özellikle bir kaçış var bu olgudan. Başarıyla uygulanan bu yöntem yanında verilen yalnızca olayların izlenimi oluyor. Böylece, övülesi ilginç bir yapıt çıkıyor ortaya. Olayları, bilinç düzeyinde canlandırmaya çalışan bir roman." (Kenan Ercan)

KAYNAK

Selim İleri (Politika, 5.12.1975), Aysel Özakın (Cumhuriyet, 11.10.1975), Kemal Özer (Militan, Kasım 1975), Yakup Çiftçi (Yarına Doğru, Aralık 1975), Hilmi Yavuz (Milliyet Sanat, 7.11.1975/*Roman Kavramı ve Türk Romanı*, 1977), Kenan Ercan (Yeni Toplum, Mayıs 1976), Hasan İzzettin Dinamo (Cumhuriyet 20.10.1976), Rauf Mutluay (Varlık Yıllığı 1976), Demir Özlü (Günümüzde Kitaplar, Ocak 1980, s. 1).

MAHMUDO İLE HAZEL

ÖMER POLAT

YAŞAMI

Ömer Polat, 1943'te Ağrı'nın Sincan köyünde doğdu. İlk ve ortayı köyünde, liseyi Erzurum'da okudu. Atatürk Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Bingöl'de Almanca öğretmenliği yaptı. 12 Mart 1971 döneminde bir süre görevinden uzaklaştırıldı, 1974'te Danıştay kararıyla öğretmenliğe döndü. Aladağlı Mıho oyunuyla 1976'da İsmet Küntay ile Ankara Sanatsevenler Derneği Ödülü'nü aldı. 1977'de *Dilan* ile Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Mahmudo ile Hazel* (1973), *Saragöl* (1974), *Dilan* (1976). – Oyun: *Aladağlı Mıho* (1977).

ÖZET

Mahmudo bir aylık askerlik iznini geçirmek üzere köyün yolunu tutar. Mevsim güz, hava yağmurlu, yollar çamurludur. Binbir güçlükle Dorukdibi'ne varır. Karısı Hazel coşku ve özlemle kapıyı açar, onu içeri alır, ocağa tezek atar...

Mahmudo izindeyken çalışarak eşinin ihtiyaçlarını karşılamak için Resul ağaya başvurur. Ağa eline bir mavzer vererek onu kaçakçı Kemo'yla tütün işine gönderir. Atlarına binerek yola çıkarlar. Yanlarında tütün yüklü iki de katır vardır. Kar diz boyuna yükselmiştir. Tipi bastırınca bir eve sığınırlar. Şafakla yola koyulurlar. Yolda iki jandarmayla karşılaşırlar. Çarpışmada jandarma-

lar yaralanır. Silah sesinden kopan bir çığ jandarmalardan birinin üzerine düşer, öbürü teslim olmak için ellerini kaldırır. Öyleyken, Kemo ona ateş eder. Mahmudo kızarak onu öldürür. Katırları olduğu yerde bırakarak geceleyin köyüne döner. Karısıyla görüşüp vedalaşır. Dağlara doğru yollanır...

Jandarma Nafiz ise ölmemiştir, yaralıdır. Güçlükle atına binerek kasabaya ulaşır. Hastaneye yatar. Kendisini Kemo'nun vurduğunu, yanında da Mahmudo'nun bulunduğunu söyler. Jandarmalar Mahmudo'nun evini basarlar. Hazel'i sıkıştırırlar, fakat ağzından söz alamazlar.

Mahmudo atıyla Aladağ'a doğru ilerler. Yol dik, hava karlıdır. At dayanamaz, yere yığılır Mahmudo üzülerek onu vurmak zorunda kalır. Düşe kalka yoluna devam eder. Bir süre sonra o da gevşer. Vücudunu tatlı bir uyuşukluk kaplar. Gözlerini açınca kendini bir köy evinde bulur. Ayakları donmuştur. Köylüler baş parmağını kesmek gereğini duyarlar. Eşkıya olduğundan ona saygı gösterirler. Mahmudo onlara olayı değiştirerek anlatır: Jandarma Kemo'yu vurunca, o da onu vurmuştur...

Mahmudo, Mısto ağanın evinde kalır. Onun adamı, fedaisi olur. Bahara doğru karlar erimeye başlar. Mahmudo Hazel'i getirmeye gider. Fakat Hazel gebedir, yolda sancılanır. Köye varınca ölü bir kız doğurur. Mahmudo gitgide ağadan soğur. Onun çıkarcı, zalim ve sinsi bir kişi olduğunu anlar. Ağa da ondaki güvensizliği, değişikliği sezer. Mahmudo Hazel'le gitmeyi tasarlar. Ağanın adamlarından Feyzo'yla anlaşır. Bir gece birlikte kaçarlar.

Mısto ağa durumu öğrenince küplere biner. Mahmudo'yu yakalaması için Kör Reco'ya para verir. Mahmudo, Hazel ve Feyzo gündüzleri dinlenir, geceleri yol alırlar. Öteberi almak üzere bir köye girerler. Bir eve konuk olurlar. Sabahleyin erkenden yola çıkarlar. Fakat ev sahibi Ali Gizme, onları ihbar etmiştir. Jandarmalar dağ yolunda tuzak kurarlar. Çatışma sırasında Feyzo vurulur. Mahmudo kurtulur. Uğradığı kalleşliğe çok kızar. Zamanla dağların kralı haline gelir. Gitgide tavırları da değişir. Asıp kesen, acımasız, şımarık bir eşkıya olur. Yok yere adam öldürür. Bu yüzden köylüler onu korumaktan vazgeçerler. Aşiret ağaları da yakalanmasını isterler.

Jandarma Mahmudo'nun dağdan indiğini, çevrede dolaştığını öğrenir. İhbar üzerine bir evde kıstırır. Köylüler "korkup kaçtı" demesinler diye Mahmudo kabadayıca çarpışır. Jandarmalardan birini öldürür. Kendisi de kurşunlarla delik deşik olur.

Ölüler kızakla kasabaya taşınır. Kaymakam ile Jandarma komutanı birer söylev çekerler. Azılı bir eşkıya, bir baş belası temizlenmiştir. Mahmudo'nun cesedi çöp arabasına atılarak götürülür. Hazel, ifadesi alındıktan sonra, salıverilir. Köy komşusu, Mahmudo'nun çocukluk arkadaşı Fadıl'a rastlar. Fadıl, köyden ayrılmış, kasabada kahvecilik yapmaktadır. Hazel'i evine götürür.

YARGI

"Ömer Polat'ın çaresiz eşkıyası Mahmudo, hepsinden zavallıdır. Doğu'nun yoksunluğu içinde ekmek uğruna yoldan çıkmış, askerlik onuruna ilk suçu işlemiş, ama çevresinin geleneksel inançlarına konu olmaktan kurtulamamıştır. Ne çevresindeki toplum varlıklıdır, ne içindeki doğa yardımda insaflı. Bir kutsalı da yoktur Mahmudo'nun: Ne yıllanmış bir kin ve öç kavgası, ne hak çekişmesi, ne ülkü ve inanç, ne topluma düşmanlık ve hınç. Konuk olduğu evlerde bile göreneksel saygının yanında ancak peynir ekmek bulabilir. Yalnızlığın ve çaresizliğin düğümünde gittikçe yozlaşacak bir kurtuluş ve kaçış kavgası, askerdeyken edindiği kıravatı takarak kazanacağını umduğu bir kişilik özentisi, özlemini yıllarca çektiği eşini yanından ayırmama sevgisi. İşte böyledir Doğu'nun Mahmudo'su. (...)

Ömer Polat, yazıya yeni girmenin acemilikleriyle özentilerini taşımıyor değil; günlük yaşamın tekrarlanan olaylarına da fazla gömülmüş. Olayın başlangıcını adım adım izler de yedi yıllık dağ eşkıyalığını özetler geçer. Ama gerçeği kaçırmaz elinden, duygularına, düşlerine kaptırmaz kendini; ölçüsü hep elinin altındadır, onun için rahatça okutur yazdıklarını. Bazen bir iki satır içinde öyle durumları yoğunlukla anlatır ki..." (Rauf Mutluay)

"Gerçi *Mahmudo ile Hazel* ilk yapıtların kimi sakıncalarını taşımıyor değil. Sözgelimi her şeyi gösterme, söyleme tutkusu, bu

yapıt için de geçerli. Ama yapıtın olumlu işlevi yanında kayboluyor bu türlü aksaklıklar. (...) *Mahmudo ile Hazel*'de ele alınan sorunlardan biri de eşkıya sorunudur. Bu konuda şimdiye değin çok değişik yargılarda bulunuldu. (...) Ömer Polat, eşkıyalığı ne bireysel nedenlere bağlıyor, ne de eşkiyayı devrimci militan yerine koyuyor. Nitekim Mahmudo sınıfsal bilinçten yoksundur. Aslında, Mahmudo'yu eşkıyalığa götüren Mısto ağadır. (...) Yazar, eşkıyalığın son durumunu yozlaşmakta görüyor bana kalırsa. Toplumsal ilişkilerin kapitalizme açılmasıyla eşkıyalığın eski işlevini yitirdiğini ve bu yüzden de yozlaşan bir kurum olduğunu kanıtlar. (...) Ömer Polat değişen toplum yapısına koşut, insanların da duyuş, düşünüş ve davranış biçimlerindeki değişimi gözler önüne serer. Olayların, olguların ve kişilerin diyalektik ilişkileri gerçekçi saptayımlarla verilir. Hazel'in değişimi buna örnek gösterilebilir. (...) İnsansal olgular yanında yazarın gözlem gücünü gösteren bir başka şey de doğadır. Doğayı bütün canlılığı ile betimlemektedir yazar. (...) Doğa betimlemeleri yama gibi durmamaktadır, yapıtın örgensel yapısında önemli bir işlevi vardır. Ömer Polat, ele aldığı bölgenin dilini iyi özümlemiş bir yazar. Yalnız dilini değil, kültürünü, folklorunu da iyi biliyor ve bunları yapıtında dengeli bir biçimde kullanıyor. Halk deyişlerine, atasözlerine, inanışlarına ve efsanelerine önemli bir yer verdiğini görüyoruz yazarın. Ancak bütün bunlarla yerellikte kalmıyor Ömer Polat. Kendi dünya görüşü içinde bütünleştiriyor bu öğeleri. Son olarak belirtelim: Ömer Polat'ın yapıtı önemle üzerinde durulması gereken bir yapıt. Şundan ki, toplum yapımızdaki tavırla ele aldığı gibi, sanatta doğru tavrın ne olacağı konusunda da sağlam bir örnek veriyor." (Ahmet Telli)

"Ömer Polat, romanını, yarıda birdenbire keserek kahramanlarını yedi yıllık bir bilinmezlik içine atar, çok önemli olan bu yedi yıllık serüveni, iki üç sayfada özetledikten sonra eşkıyanın moralce başaşağı tekerlenişini betimler. *İnce Memed* gibi büyük bir roman olma gücü taşıyan bu serüven, birdenbire sanki suikasta uğrayarak okuyucuyu şaşırtacak bir biçim alır. Bunun gizini de bilse bilse ancak Ömer Polat bilir. (...) Görüldüğü üzere, Ömer

Polat'ın romanı, rastgele bir roman değildir. Toplumsal gelişimi her yanı ile incelemiş, bilgili, düşünen, insanları seven bir kafanın romanı olduğundan, Doğu üstüne bize verilmiş koskoca, bilimsel bir rapor gibidir. Bu roman, benim görüş ufkuma yepyeni, koskocaman bir pencere daha açtı." (Hasan İzzettin Dinamo)

Türk romanında yapay bir kahraman olan, düş ürünü eşkıya mitini yıkıp, romanımızı gerçek insana kavuşturan *Mahmudo ile Hazel*, Ömer Polat'ın ilk adımında sağlamlığını doğrulayan güçlü bir örnek. Sanat adına toplumculuğun, toplumculuk adına sanatın feda edildiği bir ortamda, ikisinin yaşadığı bir yapıt kısacası..." (Mustafa Balel)

KAYNAK

Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 14.3.1973/Varlık Yıllığı 1975), Mustafa Balel (Yeni Ortam, 14.3.1973), Ahmet Telli (Tiyatro 74, s. 24), Hasan İzzettin Dinamo (Yeni Ortam, 3.6.1975), Ömer Polat (Cumhuriyet, 24.3.1977/Milliyet Sanat, 22.4.1977).

YARIN... YARIN...

PINAR KÜR

YAŞAMI

Pınar Kür, 15 Nisan 1943'te Bursa'da doğdu. Liseyi New York'ta okudu. Üniversite öğrenimine de orada başladı, İstanbul'da tamamladı. 1969'da Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nde tiyatro dalında doktora verdi. 1971-1973 yılları arasında Ankara Devlet Tiyatrosu'nda dramaturg olarak çalıştı. 1979-1985 arasında İ. Ü Yabancı Diller Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalıştı. Dost, Yazko Edebiyat, Gösteri dergilerinde hikâyeler yayımladı. *Akışı Olmayan Sular*'la 1984 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazandı. Kovuşturmaya uğrayan *Yarın... Yarın...* adlı romanı 1984'te aklandı.

ESERLERİ

Roman: *Yarın...Yarın...* (1976), *Küçük Oyuncu* (1977), *Asılacak Kadın* (1979), *Bitmeyen Aşk* (1986), *Bir Cinayet Romanı* (1989), *Sonuncu Sonbahar* (1992). – Hikâye: *Bir Deli Ağaç* (1981), *Akışı Olmayan Sular* (1983).

ÖZET

Selim, iskelede oynaşan çocuklara dalmıştı. Kirli donlarıyla pis denizde çalımla yüzüyorlardı. Uzaktan küçük bir motor geçiyordu. Bir yükselip bir alçalan motorda genç bir kadın, Seyda vardı. Oğlu Gil de yanındaydı. Gil, dalgalardan korkunca geri döndüler. Yalının iskelesine yanaştılar. Bir hizmetçi onları karşıladı...

Sinema yıldızı Aysel saçlarını tarıyordu. Öğle sıcağında aynanın karşısında çırılçıplaktı. Vücudunu beğeniyle seyretti. Oynadığı bir

filmde, bir punduna getirerek, böyle soyunurdu. Aynadan gözlerini biraz önce seviştiği Oktay'a çevirdi. Kalkıp gitmesi için sesli sesli sakız çiğnemeye başladı. Bundan tedirgin olduğunu bilirdi. Nitekim Oktay, akşam kulüpte buluşmak üzere, çıkıp gitti.

Kulüpte Oktay, karısı Seyda ve arkadaşları bir masanın çevresinde toplanmışlardır. Oktay'ın gözü kapıdadır, Aysel'i beklemektedir. Gelince, onu zengin yapımcı Sulhi Bey'le tanıştırdı. Aysel tüm ustalığını kullanıyor, Sulhi Bey üzerinde olumlu bir izlenim bırakmaya çalışıyordu. Bir ara gözü Oktay'ın karısına kaydı. Pürüzsüz, esmer bir teni vardı. Saçları kısa kesilmişti, çizgileri inceydi. Güzel bir kadındı. Fakat Oktay ondan tiksiniyordu. Aysel'i kıskanacağını sanmıştı. Oysa, o hiç oralı değildi.

O gece Selim de kulüpteydi. Annesiyle gelmişti. Gençti, yakışıklıydı. Uzun boyu ve Batılı davranışıyla dikkati çekiyordu. Paris'te öğrenim görüyordu. Geçici bir süre için gelmişti. Gözlerini Seyda'dan ayıramıyordu. Onu dansa kaldırdı. İyice birbirlerine sarıldılar. Öyleyken, Oktay karısını kıskanmadı. Oysa sevişerek evlenmişlerdi. Üstelik bir de oğulları Gil vardı. Fakat artık bıkmıştı. Bir ara gözlerini sevgilisine çevirdi. Aysel formundaydı. Hanımefendi gibi davranarak Sulhi Bey'i enikonu büyülemişti. Bundan böyle, onun yardımıyla, büyük filmler çevirebilecekti...

Ertesi gün Selim uzaktan akrabası olan Oktay'ların yalısına geldi. Balkonda yemek yediler. Seyda bir genç kız gibi canlı ve sevinçliydi. Kocası umursamaz görünüyordu, belki de tedirgindi, ama belli etmiyordu. Selim ise Oktay'ın davranışını doğal karşılıyordu...

Aysel yine aynanın önünde soyunarak banyoya girdi. Küvette geçmişini düşündü: Babası jandarma başçavuşuydu. Üç kızı vardı. Emekli olduktan sonra evini karakol gibi yönetmeye kalkışmıştı. Aysel yıllarca baskı altında yaşamıştı. Gizlice bir güzellik yarışmasına katılmış, üçüncü olmuştu. Başefendi fotoğraflarından tanıyarak onu adamakıllı dövmüş, sokağa atmıştı. Ünlü modacı, kadın terzisi Halûk'un kanadı altına sığınmıştı. Orada boyanmayı, giyinmeyi, sevişmeyi, her şeyi öğrenmişti. Güzelliği gibi ünü de gittikçe artmıştı.

Selim, Paris'teki öğrencilik günlerini anımsadı: 1968 Mayısında ortalık karışmıştı. Öğrenciler kaldırım taşlarını sökerek polise saldırmışlardı. Fakat sonunda yenilmişlerdi. Çünkü sendikalar ve parti onların yanlış hareketini desteklememişti.

Fransa'ya gittiğinde henüz politik bir bilinci yoktu. Aylık harçlığı yetmiyordu, ama fabrikatör babasından da daha fazla para istemiyordu. Ucuz bir pansiyonda kalıyor, öğrenci lokantasında yiyordu. Tekdüze bir yaşantısı vardı. Josette'le tanışınca her şeyi değişmeye başlamıştı. Bu, on sekiz yaşında solcu bir kızdı, güzeldi. Arada bir Selim'in odasına geliyor, tartışıyor, sevişiyorlardı. Onun yardımıyla Selim yaşamındaki boşluğun nerden kaynaklandığını ve ne yapması gerektiğini öğrenmişti. Bu yüzden onun devrimci eleştirilerini, önerilerini can kulağıyla dinliyordu...

Pazar günkü çağrıdan sonra Selim elinde iki çantayla geldi. Seyda'nın hazırlattığı odaya eşyasını bırakıp gitti. Bir hafta da görünmedi. İvedi işleri olduğunu söylemişti. Seyda merak ve heyecandan eriyordu. Oğluyla denize giriyor, oynuyor, ama bir türlü avunamıyordu. Kocasından duygularını gizlemek için aşırı çaba gösteriyordu. Bir gün koltuğunda büzülmüş, roman okuyordu. Ansızın Selim çıkageldi. Seyda'nın üzüntüsü ve öfkesi dağıldı. Büyük bir istekle seviştiler. Bu arada Selim, tıpkı Josette gibi, Seyda'yı uyandırmaya girişti.

Bir gün Selim arkadaşlarıyla buluşacağını söyleyerek çıktı. Seyda'nın yüzünü buruşturması üzerine, "Bak yavrum," dedi. "Bir devrimci karısısın artık. Öyle ikide bir 'Nereye gidiyorsun? Ne işin var?' diye sormamayı öğren!"

Seyda sesini çıkarmadı, ama çok şaşırdı. Korkuyordu...

Aysel, Halûk'a karşı çıkmıyordu. Çünkü her şeyini ona borçluydu. Ama yaptığı işten de iğreniyordu. Halûk, zengin bir Adanalıyla anlaşmıştı. Aysel'in kızlığına karşılık on bin lira alacaktı. Bu iriyarı, şişman bir adamdı, hayvan gibiydi. Aysel'in midesi bulanmıştı. Kan ter içinde kalmıştı. Fakat dişini sıkması gerekiyordu. Biraz sonra eline yüklü bir para geçecekti. Oysa Halûk paranın ancak yarısını ona vermişti. Halûk'un Tarık adında bir arkadaşı vardı. Aysel ondan hoşlanıyordu. Kadınlara yüz vermeyen erkeklerdendi. Halûk'la bir ilişkisi olmalıydı. Nedense, bir gün

Halûk'u öldürmüştü. Aysel üzülüp öfkelenmiş, Tarık'ın yakalanması için polise yardım etmişti...

Şimdi yaşlı Sulhi Bey'in metresi idi. Eski tutkuları artık sönmüştü. Aynanın karşısında taranırken geçmişi içi burkularak anıyordu. Birden telefonun zili çaldı. Sulhi Bey'in halinden bir şeyler olduğunu sezdi. Anarşistler, oğlu Çetin'i kaçırmışlardı. Üç milyon kurtulmalık istiyorlardı. Polisin bütün aramaları boşa gitti. Sulhi Bey parayı vermek zorunda kaldı.

Çetin'i kaçıranlar Selim'in devrimci arkadaşlarıydı. (12 Mart dönemiydi). Taksim'de bir evde toplanmışlardı. Oktay'la Seyda'nın çocuğu Gil'i kaçırmayı tasarlıyorlardı. Bu işi Selim'e yaptırmayı düşünüyorlardı. Selim karşı çıktı onlara. Uzun boylu tartıştılar. Sonunda vazgeçtiler. Ayrılırken işçi Memet, Selim'i evine götürdü. Karısı Kadriye onlara yemek hazırladı. Selim gördüğü içtenlikten, temizlikten, yalınlıktan pek duygulandı. Mutlu oldu. Gece geç saatlerde köşke geldi. Seyda kendisini bekliyordu. Öyleyken Selim ona çıkıştı. Kafasında onu Kadriye ile karşılaştırmış, öfkelenmişti. Kaç aydır birlikte oldukları, konuştukları halde onda hiçbir ilerleme görülmüyordu. Boş oturacağına onlara yardım etmeliydi.

Bu eleştiriler üzerine Seyda takma adla yazılar çevirerek dergilere verdi. Önceleri Selim'i kaçırmamak için istemeyerek yaptı bunu. Sonraları hoşlanmaya başladı. Selim bir ara Ankara'ya gitti. Sıkıyönetim sürüyordu. Seyda gazeteleri kaygıyla izliyordu. Bir gün korktuğuna uğradı: Selim'in öldürüldüğü haberini okudu. Derin bir şok geçirdi. Hastaneye yatırıldı. Günlerce elektrik tedavisi gördü. Güçlükle sağlığı düzeldi.

Oktay karısıyla oğlunu alarak İsviçre'ye gitti. Sıkıyönetim kalkıncaya kadar orada kaldı.

YARGI

"Ben öğretmen bir ailede yetiştim. Öyle görkemli, lüks içinde bir yaşamım olmadı. *Yarın... Yarın...*'da işçi çevrelerinin anlatımı çok kısa bir bölümü kapsar, ama romanda doğrudan doğruya gerçeklere dayanan tek bölüm odur. Eleştirmenler bunu ayırımsayamadılar. 'Böyle işçi olmaz' dediler. Oysa öyle bir işçi ailesi ger-

çekten vardı ve onları yakından tanıma olanağı bulmuştum. (...) Yazarın çabasını hiçe sayan eleştirmenlere saygı duyamıyorum. 400 küsur sayfalık şu romanda anlatılan yatak odası 10-15 sayfayı geçmez. Benim için yatak odalarını iyi tanıyor diyenler, kafaları oralarda olan kişilerdir. Hele *Yarın... Yarın...* için bunu söylemek son derece yanlış, abartılı bir yargıdır. Eleştirmenler ne derse desin, konulara eleştirel gözle yaklaşmaya çalışan, ayrıntıya önem veren, gerçekçi bir yazar olduğuma inanıyorum. (...) Cinselliğin insan yaşamında çok önemli bir yeri olduğuna inanıyorum. Ancak benim yapıtlarımda cinsellik yoğun biçimde yer almaz. Ahlâksal değerleri çatıştırmak gibi bir kaygı da gütmüyorum. Ben yalnızca öykünün gerektiği yerde cinselliğe yer veriyorum." (Pınar Kür)

"*Yarın... Yarın...* bir solukta okunan romanlardan. Pınar Kür'ün bu ilk romanındaki ilk başarısı burada.

Pınar Kür'ün ikinci başarısı, belirli bir çevre'yi olanca sahihliğiyle edebiyatımıza getirmesinde. (...) Bu çevreyi çok iyi tanıdığı belli. Çünkü bu çevrenin kişilerini anlatırken, küçük bir ayrıntıdan hareketle bir roman kişisi yaratmayı biliyor. Pınar Kür'ün başarılarından biri de bu: *Yarın... Yarın...*'da, nicedir özlemini duyduğum 'gerçek roman kişisi psikolojisi'ni buldum. Derinliğine, zengin, ayrıntılı. Ama eklemek gerek: Pınar Kür, bu başarıyı, burjuva çevrelerini anlatırken gösteriyor. Kulüpleri, eğlence yerlerini, evleri ve özellikle yatak odalarını anlatırken alabildiğine başarılı, alabildiğine özgün olan Pınar Kür, işçi Memet'i, Kadriye'yi, işçi Memet'in babasını anlatırken 'roman kişisi psikolojisi'nin uzağına düşüyor, harcıâlem laflar etmekten öte geçemiyor. Devrimden, devrimcilikten söz ederken de öyle: Tuzu kuru, zengin çocuğu Selim'i anlatırken alabildiğine başarılı, ama 'devrimci' Selim'i anlatırken tökezliyor. (...)

Pınar Kür, nedense, aydınları bilinçlendirmeye götüren yolun kitaplıklardan çok yataklardan geçtiğine aklını takmış. (Bir de sevdiği kişiler ya Seyda gibi güzel, ya da Selim ve işçi Memet gibi yakışıklı olacak!) Selim, Seyda'nın kafasına yatak odasından geçerek ulaşmıştı. Sorbonne'da, 'felsefenin birinci yılında' okuyan, 18 yaşındaki Fransız kızı Josette de öyle: Selim'i yalnızlığından kurtarır, zevk, sevinç ve 'bilinç' verir Selim'e... Selim'in düşünsel gelişiminde

Troçkist Josette'in etkileri önemli olur. (...) Pınar Kür, Selim'in kişiliğinde önemli bir fırsatı kaçırmış: Eleştiri yerine idealize etmeyi yeğlemiş. Ve bu tutum romanın bütünlüğüne büyük ölçüde zarar vermiş. Pınar Kür, işçileri, işçi hareketlerini anlatırken toplumsal ve tarihsel gerçeklikten çok, düşgücüne yaslanıyor." (Fethi Naci)

"Yazarın daha bu ilk romanında ulaştığı üslup özeni ve anlatım ustalığı, bilinç akımı ve iç monolog tekniklerini usturuplu kullanışı ve dağınıklıkla, savrukluktan uzak roman kurgusu onun rahatça ve 'keyifle' okunmasını, tad alınmasını sağlıyor. (...) Seyda'nın sevgilisi Selim'in de çok yüceltilmesi, gerçekçilik tavrını zedeleyen, başka ve temel bir olgudur. Eğer Pınar Kür, Selim'i 'idealize' etmek yerine, onun üzerine eleştirel ve soğukkanlı bir tavırla gidip, devrimcilik oynayan burjuva gençlerinin tikel örneğine yönelebilseydi, belki romanı Seyda'nın birinci dramı (böyle bir dram varsa) şekline sokmaya bile gerek kalmayacaktı. (...) Pınar Kür'ün, romanın sonlarına doğru burjuva devrimcilerine bir alternatif olarak getirmeye çalıştığı işçi çevresine bakışında da gerçekçi ve soğukkanlı bir tavır değil, entelektüel ve romantik bir burjuva yazarı tavrı seziliyor. İşçi Kadriye'nin bilinçlenme süreci, somut ve nesnel siyasal ve toplumsal olgulardan değil de, grevde yaralanan Memet'e duyduğu yakınlıktan kaynaklanınca, yazarın temelde ayrı sınıfsal ve somut konumlara, aynı ve bir (burjuva) sınıfsal bakış açısından yaklaştığı görülüyor." (Engin Ardıç)

"*Yarın... Yarın...*'ı büyük bir ilgiyle, ama çizilen tiplerin hiçbirine en küçük bir yakınlık duymadan okudum. Roman bitince, romanda anlatılan kişilerin hiçbirini sevmediğimi, sevemediğimi fark ettim. (...) Ama romancıya rağmen, olmuyor bu. Romanın güzelliği, değeri de buradan geliyor işte. Romancı ele aldığı çevreyi o kadar büyük bir gerçekçilikle çiziyor, romancı olarak kendini o kadar dışarda tutmasını biliyor ki, tipler kendi başlarına, yaşamda olabilecekleri gibi bütün gerçeklikleriyle yaşamaya başlıyorlar bir yerden sonra. (...) Buradan da anlaşılıyor ki, romancı, büyük ışıklarını büyük burjuva çevresinden insanlara, onların yaşamına çevirmiş. Bu çevrenin dışındaki yaşam ve insanlar ancak bu çevreden sızan loş ışık altında görülebiliyor. (...) Ancak ro-

mancı, olayların zoruyla bu çevrenin dışına çıktığı zaman acemileşiyor, yazdıkları, gözle görülebilir bir yapaylığa bürünüyor. Örnekse işçi çevresi, bu çevreden Memet'le karısı Kadriye, ağabeyleri Rıza, Ali vb." (Mehmet H. Doğan)

"*Yarın... Yarın...* ustaca düzenlenmiş, ilk olduğu belli olmayan bir ilk roman. Özellikle kitabın baştaki, ilk yarısındaki bölümleri uzun süre düşünülüp planlanmış, sancısı çekilmiş olduğu izlenimi veriyor. Ama roman ilerleyip sona yaklaştıkça belirgin bir ivedilenme göze çarpıyor. Bu, hem olayların akışı açısından, hem de tiplemelerde kendini gösteriyor. Baştaki düzenli, ölçülü ayrıntı bolluğuna karşılık son'a yaklaşıldıkça ayrıntılar önemsenmiyor. Bu durum bazı sakıncalar doğuruyor tabii.

Asıl kişiler, ana olaylar üzerine önemle eğilip gerekli ayrıntıları çok iyi saptayan yazar, ikinci dereceden kişileri, olayları aynı önemle düşünmüyor sanki. Pınar Kür, romanının ilk yarısında kurgu, anlatım ve ayrıntı tasarrufu yönünden çok başarılıdır. Çünkü, bu bölümlerde anlattığı çevreyi çok iyi bilmektedir, ya da çok iyi gözlemlemiştir. Ama ikinci yarıda, yukarıdaki örnekte olduğu gibi zaman zaman, az bildiği bir ortamın anlatımında daha az başarılı olmaktadır." (Burhan Günel)

"Geçen yazımda özetlediğim roman ise *Yarın... Yarın...* Yaşamın değişik bir kesitinden alıyor içeriğini. Yüksek sosyeteyi anlatıyor. Kolej bitirip dışarda öğrenim görmüş, ekonomi politik okumuş iki erkek, gene kolej bitirip atom fizikçisi olmaya hazırlanırken milyoner karısı olmayı yeğlemiş bir kadın. Kentsoylu yaşamı. Evet, *Yarın... Yarın...* kentsoylu çevrelerini anlatışındaki başarısıyla övüldü, edebiyatımıza pek girmemiş olan bu çevreleri olanca gerçekliğiyle, doğruluğuyla yansıttığı söylendi. Ben, hemen belirteyim, bu kanıda değilim. (...) İşadamı Oktay, milyoner karısı Seyda, devrimciliğe özenen kentsoylu delikanlı Selim üçlüsünün ilişkilerinde savunulacak bir yan yok. Yeni bir ahlâk adına bir öneri getirildiği söylenemez. Üstünde durulması bile gerekmeyen, olumsuzluğu açık olan bu durumu irdelemenin nedeni yaşamda aldatıcı karşılıkları olmasından. (...) *Yarın... Yarın...*'daki kolejli kentsoylunun ilişkilerinde yeni bir ahlâk önerisi bulunmadığına göre, anlatılanlara yozlaşmış

bir ahlâk anlayışının eleştirisi diye bakabiliriz. Neden bakabiliriz? Ya da, neden öyle bakmamız gerekir? (...) Bu sorulara karşılık ararken ortaya çıkacak olan doğru şudur: Eleştirilmesi gereken, bir sınıfın ahlâkı değil, o sınıfın getirdiği, uyguladığı, savunduğu düzendir; önce düzenin işleyişindeki yanlışlık, sonra o yanlışlığın yarattığı, bütün sınıflarda görülebilen yozlaşmalardır. (...) Selim'e olumlu tip diyemediğimiz gibi, görece olumlu tip de diyemeyiz. Yazarın ona düşkünlük göstermesi, olumlu yanlarını vurgulamaya çalışması, eş bir duyarlık içinde bulunmasından geliyor sanırım. Selim'i görece olumlu tip değil de, acımasızca eleştirilmesi gereken, olumsuz yanları çok ağır basan bir tip diye alabilseydi, başka bir söyleyişle, Selim'in Oktay'a göre olumlu tip oluşunu bu kadar önemsemese, kişilerine daha geniş bir açıdan bakabilseydi, romanını böyle bütünüyle yanlış bir yöne sürüklememiş olurdu. Selim kentsoylu sınıftan gelen devrimcilerin ortak kusurlarını taşıyan, çok yararlı eleştirilere olanak verebilecek bir tip. (...) Yazarların ayrıntılardaki, anlatımdaki başarıları, iyi kavranmış bir dünya görüşünün geniş açısına oturtulmadıkça, yüzeydeki güzelliklerin altından böyle tersliklerin sırıtması kaçınılmazdır. İyi yazılmış bir roman, yanlış bir bildiri getirme durumuna düşüverir." (Memet Fuat)

KAYNAK

Pınar Kür (Yazko Edebiyat, Nisan 1981/Günümüzde Kitaplar, Kasım 1985/Olay-Bursa, 22.5.1988), Engin Ardıç (Politika, 2.4.1976), Rauf Mutluay (Cumhuriyet, 8.4.1976/Varlık Yıllığı 1977), Selim İleri (Politika, 4.5.1976), Fethi Naci (Politika, 26.4.1976, 3.5.1976), Memet Fuat (Politika, 19.5.1976, 26.5.1976, 2.6.1976, 9.6.1976, 16.6.1976), Atillâ Özkırımlı (Cumhuriyet, 8.5.1976/Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977), Burhan Günel (Soyut, Temmuz 1976), Mehmet H. Doğan (Milliyet Sanat, 9.12.1976, 31.12.1976), Selim İleri (Türkiye Yazıları, Haziran 1977), Fethi Naci (*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Hidayet Karakuş (Türkiye Yazıları, Mart 1982), Nahit Kayabaşı (Konuşma: Olay-Bursa, 22.5.1988).

ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ

TEZER ÖZLÜ KRAL

YAŞAMI

Tezer Özlü Kıral, 1943'te Simav (Kütahya)'da doğdu. İstanbul Avusturya Kız Lisesi'ni bitirdi. Almanca'dan çeviriler yaptı. 1960'tan sonra çeşitli dergilerde hikâyeleri yayımlandı. Almanca olarak yazdığı *Bir İntiharın İzinde* adlı romanla 1982 Marlburg Kenti Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Bu kitap, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla 1985'te Türkçe olarak basıldı. Tezer Özlü Kıral, 18 Şubat 1986'da İsviçre'de öldü.

ESERLERİ

Roman: *Çocukluğun Soğuk Geceleri* (1980), *Bir İntiharın İzinde* (1983, *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla, 1985). – Hikâye: *Eski Bahçe* (1978, *Eski Bahçe Eski Sevgi* adıyla, 1994). – Konuşma/Röportaj/Mektup: *Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar* (Derleyen: Leylâ Erbil, 1995).

ÖZET

Kızın babası eskiden beden eğitimi öğretmeniymiş. Düdüğünü saklamış. Sabahları onu öttürerek çocukları kaldırıyor. Evde askeri bir disiplin istiyor. Ev Fatih'te, bir çıkmaz sokakta. Yangın yerinde yapılmış. Arkasındaki küçük bahçeye üç çam dikilmiş.

Aile altı kişiden oluşuyor: Baba, anne, nine, bir oğlan ve iki kız. Bunni nine beş övün namaz kılıyor. Sabah erkenden kalkıyor, sobanın küllerini temizleyip yakıyor. Kahvaltıyı hazırlıyor. Küçük kız kardeşi Süm'le aynı somyayı paylaşıyor. Fırsat buldukça sine-

maya gidiyor. Annesiyle babası bitişik odada yatıyorlar. Aralarında bir sıcaklık, sevgi yok. Odalarla mutfak hole açılıyor. Baba orada bir Atatürk köşesi yapıyor. Bayramlarda İstiklâl Marşı söyletiyor.

Kız gördüğü baskılardan, uyduğu kurallardan, törelerden sıkılıyor. Bir türlü gönlünce davranamıyor. Bu yüzden bazen kendini öldürmeyi düşünüyor. Nitekim bir gece geç saatte kalkıyor, avuç dolusu ilâcı içiyor. Kusmamak için de reçelli ekmek yiyor. Sessizce yatağa uzanıyor. Ancak bir psikiyatri kliniğine yatırılarak kurtarılıyor. Çıktığında hiçbir şey anımsamıyor.

Pazar günleri evde dayanılmaz bir curcuna yaşanıyor. Müfettiş baba pijamasıyla rapor yazıp bağırarak okuyor. Öğretmen anne sınav kâğıtlarını inceliyor. Bunni banyoyu yakıyor. Sırayla herkes yıkanıyor. Akşamları çoğunlukla kavga çıkıyor.

Bunni evin en çileli kişisi. Yemek, bulaşık, çamaşır onun üstünde. Öyleyken hiç yakınmıyor. Sonunda Taksim Hastanesi'ne yatırılıyor. Acılar çekerek can veriyor. Altın küpelerini Süm, bakır mangalını kız alıyor. Tabut çukura indirilirken ağlamaya çalışıyor, ama olmuyor.

Kız Karaköy'deki bir yabancı liseye gidiyor. Okulun kapısında duran şişman rahibe, öğrencilerin kara giysilerini denetliyor. Sınıflarda sönük ampuller yanıyor. Derslere lacivert başörtülü rahibeler geliyor. Üç yıl boyunca Almanca derslerini aynı rahibe okutuyor.

Kız okulda Günk'le (onun da annesi öğretmen) arkadaş oluyor. Soluk yüzlü, kara saçlı, duygulu bir çocuk bu. Zola'nın romanlarını okuyor. Sonra ikisi de Dostoyevski'nin romanlarına dalıyorlar. Yavaş yavaş büyüyorlar. Cinselliğe merak salıyorlar. Kısa çorapları çıkarıp naylon çoraplar giyiyorlar. Sinemaya gidiyorlar. Dans etmeyi öğreniyorlar. Oğlanlarla arkadaş oluyorlar. Doyumsuz coşkular yaşıyorlar.

Günk burs kazanıyor, bir Avrupa ülkesine gidiyor. Onu Sirkeci'den trenle uğurluyorlar. Kız, Hayalet Oğuz'la tanışıyor. Oğuz ona Beyoğlu'nu gezdiriyor. Öpüşmeyi öğretiyor. Okulun, ailenin, toplumun töreleri, yasaları, kuralları kızı tedirgin ediyor. Özgür olmak istiyor. Bir süre sonra Almanya'ya bir yolculuk yapıyor. Berlin'de bir şairin yüksek tavanlı, büyük kapılı evinde kalıyor. Yalnızlık çekiyor. Türkiye'ye dönünce hastalanıyor. Bir sinir hastanesine yatırılıyor. Uyku, korku ve acıyla yoğrulmuş günler geçiriyor.

Ne olduğunu anlamadan ve sevmeden evleniyor. Kocası çok tutumlu, hatta cimri. Paris'e tutkun. Geceleri geç vakit tiyatrodan dönüyor. Leo Ferre'nin plaklarını çalıyor. İçkisini yudumluyor, kahvesini içiyor. Saatlerce sevişmek istiyor. Uyuşamıyorlar, ayrılıyorlar. Birkaç yıl sona ölüyor.

Boşanınca Ankara'dan İstanbul'a taşınıyor. Yalnızlığı artıyor. Eski dostlarını arıyor. Bir bodrum katında Oğuz'u buluyor. Beyoğlu'nu dolaşıyorlar. Yirmi beş yaşında yeniden hastaneye düşüyor. Hem de bir bahar günü. Kolundan iğne yapıp bayıltıyorlar. Ayıldığında bir şey anımsamıyor. Epey sürüyor bu. Hastaneden çıkınca dengesi bozuluyor. Tekrar yatıyor. Doktorlar pek ilgilenmiyorlar. İğneleri hademeler yapıyor. Kızarlarsa, deli gömleği giydirip hastaları dövüyorlar.

Süm baharda onunla ağabeyini Akdeniz kıyısında bir köye götürüyor. Birlikte uzun yürüyüşler yapıyorlar. İstanbul'a döndüklerinde ağabeyleri tutuklanıyor. 12 Mart'ın baskılı günleri yaşanıyor. Etkisi uzun süren iki iğne yaptırdıktan sonra köye gidiyor. Güneş altında sarı kumsalda dolaşıyor. Bir gençle yatıyor. Bunu çekinmeden Süm'e söylüyor. O da öfkeyle, "Sen delisin" diye bağırıyor. Bu arada kocası çıkageliyor. Sert bir adam. Kadın iyice çıldırıyor. İstanbul'a götürülüyor. Demir parmaklıklar ardına kilitleniyor. Oysa, kocasıyla bir daha bu duruma düşmesin diye evlenmiştir. Evde ilaç alıp derin bir uykuya dalıyor. Ardından elektroşok tedavisi oluyor. Annesi, eşi ve ağabeyi yanında duruyorlar. Komaya giriyor. Ayılınca evden kaçmaya kalkışıyor. Bunun üzerine üniversite kliniğine kapatılıyor. Gazete, kitap, müzik, bahçe, yürüme yok. Yalnızca sigara. Tedavi boyunca ölüme gidip gelmiş gibi oluyor. Taburcu edilince pek seviniyor. Güneye doğru geziye çıkıyor. Güneşin doğuşunu, ağaçları, kumsalı seyrediyor. İstanbul'a döndüğünde kenti ısınmış buluyor. Evde kocasının öksürüğünü işitiyor. Akşamüstleri Boğaz'da sahilde yürüyor. 12 Mart dönemi sona ermiştir. Cafe Boulevard'da ilerici arkadaşlarıyla buluşuyor, yurt sorunlarını konuşuyor. Arnavutköy yöresinde O'nunla dolaşıyor, meyhanede oturuyor, söyleşiyor, yatıyor. Sevişmenin güzelliğini, bir insanla birleşmenin kutsallığını anlıyor, yaşamanın doyulmaz tadına varıyor. Denizle, kumsalla, rüzgârla, yeryüzü ve gökyüzüyle birlikte var oluşu derinden duyuyor...

YARGI

"Belki gerçekten 'roman' denilebilir, belki de 'uzun öykü'. Ama şurası kesin ki, Tezer Özlü Kıral yapıtındaki ustalığı ya otobiyografiden cesurca yararlanmaya borçlu ya da gerçekten, olağanüstü bir düş gücüne sahip olmalı. Ve kitap, bir ırmak romanın ilk alıştırmaları, ilk parçaları gibi geldi bana. Yer yer geriye dönüşler, ileriye ve yukarıya doğru zıplamalar var anlatımda. Bu dönüşler ve zıplamalar arasındaki geniş boşluklar olduğu görülüyor. Bu boşluklar kısa vurgulamalar ve değinmelerle giderilmiş gerçi, ama daha sonraki roman ve öykülerde yeniden ayrıntılara kadar ele alınarak işleneceğini sanıyorum.

Tezer Özlü Kıral, *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde aile-çocuk-çevre(okul)-karşı cins-toplum ilişkilerini ele almış; ancak kitabın başkişisi olan 'kadın'ın öznelliğinde nesnel dünyaya keskin eleştiriler getirmiştir. Baş kişi eleştirici bakışa ulaşıncaya kadar, önce aile içi ilişkilerinde, sonra cinsellik konusunda, en sonunda da özel klinik odalarındaki gözü dönmüş insanların kıskacında hep kendinden vererek eksilmiş, aşınmış, azalmış ama bir sonsuz intiharın kıyılarında –giderek içinde– dolaşırken (bile) yaşama sevincini, isteğini, direncini yitirmemiştir. Sevgisizliğin karşısına sevgiyi; yasağın karşısına özgürlüğü, cinselliğin yanıbaşına aşkı koyarak tutunmuştur dünyaya. Asıl şaşırtıcı olan, insanlarla birlikte var olmuş intihar düşüncesine takılması değil; onca engebeden sonra yaşama sevincine ulaşabilmiş olmasıdır kuşkusuz. Zira, yaşam; başkişiyi olumsuzluğa ve umutsuzluğa, giderek kopkoyu bir acıya ve yalnızlığa hazırlamıştır çocukluğundan beri. Sevgisizlikle örülü katı duvarlar arasında büyürken ve sonunda 'erkek vücudunu tanırken' bile hep mutsuzluğa ve sevgisizliğe yöneltilmiştir; daha koyu mutsuzluk ve sevgisizliklere doğru... Ama duvarlara çarpa çarpa kendini tanıyan bir yürek, bir bilinç ve dizginlerinden kurtulmanın savaşımını veren bir beden, sonunda psikiyatri kliniklerindeki sözümona iyileştirici hastabakıcılar ile cinsel organı herkese kabarmayan ama bu hastaya karşı olağanüstü ilgi duyan aklıbaşında hekimlere; Paris hastası aydın bir kocaya, yağ bağlamış göbeğiyle birlikte sınıf ve görüş geliştirmiş eski sevgiliye toslamıştır. (...)

Uçuşmalar içinde, bir geçmişe bir geleceğe dönerek gelişen kitap; yoğun bir yaşama sevinci ve toplum içinde yerini alma, görevini yüklenme, aydın sorumluluğunu taşıma bilinciyle son bulmaktadır.

Karşımızda, yaşamın derin acılarını tanımış, sevincin ve mutluluğun olduğu kadar ölümün tadını da damağında duymuş, kalemine egemen, duyarlığı yoğun, usta bir yazar var. Bundan sonra yayımlanacak kitaplarını özlemle bekleyecek, merakla okuyacağım." (Burhan Günel)

"En baştan gireyim kitaba: Bu bir roman mı? Ve hemen olduğu yerde bırakayım soruyu: 'Roman nedir?'in tartışılması *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni ısıtmaz. Tutalım ki roman değil de anlatı, herhangi bir yazınsal metindir elimizdeki, fark etmez. (...) Bence, *Çocukluğun Soğuk Geceleri* bu güç işi, güç yaşanmış bir yaşantılar öbeğini yazınsallık dışına taşmaksızın aydınlığa çıkarma işini, az rastlanır bir başarıyla gerçekleştirmiş bir roman. Baştan beri sözünü ettiğim bağlamda ele alınacak olursa; ne bireysellik, ne öznellik, ne sayrılık, ne aykırılık, değerinden bir şey eksiltebilir böyle bir kitabın. (...) Tezer Özlü Kıral yalnızlığın çıldırtıcı boyutlarını, çıldırmanın ve ona bağlı kılgısal koşulların (klinikler, çevrenin kuntluğlu) dehşetini, cinselliğin sevgi ve dostlukla bütünleştiği, yalnızlığa karşı silah olduğu, o silahın tutukluk yaptığı ya da hedefi vurduğu durumları son derece yalın ve temiz bir biçemle, alabildiğine açık ve yürekli bir tutumla anlatıyor. *Çocukluğun Soğuk Geceleri* gidiş-gelişlerin kurgusundaki dengeyle, kolaylıkla yinelemeye düşebilecekken, her yineleyişte yeni bir şey söyleme başarısıyla, kusursuz denebilecek diliyle, olanca yoğunluğuna karşın katılıp kalmayan, hiçbir şeyi abartmayan, okurun duyarlığına abanmayan duygu düzeniyle ve bütün incelikleriyle, yalnızca ilginç olmakla kalmayan, yazınsallık katında da özgün bir yeri hak eden bir kitap." (Füsun Akatlı)

"*Çocukluğun Soğuk Geceleri*, Tezer Özlü Kıral'ın ilk romanı. Küçük burjuvalaşan genç bir kadının çocukluk gözlemleri ve sevgisizliklerle dolu dünyasına –bir bakıma yiğitçe– direnişinin öyküsü romanda anlatılan. Romanın karmaşık yapısına karşın –geri dönüşler, sıçramalar, belirsizliklerle ilginç bir film senaryosu gibi– toplum içindeki bir kesitin tek kişilik ve yalın eleştirisi. Gizlisiz, acımasız ve sözcüğün tam anlamıyla sevgisizce. Gerçekte ne bir karaçalma, ne bir yakınma, ne de

hoş gösterme çabası var. Yaşanmış bir dizi olay ve gözlem bir aynanın soğuk yüzünden ama içtenlikle aktarılmış. Hiçbir şey sevimli gösterilmeye çalışılmamış. Sevimsiz de. (...) Herkes bir ucundan bulaşmış sevgisizliğe. (...) Romanın başkişisi bir sevgi avcısıdır. Yaşamındaki sevgisizlikleri sevgiye dönüştürmeye çalışır durmadan. Bu belki de yaşamının tek sorunudur. Romanda sevgisizliğin sevgiye dönüştürülebileceği tek iletişim biçimi olarak işlenen ise cinseldir. Romanda sözü edilen sevgi, cinselin ad değiştirmesinden başka bir şey değildir. (...) Belki de sevgiyi arayan baş kişinin sevgisizliğinin de en somut göstergesidir. Ne çocuklukta, ne de sonraki yıllarda yaşanmamış, hep eksikliği duyulmuş çocuksu sevgilerdir her türlü ilişkide aranan. (...) Sonuçta, cinselde yaşanan, bütün boyutlarıyla sevgisizliktir. (...) Sevgisizliklerden kurtuluşun yolu cinsele dayalıdır. (...) Temelinde sevgi olmayan 'cinsel' yoğun bir yalnızlık, sevgisizlik duygusuyla sona erer... Başlanan noktadan daha gerilere götürür kişiyi. Öyleyse roman baş kişisinin kurtuluşu değil, kısırdöngüsüdür bu. Romanda anlatılan kesitiyle küçük burjuvanın bir çıkış yolu yoktur." (Bilgin Adalı)

"Büyük acılarla dolu bir yaşam. Onun (Tezer Özlü Kıral'ın) yazınını sevgisizlik, iletişimsizlik, yalnızlık, yaşam, ölüm oluşturur ve her şeye karşın uzlaşmama ve başkaldırı." (Mesut Kara)

"Tezer Özlü'nün öyküleri her zaman hoşuma gitmiş, ilgimi çekmiştir, ama *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni şaşkınlıkla, hayranlıkla okuduğumu bugün bile hatırlıyorum. (...) Tezer Özlü bu romanında yaşanmış birimlerden yola çıkıp onları bilincin aydınlığında dev boyutlarda yansıtıyor." (Güven Turan)

KAYNAK

Bilgin Adalı (Yazko Edebiyat, Haziran 1981), Füsun Akatlı (Milliyet Sanat, 15.1.1981/Edebiyat Defteri, 1987), Burhan Günel (Yazko Somut, 26.8.1983), Ahmet Cemal (Gösteri, Mart 1986), Güven Turan (Cumhuriyet, 26.2.1986), Fatih Özgüven (Cumhuriyet, 16.7.1987), Leylâ Erbil (Cumhuriyet, 18.2.1988), Mesut Kara (İkibine Doğru, 19.2.1986).

ACININ ASKERLERİ

BURHAN GÜNEL

YAŞAMI

Burhan Günel, 7 Nisan 1947'de Antakya'da doğdu. 1965'te Konya Erkek Lisesi'ni, 1967'de Hava Harp Okulu'nu bitirdi. Mart 1971'de ilk hikâyesi Cumhuriyet gazetesinde yayımlandı. Bunu çeşitli dergilerde (Varlık, Güney, Yansıma, Soyut, Yazko Edebiyat vb.) çıkan öbür hikâye ve yazıları izledi. Mehmet Ali Yalçın Roman Yarışması'nda *Acının Askerleri* ile 1981 üçüncülük ödülünü Hidayet Karakuş'la, *Kalanlar ve Gidenler* ile de 1982 birincilik ödülünü Cüneyt Kelkitli'yle paylaştı. *Başka Bir Yaz* ile Türk Dil Kurumu 1980 Öykü Ödülü'nü, *Sevinç Dolu Bir Akşam* ile Kültür Bakanlığı 1984 Çocuk Yapıtları Yarışması'nda başarı ödülünü, *Yine Bir Gülnihal* ile 1984 Nevzat Üstün Öykü Birinci başarı ödülünü *Ateş Uykusu* ile 1997 Yunus Nadi Roman Ödülünü, *Çiçekler Korunağı* ile 2000 Yunus Nadi Öykü Ödülünü aldı. 1980'de Kerem Yayınları'nı kurdu. 1986'da Karşı Edebiyat dergisini çıkardı.

ESERLERİ

Roman: *Ökse* (1972), *Evcilik Oyunu* (1973), *Umut Zamanı* (1974), *Yağmurla Giden* (1976), *Ağlama Bebeğim* (1976), *Aksayan* (1979), *Acının Askerleri* (1981), *Kalanlar ve Gidenler* (1982), *Ve O Güzel Kadının Çocukları* (1985), *Eski Desenler* (1986), *Yasak Odası* (1987), *Baraka* (1991), *Ateş Uykusu* (1990), *Bütün Zamanlar* (2002). – Hikâye: *Sevgi Bağı* (1974), *Başka Bir Yaz* (1980), *Sevinç Dolu Bir Akşam* (1983), *Dünyanın En Güzel Kadını* (1983), *Yine Bir Gülnihal* (1983), *Nergiz* (1985), *Bisiklet*

Günleri (1987), *Fayton* (1988), *Evet Aşk* (1990), *Ateşi Seçtim* (1993), *Karanfil ve Hançer* (1994), *Çiçekler Korunağı* (1999), *Kar Düşleri* (2000). – Çocuk: *Evcilik Oyunu* (1973), *Ağlama Bebeğim* (1976), *Dost Eller* (1980), *Sevinç Dolu Bir Akşam* (1980), *Kayısı Ağacı* (1987), *Penceredeki Çocuk* (1991). –Şiir: *Sonsuz ve Gizli* (1999). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Benzer Romanlar* (1986), *Karşı Yazılar* (1994). – Günce/Anı/Gezi: *Günlerden* (1994).

ÖZET

Sonyaz gelmişti, ama havalar hâlâ ılıktı. Mahallede kadınlar kapılarda oturmuş yemek hazırlığı yapıyorlardı. Balıkçı Tahsin'in karısı yüzünü ekşitip yanındaki kadına, "Zavallı çocuğu görüyon mu gız Selime?" diye sordu. Parmağıyla karşıdaki komşunun torununu gösterdi.

Az sonra küçük kızın yanında bir kocakarı belirdi. Diller dökerek torununu yemeğe çağırdı. Fakat Nimet, anneannesinin yalvarmalarına aldırmadı. Donmuş gibi duruyordu. Gözlerini sokağın köşesine dikmişti. Günlerdir özlemle oraya bakıyordu. Annesinin oradan çıkıvereceğini sanıyordu. Umutla bekliyordu. Naime, çocuğun bu davranışına çok üzülüyor, hayırsız kızı Zeynep'e ateş püskürüyordu. Gelgelelim, torunu da ona kızıyordu. Annesinin kendisini bırakıp gitmesini ondan biliyordu.

Naime içeri girdi, ne yapacağını kestiremiyordu. Ekmeğin arasına peynir koydu, kapıya çıktı. Torunu hâlâ direniyordu. Sonunda yatışır gibi oldu. "Peki," dedi. "Sen git ben yerim!" Fakat anneannesi içeri girer girmez, ekmeği dama fırlattı. Ancak, akşam olunca eve girdi. Naime torununu konuşturarak rahatlatmaya çabalıyordu. Çocuk ise, ya susuyor ya da konuyu annesine kaydırmak istiyordu. Naime, "Ananı konuşmayalım kızım," dedi. "İkimiz de kötü oluyoruz şimdi. Onu sen kendin ilerde iyice öğreneceksin!"

Nimet merak ediyordu. Acaba, ilerde neyi öğrenecekti? Fakat Naime bir türlü açıklamıyordu. Sık sık eski anılara dalıyor, savaşı, işgal yıllarını düşünüyordu. O zamandan bu yana çevresinde

çok şey değişmişti, ama onun içinde pek bir şey değişmemişti. Günlük yaşantısında, yemesinde, içmesinde, hatta uykusunda hâlâ işgalin izleri vardı. Torununa işgal günlerini, çektikleri acıları, kızlığını, evliliğini anlatmak istiyor, ama söze başlar başlamaz, çocuk huysuzlanıyor, "Annemle babam senin yüzünden kaçtılar!" diye kestirip atıyordu. Sonra inançlı bir sesle tekrarlıyordu: "Annem gelip beni alacak!"

Bu sözü duyunca yaşlı kadının çarpıntısı başlıyor, yüreği yırtılacak gibi oluyordu. Suçlu olmadığını, bütün kötülüğün işgalden kaynaklandığını açıklıyordu. Kan ter içinde kıvranıyor, ağlıyor, kızından daha çok tiksiniyordu. Zeynep'in vaktiyle kendisine yaptıklarını şimdi de torunundan çekiyordu. Artık karar vermişti: Şahin'i arayıp bulacak ve Nimet'i yanına almasını isteyecekti. İyice çökmüş, neredeyse, yaşamının sonuna gelmişti. Daha fazla dayanamayacaktı. Damadı gerçekleri öğrenmeliydi...

İkide bir dalıyor, aklı işgal günlerine kayıyordu: Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle her şey altüst olmuştu. Ülke, yabancıların eline geçmişti. Baskınlar, öldürmeler, ihanetler, kadınlara saldırmalar gittikçe artıyordu. Naime'nin babası ile ağabeyi de savaşa gitmişlerdi. Annesiyle evde yalnız kalmışlardı. Sokaklarda inleyerek açlıktan ölenler vardı. İşbirlikçi Nihat Ağa'nın adamları yörede kol geziyordu.

Karaderili bir işgal askeri komşulardan birine sarkıntılık etmişti. Kadınlar da onu içeriye çekerek bir güzel dövmüşlerdi. Ortalığı bir gürültü kaplamıştı. Az sonra sokakta üç atlı belirmişti. İkisi Fransızdı, biri de Türk: Nihat Ağa'nın uşaklarından Katır Hakkı. Kuruyer köyünün yosması Havva'nın oğlu. Naime de o arada merakla dışarı çıkmıştı. Hakkı'nın kendisine doğru geldiğini görünce ürperdi. Hakkı gürültünün yerini ve sebebini sordu. Naime korkuyla karşıki evi gösterdi. Belalı, tiksinç bir adamdı Hakkı. Cepheden kaçtığı, kız kardeşini kirlettiği söyleniyordu. Yazık ki Naime'den hoşlanmıştı. Böylece, kızcağızın karayazgısı da belirlenmiş oluyordu. Gerçi Naime bir süre direnmişti, ama

babasıyla ağabeyinin ölüm haberini alınca ve açlıkla kıtlık dayanılmaz boyutlara varınca, annesinin da baskısıyla sonunda evlenmek zorunda kalmıştı.

Katır Hakkı kaba, çıkarcı, onursuz bir kişiydi. Hevesini aldıktan sonra, Naime'yi itip kakmaya, aldatmaya başlamıştı. Hatta bir gece, Nihat Ağa'nın konağında karısının bir Fransız subayına peşkeş çekilmesine bile göz yummuştu. Sarhoş edilen Naime, yaşamında bu denli alçaldığını duymamış, acı çekmemiş, ama elinden bir şey gelmemişti. Bu üzünçlü olayın ardından Zeynep doğmuştu. Neyse ki savaş yön değiştirmeye başlamıştı. Sakarya Meydan Muharebesi kazanılmış, Ankara Andlaşması imzalanmıştı. Herkes sevinç içindeydi. Fakat Katır Hakkı gibilerin de sonu yaklaşmıştı. Buna karşın karısına yaptığı zulüm eksilmemiş, artmıştı. Naime daha fazla dayanamamış, annesine sığınmıştı. Bir süre sonra, asker kaçağı olduğundan, alıp götürmüşlerdi onu...

* * *

Naime birden anılarından ayrıldı. Yörede ses soluk kesilmişti. Torununu aradı, kapıda yoktu. Heyecanlandı. Deli gibi çevreyi dolaştı, bulamadı. Çocuk kaçmış olmalıydı. Neydi bu başına gelenler. Önce Şahin kaçmıştı. Ardından kocası Bekir öbür dünyayı boylamıştı. Sonra da Zeynep çekip gitmişti.

Doğrusu, çok sevmişti Bekir'i. Yakışıklı, iyi bir erkekti. Onun da kendisini sevdiğine inanıyordu. Birlikte ne mutlu yıllar geçirmişlerdi! En sıkıntılı döneminde Hızır gibi yardımına koşmuştu. Ölürken de ondan af dilemiş, helâllık almıştı. Hâlâ ona inanıyor, arkasından konuşmaya dili varmıyordu. Tersini de öne sürse, bütün kabahat kızındaydı, "işgal tohumu" Zeynep'teydi. Adamcağızı o ayartmış, koynuna girmişti. Bu yüzden her şey altüst olmuştu...

Şahin iyi bir gençti. Sessiz ve sevecendi. Bekir onun Zeynep'le evlenmesine karşı çıkmıştı, fakat Naime direnip ağır basmıştı. Damadı karısının ihanetini sezince evden ayrılmıştı. Naime sonra birinden onun adresini öğrenmişti. Şimdi oraya gidip çocuğun du-

rumunu anlatacaktı. Kızını yanına almasını isteyecekti. İyice yaşlanmıştı kendisi, artık ona bakamıyordu.

Yolda bir Arap delikanlısı onu at arabasına aldı. Çarşıda indirdi. Naime otobüsün kalkacağı yere güçlükle vardı. Terden sırılsıklamdı. Soluk soluğa kalmıştı. Koltuğa oturduğunda hâlâ anılarının baskısı altındaydı. Yaşamındaki temel yanlışı bulmaya çabalıyordu. Gücünün tükendiğini duyuyor, geriye dönemeyeceğini düşünüyordu.

Muavinin uyarmasıyla otobüsten indi. Sora araya benzin istasyonunu buldu. Sabırsızlıkla aralık kapıdan içeri girdi. Damadı oradaydı. Yalnızdı. Saçı sakalına karışmıştı. Zeynep'ten ayrılalı yıllar olmuştu. Yaşama küsmüş, kendini koyvermişti. Umutsuz ve karamsardı. Kaynanasını birden karşısında görünce hem şaşırdı, hem de sevindi, ama belli etmedi.

Naime gösterilen sandalyeye yığılırcasına oturdu. Bezgin ve bitkindi. Biraz su istedi. Kendini toparlamaya çalışıyordu. Ucundan köşesinden konuya girmeyi denedi. Bekir'in öldüğünü, Nimet'le birlikte oturduklarını söyledi. Yine yüreği kabarmıştı. Damadının demlediği çayı içince azıcık canlandı. Fakat uzun sürmedi bu, az sonra yeniden gevşedi. Çok yorgundu. Dalıverdi. Uyanınca, konuşup dertleştiler. Söz Bekir'le Zeynep'in ilişkisine gelince, Naime yeniden bozuldu. Gece boyunca durmadan sayıkladı. Yaşamının bütün gizli yanlarını açığa vurdu. Zavallı kadın, ne çok acı çekmişti! Hep işgal yüzünden...

Nerdeyse sabah olacaktı. Şahin duyduklarıyla sarsılmıştı. Üzgün ve yorgundu, kendini uykuya bıraktı.

* * *

Zeynep evlerinde kiracı kalan uzun boylu, kara gözlü bir genç şoförle kaçmıştı. Aşk dolu günler geçirmişlerdi. Sonradan, Hasan'ın evli ve üç çocuk babası olduğunu öğrenmişti. Karısı Kayseri'nin bir köyündeydi. Üç yıldır ayrıydılar. Ondan boşanınca Zeynep'le evlenecekti. Fakat bu tasarı bir türlü gerçekleşmemişti. Üstelik, Hasan sık sık otobüsle sefere çıkıyor, haftalarca dönmüyordu. Zeynep sıkılıyordu, kızını özlemişti. Hasta bıraktığı annesini merak ediyordu. Daha çok duramadı. Yola çıktı.

Eve vardığında Naime kıpırtısız yatıyordu. Kızını sesinden tanıdı. Gözlerini araladı, mırıldandı: "Kızım!" Zeynep annesinin üstüne kapandı, öptü, ağladı. Naime yavaşça elini uzattı, kızının saçlarını okşadı, sonra gözlerini kapadı. Ölmüştü.

Cenaze töreninde Şahin de bulundu. Naime'yi eve getiren, doktora gösteren de oydu. Nimet'i polisler otobüs garında görüp komşulardan birine teslim etmişlerdi. Akşamleyin Şahin ordan alıp eve getirdi. Zeynep çok sevindi. Kocasına yakınlık gösterdi. Barıştılar...

YARGI

"*Acının Askerleri*, işgal yıllarında başlayarak, 12 Eylül öncesindeki mahalle işgallerine değin uzanıyor. Toprağımızın ve kadınlarımızın –genel anlamda, insanımızın– acıya ve tüm işgallere karşı savunmasını yapmaya çalıştım. Beni bu topraklar ve kadınlar yetiştirdi, var etti. Şimdi gönül borcumu ödemeye, sorumluluğumu yerine getirmeye çalışıyorum. *Acının Askerleri* tam anlamıyla acı'nın romanı aslında. (...) Yarınki insanı aradım bu romanda. Dünkü insandan ve dünkü Türkiye'den yola çıkarak. Yarın daha güzel olacak. Bu inancı vurgulamaya çalıştım. Geçmişle geleceğin bireşimini gerçekleştirmeye çalıştım. Bir destan denemesi bile diyebilirim *Acının Askerleri* için. (...)

Naime'nin kişisel acıları bile toplumsal kargaşadan, özellikle işgalden kaynaklanıyor ve Naime bunu, bıktırıcı bir yenilme ile, neredeyse romanın tümünde söyleyip duruyor. Öyleyse, romanı Naime'nin yaşamı ve acıları ile sınırlamak yanlış değilse bile eksik bir yaklaşım oluyor bence. (...) Fakat amacım, ilginç bir serüveni olan Naime'yi anlatmak değildi yalnızca. (...) Daha önce açıklamıştım: *Acının Askerleri*, Türkiye'nin yaklaşık altmış yıllık serüveninden bir kesiti anlatıyor." (Burhan Günel)

"Hatalı yaşlı bir kadının son günlerini anlatıyor. Fransız işgalindeki yaşamı, kendini hep bir 'işgal'de duyması, hep 'acının askerleri'yle savaşması... İç dünyasında ve dış dünyasında... Günel'in en başarılı yapıtı *Acının Askerleri*'dir diyebilirim. Daha

doğrusu gerçek bir bütünlüğe, inandırıcılığa, belirli bir sanat düzeyine ulaşmış yapıtı... Kişiler canlı, etkileyici; anlatım ise Burhan Günel'in o kendine özgü havasını taşıyor." (Oktay Akbal)

"Burhan Günel, Naime'nin kişiliğinde birçok şeyi bir araya getirmeye çalışmış. Savaştan çıkma bir kuşağın, savaş sonrası kuşakla olan farklılığı var biraz. Kadının özellikle bir zamanlar, ne denli itilip kakıldığı da var. (...) Naime'nin o işlenmesi çok zevkli, çok uyumlu olabilecek yaşamöyküsünün yanı sıra, Günel sağdan soldan birtakım gereksiz kişileri de işlemeye çalışmış. Çalışmış diyorum çünkü romanın temel kişisi Naime'in yanında bunların hiçbir anlamı olmadığı kanısındayım. Neden o komşu kadınların kiminle evli olduğunu, kuma gittiğini, hastalığını vb. anlatmış Günel? Neden Şahin'in patronu ile olan ilişkilerini bilmek zorundayız? *Acının Askerleri*'ni tüm bu yan öğelerinden sıyırıp atmak Burhan Günel'in yararına olurdu. (...) Özgün bir yapıt ortaya koymuş, acıları boncuk gibi dizmiş ama o acının sonunu, başından beri anlattığı kadar özlü ve belirgin bir nokta ile bitirmemiş." (Zeynep Karabey)

"Romanda, Naime dışındaki kişilerin ruhsal yapısına derinlikle girildiğini göremiyoruz. Belki romanın biyografik değer taşımasından ileri geliyor bu eksiklik. Naime, Kurtuluş Savaşı'mızı yaşamış adsız kişilerden. (...) Kurtuluş Savaşı yıllarının koşulları, geriye dönüşlerle veriliyor romanda. Olaylar bir film akıcılığı içinde geçiyor. (...) Romanın bir özelliği de, dilindeki başarı ve kıvraklık. Biyografik romanın güçlüklerini, bu ustalık ve yazma deneyleriyle kapatıyor." (Necati Güngör)

"Günel de pek çok meslektaşının yanılgısına düşmüş, 'roman sorunlarıyla toplum sorunlarını birbirine karıştırmış'tır. Oysa canlandırdığı kişiler arasında ilginç insanlar, anlattıkları arasında dikkat çekici olaylar yok değildir. Ancak genç romancı, 'tipik kişiler' yaratamamıştır. (...) Romanın adı; işgal altında yaşamış, acılar çekmiş, acıları işgalden sonra da sürüp gitmiş Naime'yi ve içinde yaşadığı koşulları dile getirecek bir istiareye (metaphore) dayanıyor. Ancak Günel pek beğendiği anlaşılan bu söz oyununu ve tamamlayıcılarını okura bıkkınlık verecek kadar tekrarlıyor. (...) Romancı kolayı seçmemiş, yenilikler, toplum olaylarına ve in-

san gizlerine uzanan derinlikler yakalamaya çalışmış. Ama başarı sağlayamamıştır." (Konur Ertop)

"*Acının Askerleri* bilinçaltı tekniğinin uygulandığı bir romandır diyebiliriz. Naime'nin anıları, bilinçaltına yerleşen olaylar, romanın başladığı sonyaz ile ölümü arasında geçen kısa dönem içindeki yaşamı süresinde, eskiye dönüşlerle anlatır. Zaman zaman Naime'nin içkonuşmaları, zaman zaman anıları o eski günleri yansıtmakta bir ayna görevini yüklenir. Ama, bu yansıtma, daha çok Şahin'in yanına gidişe kadar sürer diyebiliriz. Ondan sonra, ayna buğulanmaya ve Naime'nin düşünceleri berraklığını yitirmeye başlar. Diyebiliriz ki, bundan sonra hep güncelin içinde oluruz. Günel, akaryakıt istasyonundan İskenderun'a dönüşü umursamamıştır. Çünkü, oraya giderken anlatmıştır anlatacaklarını. Bu nedenle, sayrılanmış Naime'yi alıp İskenderun'daki evine getirivermiştir. Böylece, onu evine bırakırken bizi de güncelin içine bırakmıştır. Bu güncellik, yenik bir kadının ölümü ve Zeynep'in dönüşü, Nimet'in bulunuşu ve yaşamın gene kendi çığırında yürümesidir.

Acının Askerleri, bir yerde insanı kemiren dış olayların insan üzerindeki etkilerini dile getiren, zaman içinde insanı tüketen dış güçlerin ve çevrede oluşan kötülüklerin romanıdır; bu güçlere yenilen insanın öyküsüdür." (Muzaffer Uyguner)

KAYNAK

Burhan Günel (Cumhuriyet, 9.4.1981/Yazko Edebiyat, Mayıs 1981, Kasım 1981), Oktay Akbal (Cumhuriyet, 15.6.1981), Necati Güngör (Gösteri, Temmuz 1981), Zeynep Karabey (Yazko Edebiyat, Eylül 1981), Hikmet Altınkaynak (Sanat Olayı, Kasım 1981), Konur Ertop (Milliyet Sanat, 15.12.1981), Hasan Bülent Kahraman (Varlık Yıllığı 1982), A. Mümtaz İdil (Yarın, Şubat 1982), Muzaffer Uyguner (Varlık, Şubat 1982).

ISSIZLIĞIN ORTASINDA

MEHMET EROĞLU

YAŞAMI

Mehmet Eroğlu, 1948'de İzmir'de doğdu. 1967'de Bornova Maarif Koleji'ni, 1971'de Ortadoğu Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'ni bitirdi. Devlet Su İşleri ile Turizm Bankası'nda çalıştı. İlk kitabı *Issızlığın Ortasında* ile 1978 Milliyet Roman Yarışması'nda Orhan Pamuk'la birinciliği paylaştı. Ayrıca, eseri kitaplaşınca, 1985 Madaralı Roman Ödülü'nü aldı. İkinci kitabı *Geç Kalmış Ölü*, birincisiyle birlikte, 1985 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Issızlığın Ortasında* (1984), *Geç Kalmış Ölü* (1984), *Yarım Kalan Yürüyüş* (1986), *Adını Unutan Adam* (1989), *Yürek Sürgünü* (1994), *Yüz 1981* (2000), *Zamanın Manzarası* (2002).

ÖZET

Ayhan İlyasoğlu 1974'te Kıbrıs'ta asteğmen olarak savaşa katılır. Üç kişiyi öldürmenin, bir kişinin de ölümüne yol açmanın verdiği acıyla kendini vurur. Girne'de hastaneye yatırılır. Bir ay kadar tedavi görür. Terhis olunca Magosa'ya, oradan Mersin'e gelir. Sokakta Neşe'yle karşılaşır. Kızın annesini anımsar. İstanbul'da Yeniköy'de Zafer'in evinde geçirdiği yazı düşünür. Orada gördüğü mavili kadını, Suzan'ı gözünde canlandırır: Bahçede mayosuyla şezlongda güneşlenirken. Hayranlıkla seyretmiştir onu. O sıra henüz on altı yaşındadır. Komşu kızı Rezzan'la da arkadaştır. Liseyi Ankara'da arkadaşı Zafer'le birlikte okuyacaklardır...

Mersin'de Suzan'ı arayıp bulur. Aradan on yıl geçmiştir. Kadın hariciyeci eşinden ayrılmış, bir narenciye tüccarıyla evlenmiştir. Kocası şimdi Kıbrıs'tadır. Ayhan geceyi onunla geçirir. Sonuç: Hayal kırıklığı... Mersin'den Ankara'ya gider. Üvey kardeşi Murat'ın evine konuk olur. Yıllardır yolunu bekleyen Rezzan onu görmeye gelir. Boynuna sarılır, ağlar. Hâlâ sevmektedir onu. Başından geçenleri öğrenmek ister. Ayhan bir türlü unutamadığı savaş sahnesini anlatırken titrer, terler. Kız şaşırıp kaygılanır. Murat'ın yardımıyla Ayhan haftada iki gün bir çocuğa ders verir. Dönüşte de Rezzan'a uğrar. Konuşurlar.

Arkadaşlarından Metin bir akşam Ayhan'ı yemeğe çağırır. Halit'le Ersin de gelirler. Ersin çok içerek kusar. Ayhan onu taksiyle evine götürür. Mavi gözlü, sarışın, alımlı bir kadın onu karşılar. Kardeşini getirdiği için teşekkür eder. Ayhan ona istekle, beğeniyle bakarken Suzan'ı anımsar. Adının Ferda olduğunu öğrenir.

Murat, bürosuna uğrayan Ayhan'a yakında Ayşe adlı bir kızla evleneceğini, bunun için annesinin Ankara'ya geleceğini açıklar. Ayhan tedirgin olur. Oradan çıkınca meyhaneye gider. Arkadaşları Metin ile Halit de oradadır. İçerek eski günlerden konuşurlar. Hapisliklerini, sorgulamalarını anlatırlar birbirlerine. Ayhan karlı gecede üşür, güçlükle Rezzan'ın evine ulaşır. Kapı açılıp da Fazıl'la karşılaşınca şaşırır. Ondan kuşkulanılmaktadır. Az sonra Fazıl gider. Ayhan öfkeyle onu nereden tanıdığını sorar. Rezzan karısıyla arkadaş olduğunu, gece kendisini eve onun getirdiğini söyler. Artık kendini toparlaması, bir karar vermesi gerektiğini bildirir. Ayhan sinirlenir. Tartışırlar. Sonra, içer, birlikte yatarlar. Sabah kalkınca yeniden konuşurlar. İkisi de birbiriyle uzlaşamayacaklarını anlamışlardır. Özellikle Rezzan, sevişme sırasında Ayhan'ın kendisine Ferda diye saldırdığını duyunca, onunla evlenme umudunu yitirmiştir.

Ayhan, devrimci arkadaşlarından Ali'nin kendisini görmek istediğini öğrenir. Hemen evine gider. Sorgulamada işkence gören, ama kimseyi ele vermeyen Ali ağır hastadır, yakında ölecektir. Karısı Nalân'a yardım edilmesi gerekmektedir. Ayhan eski arkadaşını görünce çok üzülür. Ölümü düşünürken bir düşman askerini öldürdüğü sahne gözünde canlanır. Kendisine bir çeviri bulması için

Rezzan'a uğrar. Onun iş arkadaşlarıyla bir partiye gider. Orada sarhoş olur. Sıkılıp çıkar. Gözünü açtığında kendini Rezzan'ın yanında bulur. Murat'la bir doktor ve Ayşe de başucundadır. Bunalım geçirmekte, yine savaşı anımsayıp sayıklamaktadır. Dokuz gün süren hastalığında adı geçenler ona nöbetleşe bakarlar. İyileştiğinde Ali'ye para bulmak için Ferda'nın evine gider. Salonda onun amcasıyla karşılaşır. Ondan Ferda'nın kocasının ölmüş olduğunu öğrenir. Sevinir. Az sonra içeri giren Ferda ona soğuk davranır. Bunun üzerine Ayhan iğneleyici, alaycı sözlerle onu şaşırtıp kızdırır. O da onu "deli" diyerek kovar, istediği parayı da vermez. Ayhan adresini bırakarak ve kendisini beklediğini söyleyerek çıkar. Halit'i arar, ona Ali'nin ölmekte olduğunu bildirir. Halit ise onun kahramanca davranışlarını bireycilik diye niteler, eleştirir.

Ayhan bir şişe votka alıp eve döner. Kapıda Ferda'yı görür. İçeri çağırır. Bir süre alaylı bir anlatımla konuşurlar. Ferda Ali'ye verilmek üzere bir çek uzatır. Fakat Ayhan'ın bir daha kendisini aramamasını şart koşar. Ayhan öfkeyle çeki yırtar. Ferda'nın Rezzan'la konuşup her şeyi öğrendiğini anlar. Sonunda Ferda onunla kalmaya razı olur. Geceyi bir yatakta geçirirler. Ali'nin evine giden Ayhan, bir zarf içinde parayı Nalân'a verir.

Ferda akşamüstleri Ayhan'a gelir. Vahşice sevişirler. Ayhan onun kendisini geçmişten, bunalımdan yalnızlıktan kurtaracağını sanır, ama umudu gerçekleşmez. Bir gün onu döver, öyleyken kadın ondan vazgeçmez. Birbirini acıtarak birleşmeyi sürdürürler.

Arkadaşlarından Naci ile eşi Selmin, yolda giderken, Ayhan'ı görüp arabaya alırlar. Eve götürürler. Yiyip içerken Ayhan yine geçmişe dalar: Kıbrıs'ta rastladığı bir papaz ile Andoniça adlı Rum kızını düşünür. Bir ara Naci ona sataşır: "Kahramanlık adına içinizdeki pisliği, şiddeti kustunuz." Ayhan da ona korkak olduğunu söyler.

Ayhan bir dağda göle yaslanmış bir otelde Ferda'yla yedi gün geçirir. Hiçbir şeyin değişmediğini sızıyla duyar. Artık bir dönemece geldiğini sezer. Ferda için yalnızca bir zevk aracı olduğunu anlar. Eve gelince Naci'nin bıraktığı bir notu bulur: Ali ölmüştür. Ayhan sarsılır. Zafer'le Ali'den sonra sıranın kendisine geldiğini düşünür. İnsana, geçmişe ve geleceğe inancını yitirmiştir. Ali'nin

cenaze törenine gider. Ayrılırken, Fazıl onu tutup arabasına doğru çeker. Ayhan ona, "Alçak! Korktun, onu sen ele verdin!" diye bağırır. O da asıl muhbirin Metin olduğunu ve Zafer'in Antep'e kaçtığını açıklar.

Ayhan çocukluk arkadaşı Zafer'i aramaya karar verir. Yola çıkmadan Ferda'yla son kez görüşür. Gideceğini söyler ona. Ferda nedenini sorar, ama o bunu açıklamaktan kaçınır. Ayrıca, onun evlenme önerisine de aldırmaz. Vedalaşıp ayrılır. Güneye giden bir otobüse biner...

YARGI

"*Issızlığın Ortasında* kesinlikle otobiyografik bir roman değil. Roman kahramanının, Ayhan'ın yaşadığı olayların büyük bir kısmını, en azından onun yaşadığı gibi yaşamadım. Kıbrıs'a çıkarma yapan birliklerde yer almadım. Size Kıbrıs'ı hiç görmediğimi de söyleyebilirim. Ayhan'la çoğu konuda taban tabana zıt kişiler sayılabiliriz. *Issızlığın Ortasında*'ki birçok olay ve ayrıntı gözleme ve incelemeye, genellikle de muhayyileye dayandırılmıştır. Romanın kahramanı benden bağımsız gelişti. (...) *Issızlığın Ortasında* bir yönüyle tamamen politik bir roman sayılabilir. Hatta, romanın Ayhan'ın etrafında örülen cinsel atmosferi de değerlendirmede göz önünde tutulacaktır sanıyorum. Gerçekte bütün bunları birbirinin içinde ve birbirinden ayrılmayacak bir düğüm halinde vermeye çalıştım. Öyle sanıyorum ki çağdaş bir roman böylesine kaygılar taşıyan, yeni kişileri toplumsal bir çerçevede değerlendirirken onların bireyselliklerini gözden kaçırmayan bir anlayışın ürünüdür." (Mehmet Eroğlu)

"Gene büyük bir 'ilk roman başarısı'. Üstelik bunun bir rastlantı olmadığı hemen belli oluyor: Mehmet Eroğlu romanı bilen, yazdığını bilinçle yazan, hiçbir şeyi rastlantıya bırakmayan bir romancı. Şaşırtıcı bir kurgu ustalığı var *Issızlığın Ortasında*'da. Mehmet Eroğlu, polis romanlarında da gördüğümüz bir tekniği şaşırtıcı bir ustalıkla kullanıyor: Olay örgüsü son derece başarıyla düzenlenmiş. Sonuç: Romanı soluk soluğa okuyorsunuz. (...)

Mehmet Eroğlu '12 Mart dönemi'ne çok açılı bir bakışla ve 12 Mart dönemi romanlarında görmediğimiz yeni roman kişileriyle yaklaşıyor. (...) Olayları ve kişileri romanlarımızda pek rastlayamadığımız bir nesnellikle, eleştirel bir görüşle değerlendirebiliyor; 'devrimci gençler' yok, genç 'insanlar' var *Issızlığın Ortasında*'da; insan olmanın bütün karmaşıklığıyla. (...)

Mehmet Eroğlu erkek kişilerinde ulaştığı başarıya kadın kişilerinde ulaşamıyor, bence; bir yapaylık var Mehmet Eroğlu'nun kadınlarında." (Fethi Naci)

"*Issızlığın Ortasında* çok değişik, tedirgin edici bir roman. Büyük ve klasik bir roman mimarisi üzerine kurulu değil. Tersine, ilk elde savruk ve dağınık bir roman izlenimi bırakıyor. Ama bu bir izlenim yalnızca. *Issızlığın Ortasında* kendine özgü şifresi olan, o pek az rastlanabilecek doğaçtan artistik romanlardan biri. (...) Mehmet Eroğlu, Ayhan adlı roman kişisinin ağzından yakın geçmişimize üç düzlemde ve üç zaman diliminde eğiliyor. Bir yanda yabancı dil öğrenimi çerçevesindeki 1960'ların genç kuşağı, bir yanda 12 Mart öncesinin ve sonrasının yaralı insanları ve nihayet Kıbrıs Savaşı. Bütün bu ortamlar da, 1975'lerin başkent Ankara'sından dile getiriliyor. Hayli karışık bir yapıyı, yazar, son kerte açık seçik geçişlerle bütünlüyor, romanının da karışık bir örgü kurmasını engelliyor." (Selim İleri)

"*Issızlığın Ortasında*, modern anlatım tekniklerine çoğu bir ruh doktoruyla onun konuşturduğu hastanın diyoloğu şeklinde yürüyen geriye dönüşlerle yer veren bir roman. Bu anlatıma çağdaş romanlarımıza alışmış bir okuyucu romanın olay zincirini izlemekte güçlük çekmez. Ama Mehmet Eroğlu asıl uğraş alanının ve öğreniminin verdiği bir bilimsel disiplinle romanın olaylarını son bölümde zaman ve nedensellik zinciri içinde özetleyen bir mektuba gerek duyuyor. (...)

Mehmet Eroğlu özellikle ruh çözümlemelerinde 'ilk roman' düzeyinin çok üstünde bir romancı olduğunu gösteriyor. Eserinde bir genç insanın trajedisini ustalıkla canlandırmış. Gittikçe 'içine dönen' bir roman kişisinin ruh dünyasını derinlemesine aydınla-

tırken hayatı ayrıntılarda da gözlemleyebilen bir duyarlığı kanıtlayan örneklere yer veriyor." (Gürsel Aytaç)

"Mehmet Eroğlu'nun yayımlanmış olan ilk romanı *Issızlığın Ortasında* birçok açıdan kendisiyle aynı tarihsel zaman parçasını işleyen romanları aşmış bir kitap. Ayrıca bu sonuca ulaşmasını sağlayan özellikleri nedeniyle de çok boyutlu, çok yönlü bir kitap. Bu nedenle de çok katlı bir okumayı gerektiriyor. (...) Eroğlu, romanında her şeyi üzerine oturtabileceği bir diyalektik söylem geliştirmiştir öncelikle. Her tip, belirli bir sorunsalı simgelerken aynı zamanda buna karşı geliştirilen karşıtıyla var olmakta, yaşar kılınmaktadır. Ayrıca buna ek olarak herkes romanda simgelediği somut paradigmalardan öte kendi bireysel sorunuyla sözkonusudur. Ne roman örgüsü içinde o kişiyi yerinden oynatabilirsiniz, ne de tartıştığı ilkeyi, getirdiği bakış açısını kaldırırsanız o kişi var olmayı sürdürebilir. Dolayısıyla, bu yönlerden ele alınınca *Issızlığın Ortasında* bizim edebiyatımızda, getirdiği Ayhan tipinin canlı ve birey, dolayısıyla da kalıcı olmasının ötesinde 12 Mart dönemi romanları içinde değerlendirilecekse ilk bilinçlenme romanıdır." (Hasan Bülent Kahraman)

KAYNAK

Mehmet Eroğlu (Milliyet Sanat, 7.5.1979/Dünya, 18.5.1979/Sanat Olayı, Temmuz 1984/Günümüzde Kitaplar, Temmuz 1984), Selim İleri (Dünya, 29.5.1979), Fethi Naci (Gösteri, Haziran 1984/*Eleştiri Günlüğü*, 1986), Gürsel Aytaç (Sanat Rehberi, Temmuz 1984), Mehmet Kemal (Cumhuriyet, 30.12.1984), Attilâ İlhan (Sanat Olayı, Temmuz 1984), Hasan Bülent Kahraman (Sanat Olayı, Temmuz 1984).

CEHENNEM KRALİÇESİ

Selim İleri

YAŞAMI

Selim İleri, 1949'da İstanbul'da doğdu. 1968'de Atatürk Erkek Lisesi'ni bitirdi. Bir süre Hukuk Fakültesi'nde okudu. İlk yazısı 1967'de Yeni Ufuklar dergisinde çıktı. Bunu öbür dergilerde (Türk Dili, Yeni Dergi, Türkiye Defteri, Soyut, Yazı, Yazko Edebiyat, Gösteri vb.) ve gazetelerde (Politika, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet) yayınlanan yazıları izledi. Bu arada senaryo yazarlığı da yaptı. *Dostlukların Son Günü* ile 1976 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Her Gece Bodrum* ile 1977 Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü ve *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak* ile 2002 Orhan Kemal Roman Armağanını kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Destan Gönüller* (1973), *Her Gece Bodrum* (1976), *Ölüm İlişkileri* (1979), *Cehennem Kraliçesi* (1980), *Yaşarken ve Ölürken* (1981), *Bir Akşam Alacası* (1981), *Ölünceye Kadar Seninim* (1983), *Kırık Deniz Kabukları* (1983), *Yalancı Şafak* (1983), *Saz Caz Düğün Varyete* (1985), *Hayal ve Istırap* (1986), *Kafes* (1987), *Mavi Kanatlarımla Yalnız Benim Olsaydın* (1991), *Gramofon Hâlâ Çalıyor* (1995), *Cemil Şevket Bey Aynalı Dolaba İki El Revolver* (1997), *Ada, Her Yalnızlık Gibi* (1999), *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak* (2001). – Şiir: *Ayışığı* (1987). – Hikâye: *Cumartesi Yalnızlığı* (1968), *Pastırma Yazı* (1971), *Dostlukların Son Günü* (1975), *Bir Denizin Eteklerinde* (1979), *Eski Defterlerde Solmuş Çiçekler* (1982), *Son Yaz Akşamı* (1983), *Hüzün Kahvesi* (1991), *Kötülük* (1992). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Çağdaş-*

lık Sorunları (1978), *Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri* (1981), *Düşünce ve Duyarlık* (1982), *Kamelyasız Kadınlar* (1983), *Seni Çok Özledim* (1986), *İstanbul Yalnızlığı* (1989), *Cahide-Ölüm ve Elmas* (1995). – Günce/Anı/Gezi: *Annem İçin* (1983), *Hatırlıyorum* (1984), *O Yakamoz Söner* (1987). – Düzyazı/Derleme/Notlar: *İlk Gençlik Çağına Öyküler I-II* (1992), *Türk Romanından Altın Sayfalar I-II* (1994). – Senaryo: *Bir Kırık Aşk Hikâyesi* (1983).

ÖZET

İşadamı Korkut ve ressam Belkıs motorla Bodrum'a gitmektedirler. Korkut genç, güzel ve dişi bir kadın olan Belkıs'a tutkundur. Fakat bir zamanlar Korkut'a eğilim duyan Belkıs artık ondan bıkmıştır. Şimdi gönlü, yazar Mehmet'tedir. Mehmet de ondan hoşlanmaktadır, ama evlidir.

Korkut, Kalyon Oteli'nde yer ayırtmıştır. Arkadaşları Mehmet ile eşi Semra, genç reklamcı Gökmen ile felsefe öğretmeni Şadiye de otobüsle oraya gelirler. İki kişilik odalara yerleşirler. Yazı Bodrum'da geçireceklerdir.

Akşamleyin kıyıda bir meyhanede otururlar. Yiyip içerler. Belkıs uzun uzun Mehmet'le söyleşir. Korkut ile Şadiye susarlar, Semra sarhoş olur. Gökmen içini çekerek Belkıs'ı seyreder.

Bir başka akşam yine meyhanede toplanırlar. Mehmet'le Belkıs dans ederler. Korkut'la Gökmen kıskanarak üzünçle onlara bakarlar. Semra iyice sarhoş olur. Geceleyin odalarında Belkıs'la Korkut tartışırlar. Korkut onun arkadaşlarından ayrılmasını ister. Belkıs sinirlenir. Sabahleyin sıkıntıyla kalkar. Kendisini umutsuzca seven Gökmen'in yanına gelir, kıyıda konuşarak yürürler.

Şadiye Bodrum'da dolaşırken fakülte arkadaşı Hüseyin'le karşılaşır. Yanında Rıfat adında genç, yakışıklı bir futbolcu vardır. Hüseyin (öbür adıyla Bülbülün) eşcinseldir, Rıfat'ı sevmektedir. Şadiye de görür görmez tutulmuştur ona.

Dinlence bitince, topluluk İstanbul'a döner. Mehmet'in karısıyla arası büsbütün açılır. Semra kendini içkiye verir. Bazı geceler eve

gelmez. Mehmet'in direnme gücü gitgide azalır. Arkadaşlarından Ruşen ve Kerim'le bir toplumcu kültür dergisi çıkarmayı kararlaştırır. Bunun için Mehmet üniversitedeki asistanlığından ayrılır. Fakat az sonra arkadaşlarıyla uyuşmazlığa düşer. Karısı da onu yüzüstü bırakır. Böylece, evliliğin de yürümeyeceği anlaşılır. Mehmet yapayalnız kalır. Bir türlü okuyup yazamaz. Aylaklık, yalnızlık ve umarsızlıkla bunalıma girer. Sonunda canına kıyar.

Geçkin bir kız olan Şadiye, Hüseyin'in yalvarmalarına aldırmaz, gönlünü kaptırdığı Rıfat'la evlenir. Yazık ki mutluluğu çok sürmez. Çünkü kocası onu sevmemiştir. Kendisine baktırmak için evlenmiştir onunla. Çocuğu da olmamıştır. Haftada birkaç gün eve gelmemektedir. Şadiye acıyla gizlice ağlamaktadır.

Mehmet'in beklenmedik ölümü Şadiye'yi üzer. Gerçek bir dost, iyi bir insan, seçkin bir aydın yok olmuştur. Olay Belkıs'ı da sarsar. Mehmet'i derinden sevdiğini anlar. Gerçi intiharından önce bir gece onu görmeye gitmiş, saatlerce dertleşmişlerdi. Onunla yatmayı tasarlamıştı, ama Mehmet oralı olmamıştı.

Belkıs anadan kalma mücevherlerini satarak Bodrum'da ıssız bir köye yerleşmeyi düşünür. Korkut'la ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Daha fazla sürüklemesi olanaksızdır. Öte yandan, Korkut da onu sürekli izlemekten yorulmuştur. Üstelik, işlerin ilerde düzeleceğinden de umudunu kesmiştir. İkisi de ortak bir dilden konuşamadıklarını öğrenmişlerdir artık. Herhalde ayrılacaklardır...

YARGI

"Yani roman kişilerim birer küçük kentsoyluydular. İyilikleri ya da kötülükleri, eğilimleri, davranışları, yargılamaları, duyumsayışları, çoğu kez düşünceleri de küçük kentsoylunun yaşamasının belirleyişlerine denkti. (...) Peki, niçin küçük kentsoylu romanı? Yalnızca küçük kentsoyluyu daha yakından tanıdığım ya da beş aşağı beş yukarı küçük kentsoylu kökenli olduğum için mi? Herhangi bir kesinlemeye, çizemsel (şematik) yargıya gitmek istemiyorum. Ancak burada kaynaklanışla erek birleşiyor. (...) Gerek *Ölüm İlişkileri*'ni, gerekse şimdi yazmış olduğum *Cehennem Kra-*

liçesi'ni kotarırken, siyasal açıdan ana amacım, bizi faşizme sürükleyecek nitelikteki toplumsal süreçleri yansıtmaktı. (...) Beni her zaman bilinç akışı romancılarıyla Visconti, Waajda, Losey gibi kimi sinema yönetmenleri etkilemiştir. (...) Romanda da, sinemada da büyük bir 'iç' geziyi arıyorum. (...) Virginia Woolf diyeyim önce. Evet İngiliz romancılığına hayranım. (...) Fakat beni bir süreden beri büyük Rus romancıları da etkiliyor." (Selim İleri)

"Selim İleri *Cehennem Kraliçesi*'nde daha önce başladığı bir gövdeyi işlemeye devam ediyor. Bir yandan kendisiyle hesaplaşan aydını irdelerken bir yandan da toplumu, belirli bir kattan alınmış görüntülerle çözümlemeye çalışıyor. Dilinin ustalığı ayrıca anılması gereken bir özelliği." (Hasan Bülent Kahraman)

"Bana öyle geliyor ki Selim İleri'nin *Her Gece Bodrum*'da küçük burjuvaları anlatışının nedenini 'yaşanılan ve gözlenen yaşama bağlı kalmak' biçiminde açıklandığı tutumu sonraki iki romanında da sürüyor. (...) Selim İleri'nin, küçük burjuvaları, 'bizi faşizme sürükleyecek nitelikteki toplumsal süreçleri yansıtmak' amacıyla yazdığını ileri sürmesi pek kandırıcı gelmiyor bana. Çünkü *Ölüm İlişkileri*'nde olsun, *Cehennem Kraliçesi*'nde olsun, 'bizi faşizme sürükleyecek nitelikteki toplumsal süreçler' yok! Buna karşılık, toplumsal süreç içinde bunalan, 'amaçsızlık, can sıkıntısı içinde' varlıkları kemirilen küçük burjuva sol aydınlar var: Alabildiğine gerçek, alabildiğine canlı. Selim İleri'nin son iki romanını, özellikle *Cehennem Kraliçesi*'ni bu kadar başarılı yapan da anlattığı kişilerin gerçekliği, yaşayan kişiler oluşu. Yoksa, 'yaşam, yerleşik düzen, yıllardan, geçmişten güven alan kokuşmuş kurumlar ve küçük burjuva insan ilişkileri belini bükmüştü sonunda. Böyleydi, beli bükülmüştü' gibi tümceler bir şey katmıyor romana. Çünkü bir edebiyat tümcesi değil bu tümce, olsa olsa toplumbilimsel bir açıklama; Selim İleri böylesi tümceleri kullandığı zamanlar edebiyatın anlatım aracıyla bilimin anlatım aracını birbirine karıştırmış oluyor. (...) Selim İleri *Ölüm İlişkileri*'nde kendine özgü bir roman yapısı kuruyor, bir üslup buluyor, bir anlatı tekniği yaratıyor. *Cehennem Kraliçesi*'nde aynı yapıyı –bu kez daha yetkin biçimde– tekrarlıyor. Her bölümün o anlatılan kişi-

nin görüşüyle, düşünüşüyle verilmesi, çağrışımların saptanmasındaki ustalık, ayrıntıların titizlikle seçilerek kullanılması ve dilin büyük bir ustalıkla işlenmesi... Selim İleri'ye şimdiden, romanımızın 'genç ustası' diyebiliriz." (Fethi Naci)

"Selim İleri, Freud'un bakışı ile bireylere baktığından, insan davranışlarının içgüdülere bağlı bulunduğunu, bu nedenle de kişinin psikolojik yapısının çevreden etkilenmediğini, açıkça olmasa da vurgulamaktadır. Tipler toplumla çelişkili görünseler de, asıl çelişkileri kendileriyledir: Belkıs'ın resim yaparak, yönlendirmek istediği çalışmada bile cinselliği araması gibi. Ayrıca, tipler yaşamlarını sürdürmek için bu içgüdülerini baskı altına alırlar, yine Belkıs'ın Bodrum'daki delikanlıya bakışı gibi. Bütün tipler 'yüceltme' içinde cinsel dürtülerinin yönünü değiştirme çabasındadır. Böylelikle örneğin *Cehennem Kraliçesi*'ndeki tipler kendileriyle toplum arasındaki çelişkiyi çözmenin tek çaresi olarak topluma uymayı görürler, ama Selim İleri bunu topluma uyumsuzluk olarak verir; geçici başarısının sırrı da burada yatmaktadır. Tüm roman boyunca değişmez, durağan toplumsal konumlarıyla birbirinin benzeri tiplerin iç dünyalarının çelişkileri anlatılır. Dostoyevski'de bu çelişki yoktur, onun tipleri olumlulukla olumsuzluk arasında bir çelişki içinde değildirler. (...) Diyalektik bütünlüğü karşıtların çelişkisi olarak değil de, karşıtların birbirinden bağımsız basit bir rastlaşması olarak ele almak, diyalektiği yadsımak demektir. Bu nedenle Selim İleri, toplumu insanın ilerlemesinde olumlu bir basamak olarak göreceği yerde, tam tersine; içgüdüleri ve istekleri bastırmaya eğilimli olduğunu benimseyerek, öznel bir özgürlük taraflısı olmaktadır. *Cehennem Kraliçesi*'nin kahramanları, konumlarını değiştirme umudu olmadığına inanırlar; başlarına gelenleri çekmekle yükümlü yazgıcılardır hepsi, kötülükleri bile iyilik maskesi altında yaparlar; tüm yaptıkları sapkınlıkları topluma malederken, toplumu değiştirmek için en ufak çaba göstermezler. Tek amaçları yaşamı sürdürme ve yaşamak için savaşmaktır. Üstelik Selim İleri bu öznel yargıdan, büyük bir genellemeye gider. Ayrıca Selim İleri'nin, tiplerini yaşanmış gerçekten alması ve toplumun belli bir kesimini yansıtması, olumlu yön-

de eleştirilmesini gerektirmez. Bu, kaba, eleştirinin ele alacağı bir konudur. Asıl değilmesi gereken yer, Selim İleri'nin yarattığı tiplere bir çözümsüzlük aşılaması ve bunu olumlu tiplerinde yaptığı gibi ölümle noktalamasıdır. Selim İleri, insanın bireysel düşüncelerini gereğinden fazla büyütüp, sanki insan soyut bir varlıkmış gibi, yaşam sürecini sınırlayan etkenleri göz ardı ederek kendi yasalarının doğrultusunda tipler yaratmış, bu da kahramanlarının yazgıcılığın karşısında elleri kolları bağlı kalmalarına neden olmuştur. Selim İleri'nin ruhsal çözümlemelere derin olarak girmesi, kahramanlarının yaşadığı çevreden geri plana doğru itilmesine neden olmaktadır. Gerçi her şey gerçek bir görünüm içindedir (kahramanların gerçek yaşamdan alındığı savunusu gibi), ama bu gerçeklik öylesine bireysel düzeyde kalmaktadır ki; kişi, bunun gerçekliği ile ancak yüzyüze geldiğinde emin olabilmektedir. Bu da Selim İleri'nin aramızda yaşadığı savunulan tiplerinin gerçekliğine ve sağlıklığına gölge düşürmekte; bireyciliğin içine girip, mutluluktan yitip gideceği derin ve karanlık bir kuyu açmaktadır." (A. Mümtaz İdil)

"*Cehennem Kraliçesi* değişik söylem katmanlarından, anlatım açısından birbirinden ayrı yapılar gösteren bölümlerden oluşmuş bir roman; bu anlamda, içeriğiyle organik bir bütünlüğü yok. Buna karşılık, her bir bölüm kendi içinde oldukça tutarlı bir görünüm sunuyor. Romanın örgüsünde benimsenen bu yazınsal tutumu, yine yazınsal gerçekçilik açısından ele alacak olursak, bu parçalı anlatı dokusunun bile bile oluşturulmuş bir yapı olduğunu söyleyebiliriz. Selim İleri, bu parçalı anlatıyla, kişilerinin içselliklerindeki kavuşmazlığı imliyor gibi. (...) Bireysel yaşantısının ardında toplumsal bir tarih döneminin de sözkonusu edildiği romandaki Mehmet bölümü, karmaşık bir imlem zenginliğiyle, geçmişe dönük bir içebakış serüveni aracılığıyla sergilenmekte. (...) İleri, Mehmet'in intihar sürecini anlatırken, geçmişte biraz oyalanmakta, olayların dallandırılıp budaklandırılması dolayısıyla yaşanılan an'a doğal olmayan bir biçimde geçmektedir. Mehmet'in anı çağrışımı, ruhbilimsel açıdan, bir intihar olayından olamayacak denli zamandiziseldir (kronolojiktir). Roman örgüsü ge-

reği, anılardan şimdiki zamana dönüşte, okur, belli belirsiz bir kopukluğu duyumsamaktadır." (Serdar Rıfat Kırkoğlu)

KAYNAK

Selim İleri (Türk Dili, Temmuz 1979/Türk Dili, Kasım 1980), Doğan Hızlan (Selim İleri'yle konuşma: Cumhuriyet, 21.4.1979, 2.9.1980, 1.7.1981, 2.7.1981), Fethi Naci (Milliyet Sanat, 15.10.1980/*Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, 1981), Hasan Bülent Kahraman (Varlık Yıllığı 1981), Konur Ertop (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981), Ayşe Kıran (F.D.E., Kış 1979, s. 4), Ahmet Oktay (Yazko Edebiyat, Şubat 1981), Serdar Rıfat Kırkoğlu (Türk Dili, Mayıs 1981), A. Mümtaz İdil (Türkiye Yazıları, Şubat 1982), Olcay Önertoy (*Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984).

KARDELEN

ÖNER YAĞCI

YAŞAMI

Ömer Yağcı, 1951'de Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. İlk ve ortayı Yörköy'de (Yozgat) okudu. Tokat'ta İlköğretmen Okulu'nu bitirdi. 1969'da Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Türkçe Bölümü'nü 1975'te bitirdi. Taşlıçay (Ağrı) Ortaokulu'nda Türkçe öğretmenliği ve Sarıkamış'ta askerlik yaptı. 1978'de Töb-Der Genel Sekreter Yardımcısı oldu. Çeşitli gazete ve dergilerde yazılar, şiirler yayımladı. *Kardelen*'le 1986 Akademi Kitabevi Roman Ödülü'nü, *Turnalar*'la 1988 Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Kardelen* (1985), *Turnalar* (1987), *Gökyüzüne Akan Irmak* (1989), *Yediveren* (1996), *Kaptan* (1999). – Deneme/İnceleme/Eleştiri: *Nâzım'dan Armağan* (Şükran Kurdakul ve Kıymet Coşkun'la, 1989), *Fedailer Mangası* (1993), *Ölümsüz Bilge Nasrettin Hoca ve Fıkraları* (1993), *Özlü ve Güzel Sözler* (1995), *Aziz Nesin Aydınlığı* (1997), *Sivas'ı Unutmak* (1997), *Umut İnsanda* (1997), *Yine de İyimser* (2001). – Yaşamöykü/Biyografi/Tanıtma: *Şükran Kurdakul/Yaşamı, Sanatı, Yapıtları* (1994), *Sevdanın Ozanı Karacaoğlan ve Şiirleri* (1996), *Köroğlu* (1996), *Dadaloğlu* (1996), *Pir Sultan Abdal Yaşamı ve Bütün Şiirleri* (2000), *Yunus Emre Yaşamı ve Bütün Şiirleri* (2001). – Antoloji/Kronik: *En Güzel Çocuk Adları* (1994), *Dil Kaleminin Enstitüsü* (2001).

ÖZET

(Romanda, öncesi ve sonrasıyla 12 Eylül dönemi, bir kız çocuğunun ağzından, onun bakış açısıyla anlatılır. Çocuğun çevresiyle, en çok da anne babasıyla ilgili anıları, duyguları, düşünceleri, hayalleri romanın temel konusunu oluşturur. Bu bağlamda 12 Eylül'ün yol açtığı bazı olaylara da kısaca değinilir.)

Gülcan'ın babasıyla annesi öğretmendir. İkisi de insanları, doğayı, yaşamı, okumayı severler. Barıştan, kardeşlikten, özgürlükten yanadırlar. Tek çocukları Gülcan'a pek düşkündürler. Özellikle babası Can, ona aşırı yakınlık gösterir. Onunla söyleşir, gezer, oynar. Geceleri uyuması için ona masallar anlatır, hikâyeler okur. Üzerine titrer. Gülcan da onu çok sever. Nedense babası bir süre eve gelmez. Annesi, "İstanbul'da çalışıyor, gelecek," der. Nitekim bir gün çıkagelir. Gülcan'la annesi sevinçten uçarlar. Ama bu uzun sürmez. Çünkü sıkıyönetim ilân edilmiştir. Baba, polisçe aranmaktadır. Bunun üzerine Can çıkıp gider. Gülcan neler olduğunu anlayamaz, öğrenemez. Annesine sarılıp ağlar. Az sonra evden ayrılıp dedesigile giderler. Ara sıra geceleri Can gizlice onları görmeye gelir. Kızını öpüp okşar, dizinde hoplatır, boynuna bindirip dolaştırır. Hiç yalan söylemez. Bu yüzden Gülcan inanır, güvenir ona. Öğretmenlikten çıkarıldığını duyunca şaşırıp kalır. Bir geceyarısı evi askerler basar, babasını alıp götürürler. Kızcağız korkup ağlar. Bir yıl kadar göremez onu. Ertesi kış babası salıverilir. Gülcan'ı sevincinden uyku tutmaz. Dedesigilden kendi evlerine dönerler. Fakat güzel günler çabuk sona erer. Baba yine görünmez olur. Ancak güze doğru gelir, kızını alıp trenle İstanbul'a götürür. Babaannesinin yanına yerleştirir. Bir süre birlikte olurlar. Parkları gezerler, denize girerler, tiyatroya giderler. Gülcan mutluluktan uçar. Fakat 12 Eylül bastırıp da sokaklarda askerler, tanklar dolaşmaya başlayınca, babasının keyfi kaçar. Evde bulunmadığı bir sırada polisler gelip onu sorarlar. Bunu duyunca kızıyla Ankara'nın yolunu tutar. Sokaklarda askerler devriye gezmektedir. Birkaç kez kimlik denetiminden geçerler. Anneannesigilin

evine varırlar. Can kızını öpüp okşayarak yatırır, döneceğini söyleyerek çıkıp gider. Bir daha da gelemez. Gülcan'ın annesi de görünürlerde yoktur. Onun da arandığı söylenir. O da öğretmenler derneğindenmiş. İkide bir sivil polisler gelip onunla kocasını sorarlar. Bir gece ansızın evi basıp odaları arar, kitapları karıştırıp yırtarlar. Gülcan korku ve üzüntüyle ağlar. Günler, aylar geçer, babası gelmez. Onun hapiste olduğunu duyar, ama nerede olduğunu öğrenemez. Merakla bekler. Bir gün babasından mektup alır, pek sevinir. Okuma bilmediğine üzülür. Ertesi yıl okula yazılır. Günün birinde annesi çıkagelir. Meğer o da içerdeymiş. İyice zayıflamıştır, benzi sapsarıdır. Sağlığı bozulmuştur. Karlı bir havada hastaneye yatırılır. Gülcan bir daha da göremez onu. Öldüğünü öğrenir sonradan. Sarsılır, sürekli ağlar. Babasına mektup yazmaya başlar. Ondan da mektuplar alır. Özlemle yanar, düşler görür, hayaller kurar. Ninesi İstanbul'dan gelir, onu babasıyla görüşmeye götürür. Coşkudan Gülcan'ın gözüne uyku girmez. Sabahleyin tel örgülerle çevrili bir yere giderler. Silahlı askerlerin beklediği, pencereleri demirli kocaman bir binanın önünde dururlar. Bir barakada babasıyla karşılaşırlar. Üzülerek güçlükle ayrılırlar. Durmadan mektuplaşırlar. Can İstanbul'dan Çanakkale'ye götürülür.

Aradan beş uzun yıl geçmiştir. Gülcan sabırla, sevgiyle, umutla babasının çıkıp geleceği günü beklemektedir. Bir kardelen çiçeği gibi inatla büyümektedir.

YARGI

"Bir gerçekliği, gözlerden uzak tutulan bir gerçekliği vurgulamak için yazdım *Kardelen*'i. Bu gerçeklik, çocuklarımızın yaşadıklarıdır. *Kardelen*'de, yaşanılan acılı günlerden kesitler sunarken acıların odağında değilmiş gibi görünen çocuklarımızın, neleri nasıl yaşadıklarını, düşündüklerini, düşlediklerini, duyumsadıklarını anlatmaya çalıştım. İnsansızlaştırılmaya bir tepki olarak, insan duyarlığını, en yoğun yaşayan çocuklarımızdan çıktım yola. Çünkü çocuklar, yarınımız ve geleceğimiz olan çocuklar, bence yaşanan yo-

ğunluğun asıl merkezlerinden biriydiler. Cezaevlerinde geçirdiğim yıllarda yüreğimle anladım bunu. Çocuklardan bana ve arkadaşlarıma gelen mektuplardan anladım asıl olarak. Ve bu mektuplar, bu mektuplardaki duyarlıklar boşa gitmesin istedim. Mektupların bende bıraktığı burukluğu, bende yarattığı kederi, sevinci, coşkuyu, bana kattığı güzellikleri, benden aldığı hüzünleri, bütünleştirerek kalıcı kılmaya çabaladım." (Öner Yağcı)

"Şöyle de söyleyebilirim: *Kardelen*'i de, *Turnalar*'ı da yazma nedenim şuydu: Bu Eylülist romanları okuyunca, yahu bunlar ne yapıyorlar, ne kadar küfrediyorlar: Halbuki bizim güzel insanlarımız da var, güzel işler yapan insanlarımız da çok. Hep insanlarımızı kötüleyen değil de, onların güzel yanlarını da ele alan kitaplar yazılmalı ve ben de yapabilirim bunu." (Öner Yağcı)

"Ozan-yazar Öner Yağcı, küçük yaşta kırağı vurmuş, vurgun yemişe dönenlerin dramına eğilmiş yapıtında. Acılar döneminin, acıların odağındaki çocuklara yansımasını dile getirmiş. (...) Kısa, çocuksu, kimi zaman da acılar eğitiminden geçmişliğin bilgeliğiyle kurulmuş tümceler... Okuyanların içine işleyen, yalın bir anlatım... Yavaş yavaş genişleyen küçük dünyasını tanıyoruz Gülcan'ın. Duyduğu acıları, sevinçleri, yakıcı özlemi yaşıyoruz birlikte. Toplumda olup bitenlerin, çocukların dünyasına nasıl yansıdığını görüyoruz. Çocuk gözüyle görülenler, çocuk kafasıyla kavranmaya çalışılanlar bir dönemin gerçek yüzünü veriyor. Anne baba, başlarından geçenleri anlatsa bu denli etkili olmazdı. (...) *Kardelen*, Öner Yağcı'nın ilk romanı. Gene de usta işi bir yapıt." (Mehmet Başaran)

"Bunalımlı bir toplumun içinde *Kardelen*, ilkbaharda erimeye yüz tutan karları delerek yeryüzüne fışkırıp özgürlüğüne kavuşan bir çiçek gibi. Yazar, 12 Eylül öncesi ve sonrası toplumumuzda polisçe izlenen, gözaltına alınan, işkence gören ve tutuklanan anne ve babaların çocuklarından birinin gözlemlerini ve duyarlığını çocuksu bir anlatımla bizlere sunuyor. Öner Yağcı, yayımlanan ilk romanıyla umut veriyor. Anlatımdaki şiirselliğe, çocuksu duygusallık ve gözlemler de eklenince *Kardelen* yeni bir soluk getirmiş oldu. (...) *Kardelen* öylesine bir akıcılık içerisinde gelişiyor ki, bir solukta okuyup bitiriyorsunuz." (Yılmaz Elmas)

"*Kardelen* son yıllarda özellikle aydınlar, öğretmenler, işçiler ve sanatçılar üzerinde yoğunlaştırılan baskılara bir bakış; o baskılardan yansıtılan güzel umutları, güzel direnişleri taşıyor. (...) Öner Yağcı'nın yapıtı, toplumumuzu daha gerçekçi bir açıdan ele alarak, bireyi olumlu ve olumsuz yanlarıyla irdeliyor. (...) Hiçbir düşünceyi, hiçbir yaklaşımı hemen karalamadan ona gerçek yönleriyle sokulmayı, onu irdelemeyi, onu içinde bulunduğu konumlar doğrultusunda değerlendirerek sonuca gitmenizi öneriyor. Romancı bunun altını hiçbir zaman çizmiyor ama, gerek çocuksu duyarlığın, gerekse çocuksu sevecen yüreğin çizdiği olumluluklar şimdiye dek oluşan yargılarınızı kırıyor, yaşama bir başka açıdan bakmanızı sağlıyor. (...) Bugüne dek acının çığlığını yakaladık hep yapıtlarda; bu gerek bir şiir olsun, gerekse roman-öykü olsun. Bir de bunun tersi, bireyci yazını saran bir korku var ki, şu anda konumuz bu değil. Yaşanan günleri ve geleceği karamsarlığa boğan, insandan umudunu kesen yazından söz etmek istemiyorum. Onları zaten zaman ve güzellikler örtüyor. (...) Öner Yağcı'nın kahramanları acıyı aşarak sevgi dolu bir yürekle çıkıyor karşımıza. Hiçbir anı, hiçbir kişiyi kargışlamadan o soğuk günlerin anısını, o acılı günlerin bulutunu aralayarak yarına umutla bakıyor. (...) *Kardelen* özlemden çok sevgi, sevgiden çok umut, umuttan çok inanç, inançtan çok yarının güzelliğiyle dolu bir roman. (...) Toplumcu yazınımız, Öner Yağcı'nın *Kardelen*'iyle yeni bir boyut, yeni bir bakış açısı kazandı bana göre." (Asım Öztürk)

KAYNAK

Öner Yağcı (Cumhuriyet, 18.4.1987/Yeni Düşün, Ağustos 1988), H. Altunyay (Abece, Nisan 1987), Mehmet Başaran (Milliyet Sanat, 15.5.1987/Martı Yayın Tanıtım, Eylül 1987), Yılmaz Elmas (Varlık, Haziran 1987), Bedirhan Toprak (Yeni Düşün, Ağustos 1988), Asım Öztürk (Karşı, Eylül-Ekim 1987), İpek Çalışlar (Nokta, 10.5.1987), Ruşen Hakkı (Kocaeli, 4.4.1987, 6.6.1987).

SESSİZ EV

ORHAN PAMUK

YAŞAMI

Orhan Pamuk, 1952'de İstanbul'da doğdu. Bir süre İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okudu. 1977'de İstanbul Üniversitecilik Enstitüsü'nde öğrenimini tamamladı. *Cevdet Bey ve Oğulları*'yla 1979'da Milliyet Roman Yarışması'nda Mehmet Eroğlu ile birincilik ödülünü paylaştı. Ayrıca, kitap basılınca, 1983 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı aldı. *Sessiz Ev*'le de 1984 Madaralı Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Cevdet Bey ve Oğulları* (1982), *Sessiz Ev* (1983), *Beyaz Kale* (1985), *Kara Kitap* (1990), *Yeni Hayat* (1994), *Benim Adım Kırmızı* (1998), *Öteki Renkler* (1999), *Kar* (2002). – Senaryo: *Gizli Yüz* (Ömer Kavur'la, 1992).

ÖZET

Roman, Gebze'ye bağlı Cennethisar'da eski, büyük, sessiz bir evde başlar. Evin sahibi yaşlı, yalnız, acılı bir kadındır: Fatma Hanım. Evin bütün işlerinden Cüce Recep sorumludur. Büyükhanımı yedirip içirmek, kaldırıp yatırmak, bulaşıkları yıkamak, evi silip süpürmek, çarşıya gidip gelmek hep onun görevidir.

Büyükhanımın üç torunu bir hafta kalmak üzere yarın buraya geleceklerdir. Bunun için evde yapılması gereken hazırlıklar tamamlanmıştır.

Fatma Hanım gece yattığında torunlarını düşünür, onlarla neyi, nasıl konuşacağını tasarlar. Sonra zihni geçmişe dalar. Ölü ko-

cası Selahattin Bey'i anımsar. Bir film şeridi gibi yaşamı gözlerinin önünden geçer: Doktor Selahattin Bey özgür düşünceli, bilime bağlı, Batı hayranı, yenilikçi bir aydındır. İttihat ve Terakki yönetimini beğenmez. Bundan ötürü, Talât Paşa'nın da baskısıyla İstanbul'dan ayrılmak, Gebze'ye taşınmak zorunda kalmıştır. Şimdi Fatma Hanım'ın oturduğu evi de işte o sürgün yıllarında yaptırmıştır. Burada yazacağı bir ansiklopediyle Doğu'yu Batı'nın düzeyine çıkarmayı tasarlamıştır.

Belirlenen günde torunlar gelirler. En büyükleri Faruk tarihçidir, üniversitede doçenttir. Nilgün toplumbilim öğrencisidir, devrimcidir. Metin lisede okumaktadır, Amerika'ya gidip orada zengin olmayı kurmaktadır.

Konuşmalar sürerken Recep sofrayı kurar. Yemekten sonra Faruk'la Nilgün uzun bir söyleşiye dalarlar. Metin kapağı dışarı atar, arkadaşı Vedat'ı arayıp bulur. Birlikte zengin çocuklarının oluşturduğu topluluğa katılırlar. Metin onların arasında karşılaştığı Ceylan adlı kızdan pek hoşlanır.

Ertesi gün Büyükhanımla torunları Selahattin Bey'in mezarına gider; dua ederler. Fatma Hanım kendini tutamaz, ağlar. Torunlarının duyarsızlığına üzülür.

Faruk, Gebze Kaymakamlığı'nın arşivinde araştırma yapar. Eski gazete ve dergilerle mahkeme dosyalarını incelemeye girişir. Bundan büyük bir tad alır. Amacı, yörenin geçmişini gün ışığına çıkarmaktır. Akşamleyin yemekte o gün okuduğu belgeler üzerinde tartışırlar. Metin her gün çılgınlar gibi gezip eğlenir. Yiyip içer. Sarhoş olduğu bir sırada Ceylan'a sevgisini açıklar, ama kız oralı olmaz.

Recep evdeki işleri bitirdikten sonra geceleyin gezmeye çıkar. Yalnız başına sokaklarda dolaşır. Gençlerin boyunun kısalığıyla eğlenmesinden çekinir.

Recep'in yeğeni Hasan sağcı bir teröristtir. Örgüt arkadaşlarıyla geceleri yollara, duvarlara afişler asar, sosyalizmi, komünizmi kötüleyen sözler yazarlar. Gündüzleri tehditle ve uydurma makbuzla esnaftan para toplarlar. Hasan, Nilgün'ün çocukluk arkadaşıdır ve ona eğilim duymaktadır. Kız bunu sezer, ama Hasan'a yüz vermez. Her sabah erkenden bir kitapla kıyıya gider, orada hem okur, hem de denize girer. Dönüşte bir Cumhuriyet

alır. Hasan onu izler ve solcu olduğunu anlar. Durumu arkadaşlarına açar. Onlar böyle bir kıza ilgi duymasını hoşgörmezler. Kızarlar. Aralarında anlaşırlar: Kızın yolunu kesecek ve ona bir kötülük yapacaklardır. Hasan denizden dönerken Nilgün'ün karşısına çıkar. Amacı, arkadaşlarının kurduğu planı ona bildirmektir. Fakat Nilgün onu dinlemez. "Pis faşist!" diye bağırır. Bunun üzerine Hasan'ın tepesi atar, kızı sokakta kıyasıya dövüp kaçar. Nilgün'ü Recep'le eczacı hanım eve götürürler. Eczacı hastaneye yatırılmasını önerir, ama Nilgün razı olmaz. Oysa yüzü morarmıştır, vücudu çürükler içindedir.

Geceleyin üç kardeş toplanır, gündüz olup bitenleri konuşurlar. Ertesi gün İstanbul'a dönmeyi kararlaştırırlar. Sabahleyin Recep torunlarının kararını Büyükhanıma haber verir. Gençler kahvaltıdan sonra yukarı çıkıp onunla vedalaşacaklardır.

Kalvaltıdan kalkınca Nilgün'ün başı döner, midesi bulanır. Gidip uzanır. Durumu gitgide ağırlaşır. Sonunda beyin kanamasından ölüverir. Gençler şaşırırlar, üzüntüden ne yapacaklarını bilemezler. Büyükhanım ise yukarıda gelip onların vedalaşmasını bekler. Recep'i çağırır ama o da gelmez. Aşağı inmeye çabalar, beceremez. Yatağına uzanır, yorganını başına çeker. Ev tam bir sessizliğe bürünmüştür.

Hasan istasyona gider. Büfeden aldığı gazeteleri merakla, kaygıyla gözden geçirir. Nilgün'le ilgili haber çıkıp çıkmadığına bakar. Trene binerek Cennethisar'dan ayrılır.

YARGI

"Bence, keyif ve istekle yazılmış bir romanın başarı şansı, görev duygusuyla yazılmış bir romandan çok daha yüksektir. Belki *Sessiz Ev*'deki yapısal değişikliğin anlattığım hikâyeden kaynaklandığını da söylemeliyim, ama eksik de olur bu söz. *Sessiz Ev*'de anlattığım hikâyeyi, onu bazı biçim ve yöntemlerle anlatmanın zevki için de seçtim. Anlatacağım hikâyeyi seçerken onu anlatma yöntemini de seçmiş oluruz çünkü. (...)

Sessiz Ev'in kahramanlarını kurarken, onları önce, tıpkı geleneksel roman kahramanları gibi görsel olarak tasarladım, ama

bana daha önemli gelen yan, belki de romanın en önemli yanlarından biri, kahramanların hepsi için teker teker bulmaya çalıştığım ayrı bir anlatı, bir çeşit dil oldu. Sözgelimi, babaanneyi tasarlarken bir cümlenin içine geçmişi, şimdiyi ve geleceği koymanın yollarını aradım. Kolejli Metin için uzun, asabi, saldırgan cümleler kurmaya çalıştım. Recep'in dili kısa, kesin ve dışa dönük olmalıydı vb. (...) Bence bir romanın ana sorunu kahramanların niteliklerinden değil, onlar arasındaki ilişkilerden, romanın düzeninden çıkmalıdır: Temaların birbirini izleyişi, olayların yığılışı, romandaki açık ya da gizli simetri olasılıkları vb. gibi... Bu bakımdan romanın inanılabilir dünyasına hizmet ettikçe roman kahramanlarına her şeyi yaptırmak da mübahtır." (Orhan Pamuk)

"Bu romanında bir ailenin yetmiş yıllık geçmişini, aradan geçen yetmiş seksen yılda oluşan tarihsel gelişimi sergiliyor Orhan Pamuk. Ama doğrudan doğruya tarihle bağlantılı olan bu romanı bir tarih kitabı okur gibi okumuyoruz. Olaylar anlatılırken zamansal sıra izlenmiyor da, okurken, olayı yaşamaya an'dan, şimdiki zamandan başlıyor ve roman kişilerinin bilinçlerinden geriye dönüşlerle öğreniyoruz tüm geçmişini. (...) Bu geniş, dallı budaklı ailenin öyküsü, geriye dönüşlerdeki ve an'daki yan tiplerle daha da genişliyor ve oldukça kalabalık kadrolu bir roman yapıyor *Sessiz Ev*'i. (...) Orhan Pamuk bu romanında Osmanlı'dan bu yana gelen siyasal çizgiyi, Doğu'yu iyiden iyiye aşağılayacak kadar Batı hayranı Osmanlı aydınını, günümüz Türkiyesinde çeşitli katmanlardan tiplerle birlikte geçmiş dönemde yaşanan siyasal olayları kendisi için yeni denilebilecek bir anlatım tekniğiyle sergilemeyi amaçlamış." (Zeynep Özkan)

"Birinci romanında olduğu gibi, *Sessiz Ev*'de de, romanın ana izleği 'zaman' olgusu. Yine varlığı ve gelişim koşulları tartışılan bir kültürel kalıtın, birbirinden farklı düşüncelere sahip kuşaklarca ele alınıp irdelenmesi sözkonusu. Zaman sürecini oluşturan geçmiş-şimdi-gelecek uğrakları, bu uğrakların belirledikleri tarihsel koşullar, bu tarihsel koşulların farklı bilinçleri belirleyiş tarzları romanın ana eksenini kuruyor. XX. yy. roman tekniklerinden birisi olan 'çoğul anlatıcılı' anlatım tekniği, romanda belli bir üst

–anlatıcı, klasik deyimle bir tanrı– yazar yok. Roman figürleri, sözleri, davranışları, düşleriyle kendi kendilerini anlatıyorlar. (...) Roman, zamansal kuruluşu açısından, aşağı yukarı yüz yıllık bir dönemi kapsayan olay örgüsünü bir haftalık süre içinde veriyor. (...) Romanın çatısını oluşturan ve zaman öğelerinin oldukça etkili bir biçimde kullanılmış olmasının yanı sıra, 'anımsama nesneleri' diyebileceğimiz roman trüklerinin de ustalıkla yaratıldığını söyleyebiliriz. (...)

Orhan Pamuk'un atmosfer yaratmayı bilen, yalın, gösterişsiz bir üslubu var. Basit gündelik olguları art arda vererek, ayrıntıları ön plana çıkararak romanın teknik olarak öngördüğü zaman temposunu istediği kadar yavaşlatabiliyor. (...) Kişilerin karakterlerinden yola çıkılarak ruh durumları uygun tekniklerle yansıtılmış. Sözgelimi Fatma Hanım'ın geçmişle bağıntısı 'iç monolog', Metin'in parçalanmış kişiliği 'bilinç akışı', arkadaş çevresiyle ilişkisi yer yer 'tiyatrovari' bir üslupla dile getirilmiş. (...) Orhan Pamuk'un *Sessiz Ev*'i, yüzyılın getirdiği yeni yazın tekniklerini, tarihsel olayları konu alan çoğu romanda görülen kuru bir söylevciliğe kapılmadan, olay örgüsü içine yedirebilmeyi bilmiş, bunlardan bir roman süreci yapabilmiş bir çalışma." (Serdar Rifat Kırkoğlu)

"*Sessiz Ev*'i gerçek bir edebiyat yapıtı kılan özelliklerden biri, güncel (ya da yakın geçmişteki, diyelim) olayları, salt güncel olayları aktarmak adına değil, insanı daha derinden kavramaya yarayacak bir platform kurmak adına kullanması. Bunu yaparken, güncel olaylar dizisini boş bir kalıp olarak da kullanmıyor, çok yakın, hatta 'sıcak' diyebileceğimiz geçmişi belgelerken doğru saptamalarla ilerliyor. Ancak 'olay'ın gerisine geçmeyi de başarıyor, olayları salt dedikodu düzleminde yansıtmadığı gibi, kuru bir belgeciliğe de düşmüyor. (...) Araştırdığı insanlar belli bir tarihsel ve toplumsal evrim konumu içinde yer alıyorlar, tanımlanmaları ve betimlenmeleri inandırıcı. Pamuk kahramanları zorlanmamış, beklenmedik, inanılmaz şeyler yapmıyorlar. Ayrıca her kahramanın 'ben' diye konuştuğu ayrı bölümler, anlatım kurgusu, dil üslubu açısından kahramanın nitelikleriyle örtüşüyor. (...) Orhan Pamuk, ikinci romanı *Sessiz Ev*'de, yaşamı bir olay örgüsü çerçe-

vesinde yeni baştan kuruyor, insanları bir ilişkiler ağı ve tarihsel-toplumsal kesitleri içinde, ruhsal düzlemde yorumluyor, dahası, roman ya da öykü kurma eyleminin anlamını soruşturuyor." (Fatma Akerson)

KAYNAK

Orhan Pamuk (Cumhuriyet, 21.4.1984/Günümüzde Kitaplar, Haziran 1984), Serdar Rifat Kırkoğlu (Çağdaş Eleştiri, Ocak 1984), Fatma Akerson (Çağdaş Eleştiri, Şubat 1984), Ahmet Çakır (Çağdaş Eleştiri, Şubat 1984), Ali Günvar (Gösteri, Mayıs 1984), Zeynep Özkan (Günümüzde Kitaplar, Nisan 1984), Konur Ertop (Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1985), Füsun Akatlı (*Edebiyat Defteri*, 1987).

KAHRAMANLAR ÖLMELİ

AHMET YURDAKUL

YAŞAMI

Ahmet Yurdakul, 1954'te Balıkesir'de doğdu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. İlk hikâyesi 1972'de Demokrat İzmir gazetesinde çıktı. 1985'te Enka Vakfı Sanat Ödülleri Yarışması'nda bir hikâyesiyle mansiyon ve 'Telgraf Telleri'yle Akademi Kitabevi Hikâye Birincilik Ödülü'nü aldı. 1988'de *Kahramanlar Ölmeli*'yle Orhan Kemal Roman Armağanı'nı ve *Korsanın Seyir Defteri*'yle 1993 Yunus Nadi Yayınlanmamış Roman Ödülü'nü kazandı.

ESERLERİ

Roman: *Kahramanlar Ölmeli* (1988), *Yorgun Çanlar* (1989), *Bir Masal Akşamı* (1991), *Korsanın Seyir Defteri* (1993). – Hikâye: *Körfez Üstü Yıldız Gezer* (1969), *Despina'nın Gözyaşları* (1996).

ÖZET

Harbiye'yi bitiren Yusuf, atandığı birliğe gitmek üzere trene biner. Garda iner, bir faytona atlar. Topçu alayına doğru yola koyulur. Komutana çıkıp kendini tanıtır. Albay Sıtkı ona birliğini bildirir: "İkinci Tabur, Dördüncü Batarya. Gedikli Hikmet Efendi'nin bataryası."

Bir üstteğmen Yusuf'u birliğine götürür. Eğitim yaptırmakta olan batarya komutanıyla tanıştırır. Bu, esmer, uzun boylu, ince yapılı, yeşil gözlü, kırk beşinde bir subaydır. Alçakgönüllü ama onurlu bir savaş kahramanıdır. Albayın da arkadaşıdır. Savaşta birkaç kez onu ölümden kurtarmıştır.

Yusuf'la Hikmet arasındaki ilişki gitgide ilerler, dostluğa dönüşür.

Hikmet birçok savaşa girmiş çıkmış, birçok yararlıklar göstermiş, birçok serüvenler geçirmiştir. Sözgelişi, 1913'te Trablusgarp'ta İtalyanlarla savaşmıştır. Osmanlılar oradaki kuvvetlerin çoğunu çektiğinden, bir avuç insanla acıklı bir direnişte bulunmuştur. Trablusgarplı zenginlerden Ebu Halit'in evine –iki arkadaşıyla– yemeğe çağrılmıştır. Bahçede dolaşırken Hicran adlı kızı görmüş, onunla konuşmuştur. Sarhoş olduğu bir gece onu görmeye gitmiştir. Gizlice evi gözetlemiş, pencereden içeri girmiştir. Kızı öperken zenci uşak gelip üstüne saldırmıştır. Hikmet yaralanmış, güçlükle kaçmıştır...

Hikmet bir akşam Yusuf'u meyhaneye götürür. Durgun ve üzgün bir görünüşü vardır. Biraz söyleştikten sonra, dilekçesini verip emekliliğini istediğini bildirir. Yusuf'un şaşırması üzerine, isteğinin gerekçesini açıklar: Gözü gibi baktığı, arkadaşı gibi sevdiği atı Demir'i yarışa hazırlarken biraz zorlanmış, hayvan da engel önünde tökezlemiş ve onu üstünden atmaya kalkışmıştır. Hikmet buna pek üzülmüştür. Gece düşünde hep atlarla uğraşmıştır...

Hikmet otuz küsur yıllık üniformasını çıkarıp emekli olur. Kışladan ayrılır, kentte küçük bir ev tutar. Her gün uzun yürüyüşlere çıkar. Yusuf sık sık onu görmeye gelir. Bol bol söyleşirler. Emeklilik ikramiyesi gecikince Hikmet Ankara'ya gider. Kurtuluş Savaşı'ndan arkadaşı Mareşal Fevzi Çakmak'la görüşür. Bütün işlerini kolayca yoluna koyup döner. Askerlik şubesinde bir sivil memurluk bulur. Yeni bir yaşama başlar. Fakat şube müdürü Yarbay Necati ondan hoşlanmaz. Hikmet'in de onu gözü tutmaz. Nitekim, evrakları incelerken, onun rüşvet alıp sahte raporlarla bazı zengin çocuklarını çürüğe çıkardığını öğrenir. Tepesi atar. Odasına girerek yarbayla atışır. Ardından da Ankara'ya bir rapor yazar. Ayrıca, durumu Albay Sıtkı'ya da bildirir.

Bir gün eski askerlik arkadaşlarından Nuri çıkagelir. Onunla ilkin 1917'de Sina Çölü'nde karşılaşmıştı. Neşeli, yakışıklı, çapkın bir askerdi. İnönü'de de birlikte savaşmışlardı. Orada yüzünden yaralanmış, çirkinleşmişti. Bundan ötürü güleçliği gitmiş, somurtkan, umutsuz bir kişi olmuştur. Ölümü ararcasına kelle kol-

tukta savaşmış, inanılmaz kahramanlıklar göstermişti. Savaş ertesinde şok geçirmiş, hastanede tedavi görmüştü.

Nuri, Albay Sıtkı'nın evine konuk olur. Hikmet onu görmeye, özlemini gidermeye gider. Fakat Nuri çok soğuk davranır. Hikmet şaşırır, üzülür. Bir süre tartışırlar. Dövüşmelerine ramak kalır. Nuri "kahramanlar ölmeli!" der. Çünkü toplumda yerini bulamamış, mutsuz olmuştur. Hikmet eve bitkin döner. Yatağa uzanır, ama uyuyamaz. Bolca sigara içer.

Şube müdürü kurnaz bir adamdır. Hemen saldırıya geçer. Onun kışkırtmaları ve düzenleriyle Hikmet'e karşı 'rüşvet alma ve evrakta tahrifat yapma' suçlamasıyla dava açılır. Sağladığı yalancı tanıklar (asıl suçlular) mahkemede bu yolda ifade verirler. Şubede çıkarılan yangınla evrakın bir bölümü yok olduğundan, Hikmet gerekli belgeleri öne süremez. Haklıyken suçlu durumuna düşer. Yargıç onu iki yıl altı aya mahkûm eder.

Hikmet tutuklanır. Yusuf özel izinle onu hapishanede görmeye gider. Getirdiği paketi masaya koyar, ağabey dediği Hikmet'le kucaklaşır. Acı haberi bildirir: Hüküm yargıtayca da onanmıştır. Hikmet zayıflamış, yüzü uzamış, gözleri büyümüştür. Habere aldırmaz görünür. Bir sigara yakar. Gelen çayları içerler. Çok konuşmazlar. Yusuf kalkar, cezaevinden çıkar. Demir adlı ata binerek birliğinin yolunu tutar. Hikmet pencereden onu seyreder.

Hapishanede bir yandan anılarını yazarken, bir yandan da idareye ve mahpuslara yardım eder. Bunun için müdür onun kitaplıkta çalışmasına izin verir. Ara sıra onu görmeye gelen Sıtkı Albay buraya "kaptan köşkü" adını takar. Çünkü penceresinden hem güneşin batışı, hem de avluda havalandırmaya çıkan mahpuslar rahatça gözlenebilir.

İçerde iki mahkûm arasında kavga çıkar. Hikmet onları ayırır. Fakat biri ona kızar ve laf atar. Dövüşürler. Hikmet onu yere yıkar, bir güzel pataklar. Bu yüzden hücreye kapatılır. İçerisi rutubetli, soğuk ve karanlıktır. Hikmet karabasanlı düşler görür: Yıllar önce Refiye ile Edremit'te evlenmiş, sonra cepheye gitmiş, Nihal adında bir kızı olmuş, ancak çocuğu altı yaşına basarken dönebilmişti. Karısı onu yıllarca özveriyle, sabırla beklemişti. O ise döndükten sonra da hep askerliği düşünmüş, hep onun için yaşa-

mıştı. Büyüyen kızını Giresun'da kendi birliğinden bir teğmenle nişanlamıştı. Kendi çektiklerini düşünen Refiye bunu doğru bulmamıştı, ama kocası onu dinlememişti. Bunun üzerine kadın nişan yüzüğünü geri göndermişti. Akşam eve gelen Hikmet, bunu öğrenince, çileden çıkmış, Refiye'yi tokatlamıştı. Nihal de annesine küsmüştü. Daha da kötüsü, nişanlısı eve gelmiş, tabancasını çekerek kızla anasını vurmuştu. Sonra da kendi canına kıymıştı...

Hikmet tecritte fenalaşınca hastaneye kaldırılır. Sıtkı Albay ile Yusuf olaya üzülürler. Ne yapacaklarını bilemezler. Doktor kalp yetmezliği olduğunu, bundan böyle dikkatli davranması gerektiğini söyler.

Hastaneden taburcu edilen Hikmet'i Albay Sıtkı gelip alır, gardiyanla birlikte hapishaneye götürür. Kavgayı çıkaran mahkûm başka bir cezaevine gönderilmiştir. Hikmet yine kitaplıkta çalışmaya koyulur. Tahliyesine birkaç ay kalmıştır. Fakat onun hâlâ geleceğe yönelik bir tasarısı yoktur. Yusuf'a, "Sonumuzu düşünmeye, kendimize bir gelecek kurmaya belki de hiç zamanımız olmadı," der.

Salıverildiği gün Yusuf onu almaya gelir. Hikmet önceden biletini ayırtmıştır. Çıkar çıkmaz bu kentten ayrılacaktır. Hapishane müdürüyle, koğuş arkadaşlarıyla teker teker vedalaşır. Yusuf'la istasyona giderler. Yusuf büfeden yolluk alır. Kucaklaşırlar. Hikmet trene biner. Vagonlar rayların üzerinden kuyruklu yıldız gibi akıp gider.

YARGI

"Aslında bu roman önceleri bir uzun hikâyeydi. Yayımlamadım. Romana yakın olması nedeniyle bir kenara koydum. Daha sonra roman haline geldi. Burada da yine, tarihsel olayların arasına sıkışmış kalmış küçük adamların yaşadığı büyük dramları anlattım. Belli bir toplumsal-tarihsel gelişme çizgisi içinde bu çizgiyi etkileyen önemli tarihsel dönemeçler ne derecede önemliyse, bireysel yaşam da o denli önemli. Dolayısıyla tarihin kendisini anlatmak ve tekrarlamak yerine o tarihsel dönüm noktalarını, insanların dramlarını anlatma daha ilgi çekici geliyor bana. *Kahra-*

manlar Ölmeli'de Türkiye'nin girdiği son büyük savaşı, öncesi ve sonrasıyla yaşamış olan insanların, savaş bitip de yeni bir ülke, yeni bir düzen kurduktan sonra bir başına kalışları, kendi yaşamlarında aynı kazanımları elde edemeyişleri konu ediliyor. Romanın belli başlı iki kişisinden biri olan Hikmet Efendi, Kurtuluş Savaşı sonlarına kadar olup bitenleri yaşamış bir insan. Savaş kazanılmıştır, ama bu insandan geriye hiçbir şey kalmamıştır. Cumhuriyetin ilk insanı olan bu bireyin ilişkilerini, Hikmet Efendi'nin kişiliğinde geriye dönüşlerle anlattım. (...) Evet, normal yaşamlarında karşılaştıkları bir uyumsuzluk söz konusu." (Ahmet Yurdakul)

"Yurdakul'un yapıtı cumhuriyet öncesi 'avantürye' subaylar kuşağının romanı. Yurdakul bu kuşağın öyküsünü günümüzde kalarak veriyor, geriye dönüşlerle. Yer yer Attilâ İlhan, yer yer Mehmet Eroğlu etkilerini anımsatsa bile, *Kahramanlar Ölmeli* vazgeçilemeyecek bir roman olmasa bile, bana kalırsa kendi içinde tutarlı ve başarılı bir yapıttı. (...) Yurdakul'un tarihle ilgilenmesi ve tarihi, bireyin tarihi olarak algılayıp romanlaştırması elbette sevindirici bir şey." (Hasan Bülent Kahraman)

"Yurdakul bu kez bir romanla tarihselin bireyin yaşamına getirip götürdüğünü araştırmaya yöneliyor. Yer yer genç subay Yusuf'un, yer yer Hikmet Bey'in birinci tekil anlatımıyla verilen roman, bir ülküyle yaşayıp savaşanlarla hiçbir ülkü ve değer tanımayan çıkarcıların hayat tarzını karşılaştırır. İki hayat tarzından biri haksızdır. Ülkü kaç para eder? Değerleri parası olanlar belirlemekte, hakkı onlar daha iyi bilmektedirler! Öyleyse onlar kazanacaktır. Çünkü büyük bir ülküyle yurdu kurtaranların savaş ve askerlik dışında sessiz sedasız bir günün kendi insanı olmak becerebilecekleri işlerden değildir. (...) Ahmet Yurdakul evrensel bir gerçeğin altını çiziyor. (...) Olayları kahramanların ağzından değişik yönleriyle yansıtırken yarattığı örgü, küçük boşluklarla verdiği geçişler romanın bir düşünce yapıtı olmasına karşın kolay okunmasını sağlıyor." (Hidayet Karakuş)

"İlk okuyuşta kurgusu karmaşık, anlatımı akıcı ve imajları ırak çağrışımlı, hatta gerçeküstü gibi görünen *Kahramanlar Ölmeli* romanında da kişiler, olaylar ve olayların geçtiği yerler var.

Yazar, romanındaki kişileri gerçek hayatta olduğu gibi vermeye çalışmıştır. (...) Böylece Hikmet Efendi tipiyle günümüz Türk romanında yeni, değişik ve ilgi çekici bir roman kişisi sergilemektedir. Uzun yıllar Türk romanında kişi olmadığından yakınılmış, birçok romanın gerçek hayatı, gerçek kişileri anlatmak için yazıldıkları halde 'kişisiz denebilecek romanlar' oldukları söylenmiştir. (...) Yazar bu romanında 'tarihsel olayların arasına sıkışmış kalmış küçük insanların yaşadığı büyük dramları' anlatırken Hikmet Efendi gibi yeni ve canlı bir Türk tipi yaratarak tarihsel olayların akışını vermiştir, ki bu tip; edebiyatımızda Türk insanının, bir aydın olarak, birey olma savaşımının ilk kurbanları arasında sayılabilir." (Nurer Uğurlu)

KAYNAK

Ahmet Yurdakul (Konuşan: Günseli Önal, Cumhuriyet-Çerçeve, Nisan 1988), Hasan Bülent Kahraman (Gösteri, Ocak 1988), Rauf Mutluay (Milliyet-Aktüalite, 12.6.1988), Yurdakul Erkoca (Cumhuriyet, 8.7.1988), Hidayet Karakuş (Cumhuriyet, 1.9.1988), Ülkü Yalım (Çağdaş Türk Dili, Ekim 1988), Nurer Uğurlu (Yayın Dünyası, Haziran 1989).

SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM

LATİFE TEKİN

YAŞAMI

Latife Tekin, 1957'de Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı Karacafenk köyünde doğdu. 1966'da İstanbul'a geldi. 1974'te Beşiktaş Kız Lisesi'ni bitirdi. Bir süre İstanbul Telefon Başmüdürlüğü'nde memur olarak çalıştı. 1983'te yayımlanan *Sevgili Arsız Ölüm* romanı ilgiyle karşılandı. Senaryosunu yazdığı *Bir Yudum Sevgi* 1984'te filme çekildi.

ESERLERİ

Roman: *Sevgili Arsız Ölüm* (1983), *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984), *Aşk İşaretleri* (1985), *Gece Dersleri* (1986), *Buzdan Kılıçlar* (1989), *Gümüşlük Akademisi* (1997), *Ormanda Ölüm Yokmuş* (2001). – Senaryo: *Bir Yudum Sevgi* (1984).

ÖZET

Bir ailenin yaşamını konu alan roman, Huvat Aktaş'ın mavi bir otobüsle Alacüvek köyüne gelmesiyle başlar. Köylüler ilk kez gördükleri otobüse korkulu ve meraklı gözlerle bakarlar. Uzun süre alışamazlar ona, ama alışınca da her yere onunla gitmeye kalkarlar. Huvat daha önce de köye soba, lamba, kuyu motoru getirmiş, yine köylülerin şaşkın bakışlarıyla karşılaşmıştı. Bir gün radyoyla gelince, köylüler korkudan evlerine kapanmış, günlerce dışarı çıkmamışlardı. Fakat günün birinde şehirden al yanaklı, açık başlı, ak tenli bir kadınla çıkagelince büsbütün yadırgarlar. Kadının elini, yüzünü, giysilerini merakla göz-

den geçirirler. Kadın bu aşırı ilgiden sıkılır, günden güne zayıflar. Köyde başgösteren birtakım terslikler onun uğursuzluğuna yorulur. Bundan dolayı onu bir ahıra kapatırlar. Altı ay kadar orada kalır, karabasanlar görür, bağırır. Sonunda çektiği ağrılar diner, bir kız çocuğu doğurur. Bunun üzerine köylüler onun da kendilerinden ayrı bir yaratık olmadığını anlarlar. Bebeğe törenle Nuğber adını koyarlar.

Zamanla köy yaşamına uyan Atiye, becerisiyle çevresini şaşırtır. Köyün sayılan kişilerinden biri olur. Kocasının getirdiği dikiş makinesiyle kadınlara, çocuklara giysiler diker. Nuğber'den sonra dört çocuk daha dünyaya getirir: Halit, Seyit, Mahmut, Dirmit.

Huvat'ın şehirden köye gelmesi uzayınca köylüler dedikodu yaparlar. Söylentiye göre, Huvat, Gidi köyünde bir Ermeni kadını dost tutmuş ve din değiştirmiştir. Atiye buna inanmaz, ama sonunda büyük oğlu Halit'i göndererek Huvat'ı getirtir. Huvat bir süre sonra nikâh tazeler, abdest alarak namaz kılmaya başlar. Evden dışarı çıkmaz. Fakat harekete, gezmeye alıştığından çok durmaz, gitmeye karar verir. Oğullarından Halit ile Seyit evlenmek isterler. Halit annesinin bacılığının kızı Zekiye ile evlenir. Bu sırada Alacüvek köyü Akçalı adını alır.

Dirmit ilkokula gönderilir. Okulda öbür öğrencilerden ayrı kişilik gösterir. Bu yüzden onun cinlere karıştığı söylenir. Çocuklar onunla oynamazlar. Köylüler onu taşa tutarlar, döverler. Eşinin çağrısı üzerine gelen Huvat büyüklere çıkışır, küçükleri pataklar. Giderken Atiye'ye şehire taşınacaklarını, hazırlanmasını bildirir. Atiye eşyaları toparlar. Huvat bir kamyonla gelerek aileyi götürür. Dimit yatak denkleri arasında yol boyunca ağlar. Şehire varınca oranın yaşamına da uyamaz. Okuldan kaçıp eve gelir, sızlanır. Yeni çevresine yavaş yavaş alışır.

Huvat şehirde işsiz kalır. Evde ne varsa satmaya başlar. Yol müteahhitliği yaptığı paralı günleri özlemle anımsar. Bir gün kara, uzun sakallı biriyle eve gelir. Adam sabahlara kadar yeşil kitaplar okur. Huvat etkilenip ağlar. Giderek o da onun gibi sakal bırakır, tesbih çeker. Yeşil kitaplar okuyarak önüne gelene vaaz etmeye başlar. Karısı ile kızı başlarını örterler. Mahmut'la Dirmit cami mekte-

bine gönderilir. Huvat çalışmayı bırakır. Evi Halit'le Seyit geçindirirler. Atiye hastalanır, yatağa düşer. Vasiyette bulunur. Kocasının sakalını kesmesini ister. Çocuklar bir sabah annelerinin gülerek uyandığını görürler. Artık iyileşmiştir. Huvat onun isteklerini yerine getirmiştir. Sevinçlidir, ama sakalını kestiğine pişmandır.

Mahmut okuldan ayrılır, inşaatta çalışır. Seyit'in elektrik kaynağından gözleri bozulur. Uzun süre yataktan çıkamaz. Halit işsiz kalır. Babası yine gün boyu yeşil kitapları okuyup üfler. Nuğber, ondan gizli, komşuya dikişe gider. Zekiye ikinci çocuğunu doğurur. Oturdukları evin kirası çok geldiğinden ailece tek odalı bir yere taşınırlar. Yoksulluktan Seyit'in iş aletlerini satmak zorunda kalırlar.

Halit yeni işinden kazandığı paranın bir kesimini kendine ayırmak isteyince babasıyla tartışır. Mahmut sık sık iş değiştirir. Atiye kahve falına bakmayı öğrenir. Ünü kısa zamanda çevreye yayılır. Bir gece düşünde Hızır'ı görür. Hızır onu öperek sırtını sıvazlar. Kadın berberinde çalışmaya başlayan Mahmut annesiyle kardeşlerinin saçlarını yapar.

Güzün Halit askere gider. Seyit iyileşip yataktan kalkar. Zekiye eve kurulan bir tezgâhta halı dokumaya başlar. Seyit iş ararsa da bulamaz. Sonunda Çamur Hasan'ın yandaşı olur. Hasan onun beline bir tabanca takar, işin inceliklerini öğretir. Seyit gitgide haraçla geçinen bir zorbaya dönüşür. Topladığı paraların bir bölümünü yoksullara dağıtır. Dirmit okumaktan başka bir şey düşünmez. Çalışkanlığıyla çevrede dikkati çeker. Kimi anne babalar onu çocuklarının yardımına çağırırlar. Okuldan ailesine takdirnameler gelir.

Mahmut sarışın bir kıza âşık olur. Seyit, annesinin isteği üzerine, düzgün bir iş tutar, inşaatçılığa döner. Tutunabilmek için fiyat kırar, bazı oyunlara başvurur. Öteki inşaatçıları kızdırır. Kahveden çıkarken onu bacağından yaralarlar. Epey yatar, güçlükle iyileşir. Dirmit büyüyüp genç kız dönemine girince, töre uyarınca, annesinden iyi bir tokat yer. Hastalanır. İyileşince dikbaşlı bir kız olur.

Huvat gitgide kitaplarına gömülür. Çocuklarının kendisine bakmayacağını düşünüp dört elle dine sarılır. Bilmeden bir so-

kak gösterisine katılır. Gençler onu yakalayıp yüzüne tükürürler. Bu olaydan sonra hocalara güvenini yitirir. Kitaplarını rafa kaldırır. Atiye yeniden hastalanıp yatağa düşer. Bezgin ve bitkindir, ölmek ister. Neyse ki bir gece aşırı terleyerek kendine gelir. Ölmediğine sevinir. Şimdi tek derdi Nuğber'i evlendirmektir. Bunun için falcılara, büyücülere gider. Sonunda, bir gün Nuğber'in kısmetlisi evin kapısını çalar.

Dirmit genç kızlığa adımını atarken annesiyle sık sık tartışır. Parkta dolaşır, kitap okur, şiir yazar. Bu yüzden ailesiyle çatışır, bunalım geçirir. Halit, babası gibi, şalvar giyip sakal bırakır, yeşil kitaplara gömülür. Huvat ise, kitaplardan yüz çevirince, suya düşkünlük gösterir. Bütün gün açık havada denizi seyreder. Gençlerle top oynar. Spor toto kuponları doldurur. Atiye bir daha hastalanıp iyileşir. Nuğber uzun saçlı bir gençle evlenir. Damat ayrı bir ev açar.

Atiye son kez hastalanır. Öksürüğe tutulur, burnundan kan boşanır. Ölür.

YARGI

"*Sevgili Arsız Ölüm* bence ne tek başına roman, ne masal, ne hikâyedir. Ne olduğuna gelince, adını tek başıma koyabileceğimi sanmıyorum. Ayrıca bu, benim işim değil. Ona, bilinen kalıplarla yaklaşılmamasını dileyebilirim yalnızca. (...) *Sevgili Arsız Ölüm*'ün yalnızca günümüz olaylarına değil, günümüz olmayan günlerin olaylarına da uzandığını düşünüyorum. (...) Bir zamanlar Dirmit'le kendi içimde tanışmıştım. Onu hâlâ bir yerlerimde sakladığımı düşünüyorum. Ama tek başıma Dirmit değildim hiçbir zaman. Daha karmaşıktım diyebilirim. Bir de, Dirmit'in roman için, benim anılarımı didik didik edip kendisine yakışanı seçtiğini." (Latife Tekin)

"Evet, roman hem benim yaşamım, hem de değil. Yaşanmış, yaşadığım binlerce şey arasından ayıklanmış, yeniden kurulmuş bir yazı bu. (...) Benim için hep var olan ve çok az malzeme gerektiren şeydi yazmak. Oturdum yazdım. Bazen ağlayarak, bazen gülerek,

elimdekilerden, kafamdakilerden seçmekte güçlük çekerek ve çoğu kez kâğıda döktüklerime şaşırarak yazdım. (...) Çocukluğum; annemin, babamın, komşuların anlattığı cin ve peri masallarıyla, nedenlerini bir türlü onlardan öğrenemediğim yaşama, düşünme biçimlerine şaşırarak geçti. (...) Onların yapma etmelerinin ardında yatan birikimi görüyordum, onların farkında olmadığı birikimi. İşte romanımda onları anlattım, halkımın sesi oldum." (Latife Tekin)

"Yaşar Kemal'in romanları ayrık tutulursa, yanlış bir deyimlemeyle köy romanı denilen yapıtların kalıplaşmış konularıyla karşılaşılmıyor *Sevgili Arsız Ölüm*'de. Bilinen, şematik tipleme de yok. Bir yaşayış biçimini ve bu yaşayışı sürdüren insanların dünyasını anlatıyor Latife Tekin. Alışkanlıkları, geleneksel kültür birikiminin belirlediği bakış açılarıyla... Hayattan çıkarılmış, ama masalla, dinle beslenen bir değerler bütününün egemen olduğu yarı fantastik düşünme biçimleriyle... Roman iki bölümde gelişiyor. Birinci bölümde Huvat ve ailesinin köydeki, ikinci bölümde de kentteki yaşayışı anlatılıyor, ama her iki bölümde de klasik biçimiyle olay ya da olayların gelişimine dayalı bir öykülemeyi seçmiyor Latife Tekin. Anlattığı insanların yaşayışını, bu yaşayışı yönlendiren dünya görüşlerini doğrudan eylemlerini aktararak vermeyi deniyor. Bu açıdan bir eylem romanı denilebilir *Sevgili Arsız Ölüm*'e. (...) Kişilerin duygu ve düşünce dünyaları, eylemleri yoluyla verilmek isteniyor. (...) Latife Tekin'in başarısı, romanda vermek istediğine uygun bir anlatım biçimini yakalamış olması. Doğrudan eylem bildiren fiil cümlesine dayalı bir anlatım biçimi bu. Durum bildiren bir tek isim cümlesine rastlanmıyor nerdeyse romanda. (...) Ama biçime ilişkin bu özellik bir tuzağı da yanında getiriyor: Tekdüzeleşme. Bu tuzağa Latife Tekin de düşüyor. Yinelemelerden kurtulamıyor. (...) Aslında fantastikliğin romanın bütününe egemen olduğunu söylemek de yanlış sayılmaz. (...) Bu fantastikliği besleyen de folklor. Ya da başka bir deyişle yaşama kültürü. Bu açıdan zengin bir malzemeyi içeriyor *Sevgili Arsız Ölüm*. Birkaç romanlık bir malzemeyi. Ama bu malzeme bir romanı oluşturmada kullanılmıyor, anlatılıyor yalnızca." (Atillâ Özkırımlı)

"Kitabın yanlışı, ayrıntıların hoyratça kullanılışında. Birkaç roman oluşturabilecek öğeler, kimi yerde üst üste yığılmış, kimi yerde ise öylesine bırakılıvermişler. Köye gelen iki öğretmen anlatılırken yapıldığı gibi. Birinciden söz edilirken, odasındaki eşyaları bile, nerdeyse tek tek sayılmış. İkincisinin, en çok sevilenin, görevden niçin alındığına, bir gerekçe aranmaktan uzak durulmuş. Bunun kasıtlı olmadığı açık. Ama, olayların birazcık daha ayıklanması, bütünlüğün daha kolay sağlanmasını hazırlayabilirdi." (Çiğdem Durmuşoğlu)

"Gerek Huvat'ta, gerekse diğerlerinde –yineliyorum– tam anlamıyla bir tipiklik bulamıyoruz. Ancak gerçek oldukları, yaşanan insan oldukları da kesin ve doğru. (...) Yazarın buradaki eksikliği, tipik olarak aktarılmak istenen roman kişilerinin, tam anlamıyla tipikleştirilememesi. (...) Romanda zaman ve mekân öğeleri somut olarak belirtilmemiş. Bir yandan yaşadığı günlere tanık olan, onları aktaran yazar, birtakım tarihsel kesitleri olay boyutunda aktarırken, genelde bir bütünlük kuramıyor ya da kurmuyor. (...) Doğanın, çevrenin betimlenişi genellikle yok. Daha çok eylemek var. Sürekli anlatım var. Betimlemenin eksikliği, yaşanılan çevre-doğa-insan bağlamında ele alındığında gerçekçilik adına bir kopukluk doğuruyor. Gerçekliğin aktarımı, romansal gerçekte anlamını bulamıyor." (Atilla Birkiye)

"Sözlü anlatı geleneğimizin ironik biçimini anımsatan *Sevgili Arsız Ölüm*, anlaşılmak için yapıt dışı özel bilgi ve açıklamalara gerek bırakmayan bir yapıt. Basitliğinden değil, bütün yanıtlarını içinde taşımasından geliyor bu durum. Bir betimleme sözkonusu. Bir görüşü yaygınlaştırma, kanıtlama ya da yargılama amacıyla yazılmamış besbelli. Anlatıya teğet geçen öğretmenler dışında 'aydın' tipi olmaması, refakatsiz hayat arayışı içindeki insanlara yer vermesi nedeniyle yazarca önceden tasarlanmış bir 'son'a varmaktan da kurtuluyor roman." (Remzi Özen)

KAYNAK

Latife Tekin (Konuşmalar: Şenay Kalkan, Cumhuriyet, 1.2.1983/Cemile Özdemir, Yazko Somut, 22.12.1983/Yalçın Pek-

şen, Cumhuriyet, 14.4.1984/Celâl Üster, Cumhuriyet, 11.11.1984/Atillâ Özkırımlı, Günümüzde Kitaplar, Eylül 1984), Atillâ Özkırımlı (Cumhuriyet, 15.12.1983), Çiğdem Durmuşoğlu (Yazko Somut, 30.12.1983), Atilla Birkiye (Günümüzde Kitaplar, Ocak 1984), Remzi Özmen (Uçurum, Aralık 1984), Füsun Akatlı (*Edebiyat Defteri*, 1987).

KAYNAKÇA

Buraya değin belli yazarlarımızın bir romanının özeti ile ona ilişkin çeşitli yargıları ve kaynakları açıkladık. Ayrıca, sözkonusu yazarların yaşamı ile eserlerinin türlerine ve tarihlerine göre dökümünü de belirttik.

Gerek genel anlamda Türk romanı, gerekse özel anlamda belirli romancılarımız ve öbür eserleri için geniş, toplu bilgi edinmek isteyenler aşağıda belirtilen kaynaklara da bakabilirler.

SÖZLÜKLER / ANSİKLOPEDİLER(*)

Türker Acaroğlu, *Ozanlar ve Yazarlar* (1967)

Yaşar Akyol, *Yazarlar Kılavuzu* (1972)

Şükran Kurdakul, *Şairler, Yazarlar Sözlüğü* (1981)

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (1970)

Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* (1971)

Atillâ Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi I-IV* (1982)

EDEBİYAT TARİHLERİ

Abdurrahman Nisari, *Metinlerle Türk Edebiyatı* (I-II-III, 1954-1955)

Abdurrahman Nisari, *Türk ve Batı Edebiyatı* (I-II-III, 1979)

Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (1948)

Hıfzı Tevfik Gönensay, *Türk Edebiyatı Tarihi* (1945)

İbrahim Necmi, *Tanzimat Edebiyatı Tarihi Notları* (1942)

Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı II (1966)

Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı III* (1969)

Mehmet Kaplan, *Edebiyat, I-II-III* (1976)

Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Edebiyatı Tarihi I* (1973); *II* (1978); *III* (1979), IV (1982), *V* (1986)

Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi* (1964)

Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, (I-II, 1976)

Agâh Sırrı Levend, *Edebiyat Tarihi Dersleri, Tanzimat Edebiyatı* (1934)

Agâh Sırrı Levend, *Edebiyat Dersleri, Servet-i Fünun Edebiyatı* (1937)

Rauf Mutluay, *Türk Edebiyatı* (1969)

* Buraya yalnızca yazarlarla eserlerine ilişkin kaynak veren sözlükler ile ansiklopediler alınmıştır.

Rauf Mutluay, *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı* (Tanzimat ve Servet-i Fünun, 1970)

Rauf Mutluay, *Çağdaş Türk Edebiyatı* (1973)

Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü* (1984)

Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1941)

İsmail Habip Sevük, *Edebi Yeniliğimiz* (1931)

İsmail Habip Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz I-II* (1940-41)

İsmail Habip Sevük, *Tanzimat Devri Edebiyatı* (1940)

Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1949)

Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden* (1957)

ANTOLOJİLER

Sadiye Akay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi* (1973)

Tahir Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman Antolojisi, I (1959); II (1965); III (1965)

Yağmur Atsız, *Yeni Türk Edebiyatından Seçmeler* (1976)

Osman Nuri Ekiz-Mülim Ergül, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (1980)

Zahir Güvemli, *Türk Romanları Resimli Antolojisi* (1954)

Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar* (1973)

Şemsettin Kutlu, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi* (1981)

Şemsettin Kutlu, *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi* (1981)

Türk Dil Kurumu, *Cumhuriyet Yazınından Örnekler* (1974)

Murat Uraz, *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz* (1940)

Murat Uraz, *Edebiyat Antolojisi I-IV* (1938-40)

Mahir Ünlü-Ömer Özcan, *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı* (I, 1987; II, 1988; III, 1990)

Ali Canip Yöntem, *Türk Edebiyatı Antolojisi* (1934)

ÖBÜR KİTAPLAR

Türker Acaroğlu, *Edebî Eserler Sözlüğü* (1965)

Füsun Akatlı, *Yaz Başına Neler Gelir* (1980)

Füsun Akatlı, *Edebiyat Defteri* (1987)

Oktay Akbal, *Dost Kitaplar* (1967)

Oktay Akbal, *Günlerde* (1968)

Oktay Akbal, *Anılarda Görmek* (1972)

Oktay Akbal, *Yeryüzü Korkusu* (1974)

Oktay Akbal, *Ölümsüz Oyun* (1974)

Oktay Akbal, *Temmuz Serçesi* (1978)

Gündüz Akıncı, *Türk Romanında Köye Doğru* (1961)

Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (1984)

Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* (1965)

Tahir Alangu, *100 Ünlü Türk Eseri I-II* (1974)
Alev Alatlı, *Aydın Despotizmi* (1986)
Hikmet Altınkaynak, *Zamanla* (1982)
Ferudun Andaç, *Gerçekçilik Yolunda* (1989)
Nurullah Ataç, *Diyelim* (1954)
Nurullah Ataç, *Söyleşiler* (1964)
Nurullah Ataç, *Günce* (1972)
Nurullah Ataç, *Dergilerde* (1980)
Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler* (1990)
Beşir Ayvazoğlu, *İslâm Estetiği ve İslâm* (1989)
N. Ziya Bakırcıoğlu, *Başlangıcından Günümüze Türk Romanı* (1983)
Mehmet Bayrak, *Köy Enstitülü Yazarlar, Ozanlar* (1978)
Mehmet Yaşar Bilen, *Yazdıkça* (1980)
Mehmet Yaşar Bilen, *Edebiyat İzinde* (1986)
Adnan Binyazar, *Türk Dilinde 25 Ünlü Eser* (1982)
Atilla Birkiye, *Düşünceler Sözler Yazılar* (1984)
Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat I* (1939), *II* (1945)
Orhan Burian, *Denemeler Eleştiriler* (1964)
Demirtaş Ceyhun, *Yirminci Yüzyıl ve Edebiyat* (1979)
Necati Cumalı, *Niçin Aşk?* (1971)
Necati Cumalı, *Etiler Mektupları* (1982)
Naci Çelik, *Romanda Hesaplaşma* (1971)
Güzin Dino, *Tanzimat'tan Sonra Edebiyatta Gerçekçiliğe Doğru* (1954)
Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu* (1978)
Mehmet Doğan, *Tekrarın Tekrarı* (1972)
Mehmet H. Doğan, *Birikime Dayanmak* (1979)
Baha Dürder, *Okunacak Romanlar* (1959)
Baha Dürder, *Roman Anlayışı* (1971)
Sabahat Emir, *Büyük Eserler* (1971)
Azize Erten-Zahir Güvemli, *Büyük Romanlar* (1961)
Sadri Ertem, *Fikir ve Sanat* (1939)
Konur Ertop, *Türk Edebiyatında Seks* (1977)
Fethi Naci, *Gerçek Saygısı* (1959)
Fethi Naci, *On Türk Romanı* (1969)
Fethi Naci, *Edebiyat Yazıları* (1976)
Fethi Naci, *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme* (1981)
Fethi Naci, *Eleştiri Günlüğü* (1986)
H. Fethi Gözler, *Edebiyat Akımları Yardımcısı I-II-III* (1976)
Burhan Günel, *Benzer Romanlar* (1986)
Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Sanat ve Edebiyat* (Derleyen: Adnan Tanrıınkulu, 1964)

Vedat Günyol, *Dile Gelseler* (1966)
Vedat Günyol, *Çalakalem* (1977)
Doğan Hızlan, *Günlerde Kalan* (1983)
Doğan Hızlan, *Yazılı İlişkiler* (1983)
Hüseyin Cahit, *Edebî Hatıralar* (1935)
A. Mümtaz İdil, *Gerçeklik ve Roman* (1983)
Selim İleri, *Çağdaşlık Sorunları* (1978)
Selim İleri, *Düşünce ve Duyarlık* (1982)
Attilâ İlhan, *Hangi Batı* (1972)
Attilâ İlhan, *Gerçekçilik Savaşı* (1980)
Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden* (1978)
Seyit Kemal Karaalioğlu, *Sözlü ve Yazılı Kompozisyon* (1963)
Seyit Kemal Karaalioğlu, *Özetli-Örnekli Türk Romanları* (1983)
Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* (1969)
Kemal Karpat, *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular* (1971)
Samim Kocagöz, *Roman ve Yazarlık* (1983)
Vasfi Mahir Kocatürk, *Yeni Türk Edebiyatı* (1936)
Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I-II* (1965-1967)
Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar* (1973)
Cevdet Kudret, *Bir Bakıma* (1977)
Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri I-II* (1980)
Şemsettin Kutlu, *Başlangıcından Bugüne Türk Romanları* (1970)
Yalçın Küçük, *Bilim ve Edebiyat* (1985)
Yalçın Küçük, *Küfür Romanları* (1986)
Agâh Sırrı Levend, *Eserler ve Şahsiyetler* (1940)
Mehmed Kemal, *Acılı Kuşak* (1977)
Mehmed Kemal, *Şairler Dövüşür* (1981)
Memet Fuat, *Unutulmuş Yazılar* (1986)
Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* (1983)
Rauf Mutluay, *50 Yılın Türk Edebiyatı* (1973)
Rauf Mutluay, *Pas Demiri Yiyor* (1974)
Rauf Mutluay, *Bende Yaşayanlar* (1977)
Yaşar Nabi (Nayır), *Yıllar Boyunca* (1959)
Yaşar Nabi (Nayır), *Yıllar Boyunca Edebiyat Dünyamız* (1971)
İbrahim Oluklu, *Gerçekçilik Işığında* (1990)
Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler* (1963)
Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde* (1970)
Olcay Önertoy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü* (1984)
Öner Kemal, *Sevgi Yazıları* (1986)
Nahit Sırrı Örik, *Roman ve Hikâye* (1933)

Nahit Sırrı Örik, *Hayat ile Kitaplar* (1946)
Mustafa Nihat Özön, *Türkçe'de Roman* (1936)
Kemal Özer, *Sanatçılarla Konuşmalar* (1979)
Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri* (1946)
Robert P. Finn, *Türk Romanı*, (Çev: Tomris Uyar, 1984)
Peyami Safa, *Yazarlar, Sanatçılar, Meşhurlar* (1976)
Peyami Safa, *Sanat, Edebiyat, Tenkit* (Derleyen: Ergun Göze, 1970)
Mehmet Seyda, *Türk Romanı* (1969)
Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları* (1970)
Svetlana Uturgauri, *Türk Edebiyatı Üzerine* (1989)
Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (1969)
İbrahim Tatarlı-Rıza Mollof, *Marksist Açıdan Türk Romanı* (1969)
Mehmet Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları* (1989)
Ömer Faruk Toprak, *Duman ve Alev* (1968)
Turhan Tükel, *Beş Romancı Tartışıyor* (Tartışanlar: Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Talip Apaydın, 1960)
Murat Uraz, *Mükemmel Roman Hülâsaları* (1945)
Halit Ziya Uşaklıgil, *Hikâye* (1891)
Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl* (5 cilt, 1936)
Aytekin Yakar, *Türk Romanında Millî Mücadele* (1973)
Hilmi Yavuz, *Felsefe ve Ulusal Kültür* (1975)
Hilmi Yavuz, *Roman Kavramı ile Türk Romanı* (1977)
Mehmet Behçet Yazar, *Genç Romancılarımız ve Eserleri* (1937)
Esen Yel, *Çağdaş Kompozisyon* (1976)
Çetin Yetkin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı* (1970)
Çetin Yetkin, *Topluma Karşı Türk Yazını* (1980)
Suut Kemal Yetkin, *Yokuşa Doğru* (1963)
Suut Kemal Yetkin, *Edebiyat Üzerine* (1952)
Suut Kemal Yetkin, *Edebiyat Konuşmaları* (1944)
Durali Yılmaz, *Romanımız ve İnsanımız* (1976)
Tahsin Yücel, *Yazın ve Yaşam* (1976)

DERGİLERİN ROMAN ÖZEL SAYILARI/BÖLÜMLERİ

- "Roman Özel Sayısı", I, Türk Dili dergisi, Temmuz 1964
"Roman Özel Sayısı", II, Türk Dili dergisi, Aralık 1964
- "Yeni Roman Özel Sayısı", Yeni Dergi, Kasım 1965
- "Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Dili ve Yazını Özel Sayısı", Türk Dili dergisi, Kasım 1973
"Türk Romanında Kurtuluş Sa-

vaşı Özel Sayısı", Türk Dili dergisi, Temmuz 1976
"Çağdaş Roman", Oluşum, Ocak 1983

YILLIKLAR

Varlık Yıllığı 1961 (Tahir Alangu, "1960'ta Roman ve Hikâyemiz", sf. 36-49)
Varlık Yıllığı 1962 (Tahir Alangu, "1961'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 43-61)
Varlık Yıllığı 1963 (Tahir Alangu, "1962'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 27-56)
Varlık Yıllığı 1964 (Tahir Alangu, "1963'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 34-59)
Varlık Yıllığı 1965 (Tahir Alangu, "1964'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 34-56)
Varlık Yıllığı 1966 (Tahir Alangu, "1965'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 40-74)
Varlık Yıllığı 1967 (Tahir Alangu, "1966'da Roman ve Hikâyemiz", sf. 52-84)
Varlık Yıllığı 1968 (Tahir Alangu, "1967'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 44-75)
Varlık Yıllığı 1969 (Adnan Binyazar, "1968'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 49-75)
Varlık Yıllığı 1970 (Rauf Mutluay, "1969'da Roman ve Hikâyemiz", sf. 24-45)
Varlık Yıllığı 1971 (Rauf Mutluay, "1970'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 45-71)
Varlık Yıllığı 1972 (Rauf Mutluay, "1971'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 21-47)
Varlık Yıllığı 1973 (Rauf Mutluay, "1972'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 27-56)
Varlık Yıllığı 1974 (Rauf Mutluay, "1973'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 27-51)
Varlık Yıllığı 1975 (Rauf Mutluay, "1974'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 31-58)
Varlık Yıllığı 1976 (Rauf Mutluay, "1975'te Roman ve Hikâyemiz", sf. 25-50)
Varlık Yıllığı 1977 (Rauf Mutluay, "1976'da Roman ve Hikâyemiz", sf. 21-46
Varlık Yıllığı 1978 (Rauf Mutluay, "1977'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 23-49)
Varlık Yıllığı 1979 (Rauf Mutluay, "1978'de Roman ve Hikâyemiz", sf. 19-44)
Varlık Yıllığı 1980 (Rauf Mutluay, "1979'da Roman ve Hikâyemiz", sf. 15-38)
Varlık Yıllığı 1981 (Hasan Bülent Kahraman, "1980 Yılı Roman ve Öyküleri", sf. 107-118)
Varlık Yıllığı 1982 (Hasan Bülent Kahraman, "1981 Yılı Roman ve Öyküleri", sf. 51-62)
Varlık Yıllığı 1983 (Hasan Bülent Kahraman, "1982 Yılının Roman ve Öyküleri", sf. 80-89)
Sinan Yıllığı 1973 (Atillâ Özkırımlı, 1972'de Hikâye ve Roman Üstüne Notlar", sf. 239-272)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976

(Atillâ Özkırımlı, "1975'te Hikâye ve Roman", sf. 46-76)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1977 (Atillâ Özkırımlı, "1976'da Öykü ve Roman", sf. 52-79)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1978 (Atillâ Özkırımlı, "1977'de Öykü ve Roman", sf. 51-82)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1979 (Atillâ Özkırımlı, "1978'de Öykü ve Roman", sf. 68-78)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980 (Atillâ Özkırımlı, "1979'da Öykü ve Roman", sf. 66-93)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981 (Konur Ertop, "1980'de Roman ve Öykü", sf. 233-248)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1982 (Konur Ertop, "1981"de Roman ve Öykü", sf. 476-492)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983 (Konur Ertop, "1982'de Roman ve Öykü", sf. 193-201)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984 (Konur Ertop, "1983'te Roman ve Öykü", sf. 137-148)
Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984 (Durali Yılmaz, "Roman Kavramından 1983'ün Romanlarına", sf. 259-272)
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1985 (Konur Ertop, "1984'te Roman ve Öykü", sf. 374-375)

DERGİ VE GAZETELERDE ÇIKMIŞ YAZILAR

Semih Acar, "Roman Kavramlarını Tartışmak", Yeni Düşün, Mart 1988
Türker Acaroğlu, "Romanımız Üzerine", Yücel, Ağustos 1946
Halide Edip Adıvar, "Roman", Akşam, 10.4.1947
Halide Edip Adıvar, "Roman Üzerine", Ulus, 5.9.1943
Adnan Adıvar, "Polis Romanları", Cumhuriyet, 12.2.1953
Adnan Adıvar, "Fenni Romanlar", Cumhuriyet, 24.10.1954
Adalet Ağaoğlu, "Romanlarımızda Aysel", Cumhuriyet, 29.10.1977
Adalet Ağaoğlu, "Roman Yazarının İlerleyişi ve Gerileyişi", Gösteri, Temmuz 1986
Oktay Akbal, "Yaşam ve Roman", Gösteri, Nisan 1981
Hulki Aktunç, "Aydınlar ve Hikâyemizin Doğuş Sorunları", Türkiye Defteri, Nisan 1974
Sina Akşin, "Romancılığımız Neden Daha İleri Değil", Somut, Şubat 1981
Tahir Alangu, "Romanımız Üzerine", Yücel, 1.8.1946
Tahir Alangu, "Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman", Türk Dili, 1.11.1973
Taylan Altuğ, "Türk Romanının Önündeki Sorunlar", Politika, 12.11.1976
Taylan Altuğ, "Dönüşüm Sürecindeki Roman ve Yenilikler", Vatan, 20.4.1977
Metin And, "Romancıların İki Türlüsü", Forum, 1.3.1956
Metin And, "Ben" Romanı İle "Onlar" Romanı, Forum, 15.2.1956
Ferudun Andaç, "Yaşam Gerçeğinden Roman Gerçeğine", Yeni

Düşün, Mart 1989
Ferudun Andaç, "Roman Eleştirisine Doğru", Martı Yayın Tanıtım, Aralık 1987
Melih Cevdet Anday, "Bir Karşılaştırma", Cumhuriyet, 3.4.1981
Melih Cevdet Anday, "Gerçekçilik Tartışması", Cumhuriyet, 27.11.1981
Melih Cevdet Anday, "Romana Ne Oldu?", Cumhuriyet, 6.10.1989
Nurullah Ataç, "Romana Dair", Akşam, 7.9.1936
Nurullah Ataç, "Romancılarımız", Ulus. 5.9.1943
Nurullah Ataç, "Roman Üzerine", Ulus, 22.12.1945, 22.7.1946
Nurullah Ataç, "Romancılarım", Varlık, 1.8.1959
Veysel Atayman, "Roman Eleştirisinin İlkeleri", Varlık, Eylül-Ekim 1986
Kemal Ateş, "Türk Romanında Yöre Dili", Çağdaş Eleştiri, Mayıs 1985
Kemal Ateş, "1960 Sonrası Türk Romanının Bir Yönelimi: Köylülük", Türkiye Yazıları, Şubat 1982
Ömer Ateş, "Tek Boyutlu Gerçekçilik", Yarın, Mart 1984
Ömer Ateş, "Romanı Roman Gibi Okumak", Varlık, Ekim 1986
Ömer Ateş, "Öykü ve Romanda Dogmatizm", Varlık, Ağustos 1987
Adile Ayda, "Yeni Roman ve Edebiyatımız", Cumhuriyet, 17.4.1947
Cemal Aykın, "Batı Toplumunda Roman ve Sinema İlişkileri", Türk Dili, Ekim-Kasım 1983
Gürsel Aytaç, "Bugünkü Türk Romanında Anlatım Tekniği", Yazko Edebiyat, Kasım 1982
Gürsel Aytaç, "Türkiye'de Roman Eleştirisine Bir Bakış", Yazko Edebiyat, Kasım 1983
Gürsel Aytaç, "Son On Yılın Türk Romanı", Oluşum, Ocak 1983
Gürsel Aytaç, "Günümüz Türk Romanında Gerçeklik ve Gerçekçilik", Çağdaş Eleştiri, Mayıs 1985
Şehsuvar Barlas, "Romanda Gerçekçilik Arayışları ve Tip Sorunu", Yazko Edebiyat, Ocak 1984
Seyfettin Başçıllar, "Roman Üzerine", Türk Dili, Mayıs 1975
Oya Batum, "Çağdaş Türk Romanı ve Yeni Yaklaşımlar", Türk Dili, Şubat 1982
Fakir Baykurt, "Ne Çıktı Köy Romanı Tartışmasından?", Yeni Toplum, Şubat 1976
Fakir Baykurt, "Bıkmışlar Köy Edebiyatından", Cumhuriyet, 1.11.1975
Mehmet Bayrak, "Köy, Köylü Sorunu ve Edebiyatımızda Köy ve Köylü", Yeni Ortam, 29.11.1972, 30.11.1972/Yansıma, Kasım 1972
Mehmet Bayrak, "Köy Enstitüleri Kuşağı", Yeni Ortam, 17.4.1973
Mehmet Bayrak, "Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne", Öykü, Ocak 1976
Murat Belge, "Türk Romanında Tip", Yeni Dergi, Temmuz 1968
Murat Belge, "Hikâye Ya da Roman Kişisinin Adı", Papirüs,

Haziran 1967
Murat Belge, "Politik Roman Üzerine", Birikim, Kasım 1975
Murat Belge, "12 Mart Romanlarına Genel Bir Bakış", Birikim, Şubat 1976
Murat Belge, "Roman Öldü mü?", Milliyet Sanat, Aralık 1980
Adnan Binyazar, "Romanımızın Sorunları", Varlık, Nisan 1977
Adnan Binyazar, "Günümüz Türk Romanı", Milliyet Sanat, 24.6.1977
Adnan Binyazar, "Romanımızın Tanıklık Görevi Daha Ağır Basıyor", Gösteri, Nisan 1981
Adnan Binyazar, "Romanımızın Sorunları", Varlık, Aralık 1982
Adnan Binyazar, "Kurtuluş Savaşı Romanları", Milliyet Sanat, 15.6.1981
Atillâ Birkiye, "Romancı ve Betimleme", Yazko Edebiyat, Eylül 1983
Atillâ Birkiye, "Nasıl Bir Romana Doğru?" Varlık, Ocak 1986
Behice Boran, "Kadın Romancılarımız", Yurt ve Dünya, Ağustos 1941
İsmet Bozdağ, "Bizde Millî Roman Var mıdır" Demet, 1.6.1943
Muzaffer Buyrukçu, "Romanın Yarattığı Tehlike", Papirüs, Temmuz 1960
Muzaffer Buyrukçu, "Okuduğum Kitaplar", Yeni Gazete, 19.1.1971
Üstün Büker, "Roman Üzerine", Türk Dili, Ocak 1957
Zeki Coşkun, "12'den 12'ye Roman ve Siyaset", Cumhuriyet-Çerçeve, Mart 1987
Cemal Süreya, "Roman ve Tehlike", Papirüs, Ağustos 1966
Cemal Süreya, "Romanda Gerçek Kişiler", Milliyet Sanat, 1.10.1980
Demirtaş Ceyhun, "Romanımız Üstüne", Vatan, 29.5.1977
Demirtaş Ceyhun, "Günümüz Türk Öyküsü ve Romanı", Varlık, Mart 1983
Aziz Çalışlar, "Sanata Bilimsel Yaklaşım", Bilim ve Sanat, Ağustos 1981
Erol Çankaya, "Türk Romanında İttihat ve Terakki Yılları", Yazko Edebiyat, Mayıs 1983, Haziran 1983
Naci Çelik, "Türkiyeli Romancı", Türkiye Defteri, Aralık 1973
Naci Çelik, "Bizde Roman Yazmak İçin Her Şey Vardır", Gösteri, Nisan 1981
Atillâ Çınar, "Bu Romanlar Bir Dönemi Anlatıyor mu?", Yarın, Şubat 1986
Reşat Nuri Darago, "Bir Roman", Ulus, 27.1.1938
Reşat Nuri Darago, "Romana Dair", Ulus, 5.9.1943
Reşat Nuri Darago, "Genç Romancılarımız", Varlık, 1.8.1959
Suphi Kenan Demirci, "Romanımızda Rastlantı", Doğrultu, Şubat 1977
Hikmet Dizdaroğlu, "İlk Romancımız", Türk Dili, Nisan 1967
Deyiş Doğan, "Köy Romanı Tartışmasından Antimarksizm Çıktı", Yeni Toplum, Mart 1976

Mehmet H. Doğan, "Roman ve Hikâye 1975", Milliyet Sanat, 26.12.1976
Mehmet H. Doğan, "1976, Hikâye ve Romancılığımız", Milliyet Sanat, 31.12.1976
Mehmet H. Doğan, "Türk Romanında Kurtuluş Savaşı", Türk Dili, Temmuz 1976
Mehmet H. Doğan, "1977'de Roman Sorunları", Milliyet Sanat, 26.12.1976
Mehmet H. Doğan, "78, Hikâye-Roman", Milliyet Sanat, 1.1.1979
Mehmet H. Doğan, "79, Hikâye-Roman", Milliyet Sanat, 31.12.1979
Mehmet H. Doğan, "Öykü ve Romanda Ayrıntının Yeri ve Önemi", Adam Sanat, Ağustos 1986
Mehmet H. Doğan, "Roman ve Yazın Tarihi", Adam Sanat, Şubat 1987
Tarık Dursun, "Roman Bir Ayrıntılar Sanatıdır", Türk Dili, Ekim 1982
Baha Dürder, "Roman Üzerine Kitaplar", Türk Dili, Temmuz 1964
Ferit Edgü, "Roman ve Dil", Gösteri, Nisan 1981
Ferit Edgü, "Romanın Biçimi", Milliyet Sanat, 1.4.1982
Abidin Emre, "Renkli Sanat Dergileri ve Türkiye'de Roman", F. D. E. 1981, Bahar Sayısı
İnci Enginün, "Türk Kadın Romancıları", Hisar, Mayıs-Temmuz 1975
İsmet Ercan, "Gerçek Türk Romanı", Yücel, Ağustos 1956
Mehmet Ergün, "Başkalaşan Köy ve Edebiyat", Yansıma, Kasım 1972
Mehmet Ergün, "İdeolojik Açıdan Türk Romanının Evrimi", Yeni Adımlar, Ocak 1974
Mehmet Ergün, "Köy Enstitüleri ve Edebiyatımız", Yeni Adımlar, Kasım 1973
Mehmet Ergün, "Köy Edebiyatı Ölüyor mu?" Doğrultu, Ocak 1977
Azra Erhat, "Dergilerde 'Aydın' ve 'Roman' Konusu", Varlık, Kasım 1981
Sacit Erken, "Köy Romanları Sorunu", Yeni Ortam, 8.1.1973
Sadri Ertem, "Türk Romanı", Yedigün, 17.6.1936
Sadri Ertem, "Tarihsel Roman", Vakit, 18.5.1938
Sadri Ertem, "Çocukluk Romanları", Vakit, 4.8.1938
Sadri Ertem, "Serüven Romanları", Vakit, 25.9.1938
Sadri Ertem, "Bizde Roman", Servet-i Fünun, 1.2.1940, 8.2.1940
Cengiz Ertem, "Şiir, Nesne, Roman İlişkisi", Karşı, Kasım 1988
Konur Ertop, "Cumhuriyet Çağında Türk Romanı", Türk Dili, Temmuz 1964
Konur Ertop, "Bugünkü Türk Edebiyatı", Cumhuriyet, Mayıs 1970
Konur Ertop, "Türk Romanının Elli Yılı", Türk Dili, 1.11.1973
Konur Ertop, "Türk Edebiyatında

Seks", Milliyet Sanat, 10.9.1976, 10.12.1976
Konur Ertop, "Günümüz Türk Romanı", Milliyet Sanat, 8.7.1977
Sabahattin Eyuboğlu, "Sosyal Roman", Çığır, Ağustos-Eylül 1937
Sabahattin Eyuboğlu -Vedat Günyol, "Çağdaş Türk Edebiyatı", Yeni Ufuklar, Kasım-Aralık 1961
Fethi Naci, "Kişisiz Romancılar", Dost, 1.12.1958
Fethi Naci, "1958'in Romanları", Dost, 1.1.1959
Fethi Naci, "Köy Romanları", Dost, 1.10.1959
Fethi Naci, "1959'da Romancılığımız", Dost, 1.1.1960
Fethi Naci, "Köy Romanlarını Yeniden Düşünürken", Politika, 13.10.1975
Fethi Naci, "1975'in Ardından", Politika, 5.1.1976
Fethi Naci, "Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme", Milliyet Sanat, 25.3.1977
Fethi Naci, "Roman Sorunları, Toprak Sorunları", Milliyet Sanat, 30.9.1977
Fethi Naci, "Romanlar ve İdeolojiler", Milliyet Sanat, Nisan 1980
Fethi Naci, "Türkiye'de Roman Var mı?", Milliyet Sanat, Kasım 1980
Fethi Naci, "Roman Gerçeği, Toplum Gerçeği", Gösteri, Aralık 1980
Fethi Naci, "Batı'da ve Türkiye'de Roman", Milliyet Sanat, 1.3.1981
Fethi Naci, "Bir Ayda Yedi Roman", Milliyet Sanat, 15.3.1981
Fethi Naci, "Türk Romanında Ölçüt Sorunu", Milliyet Sanat, 15.3.1981
Fethi Naci, "Roman ve İmge", Milliyet Sanat, 15.6.1981
Fethi Naci, "Türk Romanında Niçin Tipik Kişiler Yok?", Gösteri, Eylül 1981
Fethi Naci, "Toplumsal Değişme ve Türk Romanı", Milliyet Sanat, 15.9.1981
Fethi Naci, "Türk Romanı", Gösteri, Haziran 1982
Fethi Naci, "Romancılarımız ve Roman Kişileri", Gösteri, Şubat 1983
Enver Naci Gökşen "Türk Romanında Çocuk", Türk Dili, 1.6.1957
Mehmet Güler, "Sıçramanın Eşiğinde Olan Romancılığımız", Politika, 20.12.1976
Cengiz Gündoğdu, "Alacakaranlıkta Uçuş", Varlık, Eylül 1986
Cengiz Gündoğdu, "07 No'lu Kalem", Yazıt, Ocak-Mart 1989
Sadi Güler, "Romancının Dünyası", Sanat ve Edebiyat, 4.10.1947
Vedat Günyol, "Din ve Romancılarımız", Yeni Ufuklar, Nisan 1952
Vedat Günyol, "Roman Yarışması", Yeni Gazete, 16.3.1971
Vedat Günyol, "TRT Roman Yarışması", Yeni Ufuklar, Nisan 1971
Vedat Günyol, "Roman Konusunda", Milliyet Sanat, 15.10.1980

Vedat Günyol, "Yine de Roman Konusunda", Gösteri, Şubat 1981

Vedat Günyol, "Yarına Başlamak", Gösteri, Mart 1981

Güzin Asım, "Romanımız Üstüne", Yeni Ufuklar, Eylül 1960

Muzaffer Hacıhasanoğlu, "Hikâye ve Roman", Varlık, Mart 1953

A. Hacıyakuboğlu, "Köy Enstitüleri ve Köy Romanı", Hareket, Şubat 1974

Hakkı Behiç, "Bizde Roman ve Hikâye", Servet-i Fünun, 1909, Cilt 36

Orhan Hançerlioğlu, "Roman Meseleleri", Varlık, Mart 1952

Orhan Hançerlioğlu, "Roman Kişileri", Varlık, 1.6.1952

Orhan Hançerlioğlu, "Bir Roman ve Ötesi", Varlık, Şubat 1952

Orhan Hançerlioğlu, "Roman Üzerine", Türk Dili, 1.3.1953

Abdülhak Şinasi Hisar, "Edebiyatta Roman", Ulus, 5.9.1943

Abdülhak Şinasi Hisar, "Romana Dair Bazı Hakikatler", Varlık, Temmuz-Ağustos 1946

Abdülhak Şinasi Hisar, "Romanın Tek Kaidesi", Varlık, 1.9.1953

Hüseyin Cahit, "Romanlara Dair", Servet-i Fünun, 23 Teşrinievvel 1313 (1897), sayı 348; 8 Kânunisâni 1313, sayı 358

Ekrem Işın, "Jöntürk İdeolojisinin Türk Romanına Etkileri", Sanat Olayı, Mayıs 1981

Ekrem Işın, "1872-1923 Döneminde Türk Romanının Gelenek Eleştirisi", Oluşum, Mart 1981

Ekrem Işın, "Romanımızda 12 Mart Sorunsalı" Özgür İnsan, 1.8.1977

A. Mümtaz İdil, "Bir Burjuva Sanatı Olarak Roman", Yarın, Eylül 1981

A. Mümtaz İdil, "1981 ve Roman", Yarın, Ocak-Şubat 1982

A. Mümtaz İdil, "Tarih Yazıcılığı ve Roman", Yarın, Kasım 1983

A. Mümtaz İdil, "Anlatı ve Roman", Yarın, Mart 1984

Selim İleri, "Roman", Politika, 26.12.1976

Selim İleri, "Roman ve İnsan Gerçekliği", Politika, 12.11.1976

Selim İleri, 'Ayrıkotları Gibi", Soyut, Nisan 1977

Selim İleri, "Günümüz Türk Romanında Büyük Kent", Türkiye Yazıları, Haziran 1977

Selim İleri, "Romanda Yaklaşım Sorunları", Milliyet Sanat, 17.10.1977

Selim İleri, "Romancının Eleştirmene Sorumu", Gösteri, Mart 1981

Selim İleri, "Günümüz Türk Romanı", Yazko Edebiyat, Temmuz 1981

Selim İleri, "Düşünce ve Duyarlık", Yazko Edebiyat, Eylül 1981

Selim İleri, "Romanın Son Günleri", Gösteri, Ağustos 1981

Selim İleri, "Roman Sanatının Düşündürdükleri", Gösteri, Haziran-Temmuz 1983

Attilâ İlhan, "Roman Roman Diyoruz Ya", Varlık, 1.7.1965

Attilâ İlhan, "Biraz da Roman Yazsak", Milliyet Sanat, 11.7.1975

Hasan Bülent Kahraman, "Roman Türkiye'de Hızlı Bir Gelişme Gösteriyor", Gösteri, Ocak 1981

Hasan Bülent Kahraman, "Somutu Soyutlamak", Gösteri, Nisan 1981

Hasan Bülent Kahraman, "Doğrusu Yanlış", Cumhuriyet, 30.5.1981

Hasan Bülent Kahraman, "Türk Roman ve Öyküsünde Betimleme", Yazko Edebiyat, Eylül 1983

Hasan Bülent Kahraman, "Genç Romanımız", Gösteri, Mart 1986

Mehmet Kaplan, "Köy Romanı", Hisar, Temmuz 1967

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Roman Üzerine", Varlık, 1.5.1952

Bilge Karasu, "İmge Üretiminde Roman", Gösteri, Temmuz 1984

Cahit Kavcar, "Romanda Tasvirin Psikolojik Rolü", Türkoloji Dergisi, 1973, cilt V, sayı 1

Kemal Tahir, "Lozan Kulübünde Bir Konferans", Tanin, 11.3.1961

Yıldırım Keskin, "Bugünkü Edebiyatımız Romansız mıdır?", Varlık, 1.10.1952

M. Reşit Kıpçak, "Roman ve Romancılığımız", Kervan, Aralık 1951

Samim Kocagöz, "Küçük Hikâye ve Roman", Yirminci Asır, 20.1.1947

Samim Kocagöz, "Romanda, Hikâyede Konuşma", Yeni Ufuklar, Mayıs 1957

Samim Kocagöz "Hikâye, Roman", Yeni Ufuklar, Mayıs-Haziran 1960

Samim Kocagöz, "Şehirli Romancı, Köylü Romancı", Yeni Ufuklar, Şubat 1960

Samim Kocagöz, "Yine Roman Konusu", Varlık, Eylül 1973

Samim Kocagöz, "Roman Üstüne Dedikodu", Varlık, Mart 1978

Samim Kocagöz, "Yine Roman", Varlık, Haziran 1980

Samim Kocagöz, "Roman Deyince", Türkiye Yazıları, Şubat 1982

Emre Kongar, "Köy Romanı-Kent Romanı Üzerine", Bilim ve Sanat, Şubat 1981

Yunus Kâzım Köni, "Roman Üzerine Düşünceler", Türk Dili, Haziran 1952

Cevdet Kudret, "Roman Deyince", Varlık, 15.2.1960

Cevdet Kudret, "Türk Romanında Fransız Tesiri Nasıl Başladı?", Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi, 1943, sayı 4

Şükran Kurdakul, "Romanımızda Kurtuluş Savaşı", Yazko Edebiyat, Nisan 1981

Ayla Kutlu, "Çağdaşlık ve Türk Romanı", Gösteri, Haziran 1986

Yalçın Küçük, "Küfür Romanları ve Roman Üzerine", Mülkiyeliler Birliği, Aralık 1986

Pınar Kür, "Türkiye'de Romancının Durumu", Cumhuriyet, 4.2.1978

Agâh Sırrı Levend, "Son Yüzyılda Roman", Türk Dili, Temmuz 1964

Mehmet Rauf "Romanlara Dair", Servet-i Fünun, 1313 (1897) sayı 344

Mehmet Rauf, "Bizde Roman",

Servet-i Fünun, 1315 (1899), sayı 450

Mehmet Kemal, "Var mı, Yok mu?", Cumhuriyet, 24 Kasım 1981

Mehmet Kemal, "Roman Gibi", Yeditepe, 7.11.1982.

Memet Fuat, "Köylü Konuşması", Yeditepe 15.12.1952

Memet Fuat, "Kadın Romancılarımız", Yeditepe, 1.4.1954

Memet Fuat, "Ödüle Katılan Romanların İncelenmesi", Yeditepe, 29.1.1959

Berna Moran, "Alafranga Züppeden Alafranga Haine", Birikim, Mayıs 1977

Berna Moran, "Batılılaşma Sorunu ve Türk Romanının Bazı Özellikleri", Gösteri, Mart 1981

Rauf Mutluay, "Hikâye-Roman İlişkileri", Yeni Edebiyat, Aralık 1969

Rauf Mutluay, "Roman Ve Hikâye", Cumhuriyet, 7.3.1971

Rauf Mutluay, "Türk Romanının Değeri", Cumhuriyet, 30.1.1973

Rauf Mutluay, "Kurtuluş Romanları", Cumhuriyet, 4.1.1976

Rauf Mutluay, "Önyargılarla Roman", Cumhuriyet, 2.5.1976

Rauf Mutluay, "12 Mart Döneminde Beş Roman Yılı", Cumhuriyet, 13.3.1977

Rauf Mutluay, "1977 Yılında Hikâye ve Romanlarımız", Cumhuriyet, 31.12.1977

Fevzi Namıkoğlu, "Türk Romanının Yüzyılı", Hareket, Aralık 1971

Yaşar Nabi (Nayır), "Romana Dair", Varlık Temmuz 1940

Yaşar Nabi (Nayır), "Romana Dair", Ulus, 5.9.1943

Yaşar Nabi (Nayır), "Romansız Edebiyat", Varlık, 1.3.1951

Yaşar Nabi (Nayır), "İki Türlü Romancı", Varlık, 1.7.1952/Yeni İstanbul, 1.12.1949

Nusret Kemal, "Romanını Bulamamış Toplum", Türkiye Yazıları, Şubat 1982

Ahmet Oktay, "Köyde İki Yabancı", Gösteri, Nisan 1981

Ahmet Oktay, "Roman ve Tarihsel Dönem" Yazko Edebiyat, Mayıs 1983

Fahir Onger, "Romanımıza Dair", Yaratış, 23.5.1945

Olcay Önertoy, "Cumhuriyet Dönemi Romanında Toplumcu Gerçekçilik", Oluşum, Ocak 1983

Veysel Öngören, "Romanımızda İki Tarz", Düşün, Ocak-Nisan 1985

Cihat Özaydın, "Batı Karşısında Türk Romanının Durumu", Yeni Ortam, 13.1.1973

Emin Özdemir, "Romanımızda Kurtuluş Savaşı", Varlık, Ağustos 1976

Emin Özdemir, "Romanımızın Coğrafyamızla Bütünleşmesi", Gösteri, Nisan 1981

Emin Özdemir, "Kurtuluş Savaşçısı Üç Köylü Tipi", Yazko Somut, 3.6.1983

Sevinç Özer, "1960'tan Bu Yana Roman ve Kısa Öyküde Kentleşme Olgusu ve Kentlileşme So-

runları", Yazko Edebiyat, Temmuz 1983, Ağustos 1983

İlhan Özdemirci, "Roman Tartışmaları Üzerine", Olgu, Temmuz 1981

Sami N. Özerdim, "Kurtuluş Savaşı Yazını Zamandizini", Türk Dili, Temmuz 1976

Atillâ Özkırımlı, "Tanzimat Romanının Oluşumu", Papirüs, Şubat 1970

Atillâ Özkırımlı, "Batılılaşma ve Türk Romanı", Cumhuriyet, 11.10.1975

Atillâ Özkırımlı, "Gerçeklik ve Romancı", Cumhuriyet, 13.12.1975

Atillâ Özkırımlı, "Tanzimat Romanı Üzerine Düşünceler", Yeni Toplum, Mayıs 1976

Atillâ Özkırımlı, "1976 Türk Roman ve Öyküsü Açısından Verimli Bir Yıldı", Cumhuriyet, 1.1.1977

Demir Özlü, "Roman Eleştirisi", Politika, 25.6.1976

Demir Özlü, "Günümüz Türk Romanı", Milliyet Sanat, 1.7.1977

Demir Özlü, "Roman Üzerine", Somut, Şubat 1979

Demir Özlü, "Gene Roman", Somut, Mart 1979

Demir Özlü, "Roman Kuramı Üzerine", Türk Dili, Temmuz 1964

Mustafa Nihat Özön, "Türk Romanı Üzerine", Türk Dili, Temmuz 1964

İsmail Parlatır, "Türk Romanında Millî Mücadele", Türk Dili, Aralık 1973

İsmail Parlatır, "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Konular", Türk Dili, Kasım 1973

İsmail Parlatır, "Türk Romanında Tipler" Türk Dili, Eylül 1985

Peyami Safa, "Roman Nedir?", Resimli Şark, 1931, sayı 4

Peyami Safa, "Romanda Kahramanların Kişilikleri", Resimli Şark, 1931, sayı 6

Peyami Safa, "Roman", Cumhuriyet, 20.11.1935

Peyami Safa, "Roman ve Biyografi", Kültür Haftası, 6.5.1936

Peyami Safa, "Roman Cemiyetin Aynası", Tasvir-i Efkâr, 1942

Peyami Safa, "Dünya Romanının Aksaklıkları", Türk Dili, Ekim 1951

Peyami Safa, "Roman Tekniği", Milliyet, 9.10.1958

Ali Püsküllüoğlu, "Türk Romanları Kısa Zamandizimi", Milliyet Sanat, 24.6.1977, 1.7.1977, 8.7.1977

Mustafa Sercan, "Roman Yazarı ile Psikolojisinin İlişkisi Üzerine", Varlık, Eylül 1986

Efdal Sevinçli, "Türkçe'de Roman ve Eski Bir Sav", Yazko Edebiyat, Nisan 1982

Mehmet Seyda, "Köy Edebiyatı, Şehir Edebiyatı", Pazar Postası, 31.8.1958

Mehmet Seyda, "Hikâye-Roman Üzerine", Varlık, 1.3.1960

Mehmet Seyda, "Hikâye ve Romanda Betimleme", Varlık, 15.10.1963

Mehmet Seyda, "Bizim Romanlar", Varlık, Şubat 1966
Mehmet Seyda, "Şiddet Romanları ve Hikâyeleri", Güney, Şubat 1972
Mehmet Seyda, "Türk İnsanı, Türk Romanı", Yeditepe, 7.10.1982
Sabri Esat Siyavuşgil, "Romancılığımızda İstanbul", İstanbul, 1.5.1946
Sabri Esat Siyavuşgil, "İlk Sevda Romanları", Ulus, 28.10.1943
Sabri Esat Siyavuşgil, "İlk Roman Dinleyicileri", Ulus, 5.9.1943
Sabri Esat Siyavuşgil, "Bizde İlk Kahramanlık ve Sevda Romanları", Ulus, 8.1.1944
İlhami Soysal, "Türk Romanında Bir Akım", Dost, Nisan 1960
Emel Sönmez, "Türk Romanında Aile Yapısı", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1972, cilt IV
Önay Sözer, "Türk Romanında Gerçekçi Olmayan Gerçekçilik ve Ötesi", Yazko Edebiyat, Kasım 1981
Otto Spies, "Modern Türk Edebiyatı Aynasında Türkiye", çev: Bedi Ambarcı, Yeni Ufuklar, Ocak 1961 Şubat-Mart 1961, Haziran 1961
Halil Şahan, "Göç ve Devrimci Tavır", Yeni Ufuklar, Mart 1974
Önder Şenyapılı, "Türk Yazınında Kırdan Kente Göç Olgusu", Yazko Edebiyat, Haziran 1983
Sargut Şölçün, "Roman Üzerine Felsefe Notları", Türkiye Yazıları, Şubat 1982
Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bizde Roman", Kültür Haftası, 22.1.1936, 29.1.1936
Ahmet Hamdi Tanpınar, "Romana ve Romancıya Dair Notlar", Ulus, 5.9.1943, 19.9.1943, 27.11.1943, 1.4.1944
Ahmet Hamdi Tanpınar, "Hayat Karşısında Romancı", Ülkü, 1.7.1943
Tevfik Fikret, "Romanların Tesiri", Servet-i Fünun, 1316 (1900), sayı 476
Ahmet Kutsi Tecer, "Romana, Hikâyeye Dair", Ülkü, 16.11.1942, 18.12.1942
Afşar Timuçin "Roman ve Hikâye", Yeni Ufuklar, Temmuz 1975
Afşar Timuçin, "Türkiye'de Romanın Zorluğu", Soyut, Aralık 1974
Afşar Timuçin, "Roman ve Gerçeklik", Yazko Edebiyat, Ağustos 1983
Afşar Timuçin, "Romanın Öyküsü", Yarın, Mart 1984
Vecihi Timuroğlu, "Köy Romanları ve Devrim", Sesimiz, Mayıs 1978
Vecihi Timuroğlu, "Roman Üzerine Düşünceler", Sesimiz, Ocak 1980
Vecihi Timuroğlu, "Roman Sanatı Üzerine", Yarın, Mart 1987
Ömer Faruk Toprak, "On Türk Romanı", Yürüyüş, 5.11.1942
Ömer Faruk Toprak, "Romanımız", Yücel, Şubat 1956
Ömer Faruk Toprak, "Romanımız Açılıyor", Yeni Ufuklar, Haziran 1956
Ömer Faruk Toprak, "İki Nokta", Yeni Ufuklar, 1.8.1956

Vedat Nedim Tör, "Roman Nedir?", Yücel, Temmuz 1941

Füruzan Hüsrev Tökin, "Tanzimat'ın İlk Romanları", Doğuş, Şubat 1945

Nizamettin Uğur, "Roman Tartışmasındaki Mantık Üzerine", Olgu, Mart-Nisan 1982

Osman Utku, "Roman Kavramı ve Türk Romanı", Dönemeç, Mayıs 1977

Halit Ziya Uşaklıgil, "Suut Kemal Yetkin'e Mektup", Ulus, 5.9.1943

Svetlana Uturgauri, "Çağdaş Türk Romanı Üstüne", Gösteri, Kasım 1985

Nermi Uygur, "Romansız Yaşayamam", Türk Dili, Temmuz 1964

Hilmi Ziya Ülken, "Roman", Yeni Sabah, 19.6.1946

Artun Ünsal, "Köy Romanı-Kent Romanı Çıkmazı", Bilim ve Sanat, Ocak 1981

Hilmi Yavuz, "Romanda Türk İnsanı Sorunu", Varlık, Haziran 1970

Hilmi Yavuz, "Burjuva Romanının Bugünkü Durumu", Yeni A, Ocak 1973

Hilmi Yavuz, "Türk Romanında Bürokrasi ile Hesaplaşma", Yeni A, Ekim 1973

Hilmi Yavuz, "Romanda Nesnel Tarihsel Zaman", Politika, 16.1.1976

Suut Kemal Yetkin, "Romanda Millî Vasıf", Kültür Haftası, 1.4.1936

Suut Kemal Yetkin, "Okuduğum Romanlar", Türk Dili, Kasım 1954

Suut Kemal Yetkin, "Roman", Varlık, Ağustos 1955

Suut Kemal Yetkin, "Roman Üzerine", Varlık, Şubat 1957

Suut Kemal Yetkin, "Köy Romanı", Türk Dili, 1.3.1962

Cavit Yıldırım, "Romanda ve Öyküde Teknik Arızalar", Yazıt, Mayıs 1989

Can Yücel, "Roman ve Hikâyemizde Konuşma Dili", Yeditepe, 1.2.1953

Tahsin Yücel, "Roman Yaklaşımı", Milliyet Sanat, 6.6.1975

Tahsin Yücel, "Roman ve Yaşam", Türk Dili, Ocak 1975

Tahsin Yücel, "Romanın İşlevi", Arayış, 28.2.1981

Tahsin Yücel, "Roman ve Gelecek", Gösteri, Nisan 1981

Tahsin Yücel, "Gene Anlatı Geleneği", Arayış, 19.9.1981

(...), "Hayat Karşısında Romancı", Ülkü, 16.2.1943

(...), "Roman ve Romancı", Ülkü, 16.2.1943

(...), "Hikâye ve Romancı", Varlık, Nisan 1953

(...), "Romandan Tiyatroya", Varlık, Nisan 1954

(...), "Polis Romanları", Varlık, 1955, sayı 416

(...), "Roman ve Gerçek", Varlık, 1957, sayı 467

SORUŞTURMALAR

Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?* (1960)

Hikmet Feridun Es, *Bugün de Diyorlar ki* (1932)

Ahmet Köklügiller/İbrahim Minnetoğlu, *Şair ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar?* (1974)

Şinasi Özdenoğlu, *Edebiyatımızın Beş Ana Meselesi Üzerine Tahliller ve Konuşmalar* (1949)

(...) *Edebiyatçılarımız Konuşuyor* (1949)

Mehmet Bayrak, "Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Konuşma", Yeni Ortam: Talip Apaydın (16.7.1973), Ahmet Köklügiller (1.8.1973), Yusuf Ziya Bahadınlı (16.8.1973), Şevket Yücel (11.8.1973), Başaran (30.8.1973), Ali Yüce (2.9.1973), Behçat Ay (4.9.1973).

Mehmet Bayrak, "Köy Edebiyatı ve Sorunları Üstüne Konuşma": Adnan Binyazar (Varlık, Şubat 1974), Fakir Baykurt (Yeni A, Nisan 1974), Dursun Akçam (Varlık, Nisan 1974), Ümit Kaftancıoğlu (Yedigün, 19.9.1973)

Doğan Hızlan, "Roman Üstüne Söyleşi", Cumhuriyet: Oktay Rifat İle (22.4.1981), Murat Belge İle (27-28 Mayıs 1981), Selim İleri İle (1-2 Temmuz 1981), Fethi Naci İle (17-18 Ağustos 1981), Rıfat Ilgaz İle (26.8.1961), Erhan Bener İle (17.9.1981), Ferit Edgü İle (24.11.1981).

Filiz Karabey, "Romanda Tipin İşlevi", Yazko Edebiyat, Ekim 1982-Ocak 1983. Soruşturmayı cevaplayanlar: Berna Moran, Adnan Benk, Hilmi Yavuz, Murat Belge, Erhan Bener, Bekir Yıldız, Ferit Edgü, Pınar Kür, Kerim Korcan, Çetin Altan, Tarık Dursun K., Selim İleri.

Uğur Mumcu, "Söyleşi" Cumhuriyet: Attilâ İlhan İle (5-6 Mayıs 1981), Adalet Ağaoğlu İle (16-17 Haziran 1981) "Köy Edebiyatının Bugünkü Durumu", Yeni Ortam, 15.9.1975, Soruşturmaya cevap verenler: Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu, Talip Apaydın, Necati Cumalı, Dursun Akçam, Selim İleri.

Ayın Dosyası: "Türk Romanının Bugün Bulunduğu Nokta ve Geleceği", Cumhuriyet, cevaplayanlar: Demir Özlü (23.10.1976), Adalet Ağaoğlu (6.11.1976), Aysel Özakın (11.12.1976), Pınar Kür (29.1.1977), Demirtaş Ceyhun (5.2.1977), Tahsin Yücel (12.2.1977), Samim Kocagöz (26.2.1977), Kemal Bekir (5.3.1977), Burhan Günel (12.3.1977).

"Modern Türk Romanında Yol Alırken", Dünya: Attilâ İlhan (2.1.1979), Selçuk Baran (5.1.1979), Fakir Baykurt (8.1.1979), Demir Özlü (4.1.1979), Ferit Edgü (14.1.1979), Yıldız İncesu (22.1.1979), Oktay Rifat (15.1.1979), Salah Birsel (24.1.1979), Talip Apaydın (29.1.1979), Güven Turan (3.2.1979), Oktay Akbal (7.2.1979).

"Türk Romanının Bugünü Üzerine Ne Düşünüyorsunuz?",

"Ayın Dosyası", Gösteri, Mart 1981-Nisan 1981. Soruşturmaya cevap verenler: Hasan İzzettin Dinamo, Kemal Bilbaşar, Peride Celâl, Melih Cevdet Anday, Samim Kocagöz, Kerim Korcan, Tarık Buğra, Mehmet Seyda, Vedat Türkali, Mehmed Kemal, Çetin Altan, Şükran Kurdakul, Erhan Bener, Fahir İz, Berna Moran, Adalet Ağaoğlu, Fakir Baykurt, Bekir Yıldız, Tarık Dursun K., Füruzan, Erol Toy, Ayla Kutlu, Pınar Kür.

"Ayın Dosyası: Hafif Romanlar", Gösteri, Haziran 1982. Soruşturmaya katılanlar: Emre Kongar, Selim İleri, Murat Belge, Necati Cumalı, Erhan Bener, Konur Ertop, Tarık Tursun K., Fethi Naci, Emin Özdemir, Fatih Özgüven, Mehmet Seyda, Cemal Süreya, Tomris Uyar, Kerime Nadir, Adalet Ağaoğlu, Tarık Buğra, Nazlı Eray, Hulki Aktunç, Erol Toy, Ayla Kutlu, Bilge Karasu.

"12 Eylül ve Genç Romancılar/Küfür Romanları", Cumhuriyet-Yayın Dünyasında Çerçeve, Eylül 1986, sayı 12. Soruşturmaya katılanlar: Yalçın Küçük, Ahmet Oktay, Atillâ Özkırımlı, Raif Özben, Alev Alatlı.

"12 Mart, 12 Eylül Kitapları", Cumhuriyet-Yayın Dünyasında Çerçeve, Mart 1987, sayı 18. Soruşturmaya katılanlar: Zeki Coşkun, Erdal Öz, Füruzan, Ahmet Oktay, Mehmet Eroğlu, Murat Belge, Pınar Kür, Ertuğrul Kürkçü.

AÇIK OTURUMLAR/ SÖYLEŞİLER

– "Türk Romanı ve Toplum Gerçekleri". Oturuma katılanlar: Ali Gevgili, Mehmet Kaplan, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Milliyet, 28.11.1971.

– "Beş Romancı Tartışıyor". Tartışanlar: Turhan Tükel, Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Talip Apaydın, Pazar Postası, 1959.

– "1970'te Türk Edebiyatı". Konuşanlar: Emin Özdemir, Güven Turan, Ahmet İnam, Halûk Aker, Ali Püsküllüoğlu, Atillâ Özkırımlı, Ulus, 31.12.1970, 7.1.1971.

– "Açık oturum: Türk Romanı ve Türkiye Gerçekleri", Oturuma katılanlar: Kemal Bilbaşar, Hasan İzzettin Dinamo, Tarık Dursun K., Erol Toy, Atillâ Özkırımlı. Varlık, Eylül 1981.

– "Gerçekçilik ve Türk Romanı Üzerine", söyleşiye katılanlar: Veysel Öngören, Akif Kurtuluş, A. Mümtaz İdil. Düşün, Ocak 1985.

BASINDA YANKILAR

MEHMET SEYDA:

"Özetlerin yanı sıra romancıların kısa bir biyografilerini, o roman ile ilgili eleştiri parçalarını ve başvurulacak kaynakları buluyorsunuz. Taner'le Bezirci'nin bütün eleştirileri dikkatle izledikleri ve ellerinde bu konuda iyi bir arşiv bulunduğu söylenebilir. (...) *Seçme Romanlar*'ın ortaokul ve lise öğrencileri ile romanseverler için de çok yararlı, olumlu bir yardımcı, yol gösterici elkitabı olduğu kanısındayız. Tembel, kurnaz öğrencinin kopya çekiciliği ile hiçbir öğretmenin baş edemeyeceğini düşünüyor, emeğin tümünü olumsuz bir çaba, hazırlopçuların kopyacılığa yeni bir kaynak gibi yorumlamaya yatkın görüşlere katılmıyoruz." (Günümüzde Kitaplar, Nisan 1973).

RAUF MUTLUAY:

"Refika Taner-Asım Bezirci ikilisinin eseri bazı özelliklerle ötekilerin hepsinden üstün: Yararlı kaynakçası, her eser için yazılmış eleştirileri ayrı ayrı gösteren dikkati, o kitap üzerindeki değişik yargıların en önemli bölümlerini aktaran kılavuzluğuyla. Bu alanda çalışan herkes için kolaylıklar, arama rahatlıkları, değerlendirme kestirmeleri sağlayabilir." (Cumhuriyet, 15.2.1973).

TALİP APAYDIN:

"Bu kitap yeni yeni roman okumaya başlayacaklar için bir ön hazırlık işlevi görebilir. (...) *Seçme Romanlar* benzerleri içinde gerçekten seçkin bir yer alıyor. Geçmişten günümüze Türk romanını belki en değerli yapıtlarını kuşbakışı da olsa tanıtıyor. Her biri için ayrı bir çalışma yapıldığı gözden kaçmıyor." (Çağdaş Toplum, Haziran 1980)

HİLMİ YAVUZ:

"Ayrıca, kitabın sonuna 'Türk Romanı Üstüne Kaynak'ça adıyla geniş bir bibliyografya eklenmiştir. Kitap, özellikle edebiyat öğretmenleri ile öğrencileri için gerçekten yararlı bir çalışmayı getiriyor." (Milliyet, 16.2.1973)

ADNAN BİNYAZAR:

"Öğrencilerin ve okurların gereksinmeleri gözetilerek hazırlanmış *Seçme Romanlar*. (...) Romanseverler için de gerekli olabilir bu yapıt. Ben, en çok öğrenciler için yararlı olduğu kanısındayım. Yapıtta özetler düzgün bir biçimde verilmiş. Ayrıca, romanın eleştirmenlerce değerlendirmelerine de yer verilerek öğrencilere eleştirel bir görüş kazandırılmak istenmektedir." (Varlık Yıllığı 1974)

DOĞAN HIZLAN:

"Refika Taner ile Asım Bezirci'nin birlikte hazırladıkları *Seçme Romanlar* Türk romanına genel bir bakış için güvenilir özetler ve bilgiler sunuyor. Eserde Tanzimat'tan bugüne kadar Nâmık Kemal'in *İntibah* romanı ile başlayan ve Pınar Kür'ün *Yarın... Yarın...*'ı ile son bulan özetler, 79 adet Türk romanını kapsıyor. Özetlerden sonra roman üzerine bir değerlendirme yapılırken, bu romanlar üzerine yazılmış yazılardan da önemli yargılar kitapta yer alıyor. Romanla ilgili kaynakların dökümü de okura daha geniş bir okuma ve bilgi edinme olanağı sağlıyor. (...) Türk romanını özlü, titiz bir çalışma ürünü olarak ilk elde öğrenmek isteyen öğretmen ve öğrenciler için yararı tartışılmayacak bir başvuru kitabı." (Hürriyet, 2.3.1980)

TOMRİS UYAR:

"Yazınımızda buna benzer başka çalışmalar da var elbette. İlk akla gelen Behçet Necatigil'in hazırladığı *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. Ne var ki Refika Taner ile Asım Bezirci'nin çalışması ayrılıyor öbürlerinden. Ele alınan yazarın önce yaşamöyküsü ve eserleri veriliyor, sonra ele alınan romanın özeti. Yazar ve eseri hakkında yazılanlardan derlenen 'yargı' ve 'kaynak' bölümü. (...) Sonuç olarak, sözkonusu olan tembel ya da kurnaz öğrenci değildir artık. Yazını seven öğrenci ve yazını sevdirecek öğretmendir. (...) *Seçme Romanlar* araştırmacılar, öğretmenler, öğrenciler ve tüm okurlar için yararlı olacaktır. Önemli bir başvuru kitabıdır." (Elele, Mayıs 1980)

AHMET KÖKLÜGİLLER:

"Seçilen romanları özetlemişler. Yazarları hakkında bilgi vermişler. Ayrıca, seçilen romanlara ilişkin çeşitli eleştirilerden örnekler alarak çalışmışlar. Daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenlere yardımcı olsun diye kaynaklar göstermişler. Ayrıca kitaba, birinci baskıda yer almayan 'Türk Romanı Üstüne Kaynakça' adlı bir bölüm eklemişler. Böylece bir başvurma kitabı ortaya çıkmıştır. (...) *Seçme Romanlar* araştırmacılar, öğretmenler, öğrenciler ve tüm okurlar için yararlı olacaktır." (Günümüzde Kitaplar, Nisan 1980)

MEHMET YAŞAR BİLEN:

"*Seçme Romanlar* öğretmen, öğrenci, hatta edebiyata ilgi duyan okurların bile elden düşürmeyeceği bir bilgi kaynağı niteliğinde. (...) Kitabın en özgün yanını titiz ve bilinçli bir araştırmayla önemli eleştirmenlerden aktarılan ve zengin bir şekilde sunulan yorum ve yargılar bölümü oluşturuyor. Her roman hakkında çeşitli görüşlerin ışığıyla zengin bir yargı kazandırıyor bu bölüm. Öğretmenler de rahatlıkla yararlanabilir bu yargıdan." (Dönemeç, Şubat 1981)

MEHMET BAYRAK:

"Refika Taner ile Asım Bezirci'nin çalışmasını bütün ötekilerden ayıran önemli ayrımlar var. Her şeyden önce öbürleri bir özet vermekten öteye gidemiyorlar. Kimilerinin verdiği özetlerin, romanın gerçek kimliğini verdikleri de tartışma götürür. (...) *Seçme Romanlar* her şeyden önce bu yanıyla öbürlerinden daha tutarlı. (...) Kitap, biraz incelendiğinde görülecektir ki, nesnel bir tutumla düzenlenmiş ve yerleşik ölçülerin dışına çıkılmıştır. (...) Sınıf ve ideoloji ayrımı yapılmamıştır. Yargılamalarda değişik bakış ve görüş açılarına yer verilmiştir." (Yeni A, Mayıs 1974)

CELAL ÖZCAN:

"Oldukça yalın ama o derecede titiz bir çalışmayla oluşturmuşlar kitaplarını. Şimdiye değin yayımlanmışlardan ayrı bir tek-

nik kullanarak... Kitapta izlenen yöntem her düzeydeki okuyucunun kolayca yararlanmasını sağlar ölçüler taşıyor." (Günümüzde Kitaplar, Aralık 1973)

CAVİT TUNCER:

"Nesnel, demokratik bir tutumla, düzenlenen kitapta resmi edebiyat tarihlerine sokulmayan birçok ilerici yazara ve romanına da yer verilmiş. Yerleşik ve despotik sınır ve ölçülerin dışına çıkılmış, gerçek değerlerin ortaya konulmasına çalışılmış. Bütün bu özellikleriyle *Seçme Romanlar*'ın yalnızca öğrencileri değil, romansever okurları, hatta öğretmenleri ve yazarları da ilgilendireceği, onlara da yararlı olacağı umulmaktadır." (Politika, 15.2.1980)

ATİLLÂ BİRKİYE:

"Üçüncü basımına ulaşan yapıt; antoloji, başvuru, kılavuz kitap niteliğinde. (...) Yargı bölümünü oluşturan alıntılar, değişik görüşleri sergilerken seçimleri de birbirlerini bütünleyici biçimde düşünülmüş. Ancak yargı bölümünde, yapıtı hazırlayan yazarların yargılarına rastlanmıyor. (...) *Seçme Romanlar* büyük bir çabanın harcandığı, titiz bir çalışmanın sonucu ortaya çıkan ve görevini yerine getiren bir başvuru kitabı." (Yazko Edebiyat, Haziran 1983)

HALİL ŞAHAN:

"Ben *Seçme Romanlar*'ın öğrencilerde okuma ilgisi uyandırdığını gözlemledim. Oysa, adı geçen yapıt, ilk bakışta ödev yapmada bir çalıntı kaynağı gibi görünüyor. Nitekim, bu kaygıyla kitaba bir önsöz konarak açıklamalar yapılıyor, doğabilecek sakıncaları giderme umarları öğütleniyor. Buna hiç gerek yoktu. Çalıntı ödevleri öğretmenler kolaylıkla anlıyorlar; öğrencilerin çoğunluğu da öğretmenlerin anladığını biliyor. Kaldı ki, öğrenciden özetlediği kitabın yayınevi, sayfası, fiyatı vb. birtakım ayrıntılar da istenir; *Seçme Romanlar*'da bunlar yok. *Seçme Romanlar*'ın özetlediği içerdiği romanların öğrencilerce doğru ve derinliğine kavranmasını sağladığını da belirtmeliyim. Yapıtın en önemli yararı bu bence." (Dönemeç, Mayıs 1980)

Asım Bezirci
Bütün Eserleri

Asım Bezirci edebiyat tarihçisi, eleştirmen, denemeci ve çevirmen. 1927'de Erzincan'da doğdu. İlkokulu Erzincan'da, ortaokulu ve liseyi parasız yatılı olarak Erzurum'da okudu. 1950'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl, Gerçek gazetesinde yazarlığa başlayan Bezirci, 26 yıl boyunca muhasebecilik yapmak zorunda kalmasına karşın örnek bir çalışkanlıkla çok sayıda ürün verdi. Ataç'ın öznel/izlenimsel eleştiri anlayışına karşı nesnel/bilimsel eleştiri çığırının açılması için büyük çaba sarfetti. Başta Nâzım Hikmet olmak üzere tanınmış birçok yazarın eserlerini derleyip yayına hazırladı. 2 Temmuz 1993'te Sivas toplukıyımında 34 ilerici aydın ve sanatçıyla birlikte katledildi. Bezirci'nin bütün eserleri yayınevimizce yayınlanmaktadır.

Seçme Romanlar, Namık Kemal'in *İntibah*'ı ile başlayıp Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'ü ile sona eriyor. Böylece, Tanzimat'tan günümüze romancılığımızın belirli bir ölçüde hem evrim çizgisi gösterilmiş, hem de en güzel/en önemli ürünleri tanıtılmış oluyor.
Seçilen her roman bölümü, yazarın 'yaşamı, eserleri' ile ele alınan romana ilişkin 'özet, yargı, kaynak' kesimlerini kapsıyor. Bunlarda önce yazar üstüne bilgi veriliyor ve eserlerinin dökümü yapılıyor. Sonra romanın özeti çıkarılıyor ve değişik açılı eleştirilerden yargılar aktarılıyor. Ayrıca, hem 'yargı' kesimlerinin, hem de *Seçme Romanlar*'ın sonuna 'kaynakça'lar ekleniyor.
Bütün bu özellikleriyle *Seçme Romanlar*, yalnızca öğrencilerle romansever okurlar için değil, öğretmenler, yazarlar ve incelemeciler için de yararlı bir 'kaynak' ve güvenilir bir 'kılavuz' kitaptır.

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

ISBN 978-975-6525-43-2
9 789756 525432